

**ÉLŐ KÖNYVEK
MAGYAR KLASSZIKUSOK
XXVIII. KÖTET**

Báró Kemény Zsigmond

Zord idő

RÁKOSI JENŐ BEVEZETÉSÉVEL

ELSŐ KÖTET

KEMÉNY ZSIGMOND.

Irta Rákosi Jenő.

Mikor jó sorsom, írói pályám kezdetén engemet közelébe vitt, akkor ő már vége felé járt a maga pályájának. Nagy művét, elbeszélő munkáinak koronáját, akkor már pár éve befejezte volt. A *Zord Idő* sziklatömbökből fölépített vára már állott s benne tanyázott az író zord szelleme, hogy onnan utoljára még egyszer kiszálljon hősi csatákra: a 67-iki kiegyezés harcaira. Ezt a feladatot tartogatta még számára a gondviselés. És mikor ezt elvégezte, akkor addigi élete útján megfordult és lassan elkezdett kifelé ballagni az életből és sikerült neki majdnem észrevétlenül kiosonni. Olyan betegséget küldött rá a sors, amely lassan szerelte le, egyenként szedte le róla fegyverzetét s aztán átadta testét a mulandóságnak, szellemét nekünk. Mert ő sohasem volt a sietés embere. Lassan mozgott, lassan járt, lassan beszélt, lassan gondolkozott és lassan dolgozott. Semmit sem ötletesen, hanem mindent lassan, megfontolva, biztosan. Ezért súlyos minden szava, ezért nehezek mondatai, ezért érezzük néha tehernek gondolatai tömegét; ezért komor neki az élet, melybe mélyebben lát a vizsgáló, mint a gyönyörködő szem; ezért komorak és tragikusak a koncepciói s ezért nehézkes és szinte barátságtalan a stílusa, olyan nehézkes, mint ő maga külső megjelenésében volt.

Ha az ember mellképét nézi, az a benyomása, hogy egy természetes atlétával áll szemben. Domború és hatalmas mellkasa felett egy impozáns nagy fej ül, húsos arccal, kemény vonásokkal. Pedig ő alacsony, zömök ember volt, csak a feje volt nagy, lakása egy nagy, átfogó elmének, barlangja egy zord szellemnek. És melle volt természetes, palotája egy nagy, nemes és jóságos szívnek, amely nyájasan nézett ki rád két ártatlanul világba tekintő szem ablakán.

Ilyennek láttam Kemény Zsigmond bárót, amikor életemben először állottam előtte a régi falusi korcsmaudvarhoz hasonló sárga házban, a Ferenciek-terén, szemben az egyetemi könyvtárral, ahol az Emich-nyomda volt s az emeleten a Pesti Napló szerkesztősége. Nem életrajzot kell itt írnom, nem is tanulmányt a nevezetes íróról, sem nem esztétikai értekezést műveiről, hanem csak emlékezést az emberről, akinek közelében élete legvégső szakában töltöttem egypár esztendő. Azt az embert keresem emlékezetemben, akit én szemtül-szembe láttam, akivel mint főszerkesztővel is csak keveset érintkeztünk, aki a két udvari szobában elhelyezett szerkesztőséghez csatlakozott utcai szobákban lakott, nekünk mint egy szentélyben, ahol, ha beléptünk, úgy éreztük magunkat, mintha, mielőtt benyitottunk volna «a báróhoz», a sarunkat is az előszobában levetettük volna. Ő volt nekünk levitáknak a főpap a szentélyben. Ő maga is csak ritkán jött ki közibénk a szerkesztőségbe, ahol nem sokan ültünk Királyi Pál felelős szerkesztő vezérlete alatt. Én Salamon Ferenc örökében (aki a hivatalos lap szerkesztését vette volt át). Azután Greguss Ágost, az esztétikus, és Deák Farkas, a történetíró, továbbá Lázár Kálmán báró, aki egy a madarakról plagizált könyv révén akadémikus lett. Utóbb Körösi József, akit elvittek a Fővárosi Statisztikai Hivatal élére, Loew Tóbiás, ki elég fiatalon halt meg mint királyi ügyész, Asbóth János, később képviselő és akadémikus.

A bárót lakosztálya előszobájában őrizte hű és zsarnoki inasa, Komlói László, méltó utóda a mitológiai cerberusznak, mert a báróhoz csak az ő testén keresztül lehetett hozzájutni s akkor is nehezen. Az íróvilágban csak a László néven volt forgalomban. Ott lakott a báró közelében természetes feleségével, akit Morvaországból hozott volt magának, ahol mint huszár garnizonban volt. Szép szál ember volt, hatalmas bajusszal, két gyanakvó szemmel, melynek vizsgálatát nehéz volt kiállani. Ha azonban túl volt az ember rajta, természetesnek találta és a sors bölcs rendelkezésének, hogy ez a félelmetes, kemény ember őrizte az előszobában szelíd és lágy-

szívü geniális gazdáját alkalmatlan látogatók ellen. Mert aki egyszer Lászlón túl jutott, annak a bárónál már nyert ügye volt.

Hihetetlennek látszik, hogy ez a - szinte a naivitásig jó ember két szelíd szemével mint acél-fűrőkkel tudott behatolni az emberi lélek rejtelseibe. Részvét, emberszeretet, méltányosság és megértés töltötte el szívét embertársai iránt, kik a küzdő és tolongó sokaságból elébe kerültek. Azokon azonban, akik arra vállalkoztak, hogy embertársaik s a haza sorsát intézzék: se kosztüm, se dekoráció, se szavalat, se póz nem segített: ha történeti alak, ha élő kortárs volt: az ő szeme behatolt lényének, érzésének, szándékainak és céljainak legrejtettebb zugaiba is és mesteri kézzel állította össze, akár elképzelt alakjainak, jellemét. Tudnivaló, hogy Kemény Zsigmond éjjel írta regényeit. Egész éjeken át dolgozott, feketekávéval ösztönözve szelleme és teste éberségét. Sőt ha virradni kezdett s a hajnal kezdte megfesteni ablakait: bezárta a táblákat, a redőnyöket, hogy lámpája szerény fényénél és elméje vakító fényénél egyéb világozás ne zavarja munkáját. Az éjszakai csendre volt szüksége, hogy bírói tisztét háborítlanul teljesíthesse, és ebbe se a nappali fény, se a városi zaj, se a napi kérdések által rángatott közvetlen élet bele ne szólhasson. Nappal, ha Lászlón keresztül bejutottak hozzá, vagy valahol az utcán, vendéglőben, képviselőházban elcsípték, nem tudott ellenállani kérelmezőknek s zaklatóknak. Éjjel, munkája ihletett óráiban viszont neki nem tudott ellenállni se ember, se kor, se történelem, se képzelete alkotásai. Elméje röntgensugarakkal penetrált mindent. Munkáit jóformán inkább vésővel írta, semmint tollal.

Egy napon ifj. Lendvay Mártonné Láncsy Ilka, a Nemzeti Színház naivája, izgatottan és kisírt szemekkel benyit a szerkesztőségünkbe, ahol akkor egymagam voltam. Folytatólag és hangos sírások közt előadja panaszát, amelyért orvoslást keres. Radnótfáy Sámuel, mint királyi hivatal s Erdélyből a főrendiház tagja, egy elég természetes, sánta ember, akkor a Nemzeti Színház intendánsa, hallatlanul megsértette. A művésznő, tizenhárom éves szolgálatára hivatkozva, gázsijavítást kért tőle, amit a nagyon takarékos intendáns megtagadott tőle. Lendvayné nem tárgyalt és sírva sorolta fel érdemeit, sikereit, hűségét és más tagok nagyobb fizetését és a többi. És mit felelt az a kegyetlen ember. Azt mondotta neki: *«Nekem itt nem nyafoghat!»* Még ilyen nem történt meg a műintézet történetében. Mi adjunk neki elégtételt.

Én természetesen elejbe terjesztettem a bárónak az ügyet, aki megsajnálta a művésznőt, előszedetett velem törvényt és statutumot a Nemzeti Színházról s megíratta velem az elégtételt, mely meg is jelent a Pesti Naplóban. Másnap keresztül kellett mennem a főszerkesztő szobáján s ott látom Radnótfáy hevesen gesztikulálva, de csak annyit hallottam a báró ajkáról: *«Oh, azok a fiatalok!»* Azok a fiatalok természetesen én voltam. Megsajnálta az intendánst is és azután behívott, ismét előszedtük a törvényeket s megíratta velem az *elégtételt* Radnótfáy számára is.

Az a csodálatos szív, melyet én mindig árvának tartottam; az a csodálatos elme, mely az életben jobban meglátta az árnyakat, mint a fényt s a történelemben a tragikus tájakon szeretett járni; ez az ember, aki önmagával szemben mindig közömbösnek látszott: áldott vaj volt, melyet mindenki a kenyerére kenhetett, akinek bánata, sérelme, panasza volt, aki igazságot, méltányosságot és részvétet keresett akár kis dolgokban, akár nagyokban. Ismeretes az az eset, amikor Prottmann, a rendőrfőnök, két rendőrtisztet küldött hozzá, késő este a Pesti Naplónak egy cikke miatt, melynek törlését a cenzura - persze előzetesen - követelte. A két rendőrtiszt a bárót már ágyban találta és kezdte neki magyarázni a félelmetes Prottmann úr intézkedését. És beszéltek, beszéltek s egyszerre csak elhallgattak s megdöbbenve egymásra néznek. Amíg ők beszéltek, a báró - elaludt. Ott feküdt, mint a szendergő tiszta lelkiismeret. Csináljanak Prottmannék vele is, cikkével is, amit akarnak. Az már az ő dolguk, ő maga elvégezte a magáét.

És a két rendőr halkán, óvatosan felállt és kiosont a szobából, és képzelni lehet, hogyan tett jelentést főnökének a különös, hallatlan esetről. A bárónak pedig reggel eszébe jutott, hogy milyen látogatói voltak. Hozatja a Pesti Naplót, a cikk benne volt és - csodálatos dolog - semmi következménye nem lett. A nyugodt lelkiismeret e képe leszerelte Protzmannt és embereit is.

Nekem elfelejthetetlen emlék az a pillanat, amikor a szerkesztőségben munkám fölé hajolva ültem s egyszer csak érzem, hogy egy kéz ereszkedik fejemre s elkezd simogatni a hajamat. Fölnézek, s a báró áll székem mögött és végtelen szomorúsággal néz rám és csak simogatja a fejemet. Mi baj van, báró úr? - kérdem én. És ő némi hallgatás után nagynehezen - hiszen egyébként is igen nehézbeszédű volt már akkor - elmondja a dolgot. A Pesti Napló fuzionálni fog Urváry Lajos (gondolom Századok című) lapjával s Urváry lesz a főszerkesztő. De én maradhatok a Naplónál, ha akarok, ha pedig nem akarok, Emich Gusztáv (kiadó) indít nekem hetilapot, amellyel teljesen én fognék rendelkezni. Én azonban nem akartam sem egyiket, sem másikat. Ő még egy darabig tovább simogatta a fejemet, azután lassan, szó nélkül elment. Ez volt a búcsúnk egymástól. Mikor először álltam előtte, azzal fogadott: «Én magát nem azért szerződtetem a Pesti Naplóhoz, hogy itt újságíró legyen, hanem azért, hogy havi száz forint fizetése legyen, abból megélhessen és drámákat írjon.» Mikor így úgyszólván utólszor voltunk együtt, úgy éreztem, mintha én bocsájtottam volna el őt. Igen szomorú félóra volt ez. Mintha egy hegy oldalán álltunk volna ketten. És indultunk, éreztem, ő lefelé, én nem tudtam, fölfelé. Bizonyos, hogy akkor köttetett meg róla a borzalmas alku: a testéről gondoskodnak becsülettel, a szellemére - «nem reflektálnak többé».

Azután nemsokára visszavonult egy városmajor-utcai kerti villába, ahol még egyszer felkerestem. Az udvaron sétálva találtam. Nekem úgy rémlett, rab, ki mindennapi sétáját végzi. Mosolyogva fogadott, dadogva mondott pár szót, nekem elszorult a szívem. Hamar elbúcsúztam, megbánva, hogy ott voltam, megfogadva, hogy soha többé nem keresem fel. Mert szép látvány, festői és érdekes egy vár romja. De nem annak, aki pompájában, erejében, élete fényében látta a várkastélyt. A kijáró kapu előtt meg kellett állnom. Meg kellett törülnöm a szememet, úgy léptem ki az utcára, ahol az élet tovább folyt, nála nélkül, aki pedig egy ideig tápláló forrása volt a magyar közéletnek.

Nem tudom, élt-e valaha még valaki, akiben két nagy ellentét ilyen csodálatosan egyesült. A leghatalmasabb elme a leggyermekibb lélekkel. Olyan naiv, az együgyűségig meghatóan naiv tudott lenni az az ember, akinek elméje az emberi lélek minden titkos utait tudta és aki biztosan járt a lélek misztikus útvesztőiben.

Egy időben Szentiványi Károllyal a képviselőház elnökével járt ebédelni a néhai Frohner-vendéglőbe. Egyszer engemet is magokkal vittek s hárman ebédeltünk. Mindketten szerették a finom asztalt s az egész idő alatt arról folyt a beszélgetés, hogy mikor együtt utaztak, itt mit ebédeltek, hol ették a legjobb osztrigát, s egyáltalán hol mit ettek, amire érdemes visszaemlékezni. Egyszer aztán megunt a vendéglői kosztolást, háztartást rendezett be magának. De nem sokáig élvezte, feloszlatta és finom porcellán asztali készletét száműzte a pincébe. Egy napon odalép hozzám a szerkesztőségi asztalom mellé s ravasz mosollyal így szól: Becsaptam az inasomat!

Bámulva rámeredek. Hogy a báró úr egyáltalán becsap valakit a világon?

- Igen, becsaptam. A gazember lopja az edényemet a pincéből és azt hiszi, hogy nem tudom. Pedig - tudom!

Ez volt ő, mikor valakit rászedett.

Más alkalommal azzal keresett fel asztalomnál, hogy Vajda Jánost meg kell választani a Kisfaludy-társaság tagjává. Vajda akkor éppen egy szélsőbaloldali újság vezércikkírója volt s szabad folyást engedett impetuózus természetének. Hiszen lelkében folyton két vadállat csatázott: a cinizmus és a fanatizmus. Két vad, mely nem fér meg marakodás nélkül egy ketrecben. Kemény Zsigmond pedig - kinek lelkében viszont egy bölcs és egy gyermek játszott folyton bujócskát - a Kisfaludy-társaság elnöke volt.

- Hogy, - mondom én - báró úr kandidálja Vajda Jánost, aki minden reggel a báró úr vérében mosdik meg és becsületébe törülközik bele?!

- Hát úgy van az, hogy a kormánnyal is nagyon elrontotta a dolgát és bár szép verseket ír, elég rosszul megy a sorsa. A kormány hajlandó lenne valamely munkával őt megbízni, de előbb valahogy rehabilitálni kellene. Hát válasszuk be a Kisfaludy-társaságba.

Úgy is lett, beválasztottuk és a kormány rábízta Vajdára, hogy a fiatal honvédség számára készítse el a magyar katonai műszók lajstromát. Ilyen volt embernek Kemény Zsigmond, egy bölcsbe oltott gyermek. Csodálatosan ártatlan és tiszta szív és csodálatos, nyugodt fényű agyvelő. Mint író háromágú anyagban dolgozott, írt tömör, köbe vésni való politikai újságcikkeket; írt monográfiaszerű kísérleteket (essays) és írt elbeszéléseket és regényeket. Legmagasabbra hágott monografikus munkáiban, melyekben élő embereket boncolva, majdnem azt mondanám, hogy márványba vésett. Intuíciója és ítélete csodás versenyfutása az, ami a műveknek halhatatlan becsét megadja. Töredékekből, más szóval elégtelen anyagból, mint mikor a régiségbúvár egy-egy oszlop vagy sarokkő maradékból rombadült dombokat és várkastélyokat épít meg, úgy épített ő meg lelkeket, jellemeket, egyéniségeket a rendelkezésére állott töredékes adatokból. Megrajzolt alakjairól a későbbi kornak adatgyűjtők, nyilvánosságra került naplók és vallomások sokkal gazdagabb anyagot juttattak és a világ ámulva látta, hogy Kemény ihletett szelleme a jósok erejével ítelt s ítéletét utóbb a köztudat elé került adatok megerősítették.

Mint regényíró híjával volt a könnyed, csábos mesemondás képességének. Fantáziája nem csapongott sem a kápráztató természeti tünemények szertelenségei körül, sem a bonyodalmakkal izgató körülmények szövésében, sem az emberi lélek abnormis tündöklésében vagy elfajulásában. Képzelete mindig a természet reális tüneményei és mértéke közt marad, de egy-egy tárgyat, vidéket, jelenséget oly biztos és formáló kézzel ragad meg, oly lapidárisan jellemez és gazdagon forgat meg előttünk, hogy a felvett hasonlat vagy kép, noha csak díszít vagy magyaráz, egy-egy lírai költemény kerekdedségével, színpompájával és hangulatával dombozik egészé tolla alatt. Történeteinek, egyes jeleneteinek nehéz fordulatai, jelenségei, melyeknek sohasem hallatlan külsőségek adják az erejüket, mindig benső tartalmuktól lesznek vonzókká, izgatókká, félelmesekké.

Mintha acélrudat látnál, amely szemed előtt lassan valamely benne rejlő tüztől kezdene izzani s lassan áttüzesedik, hogy fényt és forróságot sugározzon ki magából. Az emberben típust és egyént megdöbbenő biztossággal rajzol. Ahány ember van a világon, annyiféle is az ember. Nincsen kettő egymáshoz teljesen hasonló. De amelyikre ez a legnagyobb magyar lélekbúvár ráteszi a kezét, akit regényei világába besoroz, ha kicsi, ha nagy, amint érinti, annak teste és lelke transzparenssé, átlátszóvá lesz az olvasóra nézve. Be nem ereszt a maga alkotó világába senkit, a nélkül, hogy élő embert ne formáljon olvasói számára belőle. Mint esszéista és mint regényíró jóformán ugyanazt a munkát végzi, csak megfordítva. Az alakokból, akiket vizsgál: szavaikból, gondolataikból és cselekedeteikből kiszedi és plasztikusan megformálja nekünk az embert szellemi, erkölcsi és lelki valóságában. Viszont fantáziája alakjaiba belerakja azt, amiből az ember kikerül mint jellem, egyén vagy típus.

Kemény Zsigmond mindenkorra a magyar irodalom csodálatos díszje, egyik leggazdagabb és leghatalmasabb elméje, az emberi lélek mélységeinek legbiztosabb bűvára marad. A tudósok merészen törnek fel a csillagos ég felé, és vakmerőn bocsájtkoznak le a tenger mérhetlenségeinek titkait fürkészni. De az emberi lélek épp oly titokzatos és végtelen, mint az égi boltozat és éppoly feneketlen, mint az óceán mélységei. Évezredek süllyedtek el az Idő hömpölygő vizeibe és az emberi lélek folyton új meg új formációkban csinál történelmet. Kemény Zsigmond mint lélekbűvár a csillagvizsgálók és a tengerkutatók munkáját nem kisebb elmeéllel, de teljesebb sikerrel végezte, mint amazok a magokét. De a természet vizsgálata optimistává neveli, az emberi lélek ismerete könnyen pesszimistává neveli az embert. Kemény Zsigmond élete napja előtt a pesszimizmusnak egy felhője úszott s a teljes, ragyogó verőfény hiányzott életéből. És e felhő vet árnyékot műveire is.

Hallottam, de magam nem tudok e pontról semmi bizonyosat, - hallottam, hogy fiatalkorában nagy szerelmi csalódás lelki válságain kellett keresztülmennie. Ezzel függ tán össze, hogy haláláig legényember maradt. Nem tudom, de sokszor gondoltam, nem ez volt-e egén az a felhő, amely nem ment el soha az ő napja elől, ennek az árnyéka borította be őt magát, lelki életét méla félhomállyal és adta regényeinek azt a zord fényt, amelyet az ő pesszimizmusának neveznek az emberek.

ZORD IDŐ

ELSŐ RÉSZ.

I.

Doboka megye hegyesebb vidékein még találunk 1541-ben néhány várra. Egyik sem tartozik ugyan az erősségek sorába, de mindeniknek van valami joga: merészen hordani homlokát, büszkén tekinteni körül.

Azon bérckönyökön félig romban, félig kiépítve áll a híres kastély, melynek szöglettermében a kunokon nyert győzelem után Szent László megpihent. Ha a vándor a reggeli harangszóra botjához nyúlt s a völgybe leszállott, már szemébe tűnik kormos falával, csonka tornyával a másik vár, melyet a tatárjáráskor gyujtottak meg. Azóta századok folytak le. Sok keresztelés, sok temetés történt, a bölcső ringott, a kripta ajtaja kinyílt, a koporsók száma emelte a család becsét, a virító arák sora a családfa ágait, a harcias férfiak kardja a családi levéltár donációit, megjobbítva néha magát az ősi címet is. De mind e változások érintetlenül hagyják a vár alakját. Falán rajta van a füst, padlózatán a vér, tört ormú tornyán a szakállas moh. Csak emlékül maradt fenn. Azért nem hordják el köveit: azért van lakosa; baglya, vércsége, várnagya. Az alkony hűsében ruganyosabbak az izmok, könnyebb a vándorbot s nem csoda, ha az utas ajkairól most zsongva, majd csengve egy-egy dallam lebben el. De csitt! Hadd énekeljen zöld ágak közt a madár. Miért döbbszent meg őt a felvonóhíddal ellátott kapu mellett a kerék és a pallos, melynek élén a hunyó nap végsugara csillog? Ha tetszik, rászáll a veszélyes küllőkre s onnan zengi víg dalait. Azonban vándorunk sompolyogva megy s csak lopva tekint a bírói hatalom jelvényeire. Zokul hat rá, hogy a várkastély még újdonatúj, cserepei még vörösek, falai még fehérek. A család, mely benne lakik, bizonyosan most emelkedett fel, talán csak tegnap nyerte a pallosjogot s az új szita - a közmondás szerint - falon függ, megbecsülik, használják. Legalább kaszatömlőce nincs: mert az már kiment divatból! Hogyan lett naggyá e főúr? Hazáját védelmezte-e a közelebbi polgárháborúk alatt a pártosok és az idegen ellen? vagy szomszédjait rabolta meg és sarcot vetett a környékre? Annyi kétségtelen, hogy híres férfiú s lakása építője nevéért már nevezetes, mielőtt külön története lenne, dicsőségből és bűnből. Haladjunk tovább és gyorsan, gondolja a vándor, a lég már hűvös, a hold világít, haladjunk! ... A fák kísérteti árnyakat vetnek, a távol közelnek látszik, a közel a beleszótt homálllyal meg van toldva, a szem mértéke csal, a sápadt holdfény nagyítja a meredeket s a vak sötétség befedi az ormos fagyökeret és éles követ. Az égen fellegek úsznak, elfátyolozva a holdat, megezüstözve általa, szétfosztva a szelektől s megint összezsúfolva. Mindig zavarosabb a láthatár. Már a késő éjt sejtetik a csillagképletek s a kimerült, elfáradt vándor lassú lépései. Szerencséjére egy kanyarulatnál egész ablaksorból özőnlík a gyertyavilág elébe. Még csak néhány száz lépést kell tennie s megint híres várhoz érkezik. Ha kürtjébe fú, bár az idő éjfél felé jár, tüstént bebocsátják, legyen zarándok vagy lovag, úr vagy pór. Barátságos tanya ez, pótolja a vendéglőt az idegennek, a családot az ismerősnek. Régen a beteget a háziasszony orvosolta, most a búst a háziúr kupái derítik fel, az üldözöttet a nemesi telek joga és a jóakarát védi.

E vár egy megszüntetett szerzet kolostorából készült. A cellák termékké tágultak; de a refektórium éppen elégségesnek találtatott, hogy palotává - étteremmé - legyen. Itt gyakran pendül meg a sarkantyú, zajos zene és szelíd lant mellett; bár történnék ritkán! Eljárják biz' a lassú lengyelt s a friss magyart; öregje az elsőt, ifja a másik jobbikat. Részemről nem vagyok ellensége a mulatságnak s a krónikákban olvastam, hogy a régi kolostor kápolnája azon

módon maradt, mint volt s abba buzgón elmegy imádkozni Pista bácsi, Dani bácsi, Dora és Dorka; szóval az egész család. A kegyességben tehát úgy nincs hiány, mint a víg életben. De az a baj, hogy mindig karcsúbbak az asztagok s a papoktól maradt nagy hordókból sok kong. Pista bácsi ezt néha észreveszi s mondja: Dani öcsém, szegényedünk! Látom, Pista bácsi, feleli ekkor Dani, de csak egyszer élünk a világon s ha szakadni találna, majd segít rajtunk Werbőczy urambátyám. Igaz, Dani öcsém, jegyzi meg erre Pista, a mi urunkbátyánk nagy úr. Temérdek nagy úr! egészíti ki Dani. A frater^{*} után legnagyobb úr: vitatja az öregebb testvér. Legföllebb Petrovics, a temesi gróf versenyezhet vele: figyelmezteti Pista bácsit az öcs. Török Bálintot nincs is miért említsük, szól most fitymálva Pista bácsi. Az a Török Bálint, végzi a dicsekvést Dani, a mi urunkbátyánknak, a híres Werbőczy Istvánnak mindig csak a hátát látja. Meg kell adni, hogy Török uram alig kujakomnyi úr a mi hatalmas rokonunkhoz képest. - Nincs különben szeretett öcsém, igyunk tehát egyet, a mi urunkbátyánkért! - Bölcs ajánlat, Pista bátya, igyunk.

Ily megnyugtató okoskodások a vendéglátás élveire még fogékonyabbá tevék a jámbor öregeket. Volt serlegök elég s akadt minden nagyobb serleghez ember. A tisztartó nem szeretete a dolgok menetelét, a kulcsár sem. Az ily cselédeknek gyakran megtücskösödik a fejük s kivált ha régi szolgálak, szeretnek zsémbelni, mintha a magokéből fogyna. Morfondírozó arcuk egy-egy gondolatot költött hol Pista, hol pedig Dani bácsi agyában.

- Leányod, Dani öcsém, Sarlós Boldogasszony napján tizenhatodik évét tölti be.
- Igenis, Pista bátyám, még pedig délután három órákor.
- Maholnap fejkötő alá növi ki magát.
- Aligha nem.
- Sokan már is nagy leánynak tartják Dorát.
- Tapasztalhatod ezt, Pista bácsi, vendégeink szerelmes tekintetéből.
- Meglehet, hogy még a jövő nagybőjtön férjhez kell adnunk.
- Miért ne, Pista bácsi! ha az Isten ő szent felsége is úgy akarja.
- De attól tartok, hogyha idejekorán nem ügyelünk, kevés hozománya lesz.
- Már arra biz' én is gondoltam, Pista bátyám.
- Igaz, Dora szép leány...
- Szép és jó, - vágott közbe Dani bácsi, apai büszkeségtől áthatva.
- De a nehéz selyem rokolya és a nagyanyjáról maradt klárizs, meg gránát mellé nem ártana egy kevés pengő pénz és lábasmarha. A vagyon a mai világban még a kendőzésnél is inkább növeli a menyasszonyok szépségét.
- Mit kendőzés, mit vagyon? Kövesse meg magát, Pista bácsi! Az én Dorám az egész megyében a legszebb hajadon. Minden újjára akad gazdag kérő, ha zsákból varratok is neki ruhát.
- Nem a megyében, az egész országban legdelibb leány a mi Doránk, - hajlított be Pista bácsi.
- A szépség valódi kapitális - jegyzé meg az apa.
- Roppant kapitális, - tódítá a nagybátya.

---

* Martinuzzi.

- Meghiszem ám! - hümmögött hetykén az apa. - Ürítsünk tehát poharat a mi kedves Doránk egészségére.

- A legrégibb célnaiból, - javítá az indítványt Dani bácsi.

Ittak.

- Ne feledkezzünk el a vén Dorkáról se, ki Dorát előbb szoptatta, aztán varrni, hurkolni, hímezni tanította, - szólt kedélyesen Pista bácsi.

Ittak.

- Nekem megint van egy gondolatom. Nem sejdíti-e bátyám?

- Eb legyek, ha igen.

- Tehát én a mondó vagyok, hogy egy kanál bort mégis csak megérdemel Barnabás diák, aki a mi gyönyörű Doránkat a betűírásra és az olvasás mesterségére tanítja.

Ekkor Pista bácsi haragosan kirúgta maga alól a széket. - Mit fecseg öcsémuram? Majd bizony a cudar Barnabás diákért fogom én a bort torkomba tölteni! Akiért iszom, azt gondolatomban megsüvegelem. Szőkefalvi Deák István a szemérről szedett embereket nem élte.

- Hát urambátyám, mivel különb nálamnál, hogy oly fönn hordja az orrát? - puffogott Dani bácsi.

- Mivel különb, he? Kegyelmed öt teljes évvel fiatalabb, mint én s még sem köszönném meg, ha a csürhe Barnabás diákért csigert is innék. Jusson eszébe a mi nagy rokonunk Werbőczy István s rázzon le magáról minden póriasságot.

- De hát nem nemes ember-e, nem a szent korona tagja-e nemzeti és vitézlő Barnabás diák? kérdem: feleljen urambátyám.

- De hát nem nótázták-e meg árulásért az atyját? kérdem; feleljen uramöcsém.

- Hát hibás-e ő azért, hogy atyja bünt követett el, na? - agyarkodék Dani bácsi.

- Hol van a jószága? Másnak adományozták, he!

- Hát a szegényért az ördög se igyék-e? Mit?

- Hát miért mereszi Dorára szemét Barnabás diák, ha atyja nótát kapott és maga koldusbotot, no?

- Talán Dorkát érte? urambátyám!

- Tüzes mennykőt! Dorát értem, a te leányodat!

- S csakugyan mereszi? - hökkent meg Dani bácsi.

- Mikor köntöse suhog Dorának, már akkora szemet nyit, mint egy tárt kapu.

- Hogy folyjon ki a szeme a cudarnak! No várj, Barnabás diák, majd úgy megforgatlak én sarkadon, ha az ajtón beléptél, hogy többé sohasem fogod kitalálni: hátul van-e az orrod vagy elől?

- Ketten forgatjuk meg őt, kedves öcsém; - sivalkodott Pista bácsi.

Komor csend állott be s a kupák érintetlenül álltak az asztalon, mintha levólnának szegezve.

Dani bácsi már többé nem tűrheté a hallgatag és méla társaságot, mely néhány régi széken és ösképen kívül csak magából és testvéréből állott. - Min töröd a fejedet, édes bátyám? - szólt szelíden.

- A világ aljasságán, drága öcsém! S hát te?
- Azon, hogy mikor lesz a második özönvíz, - sóhajta Dani bácsi.
- Emlékezzél a szivárványra, öcsém! és inkább törd a fejedet a nagy világegészen, - igazítá Dani bácsit rendre Pista bácsi.
- El kell ismernem, hogy kegyelmed valódi bölcs, - szólt az öcs nyájasan.
- Miután, szeretett vérem bölcsnek mondál, az én elmémben is egy gondolat villant meg.
- Hadd halljam, bátya.
- Üritsünk, még pedig körömig serleget - az istentelen pogányok börtönéből szerencsésen kiszabadult Elemérért.
- Akit a mi rokonunk, a nagy Werbőczy váltott ki, - folytatá hévvel Dani bácsi.
- De a te sürgető figyelmeztetéseidre, öcsém! - szólt dicsérőleg Pista bácsi.
- De te írtad meg a kérőleveleket minden három évben egyszer, - hárítá az öcs magáról tovább a dicséretet.
- De te küldötted el gyorspostával a nagy Werbőczyhez, a mi rokonunkhoz.
- De bátyám adta a postapénzt.
- Hogyne, midőn azzal csak keresztyéni kötelességet teljesítettem.
- De nekem használt bátyám vele, mert Elemér az én leányomat tanítja citerára és énekre.
- Hát Dora nem az én gyermekem is?
- Bátyám csak második atyja; én vagyok az első és igazi, - tiltakozék Dani bácsi.
- Nem szeret-e ő engemet, szintúgy mint téged?
- Azt bátyám nem tagadhatom.
- No, hát igyunk Elemérért!
- Tegnap ment el; hozza Isten még holnap vissza!

Ittak.

Midőn e párbeszéd történt, a vendéglátásról híres vár meglátszott becsületéről feledkezni.

Még délután eltávozott az utolsó vendég s azóta a kapu előtt senki sem fűtt kürtjébe.

A nap leszálla s az egész világ bácsijaihoz még egy árva utas sem tévedt.

Végre a vacsorát felhozták, megették, Dora s Dorka aludni mentek s mégsem hangzék a kürtszó.

Ekkor gondolta ki Dani bácsi, mint fürgébb eszű ember, hogy az útranéző ablakokat fényesen világítsák ki, mert úgy az idegen, vélvén, hogy országos lakoma van, okvetlenül befog hajtatni.

De néha a legjobb tervek sorsa is a megghiúsulás.

Ott ült a két öreg a nagy refektóriumban a hosszú asztalnál. Kezdetben, mint láttuk, vitakozának eleget, de midőn Elemér iránt is kifejezték baráti indulatjokat, nem volt többé, amiért szívök megcsorduljon s lelkes és lelkesítő szavak szálljanak ajkaikra.

Deák István karszékébe hátrahúzódott, mintha arcát elakarná takarni a gyalázat elől, mely a híres várat érte.

Deák Dániel pedig forgatta szemeit, mintha várná, hogy most már a falból lép ki egy vendég s véget vet az egyhangú óráknak.

- Min gondolkodik, öcsém, - kérdé részvevőleg Pista bácsi.

- Hát biz' én nem bánám, ha őseink képei kilépnének a rámából s velünk poharat ürítenének.

- Én pedig nem bánám, ha a megholt szerzetesek lelkei felszállának sírjaikból s látogatásunkra jönnének, hogy velünk vacsoráljanak. Kettő mellém ülne, kettő uramöcsém mellé, a többiek a többi üres székekre s akik helyet nem kapnának, hátunk mögé állnának s onnan nyujtanák kezeiket a tálak felé. Készíttethetnénk még nekik vacsorát s ők eljöhetnének, mert közel van már éjfél.

- Uram őrizz! az mégsem volna jó, - válaszolá Dani bácsi elhalványodva.

Pista bácsi látván, hogy kedves öccsének nyugtalanságot okozott, vétségét helyre akará hozni.

- Gondoltam valamit, - szólt kevés szünet után.

- No hát mit? - tudakolá mohón a testvér.

- Tegyük vendéggé a várnagyot s ültessük az asztal fejére. Úgy hárman leszünk.

- Igaz biz' a, - kiáltott fel Dani bácsi.

Tüstént elhozatták a várnagyot, ki ezer mentegetések közt foglalá el a számára szánt díszhelyet, de alig ült le, midőn megharsant a kürt.

- Nosza, fusson s tüstént hozza ide azon tisztelt urat, aki oly soká várakozik künn! - rivalgá Pista bácsi.

- És szépen kérjen bocsánatot a késelemért, - adá utasításul Dani bácsi.

Homályosan említettük, hogy a reggeli harangozástól késő éjig hány nevezetes vár előtt haladna el egy ügyes gyalogló s nem lehetetlen, hogy azt meg is tevé valaki és most a várnagytól kísérve, a refektórium ajtója előtt áll.

Csakugyan köhécselés hallatszik. A két testvér arra függeszti szemét és egy különösen poros, különösen kopott alak belép.

- Kurta nemes lehet - súgja Pista bácsi.

- Talán csak szabadalmazott puskás a királyi uradalmakból - jegyzé meg Dani bácsi. De e csekélylő észrevétel nem gátolá a két testvért, hogy a székről felkelve, az idegen elébe ne induljanak.

- Nagyságos, tekintetes, nemzetes, vitézlő, jeles és körültekintő uraim, minden rendű, rangú és állapotú hazafiak, részint kik tagjai a szent koronának, részint kik valami szabadíték és mentesség által az ország védelmére kötelezve vagytok, az alvajda ő kegyességének és méltóságának parancsából, hozzájárulván a tanácsurak megegyezése és rendelete is, ezennel hirdetem és adom tudtul nektek, fenntartva a fenntartandókat, hogy Ferdinandus német császár hadai szorongatják Buda várát, melyben a királyi özvegy ő felsége, a királyi csecsemő ő felsége, ennek magas gyámjai és országunk kormányzói s maga a szent korona és a jelvények együtt vannak iszonyú veszélynek kitéve. Ragadjatok tehát fegyvert egyenként és egyetemben s a veletek ezennel közlendő nyílt levélben kitűzött napra szigorú büntetés terhe mellett haladéktalanul jelenjete meg a mezei és insurgens hadak generálisának - kit az Isten győzelemre

segéljen - sarmasági táborába, hogy onnan felkerekedve, Buda megmentésére siessetek. Másként nem cselekvendők... Nagyságos, tekintetes, nemzetes, vitézlő, jeles és körültekintő uraim! a szövetség és eskü által közvédelemre egyesült három nemzet nevében kérlek és intelkek rangjaitokhoz s állapotaitokhoz méltó kíséret összegyűjtésére és oly fegyverekkel ellátására, melyek a közmustrákon hibátlanoknak találhatnának, élelemről a sarmasági táborig saját magatok gondoskodván, költségről pedig a törvények értelmében, azontúl is... Nagyságos, tekintetes, nemzetes, vitézlő, jeles és körültekintő uraim! Véres karddal jöttem volna közétekbe, ha Ferdinandus német császárnak regimentjei átlépték volna országunk határait, de miután Budavár mintegy a mi hazánknak is városa, Magyarország mintegy a mi országunknak része s amennyiben Ferdinandus hatalma alá nincs erőszakkal hajtva, a mi királyunknak hódol, kérlek, tekintsétek e pálcát, melyet magasan tartok kezemben, véres kardnak. Vésztüzet gyújtattam volna halmainkon, hogy tömegestül talpra keljete, ha Ferdinandus német császárnak regimentjei vérét ontották volna Erdély lakosainak, de miután Magyarországnak ezer sebből omló vére a mi vérünk apadása is, kérlek, uraim! tekintsétek lelkesítő szavaimat a halmokon meggyújtott tűz világolásának s elszakadva feleségeitektől és édes magatokéitól, siessetek a segítségért esdő haza oltalmára, hogy vele együtt megvédjétek hazátok és nemzetünk becsületét. Úgy legyen! Egyébiránt én valósággal Kolozsvári Sándor gyorsposta és helyettes hírnök vagyok, mit megbízó pecsétes levelem, melyet a felkelési rendelettel együtt ezennel a várnagy ő kegyelmével közleni sietek, minden kétségen kívülé fog tenni.

A gyorsposta a refektórium küszöbétől hármát lépve, gyertyaegyenes állásban, erős, de a fáradság és por miatt rikácsoló hangon mondotta el betanult szónoklatát s miután az okiratókat a várnagynak átadta és hivatalos szerepe véget ért, bókra görbíté magát s vagy kimerülésből vagy tiszteletből hajlottan maradt.

Dani bácsi serleggel jött hozzá, ellenben Pista bácsi karon ragadta, hogy székhez vezesse.

A két öreg arcán a kellemetlen meglepetés jele világosan mutatkozott ugyan, de azért mégsem feledték a háziúr kötelességeit.

- Igyék, atyafi!

- Üljön le kend!

- Ne oda, ide az asztal mellé.

- Csak ne mentegetőzzék. Foglaljon helyet.

A gyorsposta ivott, tenyerével megtörlé bajuszát s leült.

- Hozzatok sültet ő kegyelmének - kiáltá Pista bácsi.

- Jól megabakolják a gyorsposta uram lovát - harsogtatá Dani bácsi.

- Azt nem abrakolhatják meg, nemzetes uram! - szólt most a vendég.

- Miért nem? - kérdé sértett méltósággal az öregebb testvér.

- Mert, követem alásan, nincs lovam.

- S mégis gyorsposta! - hüledezett Pista bácsi s gúnyolódott Dani bácsi.

- Ahol tegnap háltam, pártütők és cinkosok laknak. Kereken megtagadták tőlem a lovat. Eleget rimánkodtam a magam, eleget fenyegetőztem a király és ország nevében, de nem használt.

- Nótára kellene szedni a gonoszokat, - vélé Dani bácsi.

- Az mégis igen súlyos büntetés volna - jegyezte meg csillapítótag Pista bácsi.

- Ne búsuljon, atyafi, holnapra lesz friss lova - szól a várnagy.
- Mit használ, kedves felebarátom - válaszolá a vendég sztoikus nyugalommal, - mit használ minden postaló és gyorsposta, ha a tekintetes rendeknek nincs kedvök a Pest mögül kilépni, hogy Budát megmentsek. Kívülem is nyargal elég hírnök szekeren, nyeregben, gyalog: de nyomukban sehol sem látok inszurrekciót. Egyik azt mondja, hogy az alvajda pecsétes levele semmit sem ér, mert a fölkelést nálunk csak az országgyűlésnek van joga megrendelni. A másik a részletes és portális inszurrekciót nem bánná ugyan, de a személyes és általános ellen protestál. A harmadik úgy vélekedik, hogy a váradi békepontok szerint Ferdinandus a királyunk. Miért üznök hát el Buda mellől? A negyedik abban bízik, hogy Izabella királynét majd kirántja a bajból a szultán, még pedig a mi buzgóságunk nélkül is. Az ötödik hitelesen tudja, hogy Török Bálint és a fráter rég elűzték Buda mellől a németeket s most az alvajda és tanácsurak csak azért ütnek lármát, mert ferverjokat akarják kitüntetni. A hatodik az aratás közelségét, a hetedik a tavalyi szűk termést és a pénz szűkét hozza fel s higgyék el tekintetes és nemzeti uraim, hogy több hírnök nyargal felszólítással az országban, mint ahány nemes úr fog a felszólításra felkelni. Teremtuccse! követem alásan! - jobban célt érne az alvajda s több katonát kapna a főgenerális, ha minket gyorspostákat küldenének a sarmasági táborba. Talán veszedelmet sem állanánk ki többet; mert utaztomban engem tízen is fenyegettek börtönnel és bitóval, noha armalisom van s csak oly nemes ember vagyok, mint akárki. Hány gyorsposta dicsekedhetik ezzel?
- Siralmas időt élünk! - sóhajtá Pista bácsi.
- Elfajult a magyar! - sopánkodik Dani bácsi.
- Nagypám korában a magyar név említésére magoktól is ledőltek a falak. Nagypám Hunyadi János bandériumához tartozott - szólt a várnagy.
- Apám korában sem állottunk alább. Apám a fekete seregben szolgált - hozá fel falatozás közben a gyorsposta.
- Hát a mi őseink milyen vitéz dolgokat műveltek! Megmutathatnám a krónikákból.
- Meg donacionalisokból - toldá meg ismét Pista bácsi.
- A Deákok...
- És a Werbőcziek...
- Kikkel szoros atyafiságban vagyunk...
- Nem is említve Werbőczy Istvánt...
- Ki törvénykönyvet írt...
- És mint nádor az ország főkapitánya volt...
- S a németet és törököt egyaránt megverte volna...
- Ha közülök akármelyik be mert volna az országba rontani...
- Felszámlálhatatlan...
- Számos és emlékezetes nagy dolgokat műveltek - végezte be Dani bácsi szerencsésen a köz-erővel rögtönzött hosszú frázist.
- De hiszen! ha a többi vár is ilyen volna, mint ez, ha a többi urak is oly velős, csontos fajták és oly magyar szívűek volnának, mint nemzeti és vitéz uraimék, akkor a sarmasági tábort még megemlegetné Ferdinandus, - szólt beszínlő hangon a gyorsposta.

Pista bácsi Dani széles vállára, domború mellére, kerek barna arcára, hosszú szürke szakállára tekintett és fellelkesült; Dani bácsi ugyanakkor Pista nyúlánk, de izmos termetére, széles homlokára, vállait elborító fehér üstökére veté szemeit s bátyja jeles voltán szintén felbuzdult.

- Majd kiteszünk mi magunkért!
- Dejsz! nem maradunk mi hátra!
- Ember kell a gátra s te az vagy, Dani öcsém.
- Te vagy a tagból szakadt ember, Pista bátyám.
- Nem is félnék én egy officírtól.
- Magam sem, Pista bátyám.
- Szaladt előttem már turbános és bugyogós akárhány.
- Előttem nehéz vasas is.
- Fogtam agát és lajtnandot.
- Én meg fénriket vágtam le.
- Nem voltunk mi, Dani öcsém, soha pribék, gyáva emberek.
- Megállottuk mi a sarat, Pista bátyám.
- Most sem tágítnánk egykönnyen.
- Isten úgy segítjen! Pista bátyám, nem tágítnánk.
- Csak rajta, öcsém.
- Csak rajta, bátyám!
- Menjünk!
- Induljunk egyenesen Budavár alá.

Az öregek tüstént felkeltek a székről, hogy megkeressék és kiköszörültessék rozsdás kardjait.

A gyorsposta pedig használta az alkalmat a visszavonulásra, mert igen el volt fáradva s az ígért lovon még hajnalhasadáskor távozni akart.

Midőn a testvérek magokra maradtak, mint a heves gerjedélyekkor szokás, fontolgtóbb alakot váltának s majdnem búskomoly hangulat szállt kedélyökbe.

A hadi borostyánnak árnyéka is volt, mely most sötéten játszott halántékaikon s a kor redőit az aggodaloméval is szaporítá.

- Mi történik Dorával, ha mi elmegyünk? - szólt Pista bácsi.
- Ügyelni fog rá Dorka - válaszolt az apa. - De az más kérdés, hogy ki tartja gazdaságunkat rendben?

A csűr és gabonás mellé valahogy kapunk embert; azonban öcsém, azt már nem szeretném, ha oly féltett kincsre, mint a mi leányunk, csak a vaksi Dorka vigyázna.

- Dorka az én szelíd és okos Dorámnak még vakon is jó őrje fog lenni; azonban bátyám, nem óhajtanám, hogy a csűrt és gabonást oly fickó venné át, aki keveset hord beléjük és sokat szeretne belőlük kivinni.
- Akármit beszél kegyelmed, én Dorát félttem.

- Akármit papol bátyámuram, én a gazdaságot - viszonzá Dani bácsi.
- Nekem Dorka ellen van kifogásom.
- Nekem a tisztartó ellen.
- A tisztartó helyét ha éppen kend orrol reá, pótolhatná a várnagy.
- Dorka helyét, ha urambátyám apprehendál a jámbor asszonyra, pótolhatná a várnagy.
- Miattam! - szólt vállvonva Pista bácsi.
- Miattam! - szólt vállvonva Dani bácsi hasonló vállvonással.
- Tehát indulhatunk.
- Induljunk még holnap reggel.

A várnagy nem látszott elégtelnek a kettős szereppel, mellyel a testvérek közös bizodalma megtisztel.

- Kérem alásan nagyuraimat, hallgassanak ki, mielőtt aludni mennének! hátha így jobb gondolattal hálnak, mint amilyennel most leakarnak feküdni.
- No! szóljon hát.
- Adja elő gondolatját.
- Tálalja fel tervét...
- Hadd ízleljük: főtt-e vagy nyers?
- Jelenthetem alásan, hogy maholnap belejtek a hetvenharmadik évbe. Lábinaim még nem roskadoznak ugyan és szemem néha a magasban is megtudja a héjától a pacsirtát különböztetni, de az egyik szántóföldtől a másikig futkosást már nem győzném többé s a gazdálkodással járó sok praktika fenekére tekinteni a régi szemeimmel sem voltam képes. Kinevetne a világ, ha egyszerre egy terhes és sok törődéssel járó gazdaságot vennék át s e nevetésből a felerész nagyuraimékra hárulna, mert ha igaz, hogy a cselédet uráért becsülik, azt sem lehet tagadni, hogy az urát cseléde után ítélik meg. Vén szolgáljokat tehát ne terheljék kegyelmetek olyannal, amihez nem ért. Hagyják tisztességben meghalni.
- A mi várnagyunknak igaza van - szólt Pista bácsi. - Alkalmazzuk hát csak Dora mellé s keressünk más gazdasági felügyelőt.
- Megköszönöm e bizodalmat, de szintén nem fogadhatom el. Kegyelmetek tapasztalhatták, hogy oly várat én is jól megtudok védelmezni, melyet senki ostromolni nem akar. De a szép Dora kisasszonyt, kinek arcán és nyúlánk természetén annyi szem megakad, én a végvárakhoz hasonlítom, melyeknek oltalmazását a legügyesebb kapitányokra bízzák s mégis gyakran megtörténik, hogy bevételnek.
- Nem megmondám, Dani öcsém, hogy Dorát kell távollétünk alatt féltetni. A várnagy is velem tart.
- Úgy van. Dorát hagyják kegyelmetek veszendőbe, meg a gazdaságot.
- Lám, a várnagy csak úgy tart Pista bátyámmal, mint velem.
- De miért is akarnak nagyuraimék Buda alá menni? Nemde, hogy segítsék Werbőczi önagységát, aztán a temesi grófot, meg Török Bálintot és a frátert a németek megverésében?
- Világosan azért - szólt egyszerre a két testvér.

- Igen ám! de ott a bökkenő, - válaszolá a várnagy - hogy Deák István uram ő kegyelme Buda falai körül frissen levághatna egy-két németet, mert erős karja van, azonban Budáig el nem érkezik, mivel lábköszvénye miatt nem üli meg a lovat. Ellenben Deák Dániel uram ő kegyelme elég frissen vágatna Buda elébe, mert ép lábszárakkal áldotta meg az Isten s a lovaglásban akármelyik portyázóval versenyez; de fájdalom! a csúz miatt újjai bogosak és merevek. Következésképpen Budavárnál farkaszemet fog ugyan a németekkel váltani, de teremtuccse, egyet sem vág le közülök. Elteltek már a dicső napok, nagyuraimék! midőn kegyelmeteknek táborba kellett menni! Másokon van most a sor.

Pista bácsi hüledezve nézett Danira. - Csakugyan akkora kézbogaid vannak, öcsém, mint egy galambtojás.

Dani bácsi csodálkozva veté szemét Pistára. - Csakugyan, kedves bátyám, úgy begöngyölgeted lábaidat, mintha pünkösöd helyett karácsony volna.

- Talán, van valami abban, amit várnagyunk mond.

- Biz' Isten! ha rád nézek, kezdem hinni.

- Én meg, ha rád nézek.

A testvérek megint egymást méregették s kedvök serkent, magok sem tudják, miért, mint két kos összetűzni.

- Egy gondolatom van - kiáltá ekkor vészharítóként a várnagy.

- Hadd halljuk! - dörmögtek elébe könyökölten Pista és Dani bácsi.

- Küldjék a sarmasági táborba Elemért.

Iszonyú hatást okozott e javaslat.

Pista bácsi köszvényes lábával nagyokat toppanta, öccse pedig összeszorítá csúzos kezét, mintha kardot akarna forgatni.

- Kegyelmed furcsa fickó!

- A mi várnagyunknak bolondos ötletei vannak.

- Tudja-e kend, mi a talizmán? - kérdé Pista bácsi.

- Olyan kő, mely betegségeket gyógyít - felelé higgadtan a várnagy.

- Én egy talizmánért sem küldeném a sarmasági táborba Elemért.

- S tudja-e, mi a bölcsek szürke pora? - tudakolá még peckesebben Dani bácsi.

- Olyan por, mely aranyat csinál.

- Én e várból szürke porért sem engedném ki Elemért.

- De hát miért őrzik úgy, nagyuraimék, Elemér úrfit?

- Maga mindent elfeled, várnagy uram!

- Maga semmire sem emlékszik.

- Hát nem tudja-e, hogy a mi nagy rokonunk Werbőczy három évig szüntelen kiakarta váltani Elemért?

- S hogy három év múlva akkora sommán váltotta ki, mint a generálisokat szokás!

- Hogy ideiglenesen nálunk lakik ugyan, de valósággal Werbőczyhez tartozik.

- S hogy úgy van a mi kezeink közt, mint a hitre bízott depositum...
- Melyet ha elvesztenénk...
- Vagy elidegenítenénk...
- Ellopnánk...
- Vagy megsemmisítenénk...
- Akkor - kiáltá Pista bácsi - megérdemelnők, hogy nemességüinktől megfosszanak.
- S hogy - rivallt közbe Dani bácsi - vasra verjenek.
- Tömlöcbe zárjanak.
- Bárdal vágják le nyakunkat.
- Vagy ló farkára kössenek.
- Vagy kerékbe törjenek. Érti-e kend?
- Nem tudtam, nagyuraimék, bizony nem tudtam, hogy ilyen drága portéka Elemér úrfi - mentegetőzék a várnagy.
- S ha nem is tartana hozzá jogot a mi nagy rokonunk Werbőczy István, még akkor sem bocsátanók el.
- Mert ki tanítaná danolni, lantolni Dorát!
- Ki beszélne nekünk annyi szép történetet!
- Ki örvendene úgy velünk!
- Ki tudná úgy feledtetni bánatainkat.
- Megifjodunk az ő társaságában.
- Csupa gyermekekké leszünk.
- És nemcsak önzésből történik, hogy visszatartóztatjuk Elemért.
- Biz' Isten! nemcsak önzésből - támogató öccse szavait Pista bácsi.
- A derék fiú zsenge korától kezdve mindig rabságban szenvedett.
- És ércből, kőből volna annak a szíve, aki alkalmat nyújtana, hogy török fogságból már most németbe kerüljön.
- De, nagyuraim, ha Elemér vitézkedik, ő fog másokat el s nem megfordítva - szólt a várnagy.
- Ugyan, mit hadonáz kend?
- Csupa fonákságokat mond.
- Hát nem volt-e híres lovas a gallusok királya, Franciskus prímusz és mégis elfogta őt Carolus, a német császár?
- Hát nem volt-e vitéz a nagy Hunyadi János s mégis Drakula rabja lett?
- Mondjunk-e több példát kendnek?
- Fárasszuk-e még magunkat?
- Nem szükséges, nemzetes uraim! mert már más ötletem van, mely talán inkább megnyeri tetszésöket. Küldjék a háborúba Barnabás diákokat.

A testvérek egymás szeme közé tekintettek.

- Hejh! ha elmenne! - sajogató Pista bácsi.

- S ha ott maradna! - tevé hozzá Dani bácsi.

- Mégse haljon meg. Ládd, öcsém, a vén Dorka búsulna érette! S te is sokalnál akkora futamot egy kis szemtelenség miatt.

- Nem is úgy értettem. Miattam sokáig éljen, de tőlünk távol.

- Úgy van! Csak hogyan küldjük el? Szégyelni fogná zsoldban menni, mert atyja nagy úr volt.

- Alig hiszem, hisz most is könyörületből a minoriták tartják - említé a várnagy.

- Barnabás diák - mondá Pista bácsi - Dora oktatásáért sem akart jó szónál egyebet elfogadni.

- S a gögös és bukott urak inkább veszik el a koldusfalatot a kunyhóból, mint a dús ajándékot a gazdag szomszéd várából. Ezt magam is tapasztaltam. De Barnabás diáknak úgy magyaráz-nám meg a dolgot, hogy a zsoldért kegyelmeteket tartaná maga iránt hála kötelezetteknek.

- Mily okosan gondol ki mindent a mi derék várnagyunk! - szólt elragadtatással Dani bácsi.

- Csak hajtsa aztán akként végre! - sopánkodott vágy és kételkedés közt hányatva Pista úr!

- Remélem, célt fogunk érni, feltéve, hogy Dorka asszony nem mozdít meg unokaöccse visszatartásáért minden követ.

- De, várnagy koma! Dorka megmozdít ám minden követ.

- S néhányat a megmozdított kövekből a fejünkre is dobhat.

- Már az sajnos volna, nagyuraimék.

- Sajnos ám!

- De Dorka mérges, mint a vipera.

- És öccsét úgy szereti, mint párját a gerlice - hozá fel Pista bácsi.

- Magam is azt tapasztaltam - szólt a várnagy. - Azonban itt csak ez a kérdés: vajjon Barnabás diák hasonló mértékben kedveli-e nagynénjét?

- Ördögöt! - kiáltá Dani bácsi.

- Barnabás egy lelket sem tud igazán szeretni.

- De annál többet gyűlöl.

- Annál többre irígykedik.

- Annál többet szeretne egy kanál vízben is megfojtani - egészíté ki Dani bácsi a sötét jellem-rajzot.

- Éppen ez szolgál, nagyuraim hasznunkra, mert miután Barnabás diák Dorka asszonnyal, ki őt anyjaként táplálta, nevelte, oltalmazta s aki utolsó filléreit is számára zsugorgatja, csak ímmel-ámmal bánik: könnyen elképzelhetem, hogy búcsúvétel nélkül is eltudna tőle távozni, ha érdekei javasolnák.

- De azt nem javasolják, várnagy koma!

- Már hogyan? Adjunk mi a diáknak sok pénzt, bizony lemond a búcsúzásról! - szólt a várnagy.

- Hát hol van a pénz?

- Az én üres zsebem.
- Még a szekrényem fiókja is.
- Lábáról adtuk el az új árpát.
- S a pórszászok már több méhkast vettek meg tőlünk, mint ahányat a kertben látok. Tegnap számláltam össze.
- Igaza van Dániel nagyuramnak a kasokra. István nagyuramnak az árpára s mind a két nagyuramnak a pénz teljes hiányára nézve - szólt a várnagy. - De - tevé hozzá - Ábrahámnak, a deési fegyverkovácsnak és Dávid mesternek, a kolozsvári ötvösnek annál több pénze van.
- Az a pénz nem a miénk.
- Ami másé, nem Tamásé.
- A szükség törvényt ront, nagyuraimék. Becsülöm én a családi emlékeket s ha az ember rájuk tekint, úgyszólván az ősökkel társalog. A rozsdától rágott kard daliás időkről regél szép történeteket s fájjalja a mai napot, mely őt hol a hüvelyben élés szégyenének adja át, hol pedig a pártvillongások számára köszörültetvén ki, a haza ellenségeinek kezébe szolgáltatja. A nagyuraimék régi fegyverei a hosszú téli estéken sokszor beszélgetnek velem országunk sülyedéséről. Az egyik Szent-Imrén, a másik Kenyérmezőn volt, a harmadik Nándorfehérvár ostromát és Hunyadi halálát látta. Nagyatyám is ottan volt, közel Capistránhoz. Legyen áldás porain! Sírköve nincs. Közvitéz volt s az olyannak koporsója helyét csak az Isten szeme figyeli meg, hogy a feltámadáskor semmi íze, csontja veszendőbe ne menjen. Nem vagyok én érzéketlen - folytatá a várnagy - Deák István ő kegyelme apróbb ezüstserlegei iránt sem, melyekből nagyuraimék régóta nem isznak, de amelyeket, mint pohárnok, boldogult Istvánné asszonyom menyegzőjén tettem először ez asztalra, hol most ülünk. Szegény asszony, mind a három gyermekét eltemette s aztán sietve utánok ment...! Süveget emelek én a nagy ezüsttálnak is, mely az almárium fenekén évek óta csendesen nyugszik, de Dora kisasszony születésekor tündöklött s esküvőjére akartuk ismét kitisztíttatni. Jámbor, kegyes lakótársaink a falon függő vagy szekrényben őrzött családi kincsek s mint a bornak ereje, úgy növekedik hatásuk az idővel. Egy-egy bünt elfeledünk körülök s egy-egy jó szándék megfogamzik bennünk általok. S mégis az volna tanácsom, ne ellenezzék nagyuraim, hogy a fegyvereket Ábrahámnál, az ötvösműveket pedig Dávid mesternél zálogba vessem. Miután soha ki nem váltjuk e zálogokat, de a kölcsönzött pénzzel Barnabás diákot Budavár és Izabella királyné védelmére útnak indíthatjuk.

Dani bácsi törölgette könnyeit.

Pista bácsi azt hitte, gyászravatal előtt áll s komolyan nézett a refektórium falán egy kis repedésre. Jól ügyelt, látja-e még s nem szerette volna, ha a nedv befátyolozná szemeit, hogy többé ne láthassa. E borút nagy szégyennek tekintené... s mégis megtörtént.

- Szegény fegyvereim! - tört ki keserves bánattal.
- Hát az én nagy ezüsttálmam nem szegény-e? - gáncsoskodék, hogy keblén könnyítsen, Dani bácsi.
- Nem fog fegyvereimmel kímélve bánni a deési Ábrahám!
- Az én kardjaimat pedig, mert markolatjok csak meg van futtatva, bitangoknak alkussza el, kik rablanak vele a helyett, hogy harcoljanak.
- Kedves néhai feleségem megfordul koporsójában, midőn az ezüstpoharak, melyek menyegzőjén körben jártak, Dávid mester irgalmatlan kezébe fognak jutni - sóhajtá Pista bácsi.

- Az én nőm szelleme majd kijön a várkapolnából éjente s fenyegető újjával az üres almárium felé mutat, honnan a mi kedves Doránk ezüsttálát elcsentük. De nem is kell, hogy kijöjjön. Magam előtt látom most is, s bánatos szemei háborgatják lelkemet, mint a hold a tengert.

Oly bús volt Dani bácsi, hogy Pista úrnak kellett a felvidítéshez fogni.

- Hát asszony lett-e kend, öcsém? Megérem még, hogy pityeregni kezd.

- Elhiszem, hogy kigyelmedtől kitelik a sírás is - válaszolta sértett büszkeséggel az öcs.

- Nem adtam még annak jelét. Amit vesztek, megnyeri a haza. Miért bánkódnám hát?

- Ne volna csak a mi rokonunk, a nagy Werbőczy veszedelemben, aligha küldeném ilyen áron Barnabás diákot Budavár alá - szólt Dani bácsi.

- Várnagy koma, csak azt mondom, minél előbb eltakarítsa innen az én fegyvereimet és serlegeimet. Gyávaság volna tőlünk, öcsém, a közveszély alatt magunkra gondolni.

- Mit varrja, urambátyám, galléromra az önzést? Ha kend, várnagy, titokban Barnabás diákkal mindent jól elintézt, azt a szép paripát kapja ajándéku, melynek testvérét tegnapelőtt Elemérnek adám.

- Hejh, várnagy! megemlékezzék, hogyha Dorka unokaöccse távozását nem veszi huszonnégy óráig észre, akkor a kend tomporájára övezem ezt a kardot, melyet Kőszeg előtt Elemér kiszabadításáért ajánlottam a goromba agának, de el nem fogadta. Mondom, a kendé lesz e díszes kard - szólt erős hangnyomattal Pista bácsi.

- Bízzák csak rám a dolgot, nagyuraimék, mindent jól elintézek.

- Mi pedig menjünk már aludni.

- Aludjunk, ha tudunk - zárta be a vitát Dani bácsi.

Reggel a két öreg kerülni látszott egymást és a családot.

Máskor Dani bácsi, kilépve ágyából, pongyolát ölt, a még fekvő Pista bácsi hálósobája ajtaján bedugja fejét s mosolyogva kérdé: - Hogy aludtunk, urambátyám? - s azzal távozik.

Pista bácsi pedig a szíves tudakolás után rögtön öltözéshez fog s mihelyt kész és még dolmányát is nyakig begombolta, öccséhez siet, kopogtat, benyit s a nélkül, hogy a karszékbe leülne, kérdi: - Mit álmodott Dora? nem beteg-e Dorka?

Aztán együtt a folyosóról nézegetik az udvart s távolabb eső csúrt, a ködös hegyeket, az eget.

Dorka ilyenkor szokott a kamarából visszajönni s elbeszéli nagyuraiméknak a várban történt nevezetesebb dolgokat és különösen, hogy melyik vendég ébredt fel, melyik szunnyad még.

E közben a kérő és panaszló jobbágyok, nemkülönben a tisztartó is közelítenek a tornáchoz, elkezdődik a gazdasági ügyek intézése s tart, míg a refektórium jól ki van szellőztetve s Pista bácsi egyenesen oda indul; de öccse, kinek vállaira nagyobb terűvel nehezül a háztartás gondja, megnézi a mosolygó Dorát s elbámul, hogy még szebb, mint a mult percben. Dorkától szintén tudakozódik a reggeli felől s kielégítőnek találván a nyert értesítéseket, vendégeit keresi fel s a refektóriumba vezeti, hol már Elemér a legérdekesebb vitát folytatja Pista bácsival.

Így volt ez máskor.

De most a napirend, a jámbor szokások és kölcsönös szívesség feledésbe mentek.

Dani bácsi nem dugta be a fejét Pista bácsi ajtaján, Pista bácsi nem kopogtatott a Danién, Dorka a kamarából visszajöve, üres folyosóra talált s a jobbágyok hasztalan várakoztak.

Hevesen sütött a nap, noha csak május vége volt, midőn az idősb testvér rászánta magát, hogy az ifjabbikat meglátogassa s mivelhogy az ifjabb is hasonló eltökéléssel ment ki szobájából, találkoztak a folyosón s némán fordíták lépéseiket az étterem felé, hol a nagy asztalon csak két teríték állott; mert Dora és Dorka már reggeliztek.

Pista bácsi menten az almáriumra néz és szemét lába követé; arra húzódott Dani bácsi is. Tudták, hogy még ott van minden, de azért félve tekintenek az apró serlegek helyére Dani bácsi kezébe fogja az ezüstit és libegteti, mintha súlyát mérné, mintha nem tudná, hogy nehéz s nem is találja már annak, örömmel hordozta volna egész óráig a tenyerén. Bátyjaura jól megszámlálta az ezüstpoharakat, mintha most akarná kipuhatolni, hányan vannak. Közben mindketten lopvást pillantottak az ajtóra, nehogy valaki véletlenül benyisson.

- Nem fősvénységéből válunk mi meg ezektől oly nehezen - dörmögé Pista bácsi.

- Ellenségeink sem mondanak zsugoriaknak - suttogá halkán, de mintegy válaszul Dani bácsi.

Alig hallá már ezt meg az idősb testvér, mert a refektóriumtól távozóban volt.

Dani úr sem nézett a teríték felé, nem a hidegsültekre s az ízletes lepényre. Feledve étvágyát, elballagott, amerre Pista bácsi s nem tudva, hogy és miért! hát egyszerre a fegyvertárban vannak.

Kisdéd szoba volt, téglapadlazzal, karikás ablaküveggel, pókhálós falakkal és négy nagy almáriummal.

- Ezek mennek Deésre...

- Meg ezek, urambátyám! - szólt Dani úr feltartott mutatóujjal.

- S nekünk marad...

- Az üres almárium.

- S néhány rossz vas - egészíté ki Pista bácsi.

- És Dorka - tevé még hozzá ráadásul Dani bácsi.

- Úgy van. Dorka könnye...

- S Dorka átka.

- Szegény vén asszony! minő aggodalommal jött reggel hozzám, félvén, hogy beteg vagyok.

- És mint mosolygott, mint örvendett, midőn látta, hogy nekem nincs bajom.

- Soha szívesebb nem volt irántunk - szólt Pista bácsi.

- S nem vette-e kegyelmed észre, hogy fogyott, összébb esett és sokkal gyöngébb, mint tegnap volt?

- Arca is fehérebb - jegyzé meg Pista bácsi.

- Csak úgy függ az életem, mint fán a sárgalevél.

- S mi az őszi szelek vagyunk!

- Magam is attól tartok, urambátyám, hogy Dorkát a föld porába vetjük le.

- Megszakad a szíve Barnabás diák távozásán.

- Nem is leszek én itt, midőn hírét fogja venni.
- Kend, öcsém, itthagyna engem, hogy egyedül legyek tanu, egyedül szenvedjek? Lám, mint válik vízzé a vér!
- Ne nevezzen kegyelmed rossz testvérnek. Minek célozgat a vízzé vált vérré? Hát mondtam-e, hogy kegyelmed ne menjen el akkor hazunnan? Távozzunk együtt.
- Hát azzal segítünk-e Dorkán? He?
- De micsoda szavakkal mondjuk meg, hogy mi szöktettük el tőle Barnabás diákot?
- Igaz, hogy bizony meg kell oly esetben latolni a szavakat.
- Meg ám, Pista bátya. Csak gondoljunk arra, ha valaki tőlünk elszöktetné Elemért, lecsendesíthetne-e minket még az aranyszájú szent János nyelvével is.
- Úgy segéljen! Nem kommandálnám, hogy papolni előmbe álljon.
- S ha például Dorka tenné?
- Ne fecsegy ily badar dolgot! Minek bántanók a szegény Dorkát gondolatunkban is!
- Igaza van, urambátyám! Ej, be szeretném kitalálni a balzsamot, mellyel Dorka fájdalmát enyhíteni lehetne.
- Öcsémuram! éppen erről villant meg valami az eszemben.
- Szóljon hát kegyelmed.
- A kertünk alatt van a szerzetesek egykori jószágigazgatójának rombadólt háza.
- Két ablaka még ép s pincéje nincs megrepedve.
- S kertjében néhány vén gyümölcsfa máig is terem. - És az óriási almafa sötét árnyéka alól szakítja a mi Doránk a legszebb kékviolát és császárszakállt.
- A diófát pedig a falu gyermekei szüntelen fosztogatják s mégis marad rajta szednivaló.
- Mentát, ökönyelvet és ezerjófűvet onnan gyűjt Boriska asszony a betegek számára.
- A sövény körül egy betöltött kút helyét találták meg tavaly s rebesgetik, hogy ott volna elásva a templomosok kincse.
- Szóval, nem megvetendő az a régi telek - mondá Pista bácsi.
- S éppen azért gondolám, uramöcsém, hogy a romot építtessük fel és legyen szakasztott olyan, aminő hajdan volt. Mert ahol a szerzet gazdasági igazgatója lakott ott mindig kényelmesen férhet meg Dorka és Barnabás. Addig, míg a háború véget ér, talán kipallérozódik a diák, nem néz oly illetlenül Dorára s nem irigyli a rókától is a prémet, az ökörtől is a szarvat és minden becsületes embertől a jó hírt és nevet. Aztán, uramöcsém, ha már életét érettünk kockáztatja Buda alatt, legyünk itthon türelemmel és engedékenységgel iránta.
- Nem bánom, Pista bátya!
- Az volna tehát nézetem, hogy helyreállítva ajándékozzuk Dorkának a kertalatti fundust. Akkor aztán vígasztalásul mondhatjuk neki, hogy Barnabásnak van már hajléka és nevet majd hoz magával a harcból.
- Fején találta kegyelmed a szeget - válaszolá derült arccal Dani bácsi. - De mivel fizetjük a kőművest? - jutott tüstént eszébe és elszontyolodott.

- Majd ád az Isten rá módot s eddig sem történt Deák Istvánon és Deák Dánielen semmi kudarc.
  - Nem ám, urambátyám! S még ma küldjünk kőműves után, hogy ősz fordultával minden rendben legyen.
  - Nagy kő esett le a lelkemről - szólt billegetve fejét Pista bácsi.
  - Magam is megkönnyültem s csaknem repülni tudnék, mint a madár.
  - Már én mégsem repülnék - sóhajtja most Pista bácsi - mert a földhöz húzza lábaimat nem a köszvény, hanem az a fegyvertár. Mintha a téglá mágnes volna, ej! de nehezen tudok innen mozdulni.
  - Szegény fegyverek!
  - A jámbor, becsületes fegyverek!
  - Csak lenne valamelyiken bár egy lehellet a szégyenből, bár egy rozsdá a bűnből!
  - De mind hűn szolgálták őseinket.
  - És szerencsét hoztak reánk.
- Pista bácsi kinyitotta az almárium ajtaját.
- Dani bácsi szomorúan nézett bele.
- Áradozott keblök s elmerültek a nézésbe, visszaemlékezésbe, bánatba.
- Találják ki, atyuskáim, hogy kit láttam? - csendült meg egy édes és zengő hang.
- Dora rontott a fegyvertárba, kipirult arccal, hamis nefelejcs-szemmel, dévajon, szelíden, annyi vonzó bájjal, annyi gyermeteg hévvel... egy már felserdült leányka, a növendék és hajadon vegyes igényeivel és varázsával, a két kor elválasztó vonalán egyaránt emlékeztetve a gyermekre, ki bábjait öltözteti s a pártás szűzre, ki a hódításért és menyegzőért kendőzik.
- Hát mégsem sejtik? Találják ki már, atyuskáim, kit láttam?... Hát elmentem a kertbe - folytatá Dora választ sem várva.
  - Azt látjuk, kis sellő.
  - Még most is harmatos a papucsod.
  - Pedig a nedv könnyen megárthat.
  - Mondta azt Dorka néni is. De a pallón túl nincsenek az ösvények kitisztítva.
  - S oda mentél?
  - Onnan elmentem a kis ajtóhoz. Hátrahúztam a reteszt.
  - A reteszt?
  - Azt, kedves Dani atyus s leszálltam a völgybe.
  - Egyedül?
  - Nem volt senki velem. Aztán felmásztam a hegyre s az élén mentem egészen addig, tudja, Pista atyus, ahol magánosan áll egy óriási tölgy.
  - Tudom, kis selma! félórára van az ide.

- Lenéztem a vidékre s úgy tetszett, mintha a sötét tekintetű erdő, a virágos völgy, a csevegő patak, melynek tükrére a part vadrózsái még egy levelet sem hullattak, fenn a kék ég boltozata alatt lebegő sas, a fűben a kis tücsök, a széles láthatár, a kígyózó ösvény és a Gorbó felé repülő vadgalambok mind azt mondanák, hogy csak nézzem őket, mindig nézzem.

- S elandalodtál?

- De figyeltem is. S hát egyszerre távol, igen távol a hegyormon, mintha lovast látnék.

- S erre tartott?

- Biz' erre!

- Vendégünk! - szólt derülten Dani bácsi.

Dora incselgőn rázta fejét. - Alig hiszem, mert ahogy a távolból kivehetém, lova almásszürkének látszik.

- No, az hát Elemér - kiáltá Dani bácsi.

- Nem lehet más - erősíté Pista bácsi.

- A derék fiú előbb jött el, mint ígérte.

- Csak nálunk találja ő legjobban magát.

- Megjárnak, ha nincs számára reggeli.

- Hogyne volna, hisz atyusék sem reggeliztek még.

- Nem-e? - kérdezte Dani úr.

- Hogy történhetett? - csodálkozék Pista bácsi.

- No, duplán fogjuk utánpótolni.

Az öregek gyorsan vezetteték magokat Dora által a folyosóra s oly nyugtalanul várták Elemért, mintha édes fiok volna hosszas vándorútból megérkező.

*

De Dorka szobájába zárkózott.

Szíve erősebben vert minden percre, mely a kalandor ifjút közelebb hozza az eddig boldog vár lakóihoz.

- Óh, hogy azon óra, melyben ő először lépett küszöbünkre, megváltathatnék életemmel s a semmiségbe térne vissza - sóhajtá az agg nő és sárga redős arcára keserű könnyek hullottak. - Nincs semmi kétségem többé, hogy Dora halálosan beleszeretett. Hiába örködtem! hiában kísértem kora gyanúval gyakori együttlétüket; hiában távoztattam minden alkalmat... a szív a szívvel hamar érintkezik s a szem titkos nyelve egy perc alatt egész történeteket beszél el, miket mi, felvigyázók, nem tudunk érteni. Átkozott legyen a lant és ének! Hisz velök jött e boldog lakba az álmezbe öltözött szerencsétlenség, mely nevét és természetét még megtagadja, de majd befogja vallani. S íme az öregek a folyosón tárt karokkal várják az ifjút, ki büvöletének erejével fejökre fogja rázni ez épület íveit, hogy romjaiba temessen mindnyájunkat. Szegény Deák István, szegény Deák Dániel! A könnyek savával fogják befaló kenyeröket áztatni. Mít rabol el tőlük Elemér? A leány szemérmét-e, vagy a családi büszkeséget? Bukott és meggyalázott családhoz tartozom én is. Tudom, mit tesz lealáztatni s kigúnyoltatni. Hosszú életemen át csak itt találtam még szívességre s midőn körülünk annyi rossz ember lakik, e várra lássam-e az Isten kezét nehezedni? Szóljak-e nekik?...

Nevető öröm, hangos üdvözetek szakíták meg Dorka gondolatait.

Elemér lépett a tornáczra.

Tombolt Pista bácsi és Dani bácsi a kedves ifjú hazaérkezésén.

II.

A történetben melyet elbeszélünk, Elemér és Barnabás diák jelentékeny szerepet játszanak. Nem lesz tehát felesleges olvasóimnak az egyik multjából annyit közleni, amennyit Pista és Dani bácsi tudnak, a másikéből pedig, amennyit Dorka nem titkolt el.

A dobokamegyei Deákok nemcsak Werbőczy, a híres rokon kedvéért, hanem belső meggyőződésből is Zápolya pártján állottak s több táborozásban vettek részt; mert nem volt Pista bácsi lába mindig köszvényes s Dani bácsi keze mindig bogos.

Harcias hajlamuk legmagasabb fokra 1532-ben hágott, midőn Szulejmán császárt a mohácsi térről Kőszeg faláig kísérték, bár az ozmánok ellen nagy gyűlölettel viseltettek.

Ha minden török oly vitézül küzdött volna, mint a két Deák, akkor Jurisics alkalmasint kapitulál - legalább ezt hitte nemcsak a nagyuraimék várnagya, hanem számos jóismerős; - azonban másként történt, Jurisics nem adta fel Kőszeget s a nagy Szulejmán szeptember 27-én megszüntetve az ostromot, másnap még virradat előtt felszedte sátrát s dűlva, pörzsölve fordult Stájerország felé.

Dani bácsi szerencsés volt, mert még a vár körülvétele előtt Budára küldetett, hogy száz portyázóval az Esztergom vívását megszüntető Grittihez csatlakozzék.

De bezzeg Pista bácsinak mindig nézni kellett az égő falvakat és a tatárok, szerencsenek fosztogatásait.

Álmában is tüzet, reszkető aggodat és patakban folyó vért látott.

Végre az előcsapatok a stájer hegyekbe mélyen elmerültek, a sereg zöme is átlépte Szulejmánnal hazánk határát s Pista bácsi szabadabban kezdett lélekzeni, mert a pusztító vihar idegen vidékekre vonult s mert ő is visszatérhetett néhány magyar huszárral János király seregéhez. Fel is fogadta, hogy egy són, egy kenyéren sohasem fog harcolni a törökkel. Lelkiismeretét égette a sok hamu és üszök; pedig ő sohasem vetett kanócot az eszterhára, sohasem fojtotta füstbe jajgató árvákat. De tették mások s ő együtt járt e másokkal, kik pogányok és fosztogatók voltak. Amint visszautaztában a nagy ármádia utócsapatának derekával is találkozott, szíve egészen megkönnyült. - Istennek hála! már nem fognak éjenként a falvak házainak fedelei vezérszövénekül szolgálni; nem kell az utcákon óva vezetni lovainkat, hogy a legyilkolt csecsemők és aggok holttesteire ne tapossanak: Istennek hála! megmenekedtünk «a dűlő és perzselő» dandártól, mely a nyert zsákmány ötödéért úzi rémítő hivatását.

E gondolat Pista bácsi arcáról letörölte a gond és aggodalom sötét színét.

Vidáman, majdnem negédesen ügetett huszárai élén.

De íme, alig ezer lépésre, előtte tűzbe borul egy helység.

A lég csendes volt, a szél nem jött a pusztítás segítségére, még a por sem mozdult meg, még az avar sem ingott, mindenik ház külön lángolt s a füst karcsú oszlopokban szállt fel a hideg, könnyű és tiszta láthatárra.

Bósz ellentéte volt a szép őszi nap nyugalmanak a vad zaj, mely a szerencsétlen faluból tört ki.

Megint «dúlok és perzselők!» sóhajtott Pista bácsi és szitkozódta huszárai.

A legénységnek kedve csattant, minden török frigy és véduralom ellenére a világhódító szultán martalócait a préda mellől szétugrasztani s nem igen vevék számításba, hogy a kifosztott és legyilkolt község Izabella királyné csecsemője helyett Ferdinándot uralja. Pista bácsi felbuzduló természete mellett is bírt annyi belátással, hogy - a közmondás szerint - ne vessen a kútba oly követ, melyet aztán senki sem tud kiemelni.

Mellékútra téríté tehát katonáit, a zsákmány alá ejtett helységet kiakarván kerülni.

Haladtak is a horpadásos és csavargó hegyi ösvényen, de az egy dombról egészen visszagörbedt a falu tulsó végéhez.

E dombról Pista bácsi a következő jelenetnek volt tanuja.

Csinos alakú és ernyős tornácú faház égett; a fedél gerendái a padlózatra kezdtek hullani, helyenként betörve azt.

A tornác lépcsője előtt tisztos aggastyán fuldokolt vérében. Mellette két deli férfiú harcolt, már lankadtan és sebekkel terhelve. Nem a vívók kardja, de biztos helyről irányzott tegez vesseje ölte meg az egyiket. A másik férfiú alig tizennégyéves gyermeket látott most maga és az elhullott rokon mellett küzdeni. Ijedten lökte hátra baljával e - mint sejteni lehet - reá nézve mindennél drágább alakot s míg ezt tevé, rést talált a martalóc a halálos dőfésre. Bálványként állott a tornácban s a vérfagyaláló történetnek lebüvölt, mozdulatlan, élőhalott tanuja volt egy éltes nő, fehér merev arccal, fehér, megbomlott fürtökkel. Midőn pedig a martalócok a három halott testénél erőtlenül, de hős lélekkel küzdő gyermekre tevék kezöket, a bálvány éledni kezdett, kiterjeszté karját s hirtelen megfordulva, egy fülcsendítő sikoltással az égő ajtónak rohant, eltűnt a füstfelleg- és lángözönben. Senki sem látta többé.

A borzasztó jelenet oly gyorsan be volt fejezve, hogy Pista bácsi ki sem ámult, midőn már a törökök a fogoly gyermeket az utcán hurcolták.

Most «megállj»-t kiálta ingerült huszárainak. - Aki életét szereti, ne merjen moccanni.

Akarta is, nem is a legénység a parancs megtartását. Szerették Pista bácsit, tudták, mi a katona törvénye; de dühösek voltak a pogányokra és sajnálták a falu népét. A törökök figyelmét sem kerülte ki e hangulat, ami okon el sem mulaszták a mieinkkel farkasszemet nézni. Ha sokáig tart így, még kitör a zivatar. Ennélfogva Pista bácsi, amit száz szóval volt szokás eligazítani, eggyel kívánta. Tüszőjéből kivett ötven aranyat s előmutatván - adjátok ide ezért a rabgyereket - szolt teljes bizalommal, ajánlatának sikere felől.

De nagy álmélkodására hallá, hogy száz aranyon alul a martalócok nem alkuszna.

Vontatva nyúlt tüszőjéhez, attól tartván, nehogy hiányozzék abban a szükséges összeg; azonban örömmel tapasztalá, hogy egy pár arany még fölül is marad.

Míg a díjt számlálta, messzünön dörgé valaki: - Dzsemil aga maga veszi át tőletek a rabot száz aranyon.

Pista bácsi ráismert a dörgő hangú egyénben a vitéz agára, kinek oldala mellett harcolt Kőszeg falainál s kit csak imént a dombról látott a martalócok rablása korlátozásán működni.

- Nemes aga! kegyelmed jó szívéről sok dicséretet hallottam minden nyomon. Kérem, hagyja nálam az árva fiút.

- Nekem tetszik a gyermek - válaszolta röviden és tört magyarsággal a török.

- Vegye nagylelkűsége fejében e pisztolyt tőlem.

Pista bácsi ritka szépségű pisztolyt adott az agának.

- Fogadja barátságom jeléül kegyelmed az én kedvelt fegyveremet. De a gyermek nálam marad.

Az aga még szebb, még drágább pisztolyt nyújtott Deák Istvánnak.

- Nem elég, hogy a hatalmas császár «duló és perzselő» csapatai kiirtották az egész családot? hát még e gyermek is rabbá legyen?

- Hasonlóan bántak az én családommal is Török Bálint portyázói - válaszolta Dzsemil. - Kegyelmed pedig ügyeljen huszáraira, mert különben legott összekoccannak a hatalmas padisah seregeivel.

Pista bácsi látta, hogy nincs veszteni való idő s katonáihoz akart menni; de útját kezdék a martalócok állani, szidalmazva őt kutya gyaurnak és fenyegelve.

Az agán volt most a rend fenntartásának sora.

Dzsemil a legvakmerőbb martalóc fejéhez úgy csapta az ajándékba nyert pisztolyt, hogy szédülten bukott földre.

Hökkenve vonultak vissza a többiek. Dzsemil pedig Pista bácsit a háborgó huszárokig kísérte.

- Oly fiatal és oly bátor voltam, mint rabom, midőn Török Bálint fogságba ejtett - szólt most az aga. - Keserű a rabság kenye, ha tiszta búzából sütik is. A szörbet nem ízlik és a rózsaoaj elveszti szagát, midőn lábunkon csörög a bilincs. A madárdal sem szól szívünkhöz, mihelyt tudjuk, hogy hazánk egeről csak a felhők repülnek börtönünkig. Bajnok atyám Karamániából jött a Szávához, midőn Török Bálint a várat, hová küldeténk, mély béke idején feldúlta. Engem rabbá tőn. Jól ismerem, magyar urak! hogy néz ki tömlöcötök. Egyébiránt ha kegyelmed majd pénzhez jut s annyi váltságot fizet a gyermekért, amennyit érettem vett fel Török Bálint, számolhat, hogy szabadon fogom bocsátani, feltéve, hogy a fogságban nem kap jobb nevelést, mint én Török Bálintnál.

Dzsemil rabszolgája Elemér volt...

Barnabás diák története titokszerűbb s talán borzasztóbb is. Dorkának iszony villámlik sötét szeméből s arcát minden véresepp odahagyja, ha valaki csak távolról is céloz bizonyos évekre, bizonyos körülményekre s bizonyos névre. Midőn pedig Szilveszter napja közelg s a marcona tél hóval fedi a mezőt, jéggel a patakokat, megindulnak a vénasszony könnyei s arcának barázdáin sűrűn omlanak le. Minél nagyobb a hideg, minél felhőtlenebb az ég, csikorgóbb a szánút, nyugodtabb a természet, tündöklőbb a csillagok fénye, tündéribb a hold világa, hallgatabb az éj, ünnepiebb és szebb a korány: Dorka keblében annál erősebb vihar küzd, annál aléltabb és bánatosabb arccal lép ki hálókamrájából a gyűlölt újév elébe. Ezt a napot nem állhatja. Ez a nap őt néha leveri és ágyba szegzi. Dani bácsi rég megjegyezte, hogy az öregség szembe-tűnőbb jelei mindig Szilveszter éjén mutatkoznak Dorkánál. Ősz fürtei tömegestől akkor mutatkoztak, sovány, fehér arca akkor váltott sárgaviasz színt, csengő hangja akkor kapott rezgést, dereka ismeretlen terhek alatt akkor hajlott meg végkép, kezében a kulcsosomó azóta csörömpöl és Szilveszter éjén kezdődött Dorka mellén az a lidércnyomás is, mely álmából rövid időközökkel felébreszti s alkalmasint a vízkór előhírnöke. Pista bácsi a karácsonyi ünnepek körül már kezdi figyelmeztetni a családot és a cselédeket, hogy hagyjanak békét Dorkának, ne bosszantsák őt, ne háborgassák szobájában, vegyék el tőle a kamara kulcsát, igazítsanak helyette minden dolgot. Majd rendbe jön úgyis a kedve és egészsége s akkor kipótolja, amit mulasztott.

Miért vannak a vénasszony életében válságos napok? E kérdésre egész pontossággal sem Pista, sem Dani bácsi nem felelhetnek.

Amit tudnak, ebből áll: Mielőtt nagy rokonuk Werbőczy István a szokásos törvényeket összegyűjtötte, rendezte és a kinövésektől megtisztította volna, sokkal zavarosabban folytak az ügyek, sokkal több önkény történt, mint azután. Még a királyi udvar bírái sem figyelték jól meg az eljárási formák természetét s néha úgy mondattak törvényt a vádlottakra s úgy hajtották végre az ítéletet, hogy az egész ország füle megcsendült bele s vidékről-vidékre bizonyos nyugtalanság terjedt az ember fejének és vagyonának biztossága iránt. Az is előfordult, hogy a hatalmas úr vagy hadvezér, kivált ha az uralkodó gyenge volt, önkényesen hozott ítéletet a királyi udvar bírójának hatósága alá tartozó ügyekben is s ami hiba el volt követve, később jóvá sem lehetett tenni.

Isten tudja, mi része volt e visszaéléseknek azon homályos történetben, mely Barnabás diák atyját, mint honárulót, életétől és birtokaitól megfosztotta.

Pista sokat hallott a kivégzett úr gazdagsága felől.

Dani bácsi azt rebesgette, hogy Barnabás diák talán a Héderváryakkal is rokon. Mások ily magas összeköttetésűnek nem képzelhették a szegény diákot; de kétségbe sem vonták előkelő származását. Azután arról sem volt meghasonló vélemény, hogy a kivégzett honáruló uradalmaiba előbb erőszakkal ült be a testvéröcs s utóbb Ulászlótól új adományozást nyert.

Barnabás diák anyja a lakodalma után hat héttel örülten vitetett férje holttestétől Dorkához, ki neki nénye és fiatal, de gyermektelen özvegy volt.

Majdnem kilenc hó telt el, midőn a tébolyodott nő örökre behúnyta szemét s csecsemője először látta a világosságot.

Dorka a koporsó és a bölcső közt állva, felemelt három újjal esküvé az Atya, Fiú és Szentlélek nevére hogy utolsó fillérét is rákölti és nem fog addig nyugodni, míg a csecsemő vagyonát s az apa becsületét vissza nem szerzi. Bár ne esküdött volna! Pöre lőn elég, pénze is elfogyott; de az új adományozást megsemmisíteni és a honárulási bűn mocskát letöröltetni nem tudta. Az egyikben a bitor öcs hatalmas befolyása, a másikban egy nagy név varázsa gátlá. Dorka koldusbottal vette nyakába a világot s Barnabás diák pennás ember lévén, itt-ott szerzett magának és mellékesen nagynénjének is kenyeret, könyörületből vagy munka után. Jobb sors csak akkor derült rájuk, mikor Dorka a Deák István és Dániel úr vendégszerető várába telepedett le s midőn kevéssel utóbb Barnabás a szomszéd kolostorban állandó foglalatosságra talált s hogy több, hányatásnak kitéve ne legyen, az egyházi életre akarta magát végkép szánni.

A multból vett ennyi értesítés mellett ismét felvehetjük történetünk fonalát.

*

Június első napjainak egyike derülten virradt meg. A hajnal aransugaraival az égen, gyémánt harmatsöppjeivel a fűvön, bimbóikból most fakadt rózsáival a kertben, s dalos madaraival a zöld lombok között oly búbajos volt, hogy alig lehetett szépségeit élvezve, emlékezni az átvirrasztott éjre s a lélek, mely a csüggedést, mint nehéz bilincset hurcolta magával a hajnal-szürkületig a friss, a balzsamos, a mosolygó tavaszreggelen, egyszerre visszanyerte erélyét, tevékenységét mára, hitét a holnap iránt, hitét a gondviselésben.

Elemér eloltotta gyertyáját.

Forró homlokáról a hűvös szellő lecsalta a sötét merengés árnyait. Szemei és arcvonásai megint eleven, negédes, kalandori kifejezést nyertek. Ajkaira ismét megjött a mosoly, mely az

örömet üdvözlé, a veszélyt megveté s annyi gyöngéd és szilaj érzést fejezett ki, amennyi csak egy merész, fogékony, mindent szeretettel átölelni és magától büszkén eltaszítani egyaránt kész kedélyben támadhatott.

Pista és Dani bácsi, kik a reggeli harangozáskor találkoztak vele a tornácon, a vár számos vendégei, kik csaknem éjfélig voltak víg szeszélyeinek bámulói, oly kellemes társalgónak találták őt, mint eddig soha. Pedig Elemér, egymásközt szólva, a török rabságból kiszabadulása óta a mult éjjel érzé először, mi a bánat, mi a küzdés, mi a lemondás, mi a képzelet fellegvára romjaiban, mi a szív ízekre szakítva, mi a szerelemremény, mi a dicsvágy, azt szentesítő magasabb érdek nélkül. Szerencsés a fiatal kor, mely a benyomásokat amily gyorsan veszi át, oly hamar veti tovább.

Dorka nem volt fiatal.

Nála sem aludt ki a mécs egész virradtig.

Az orgonafa, mely az ő és a Dora szomszéd szobájának ablaka közt terjeszté ki ágait, a mult éjjel érdekes vendéget fogadott gallyai közé. Egy csalogány érkezett a holdsugártól vezetve oda. Nem tudom, hol hagyta és miért hagyta el párját? De kis kebele tele volt bánattal és dallal s minthogy szívítikainak elregélésében semmi illem vagy világi tekintet nem korlátolá, az egész kert meghallotta féltékenységének, csalódásainak és növekedő szerelmének története! Dora szóról-szóra újra elálmodá, amit a madártól hallott; melle a szüzlepel alatt nyugtalanabbul emelkedett, ajkára édes mosoly, szempilláira reszkető könny lopódzott s midőn felébredett, nem bírta elhatározni: vánkosain szőjje-e tovább álmait, vagy nyílt szemekkel a kert rózsalu-gasaiban?

Ellenben Dorka a csevegő madárnak tulajdonította, hogy folyvást körüle ólálkodott a lázas aléltság mákonyával az álom; de midőn a behúnyt szemhéjak a halál testvéreinek jótékony érintéseit várnák, visszarezzent, tovatúnt az. Hasztalan oltá el Dorka a mécsset, újra meg újra meg kellett gyujtania. A vénasszony ágyában hanykolódva s a karszéken virrasztva, a lármás madarat vádolta vörös szeméért, még összébb fonnyadt, még színtelenebb arcáért. Pedig a csalogány nélkül is ébren töltötte volna az éjet s csak annyiszor sóhajtották volna vékony, vászonfehér ajkai: - Szegény Dora. Óh, miért nem pótolhatom nála az anya helyét! Miért tart bohó nénikének! Miért fog holnap vagy holnapután vigasztalásom oly kevéssé hatni reá, mint tanácsom tegnap vagy tegnapelőtt! Boldogtalan perc volt az, midőn az idegen közénk jött lantjával és kalandor szívével!

Dorka restelte a hajnal kora jöttét is.

Miért nem hosszú az éjszaka, ha álma sincs? Miért nem feledi magát a földön addig, míg elménk a kedvelt arcoktól elszokik, míg a sötétségben hiába keressük és meg nem szoríthatjuk kezét annak, kit szereténk, hogy midőn végre felvirrad, már nem is tudjuk, hányan voltunk s hány nincs többé közöttünk?

A vénasszony a szokottnál későbbben lépett ki szobájából. Amint a kamrába ment, hogy a szakácsnak a szükségeseket kiadja, keze közt a kulcsok hangosabban reszkettek és zörejkben valami megdöbbenő, valami óva intő volt... legalább ő úgy hitte. Le is tevé az áruló érceket egy hombárra. Nézte, de nem látta a sok lisztet, tojást és szalonnát, amit a szakács fűgén magához vett. Akart volna még többet időzni a kamrában, de nem talált rá okot s midőn a tornáchoz visszaérkezett, hol már Pista és Dani bácsi a tiszttel és jobbágyokkal komoly dolgokról vitáztak, boldog volt, hogy most az egyszer senki sem állott vele szóba s hogy észre sem vették, midőn a lépcsőn saját köntösébe megbotlott.

*

- Vajjon miért akar ma Dorka Óváriékhoz menni? - kérdé ebéd után Pista bácsi.
- Hát valóban akar? - tudakolta Dani bácsi.
- S öcsémuram nem hallá?
- Nekem nem jelentette.
- Hozzám fordult az engedelemért.
- Eh! s nem mondott kegyelmednek semmit szándéka felől?
- Úgy vélem, öcsémuramnak beszélte el.
- Igen nagy tévedésben van kegyelmed.
- Ej!
- Ej! hát min jártatja Dorka eszét? - pattant fel Dani bácsi.
- Házunkkal nincs barátságban Óvári uram.
- S a mi nagy rokonunk, a nagy Werbőczy István ellen mindig torzsalkodott.
- Felesége meg azt mondta Doráról, hogy nincs elég ügyelet alatt.
- Ki ne volna ügyelet alatt? Óvári uram felesége Batthyány Orbán úrfira kacsintgat.
- Azt mi nem tudjuk, kedves öcsém!
- Nem is rágalmazok én senkit; de az Óváriak Majláth cinkosai.
- Hazafiságukról magam sem dicsérem.
- Gritti elrabolt ékszereiből építették az orrunk elébe a várat, ahol most laknak.
- Nincs az a mi orrunk előtt, öcsém. Egész mérföldre fekszik tőlünk.
- Minek töri hát roncsolt testét oly hosszas úton Dorka?
- Ne bizgasd, öcsém, nem tesz ő semmit helyes ok nélkül.
- Az igaz, Dorka jámbor, becsületes asszony.
- Tiszta színarany.
- Hej! valami bántja őt most.
- Én is szomorúnak találom. De mi baja lehet?
- Tudja, kegyelmed, némelyikünkön nehéz malomkőként fekszik az élet.
- S terhe némileg csak az oly víg kedély által könnyül, minő a derék Elemérünké.
- De hová is tűnt e fiú közülünk?
- Vendégeinket tartja szép szóval. Már az igaz, mi nem is tudnánk Elemér nélkül lenni.
- Úgy hozzászoktunk.
- Csak ne parancsolná hamar magához a mi rokonunk, Werbőczy István.
- Remélem örökre nálunk feledte őt - végzé a társalgást Dani bácsi.

Ez optimizmus annyira tetszett Pista bácsinak, hogy nevében majd kicsordult a könny szeméből.

*

Azalatt Dorka felnyitá szekrényét s egy aranyat, nyolc tallért és néhány denárt számlált össze.

Volt néhány halpénzvékony ezüstdarabja is, Zsigmond császár képével s olvashatatlan betűkkel.

Külön rongyba takarva talált még két zechinára, mely Törökországból vándorolhatott hozzánk Gritti rövid kormányzósága alatt.

Ennyiből állott vagyona s kevésnek hívé azt bizonyos tervnek, melyet elméjében forgat, létesítésére.

Most keze reszketni kezdett.

Amit akart, az ő szíve szerint, szentségtörés volt.

Amit akart, azzal félszázados emlék vesztené el zománcát, a kegyeletet, s értékére nézve vásári áruvá sülyedne, melyet karátra venni, pontosan megbecsleni és kifizetni a kalmár dolga.

Elkövesse-e Dorka, saját kedélye ellen, az iszonyú merényt?

Megkísérlé, de újjai vagy erőtlének voltak, midőn a selyemzsinórt illeték; vagy pedig a jegygyűrűt - mely a vénasszony keblében úgy el volt rejtve, mint a koporsóban a halott, kit egykor elragadtatással nevezett férjének - látatlan kéz védte, míg lehetett, az idegen szemek elől.

Dorka csóválta fejét.

- Majd az úton... majd, ha a kocsin leszek... majd Óvári uram ő kegyelme előtt... midőn a tallérokot zörgeti... majd akkor kiveszem én a gyűrűt. Igaz, gondolá megint Dorka, szegény Barnabás számára nem lesz aztán semmi elzálogosítani valóm. Ha valaha az élet utain találkozni fogna a szerencsével, melyet nevérol sem ismer s ha mondaná az neki: egy marék pénz árán bevezetlek a világba, hogy tanulj remélni, szeretni, megbocsátani - óh, Istenem! hol van akkor a marék pénz? Jegygyűrűmmel eltűnt örökre! De minek is lépjen Barnabás valaha a világba? Lehet-e a megvetéssel szeretni, a kétségbeeséssel remélni, a gyűlölettel megbocsátani? Aki már őt a világba küldené, csak a bűnbe taszítaná. Maradjon ő az egyház védszárnya alatt. Ha valaha szerzetessé lehet, ha a kolostori magány egy-egy emlékkal egy bánatot, egy bosszútervet kiolt kebléből; ha a bőjt, ima, szeges öv és a fenyőhasábokból rakott ágyvánkos összetöri jellemét, hogy újra alkossa: akkor boldogabb lesz, mint eddig volt, mert kibékül az Istennel! Úgy van, nekem most csak Dorától kell a veszélyt eltávolítanom; Barnabás jó kezekbe került. Őt nem félttem. Jegygyűrűm árán Elemér fegyvert vásárolhat magának. Lovat nagyuraimtól kapott s az útiköltségre kijut az én készpénzemből.

Dorka a magyar aranyat, a zechinát, a tallérokot, Zsigmond császár aprópénzeit és a denárokat még egyszer összeszámítván, úgy találta, hogy ennyi kinccsel könnyen lehet Budára és Werbőczy Istvánhoz érkezni. Csak ki kell az alkalmat lesni a várba surranásra. Azt majd eligazítja az idegen, aki Dora szívébe is oly könnyen tudott lopódzni.

III.

A férfi szobája keveset bizonyít jelleméről s belélete történetét is ritkán árulja el.

De a nőt megítélheted abból, amit lakása küszöbén belül látsz. Miként arcát a tükör, minden tárgy, melyet maga köré vont, hűn másolja le kedélyét.

A cella, hol Dora alszik, egykor talán oly édesen látta szenderegni a lemondó szerzetest, mintha a szigornak, melyet ez háromféle esküvel fogadott, csak kéje volna és semmi terhe. S

viszont, hányszor nem voltak a néma falak a kötelesség elleni titkos harc és e végzetten elégületelen szív kitöréseinek tanúi! Erény és gyöngeség felváltva kerestek menedéket e keskeny, e mély ablakú, hűvös és homályos szobában.

Amióta Dora lakása lett, derültebbé vált a nélkül, hogy szent komolyságából veszített volna. Az ablakba virágedények költöztek, a falon koszorúzva függ a lant, de a térdelő zsámolyán ott van az imakönyv és az ágy felett az ércfeszület. Kis asztal és himzóróma van helyezve azon fülkébe, amelyet könnyű, átlátszó és hófehér függönnyel el lehet zárni s mely az ablakfal szélességéig terjed. Oly sugáralak, minő a Doráé, kényelmesen foglalhat helyet az asztal előtti széken, s munka, gyermekvágyak és a serdült leány álmodozása közt úgy töltheti el a gyors órákat, hogy külön szobában vélheti magát, míg Dorka a függönyökön túl rakosgat, tisztogat és zsémbel a komornára.

Dorka szereti a rendet s növendékénél is mindent saját helyére tesz le; de mikor a vénasszony eltávozott, Dora szelesen, könnyelműen egy kevés változtatáshoz fog s míg egyet ide, mást oda mozdít, s széparányosság és nemes ízlés varázsa kerül el mindenüvé, keresetlenül hódít mindenütt s csak a gyakorlott szem veszi észre az eszközöket, melyekkel az összhangzás érzéke öntudatlanul érte el célját. Dora alig volna képes számot adni arról is, hogy a bútorzatban a választékosság micsoda neme s a rendezés mily módjai takarják be sűrű fátyollal a szűkölködés jeleit, még pedig anélkül, hogy a keresettség és fényűzés kétes benyomását keltenék fel barátnőiben, kik néha meglátogatják, mint szokás, az ócsárlási vágyat magokkal hozva. Dora nem részesült az anyai nevelés szerencséjében. A felügyelet hiánya nála egy-egy gyermekig ötlet, egy-egy helytelen, de bájos sajátság által észrevehető s Pista bácsi és Dani bácsi többször hallák már, hogy leányuk kiképzésére elég gondot nem fordítottak. De ha a háztűznéző Dora szobájába betalálna lépni, a szűziesség, szemérem s az ártatlan kedély igézetével találkozónék s eszébe sem jutna, hogy rég a sírban porlik az a vigyázó szem s az égbe szállt az a szerető lélek, kit a leánygyermekéknél sem az apa, sem a legtökéletesebb idegen nő nem tud, még a leghűbb örökösével is, pótolni.

Dora szobáját jól fedezett s alig észrevehető falajtó választá el a Dorkáétól.

Ez nappal többnyire csukva, éjjelenként pedig, hacsak a vénasszony kivételes szeszélye nem jön közbe, mindig nyitva van.

*

Azon nap estéjén, midőn Óváriéktól hazatért, Dorka igen fáradtnak mondá magát s a szokott-nál sokkal korábban feküdt le.

Dorának kellett a vacsora készítésnél a felügyelőnőt s az asztalnál a háziasszonyt képviselni. S minthogy történetesen feleséges és leányos vendégek, még pedig az úri rendből, érkeztek, Pista bácsi köszvényes lábaira kitelhetően szűk és kényelmetlen csizmát huzatott, Dani bácsi majdnem úgy begombolta mentéjét, mint urabátyja s mindketten, ha nem is új, de eléggé sujtásos ruhában és ha nem is komoran, de eléggé összeszedetten vacsoráltak. A serleg lassabban ürült ugyan, azonban a társalgás mindig friss folyamatban volt; mert a háziúr kötelessége Pista bácsinál az alkalmatlan helyzetbe jutott láb keserű tiltakozásait elnémitani s ugyan e kötelesség Dani bácsit érzéketlenné tevő még azon újságvágy iránt is: vajjon Óvári miről beszélt Dorkával és Óváriné mivel kívánt árnyékot vetni Dorára? Elemér az asztal végén szintén iparkodott környezetét, amennyire csak lehet, mulattatni, de arcvonalaiban a szomorúság sajátságos játéka vegyült a szeszéllyel s hangjában és modorán, midőn enyelgett is, volt valami megindító, majdnem csüggesztő. Dora figyelmét nem kerülte ki az ifjú magaviselete s azon magyarázhatatlan hatásnál fogva, melyet a kedély gyakorol a kedélyre, a kedves leány

mindig nyájasabb lett barátnőihez, alázatosabb a nénék, meg a vén urak iránt s talán többet is beszélt, mint hajadonfővel - az akkori nézetek szerint - illendő volt; de minden jó kedvének, minden mosolyainak ellenére, keblében méla érzések támadtak, hasonlók az őszi levélhullás és az őszi szél halk zúgása miatt keletkezett hangulatunkhoz, mely a helyett, hogy sötét képekkel népesítene lelkünket, az enyészet, hervadás és halál szelíd ábrándjait szövö örömeink közé, a helyett, hogy bánat volna, inkább csak határozatlan vágy a bánat után.

A vacsora, bár elég későn, de a nők kedvéért a szokottnál korábban végződött.

Pista és Dani bácsi most az egyszer megvalának e változással elégedve s Dora, miután még a vendégek kényelmére vonatkozó intézkedések körül is a szükséges ellenőrködést végzé, kifáradtan tért, a komorna kíséretében, a hálószobába.

Mindjárt beléptekor szemébe kellett ötlenie, hogy a Dorkához vezető ajtó csukva van.

Gyöngén érinti kezével a kilincset, de eredmény nélkül.

A zár elő volt tolvá.

- Talán rosszul lett Dorka néni? - kérdi a komornától. - Mikor vacsorára mentem, még nyitva volt az ajtó és a néni egy kereveten igen csendesen szendergett.

- De később én a kisasszony szobájában találtam a térdelő előtt.

- Dorka néni, Dorka néni! nem beteg-e? - tudakolá aggódva Dora, a kulcslyukra téve ajkait.

- Csak pihenni akarok, kedvesem! Feküdjél le és aludjál te is.

A komorna hamar végzé kötelességét s az ágy hófehér vánkosain a gyönyörű leány ébenfekete gazdag fűrtői, csipkék közül félig kiemelkedett arcéle, a takaró által nem egészen befedett mellének kerek, ingerdús és tökélyes formái, meg a könyökig szabadon hagyott s csábító szépségű kar és mesésen parányi kéz, együtt oly szép képet rajzolhattak volna előmbé, hogy annak hű másolatával akkor sem ajándékozhatnám meg az olvasót, ha szavak helyett színekkel tudnék és pedig művészileg, ecsetelni.

Dora nem húnnya még be egészen szempilláit, midőn úgy rémlett, hogy egy ajtó halk nyikorgását hallja.

- Dorka néni csakugyan beteg, - e gondolat elűzte a leány félszenderét.

Később a falajtón át suttogást vélt hallani.

- Már ismét a kulcslyukon akart átszólni, hogy a néne állapotáról bizonyosságot nyerjen, midőn leírhatatlan csodálkozására Elemér hangját vélte a suttogásban felismerni.

Dorka sokkal szigorúbban tartotta magát bizonyos illemi szabályokhoz, hogysem Elemért nappal is másként fogadta volna magánál, mint megbízások végett, vagy ha az öreg uraktól volt hozzá küldve. Különben sem látszott, legalább Dora nézete szerint, a néne elég előzőkenységgel, sőt - ha a gyöngédségre a kíméletlenség vádja alkalmazható volna - elég elnézéssel viseltetni e derék ifjú iránt.

Mit jelenthet tehát a szokatlan látogatás e szokatlan időben.

Elütötte a tizenegyet s a suttogás néhány perc óta tart.

- Istenem! talán Pista atyus beteg; szent ég! talán hirtelen valami baj érte édesatyámat! - Ily gondolat elég volt arra, hogy Dora felemelkedjék ágyából s már feledve mindent, Dorkához akart átkiáltani, midőn Elemér ajkáról halkán, de érthetőleg hallá nevét.

Dora szíve erre oly erősen kezdett verni, mintha az ablak előtt az orgonafára, hol a csalogány tegnap dalolt, most a villám sujtott volna le.

Csakhamar Dorka elfojtott zokogásának töredékei érkeztek alig sejthető alakban a leány ágyáig. Aztán valószínűleg egy szekrény zára nyílt fel lassan s a másik percben - amennyire kivehető volt - Elemér és Dorka a folyosóra mentek. Idő telt bele, míg a vénasszony visszatért, hogy sóhajok közt feküdjék nyoszolyájába.

Bármennyire felizgatták a történetek a leány idegzetét, a fiatal évek és egészség megkívánták a pihenés adóját. Éjfél után nemsokára eljött az álom s a leány szemei a hajnalsugarakkal egyszerre nyíltak meg.

Fölbredéskor elfogulva érzé szívét, mintha egy rossz sejtelem vagy egy nyugtalan visszaemlékezés szorítaná azt összébb és mindig összébb.

Zavartan tünedeztek fel elméjében az éj rejtélyes történetei s mikor éppen külön akarta választani az álmot és valót, a kertben halk, de tisztán kivehető ének zendült meg.

Dora Elemér hangjára ismert.

Az ifjú nem lehetett messze a vár azon szegletétől, hol az orgonafa vendégein kívül csak Dora, Dorka, Dani meg Pista bácsi régi fegyverei laktak.

A rövid dal tartalma ez volt:

«Csendesen folyj, kedves csermely! a liget
Füzei közt könnyű habod miért siet?
Még felköltöd, ha az ágot, mely lehajlik, ringatod,
A fűben a csacska tücsköt, fészkében a madarat.
S lassan érintsd, kérve kérlek, medred alján a követ,
Majd zajoddal ott a bércen a visszhangot fölvered.
Minő zsvivaj, minő lárma! Csendesen
Folyj medredben, hadd aludjék kedvesem.

Harmat ragyog a virágon. Csak most ne
Lopódzék egy gyáva könnycsepp szemembe!
Amit érzek, rejtse tőle s amit érez, tőlem el,
Áthatatlan fátyolával szemem, arcom minden jel.
Vándorbotom nehéz volna, s nekünk nehéz az élet,
Hogyha tudná, mint imádom és ha tudnám, hogy szeret.
Ezt a szót mi ki nem ejtők!... Csendesen
Kedves csermely, hadd aludjék kedvesem!»

Dora, midőn az ének megszűnt, az ágy vánkosaiba temette arcát.

Mintha egy láthatatlan kéz nyúlt volna szívéhez, hogy kiszakítsa ezt kebléből, a boldogsággal együtt!

Számára a bűvészet egész világot épített fel és döntött ugyanazon percben rommá.

A gyermekből rögtön leány lett s a leányból szerencsétlen hölgy.

Érzé, hogy szeret s hogy szerelme különvált a reménytől, mielőtt még vele találkozott volna.

Miként kapcsolatos annyi kín és kék? nem tudta sejteni.

Könnyei megindultak s elfojtott zokogása erősebben tört ki.

*

Elemér még egy röpke tekintetet vetett az ablakra, melynek függőnye le volt eresztve s azzal a kertből oly gyorsan távozott, mintha üldöznék, mintha nyomában volna a megbánás, hogy az első tétovát felhasználva, örökre visszatartóztassa kitűzött céljától.

Az udvaron Dorka várt reá.

A vénasszony ősz fűrteit főkötővel sem takarta. Pongyola öltözéke, a virrasztás miatt még inkább elhalványult vonalai, a sovány összeesett test, a vékony kék ajak, a sietség és szorongatás által majdnem eszelősségig bizarr mozdulatok, a reszkető kéz és áll, a cerszínű hólyagos szemek szegleteiből az arcredők közé szivárgó nedv, mely talán a részvét könnyecseppje volt, de a hűvös reggeli lég miatt is támadhatott: mindez együtt oly hatást tett Elemérré, mintha a keresztúton boszorkány lépett volna elébe, hogy áldásával átkot vagy átkával áldást kössön a hosszú, a kétes kimenetelű vándorúthoz, melyet a végzet akaratánál fogva most meg kell kezdenie.

A szegény agg nő figyelmét sem kerülhette ki e kellemetlen benyomás.

- Dorka néni - szólt Elemér - a pénzt, melyet kegyelmed adott, kölcsönnek fogom tekinteni és százszor vetem kockára életemet, csakhogy hamar visszafizethessem.

- Elemér, Elemér! - sopánkodik a nő, - nincs semmi bizodalma irántam. Te azon is kételkedel, hogy Dora boldogságáért tanácsoltam távozásodat.

- Dorát megérdemelni lehetetlen, de kezét bírni ha enyém volna...

- Akkor is lehetetlen, Elemér! A Deák-család tekintélyesebbjeink közé tartozik s rokonságban áll azzal a nagy úrral, kinek te pénzen megváltott szolgája vagy. István és Dániel ő kegyelmök szeretetét háládatlansággal fizetnéd-e vissza? Évekig munkáltak megszabadításodon s te azért akarsz várukban lenni, hogy legdrágább kincsöktől megfoszd? Gyujtsd inkább rájok az épületet!

- Ibrahim, a szultán barátja, az ozmán birodalom kormányának első embere és a hadseregek fővezére, rabgyermek volt, szegény görög szülőktől származott. Tudom én ezt. Hallottam azt is, hogy Athinai Simonnak atyja Batthyány jobbagya, míg ő országnagy és főrangú családba házasodott. De Dorka néni, milliók közül csak egyet emel a végzet ily csodálatosan.

- Könnyebb egy - leány fejét elkábítani, mint nagy emberré lenni; ezt én is hiszem. De lásd, Elemér! István és Dániel nagyuraimék a te egyetlen jötevőid.

- Igaz, igaz, Dorka néni! - szólt az ifjú.

A lóakolhoz értek s Elemér nyergelni kezdé az ajándékba kapott mént.

- Dorka néni! úgy-e, kegyelmed nem fog engem Doránál leszólni?

- Koporsóm szélén állok, de még senki sem vádolt álnoksággal.

Elemér szorosabbra vonta a nyeregszíjakat. - Dorka néni! ha kérők jönnek a házhoz, mondani fogja-e: ez az ifjú gazdag, deli és régi család ivadéka! Mondja-e: Dora, a te édesapád s nagybátyád vén, beteges s ha behúnyják szemöket, ki fog rólad gondoskodni?

Dorka megdöbbsent és hallgatott.

Az ifjú pedig ismét a jászolhoz köté lovát.

- Kegyelmed - szólt az istálló küszöbén - úgy-e azt a mesét sem regéli el, hogy Budán vagy az operencián túl valahol szép arát vezettem oltárhoz? Vannak szelíd, holdas éjszakák, midőn az egész természet reszket a kék és boldogság mámorától; midőn a virágos tavasz illatának legbódítóbb részeit adja át a szellőnek, hogy maga a lélekzés legyen idegeink csábítója s

midőn a madárdal beszéddé válik és az álmodó szívet az élvezet titkairól világosítja fel. Ilyenkor az eltemetett szerelem sírhantjai is egyszerre a vágyak virágágyaivá válnak; akkora termékenyítő ereje van az érzékiség langy-meleg légkörének. Talán csak percekig tart a bűvölet; de határozhat az élet sorsáról. Dorka néni mindig Dora mellett van s mondani fogja-e valaha neki: Elemér könnyelmű, ma szeret, holnap feled?

- Sohasem! - zokogá a vénasszony, egyaránt félvén, hogy igen sokat ígér s hogyha nem ígér mindent, Elemér megmásítja szándékát és nem távozik.

- Néném! - mondá most az ifjú, az akolból kivezetve paripáját - a várnagytól hallottam, hogy Barnabás diák volna kegyelmed bálványa, fogadott fia, kényeztetett becéje. Igaz-e?

- Miért kérded, fiam?

- Kegyelmed, mint hallom, minden asszonynál többet szenvedett s így vallásosabb is. Tudni akarom tehát, kívánja-e, hogy tegye az Isten Barnabás diákokat százszor szerencsétlenebbé, mint engemet, ha ígéretét néni valaha megszegné?

Dorka nyárlevélként reszketett.

- Mit válaszol néni?

Dorka az ifjú határozott tekintetére veté könnyes szemeit.

- Legyen, mint te mondád! - rebegte alélt, elfojtott hangon.

Elemér a kengyelbe tevő féllábát s kezét a nyeregkapára.

- Én - szólt akkor - jó uraimék előtt nem akarnék hitvány szökevényként tűnni fel. Értesíteni fogom tehát őket Budára menetelem előtt.

- Csak négy vagy öt napig ne! - esdeklett Dorka.

- Nem nyargalnának utánam, ha ma vennék is leveletem, de, Isten őrizzen, hogy kegyelmed akaratját megszegjem.

Gyorsan a nyeregbe veté magát.

- Az ég árássa malasztját Dorka néniemre! - mondá most Elemér. - Kegyelmednek sokat köszönök. Nem mertem volna hinni, hogy Dora szeret; nem mertem volna remélni, hogy még a világon oly helyzetet foglalhassak el, mely biztosíthassa számomra az imádott leány kezét! Néném mindkettőről felvilágosított. Köszönet ezért a szerelem és dicsvágy nevében!

Elemér sarkantyút adott lovának s egy pillanatra a várkapu leeresztett dobogója előtt volt s a várnagy időt sem vehetett megkérdeni: ifjú úr, mikor jön vissza?

Dorka törzsúrast érzett szívében e búcsúvétel minden szavára.

A szegény nő nagy veszélyt akart a háztól elhárítani s most rémülten hallotta, hogy a veszély csekély volt; de az ő segítségével aligha nem fog utóbb óriássá nőni. Tehát ő fedezte fel Dora szerelmét az ifjúnak! Ő buzdítá a bátortalant a leány kezéért küzdésre s midőn elakart szakítani egy erősnek vélt viszonyt, akkor szilárdítá meg. Jóltevőit keserűségtől törekedett megóvni s beavatkozása fog a családnak, melyet életénél is inkább szeret, igazi keserűséget okozni. Feláldozta testvére gyermekének, az ő fogadott fiának, utolsó filléreit; feláldozta az egyetlen ereklyét, a néhai, a mindig siratott férj jegygyűrűjét s miért... hogy egy kalandornak alkalmat szerezzen Dora kezéhez közelebb jutni s a Deák-nemzetség büszkeségén mélyebb és mélyebb sebeket ejteni!

Elemér nyilatkozata ily gondolatokat ébresztett a vénasszonyban.

Sejtelmes félelem környékezte s mintha a földbe gyökereztek volna lábai, alig tudott tovább mozdulni a helyről, honnan Elemér elvágatott.

*

Míg künn ez történt, azon leeresztett függönyű ablakon belül, melyen a vándor ifjú tekintete egy órával előbb annyi éddel és fájdalommal csüggött, a jámbor Dorka, ha benyit, szintén elég alkalmat talált volna aggodalmakra, bánatra s talán önvádra is.

Dora, midőn kisírta könnyeit, midőn az ágyvankosok közül felemelte arcát, mindjárt magára ölté reggeli pongyoláját, óva háritotta félre az ablak leplét s szemeivel az ér mellett, a kis pallón, a kert távolabbi részein, a hegyek magaslatain, a fellegek közt, ahol csak a madár jár s a képzelet, keresett valakit, kiről bizonyos volt, hogy nem fogja többé meglátni. Halottainkkal is így vagyunk. Tudjuk, hogy kétségtelenül megszűntek élni. Látjuk a koporsó bezárását, hallottuk a temetési éneket, ismerjük a friss hantot, mely alatt nyugszanak s mégis a gyászmenetből visszatérve, a mély fájdalom feledékenységevel nyitunk a szobába, hol annyiszor találkoztunk velők s megdöbbenünk, hogy miért nincsenek most ott, miért nem ülnek a karszékben, nem nyújtanak kezet nekünk, nem mosolyganak felénk.

- Csakugyan elment Elemér! - sóhajtá a leány.

Mellén összefogta kezét, gondolkodott mintha az élet legmélyebb titkaiból akarna talányokat lehüvelyezni. Rendre eszébe jutott minden célzás, amit időközönként Dorkától hallott s aminek akkor elég értelme nem volt, most mély jelentésűvé vált.

- Elemér sohasem fog visszajönni! - rebegék ajkai.

Ekkor érzésein győzedelmeskedve, szempilláiról letörlé az utolsó könnyet egy ezüstkapcsos imakönyvet nyitott ki s hosszasan imádkozott.

De megint kételyek támadtak keblében; elméjét megint talányok ostromolták.

Dorkához sietett. Nyitva találta az ajtót, üresen a szobát.

A fegyvertár előtt elhaladva, csigalépcsőn szállott le a kertbe, hogy rövidebb úton érhessen az épület másik szárnyához, hol Elemér szobája volt.

A nap már elég magasra emelkedett s bizonyosan a vendégek közül már többen felébredtek. De ez eszébe sem jutott Dórának. Elemér ajtója elébe lépve kezét a kilincshez nyújtja. Ekkor remény, a szemérem, a női félénkség alakjában siet hozzá s rezzenti őt össze.

- Hátha nem ment el! - e gondolat Dorát megfosztá erejétől.

Az akkori nevelés szerint a házvezetés kötelességeihez gyermekkorában kezdett a leány szokni s Dora az Elemér szobájában, mikor ez távol volt, ablakokat igazított ki, bútorokat rendezett, súroltatott és Dorkával együtt mindenről intézkedett, ami a csínra és kényelemre tartozik. E gazdasszonyi tiszt, úgy hiszem, egy leányt sem tesz bátrabbá, mint aminő különben volna.

Ő ismerte Elemér szállását, a nélkül, hogy ott valaha együtt találkoztak volna.

S ha most mégis Elemér benn lenne.

Az hihetetlen!

Azonban reszkető kézzel nyitá ki az ajtót.

A lant az üres szobában volt s azon kevés könyv is, mely az ifjú minden kincsét tevé.

Dora egy ismeretlen betűkkel írt nagy kötetet nyitott fel s az öröm sikoltása tört ki ajkain.

Három elszáradt ibolya volt a könyvben s most nem találta ott.

Hogy miért őrizte Elemér a tavasznak még a hó alól szakított első zsengeit, azt Dora a mult napokban nem értette; de hogy miért vitte el magával, óh! ezt ma már tökéletesen tudta.

- Az én ajándékom! - sóhajtá a bú fellegei közül is ragyogó tekintettel.

Pista bácsi, ki a tornácon a gazdasági ügyeket bevégezte, tudván, hogy a nők hosszasan öltözöködnék, időt vett magának egy száradni kezdő, de igen ritka szépségű barackfa megnézésére. Fejét nógatva sajnálkozik a haldokló növényen s talán ajkán zsémb is csusszant ki a hanyag cselédekre. Mikor éppen rossz kedvének javában volt, meglátta az Elemér szobájából kilépő Dorát s újjával magához inté.

- Hát te mit kerestél ott?

- Elemér elutazott - szólt Dora szokott őszinteséggel.

- Mit? - riadt fel az öreg úr, botjával ütögetve a köveket. - Megint elbarangol. Alig pihent meg nálunk s újra nyakába vette a világot. Hüm! már látom, hogy únja magát közöttünk. Fialat cimborákra akadt s miatta a két öreg ásíthat ebben a bagolyfészekben, amennyit tetszik. Nem oda Buda, Elemér öcsém! - puffogott Pista bácsi - más tánc is van, mint amelyre kegyelmed a nótát fűjja. Meglásd, leányom, Dora, kifogok én ezen a kóbor fickón kapni. Még ma titkos parancsot adok a várnagynak, hogy midőn legközelebb Elemér útra készül, várja be szépen, míg a kapu előtt van s akkor hirtelen vonassa fel a dobogót. He-he! majd kacagunk azután a várnagy humorán és Elemér fogságán. Ha pedig a mi lantos barátunk ismét útra akar kerekedni, az udvari kovácsnak majd fülébe súgja Dorka, hogy nyilazza jól meg a ló lábát. Beszélek én erről Dorkával, ha! ha! ha!

Az öregnek nevéttében könny csordult ki szeméből s e miatt nem vehette észre, hogy Dora pilláin is csillog valami.

- De nehogy eláruld tervemet, leányom! - szólt újjával fenyegetőzve az öreg. - Mert Elemér félreérthetné a tréfát, ha tudná, hogy tőlünk kerül. Azt hinné, hogy erőszakoskodunk. Zsarnoknak képzelhetne, kik jogunkkal és helyzetével visszaélünk. Pedig mi szeretjük őt. S eszünkbe sem jut, hogy szolgálunk... de nem is a miénk. Nagy rokonunk, Werbőczy István sok pénzen váltotta magához.

Pista bácsi nevetve távozott.

- Szüleim szolgának tartják őt! Minden úgy van, ahogy képzeltem. De Pista atyus nem folyt be eltávolítására. S vajjon édesapám vett-e abban részt? Mit gyaníthattak? Istenem, hisz én is csak most gyanítom szívünk egész titkát! Erőt, erőt, mennyei atyám!

Dora komor, összeszedett tekintettel ért szobájába.

Az ablakmélyedésben foglalt helyet s mintha templomban volna, meghajlott fővel ült, ajkait majdnem észrevétlenül mozgatá, arca percenként fehérebb lett s vonásai a merengés fátyolán át mindig bágyadtabbak, szebbek, átszellemültebbek valának.

Dani bácsi jött nagy zajjal.

Sarka után erősebben csapódott be az ajtó, mint máskor.

- Az átkozott garabonciás diák! Alig penget el egy nótát a mi hajlékunkban s tüstént idegekhez megy lantolni. Hát micsoda ez a vár, hogy nyargalva fut ki belőle, mintha sülyedéstől féltene? Megrepedt-e alapja, roskadnak-e falai, vagy párkányáról a halálmadár visít-e álmaink

közé? Mi nem tetszik Elemér úrfinak a mi becsületes házuknál? Talán nem is tudod, Dora, hogy megint elment.

- Tudom, édesatyám - szólt a leány, nyugodtan emelve fel szeméit.

- Tudom, tudom. Nem kell azt így mondani, leányom. Vagy te, vagy Dorka a hibás. Nem jártatok eléggé kedvében. Dorka bizonyosan gyöngédtelenül bánik veled, te pedig keveset tanulsz tőle. Ha a háznál nem becsüljük eléggé, ne csodáljuk, ha idegen helyen keresi, ami nálunk hiányzik. Még a vendégszeretetre is rossz hírbe jövünk. Majd azt fogja mondani a mi rokonunknak, a nagy Werbőczinek, hogy Deákék gögősek, lenézők. Ne mondd előttem, Dora, egyszer se mondd, Elemért szolgának. Affélével ne mentsd magad. Szolga! Mit szolgál? Nem prédikálta-e a múlt karácsonyi ünnepeken a kolozsvári tisztelendő úr, hogy Aesopus és Empedocles szolgák voltak ugyan, de megértek tíz urat. Jelen voltál te is. Hallhattad. Én azt mondom, Elemér megér tizenegy urat.

Dani bácsi atyai intéseit és dorgálásait végezve, sarkon fordult s mint rendesen, midőn kedvetlent kénytelen mondani, választ sem várva, gyorsan távozott.

Bezzeg nem volt gyors a Dorka bejövetele!

Nem halaszthatta tovább, különben lappangása felötlenék s ez az ok, amiért most végre megjelent.

- Hova küldötted Elemért? - kérde Dora, hideg, kimért, felindulás nélküli hangon.

- Ő akart, szívem, menni... de hallgass erről, gyöngyalakom, ez titok!... Az Istenért, ne mondd meg senkinek!... Ő akart menni Budavár védelmezésére és a haza szolgálatára.

- Olyan vénasszony s egy fiatal leány előtt hazud! - szólt Dora csodálkozással csapva össze kezét. - Bocsánat, néném - tevé rögtön hozzá, látva a mély hatást, melyet kíméletlen bánása az örege gyakorolt.

- Ne haragudjál illetlen szavaim miatt. Én a világgal ismeretlen vagyok; de talán rövidebb idő alatt, mint képzelnéd, megfogom érteni a rúgókat, melyek a férfiak cselekedeteit vezetik s melyek a mi akaratunkat kormányozzák. Szeretném tudni, édes Dorka, hogy micsoda nézeted van Elemér sorsa felől? A múlt ősszel még török rabságban szenvedett. Gyermekkor óta az inség kenyerét ette. Egész családját valami nagy és vérengző háború alatt Pista atyus szemeláttára irtották ki. Apjának, testvéreinek, nagyatyjának más királya volt, mint nekünk... ugyanazon király, ki, amint hallám, a mi királynénktől elakarja Budavárát foglalni. Elemér ellenünk nem harcolhat, azt jól tudom. De hát miért akar az ő atyja, nagyapja és testvérei királya ellen harcolni? Ha távozni kívánt tőlünk s erre lehetett elég oka, miért ment éppen a táborba? Miért nem várta valahová megvonulva azt az órát, midőn szabadon mehetett volna Werbőczy bátyánkhoz, aki az ő ura, aki iránt kötelességei vannak?

A vén Dorka ilyen kérdéseket nem várt a gyermek Dorától s nem is lehetett a felelettel hamar kész.

De szeméi merőn és tudakolón függöttek rajta s kénytelen volt válaszra gondolni.

- Szívem! - mondá végtére, sokkal igazabban, mintsem eléggé óvatosan - szívem, Dora! Elemérnek ki kell magát tüntetni, hogy neve legyen!

- Neve? - ismétlé a leány, gondolkodó arccal - neve?

- Igen, Dora, neki hírre, névre van szüksége. Becsültetni akar, tekintetet kíván magának szerezni.

- Hogy nyájas, előzékeny, szíves, nemes érzésű, hogy retteg a büntől, szereti az erényt: azért, úgy-e, nem becsülnék őt? Elemér, ha korona volna is a fején, alázattal hajlanék meg az oltár, a vén ember és a szenvedő előtt. Ő, ha az országút porában egy elalélt nyomorékra találna, tüstént leszakítaná királyi palástjának bársonyát, hogy bekösse a vérző sebet; de úgy-e, se a felsőbb dolgok iránti tisztelet, se a könyörület nem szerez valóságos hírt és nevet? Úgy-e, akinek név kell, az a halál torkába megy. S ezért volt Elemérnek szüksége Budavár alá sietni.

- Istenem! te most mindent oly különös színben látsz! -- sóhajtá Dorka, kockás kendőjével szorgalmasan törülgetve szemeit.

- S végtére is, mi az a név? Szólj, Dorka, ha te jobban tudod. Talán éppen ez a keleti gyöngy, melyet újjaim közt tartok. Egy vakmerő ellopta a tengertől. De hányan maradtak a mélységben, akik hasztalan keresték? Láttad-e kápolnánkban azt az oroszlánvermet, hol a vadállatok Dániel kezét nyalják? Vajjon hányat téptek szét azelőtt? Vajjon hányat pusztítanak el, míg egy csodatevőnek ismét hízelegni fognak? Dorka, mondd meg, nem oroszlánveremből hozzák ki a nevet azok, akiknek nincs? S Elemér csakugyan Budavár alá ment? Neked bizonyosan kell tudni. Hisz magad küldéd őt... De Istenem! mennyit fecsegünk mi most együtt s azalatt vendégeink békétlenül várnak a reggelire és társaságra. Kérlek, vedd ki a ruhatartóból a búzavirágkék bársonyvállat s azt a világos selyem rokolyát, mely, mint mondád, rajtam legszebben áll. Fürteim közé a gyöngysorokhoz, virágokat tűzünk. Kellemes akarok lenni. Még eddig nem jutott eszembe, hogy nekünk is van fegyverünk, mellyel, ha jól forgatjuk, nevet szerezhetünk. Óh, az a név kiegyenlíti a születés közti különbséget is. Úgy-e, Dorka? De hisz én jó házból születtem! Bölcsömet te ringattad, Dorka néni. Úgy-e, ez nem volt közönséges bölcső? Csak a tegnapi öltözetemet add hát ki... azt az egyszerűt. Istenem, mennyit fecsegtünk! Még a fejem is megfájult bele. Ne félj, Dorka, nem beszélem én el atyuséknak, hogy te küldötted Elemért Budára. Őt vissza nem hozhatnák; téged elhajtanának. Maradjon a mi titkunk a tréfa, amely eszedbe jutott. A várban most egy szolgálával kevesebb van, mint eddig volt. Semmi baj. Nemde, te is azt hiszed hogy Elemér szolgál? Lehetett volna fejedelem, ha szépség, erő, szív és ész trón volna, melyről, mint magasságról, a kisebb helyekre alátekinthetnénk; de mit tehetünk róla, ha Elemér... szolgál? Szúrj egy tört... csak a hajam közé, Dorka, hogy ne bomoljék szét. Neked gyöngye kezéd van, nem sérthetsz meg. Mindig szeretted. Tudom, zokogva sírnál, ha meghalnék. No de én egészséges vagyok... fiatal és egészséges. Úgy-e, Dorka, csak az évek vénítik az embert s a szív tele csak akkor kezdődik, ha az idő keze az utolsó virágot már letépte arcainkról?... Szólj! Én tapasztalatlan leány vagyok s ezentúl kell tanulnom... még a szenvedést is; de azért nyugton lehetsz, nem árulak el tégedet... S mily hamar öltöztem fel a kellemes társalgás közt. Sietek a vendégekhez. Mosolyogj, Dorka, légy nyugodt.

A leány megdöbbenésig derült arccal távozott.

Dorka a térdelő elébe borult s összefogott kézzel zokogott:

- Istenem! engedd, hogy még az éjjel meghaljak, ha annak, mit jó szándékból tettem, rossz következései lesznek!

IV.

Elemér a friss derült reggelen, mely fellegtelen, ragyogó napot ígért, Gorbó felé vette útját. Paripája a legszaporább iramlók közé tartozott s most először jött gazdájával ellenkezésbe. Máskor amint távoztak, mind gyorsabbá vált haladásuk. Elemér szeretett hamar célhoz jutni. A tér és idő közét, mely vágyát a teljesüléstől különválasztá, igyekezett minél keskenyebbre

szorítani. Midőn hazaindult, a fecske szárnyaival kívánt a várba repülni; midőn onnan ismét elment, a madártól vagy gondolattól kölcsönzött volna gyorsaságot, ha csak azért is, hogy azután valamivel előbb térhessen vissza azon föld alá, hol Dora élt s hol egy egész család fogadta örömmel, mintha idegen helyett rég ismert barát és szeretett rokon érkezne meg. Most, óh, most a paripáról omlott a tajték a zabla miatt. Elemér, mihelyt az öreg várnagy a kaputól elvonult, csak lépésben akart haladni, Ellenben a tüzesvérű ló, a régi szokáshoz tartva magát, midőn tágulni érezte a zablát, azon reményben, hogy urának kivételes szeszélye megszűnt, rögtön iramláshoz fogott; de mindannyiszor fájdalommal tapasztalá nagy csalatkozását. Pedig honnan képzelhette volna a szegény pára, hogy a fontolva haladás saját érdekével is összhangzik; hogy most már igazán messze kell utazniok, hogy aligha harap többé azon puha édes fűbe, mely a várkert lankáin oly gazdagon tenyészik, hogy aligha köszönti víg nyerítésével jászoltársait, Pista bácsi szürkéjét és aligha csipkedi meg a másik szomszédnak, Dani bácsi pej kancájának állát, midőn ez falánk szemtelenséggel akarja ő előle elhúzogatni az illatos szénát és a kövér vadlencsét. S ha az egyszerű felfogású állat saját érdekeinek sejtelméig sem emelkedhetett, ki vehetné tőle rossz néven, ha nem tudta kitalálni, hogy Elemérnek most gyakran vissza kell nézni a vár fedelére, a várkert gyümölcsfáira, a várkapolna keresztjére, a kereszt utolsó csillámára s midőn ez is eltűnt, a galambra, mely a vártól repül errefelé, a báránnyelűre, mely könnyű ezüstszín testével a vár körül röpdös és a mennyboltozat azon részére, mely alatt a vár fekszik? Hát még arra az eszmére, miként juthatott volna egy közönséges ló, hogy meg kell állania, mert Elemér előbb Dora keblén, most meg a fűben egy igen szép gyöngyvirágot látott s mert oly alakú somfa néz alá a partról, amilyen Dani bácsi kertjében van, még pedig körös-körül paddal befoglalva, hogy a csendes alkonyokon leülni, beszélgetni, álmodozni, dalolni lehessen. Mennyi ok egyesül tehát, hogy a szegény paripa emberséges szándéka mellett is megbocsáthatatlan hibákat kövessen el. Szigorúan lakolt érettök. Egy mérföldig sem haladtak, midőn reszketegséget érzett testén, lábai fáradtabbak valának, mintha igát vont volna, kétszer megbotlott, többször kapta fel a fejét s a sarkantyú miatt finom tiszta szőrén már vér serked, mi ismét a visszahatás törvényeinél fogva szeméit lángolóbbakká, szeszélyét bokrosabbá teszi s egy-egy szilaj nyerítés hangzik ajkairól. Ez vala azon válságos időpont, midőn a paripa súlya után ítélve, melyet hátán hord, még hinni akarta ugyan, hogy gazdáját viszi Gorbó felé; de a bánásmódot szemlélve, már kétkedni kezdett, vajjon nem idegen zsarnok ül-e a nyeregben, kit a hegyi út mély árkába dobni hasznos is, törvényes is volna. Tervének kivételére a lovag ügyessége miatt kevés kilátás mutatkozott ugyan, de mikor volt, kivált az oktalan állatoknál, a szenvedély pontos számító. Szerencséjére a szegény ló, éppen midőn indulatai féket akartak veszteni, sorsán valami végzeteszerű könnyítést érzett. Mi okból történt az? Igazán szólva, még távolról sem gyanítá. Pedig az ok igen egyszerű vala.

Elemér költői kedélye tudniillik a változó benyomásoknak nem állhatott sokáig ellene.

Oly szép délelőtt volt, mintha a természet megmutatni vágyott volna, mennyire tud, ha akar, kellemes és igéző lenni.

Az erdő minden lakosa érezte, hogy ünnepnapja van, hogy több öröme számíthat, mint máskor s hálából a cser tetejéről a rigó legharsányabb dalait fütyölé, a galagonya ernyője közül a vadgalamb legkedélyesebben búgott s még a jókedvű kakuk is minden favágónak és pásztorleánynak, ha meg sem kérdé, legalább száz évet jósolt. S mily fürgén ugrik a mókus Elemér szeme előtt egyik ágról a másikra, mily furcsán torzítja fel bóbitáját a banka, mily gyorsan kopogtat a fa kérgén a harkály s mily nagyúri megvetéssel tekint a szirtdarabról e hóbortos nép tréfáira a varjú. A hegyi ér csattogott, zúgott s aláhullva fehér foszlányaival verdeste a mészkövet és vörösagyagot, de midőn kitombolta magát, a simább hegytéren virágos partokat áztatott, ragyogó tükréhez csalta a szitakötőt, a kék lepkét és a tarkaszárnýú pillangót

s miután a nap sugaraival eleget mulatott, megint a homályos erdőnek fordul, talán csak azért, hogy Elemérnek megmutassa a harasztot, honnan a dámvad kiugrik s azokat a parton hagyott lábnyomokat, melyekről a vadász a szarvas közellétét gyanítaná. Elemér nem maradt érzéketlen a természet, a tájék, a környezet kellemei iránt. Annyi mosolygó arc - s minden fűszál, minden falevél vidám tekintetű volt - rendre édes mélázattá olvasztotta fel az ifjú bánatát. Ha az erdőben a vörösbegy, a rónán a pacsirta énekelt, ő is fűtyölt valamit a madárdal közé, most egy görög halász románcából, melyet éjente hallott a Marmora-tengeren, majd egy régi magyar hegedűs lakodalmi danájából, majd pedig azon szerelmes versekből, melyeknek költésére, bármint tagadná, Dora tündéri termete, kis keze, piros ajka, mélytűzű szeme és igéző arcának beszédes vonásai lelkesítették.

Az erdős vidék szépségeit már gyakrabban szakították meg zöld vetések; csordától, ménesektől lepelt mezők, magános házak, népes falvak. Sürgött, mozgott, pezsgett az élet mindenfelől. Munkások törültek homlokukról a verítéket s ültek takarékos ebédhez, hangzott a kovács pörölye a helység szélén, deli katonák vágattak el Elemér előtt s az ablakok rostélyá mögül csinos leánykák néztek lopvást azokra és még többet reá. Meg kell vallani, kevés harcosa volt Izabella királynénak, ki jobban ülné a lovat, mint ahogy a Dani bácsitól ajándékba kapott almásszürkét Elemér; de azután egész megyéket is fellehetett volna kutatni, míg Elemérnél szebb daliát tudnának a mezei hadak számára toborozni. Nyúlánk, de erősalkatú ifjú volt, a legnemesebb arcéllal, nyílt, magas homlokkal, vállain lobogó aranysárga hajjal, nagy sötétkék szemekkel és szőke, de a naptól egy kevésbé megpirított arcán különös vegyületével az erélynek s a majdnem asszonyias kellemnek. Valószínű, hogy homályos születésű apa gyermeke, de modorában és kifejezésén annyi úri és leigéző volt s oly szépen vegyült össze a vidám és könnyelmű szeszély, az önérző, bátor s negédességig kalandori jellemmel, hogy egy régibb kor lovagjait juttatta azoknak eszébe, kik regéket hallottak a keresztes vitézekről s a vándor leventék felől, kik a választott úrnő színét mellökre tűzván, a széles világba indultak felkeresni a veszélyt és szívök halványának keceit dalokban halhatatlanítani.

De ezt talán felesleges is volt most említenem, minthogy alig hihető, hogy a leánykák, kik Elemér közeledésekor bámuló arcaikat kidugták az ablakon, múltó kíváncsiságnál egyébbel kísérték volna lovagunkat s még kevésbé lehet feltenni, hogy a Dorát imádó Elemér merengéseit e csába szemek, e csinos alakú fők és hamis arcok oszlatták volna el könnyű fellepként.

Ami őt földérinté, összes hatása volt a gyönyörű természetnek, a derült napnak, a mozgalmas és mosolygó életnek.

Az elválás fájdalma állandóan zsongott kedélyében, de a tevékenység és dicsvágy érzete is felébredt, hogy a lány epedések közé erősebb hangokat vegyítsen. Amint nyíltabb lett a tájék, a láthatár is, melyet elméje bekalandozott, tágabbá vált. Ha az emlékezet Dorához vonta vissza, új és büszke remények ragadták pályáján tovább. Ha a szerelem hű ecsettel rajzolta elébe a lány kedves képét, a dicsvágy merész körvonalakkal vázoló a tábort sátraival, küzdő bajnokaival s a kiérdemlett babérokkal. S az ifjú ellentétes álmái közé beincselegte magát az élet is, az új benyomások ezer apró hatásaival együtt. Alig haladt az égen a legmagasabb pontig a nap, midőn Elemér, most ábrándozva, majd élvezve a perc örömeit, egészen meg volt elégedve sorsával s csak azt sajnálta, hogy egy vén asszony s nem ő találta ki a módot, egy idegen s nem saját maga szerezte össze az eszközöket, melyek által a hírrel, kincessel, a közbecsültetéssel együtt lehet, még pedig a legrövidebb idő alatt Dora kezét megnyerni.

Gyakran láttam, hogy a vérengző állatokat leigézi az ember szeme és visszadöbbsenti, midőn támadásra készülne. Ilyen megbabonázható fenevad a halál is. Aki bátran elébe lép, aki szeme közé néz, az elől hunyászkodva vonul tovább. Az élet titka a kockáztatás mesterségéből áll.

Éppen midőn Elemér ily különc nézetet választott jeligéül, lódobogást és kardzörejt hall háta mögött.

Visszatekintett.

Egy tökéletesen felszerelt lovag közeledett hozzá.

Acélsisak volt fején ál-lánccal leszorítva s hátratolt arcrostéllyal. Baljában a főtől kezdve egész törzsét fedő pajzs. Oldalán török szablya, mely a ló hátulsóbb részeit folytonosan ütögeté. Kezében hosszú lándzsa kék selyemlobogóval. Mellén oly domború vért, mintha a rák hátáról leszedett teknő szolgált volna a fegyverkovácsnak mintául. Elemér a közalgőnek jobbkarján vaslemezt, méne nyakán és szügyén vékony acélhálót vett észre. Szóval, a mindig közelebb érkező úgy nézett ki, mint a török háborúk óta egy tökéletesen felfegyverzett magyar lovaskatona szokott. De a gyakorlatlan lovaglás, a nagy iparkodás, melyet a továbbhaladás eszközlésére kifejtett, eléggé tanusították, hogy újonc még s hogy oly osztályból lépett a haza védelmére, hol vagy az ekevassal vagy a sineggel, vagy az íróttollal foglalkoznak.

Elemér vállán puska volt, övében rövid, kétélű vadászkés.

- Jobb hasznát vehetném a koma fegyverzetének, mint ő valaha fogja - gondolá az ifjú s megint előfordítván arcát, tovább lovagolt.

- Tengerkék dolmánya van, sárga, göndör haja, süvegén darutoll. Ki az ördög hozta éppen az én utamba s éppen ma? - ezt gondolá ugyanakkor a páncélos férfiú.

- Szeretném tudni, hány ezer ily rossz lovas verné szét Ferdinánd seregét Budavár alól? - ötlík Elemérnek eszébe.

- Ez a kujon már holnap reggel elfogja beszélni, mily állapotban talált engem. De itt két ágra szakad az út. Talán balra tér a cudar.

Míg a jól felfegyverzett bajnok így elmélkedett, Elemér a jobbkézre eső útnak fordult.

- Nini, ez a kalandor jobbra megy. S már most mit tegyek én? De hát vádolhat-e az a vedlett róka, az a fogatlan várnagy, ha rám ismer valaki? Én nem ígértem, hogy kiszúrom a szemét annak, aki arcomra tekint. Miattam ugyan születhetett volna vakon az egész világ, sőt némán is; de úgy segéljen! arra nem vettem fel havidíjt s nem ittam áldomást, hogy az utasok közül egyet is vakká vagy némává tegyek. Kötötte volna ki e pontot a vén róka világos szavakkal, akkor egészen más volna. De így mit bánom én, ha a titok világosságra jön, csak én hallgassak róla.

Ezzel a páncélos férfiú szintén jobbra fordult.

- Hihetek-e szemeimnek? - gondolta most Elemér, ki történetesen visszatekintett. - Az a nagy száj, narancssárga arcbőr, vastag orr, nyírt bajusz, kiálló pofacsont és mézárósnak való termet, a megszólamlásig hasonlítanak hozzá. Nem... nem... az lehetetlen. Honnan kapta volna a lovat? Miért öltöznék páncélba? Mit csinálna azzal a szablyával? Ej, hogy is tudok ilyen bolondságot képzelni!

Elemér többé vissza sem nézett.

- Nyelje el a föld! Úgy segéljen! Ez a Deákék lantosa! Valószínűleg nem törik ki holnapig a nyaka s mindent el fog árulni. Bánja a manó!

Legalább tíz percig haladtak egymástól egyenlő távolságban. Az út szélére csinos vendéglő könyökölt, oszlopos fatornáccal, négy ablakkal, füstölgő kürtővel, hívogató tekintettel.

- Itt jól fogok lakni s a kövér ürücombra egy egész kupa vérpiros bort nyelek le, - vigyorgott a páncélos bajnok, még szélesebbre vonva száját. - De mi a hékö! - folytatá, - hisz az a barázdabillegető is odamegy!

Elemér a vendéglő tornáca előtt egy darabont kezébe veté a zablaféket, hogy jártassa meg a lovat.

- A kehes, vézna várnagy - okoskodott most a pajzsos és karvasas férfiú - szerződésünkben nem kötötte ki határozottan, hogy inkább koplaljak, mintsem betérjek oly korcsmába, hol ismerős ül az asztalnál. Ha tehát a titok idő előtt kerülne nyilvánosságra, az ő lelkén szárad minden felelősség. Bánom is én!

Ily gondolat közt ügetett bajnokunk a kapuhoz.

- Csakugyan a hóbortos Barnabás diák! - mondá magában a tornácról Elemér.

- Úgy segéljen! Ez a sehonnai lantos! - mormogta a nyeregből Barnabás.

V.

Ritka háznál történik, hogy a titokba a főszemély legyen leginkább beavatott. Alig képzelhetni a vendéglátó várkastélyban is más szokást. Amennyit tehát Pista bácsi hallott Barnabás diák kacsintgatásairól a szép Dora felé, annyinak, hihetőleg, Elemér is tudomására jutott. Egy érettkorú férfiú hajlama a serdülő leánykák iránt csak oly nevetséges volt a XVI-ik században, mint ma, bár Barnabás születése napját Dorkán kívül senki sem mondhatta volna meg, arca 40-től 45 évig engedett az ember képzelődésének szabad tért. Ezenkívül a diák semmi jogcímet nem formálhatott volna a szépség és kellem adományára. Sőt a kedélyesség nemeslevelét s a daliás jellem ármálisát sem mutathatja elő. Születése volt, de megbélyegzett; ősi vagyona volt, de elharácsol; tudományos ismeretekkel bírt, de hóbortos agyvelőbe zárva. Ennyi hátrány mellett több, mint nevetséges, mert ingerlő is lehetett az a tény, hogy szemeit Dorára merészli vetni, kivált, miután különben is már inkább tartották, bár kielégítő ok nélkül, egyházi, mint világi személynek. Elemér valószínűleg nem féltékenységből, hanem e tekintetek összes hatásánál fogva volt iránta rossz elővéleménnyel.

Mi a diákot illeti, ő talán Dorkán kívül, kit megölelni és megfojtani egyaránt szeretett volna és Dorán kívül, kit a vadállatok buja ösztönével vágynék magának tulajdonítani, minden halandót vagy gyűlölt vagy megvetett. Kancsal szemmel nézett az egész világra s nem kétlé, hogy minden öröm, minden boldogság, mely már arcán ragyog, tőle van ellopva. Bizonyos nagy összeesküvést vélt maga ellen forraltatni, melyben részes, ismerősein és a hazán kívül, a véletlen, a vak eset, a szerencse, a gondviselés s minden erő és hatás, mely a szabad akaratot korlátozza s kívül fekszik magán az egyénen. Barnabás, ha fáradságot vett volna, mit egyéb-iránt feleslegesnek tartott, gyűlölsége tárgyait osztályozni, Elemért nem teszi vala hátulsó helyre, mert Doránál szerencsés vetélytársnak képzelte. Általános gyűlölete mentségül annyit előre is állíthatok, hogy kevély Tarquinnak kevesebb oka volt így felkiáltani: «bár egyetlen feje volna az egész emberi nemnek, hogy egy kardcsapással vághatnám le!» Csordultig kószolta Barnabás a keserűség, a méltatlanság ürömpoharát; de az emberek igazságtalansága és az Isten látogatásai a tisztát még tisztábbá s csak a romlottat teszik gonosszá.

Durva abrosszal terített fenyőasztal foglalta el a bormérő szoba közepét. Festett virágú faszékek vették körül.

Legalább tíz személyre volt terítve.

Elemér az asztal egyik szögletéhez ült, Barnabás a másikhoz, noha rajtok kívül más vendég nem volt.

A korcsmárosné, mert férje hetivásárra ment, lopott a konyhától egypár percet, hogy a deli ifjúval trécselhesse.

A diák bagolyszemekkel meredezett a társalgókra.

Talán ez is volt oka, hogy a menyecske a fazekak és serpenyők közé hamar visszaosont s az étket konyhaszolgálatjával vitette be.

Elemér közlékeny természetű lévén, elhatározta, hogy a páncélos úrral beszédbe ereszkedik.

- Alig ismertem kegyelmedre ez öltözetben.

- Miért? - kérde durván a diák, majdnem félkaréj kenyeret tömve szájába.

- Mert előbb hittem csuklyában láthatni.

- S miért?

- Mert asszonynéjének óhajta volt, hogy kegyelmedből egyházi személy legyen.

Ez a lurkó ki akar kémlelni, gondolá Barnabás és hallgatott.

- Ha szabad kérdeznem - fogta fel ismét Elemér a társalgás fonalát - merre tetszik utazni?

- S még ma visszatér-e az úrfi? - tudakolá felelet helyett a diák.

- Nem.

- Talán holnap?

- Akkor sem.

- Úgy bizonyosan holnapután.

- Az sem bizonyos - válaszolá nevetve Elemér. - S hát a bajnok úr ma megy vissza?

- Nem.

- Talán holnap.

- Akkor sem.

- Úgy bizonyosan holnapután.

- Az sem bizonyos - röhögött Barnabás. - S merre veszi kegyelmed útját?

- No, majd meglátom. Alkalmasint arra, amerre a szél fúj. S hát az úrfi?

- Én is alkalmasint arra, amerre a szél fúj.

- E szerint csak én jöttem tisztába az úrfi útjáról - szólt vigyorogva Barnabás diák.

- Nem tudnám, miért jött volna inkább, mint én a nemzetes úré felől?

- Mert előre megmondhatom, hogy merre fog az úrfi számára a szél fújni. Este Gorbóra megy és ott a várnagynénak, aki maga is szépen hárfázik, dalol valamit azon nótákból, amelyekre holnap, midőn hazatért, Dora kisasszonyt fogja tanítani.

- Téved, barátom uram! Gorbóra betekintek ugyan, hogy egy kedvelt kardot megvásároljak, de Dora kisasszony láthatásának szerencséjével holnapra nem kecsegtethetem magamat.

- Minek az úrfinak a kard, hisz Deák uraimék várát tudtommal a tatár nem akarja ostromolni s a tolvajok is csak ott szoktak alkalmatlankodni, ahol van harács.

- Igaz, hogy a kegyelmed zárdájában és az én uraim házában nem tömné meg arannyal zsebeit se a harambasa, se a nagyságos tatár khán; de azért mégsem lehet csodálatosabb, ha én kardot vásárlók, mint az, hogy kegyelmed egyszerre oly páncélos és sisakos bajnokká lett, mintha a szent sír váltságára zárandokolna.

- Nem ostromlom, Elemér úrfi, ez állítást, de engedjen meg, alig képzelhetem, hogy Dora kisasszonyt látni napokig elmulaszthassa, akinek e gyönyörölve van engedve. Dorka néném nem szereti, ha a várban gyakran jelentkezem. A vénasszonynak tücsök bújt a fejébe. Mindig sápít, ha a kapu előtt sompolygok. S mégis gondolja, úrficskám, hogy én naponként órákat nem töltöttem el Dora kisasszony szemlélésében?

- Bátor vagyok a diák úr szavait nem tartani szentírásnak.

- Azaz kend nem hisz nekem!

- Alig tudom megfogni, hogy lelki szemeim kívül mivel láthassa kegyelmed naponként Dorát.

- Saját testi szemekkel. A kert mellett egy óriási szilfa van. Annak tetejére szoktam mászni s onnan, ha az ablak nyitva, kényelmesen nézhetek még a kisasszony szobájába is. Láttam őt a himzörámánál s állhatatosan hiszem, hogy az a bokor, mely keze által olcsó fonalból készült, az úrfi nézete szerint is többet ér az édenkert minden fájánál.

- Nagy köszönettel tartoznám a bajnoknak, ha ömledezései közé többé nem vegyítené nevemet.

- Talán nem sértem az úrfi ízlését, ha Dora kisasszonyt a világ legszebb teremtményének vallom. A tudomány minden fegyverével védelmezhetem e tételt. A kisasszony alkata hibátlan arányú s éppen azért minden részletére nézve biztos tájékozási pontokat nyújt. Alapos értekezést készítettem én már erről. Ha az úrfi hozzám jönne, szívesen felolvasnám az érdekesebb helyeket. De találkozunk-e valaha együtt? hm!.. Dora kisasszony szemeit, orrát, száját, állgöd-rét, nyakának hullámvonalait, kezének hosszát és átmérőjét az úrfi is választhatta szemlélődései tárgyául; azonban minő csekély s mily ingó alapokon nyugvó kegyelmed minden ismerete az én tárgyavatottságomhoz képest.

Elemérnek arcára vér szökellt, de mérséklé magát, gondolván, hogy hóbortossal van dolga.

- Az úrfi, - folytatta a diák, az utolsó hatalmas falatot villájára szúrva, - kétségkívül bámulta Dora kisasszony gazdag hajzatát, mely sűrű palástként takarhatná őt be; de megtudja-e pontosan határozni a haj hosszát?

- Jó lesz, ha a bajnok úr félbeszakítja beszédét, mert könnyen támaszthat oly félreértéseket, amelyeknek sajnós következményei lehetnek.

Barnabás a villán tartott húsdarabot lenyelte s az ingerkedés és őszinteség különös vegyületével folytatta:

- Dora kisasszony haja öt hüvelykkel és három kézfokkal ér térdhajlásán alul.

- Ez szemtelen beszéd! - kiáltá Elemér, a haragtól elkapatva.

- Kérem, csak tudományos, - válaszolt fanyar mosollyal Barnabás. - Emlékszik, hogy a nemzeti és vitélő Deák István úr húsvét másodnapján nagy vitatkozásba keveredett tisztelt öccseurával a miatt: melyik magasabb, Dora kisasszony-e, vagy egy más személyiség, ki akkor éppen jelen volt s akinek neve nem érdekel minket. Ekkor István úr a refektórium ajtaján rovatlanul jegyezte meg azon két leánynak magasságát, akik a civakodás tárgyát tevék. Ugye ez tény? Én az ajtóról suttyomban mértéket vettem Dora kisasszonynak s a becses eredményt könyvembe iktattam. Később sikerült a kisasszony egy hajszálát Dorka néném szo-

bájában a fésű mellett felfedezni. Több adatra nem volt szükségem, mert minden tudományos kritérium arra mutat, hogy zsákmányom a kisasszony fejelágya felett díszlett. A tökéletes arány elve, az ajtóról vett mérték és a hajszál hosszúsága minden gyakorlott mérnököt vagy csillagászt, bár hosszas fáradság után, azon eredményre vezetett volna, melyet az úrfival közöltem. S ha valakinek kedve telik egy kopár hegyláncot megmérni, ahol a fa csak silány gyalogfenyőből, a virág csak mérges akonitból, a fű csak moszatból áll, miért ne szentelhessem én időmet és szorgalmamat egy remek leány, egy bámulatba gerjesztő szépség alakjának és idomainak tanulmányozására? Ha a csillagász éjeket tölt az állatkör kémlésével s hosszas számításokba merül a hold nagysága és a Vénusz távolsága felől, ne hibáztasson engem az úrfi, ha számtani ismereteimet gyakorlatibb irányra alkalmazom. Dora kisasszony az Isten kezének legalább is oly felséges műve, mint az ég legtündöklőbb csillagzata. S kegyed rossz téren áll tiltakozásaival... Sikerült mult hó 13-án Dora selyemharisnyáját, melyet csak egyszer viselt, ellopnom. Véletlenül a harisnyakötő is, melyen a friss törés látszott, birtokomba jutott. E két irányzó segítségével tegnapelőtt bevégeztem a kisasszony lába hű mását. Minő élvezet volt rátekinteni, összefogott kézzel, odaszegzett szemmel, kényelmesen, hosszasan rátekinteni. De, fájdalom, a szellemi lakoma árát koplalással kellett lefizetnem, mert a szerzetesek észrevevén, hogy a tisztázásra adott kéziratból hetek óta csak egy kezdőbetűt rajzoltam, elvonták tőlem nemcsak az ebédet, de még a vacsorát is. Engem a sors mindig üldöz. Gorombasága hétköznapi; kegyelmére csupán egyszer emlékszem. Tudja-e, mikor történt?... Honnan tudná, hisz akkor a gorbói várnagynét mulattatá danáival. Dorka néni megbetegedett s látogatására szabadságot nyertem tőle. A vén huhu mellett kellett virrasztanom, mert más viláért sem bocsátott volna magához. Szememre nehezült az álom. Ha a falajtó kulcslyukán csak egy sugárt lehetett volna azon gyertyafényből látni, mely mellett Dora kisasszony vetkőzött, ha nyoszolyája vánkosától lélekezése csak oly halkan átjöhetne, hogy képzelődésemmel tudnám kíséni tüdeje lüktetését és emelkedő keblének hullámozását, akkor, higgye Elemér úrfi, az álom soha el nem nyom vala. De így a karszékből oly mélyen aludtam, mint télen át barlangjában a medve. Midőn szemhéjaim felpattantak, a nap Dorka néni arcedőin játszott s úgy kiékesíté az öregasszony képét, mint a tintafoltot a ráöntött rézpor. Ekkor jutott eszembe, hogy elfeledtem vacsorálni s már Deák uraimék a refektóriumban a reggelit is megemésztették. Mit tegyek? Nagy léptekkel siettem az ajtóhoz és az ebédlőbe. De sejti-e az úrfi, mit láttam ott? Dora kisasszony reggeli öltözékét, még pedig nem ruhatárban, hanem saját imádni való tagjain. Az öltözék bő volt, a kábításig bő. A kisasszony nemzetes és vitélő Deák István uram fájó lábait kötözgeté, még pedig egészen lehajolva. Kíváncsilag néztem oda, hol Dora működött. E közben az öreg úr lába a kis székről aláhanyatlott s a kisasszony utána nyúlt, hogy felemelje és ekkor... óh, Elemér úrfi, minő szerencse, ha a nyakon alul a nőruha kapcsai hirtelen fölnyílnak! Látott-e kegyed két tökéletes gránátalmát elefántcsontból kivésve, de a világ első művésze által? Elragadtatásomban térdre borultam volna, ha a vitélő István úr kezében görcsös bot nincsen.

Elemér szilárdul el volt tökéelve, hogy a diák badar fecsegéseit tűrni fogja. Azonban bármily hajlékony kedélyünk, bizonyos súly alatt megtörik. Elemér eszményi magasságban látta maga előtt Dorát s nem csoda, ha felbőszült, midőn Barnabás mint anatómiai tárgyat tanulmányozta, vagy mint az érzékiség ingerlő eszközét kémlé, vizsgálá.

- Hallja-e, diák uram, komolyan és ünnepélyesen megtiltom Dora kisasszony nevének említését, - szólott indulattól reszkető hangon s öklével az asztalra csapott.

- Mi joggal tiltja meg, úrficskám?

- A becsületesség, a lovagias szellem, az aljasság iránti undor jogánál fogva.

- S nincs semmi közvetlenebb jogcíme?

- Van.

- És szabad kérdenem, mi az?

- Akaratom. Kedvem hozza magával nem túrni a kegyelmed ajkán a Dora nevét. Számadásunk lesz együtt, ha még csak álmában is említi.

Barnabás majdnem bazsarózsa pirossá lett, nyírt bajuszának minden szála külön mozgott s tömött, rövid, vastag haja emelkedett, mint a fenevad sörénye. Szürke szeme oly konok, oly baljóslatú fénnel és éllel tartott szemlét Elemér minden tagja felett, hogy a két versenytárs élete felett határozó perc érkezettnek látszott.

Elemér az önvédelem ösztönénél fogva vadászkesén nyugtatá kezét s olyformán kísért a diák tekintetét, mozdulatait, ahogy a vadász a támadásra kész párducét vagy hiénáét szokta. De Barnabás hirtelen tenyere közé szorítá fejét s eltakarta. Ajkain tagozatlan hangok törtek ki vegyesen hasonlítva a mormogáshoz és rőfögéshez. Néhány másodperc alatt e sajátságos látvány véget ért. Levette újjait pofájáról s vértelen sárga arca az őrzöngés tétovájával s az érzéketlenség nyugalmaival fordult Elemér felé.

- Nem rendelünk-e még egy kupa bort? Hejh, korcsmárosné, hozzon abból a vörösből!

Elemér megdöbbsent e higgadságon, e merev, benyomás nélküli közönyön.

A korcsmárosné elhozta a kért italt.

- Egészségére, asszonyom s azon nőkre, kiket mindnyájan szerethetünk és senki sem vall magáénak!

Barnabás egyhuzamban kiitta a kupát s azután megfordítá, hogy körmére szivárogtassa az utolsó cseppet.

- Korcsmárosné, még egy kupát! Ez a mai nap nem olyan, mint a többi... Elemér úrfi! ha szorgalmasan tanulnék, mennyi idő alatt forgathatnám a kardot? Még sohasem vontam ki a hüvelyből.

- Na, arra, bajnok uram, bizony kell félév.

- A mennykőtől, midőn szele arcomat érinti, nem húnyom be szememet. Tavaly egy felbőszített bika rám rohant, fülön ragadtam és szarvával nem öklelhetett meg. Most hat éve léptem át először a kolostor kapuján. Éppen ragály uralkodott a vidéken s az akkori gvardián az élet teljes megvetésével járt a betegekhez és halottakhoz. Én mindenüvé kísértem őt, míg buzgóságának áldozatává lett. Nyomdokába más kegyes férfiú lépett, hogy két hét alatt megtalálja sírját. Temetés után a harmadik jött, hogy temetkezzék s végre én maradtam az egyedüli betegápoló. Nem szeretem sem az élő, sem a haldokló embert, de ételt és ruhát kaptam szorgalmamért. S már most kérdem kegyelmedtől, mennyi idő alatt tanulom meg a katonai bátorságot, mely gyanításom szerint, lényegesen különbözik a merészség többi nemeitől?

- Úgy hiszem, velünk kell e bátorságnak születni.

- Úrfi, az rám nézve igen nevezetes baleset volna.

E közben a korcsmárosné ismét Barnabás diák elé tette a kupát.

Elemér csodálatos kíváncsisággal nézett a balga vetélytársra. Szíve gyökeréig akart tekinteni, de nem sikerült.

Most a diák megszakítva a társalgás fonalát, cseppenként szürcsölte borát.

- Egy kevésbé ecetes, nem tesz semmit. Ha kristályból innók, megtörését is észrevehetnék, de az ólomkupa mindent szépen betakar. Jól teszi! A bor színét és érzéseinket el kell leplezni. Minden kamat, melyet az étellel magunknak fizettünk, csakis ebből kerül ki. Korcsmárosné! Mennyivel tartozom kendnek?

A menyecske a konyhába vonult, hogy a szolgáló segítségével elkészítse számolatát.

E közben Barnabás a szoba agyagpadlózatán egy faágot talált. Felvette s megtisztítván, faragni kezdte. Midőn a kérget lehántotta, a kezében maradt résznek négyszögalakot adott. Akkor beléje vágott s a fadarabnak majdnem felét lehasítá, hogy eldobja. Mihelyt szórakozott arccal, de munkás újjakkal e fáradságon túlesett, a felső lapra késével mély jegyet rótt s övébe dugta a fácskát.

Elemérnek lehetetlen volt észre nem vennie, hogy vetélytársa úgynevezett rovást készített, mellyel a parasztok szokták kölcsönös tartozásaikat emlékezetben tartani.

- Talán a korcsmai kiadásokat akarja a hóbortos ember hitelre felróni - gondolá s előre mosolygott a pörpatvarnak, mely támadni fog.

Mihelyt a korcsmárosné az ebéd és ital árát a szolgáló által beizente, Barnabás újjával kétszer vagy háromszor megcsipkedte a leány piros arcát s azután készpénzzel fizetett.

Ekkor, késével az üres tányért veregetve, szólt:

- Elemér úrfi, ökölled lesz-e?

Az úrfi nem is sejtve a kérdés értelmét, tudakolta:

- Mi lesz ökölled?

- A leszámolás, melyre kegyelmed célzott.

- Vagy úgy!... Karddal.

- Ez esetben, - szólt Barnabás, - az alkalmas ideig csak rováson marad. Én, tisztelt úrfi, hogy hamar túlessünk, öklöt javaslanék.

- Hát kegyelmed nem katona? hát csak tréfából kapcsolt mellére páncélt? hát szablyája fából van-e?

- Mind a három kérdésre pontosan megfelelek. Bizonyos okból katonává lettem; páncéлом komoly acélból áll mellemen; kardomat csak dicsérni lehet, akár gránátkövel és türkizzel ékeskedő markolatját, akár bársonyos és bogláros hüvelyét, akár suhogó és hajlékony acélát vegyük tekintetbe. Külsőleg tehát egészen lovag vagyok, születésemre is az; de eddig kezemben a tollat forgattam s nem a fegyvert. Ennélfogva igen hihető, hogy az úrfi, ki születésnélküli kalandor és kardatlan egyén, a Tihórol, Gorbórol vagy Szurdokról kölcsönzött goromba karddal is jól megszabadul, noha a sértő fél volt. Köszönöm szépen, de ily leszámolásra semmi kedvem. Vagy rováson marad tehát az úrfi által elkövetett bántalom, míg a megtorlás órája ütött, vagy pedig ökölled számolunk s ekkor ketté fogom törni a rovást.

- Ha Dora kisasszony nevét említeni meri, talállok én módot, hogy tüstént kényszerítsem a fegyverrel leszámolásra. Az ökölhöz semmi közöm. Nem vagyok sóvágó paraszt, mészáros vagy... molnárlegény.

Az utolsó szót Elemér különös hangoztatással ejté. Barnabás diáknak a düh és kétségbeesés miatt reszketett, rángott minden tagja.

Pillanatnyi küzdés után, melybe józan értelme tusakodott az őrjöngés és gyűlölet ellen, izmos testének egész terhével rohant Elemérre, hogy a falhoz szorítsa s összetiporja.

Az ifjú könnyű, kellemes mozdulattal siklott ki előle s miután látta, hogy hóbotos vetélytársa a lándzsát ellökte, a szablyát nem érinti s csak erejével akar mindent végezni, ő is visszadugta vadászkését övébe, könnyű, majdnem táncszerű lebbenéssel hátrált mindig az asztal körül. Ajkai mosolyogtak, vonásain kedv, derű, nyugalom honolt, minek bősztító, észvesztő hatása volt a támadóra nézve. Barnabás egészen elvesztette szemevilágát s mint a vadbivaly, semmire sem ügyelve, rohant ellenségére. Ily helyzetben a szerencsének nem lehetett hozzá szegődni. Az üldözés az ajtó szegletéig tartott s ekkor Barnabás véletlen, de erős lökést érzett, lábai tántorogtak, feje az ajtó táblájához csapódott s egész testével hanyatt zuhant a földre.

Rövid szédülés fogta el. Visszataszítá sisakját, mely homlokára vörhenyes rovatot nyomott; megrázta nyakacsigáját, mely erősen roppant s felállott. Ugyanazon széken látta ülni Elemért, honnan üldözte s ugyanazon higgadt vérmérséklettel. Az ifjú kezében megint vadászkés volt s vállán a puska függött.

Barnabás határozatlan mozdulatot tett előre.

- Bocsánatot kérek - szólt most nyájasan Elemér - a molnárlegényre célzásért. Indulatom ragadott el, tudtam, hogy kegyelmed egyszer gyanúban volt az uradalmi malom kerékfogainak letördeléséért. Hallottam, hogy idegeire a fűrészmalom zúgása is izgatólag hat. A várnagy beszélte, mily gondosan kerüli a malomköveket, hogy szemébe ne tűnjenek. Az ispán többször panasolta a molnárlegények elszökését, kik kegyelmed folytonos öklezéseit ki nem állhatták. Szóval, minden arra mutatott, hogy a bajnok úr valami titkos okból esküdt ellensége annak, ami a mindennapi kenyér lehetségesítésére befoly, kivéven a szántóvetőt, aratót és péket. Honnan támadt és hogy van indokolva e gyűlölet, nem is gyaníthatom. De miután magát a tényt ismertem, valódi gyöngédtelenség volt, a molnárlegényre célzással keserű érzéseket izgatnom fel. Bocsánatot kérek könnyelműségemért. Mint győztes fél tehetem ezt... lealáztatás nélkül.

Barnabás diák orra és szeme közt egy ponton tartotta kezét s azután nézdelé a vérfoltokat, melyek tenyerére ragadtak.

Elemér friss vizet hozatott, hogy vetélytársa a különben sem jelentékeny daganatot borogassa.

- Kitől tanulta az úrfi az öklezést?

- E testgyakorlatban még nem volt mesterem.

- Tudja mit? Levetem a páncélt és kézlemeztem. Birkózzunk.

- Hagyjuk el, bajnok uram, elég volt már egy sütetből egy lepény.

Barnabás kivette övéből a fadarabot s a késsel megint egy nagy rovást tett rá.

Elemérnek lehetetlen volt el nem mosolyodni.

- Rég tudom én, - szólt sötét arccal a diák, - hogy a világ egy nagy tuskedisznó, mely akárhol érintem, sért. De az úrfi ez utálatos állat élesebb tuskéi közé tartozik.

- Valóban, a bajnoknak eredeti nézetei vannak, - jegyzé meg Elemér.

- Én pedig úgy hiszem, hogy minden szerencsétlen és üldözött reggeltől estig az enyéimhez hasonló gondolatokon vajúdik, s álmai sem különböznek eszméitől. Azonban bízzuk tudósokra a hosszú vitát. Csak azt akartam mondani, hogy mi valószínűleg hónapokig, s talán évekig sem találkozunk egymással; de én a rovást nem fogom elveszíteni is időmet okosan használok. A kard és puska szintoly engedelmes eszköze lesz kezemnek mint most a toll. Ért-e engem az úrfi?

- Tökéletesen, - válaszolá vidám mosollyal Elemér.

Barnabás diák a tornác elébe hozatta lovát, s a nyeregbe fölkapaszkodván, útnak indult.

Elemér e fenyegetéseknek nagy fontosságot nem tulajdonított ugyan, de midőn magára maradt, s a történetekre visszagondolt, a lélekvádhoz hasonló érzés kezdett keblében éledzni. Kétségkívül bosszantó volt az arcátlanság, melyet Barnabás Dorának elorzott harisnyakötőjéről s keble ingerteljes alakzatáról beszélt; kétségkívül a szerelmes ifjú szentségtöréshez hasonló vakmerőséget láthatott egy ártatlan, szende, tiszta névnek ily mosdatlan és kaján ajkakra vételében; de másrésztől nem volt-e világos, hogy Barnabás fél ésszel egész tulajdonítás alá nem jöhet, s hogy szerencsétlen helyzete, szenvedései, gyűlöltetése, ha nem is elnézést, legalább szelídebb bánásmódot igényelhetek volna. Igaz, hogy ingerkedő hangon szólott Elemérhez, de nem vegyül-e szintén némi gúny és kihívás Elemér válaszaiba is. Hihető, hogy a diák féltékenységből gyűlölte őt, azonban nem viseltetik-e iránta Elemér is ellenszenvvel, mely szintén rejtélyes kútfőkből támadt? Mennyi ok a kíméletre! A könnyelműsége mellett is nemes indulatú és mély érzésű ifjú kénytelen volt arra is gondolni, hogy Barnabás nagynénjének pénzén utazik. De lehet-e hálával ezért? Ily kérdést Elemér e szerint döntött volna el különbözőleg, amint szelleme vagy kedélye kerül fölül. Most azonban szíve által vezetve, nem tagadhatta, hogy az imádott Dora keze elnyerhetésére Dorka nyujtá neki az egyedül lehetséges módot.

- Gyöngédnek kellett volna lennem Barnabás iránt nagynénjeért, - e sóhaj emelkedett Elemér kebléből.

Később az önvád apróbb nemei a kíváncsisággal vegyülvén össze, más-más térre vitték az ifjú gondolatait. Eszébe jutott, hogy Barnabás egy titkolt, de óriási szerencsétlenség áldozatja, s közhit szerint előkelő, dúsgazdag családból származott.

- Aki annyit vesztett, jöhet-e vád alá, ha senkiben sem bízik, ha keserűségében sért, ha könnyen bántható, s ha azon, ki ellene vét, az élettől nyert sebekért is bosszút akar állni? Nem kellett volna megtámadnom a bukott, elhagyott s üldözött embert, kitől balsorsa, midőn egyéb kárt már nem okozhatott, a józan értelmet rabolta el. S vajjon hova vándorol? Szavaiból látszik, hogy nincs szándéka a zárdába visszatérni. Elszakadt azoktól, kik táplálták és ruházták; attól, ki szerette, s el a hivatástól, amelyben talán boldog lehetett volna, míg a zajos élet csak rossz szenvedélyeit fogja viharosabbakká tenni. Szívemből sajnálom, hogy öklöm jelét arcán hordja. Fenyegetéseitől nem félek, de kibékülése inkább hízeleg büszkeségemnek, mintsem sértené azt. A világgyűlölő haragját minden dőre tudja följebb hevíteni, míg egy fokkal is alábbszállítani a bölcsék nehéz föladatai közé tartozik. Sajnálom, hogy ellenszenvemet fékezve, kedvében nem jártam Barnabás diáknak. Vajjon merre vette útját? Legújabb divatú hadi öltözete után ítélve, talán a sarmasági táborba küldötték. Nevetnem kell e hóbortos ötleten. No, az is furcsa uraság lehet, ki az én vetélytársamban katonai szellemet földözött föl. Nem adnám sokért, ha e titok birtokába juthatnék. Bohóság, hisz a sarmasági táborunkhoz az egyenes út nincs erre. Be szeretnék Barnabás diákkal ismét találkozni.

Elemér e gondolatok közt Gorbóra érkezett.

VI.

Másnap a tehénpásztor kürtje még össze sem gyűjté a csordát, s a pacsirta a hajnalszürkületet üdvözlő dalt alig zengette el, midőn a páncélos vitéz Turbucáról, ahol meghált, kiindult. Arcán már alig látszott az öklözés nyoma, de szívében a harag és bosszú, mint a pók a fal-szögleten, szorgalmasan font és szőtt a legtarkább eszmékből oly hálót, melyen a darázs könnyen áttörhet ugyan, de a légy talán fönnakadna.

Barnabás, amint izmos és északi vérű lován tovább döcögött, meglátta a falu bikáját.

- Széles homloka és erős zömök szarva van - gondolá. - Ha én most elébe döfhetném Elemér úrfit, legalább két öltre hajítaná föl.

Turbuca közepén egy faház épült, melynek zsindelezete hiányzott még.

Midőn bajnokunk mellette haladott el, így elmélkedett:

- Ha e házról most a legizmosabb gerenda földre hullana és a lantost találná, könnyen tehetné nyomorékká.

Néhány öllel tovább Barnabás diák cseréppel fődött és ódon alakú épületekre veté szemét.

Arcán düh és sápadtság ült. Megállította lovát, mormogva mondá:

- Kürtőiden éjente kísértetek járjanak be, s háborítsák a földesúr és a nagyasszony álmát; a fekete kandúr szőre szikrázzék s félelmében kapjon nehéznnyavalyát a fölébredt csecsemő; a bagoly röpüljön az ablakrostélyra s huhogjon oly rémségesen, hogy eszét veszítse a serdülő leány, ki éppen akkor szerelemről és boldogságról álmodott; a vén komondort, Kormost, mely Dorka néni ruháját tépte le, midőn alamizsnát kértünk, harapja meg a veszett farkas, s üsse agyon a család tagjai közül az, kinek testébe utoljára oltá be a dühödés mérgét, a halál legszönyűbb nemének előérzetét.

A páncélos bajnok elvégezvén átkát, tovább lovagolt.

A zöld vetés közül nyúl ugrott föl.

- Mi szép látvány lenne, ha a hetyke Elemér az ellenség elől még gyávábban szaladna, mint e bohó állat!

Az útszélen esett marhára szállongtak a hollók.

- Szeretném, - gondolá ekkor Barnabás diák, - igen szeretném, ha a kalandor úrfi helyettem a sarmasági táborba menne, s a többi katonákkal együtt úgy megéheznék, hogy a bűzhödt húst a hollók előtt fölemészténé.

Még tovább kísérhetnők a páncélba öltözött diák bős eszméit, ha Zsibó határán görnyedt vénasszony nem lépett volna elébe, reszkető ajkakkal, ősz fürttel, esdő tekintettel.

- Oh, Istenem, hisz ez Dorkához hasonlít - mormogá Barnabás, s erszényét kivonva, egy ezüstpénzt dobott az útra.

Hálálkodva emelte föl a gazdag ajándékot a vénasszony; de midőn áldással akarta kezét a lovag felé terjeszteni, már csak hátát látta.

Barnabás bátorságot vett sarkantyúja használatára, s az ügető paripa a nyeregben oly magasra dobálta őt, hogy majd az egyik, majd a másik lába elveszté a kengyelt, s kezével hol a nyeregkápát, hol a ló sörényét kellett megmarkolnia. Végre a válságos perc lejárt. A ló lassúságát, a páncélos úr a súlyegyent visszanyerte.

- Mint fog búsulni néném, ha értesül eltűnésemről, - töprenkedik most Barnabás diák. - Talán a sírba is viszi bánata. De miért is ragaszkodik hozzám? Anyám a karjai közt halt meg. Szemem még jól ki sem nyitottam, midőn miattam örökre behúnyta szemeit. Akaratom ellen gyilkosa lettem. Ilyen kaján a sors! Akkor terheli leginkább vállunkat, midőn tudja, hogy különben is összeroskadtánk. Ej, vajjon miért ragaszkodik hozzám Dorka? Enni adtam neki, midőn éhezett; de ő is adott nekem, ha éheztem. Pontosan lefizettük tartozásainkat és semmi fölösleges adomány nem maradt a hála számára. Dorka szeretete végtére is ostobaság, mert nem alapul semmi tényen, nem mozgatják semmi látható rúgók. De hát okosabb-e nálánál a

bagoly, mely saját rekedthangú családját szereti a szépénekü csalogány mellőzésével? jobb ízlésű-e a banka, mely ronda atyafiságával társalkodik, a helyett, hogy a csinos vörösbecy és a finom alkatú csíz barátságát keresné? Ösztöneink vakok s Dorka szeret engem. No ugyan szépen megcsaltam szegényt? Deák uraimék kedvéért távozással nagy bánatot okoztam a vénasszonynak. Ezért nem tanácslom senkinek, hogy más iránt jóindulattal viseltessék. Miért szedetné rá magát? Gyűlöljön, utáljon! Ez a két indulat nem kötelez le senkit. Bánom, hogy csak egyszer is Dorára, a hitvány dalnok szeretőjére néztem. Kevés az a méreg, mely a darázs fulánkján van. A skorpió jelesebb állat.

A hóbertos Barnabás diák szemében könny csillogott, s hatalmasan kezdett füttyörészni, hogy meneküljön azon jobb érzésektől, melyeknek maradványait még eddig nem tudta kebléből kiirtani.

Midőn Szamos-Udvarhelyre ért, első, ami a szemébe tűnt, az egyház új tornya volt, melyre az ács éppen akkor akarta fölteni a keresztet. Ily alkalommal a népcsődületet merészségével szereti az illető egyén mulattatni, s a fiatal ács testi ügyességére hiú lévén, oly hajlásokat tett, oly kétséges pontokra támasztotta lábát, oly bohóchoz méltó bókók közt forgatta kezében az érmellékivel telt serleget, hogy a nők ijedőkben kötényök szegletét vagy tenyeröket vonták szemök elé, a gyermekek sikoltoztak, s az öreg kőművesek is kárhóztatva mondták: - Menten nyakát töri e fickó, ha az imádság fönn nem tartja!

Barnabás diák feszült figyelemmel kísérte a suhanc minden mozdulatát.

- Ha a mesterlegény a lantos volna, most, midőn féllábát fölemelte, elsiklanék, orra cimpáját a kúperesz párkányához csapná, s bukfencet vetve úgy zuhanna a földre, hogy agyveleje éppen azon az éles kövön fröccsenne szét, melyre egy kékdolmányú öreg úr a botját támasztja. Tömött sárga haját mint elundokítaná az aludt vér, szájából, mellyel engem fenyegetett s Dorát csábítgatta, mint kitörnének a szép fogak! A felcsér a helyszínére érkezne, acéltűjét bedugná a sebekbe, s tudós arccal mondaná: hogy ez az egyén nem vízkórban, nem tüdővészben, nem hólyagos himlő következtében halt meg, de amint a contusiók és sebek mutatják, magas helyről bukott vagy taszítottatott alá. Erről ő kész hivatalos nyilatkozatot is írni. A kupaktanács pedig összegyűlne a fölött tanakodni, vajjon az ismeretlen úr halála nem fog-e nagy veszélyt hozni a helységre? nem fogják-e rokonai a balesetért a templom tornyát hibáztatni és a jámbor lakosokat, kik magas tornyot mertek építtetni, nem gondolván meg, hogy még nyaka törhetik annak, ki a korcsmaasztal helyett a torony tetején issza le magát, ha! ha! ha!

Barnabás diák bösz hahotája a nézők örömrivalgásába vegyült, kik a létrán leszálló ácslegényt üdvözlék.

Nem volt miért tovább mulatnia Szamos-Udvarhelyen.

Szilágy-Cseh felé vette útját.

Borongó kedélyét kellemetlenül érintette egy falka sátoros cigány. A vénasszony hátán két kis poronty ült, a kíséret előtt az idősebb rajkó muzsikált, a malacok visítottak, a serdülő leányok az út szélén cigánykereket vetettek, s az öreg dáde az üsttel, szitával, pemetével, sátorfával, bögrével s hosszú rongyos vászondarabokkal együtt a hét sovány esztendőnél nyomorultabb szürke gebén cammogott, meleg báránybőr süvegben, szakadozott zöld ködmönben és sárga foltos karmazsin nadrágban.

Ah, Barnabás ilyen társaságban is utazott már Dorkával! Régen történt, de a kiállott nyomor emléke még friss, mintha tegnapi volna?

A szemtelen had körülfogta őt, kérve, rimánkodva, s mihelyt fillért adott, gyanús mozdulatokkal nyomultak hozzá. Csak a lándzsa, mely kezügyben volt, okozá, hogy nem húzták le a nyeregből.

Midőn közülök kibontakozott, ijesztgették lovát, hamar észrevéve, hogy azt gyarlón üli meg.

- Oh, szerencse, te ledér hölgy, ki a festettarcú és üresszívű rimaként mindennel kacérkodol, akadj csak egyszer kezeim közé, úgy fogok kedvezéssel visszaélni, s úgy meggyalázom nevedet, hogy szégyenpir borítja a becsület arcát, midőn hozzá közelítesz, és a szemérem kétrétű fátyolt vet szeme elé, félvén, nehogy meglásson téged! Hát csak én nem bosszúlhatom meg családomat? Hát csak hozzám jár-e föl sírjából hasztalanul atyám lelke és bátorít cél nélkül a visszatorlásra?

Barnabás e veszélyes eszméinek fonala is hamar megszakadt.

Mutós, Széplak, Solymos és Szilágy-Cseh felől több lovag szállingózik az országútra. A diák fegyverzörejt és patkócsengést hall háta mögül is. Élénkebbé vált az egész környék. Itt-ott tárogató sírt, dob perdült meg s egész huszárszázad festői csoportja tűnt föl a láthatár előterén, egy dombélen.

- Hova megy? - kérdék az áthaladók.

Barnabás diák a közelebbi helységet említé.

- Honnan jön?

- Most Szamos-Udvarhelyről.

- Mi járatban van?

- Kiszellőztetem magamat.

- Hogy hívják?

- Futkosinak.

- Nem ismerjük családját.

- Pedig széles családom van.

Ily furcsa társalgás közt talált rá Elemér. Barnabás arca elsötétült.

- Ezt a lantos kopót - gondolá, - bizonyosan Deák István és Deák Dániel uraimék azért küldték utánam, mert félnek, hogy a zsoldot zsebemre rakva, lovastul, páncélostul elszököm. Csakugyan kedvem volna valami ilyesre, hogy őket hitvány gyanakodásaikért megbüntessem. Talán egy haramia-bandához is beszegődném, ha tudnám, hogy sokáig fognak jajveszékelni. Ni-ni! kardot övezett tomporára az átkozott lantos! Csalhatatlanul a Deákék kémje. E praktikának még rossz végök lesz.

Elemér, ki valóban örvendett, hogy a diákkal találkozott, szíves szavakkal és tekintettel üdvözlé.

- S nyomomra akadt az úrfi? Ez nagy ügyesség volt, miután magam sem tudtam, merre fogok csavarogni.

Annyi lenező gúny rejlett Barnabás száraz, hideg észrevételében, hogy Elemér tegnapi szelíd föltételei, melyeket reggel is megújított, tűzpróbát állottak ki.

- Uram! - szólt, magán erőt véve, - én egyenesen Budára utazom, s bár kedves meglepetésemre szolgál, hogy kegyelmedet ismét láthatom, e szerencsére nem számíthattam, miután a bajnok úr utazási célja előttem oly ismeretlen volt, mint az enyém kegyelmed előtt.

Barnabás a csodálkozás miatt száját nyitva hagyta, s kereste a hangokat, melyeket fogai között kibocsásson.

- Hu, hu, hát ki lesz már a Dora kisasszony udvarlója?

- Azzal nem szolgálhatok, ha csak kegyelmed vissza nem tér.

- Én? Hisz én a sarmasági táborba megyek, s onnan Budára. De mit is beszélek? - tevé hozzá Barnabás arra az ötletre jöve, hogy Elemér csak ámitja, s titkát fondorkodva kicsalta, - az úrfi sokkal nemesebb, hogysen hitelt adjon szavaimnak. Szilágy-Csehen megvasaltatom lovamat, ebédelek, s aztán visszautazom.

- Ma nem érkezhetnék haza?

- Fecskeszárnyakkal igen. Különben aligha.

- Gondolom, csak holnap délután látogathatná meg Deák nagyuraimékat?

- Ha tudniillik kedvem volna rá.

- Természetesen. S csak ez esetben kérném a bajnok urat egy szívességre.

- Engem és szívességre? - hüledezett Barnabás diák.

- Értésíteni akarom Deák Dániel uramat utazásomról s igen lekötelezne kegyelmed, ha leveletem kézbesítené.

- Úgy-e, az apákhoz írt levélbe nem szokás egy pár szerelmes sort a kisasszonykák számára becsempészni?

- Legalább igen ritkán kerülhet elő ily eset, - válaszolta Elemér, a diák bárgyúságán mosolyogva.

- S a büszke Deákéknál, kiknél az úrfi szolgál, úgy hiszem, soha.

Ekkor Barnabás nagy hahotával kezdett kacagni.

- A levelet nem vihetem el, úrfi, ha, ha, ha! Küldje mástól, ha, ha, ha! Én a sarmasági táborba megyek, ha, ha, ha! Az úrfi Budára, hi, hi, hi! Két bolond összetalálkozott, hajsuk meg magunkat egymásnak, s gratuláljunk.

Ekkor Barnabás a mély tisztelet minden jelével háromszor borult a nyeregkapáig.

- No, kár volt rovást készítenem az úrfiról. Tüstént ki is vetem a zsebemből. - Előkereste a fadarabot, s a porba dobta.

- Vegyünk közköltésen egy csörgő sipkát, s hordozzuk fölvaltva.

- Megvallom, e kiadásra nem számítottam, - válaszolá Elemér.

- No, az úrfinak külön sipka kell, s én másutt keresek felezőt.

- De hát miért tart a bajnok mindkettőnket örültnek?

- Tüstént megmagyarázom. Az öreg Deákok orrolták Dora kisasszony iránti vonzalmunkat, s hogy föl nem ötlő módon túladhassanak rajtunk, háborúba küldenek. Míg minket az ellenség lekaszabol, összeaprít, lándzsára szúr, buzogánnyal ver agyon, pisztollyal, mordállyal, karabéllyal, mozsárral, petárdával, kartáccsal, szakállas ágyúval és bombával a levegőbe röpít,

ízekre lődöz, porrá tör, addig majd akad Dora kisasszonynak szemenszedett udvarlója, kivel a dölyfös várban senki sem szégyelheti meg magát, s akit Dániel és István ökegyelmék hetykén fognak fiamuramnak nevezni. Úrfi, ez az oka a mi katonáskodásunknak. Kikaptak rajtunk, megcsúfoltak bennünket, de azért, mint látom, büszkén, negédesen billegünk odább, mintha nem is rajtunk történt volna ily pirotság.

A diák gyanakvó természete még a felhőtlen és tiszta kedélyű Elemérré sem tévesztette el hatását. Egy percig lehetségesnek tartotta, hogy Dorka nem a maga fejéből tette, amit tett, de józan értelme és nemes szíve hamar visszautasítja e méltatlan elővéleményt.

- Volna csak az úrfi, - szólt Barnabás, arcán a bosszú és ábránd kifejezésével, - volna csak oly indulatú, mint én, akkor tudnék valami célszerűt javasolni. Menjünk vissza, raboljuk el Dorát s midőn az erdők renetegében többé senki sem kísérheti nyomunkat, küzdjünk meg egymással, míg valamelyikünk elhull s az élő vegye el nőül a rableányt.

Elemér megborzadt.

Barnabás, mintha feleletet várt volna, egy hosszú percig hallgatott s aztán folytatta.

- Kegyelmed lány nevelést kapott, de nekem még a bölcsőm is tüskével volt kirakva. Míg te a henye törököknél szőnyegen heverészve pengetted a lantot s ittad a sorbetet, én házról-házra jártam az alamizsnáért s az út szélein aludtam el, verőfényben, zivatarban; pedig apámnak várai voltak. Neked kerítőnő ez élet, ki élvekre csábít, nekem hóhér, ki naponként keresztfára feszít. Én mielőtt a táborba mennék, bejártam a helyeket, hol legtöbb igazságtalanságot szenvedtem; te ez alatt hihetőleg a mosolygó szerencse számára üdvözlő dalt készítettél. Mi közünk lehetne tehát egymáshoz? Ne vegye az úrfi komolynak javaslatomat. Barnabás diák nem ad és nem fogad el tanácsot. Szilágy-Csehen túl különváltak utunk s nem fogjuk vitatkozásainkat tovább folytathatni. Az úrfit kiűzték a házokból Deák uraimék, mint az ölebet, engem, mint a komondort s ha az egyik a megszegyenítésen mosolyog, a másik pedig a fogát vicsorítja, csak saját természetét követi; legrosszabb volna, ha a két kutya bosszúságában egymást marná meg. Ezt, kedves úrfi, ne tegyék mi.

Elemér alig bírta már fékezni indulatait, midőn udvarias hangon e megjegyzést kockáztatta:

- A kegyelmed hasonlítása rám nézve kevésbé hízelgő ugyan, de ami a kérdés lényegét illeti, az ellen semmi kifogásom.

Ha a diák hóbortosságáról nem lett volna meggyőződve, ha nem nyomná az a tudat, hogy titoktartása miatt kénytelen Barnabást valódi helyzete felől ámitásban tartani, akkor hajótörést szenvedne a szelídség és kímélet, melyre magát elszánta, akkor útitársa goromba és ingerlő modorán haragra gyúlna.

Így érkeztek Szilágy-Csehbe.

A korcsmában alig volt hely, hová lovaikat kössék.

Hangyabolyként nyüzsgött az udvaron a sok kardos és tarsolyos egyén.

Egyik a táborba siet, a másik haza.

- Nincs többé tábor, - erősíték többen.

- Mi oda megyünk, minket oda küldöttek, - kiabáltak szintén számosan.

Elemér mint élénk és nyugtalan kedélyű ifjú, tudakozódni kezdett; Barnabás, mint a világra keveset hajtó férfiú, meglesve az alkalmat, egy üléséből fölkelő huszár helyét a bormérő-szobában gyorsan elfoglalta és iríglyelendő kitarással evett, ivott.

- Csakugyan igaznak látszik, - sűgá neki a mindenről értesült Elemér, - hogy a szultán már Belgrádon van.

- Mi közöm hozzá. Legyen, ahol neki tetszik, - szólt Barnabás félvállról.

- De attól tartok, hogy a sarmasági tábornak kegyelmed hűlt helyét fogja találni.

- A mennykőbe! hát még erről is lehet szó? Hát én egész életemben kezdőbetűket fessek és a kolostor konyhaköltségeit jegyezgessem? Most először kaptam állapotomhoz méltó ruhát s visszaadjam-e Deák uraiméknak? Most először van ezüsttallér és aranyforint zsebemben s megfosszam-e magamat azoktól? Hombárral volt atyámnak kincse és lábatlan marhája. Koldus legyen-e örökre, csak azért, hogy Sarmaság környékén a magyar urak nem gyujtanak tábortüzet, nem feszítik ki többé a sátrakat? Az úrfi természetesen ajánlani fogja, hogy menjek haza henyélni, mert amely tett engem árnyékba helyez, az kegyelmedet emeli! Úgy-e, takarodjam haza?

- Éppen ellenkezőleg, a lovag úrnak Budára kell velem jönni.

Barnabás gyanakodó tekintetet vetett Elemérre s már úgy rémlett előtte, mintha mégis célszerűbb volna Dorka néni és a kolostor védszárnyai alá visszatérni.

E közben az ivószobában és az udvaron oly zaj és tolongás támadt, hogy egyik a másik szavát többé nem értette s a korcsmáros ijedten tekintett hol az asztalra, honnan a vendégek tünedeztek, hol az eresz felé, hol a jászol mellől a lovak kötőfékét kezdték oldoztatni.

- Jemini! mi lesz belőlem? Fele fizetés nélkül megy el? Azt gondolják, az ellenség földén vannak. Itt a sok étel! Uram Krisztus! ki fogyasztja már el? Verte volna meg az Isten a beste fiát, hogy miért nem jött egy órával később! Leölettem a tulkot, egészséges volt, csak a nyelve töve fájdukt meg s most a nyakamon marad, mintha esett marha volna. Fizessenek kendtek legalább két polturát fejenként, azután szerencsés utat kívánok. Nem adtam én csigert, hallják kendtek s nem is kútból merítik a bort; több kell hozzá, mint vályú, veder és kútágas. Jemini! már szállingóznak ki a kapun! Hallják, atyafiak! kik nem tartoznak a mezei hadakhoz, személyenként fizessék meg a két polturát. No, hát nem világos, amit mondok? Adjon a kezembe minden ember két polturát, aztán szerencsésen utazzék tovább.

Barnabás diák csipőire tett kezekkel hurrogatott és röhögött a korcsmáros rimánkodásain.

Elemér a közbejött zavar okát, a hírnököt kereste fel.

Ez ugyanazon vékonytermetű és hosszúbajuszú egyéniség, akit a vendéglátó várban már alkalmunk volt megismerni.

Hivatalos készséggel s majdnem a közkikiáltó magatartásával értesíté Elemért, hogy Jahjaoghli, a szemendriai basa és Ulama, a boszniai vezér, nagy haddal érkeztek Buda alá; Ferdinánd fővezére, Roggendorf, már tökéletesen elvesztette fejét s azt sem tudja, merre fusson. A sarmasági táborra tehát nincs többé szükség s annyival inkább, mert Szolimán császár tengeri erővel közelít Nándorfejérvárhoz és rövidebb idő alatt mehet, ha kegyelmes szándoka az volna, Bécs kapuihoz, mintsem az erdélyi sereg, melynek még csak igen csekély része gyűlt össze, derekas haddá gyarapodhatnék.

- S most kegyelmed a táborba sietőket visszatéríteni küldetett? - kérdé Elemér.

- Nem fáradnék el ily munkában tizedrésznire is úgy, mint midőn a vitézlő urakat részvételre kellett nógatnom; de most a Zsibóra, Egregyre és Drágra menetelen kívül más megbízásom nincs. Drágból betekintek a derék Deák István és Dániel nagyuraimékhoz is, mert a multkor szívesen fogadtak s tudom, hogy a várkaput most sem csukják be az orrom előtt.

- Ez esetben, kérem, adjon át egy levelet Deák Dániel uramnak.
- Szívesen; de majd csak a jövő szombaton mehetnék hozzájuk.
- Négy vagy öt nap nem okozna semmi hátramaradást. S mikor indul innen kegyelmed?
- Mihelyt abrakoltattam.

Elemér leoldá a nyeregkápáról táskáját. Egy papírdarabot göngyölgetett ki s késével kettévágta.

Barnabás diák találgató figyelemmel méri az ablakból a künn történteket. Arcán hol gyanú, hol fájdalom játszik. - Mindennek számára, gondolá, talált a véletlen egy lényt, aki osztozzék örömeiben, bánatában. Még a hiábavaló lantos is, ámbár a várból csak úgy távoztatták el, mint engemet, levelet akar írni. Vajjon kinek?... Én senkit sem értesíthetek állapotom felől. Csak egy vén banya könnyezne, ha meghalnék s annak is szeme nem szebb a fülesbagolyénál, s testének rútságából csak az hiányzik, hogy tolla nincs.

- Bajnok uram! - szólt a belépő Elemér, - a hírnök fel akarja Deákékat keresni, hoztam kegyelmed számára papírost, ha levelet akarna írni.

- Kinek, lantos uram, ugyan kinek? - kérdezte nehezteléssel Barnabás. - Talán Dorának? de fogad-e el az titkon kegyelmedtől vagy tőlem szerelmes leveleket?... Deák uraiméknak? Hisz ha azt jelentem, hogy még nem tört ki a nyakam, sajnálni fogják. Dorkának? hisz a szegény balgatag asszonyt már eddig alkalmasint értesítették a zárdából elszökéseem felől s a várnagy kikötötte, hogy én ne firkáljak neki. Ha meghal szomorúságában, Deák uraimék lelkén ragad. Bánom is én.

- Hát Dorka nem tudja a bajnok távozását?
- Alig képzelem, ha valamelyik cigánynő meg nem jósolta.
- S Deákék kívánsága volt az eltitkolás?
- Ezért kaptam tőlök lovat, pénzt, páncélt.

Elemért kellemetlenül lepte meg Barnabás felvilágosítása. Oldhatatlan rejtélynek látszott, hogy őt Dorka és Dorka rokonát Deákék titkon küldötték a táborba. Tudta, hogy a vénasszony csak nagy áldozatokkal vihette ki tervét s a Deák-család sincs oly fényes vagyoni helyzetben, mely könnyűvé tehetné egy önkéntes gazdag fölszerelését. S ha a hazafiság ösztönzé István és Dániel urat ily erőfeszítésre, mi szükség volt azt Dorkától titkolni? S ha Dorka ellenezte az unokaöcs katonáskodását, nem volt-e gyöngédtelenség őt rászedni? S nem bizonyos-e, hogy a fegyverhordásban járatlan Barnabás helyett félannyi költséggel sokkal alkalmasabb egyént lehetett vala szerzeni?

E gondolatok Eleméért a féltékenység örvényébe sodornák, ha szeme előtt nem állna Barnabás mindazon tulajdonokkal, melyek a szeretetreméltósághoz legkevésbé hasonlítanak. De mint-hogy önhízélgés nélkül is hinnie kellett a nagy különbséget, mely őket egymástól elválasztja, fölhagyva a rejtély hüvelyezésével, néhány sorral értesíté Deák Dánielt távozására felől, bocsánatot kért tőle és István úrtól, hogy engedelme nélkül ment a zászló alá, s megnyugtatókra becsületszavát adá, hogy Izabella királyné jogainak védelmére semmi veszélytől visszadöb-benni nem fog, s minden törekvése Budavarába jutni, hogy Werbőczy Istvánnak, ki őt a török rabságból kiváltá, hű szolgálatára szentelhesse egész életét.

A levelet térden írta meg, s kardmarkolatának gombjával pecsételte le.

Midőn a hírnök az iratot tőle átvette, Barnabás diák a sisakot fejére tevő és a vállrojjtal leszorítá.

- Ideje már, hogy induljunk, - szólt Elemérhez. - Én Székelyhíd felé veszem utamat, s ha az úrfi még nem jöhet, ott fogom beérkezését megvárni.

- S tehát a lovag csakugyan nem tér vissza?

- Szerződésemben ez van írva: «Barnabás diák uramat a sarmasági táborba küldjük, hogy alkalma legyen Buda ostrománál megkülönböztetni magát». Ebből önként következik, hogy küldőim a «magam megkülönböztetésére» vetették a súlyt, nem pedig a sarmasági táborra, s nekem magamat meg kell különböztetni, vagy a pénzt, ruhát és lovat visszaadni. Ámde a pénzből már annyit költöttem, amennyit saját zsebemből ki nem pótolhatok; a páncélt és lovat pedig megkedveltem. Ebből önként következik, hogy meg kell magamat különböztetni, úgy ahogy nekem tetszeni fog, miután erre nézve a szerződésben semmi kötelező utasításom nincs.

- A megkülönböztetésen vitézséget szoktak érteni.

- Ha Debrecent fölgyujtanám, azzal is megkülönböztetném magamat; ha valakit úgy gyilkolnék meg, mint valaki atyámat, az is úgy megkülönböztetne a többiektől, mint húsevő természete a hiénát a nyúltól. Egyébiránt elfogadom a megkülönböztetés értelmezését a vitézséget.

Elemérnek nem tetszett a szerződés ily magyarázata, feledve tehát éhségét, szomját, sietett lova után, hogy a diáktól el ne maradjon.

Midőn úton voltak, mondá:

- Ha Jahja és Ulama basa össze is kötötték magokat Izabella királyné seregével, Roggendorf nem fog hamar tágítani, s remélem, számunkra is marad kitüntetési alkalom.

- Ahol három sereg csatázik, ott könnyen kap két katona helyet a sorbaállásra, s célt, ahová golyóját irányozza.

- Számunkra csak egy sereg létezik, az Izabella királynéé, - válaszolá Elemér.

Barnabás tarsolyából pecsétes levelet vón ki, s előbb megnézegetvén, átnyújtá a lantosnak.

- Izabella királyné nevét sehol sem találom. Olvassa el az úrfi is.

- Csak nem hiszi a lovag, hogy Deák István és Dániel uraimék a Roggendorf táborába küldöttek volna?

- Hát a törökökhöz?

- Önként értetik, hogy kegyelmedet azért fegyverezték föl, hogy védje a Zápolya házát, melynek ők oly hívei, mint rokonuk, a hatalmas Werbőczy István.

- Melyik pontja ez a szerződésnek? nézze meg jól az úrfi. Hol van említve a Zápolya-ház és Werbőczy? Hát nem lehet-e az embernek magát megkülönböztetni Szolimánnál, Ferdinándnál és Zápolyánál egyaránt? Ha a várnagy föltételhez kötötte vitézségemet, miért nem közölte azt velem? miért hagyta szabad tetszésemre a választást? Hát a németeknél, hát az ozmánoknál nem harcolnak, nem ölnek, s nem lehet-e valaki nagyobb harcos, nagyobb ölő, mint mások? Ha Deák uraimék azt akarták, hogy a németet vagy törököt s ne magyart lőjek, miért nem tették ki a szerződésbe? Midőn valaki konvenció mellett erdőmestert és vadászt fogad, azt mondja-e, hogy csak bölényt ejtsen el s nem medvét, csak szarvast s nem dämvadat, és csak rókát s nem borzot? Ki akarom magamat tüntetni, s ha e miatt könny csordul ki a két vén ember szeméből, mit bánom én? Készítettek volna okosabb szerződést.

Elemér most érzé először, hogy sokkal kevésbé hóbortos, mint megromlott emberrel van dolga. Szédelt, midőn rá gondolt Deákék könnyelmű tetteire. Erősen elhatározta, nem tágítani

Barnabás mellől, s ha szellemével, erélyével, szívességével, kegyvadászatával, önlealázásával sem adhat e vad jellemnek becsületes irányt, inkább kész leend a legszélsőbb végletekre is, mintsem azon általa tisztelt háznak, mely annyi jótéteményekkel halmozá, meggyaláztatását eltűrje. Most érzé először igazán, hogy Dora kezének elnyerhetésére érdemessé teheti magát: s most sejté a merengő lélek mélabús jóslatával, hogy nem a táborzaj, nem az ágyúzörej, nem a küzdők fegyvere a legnagyobb veszély, mellyel őt végzete fenyegeti.

VII.

Dani bácsi az óriás almafa sötét árnyékában ült.

Azon almafát értem, melynek töve mellől Dora a tavasz kezdetén a legszebb ibolyát és császárszakállt kötötte bokrétájába.

Most már melegebb napok járnak, s még az árny is hő.

A nagyuram oldalánál öreg várnagyunk görnyedt, félig nyitott szemmel.

Kőművesek bontogatták a megszüntetett szerzet jószágigazgatói lakát, hogy építéshez foghaszanak, s Dani bácsi a várból még az ebédet is a fa alá hozatá, mert látni akarta, mint alakul éppé és csinos külsejűvé az a ház, mellyel Barnabás diák eltávolításáért akará Dorkát a két testvér vigasztalni.

- Csak ne ölnék meg a németek!

- Futni fog elölök, jó uram!

- De ha utána fut a golyó.

- Különb ember is halt meg a hazáért, mint Barnabás diák.

- De senki sem sírt úgy, mint ahogy Dorka őt siratná, s úgy sem átkozódott.

A várnagy mintha Dani bácsi talpraesett megjegyzésén elmélkedni akarna, egészen behunyá szemeit és lassan lógatta fejét.

Kövek rohantak le.

- Íziben foly a munka, várnagy koma!

- S nagy lármával.

- A mesteremberek meg akarják érdemelni kenyereket.

- Ki is kapják szalonnástul, borostul.

- Csak a pénz a bökkenő!

- A pénztől magam is tartok, - sóhajtá a várnagy.

- Régen jobb idők voltak; ... de még él a híres rokon, a nagy Werbőczy István.

- Annak is van hová adja forintjait.

- Elhajtják Buda mellől, atyámfia! a németet, s a marschallus campestrisnek sátrát hatalmokban ejtvén, találnak ott drága ezüstmarhákat, margarétákat és vert aranyat.

- Ha találnak is, nemzetes uram! Török Bálint hordja el, vagy a fráter Martinuzzi.

- Az igaz, hogy a nagy Werbőczy a Deák-családból származván és a mi águnkkal legközelebbi vérvizonyban lévén, abhorrescálni látszik a gazdagságot. No de jó az Isten, s ha úgy akarja, Dorka asszony számára szép házacská fog itt emelkedni és még a konok Barnabás diák is ráncor nélkül fog nevetni azon a furcsa ötleten, hogy mi őt fegyverhordásra csábítottuk.

Míg Dani bácsi ezt beszélte, a domb horpaszán, honnan egy ösvény az építés alá vett ház kapuja mellett vezet a vár felé, valami mozgó feketeség tűnt fel, melyet most a sűrű faágak eltakarnak, majd a verőfényesebb rész a szem elébe vont.

- Alighanem barátkalap - szól a várnagy, ki először fordult figyelmével arrafelé.

- S alighanem barátcsuklya, - mondá kényelmetlen találgatással Dani bácsi.

- Már a fehér kötelet is kivehetem.

- Valóságos minorita a szomszéd kolostorból.

- És felénk tart.

Az egyén, kiről a vitatkozás folyt, a mély völgyösvényen oly ponthoz ért, honnan a csalit és árok közül csaknem egész tomporáig kilátszott.

- Az a boldogtalan páter, - szólta megszeppenve Dani bácsi, - bizonyosan Dorka asszonyhoz megy, hogy Barnabás eltávozásáról értesítse.

- Talán csak a káplánt látogatja meg.

- A szeme sem úgy áll valami konokságon töri a fejét.

- Hisz a szemét, nemzetes uram, még nem lehet kivenni.

- Hiában, koma, én csak rosszat sejtek.

Dani bácsi a kapu elé sietett, s utána a várnagy.

A páter nagy léleklélek között és bár lassú, de nagy léptekkel közelge.

- Ez biz' az alamizsnás.

- Tulajdon maga a híres Flórián páter, ki tollkésével szenteket farag, s ha a zárda szekerére ül, alig halad két falun át, s már minden tarisznyát teletöm összekéregedett sajttal, csibével és sonkával.

- Hej! páter Flórián, hova olyan gyorsan? - kiáltá Dani bácsi teli torokkal.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! Domine spectabilis, én bizony éppen a kegyelmetek várába sietek.

- S nem állna meg egy szóra?

- Akár kettőre, nagy jó uram!

- Csak azt szeretném tudni: mi járatban fárad hozzánk?

- Barnabás diákot kell a néneasszony mellől hazakergetnem.

- Sohase fáradjon, páter! Jó helyt ül az, aki rokonainál ül.

- De, kérem alásan, Barnabás diák távolléte máris sok hátramaradást okozott a kolostorban.

- Nem szorulnak tisztelendőségtek ő reá.

- Azt csak mi tudjuk, hogy igen. Miatta minden kezdőbetű hetek óta ruházatlan, vagy csak félig van felöltöztetve; pedig már legalább kétharmadának egész mundurban kellene lenni. A

nagy A, ami a testit illeti eléggé ellátott ugyan tirádákkal és színezéssel, de fölötté az ékezés címere hiányzik, pedig szarvasfőt kellett volna képeznie. A fő kész is, de me hercle! csak az egyik szarv van meg, a másik teljesen hiányzik. Ez nem maradhat így. Szégyent hozna kolostorunkra. Hát aztán a szegény E betű, melyre különben büszkék vagyunk, hogy járt? Felső ágát szépen borítják be a tiltott alma levelei és gyümölcsei, s csak az volna még hátra, hogy derekán csavarodjék fel a kígyó és dugja ki arcát a lombok közül. De hát ott van-e a kígyó? A henye diák csak üres helyet tartott számára. Már most kérdem, domine spectabilis, hol tehát az eredeti bűn, az embernek természetes hajlama a rosszaságra?

- Az egész világon, páter.

- De nincs a mi kolostorunkban, s éppen az a baj. Meg is mondta a gvardián, hogy a miatt három napig tartja kenyéren és vízen Barnabás diákot.

- No már azt csak ne tegyék, tisztelendő uraimék. Jobb lesz kiegyenlíteni a dolgot, hadd maradjon Barnabás pár hétig még a nényénél, s íme én kötelezem magamat, hogy az egész folyó éven ingyen makkoltatást engedek erdeimben a szerzet minden sertésének, s a templom szegényei számára a jövő vasárnap, minden levonás nélkül, két magyar forintot szolgáltatok át kegyelmeteknek.

- Nagyra becsüljük a vitézlő úr gráciáját, azonban nekem szoros kötelességemmé tették előljáróim, hogy Barnabás diákot rögtön visszahozzam.

- De tud-e tisztelendőséged másfél ölet ugrani?

- Már arra nem ajánlkozom.

- Akkor hát három napig vendégem lesz. Mert nálam most igen vígkedvű urak és asszonyok vannak, kiknek csak az a hibájok, hogy útra készülnek. Ezt megtudván, várnagyomnak utasítást adtam a dobogó tüsténti fölvonására. S majd meglátom, ki tud átugrani a várárkon. Mert, úgy segéljen, különben három nap és három éjjel nálam fog danolni, táncolni és serleget üríteni. Siessen, várnagy uram! Kísérje a tisztelendőt szerény házamba és mihelyt átlépett a hídon, tüstént vonassa föl ezt.

- Induljunk, páter! - szólt a várnagy.

A jámbor szerzetes nem volt ellensége sem a dalnak, sem a bornak. Vonta is ezer incselgő kép a vár felé; de a gvardián szigorú arca, mely most az ő szeme előtt lebegett, komolyan inté: - Ne menj Flórián, a kísértet elé, mert még inkább megfenyítelek, mint a csavargó Barnabás diákot!

- Ha a spectabilis a dobogó felvonásától el nem akar állni, akkor szíves ígéretei felől értesíteni fogom előljáróimat, s Isten kegyelmével ezennel visszaballagok a kolostorba.

Dani bácsi szabadon lélezett, mihelyt a pap neki hátat fordított.

- Most szerencsésen megmenekedtem a bajtól; de várnagy komám, ezentúl kendnek lesz kötelessége oly elmés módot találni ki, mely a papokat a vártól és Dorkát a zárdától távol tartsa mindaddig, míg a ház felépül. Isten őrizzen attól, hogy a vénasszony fölfedezze tettünket. Ha Barnabás elmaradása nyugtalanítani fogja, kend meséljen neki cifra dolgokat. Irtózom Dorka könnyeitől, kétségbeeséstől, megőrüléstől... és nem tudok hazudni. Legföllebb Flórián pátert hitetném el... Dorkának hiúszemei vannak és Barnabást fiaként szereti. De menjünk már haza, mert Pista bátyám zsémbelni fog hosszas kimaradásunkért.

Dora kötött, az öreg nagybátyja egy törpe zsölylén ült. Helyzete kényelmetlen, mert köszvényes lábait jól terjegetni nem tudja, de legalább közel van unokahugához. S mennyi szemrehányást, mennyi figyelmeztetést nem kell elmondania. Hol is kezdje és hogy?

Dora szorgalmasan kötött.

- Te most csak akkor beszélsz, mikor kérdenek.
- Pista atyus mindig kérd.
- Mert nem szeretem, hogy a szemed fáj és mégis folyvást rontod a sok varrással, hurkolással és kötéssel.
- Még több az üres időm, mint a dolgom.
- De ha a szemed fáj, foghatnál másféle munkához.
- Édes Pista atyus, nincs a szememnek baja.
- Hisz héjai vörösek.
- Bizonyosan a szél fujta meg.
- Te selma, hisz alig jársz ki a szobából.
- Bizonyosan az ablakot tartottam sokáig nyitva és bejött a friss szél.
- S mit látok? citerádat a szögön por lepi.
- Elpattant az egyik húrja.
- Helyébe én is tudok mást feszíteni. Add ide csak az illő hűrt. S hát a virágokat miért nem öntözted meg?
- Micsoda virágokat?
- Amott a cserépbén.
- Dorka azt mondja, hogy féreg rág gyökerekön s azért hervadnak. Dorka értelmes asszony.
- Fürteid közé sem tűzesz félig nyílt hónapos rózsát? Pedig mostanáig sohasem mulasztottad el.
- De mind édesatyámnak, mind Pista atyusnak reggelenként hozok friss bokrétát, míg csak a kert utolsó virága nem hullatja el leveleit.
- S hát magadra miért nem gondolsz?
- Nem fontam-e gyöngyöt fürteimbe, mikor sok vendégünk volt?
- De mit használ, ha ifjak helyett többnyire öreg urakkal társalogtál.
- A fiatalokat az öröm magától fölkeresi; az éltesek számára időtöltést a háziasszony figyelme talál. Így tanította ezt nekem Pista atyus. Azután nem táncoltam-e eleget?
- Mert mindenik úrfi erővel is elvitt volna. De mentél-e a többi nőekkel együtt lovagolni?
- Leányhoz talán nem is illik e férfias multság.
- S régebben miért nem vélekedtél így?
- Fiatalabb voltam. Az idő hozza a megfontolást.

- Éppen azt nem szeretem, hogy mostanság igen bölcs akarsz lenni. Maholnap már nem is fogsz igazán örvideni tudni. Hejh, csak az a rossz Elemér ne barangolna annyit! Már látom, hogy róla ragadt a víg kedv mindnyájunkra; még te sem nevetsz azóta igazán. Kész a cítera, próbáld meg rajta az új hűrt.

- Eléggé összhangzik.

- Hm! Dani öcsém is hosszasan hagy magamra. Dalolj egyet, leányom.

- Melyik éneket kívánja?

- Amelyet utoljára készített Elemér.

Dora elsápadt; de lélekerejét hamar összeszedte.

- Nem emlékszem jól reá - szólt kikerülön.

- Hisz legtöbbször énekelted.

- Aztán szomorú is.

- Nem tesz semmit, leányom; mi sem vagyunk víg hangulatban. S minden szomorúsága mellett az benne igen furcsa, hogy a költöző madarak beszélnek el a lovag halálát. Csak az a lurkó Elemér gondolhat ki ilyen csodálatost. Hányszor nem lantolta el hosszú barangolása alatt a szép nőknek? Képzem, mint dicsérik őt a palotákban és a piacokon. Nem... arra Elemér mégsem alázta le magát, hogy a vásáron énekeljen, mint a közönséges hegedős. Büszke, délceg fiú. Talán nem is származott rossz családból. Pista bátyád haragszik, ha Elemér születését ócsárolják. Csak jöjjön haza már a kópé. Énekeld el, Dorám, a nótáját.

A leány szilaj kézzel nyúlt a kobozhoz, s Pista bácsinál élesebb szemű az ő szép és sápadó vonalain, a hideg elszánásban annyi égető szenvedést látott volna, hogy rettegne a hűrtől, melyre újjait teszi és a hangtól, mely zengeni fog.

- Kezd el, Dorám, kezd el már.

A leány kebléhez szorította a kobozt, s halk, de fájdalmas hangon éneklé:

Vándor madár, vándor madár
Szárnyad mindenfelé eljár,
Szemed mindenüvé tekint.
Nem láttad-e a vőlegényt?...

Könny csillogott Dora pilláin; lehanyatlott keze.

- Pista bácsi, elfeledtem a dal folytatását? talán majd tudni fogom. Akkor elénekelem, Pista bácsi!

Dorka nyitott be. Midőn Dora a vénasszonyra veté tekintetét, az előbb könnyes szem sötéten szikrázott, s a bánatnak magát átengedett arc és termet most szoborszerű, majdnem merev kifejezést és állást vett.

A falusi leányka leeresztett kezekkel, egyenes tartással úgy ült székén, mintha a művész véste volna oda, ábrázolván vagy a kifáradt részvétet, vagy a haragra ébredő részvétlenséget.

Dorka sanda s a zavar miatt tétovázó léptekkel ment a szekrényekhez és a polcokhoz, hol rakosgatni és keresnivalója volt.

- No, hát mi újság, jó barátom? - hangzék künn Dani bácsi harsány szava.

- Csak azt jöttem jelenteni kegyelmeteknek, nemzetes és vitézlő uraimék, s respective tudtul adni, hogy a nemesi fölkelés, mely az alvajda ő nagysága rendeleténél fogva Sarmaságra gyűlt, hogy dandárokká alakulván, Budát az ostrom alól fölmentse, újabban vett parancs következtében szét van oszlatva. Már kiki hazamehet családjá tűzhelyéhez, s a tábori nehéz fáradozások után az édes nyugalom karjaiba vetheti magát. Szulejmán császár, kinek palástja széléhez fogódzott a mi országunk, Nándorfejérvár körül sátoroz, a vitéz szemendriai basa és a hatalmas boszniai vezér eddig már Buda alá érkezett, s a királyné ő felségének nincs többé az erdélyi hadak segítségére szüksége.

- Úgy hiszem, - dörmögé Dani bácsi, - hogy mégsem vált volna gyalázatunkra legalább egy kanállal a magunk véreből is ontani és Budát a királyi családdal együtt nem bízni csak a török kegyelmére. Az én fiatal koromban akadt volna elég önkéntes, ki a harcvágy miatt álomra sem hajtana a fejét, míg Mátyás király palotája előtt nem mutathatja meg, hogy mi az a magyar vitézség.

- Most is ment egy pár Sarmaságról Budára; de ha vajjon a sok német és török közt megérkezik-e, csak a jó Isten tudhatja.

- Vegye az ég oltalma alá az ily derék magyar embert!

- Ámen! - szólt az idegen rikácsoló hangja.

S ezzel a Dora szobájába léptek.

Pista bácsi a vékonytermetű és hosszúbajuszú egyéniségben rögtön ráismert a hírnökre, kit néhány héttel előbb annyi vendégszeretettel fogadott.

Dora sejtelmes szíve hangosan kezdett dobogni.

Dorka gerincén hideg nyargalt át, a félelem fagya.

Most már Dani bácsinak is eszébe jut, hogy aki Sarmaságról jön, Barnabás diákról beszélhetne valamit. Bánni kezdte, hogy a hírnököt előbb nem kérdezte ki mindenről. Egyébiránt többé nem volna nagy baj, gondolja, ha Dorka a történeteket orrolni fogná; mert Barnabás nem késhtik soká a visszatéréssel.

A hírnök e közben a táskájából levelet húzott ki.

- Egy lovagtól hoztam Deák Dániel nagyuram ő kegyelmének.

- No hát az nem Barnabás, ha lovagnak néz ki, - számítgatá egész hidegvérrel Dani bácsi. - Édes Dorka asszony, hozza el csak a pápaszememet!

- Nálam volna egy szemüveg, öcsémuram! ... de talán kegyelmeddel külön levelezést folytatnak, - szólt nehezteléssel Pista bácsi.

- Sőt ellenkezőleg, inkább bátyámuram ír olyan leveleket, melyeket nekem el sem olvas.

- Megkövetem kendet, én nem szoktam titkolózni.

- Hát én miért rejtegetném a correspondentiákat?

Dani bácsi egész formasággal átnyújtotta a levelet Pista bácsinak, ki szintén hasonló ünnepélyességgel visszanyújtá neki. Dorka elhozta a szemüveget.

- Itt a kegyelmed üvege, - szólt István úr.

- A kegyelmedé is kegyelmednél van, - válaszolta Dániel úr.

- Így lévén a dolog - mondá a hírnök, - ha nemzetes és vitézlő uraiméknak nincs ellenökre, tehát elolvasom én hangosan, mint illik.

Most azonban Pista bácsinak ötlött eszébe, hogy hátha a levelet Barnabás diák írta. Megszepent tehát.

- Engem illet az elolvasási juss, mint nagyobb testvért, - szólt vészharítólag.

- Nem a jussért, de itt a levél. Tessék, urambátyám! - válaszolá Dániel úr.

Deák István jól illesztette orrára a szemüveget, feltörte a pecsétet, kibontá a kisdud papírt, pattogatá újjával, pedig beporozva sem volt, s midőn ezen előzményeken szerencsésen átesett, az aláírásra veté szemeit.

- Mi a hékö! - kiáltá, - hisz ezt Elemér írja.

Dora visszanyerte már nyugalmát, de Dorka a falnál fehérebb lett.

- Mit keres Elemér Sarmaságon? - dörgé Dani bácsi.

- Olvasd el, leányom, - szólt megindulással István úr, - olvasd el a levelet, hadd lássuk, mit tett az a háládatlan ifjú.

- Csak most adj erőt, Istenem! - rebegte lelkében Dora s bár kezében a papír ingott, mintha halk szellő mozgatná, bár szíve összeszorult, mintha a halálváz újjai érintenék, mégis tiszta és rezgésnélküli hangon szavalta el azon néhány, de érzékeny sort, melyben Elemér búcsút vett pártfogótól, hogy a dicsőség mezején onthassa véré.

Dani bácsi haragosan törle ki hüvelykével szeméből a könnyet.

Pista bácsit csak az vigasztalta, hogy talán a szemüvegen át nem is lehet észrevenni, nedvesek-e ősz pillái.

- A nagy Werbőczit is említi a rossz fiú! - sóhajtá hosszú szünet után az öregebbik testvér.

- És a hazát, - tevé hozzá az öcs.

- Elbúcsúzik tőled, édes Danim!

- S tőled, kedves bátyám!

- És a mi szegény Doránktól is, kit annyi szépre, jóra tanított.

- S minden ismerőseitől, kik őt szerették. S ki nem szerette volna Elemért?

- Kedvelte öcsém, aki csak vele találkozott.

- Még a leghitványabb ember is.

- Kivéve... de Dorka miatt hallgatok.

Pista úr Barnabás diákra gondolt s a hirtelen ejtett szó miatt zavar lepte arcát.

- S milyen érzékenyen búcsúzik Elemér, mintha az élettől válnék meg, mintha lelke már ajkain volna, hogy kirepüljön.

- El is vérzik ő a csatán, kedves öcsém! Rá mernék esküdni, hogy vége neki.

Dorka zokogni kezdett.

- Ne pityeregjen az asszony! - kiáltá Dani bácsi, kinek szemeit megint facsarta valami.

- Nem menekszik Elemér, - folytatta mélabús elmélkedéseit István úr. - Jól ismerem vakmerőségét.

A hírnök úgy hívé, hogy neki kötelessége a közgyászban a vigasztalás hangját pengetni.

- Nemzetes és vitézlő uraimék, - szólt, - régóta tapasztalom, hogy sokkal több tér vissza a csatából, mint ahány ott marad.

- Talán csak nem céloz kegyelmed arra, hogy Elemér gyáva volna? - kérde ingerülten Dani bácsi.

- Isten őrizzen ekkora vakmerőségtől, - mentegetődött a hírnök.

- Vívтам én is csatát huszárcsapatommal, - szólt István úr, kedélyének alagyi hangulatát tovább szöve. - A golyó elhordotta alólam a lovat, a kartácsszögek mint a szúnyogok szüntelen körülrongáltak s katonáim jobbra-balra hulladoztak. Tudom, mi a veszély s mi a bátorság. De Elemér hősebb volt kis gyermekkorában is, mint legedzettebb bajnokaink. Láttam küzdeni. Oldala mellett esett el apja, ötlettek meg rendre testvérei; de ő nem tágított, nem hátrált. Oly büszkén, oly vakmerően küzdött, mint a hadisten; pedig csak gyermek volt.

Dora a kéj elragadtatásával hallgatta nagybátyját. Keble emelkedett, szemei eddig idegen lelkesedéstől csillogtak s most boldogabb volt szerencsétlenségében, mint más a kínálkozó öröme és elért vágyak közepett.

István úr a hírnök felé fordulva, folytatta:

- Kend állítja, hogy sok katona tér ép testtel vissza a csatából; de én meg azt mondom, hogyha csak három kap sebet, már közülök egyik Elemér lesz, ha kettő marad a mezőn halva, az egyik okvetlenül Elemér. Aki őt a csatába viszi, a halál torkába dobta.

Dorka nyárfalevélként reszketett. Szeretett volna kimenni a szobából, de érzé, hogy nincs elég ereje, hogy a falhoz kellene támasztani kezét s mégis mielőtt a küszöbhez érne s a kilincsre tenné újjait, már térdre rognék. Egy széken összezsugorodott s csak azon igyekezett, nehogy szeme a Doráéval találkozzék.

- Eltemettük Elemért... annyi, mintha eltemettük volna, - visszhangozá István úr eszméit Dani bácsi.

- Mintha szemem előtt volna sírgödre!

- Mintha látnám félig elsenyvedt holttestén a sebhelyeket! - erősíté Dániel úr.

- No, kedves öcsém, talán azt mégsem látod, - szólt az ellentmondás ösztönétől megkapatva István bácsi.

- Bizony, bizony, már ő kimúlt, - sóhajtá mellre tett kezekkel az öcs.

- De hátha él? - fordított a dolgon István bácsi.

A hírnök megint idején látta a közbeszólást.

- Nemzetes uram! Mindnyájan tudjuk, hogy a seregnél van előcsapat, derékhad és utócsapat. Vannak csatározók, van tartalék. Vannak, kik előre küldetnek a harcba s viszont vannak, kik a retirálást földik. Az tehát, hogy Elemér lovag, kit közletről nincs szerencsém ismerni, saját vakmerőségének áldozatul essék, leginkább a körülményektől függ és ennél fogva, kérem alásan, meg sem jósolható. A fővezér oly pontra állíthatja, ahol puskaropogást sem hall.

- Minő bolondság ezt csak képzelni is! - dörmögte Pista bácsi.

- Oda állítják őt, ahol legnagyobb a tűz, - jegyezte meg Dániel úr.

- S ha a poggyász mellé küldenék, onnan is elmegy oda, hol a veszély bizonyos, - szólt az öcs.

- Tudom én, - mentegetődzék a hírnök, - hogy oly előkelő lovagnak, minő Elemér úr, a fővezér is sokat elnéz; de a fegyelem ellen mégsem szabad, nemzeti és vitélő pártfogóim, ennyire véteni. Aki a poggyászhoz van rendelve, nem léphet harcolni az első sorba. Hiába, a regula csak regulának marad.

- De hát miért mondja kend Elemért lovagnak? - pattant föl most Pista bácsi, valami sejtelemről megkapatva.

- Hát honnan van neki pénze? - kérde Dániel úr, hasonló irányú gyanítások felé vonatva.

Dorka túhegyen kezdett ülni.

- Pénzét, nemzeti uraim, nem volt alkalmam látni, - szabadkozott a hírnök, - de szent igaz, hogy tekintete és magatartása rendkívül úriás s kardján a türkisz, jáspis és a smaragd kő igen szép boglárókba van foglalva.

- Hallod-e ezt, öcsém, Dániel? - szólt feléje fordulva István úr.

- S hallja-e ezt kegyelmed, tisztelt urambátyám? - kérde az öcs, hasonló csodálkozással.

- Nem te küldötted-e el titkon Elemért?

- Lelkemre állítom, hogy nem, - esküdött mellére tett jobbkézzel Dániel úr. - De talán te küldötted el?

- Lelkemre mondom, hogy nem, - fogadkozik szintén mellre fektetett jobbal Deák István.

Dorka alatt táncolt a szék, körülé forogni kezdett a fal, lebegni a bolthajtás s minden bútor hol közelebb jött hozzá, hol távozott tőle.

- Édes Dorka néni, kíséren be engem, - szólt fölindulással Dora.

A vénasszony mozgott, de látta, hogy lábai nem bírják.

A két Deák pedig elvörösödött a harag miatt.

- Ihol ni! elcsábították, ellopták tőlünk Elemért.

- Pénzzel, kinccsel idegenítették el.

- A világ csúfjává tették minket.

- S nyakunkra vonták a nagy Werbőczy örökös haragját.

- Sírba tették becsületedet, öcsém!

- Házunk hitelét ölték meg, bátyám!

- De majd megtáncoltatom én azt a nyomorultat, aki ekkora kudarcot kent rám.

- Kikutatom én a hitványt, ha utolsó fillérem belevesz is. Ne búsulj, bátyám, tudok én mozogni, jó a lábam.

- Te megkeresed, én megölöm. Arra jó kezem van.

- Édes atyusék! - rimánkodott Dora könnyezve, - ne lármázzanak úgy, hisz nagy kiabálásaikkal a szegény beteg Dorka néni annyira megijesztették, hogy már lélekzeni is alig tud. Azután Elemérnél mindjárt megérkezése után magam láttam egy kis erszényt telidesteli velencei aranyakkal. A lantos mindenütt kap ajándékot, ahol az emberek a bánatra és öröme fogékonyak. Én legalább úgy képzelem... De az istenért! Dorka néni jöjjön a szobájába.

Késő volt már. Dorka ájultan rogyott össze. Körüle topogtak az öreg urak. Egyik kezét tartá, másik homlokát dörzsölé. Végre éledni kezdett és a hírnökre támaszkodva, az ágyig vánszorogott.

- Nem jó a hangos beszéd, mondtam neked, öcsém, Dani, - szólt István úr, midőn a falajtót betette.

- Csak urambátyám ne mutatott volna éppen asszonyszemélyek előtt a gyilkolásra akkora passziót.

- Igaz biz' a'. Kifeledtem, hogy szegény Dorkába csak hálni jár a lélek.

- Őszi levél ő, a szellő is leveri.

- Hát még ha...

- Igen, ha még...

A két testvér megdöbbenve tekintett egymásra.

- Hírnök uram! - szólt most Pista bácsi, a hírnök oldalához vonulva.

- Tessék, - felelt ez szokott vékony hangjával.

- Pszt? - inté Dani bácsi.

- Hírnök uram, nem látott-e útjában valahol egy... egy tizenhat markos lovat?

- Akárhányat, nemzetes uram.

- Pszt! - intett megint Dani bácsi.

- De rajta, egy... egy katonát?

- Minden esetre.

- Pszt! a falnak is füle van - szólt Dani bácsi.

- Kinek sisakja volt és... - ekkor István úr kört vont kezével melle fölött.

- Vértet ért uram!

- Csak halkabban! - sűgá Dani bácsi.

- Vértet értek s karján paizsot.

- Legalább százat láttam ilyen, - felelé a hírnök.

- Majd jobban kérdezem én, urambátyám.

S erre Dániel úr sompolygott a hegyeshangú egyén füle mellé.

- Nem találkozott-e kegyelmed olyan könnyű lovassal, aki lovagolni nem tud s hirtelen nem mondhatná meg, jobb- vagy baloldalra kell-e a kardot kötni?

- Vetődött egy pár ilyen is a sarmasági táborba.

- S közöttök úgy-e valaki katonává öltözött papnak látszott?

- Pszt, öcsém, pszt! - sziszegte most Pista bácsi, újjával a falajtóra mutatva. - Engedd, hogy én kérdejem, mert jó ötletem van.

Ekkor a hírnöknek még el nem foglalt füléhez rukkolt.

- Ebédelt-e kegyelmed katonákkal?

- Itt-ott igen.
- Mondja meg hát nekem, hogy nézett ki az a mamlasz és otromba fickó, kinek legszélesebb szája, legnagyobb fogai vannak és legtöbbet evett?
- A kinézése után gondolkoznom kellene, különben pedig Keresztúri Ábrahámnak hívták.
- Az nem a mi falánk zsoldosunk.
- Pszt! meghallja a vénasszony.
- De minek beszélsz te olyan nagyon?
- Urambátyám az, aki kiabálásával mindent elront.
- E szerint, nemzeti uraim, helyesebb lenne talán a refektóriumban beszélgetni, - indítványozó a hírnök.
- Egy pohár bor mellett, úgys a nap már hön süt, - így szólt Dani bácsi.
- Menjünk hát, - egyezett bele az öregebb testvér. - Sejttem én már, - sугá hatok mögöl a hírnök, - hogy ki után tudakolnak vitézlő uraimék.

Pista és Dani bácsi erre rögtön visszafordították arcukat.

- Szóljon tehát.
- Nyilatkozzék gyorsan. - Elemér úr a szilágycsehi koreszmában egy katonának pennát nyomott a kezébe, hogy levelet írjon, talán éppen ez lehet a kegyelmetek zsoldosa.
- Úgy van. Bizonyára Barnabás diák volt.
- Csitt, halkan! menjünk ki a szobából, csitt!

Ily kölcsönös csillapítás közt távoztak.

A hírnök mentől többet merített a kupából, annál kevésbbé tudott fölvilágosításokat nyújtani s Deákék kénytelenek voltak pusztá gyanúsításokkal beérni.

Nagy szomorúságukra hallák, hogy a hírnök már Zsibót, Egregyet, Drágot összebarangolta, mielőtt hozzájuk jött volna. Ebből következették, hogy Barnabás diáknak legalább három nappal előbb kellett volna hazajönni. Hol késik tehát? Nem vette-e önszántából nyakába a világot, vagy nem beszélte-e rá Elemér, hogy vele együtt Budára menjen? oly kérdések, melyeket könnyű volt feltenni, de nehéz megoldani. Az öreg urak csak azt sejtették, ami legkésőbb volt rájuk nézve, hogy tudniillik könnyelműségökkel Dorka ellen nagy vétket követtek el s csak a vakesetnek fogják köszönni, ha hibájok világosságra nem jó s ha a következmények nem lesznek gyászosak és a lelkiismeretet terhelők.

Alig várták s most az egyszer történt ez a vendégszerető urakkal, alig várták, hogy a hírnökön túladhassanak, s azután egymásközt meghányják-vessék teendőiket.

Midőn végre magokra voltak, kezdődött a fontolgatás nehéz szerepe.

- Írjunk a mi rokonunknak, a nagy Werbőczynek, Elemér távozásáról.
- Minket ügyetlenséggel vádolhat; de mégis küldjünk hozzá levelet, kedves bátyám. De hát Dorkával mit tegyünk?
- Titkoljuk, ameddig csak lehet, Barnabás diák eltűnését.
- S ha megtudja, hogy öccse nincs a zárdában?

- Akkor nekünk is megütközést kell színlelnünk, mintha ártatlanabbak volnánk a ma született gyereknél.
- Ha síma, fiatal volna arcunk, könnyebben lemoshatná egy kevés tiszta víz a tettetés mázát; de félek, úgy bemocskolja redőinket, hogy szennyét semmiféle szappan sem viheti le többé.
- Mondasz valamit, öcsém! Azonban maradna-e fél percig nálunk Dorka, ha megtudná, hogy öccsét, akit szemevilágánál sokkal inkább őrzött, alattomos úton vezettük a halál torkába, noha tudtuk, mily jó tehetetlen, mint nem képes egyébre az öklöződésen kívül.
- Azután ha legalább a haza védelme forgott volna eszünkben?
- Az már más volna, öcsém. De mi tagadás, mi bizony csak azért küldöttük a háborúba, mert bosszankodtunk, hogy a mi Doránk felé forgatja sanda szemét.
- Szent igaz, bátyám, s pedig nem volt miért féltsük a mi szép leányunkat az ő éktelen arcától és faragatlan viseletétől.
- Ítéletnapig sem hozta volna vele senki gyanúba. S most hasztalan építünk házat Dorka asszony számára.
- Ő azt fogja mondani: készíttessenek számomra inkább koporsót.
- Szobáit hasztalan bútorozzuk be!
- Ő azt fogja mondani: rendeljeteek fejem alá inkább gyaluforgácsot, arcomra szemfödelet.
- S ebből, öcsém, az következik, hogy a föld fenekéből is elő kell kerítenünk Barnabás diákot.
- Úgy van. Írunk Elemérnek levelet azon meghagyással, hogy tüstént indítsa vissza őt.
- De nem tudjuk, hová címezzük.
- A mi nagy rokonunk levelébe csatoljuk az Elemérhez szólót is.

Ez kielégítő megoldásnak látszott. De most már új nehézség merült föl. Az akkori közlekedés még béke idején is igen hiányos volt s a háború alatt majdnem legyőzhetetlen akadályokra talált. Erdélyben még az én gyermekkoromban sem volt szokatlan, hogy a földesúr a levéllel jobbágyát küldötte az ország egyik szélétől a másikig, még pedig gyalog. S ha ez megérkezett az illető helyre, néha egész hetekig pihent csendesen, míg választ kapott, melyet hazavígyen. Akkor még kíváncsiságunk nem a percek, de a hetek teleséhez szabta magát s bár mint érzés nem bírt kevesebb ingerlő erővel, mint most, a távirdák korában, de kitöréseit mérséklé és megosztá a roppant időköz korlátja.

Dani bácsi szemlét tartott jobbágyai jó és rossz tulajdonai fölött.

Az egyik jól gyalogolt, de gyakran tekintett a csapszékbe. A másik szerette a vizet, de lába lócsös volt. Aki fürge és szeles, mint a gondtalan ifjú, kihullathatta tarisznyájából a levelet; akinek óvatosságát dicsérték, féltékenységéről is hírben állott. Akinek lova volt, rossz kedvvel hagyná oda gazdaságát; aki alá az uraság adott volna lovat, nagy kérdés, mikor tér vele vissza. Sok tanakodásra lett tehát szükség, míg Dani bácsi kiszemelte s Pista bácsi elfogadta a célszerű egyéniséget.

Aztán meddig küldjék?

Az öregebb testvérnek Szinerváralján lakik a jó barátja; az ifjabbnak Nagykállóban.

Kit tiszteljenek meg azzal, hogy a vett levelet máshoz tovább küldje s az ismét máshoz, míg kézről-kézre adatván, végre a nagy Werbőczy István tulajdon kezébe érkezik?

Hogy dőlt el e nehéz és sok tanakodásra méltó ügy, arról a krónikában semmi adatra nem akadtam.

De bizonyos, hogy harmadnapon már a levél nemcsak meg volt írva és lepecsételve, de valósággal útnak is indult s folyvást haladott rendeltetése felé.

Mire elérkezik, Budavárában sokat nem talál úgy, ahogy kellene. Talán Mátyás király palotájába is idegenek költöztek. Talán a templomok is más hitet és imát tűrnek a szentek képeiből megfosztott boltívek közt. Talán maga Werbőczy István sem lesz többé Izabella királyné szolgája, a csecsemő királyfinak gondnoka és Magyarország ügyeinek egyik fő intézője!

Ki tudja, mennyi ideig vándorolnak Pista bácsi kézvonalásai?

Addig tériünk más vándorok útikalandjainak elbeszéléséhez.

VIII.

Elemér hosszas barangolás alatt hódításokat tett Barnabás diák kegyében.

A féltékenységre, - mint a diák hívé, - megszűnt minden ok.

Mindketten földönfutók.

A szerencse még nem találkozott egyikükkel sem, pedig már hat nap óta keresik közös úton.

Ha csak egy percig mosolyogna a távol ködéből Elemér felé, ha kacér szemének csak egy sugarát vetné a fellegek közül a lantosra, akkor a diák talán visszaesnék régi hangulatába.

De most miért gyűlölné Elemért ezerszer inkább, mint általában az embereket.

Szelídül Barnabás.

Pusztá csárdába szállottak meg.

Elemér hosszan dőlt a zsupágyra s elaludt.

A diák fölemelte lándzsáját, mintha a pihenő mellének akarná szögezni, de hamar leereszté és megelégedett azzal, hogy nehéztalpú csizmájával mintegy véletlenül a lantos lábára lépjen.

- Ezt az embert utoljára is én fogom megölni, - mormogta néha. Elemér is meghallott valamit ebből s elmosolyodott a diák hangos gondolkodásán. Azonban rendre kimaradt Barnabás mormogása s volt idő, midőn nem egészen rosszakaratú mosollyal beszélt útítársával.

A Hortobágy közepén a gulya bikája Elemérre rohant.

Barnabás, ki hátrább maradt, megállítá lovát s csendesen nézte a jelenetet. A szó legszigorúbb értelmében semleges maradt. Nem mutatott több rokonszenvet a támadó, mint a megtámadott fél iránt. Nem segítette a bikát az ostromnál, szívesen mosolygott az ellentállási ügyességen és őszintén elismerte, hogy Elemér nem csekély föladatot oldott meg, midőn a veszélyből menekült.

Szolnokon, közel a város kerítéséhez, két zsvány vagy csendháborító lógott a bitófán. Barnabás főveget emelt a törvény keze által kimúltak előtt s azután velök szembeállva, sokáig ögyelgett torz vonásaikon. A merengés felkölté benne a vágyat s hő képzelődése megfosztá a fát halottjaitól, hogy reá másokat akasszon fel. S talált két áldozatot e célra, de közöttük nem volt Elemér.

Roppant haladás a kiengesztelődés felé.

- Úrfi, - szólt Barnabás, amint a Tisza füzesei közt utaztak s a hold világítását a badar alakú törzsek s a rendetlen ágak korrajzai furcsánál furcsább árnyékkal hintették be, - úrfi, látott-e kegyelmed lelkeket, kik álmában jelentek meg s hiúz-szemökkel, mint a gyújtóüveggel, égetik a testen azon pontot, melyre tekintenek... nálam többnyire a homlokot? Láttá-e atyját a kísértet minőségében?

- Sohasem.

- Talán atyja természetes halállal mult ki?

- Megölték gyermekeivel, testvéreimmel, nejével, édesanyjával együtt. A családból csak én maradtam életben.

- Dajkája beszélte el e történetet?

- Szemtanuja valék.

- Szerencsés! Ha én szemtanuja lettem volna atyám megsüttetésének, az izzó vassal kiszúrták volna szememet. S tudja-e ki? Saját nagybátyám. Ebben egyébiránt semmi különös nincs. Én is úgy tennék unokaöcsémmel. És ha az égnek a nap valódi szeme volna s karjaim a végteleenségig terjednének, tüstént kivájnám azon nagy bambának, a mindenségnek szemeit. Haha! Hiszi ezt uramöcsém?

- Mihelyt - válaszolá mosolyogva Elemér, - a nemzetes úrnak oly hosszúra nyúlnék a keze, bizonyosan az esze is hasonló arányban nőne. Ennélfogva, úgy hiszem, öntől kegyelmet nyerne a nap, habár világosságával néha alkalmatlankodott.

- Nem mondhatnám, hogy a nap sugara volna a legesküdtebb rosszakaróm. A hold, a csillagok és világtalan éj még többször bosszantanak. Midőn az emberektől menekültem, a holtak társasága fogott körül... s mit nem beszéltek azok nekem! Vagy tíz kísértetnek már az arcképét tollal lefestettem. Ha visszatérünk, elhozom a zárdából s megmutatom kegyelmednek. Ugyan-azon könyvben vannak, amelyre Dora kisasszony alakjáról szerzett tapasztalataimat iktattam. S tudja-e, hogy hívják e kísérteteket? Furcsa! csak kettőnek hallám a nevét, a többi oly halkán nevezte meg magát, hogy lehetetlen volt kivenni... Rácz István és Targovics Péter iszonyúan sápadtak. Nem csoda, hisz megcsömörlöttek atyám húsától s betegségeikből még a halál sem tudta kigyógyítani. Sovány, silány kísértetek. Mindig borzadnak az elnyelt falat utóízétől.

Elemér eleinte az örülség bős ötleteinek tartotta Barnabás diák beszédét, de utóbb feltámadt emlékezetében némi töredéke egy hajmeresztő büntetésnek, mely Nándorfejérvárott hajtattott végre.

- Édes barátom, - szólt megindulással Elemér - uralkodjék kedélyén nappal s akkor éjente nem fognak fölkelni sírjaikból a kísértő lelkek.

- És miért nem látogatnának meg? Hadd fedezzék fel titkaikat s vázújjaikkal hadd jöjjenek, hadd vonják le az emberiség arcáról a fátyolt, hogy tekinthessek utálatos vonásaira! De a szél süvölt, lidérctáncot járnak a holdvilág rezgő szőnyegén a fák árnyai, keressünk tanyát magunknak, nincs hideg s mégis úgy tetszik, mintha fáznám. Ni, amott ablakfény csillog.

- Bojtártanya lehet.

- Kutyaugatást hallok. De mondja meg az úrfi, mondja meg Elemér barátom, mit csinálna kegyelmed azon török martalócokkal, kik testvéreit és atyját megölték s akik a házat nagyanyja fejére gyújtották?

- Ha az életben rájuk találnék, kardot rántanák, hogy megvívjak velök.

- De én nem ölhetem meg atyám kínzóit, mert már mind meghaltak. S véres árnyéka mégis bosszúra ösztönöz. Uram, elvették falvaimat, váramat: de a bitorló nagybátya mag nélkül mult ki és idegen kezekre került a rablott birtok s íme a kísértet, ki atyámnak nevezi magát s akinek képét több példányban rajzoltam már le, szüntelen arra buzdít, hogy irtsam ki e rablókat. Hol találok rájuk? kérdezem. Az egész országban, felelte. Mi a jegyök, hogy őket megismerhessem? Arcukon az öröm, szívökben a boldogság, testükön a gazdag ruha, szólt atyám.

- A sátán jelent meg kegyelmednek s csak hazudta atyja nevét. Imádkozzék, vezekeljen s nem fogja többé háborgatni.

- Dorka néni is ezt tanácsolta, de nem használt. A vén bagoly, hogy kábaságomért kikacagjon, mondá: rajzoljam le tehát atyámat, úgy amiként álmomban szoktam látni. Tudta, hogy anyám velem volt viselős, midőn férjét, mint az ürüt, nyárson sütötték meg s hogy ő ennek arcképét hasztalan követelte vissza a zsvány testvértől. Megégettük a honárulót képből is, volt a válasz... Uram, midőn Dorka kívánságát hallám, rögtön a kolostorba mentem s elhoztam a tollrajzot, szeme elé tartottam. A vénasszony élesen fölsikoltott, fogai vacogtak s egész testében úgy reszketett, mintha csontjai is csupa kocsonya volna. Később azt állította, hogy a kép csak göndör nagy szakálla és vastag ajkai miatt látszott atyámhoz hasonlónak, de különben egészen idegen arcú és termetű. Léha beszédek. Esküszöm reá, hogy velem a magános éjeken atyám lelke vitatkozik a bosszú eszközei felől.

A rajongás szavai s egy iszonyú történet homályos hagyományai Elemér idegeit is izgalomba hozták. A csodálatos, a szertelen vonzereje hatni kezdett az ő fiatal képzelődésére s e varázsérdeket, részvétet gerjesztett benne a szerencsétlen Barnabás diák iránt. Nem tartotta többé csak eszelős embernek, sőt valami nagyszerűt látott a bosszúban s annál inkább, minél határozatlanabbak tárgyai, minél inkább tágul általános gyűlöletté.

Alig tartott néhány percig ez ámulata, de eredményei keserűek voltak.

- Ha én bosszút akarnék állani a nagyokon, igyekezném nagygyá lenni, - szólt a pillanat hevében.

- Mondja el még egyszer, barátom! - kéré Barnabás diák, mintha nem értette volna jól.

Elemér ismételte a tett észrevételét.

- De az élet oly rövid és az előhaladás útja oly hosszú! Én már érettkorú férfi vagyok.

- Kitűnővé egy szerencsés perc alatt is válhatunk hasznos emberré a fáradságos évek tesznek... De már a tanyához értünk.

- Az még egy parittyadobásnál is távolabb van. Addig folytassuk beszélgetéseinket, - szólt a diák nyugtalanul.

Elemér már érzé, hogy a veszélyes zsarátnokról a hamvat fújta le s a szén elevenebbé lett.

- Csak arra akartam figyelmeztetni, - mondá csillapítóan - hogyha Athinai Simon parasztból zászlósúrrá lehetett, úgy ön, aki valószínűleg fényes család származottja, hamar szerezhethet magának állást s még régi birtokait is visszanyerheti.

- Birtok és bosszú szép volna együtt! - sóhajtá Barnabás diák... - Csakugyan a tanyánál vagyunk. Hejh! Nyissatok ajtót! He, holla, ki van benn? Szólítsátok a kutyákat! Sánta lakik-e e kunyhóban, hogy oly lassan mozog? Belőjek az ablakon? úgy talán meghalljátok a be-kérdézt. No már mozognak!... Sohasem fogom bánni, hogy az úrfival utaztam. Ne élt volna Dorka, a vén boszorkány, nem sompolyogtam volna annyit a kolostorokban... most már úr lennék. Tüntessük ki magunkat, Elemér barátom; nosza, tüntessük ki!

Barnabás diák, mihelyt zilált élete számára vezéreszmét nyert, mohó, görcsös szenvedéllyel szorította azt lelkéhez.

Szótlanabbá lőn, merengőbbé, gondolkozóbbá s midőn beszélt is, azon sarkpont körül forogtak eszméi, amelyhez bűnös reményeit kötö.

Elemér figyelmét nem kerülte ki a hatás, amit gondatlanul ejtett szavak útítársára gyakoroltak; de azzal vigasztalá magát, hogy végtére sem könnyű a Barnabás tulajdonaival kitűnő helyzetbe jutni s ha ez véletlenül mégis megtörténnék, amint emelkedni fogna, tisztulna és szélesednék előtte a láthatár; amint a nyomor lehullana vállairól, könnyebbnek érezné az életet: amint az emberektől tisztelve volna, feledni gyűlölni az emberiséget.

Ily szempontból Elemér magára tukmálá a buzdító szerepét.

- Uram! - szólt Barnabás, midőn már a Rákosra értek s keresték a magasabb pontokat, hogy Budavárát s az ellenség táborhelyeit láthassák. - Uram, ütött az óra, melyben kitüntetésről kell gondoskodnunk. Melyik félnél keressük a hírre kapást? Ha a török a magyar ellen folytatna háborút, természetesen törökké lennék. Úgy hallom, görög rabszolgából lett Ibrahim nagyvezérré és százezreket hányathat kardélre a nagyvezér. Ezt tőle még csak rossz néven sem veszik. A némethez pártolni célvesztett eljárás volna. Szítsunk, uram, a magyarokhoz, lopózzunk valami kitörés alkalmával a várba s ajánljuk karunkat és kardunkat Izabella királynénak!

- Nekem is az a véleményem, csak egészen más okokból.

Némán lovagoltak tovább, kiki saját eszméin borongva.

- Most nekem két kezem van, - szakította meg a hallgatást Barnabás, - de a hatalom által sok kezem lesz, Bryaræussá változom át. Emelkedjünk, Elemér úrfi! Most két szemem van, de a hatalom módot ad, hogy ezer szemmel lássak. Mind elfoglalom a szemeket, hogy számomra nézzenek. Hozzám képest vak lesz Proteus. Uram! tüntessük ki magunkat! Csak ne volnék haladott korú!... Szerelmet tud-e szerezni a hatalom? Ezt a zsákmányt, mint az aranyat és gyémántot, elrabolhatja-e a martalóc, hogy szabadon bírja?... Hány éves Dora? Míg mi, Elemér úrfi, nagy urak leszünk, sok lakodalom történhetik. Az emberek szaporítanak. De e házias tréfát is megzavarhatja a hatalom. Anyám, úgy látszik, velem viselős volt, midőn úrrá lett molnárlegény atyám életét kioltá. Akkor, ha akarja, birtokába ejthette volna anyámat s a világ soha ki nem fogta volna találni, hogy a gyilkos, vagy a legyilkolt gyermeke vagyok-e?... Hadd legyen Dora menyasszony, hitves, anya! Nekem hatalom kell. Ragadjuk üstökön, Elemér úrfi, a legelső körülményt, mely megengedi, hogy lábunkat az emberek nyakára tegyük és por helyett a lelket tapossuk.

E szavak hideg borzadással tölték Barnabás útítársát. Az első indulat benyomása közt kardjára tette kezét, hogy megbüntesse a szemtelent és szörnyeteget. De Dorka rokonát gyilkolja-e meg? azért vásárlott-e a vénasszony pénzen fegyvert? S jöhet-e szigorú számítás alá egy hóbortos? És nem fogadta-e fel magában, hogy Barnabást üldözés helyett védelmezi?

Ily tekintetek féken tarták Elemért.

- Ne feledje, hogy kegyelmednek tiltva van Dora nevét ajkára venni, - szólt kimért és szigorú hangon.

- Bocsánatot kérek bűnömért, - válaszolta eddig szokatlan alázattal Barnabás. - Nekünk nem szabad egymással ellenkezni. Célunk közös. Urak akarunk lenni.

Ekkor tárult szemök elé Buda és környéke.

Barnabás a távolban csonka tornyokat, dőlt bástyát, rongált falakat látott csak; de Elemér gyakorlott és éles tekintete egyebet is vőn észre. S óh, az az egyéb reményeinek fellegvárát rombolta szét!

Keresztbefont karokkal nézett, nézett, míg elhomályosodtak szemei s könnycseppek gördültek arcára.

- Óh az én arany álmaim! Isten veled, dicsőség! szállj kebledbe lemondás! - rebegé hosszú mély sóhajjal.

Barnabás nyugtalanul sürgött körüle. - Mi történt! mit lát, jó uram? szóljon! ne tartson függőben! Csak most tanultam meg kíváncsisággal lenni az élet eseményei iránt s ezen új indulat, mint tapasztalom, igen alkalmatlan természetű. Szóljon, barátom!

- A Gellért-hegy tetején összerombolt táborhelyet, aljában szétszagattott hidat látok, melynek maradványait nyaldossa, sodorja és viszi tovább a hullám. A német sereg nincs többé. Vagy semmivé tétetett, vagy maradványaival a visszavonulást kísérti meg. Szaladó csapatjai hátunk mögött lehetnek. A Nyulak szigetét a török tartja elfoglalva, hajói a Duna felső partjait ellepték. Amott Ó-Buda! Kis gyermekkoromban utcáin játszottam. Török tárogatók hangja érkezik onnan felénk. És a hegyeken félholdas sátorok körrajzai mutatkoznak. Vége az ostromnak, vége a háborúnak!

Barnabás diák sárga arca szederjessé lőn a düh és ijedség miatt. - Tehát későn érkeztünk? tehát többé nincs reánk szükség? tehát nem tüntethetjük ki magunkat? Édes barátom! ne tegyen szerencsétlenné bajjólataival. Úgy-e, csak ingerelni akar. A kolostorba vonuljak-e ismét, mint ketreche a konctól korbáccsal visszariasztott kuvasz? Uram, nézzen körül, hátha csalatkozott!

Nem volt szükség hosszasan vizsgálni, mert néhány magyar katonákkal találkoztak, kik ezt beszéltek:

A németek a török haderő megérkezése után nem mertek nyílt csatát kockáztatni. A Gellért tetejét védtek makacs, vitéz küzdelmek közt. Ezalatt segínyt is nyertek, de elégtelent arra hogy állásaikat hosszasan oltalmazhassák. A Gellértről és a pesti partokról tehát tüzes ágyúzást nyitottak meg, mely a Duna jobboldalán a Török Bálint és a temesi gróf csapatait visszahúzódnásra kényszeríté. E csekély győzelem után másnap reggelre egész hajóhaduk a Gellért lába elé vonult. Mi okból történt? mily szándékot forralnak? nem lehetett tudni. Esteledék s a hajók még mozdulatlanul állottak. Késő éjjel azonban a kémek hírül hozták, hogy a németek egy rögtönzött hajóhídon a pesti partra szállanak át. A gyorsan összevont török és magyar erő megtámadta őket és soraikban iszonyú mészárlást vitt végbe. A Dunán sűrűn hömpölyögtek a holttestek; Pesten ezrekre ment a felkoncoltak és foglyok száma. Buda ostromának vége szakadt s a szultán féltvén seregeit a holttestek bűzhödő gőzölgéseiből támadható ragályoktól, az óbudai magaslatokra éppen most költözik át.

- Mihez fogjunk már, édes barátom? - tudakolá Barnabás diák, még mindig képéből kikelten.

- Én szolgálja leszek Werbőczy István uramnak, ki a fogságból drága pénzen váltott meg, - sóhajta Elemér.

- S hát én?

- Hazamegy és a szerzetesek számára kezdőbetűket rajzol.

- Száradjon el a két kezem, ha tenni fogom.

- Deák uraiméknak volt zsoldosa s illő, hogy szolgáltatassa vissza a lovat és fegyvert, melynek hasznát többé nem veheti. Én is tartozom valakinek a hadi készültekért, de remélem jó uram, Werbőczy István kegyelméből adósságom lerovását.

- Ne taszítson el az úrfi magától. Min kezdjem én az életet, ha hazamegyek? Felgyujtsam-e a kolostort vagy Deák uraimék házát? Vesztemre gondolt a két vén ember Dora miatt. S kívánja-e kegyelmed, hogy mégis hazamenjek?

Elemér felfogta az iszonyú okoskodás egész horderejét.

- Próbáljunk hát együtt szerencsét! Megválnak, mit szánt számunkra a sors!

- Meghálálom e szavait, édes barátom! ámbár eddig azt hittem, hogyha mathusálemi éveket élnék is, köszönettel senkinek sem fogok tartozhatni. Emelkedjünk együtt, Elemér úrfi! Ne taszítson el engem magától!

Elemér kezet nyujtott.

MÁSODIK RÉSZ.

I.

Amióta Izabella királynét egész udvarostul a márványtermekből a pinceboltokba költöztették s az öreg Roggendorf ágyúí és az éhség Buda város érdemes polgárait csak úgy tizedelték, mint a vitéz várórséget, nem csoda, ha még az udvarmesternő is - kinek férje három versen szolgált Ferdinánd alatt s ki egy telet Madridban, egy mást pedig Nápolyban töltött - szívéből óhajtá, hogy Török Bálint, vagy ha ez szerét nem tehetné, tehát a pogány Mohamed pasa és Kazim bég verjék meg a németeket.

Tagadhatatlanul az udvarmesternőknek szép hivatásuk van, amíg selyem, bíbor és arany közt figyelmeztethetik a deli palotahölgyeket az illem legfinomabb szertartásaira és a szolgálati hűség örve alatt kémlelhetik a királynék minden mozdulatát, titkait, vágyait.

De mit mondjunk oly állásról, melybe Roggendorf és György fráter juttatá Izabella királyné háztartásának legfőbb nőhivatalnokát.

A vén német generális feledve a szépnem iránti gyöngédséget, szenvedélyesen lövette a királyi palotának még azon részét is, hol az udvarmesternő lakott s bombái és ágyúgolyói nemcsak a királyi gyermek, nemcsak az özvegy királyné, de azon érdemes úrnő életét is fenyegették, ki néhai férjével Bécsben, Madridban és Nápolyban mindig szívesen fogadta el a fiatal német bajnokokat... régesrégén.

A makacs bombázás miatt György fráter, - kit némelyek Martinuzzinak, mások Utissenichnek hívnak s minden név alatt mogorva egyén, - a pincékbe szállítá az egész udvart és ott maga a királyné is, összehalmozott drága bútorok közt csak úgy teng, mint a ritkaságok raktárában a felügyelő, midőn roppant becsű tárgyakon ülve, reggeltől estig nélkülözéseire gondol.

Mert meg kell fontolnunk, mekkora baj eredhet abból, ha a német lesből lelövi a cselédeket, kik a Dunára és a kutakhoz vízért lopóznak. Néha egy korsó víz egy életbe kerül; nem is szólva a puttonokról, melyekért együtt ottmarad az ember és marha.

Sokkal olcsóbb tehát a bor.

De a szegény udvarmesterné rémülve tapasztalja, hogy valahányszor a palotahölgyek égető szomjukat egy kisded borral oltják el, mindannyiszor hegyesebbé lesz nyelvök s még az sem bizonyos, hogy a fohászkodás helyett, a zord napokat könnyelmű dalokkal nem fitymálják-e?

Ámbár jól felfogva a dolgokat, valóban kevés okuk volna ily szélsőségekre vetemedni, minthogy ha víz nincs, mivel főz a szakács? s ha poshadttal teszi ezt, kinek van kedve még a leveshez is?

És tüzelésre nem hordják-e el a fehércselédek nyoszolyáit is? Hány asztalláb, hány seprőnyél, hány szekrényfiók nem hiányzik s rövid időn még az udvarmesternő tisztasági-ágya is fenyegetve lesz... egy ebéd miatt.

Aztán a baromfiak elfogytak, a piacon lóhúst árulnak s az is milyen!

S csak György fráter ne volna oly kíméletlen! A minap az udvari kamarákból zsákokkal vitette ki a lisztet és tömlőkkel az olvasztott zsírt. Csak úgy kong helyök! Emiatt az udvarmesternőig hatott fel a panasz.

- Az Isten szerelméért! püspök uram! éhen akar-e minket elveszteni?

- Katonáim tegnap óta koplalnak s azokra most a királynénak több szüksége van, mint a vászoncelédekre, - válaszolá a goromba ember.

A kincstár is a fráter kezében. Őrzi az aranyokat, mint a griffmadár. Azt mondja, hogy azok zsoldra kellene.

Az ostrom óta a palotahölgyektől felfelé senki sem kapta ki a havi fizetését s némelyiknek már a selyempapucs is félig kifejlett a lábból.

Maga a fukar udvarmesternő is oly pénztelen, hogy midőn két rokonát, a németekkel cimborálás gyanúja miatt, György fráter a vár kapuján kilökte, kénytelen volt gyémántos ékszerét nekik ajándékozni útiköltségül.

A királynét sem gyönyörködteti az ostrom.

S ha még csak páratlan metszetű sötétkék szemei, melyeket hosszú pillák árnyalnak, hogy a könnyet csillogó nagy keleti gyönggyé gyűjtsék egybe, mielőtt a liliumfehér s mégis élet- és ingerdús arcra lepörgeni engednék; s ha még csak ajkai, melyek a visszatartóztatott fájdalom sóhaja és a kifejezésekben gazdag panaszok által egyenlően igéznek; s ha még csak naponként növekedő idegessége és az általános levertség, mely őt környezi, tennének bizonyágot arról, hogy palotája a gondok és nélkülözések tanyájává változott! De nem retteghet-e, hogy György fráter váltig akadályozni fog minden békekötést Ferdinánddal; hogy Török Bálint elveri Buda alól a németeket; s hogy saját rokona, az öreg Petrovics is kényszeríteni fogja őt a trónon maradni: pedig nem nyilatkoztatta-e ki férfiúi eréllyel és asszonyi szeszéllyel, hogy inkább akar egy keresztyén király rabnője, mint a török kegyelméből Magyarország királynéja lenni?

Zord idők!

*

Végre felvirradt augusztus huszonegyediké. A szakács a konyha ajtajába állott s nézte a napot, mely szép haladást tett a láthatáron s ragyogó arcával mindent látszott ígérni s pedig ő - a tapasztalt szakács - azt sejdíté, hogy megint csalni fog.

- Van is miért mosolygani reám! Vagy tán kapok annyi sugárt tőled, hogy melegével csak egy tojást is megsűthessek? Könnyű engem az udvarmesternő ágyfájával, vagy a kisasszonyok hímzörámájával biztatnod; de én tapasztalt ember vagyok s ismerem a veszélyeket, melyeknek most a szakácsmesterség gyakorlata ki van téve. Ámításaidra tehát én csak azt felelem, hogy ma füstölt nyelven, penészes kenyéren és kőnél keményebb sajton kívül nem lesz más ebéd, hacsak a német bombája fel nem gyújtja valamelyik polgár házát; mert akkor magam is elfoglalok néhány megpörkölt lécet. Annyi auktoritása mindig van a királyné első szakácsának... Azután miért tetteted magadat, álnok égitest, mintha semmi rossz hírt nem tudnál! Hisz! a te első sugárod fedezte fel azon jámbor csatlós holttestét, kit a fejedelmek asztalára való tokajival csábítottunk rá, hogy az éjjel a várból kiszökjék vizet meríteni. Alkalmasint kis kuktám is úgy járt, ki a hajnalszürkület előtt kiosont a zsidó-kapun, a hegyek közt keresni oly kútfőt, melyre a német nem leskelődik. Szegény poronty! még fel sem serdült s már meg kelle halnia, egy füleskannába való víz miatt!

A szakács előkötényének szalagába dugott hüvelykkel s gondolatokba merülten indult a megégetendő bútor keresésére.

- Pál bátya, itt vagyok. Velem jött Anna, az ifjabbik számár és Erzsók, az ő édesanyja s meg az én tulajdon néném, Klára. Mindenik számaron négy vizes-putton van; de Klára néném csak egyet hoz.

E veséig ható örömhírre pereszlenként fordult meg a világhírű éhség ellenére is még mindig gömbölyű Pál, a szakács.

- S nem gyilkoltak meg a németek, kedves szolgám? - kiáltá, elragadtatással szorítván tág keblére a kis suhancot.

- Még hajamat sem görbítették meg, Pál bátya! Becsületes, jámbor németek. Midőn történetből a korszót leejtettem s az el is tört, láttak engem szépen a földre lapulva, azaz én láttam őket egyenes sorban Kelenföld felé menve. Sokan voltak s mikor a lovasok is utánok jöttek, már tisztán ki lehetett venni mindenik fején a sisakot. Mihelyt pedig egy öreg ágyú kereke éppen rajtam akart keresztül menni, felugrottam és a zsidó temetőbe nyargaltam. Ott egy sírkő mellé búva láttak engem, azaz én láttam őket a Gellért hegyének háta mögé cipeltetve. Legalább húsz öreg ágyú volt. Akik az ágyúk után ballagtak, folyvást mondták «szakarment» s azt értették rajta, hogy lassan halad az ágyú és virradni kezd. Hát egyszerre csak pitymallik is; de ekkor egy láb németet sem láttam egyebütt, mint a Sashegy dülőjén és a Gellérten. Így történt aztán, hogy Klára nénémhez betekintek, mondván: - Nosza! töltsék meg friss vízzel a puttonokat a felséges királyné számára.

Míg Pál mester nagyreményű tanítványának előadását hallgatta, a konyha népe ostrommal foglalta el Klára nénitől a puttonokat s a drága víz nevezetes része már el volt harácsolva és csak a legszigorúbb intézkedések állíthaták vissza a megbomlott rendet.

Az ellenség hadállásának változtatása a várórség figyelmét sem kerülte ki s hogy az alkalmat használni tudá, néhány foglyon kívül, a katonai fedezet alatt a királyi palotába bevont friss eleség is tanusítá.

S csakhamar teljes tevékenységben látjuk Pál mestert nagyobb- és kisebbrangú segédeivel együtt.

E hetek óta nem tapasztalt fűrgeség s a kilátás, hogy ha nem is fejedelmi, de legalább élvezhető lakomára lehet számítani, eseményszerű hatást gyakorol az egész udvari személyzetre s különösen a nőnemre.

Előbb a leányzók és komornák kandisága ébredt fel, azután a palotahölgyeké s a szolgálattevő tisztos matronáké. Egész csoportozat s mind érdekesebb alakokból, fogta körül és részvételével a bosszankodásig akadályozá Pált. Nézték a húsdarabokat és zöldségeket, mintha egy egészen más égalj alól hozott delicatessék volnának. Bámulták a söreget és pontyot, mintha a Duna Budavártól száz mérföldre esnék. Mindeniknek saját nézete volt az elkészítés gyorsasága és ízletessége iránt s Pál mester egész tekintélyére volt szükség, hogy kiki saját maga számára ne süsse, főzze és rántsa meg, amire kezét ráteheté.

S ami a királyi palotában csak rendetlenség volt, valóságos zendüléssé fajult a város többi részében. Az első fuvart, mely eleséget szállított, lefoglalta a tömeg; de az első foglalókat rögtön megtámadták a többiek. A másodkézből harmadikba és így tovább ment át s mindig megújuló küzdelmek közt a tömött zsák, míg elszakadt, kilyukadt s így a gyöngéknek, az éhségtől elkínzott és kísértetes alakoknak is a földön henteregve, tépelődve, dulakodva alkalmuk lón egy marék lisztet az utcaövekről, az utcaporból felszedni vagy életkockázattal néhány hagyma és sárgarépa tulajdonosává lenni.

A későbbi szállítások számos fedezet alatt történtek s ekkor már az a derék várórség, mely a védelemben oly vitézül ontá véré, ellenségnek tekintetett, mely a rablott és harácsolat marhákat és élelmiszereket drága áron akarja a pékek, mészárosok és a zsidók kezére játszani.

Szidalmakkal halmozták el a fegyvereseket s kövek is vegyültek az éles szavak közé.

Utóbb az a gyanú kapott lábra, hogy magában a városban is az uzsorásoknál, pékeknél és szatócsoknál van elrejtett gabona, pácolt hús, kétszersült kenyér s csak azért nem bocsátják áruba, mert addig akarnak várni, míg a nép fele az éhhalál martalékául esvén, a másik fele kénytelen egy font eleséget egy font ezüsttel fizetni.

Éppen a rég nélkülözött húsról és kenyérről vetett első tekintet, éppen az éhség lecsillapíthatásának először felvillant reménysugara vala a legalkalmasabb hogy a gyanú által a gyűlölet, a gyűlölet által a bosszút lánggra lobbantsa.

- Halál a pékekre! halál az uzsorásokra! irtsátok ki a zsidókat! - hangzék körös-körül.

A boltok bezárattak; s erre a tömeg a boltok ellen rohant.

György fráter, a szerzetes, a kincstárnok, a tábornok, a szükségben egyedül segíteni tudó egyén - míg a távolból tompán kezdettek bömbölni az ágyúk! - kénytelen volt fegyveres erővel tisztítani ki az utcákat.

E sötét képét az inségnek, elégtelenségnek és zavarnak hamar váltották fel a derültebbek és örömhívók.

A marháknak és élelmiszerekben tett zsákmány nagyobb vala, mint amennyire a legmerészebb remény is jogsíthatott volna.

Roggendorf táborá az elárult és ügyetlenül végrehajtott új hadállás miatt utócsapatjának s élelmiszereinek jelentékeny részétől metszetett el és a mindinkább elhangzó ágyúdörej az egybekötött helyreállítására tett sikertelen kísérlet hirdetője vala.

A gyéren látott tűz vidoran pattogott a pékeknél, a mészároslegények diadori ujjongással vittek ökröket a vágószék elébe s a hanyatló nap annyi vidám arcra tekintett most, amennyi dacost, kétségbeesettet és fenyegetőzöt látott akkor, midőn pályája tetőpontjáról árasztá sugarait azon térre, honnan katonasággal kellett a népet a boltok feltörésétől és a vérengzéstől visszatartóztatni.

György fráter az egész városban a szegénység közt ingyen osztatá a húst és kenyeret.

S midőn a hold megvilágítá a késő esti láthatárt, víg dalok hangzottak a máskor oly néma utcákon s tömör csoportozatok bámulták a királyi palota felső emeleteinek ablakaiból egyszerre felvillanó fényt.

Nem volt az éjnek oly biztató csillaga, mely annyi elragadtatással, hittel és áhítattal árasztotta volna el a kebleket, mint az a gyertyavilág, mely Mátyás király lakostalan márványtermeiből ismét kisugárzott.

- Vége van az ostromnak, mert a királyné a sötét boltokból felköltözött. Holnap ki lesznek tárva a várkapuk, holnap minden templomban megfog zendülni az «Isten téged dicsérünk» s holnap e rongált falak közül és büzhödt légből, mely hullák párájából ragályt terjeszt, a vidám és mosolygó természetbe menekülhetünk. Éljen a felszabadított Budavár! Éljen a szabad Magyarországnak!

Hány torok nem kiáltá e hatalmas éljont s hányan nem voltak arról meggyőződve, hogy hazánk és Budavára kiállotta legfenyegetőbb veszélyt s most már bizton tekinthet egy szerencsés, bár talán még küzdelmes jövő felé!

*

A királyné más nézetben van. Ő, ki olasz anyjától fényhez volt szoktatva s a természettől indulatos szívét és a felöltő hajlamot nyert a szép, a művészi iránt - ő, kinek ügyéért annyi hő kebel, annyi áldozati készséggel ontá vérét, pazarlá vagyonát - ő, a szellemes, széles olvasottságú és ritka szépségű királyné, megdöbben, midőn jelentették, hogy a sötét, a komor és egészségtelen boltok közül minden veszély nélkül felköltözhetik Európa egyik legékesebb palotájába.

- Szegény gyermekem! - e sóhajjal viszonzá az örömhírt.

Környezete soká töré fejét, hogy értelmezhesse azon elragadtatást, mely ily visszás szavakat használ és a fájdalom kifejezését a kellemes meglepetések jelzésére fordítja.

A márvány oszlopok, az óriási rézszobrok, a széles lépcsőzet gyönyörű faragványai, a mozaik padlózat, az előcsarnok táncoló, nevető istennői, kiket művészi ecset varázsolt a falra, a vert művű ajtófelek, a titánok s amazonok harcaival, Diana és Vénusz versenyző diadalaival; - minden, amivel Izabella szeme találkozott, a megdöbbenés s majdnem ijedelem árnyaival borítá el e bűbajos nő arcát, mely, amint a nagybecsű és a képzelődést megragadó tárgyak száma szaporodott, folyvást élesebb kinyomatot nyert s a belső termekben már remegéssé alakult át.

- Hagyjatok magamra! - szölt a királyné s visszavonuló, kísérete látta, hogy kimerülten rogyott a karszékre.

- Riposo io bramo, e non lo trovo in trono! (nyugalmat óhajtok s nem találok a trónon) - sóhajta, két kezével eltakarva arcát és sűrűn omló könnyeit.

- Óh! miért kényszerítetek a véres bíbor hordozására! Ti nem tudjátok, hogy fejemet a korona nagyon nyomja! Ti nevettek, ha mondom, hogy keresztyén nő vagyok!

*

A késő éj irtózatos harc tanuja volt. Roggendorf haditanácsa elhatározá, hogy a tábor, mihelyt besötétül, négy osztályban Pestre költözködik: elsőben az ágyúk, melyeknek megmentését Ferdinánd király Roggendorf lelkére kötötte s a magyar hadak; aztán a cseh és német lovasság, harmadik és negyedik sorban pedig a gyalog zászlóaljok.

Midőn az ágyúk és a magyarok már túl voltak, néhány szökevény Budára szaladt, hírül hozni a tábor továbbkelését. Muhamed basa is idején értesült a szándékról s a cseh és német lovasságnak átszállítása után a budai őrség a török sereggel együtt megrohanták az ágyúk nélkül maradt német gyalogságot. Akik ellenállottak, lemészároltattak: akik futásban kerestek menedéket, többnyire a Dunába ölettek.

Roggendorf, a vén gyermek, sátorában várta a halált, megsebesítve s e szavakat mormolá: - Ő felsége tönkretévé becsületedet, testemet, életemet! - Néhány híve őt naszádra vitte, mások is szerencsésen hajóra kaptak az éjfél után támadt szörnyü zivatarban.

De György fráter felgyújtotta a Mátyás király csürei mellett - a mai halász városban - a szénakazlakat, szövétnekül Kazim bég naszádosainak, kik több hajót elsüllyesztettek; néhány, köztük Roggendorfé, Komáromba menekült.

Másnap hajnalban a hadak Pestre szállítottak, melynek őrsége, úgyszintén Roggendorf és Perényi összes lovassága, a boltok kifosztása után megszaladt vagy felkoncoltatott.

Az éji és reggeli ütközetben levágattak és Dunába fulladtak száma tizenhatezerre rugott, míg a foglyoké alig haladta meg a nyolcszázat.

II.

- Felséges asszonyom! - jelenté Turgovics Miklós, a budai bíró, ki Izabella királyné kegyeltjei közé tartozott - Muhamed basa a Gellért-hegy délkeleti lejtőjén fogott állást, ugyanazon módon, mint a tegnapi csata előtt Roggendorf. A jobbszárny Pestet tartja elfoglalva, a bal a hegyeken át majdnem a zsidó temetőig szállott alá. Ha városunk kapui nem volnának tárva, azt kellene gyanítani, hogy csak ellenséget cseréltünk s új ostromra van kilátásunk.

- Új ostromra? - kérde Izabella, ajkain finom, de fájo gúnnyal. - Kegyelmed rózsaszín világításban látja a helyzetet. Ostrom nincs ellenszegülés nélkül... S van-e még más vigasztaló híre számunkra?

- Kémeim Tolna és Paks közt látták a török császár hajóit.

- Országunk, azaz kincstárnokunk kémei, kétségkívül jól ismerik a Duna medrét s reméljük a hatalmas padisah egy hajója sem fog zátonyra jutni, - szólt a királyné.

- Ez esetben már holnapután számolhatnak városunk polgárai arra a rendkívüli szerencsére, melyben tizenöt évvel előbb részesültek, - jegyzé meg Turgovics.

- A szerencse most még bővebb mértékben áraszthatja a kellemes meglepetéseket önökre. 1526-ban, szeptember 11-én Szolimán császár a Herkules, Apollo és Diana rézsobrait vitette Budáról Stambulba; most talán élő szobrokra is lehet szüksége, kiknek csak szívök volt ércből, midőn a váradi békekötés megsemmisítésével a polgári háború lángját felszították. S mit gondol ön, Turgovics uram, vajon a Boldogságos Szüz templomának nem adna-e új dísz a kereszt helyébe kitűzendő félhold? s vajjon Buda hölgyei erkölcsiségökre nézve nem nyernének-e új biztosítékot a magasan bekerített és jól védelmezett háremek által? Ön buzgó katolikus és két fiatal leány atyja, méltó tehát, hogy e fontos javításokról előre gondolkozzék.

- Felséged, - szólt Turgovics, - a legfeketébb éj színébe mártott ecsettel rajzolja a bekövetkező eseményeket. Csekély erőm mértéke szerint én is kívántam hatni a háború eltávolítására s e miatt üldöz is György fráter, a váradi püspök ő nagysága. De noha a négy darabra vágott Atádi uram terveibe is, felséged parancsolatából, némileg beavatva voltam; mégsem képzelmem, hogy a török császár mostani és 1526-iki Budára jövetele közt bármi hasonlatosság legyen. Akkor Szolimán mint hódító érkezett Budára; most mint felséged szövetségese és védője jön.

- Térdre borulva kérem a Boldogságos Szüzet s egyedül igaz hitem minden szentjeit és vértanuit, hogy közbenjárásaik s imáik által mentsenek meg ezen utált védelemtől! - rebegé Izabella áthatva... - Turgovics! - folytatá kegyes és tudakoló kifejezéssel arcán, - Turgovics! a nagy idők képesek nagy elszánásokig fokozni még az ingadozók kedélyét is. Nem érez-e valamit azon lelkesedésből, mely által a közönséges halandó egyszerre hőssé és majdnem félistenné magasul?

- Felséges asszonyom, én csak Buda város bírāja vagyok. Forgottam ugyan háborúban, de a közvitézekkel mindig együtt haladtam előre vagy vonultam vissza. Úgy látszik több hivatásom van a törvény szellemi pallosával, mint a katona szablyájával harcolni.

- Jól tudjuk, Turgovics, hogy kegyelmed nem ugrott volna le Nándorfejérvár tornyából azért, hogy a törököt is magával vonja, jól tudjuk, kegyelmed tétovázása volt egyik oka Atádi összeesküvése megghiúsulásának. De a bátorság több nemét ismerjük. Például udvarmesternöm, ki nem szereti, ha szemtől-szembe dicsérem, gyakran hagy engem magamra, pedig az ily elnézés miatt György fráter, az én börtön-, vagyis palotaőröm háromheti bőjtrel és az ahhoz szükséges imákkal fenyegette. Nem egy neme-e a bátorságnak, ha udvarmesternöm, mint kegyelmed láthatja, éppen most távozik a teremből?

A szegény vénasszony, ki kötelességénél és kíváncsiságánál fogva a nagyterem háttérében állott, a királyné e célzatára meglehetősen zavar közt osont ki.

- Turgovics uram! - szólt ekkor Izabella, - kegyelmed tökéletesen ismeri a magyar és török tábor mai elhelyezését. Nem találhatna-e módot, hogy gyermekemmel atyámhoz, a lengyel királyhoz távozhassam? E merész terv kivitele által engem a lealáztatástól, fiamat beláthatatlan veszélyektől s az országot tán a polgárháború dühöngésétől mentené meg. A siker önt, az egyszerű polgárt, ha nem is hercegi rang, de hercegi vagyon birtokosává emelné.

A budai bíró mérlegelni látszott az ingert, melyet a kincs nyújt s a veszélyt, mely egy kockázatos lépés eredménye lehet.

- A vár eléggé körül van ugyan fogva, de rést mégis találhatni, amin egy nő kiférhessen, ha az egyszermind nem a királyné. Azonban így is talán sikerülne. Csakhogy felséges asszonyom! e szerencsésen megoldott feladat sokkal szerencsétlenebb eredményű volna, mintha árulás- vagy vigyázatlanságból meghiúsul. Szolimán éppen azért, mert akaratlanul maradt az ország, magáénak tekintené azt s Ferdinánd nem adná vissza sem felséged hozományát, sem a Zápolya-család birtokát, mert ezt az ország átengedéséért ígérte meg. Az én csekély vagyonom Budán feldúlná s a hercegi ellátás, mely Krakóban várna rám, hihetőleg abból a díjból állana, melyből a rossz tanácsadókat szokták kifizetni, ha az elkövetett tényből csak a bűn üti ki magát s nem a hasznos is.

Izabella érzi, hogy Turgovicsnak igaza van.

Kitérőleg válaszolt tehát.

- Egyik áruló alattvalóm azt terjeszti Stambulban, hogy fiam nem az enyém, a másik, hogy nem a férjemé, a harmadik, hogy leány. Tanácsosaim a trónt nem a jogért védik, mert arról a váradi békén lemondtak, hanem mert uralkodni szeretnek. Gyermekemet féltem, Turgovics! s rémes alakban lép lelkem elébe a jövő. Egyébiránt nem fogok Budáról távozni, de jóslom nektek, hogy a töröknek lesztek szolgálói és mostantól egy hétre már kevés fog közöttetek találni, ki ne veszítette volna el önbecsülését. Jegyezd föl augusztus 24-ikét; ekkor monda felőled is véleményt Izabella királyné.

A szolgálattevő kamarás, Török Bálint megbízásából jelenté, hogy Perényi hadának maradványa Eger felé tartva, a királyné csapatai által szétveretett, hogy Roggendorf, a német fővezér, Csallóközben meghalálozott s hogy Szolimán császár hajóhada már Paksnál van és óriási táborának előcsapatai Székesfehérvárt érintik.

.Mennyi örömhír fellegzi be Izabella arcát!

Turgovics, amint szapora léptekkel halad a palota lépcsőzetén, Bornemisszába ütközik.

- Jaj nekünk tizenhármunknak - kiáltá ez, hóbortos hévvel rángatva a városbíró ezüst mentegombjait. - Jaj nekünk tizenhármunknak, kik a Királyné parancsolatából a Boldogasszony cintermén át a kis kapun...

- Pszt! ne lármázzon! - szólt Turgovics sápadozva.

- A kis kapun akartuk bebocsátani Roggendorf generálist, - kiáltá még emeltebb hangon Bornemiszsa.

- Az Istenért, fogja meg a száját!

- Miért fognám meg? Jaj nekünk...

- Eresszen legalább szabadon, - huzalkodék Turgovics, hogy menekülhessen.

- Jaj nekünk! - rikoltá egészen kivörösödött arccal és szürke szakállára hulló könnyekkel, - oh! jaj nekünk tizenhármaknak, kik a királyné parancsolatára és kegyelmed tanácsára...

Itt Turgovics tenyerével szorítá le Bornemissza száját.

- Szerencsétlen ember, nem látja-e, hogy az örök már közelgenek! Hogy merészel a királyi palotában ordítózni?

- Ordítok én a templomban is, ordítunk tizenhárman, míg szájpadrólunkra nem szárad a nyelvünk. Mi csak azt cselekedtük, amit kegyelmed tanácsolt s tehetünk-e, hogy megváltozott szándékát velünk nem tudata?

- Mit piszkálja föl Bornemissza uram azokat a régi dolgokat? Meglakolt már érte Atádin kívül Korcsolyás Péter és Bor Tamás. Adjon hálát, hogy nem lett semmi baja.

- Nekem semmi bajom? Hát mi történhetik még rajtam? Jaj nekünk tizenhármunknak s a tizennegyediknek is, akit Turgovics Miklósnak hívnak... Eresszen, hogy menjek a királynéhez... eresszen.

Most Turgovics ragadá meg Bornemissza karját.

- Atyámfia, - szólt félig kérlelő, félig parancsoló hangon, - kend budai polgár és nekem engedelmességgel tartozik. Parancsolom tehát, beszéljen halkabban s beszélje el értelmesen a baját, hogy akár magam segíthessek rajta, akár pedig ő felségének jelenthessem fel.

- Hát Turgovics Miklósnak éppen semmi baja nincs?

- De hát mi bajom volna?

Bornemissza derekát előrehajtva, kezét csípőjére szegezve, torz vigyorgással mondá: - Van-e Turgovicsnak aranymedencéje, ezüsttányérja, bogláros díszkardja, nehéz selyme, drága atlasza, vertművű billikoma, skofiumios nyeregtakarója s nyereg alá való deli ménje? Menjen haza s nézze meg; mert Bornemisszának már nincs. Van-e Turgovicsnak fel nem tört zárú pénzesládája, mert Bornemisszának reggel óta nincs. Van-e Turgovicsnak felserdült leánya, kit a pap áldása mellett akart férjhez adni? Menjen haza, nézze meg; mert Bornemisszának nincs többé. Jaj a tizenhármaknak, kik Budavárát, királynéjok parancsából ezelőtt öt héttel Ferdinánd kezére akarták játszani. Ütött a bosszú rettenetes órája. S van-e még Turgovicsnak szep-lőtlen életű jámbor neje? Ránduljon haza, nézze meg; mert Bornemisszának, ha jól emlékszem, már nincs. Oh ez irtózatos, irtózatos!

- Ember, megőrültél-e? vagy az éhgyomorral hörpintett bor vette el eszedet? - kérde a budai bíró, kételkedve a hallottakon s mégis rettegve, hogy igaz lehet.

- Micsoda bor? A tizenháromnak borseprője sincs. S vizsgálj meg te is hordóidat, Budavárosnak okos és körültekintő főbírája.

Turgovics félrelökve Bornemisszát, kettőzött lépéssel méregette a palota udvarát, de midőn már a hídhöz ért, mely a körülsáncolt és erődítményekkel ellátott királyi lakot a belváros többi részétől elválasztja, találkozik az öreg Podmaniczky Jánossal.

- Kegyelmednek, mint Buda első hivatalnokának részletesen kell tudni azokat az okokat, melyek miatt a Rogendorffal szőtt összeesküvés ügyét ismét felmelegíteni szükség vala. Kérem, világosítson fel engemet.

Podmaniczky e szavára hüledezve, sápadozva kérde Turgovics:

- Hát csakugyan igaz volna, hogy Bornemissza háza feldúlott?

- Elöttem hurcolá el a katonaság a megkötözött Sziri Imrét; láttam a Müller Godofréd uram boltjának teljes kiürítését, hallottam, hogy Bornemiszát is nagy szerencsétlenség érte s csak azon csodálkoztam, hogy kegyelmed, ki szintén némi gyanúval terheltetett...

- Rágalom volt, nagyságos uram! - szólt közbe növekedő nyugtalansággal Turgovics.

- Igen csodálkoztam, - folytatá Podmaniczky, - hogy kegyelmed is, mint mondja, bűnrészes-séggel rágalmaztatik, kezét nyujthatott az üldözés művéhez.

- Én kezét? Száradjon el jobbom, ha csak sejtelmem is volt a történendőkről.

- Lám, lám! s pedig városbíró.

- Ugyan ki kérdezi most a városbíró a város ügyeiről. Intézkednek nagyságtok vérünkről és pénzünkről úgy, amint kedvök tartja. Hanem hisz nagyságod a királyné ő felsége titkos tanácsosa, minisztere s így bizonyosan tudhatja a magasabb politika érdekeit és irányait. Remélem, tehát nem veszi tolakodásnak, ha alázatosan kérdeni bátorkodom, micsoda okok bírták a titkos tanácsot éppen a jelen körülmények közt, midőn egyetértésre és kölcsönös kíméletre volna szükség, oly gyűlöletes szabályokat, minőket nagyságod szavai gyaníttatnak?

- Bah, bah! hogyan lehet valaki olyan tapasztalatlan, hogy titkos tanácsról beszéljen nálunk! A titkos tanács, drága barátom! legalább egy órával később szokta megtudni a királyné akaratját, mint az utcagyerekek és a királyné egy órával későbbre, mint a titkos tanács. Zivataros időket élünk, jó atyámfia s az embereknek gyakrabban kell meggyőződést változtatni, mint ruháját, ha azt akarja, hogy megázás miatt egészsége ne szenvedjen. S kegyelmed, Turgovics uram, micsoda ruhát akar most magának szabtatni? Török szoknyát-e vagy feszes német kabátot? Én szőrruhát ajánlanék.

- Mit méltóztatik nagyságod a szőrruha alatt érteni?

- Valóságos barátöltözéket s ezt három okból ajánlanám kegyelmednek. Először, mert a mi uralkodónk, György fráter is olyant hord; másodsor, mert a szőrruhát a bűnbánás jelmezőnek is tekintik; s mert egy világi úr, ha érzi a sáfrányillatot, még aránylag legkönnyebben szőkhetik el szőrruhában remetének vagy kolduló barátnak öltözve... Egyébiránt ajánlom magamat kegyelmed tapasztalt jóindulatába, sietnem kell, ő felsége parancsolni méltóztatik velem. Szerencsés utat, jámbor remetém!

- Remete... és szerencsés út! tehát csakugyan veszve vagyok. Szent Isten! Bornemiszának igaza lehet, házam földületott, földönfutó koldússá lettem.

Turgovics háza a Szentháromság-téren feküdt nem messze a királyi palotától. Pár percebe került tehát, hogy a rémítő szorongásaitól meneküljön. Az épület csak azon sebeket hordá, melyeket Roggendorf ágyúi ejtettek rajta s neje és egyik leánya éppen az ablakból tekintettek ki.

- Tehát csak kötekedett velem az a gúnyos Podmaniczky! - sóhajtotta egészen megkönnyeb-bült kebellet. Az övével átellenben feküdt Bornemiszá laka, melyet sok nép vett körül. - Mégis nem olyan tiszta a helyzetem, mint az első tekintet mutatta. Bornemiszá vagyónát alkalmasint földülták. Ha! a nép is beszél!... hm! e szót hallám: hazaáruló. Valaki nevemet is említi. Gyalázatos uralkodók! Majd számolok veletek! Íme! nóm s gyermekem egyszerre visszavonultak az ablakból, mintha kellemetlenül érintettek volna. Szétozlattatom e csürhe népet. Menjenek vissza a pörölyhez, a sütökemencéhez és kaptafához. Nem rájok bízták az ország dolgait.

Turgovics sokáig tartá átölelve feleségét és leányát, kik szintén fel voltak indulva.

- Mi lesz belőlünk! a nép háládatlan, ismerőseink idegenkednek tőlünk, jön a török: ezt a panaszt, ezeket az aggodalmakat emlegették különböző változatokban a nő és a leány.

Turgovics éleselméjű, sok tapasztalású, de hajlékony jellemű férfiú volt. Hazáját szerette vértanuskodási vágy nélkül. Családjához ragaszkodott; házi és hivatalos kötelességeit teljesítette. Nem irigylé mások boldogságát: de nem mulasztá el - amennyire aljasság nélkül lehetett - saját érdekeit előtérbe tolni. Kedélyes ember volt mély érzések nélkül s takarékoságát csak azok nevezték fukarságnak, kik őt rendkívül gazdagnak vélték, bár minden alapos ok nélkül.

- Atyám! sokan távoztak már el a városból.

- Elég balul tették, leányom!

- Lippainé is elment, a mi szomszédunk, - jegyzé meg a nő.

- Meg Stemmer uram mind a hat leányával, - hozá fel Turgovics növendék, de kecses és sokat ígérő magzata.

- E könnyelműségök veszélybe ejtheti őket, kedves leányom. Villongós időkben legtanácsosabb szép csendesen otthon ülni.

- De hátha hozzánk jön a rabló török. Ellenségeid kincses Turgovicsnak neveznek s gondold meg, hogy neked nőd és felserdült leányod van, - mondá Turgovicsné.

- Kecses és még mindig szép nőm van, - válaszolta a férj, - s leányom is megtudná babonázni még a szultán kisebbik fiát is, ha azt bábjaival együtt a háremben nem feledték volna. De aggodalmaid eloszlatására meg kell említenem, hogy a török nem mint ellenség, de mint szövetséges jön. Aztán nem is a városban, hanem künn a táborban fog tartózkodni; míg nem rövid pihenés után Bécsnek indul.

- De ki fogja megtiltani, hogy a várba föl ne tévedjen?

- A katonai fegyelem, kedves nőm!

- S tudod-e, atyuskám! bizonyosan, hogy egy sem tekint be sem az ablakunkon, sem az ajtónkon. Én talán elájulnék, ha csak egyet is látnék, kivált a szerencsenek és a kutyafejű tatárok közül.

- Tudja Isten, miért, de én iszonyodom a közelebbi napoktól, - szólt a nő. - Minket gyanúba vettek, s az árulkodók száma sohasem volt nagyobb, mint most. Hát csakugyan nem lehet attól tartani, hogy a hitetlen, a rabló és száz feleségű pogányok várkapuinkon belül jöhessenek? Nem vezetheti-e be őket egy alávaló és áruló ember, aki kegyelmet vagy zsoldot remél.

- Emberi számítás szerint, kedvesem, attól éppen semmit sem lehet tartani.

Még nem végződött be a vita, midőn a városszolga levelet hoz.

- Ki küldi?

- A kincstárnok ő nagysága, - válaszolta a távozó cseléd.

Turgovics vére szívére tódult, s palástolhatatlan nyugtalansággal törte fel a pecsétet.

Amint olvasott, arca sápadtabb lőn, utóbb szemei elvérmesedtek, keze reszketett, s a levelet a földre ejté.

- Koldusok vagyunk! - szólt halk és töredezett hangon, s a karszékbe dőlve, kezeivel arcát eltakarta.

A levél tartalma a következő volt:

«Városbíró uram!

Rendeljük, hogy holnap reggel pontban nyolc órakor az egész városi magistratusszal induljon a legyőzhetetlen török császár elébe, s egyenlő, de mérsékelt léptekkel haladva mindig előre, midőn a főtáborhoz érkezik, a magistratusszal együtt a lovokról leszállva, gyalog és fedetlen fővel menjenek a magas sátorig, mely kegyelmes védelmezőnknek, a fővezérnek, kit Isten soká tartson meg, külön jeggyel három lófarkas zászlóval és aranyból vert félholddal ellátott fényes sátora. Itt földig borulva esedezzenek, hogy engedtessek meg kegyelmednek a fölszabadított Buda város nevében a világhódító császár palástjának szegélyét megcsókolni. Secus non facturi.

Minthogy pedig a török nemzetnél szokásban van, hogy az esdeklők a nagyságos basák s a szultán ő felsége színe elébe csak illő ajándékok bemutatásával járulhatnak: miután az igazság hozza magával, hogy azok, kik az ellenséggel tartott titkos egybeköttetések által a törököt nyakunkra hozták, egyszersmind magok viseljék a sarcot, melyet a szerencsétlen városnak leginkább hűtlenségök miatt kell fizetnie; ennél fogva, a nélkül, hogy kegyelmedet legtávolabbról is gyanuba venni akarnám, csupán csak atyafiságos indulatból és keresztyéni szeretetből javaslom, miként ne terheltessék saját vagyonából tízezer tallért délután öt órakor ő felsége pénztárába, mint önkéntes ajándékot, pontosan beszolgáltatni. Secus non facturus. Ki egyébiránt maradtam Kegyelmednek, jó uram, stb. lekötelezett szolgálója a szegény György fráter.»

Turgovics leánya, ki csak a fájdalmat érezé ki e jelenetből, szenvedélyesen karolta át atyját, hogy könnyeit könnyével vegyítse, azonban Turgovicsné, bár szerető nő, de szintoly, vagy talán nagyobb mértékben gazdasszony is lévén, az irat után nyujtá kezét, hogy a családját fenyegető veszély terjedelméről értesülhessen.

A férj indulatosan ragadta meg neje karját, s életében most először volt iránta gyöngédtelen.

- Rögtön ide add e levelet, - mondá szokatlan ingerültséggel, majdnem dühhel.

A nő csodálkozásában nem bírt szóhoz, gondolathoz jutni. Gépileg engedelmeskedett. Mereven, mozdulatlanul várta be, míg férje darabokra szakítá a kincstárnok sorait, s hogy még inkább megsemmisíthesse, elhamvasztá.

Midőn ez megtörtént:

- Jer, leányom, - szólt az anya szelíd, nyugodt hangon, s a még mindig zokogót kivezeté a szobából.

Rendkívüli változáson kellett átesni Turgovicsnak, hogy eszébe sem jutott nejét követni és kiengesztelni.

A helyett elméje a következő tekinteteket mérlegelé: Tízezer tallér a többi adósságaimhoz toldva, talán még egészen nem nyelné el vagyonomat; de azért tönkre jutok okvetlenül, mert uzsorásokhoz kell folyamodnom, még pedig többekhez, hogy a nagy összeg ne vezesse őket az indok fürkészéséhez. Húsz éve egy pintlivel jöttem ide a végvidékről, midőn atyámat a törökök kirabolták s megölték. S most hogy állok? Megvan még a pintlim, de hozzá feleségem, leányom és egy csecsemő járul. Ezek nem árverezhető tárgyak. Utoljára is csak hivatalomtól függ családom élélhetése. De hát hivatalom mitől függ? Ha tovább nem terjed az a hír, melyre Bornemisza és Podmaniczky célzottak, s melyről a nép, mint gyanítom, ma már hangosabban suttog. Ez Martinuzzi műve, s figyelmeztetés arra, hogy a tízezer tallérral siessek. Gyűlölöm e papot és a törököt, de ha a kósza hír a basák fülébe hatna, a vezérletem

alatt megjelent magisztrátus szemeláttára fölakasztának... A haza saját kezével ássa sírját, s úgy hiszem, Izabella királynénak van igaza, midőn Szolimántól jobban fél, mint Ferdinándtól. De betöltheti-e az én kicsiny és sovány testem azon mély és tág üreget, melybe egy ország vágy lázas sietséggel temetkezni? Bizonyára nem... A budai főbíró teljesíti, amit parancsolnak, azért is, mert csekély helyzetében nem illeti őt meg a dac, s azért is, mert családját ruházni, táplálni kell. Ah! voltak nekem szebb álmaim az emberi s honfíúi hivatás felől, mint aminőt az életgondokkal kialakulás eltűrhet!... Hiú ábránd! Szolimán segítségére jött országunknak, illő tehát, hogy az ország fővárosa tisztelkedjék nála. Ez tény. S ki szónokolhat más a város nevében, mint annak első hivatalnoka. És az én vagyok. Szónokolok hát, s ami őszinteségből hiányzik, kipótolja a tízezer tallér. S ha megcsókolom György fráter kezét és Szolimán lába porát, és ha nem háríthatom el a veszélyt, melyet nem én idéztem elő, s ha kedvem nincs eljátszott rokonszenvek vértanujául ajánlkozni: vádolhatnak-e azok, kik Catónál kevesebb erkölcsi szigorral és Aristidesnél kevesebb igazságérzettel bírnak? Bizonyára nem... Megyek előbb nőmet megnyugtatni, s azután a zsidókkal alkudni és a magisztrátust lóra ültetni.

*

A György fráter által kitűzött idő előtt már a Turgovicsra vetett harács kifizettetett, s a kellő percben a teljes számú városi küldöttség a bíró vezetése alatt fényes ruhában, de aggódó, komor arccal indult a padisah elébe.

A budai tisztos polgárok, kik Ferdinánd ellen vitézül küzdöttek, s kik szívökből örvendettek, midőn a legnagyobb veszély pillanatában a törököktől segély érkezett; most már sokallni kezdték a szultán jóakarátát s midőn a székesfehérvári kapun az egész előljáróság eltávozott, hosszú sorban kísérte a nép, szerencsét kívánva nekik, kívánva fölindulással, könnyek közt, s azon elborult, sejtelmektől terhelt hangulattal, mely legkevésbé sem tett volna kedvező benyomást a szabadítóknál a megszabadítottak iránt.

A küldöttség hamarabb érkezett vissza, mint gondolni lehetett, de hiányzott közülök egy... a városbíró.

Őt visszatartották. Miért? Senki sem mondhatta meg. E hír nagy rémületet okozott.

Lehetek neki ellenségei, azonban tevékenysége, belátása és részrehajlatlan igazságszolgáltatása oly tulajdonok voltak, melyek Budán és mindenütt a világon nagy tekintélyt s nem csekély ragaszkodást szoktak a hivatalnokoknak szerezni.

Politikai rokonszenvei nem mindig hangzottak ugyan össze a közvéleménnyel, mely egy nemzeti uralkodót, a török védhatalom gyűlölt istápolása mellett is inkább szeretett a trónon látni, mint Ferdinándot, ha ezáltal a polgárháború és az ország kétfelé szakítása is megszüntethetnék, de Turgovicsnak a bécsi udvarhoz szítása csak azért sem látszott a nép előtt veszélyesnek, mert köztudomás szerint Izabella királyné kegyelmebb emberei közé tartozott. Hízelt a polgárok hiúságának az is, hogy oly férfiú, ki nemesi levéllel nincs ellátva, s egy fillér nélkül jött Budára, a fontosabb kérdésekben csak úgy kihallgattatik az udvarban, mint országzászlós. Megnyerte az önérzőbbek szívét az is, hogy Turgovics nem követi a régi példát, mely szerint minden magát csak valamennyire kitüntetett polgár nemesség és címer után vágyik.

Az érdekes városbíró tekintélye kétségkívül nagy csorbát szenvedett akkor, midőn fölfedezték azon összeesküvést, mely a Boldogasszony templomának cintermén át késő éjjel a várba vezetett kétszáz német katonát, kik a békétlenekkel egyesültek volna, ha egy ór a merénnyel észre nem veszi és zajt nem üt. György fráter tüstént befogatott minden gyanús

egyént. Ezek közül a kisbíró, Palczán Péter, az összeesküvés indítójának Turgovicsot állította; de minthogy a királynét is vallomásában emlegeté, ez okból őt György fráter, mint istentelen rágalalmazót, rögtön kivégeztette. A haditörvényszék Turgovicsot sem foghatta tehát kereset alá oly váderet, mely egy rágalom miatt elítélt egyén szájából eredt. Történetesen Atádin kívül, kit tetten értek, s ki még a kínpadon sem akart senkit fölfedezni, Bornemisza is, néhány tekintélyes polgárral együtt, csak Palczán vallomásai által voltak terhelve. Turgovics a többi gyanúba veteknél még annyiban is szerencsésebb volt, mert az egész város tudta, hogy az elkövetett árulás előtt már egy héttel ágyban fekvő beteg volt. Igaz ugyan, hogy Bornemisza tegnapi megsarcoltatása alatt a csöcselék-nép ismét föl volt izgatva a város főbírája, mint a németekhez szító egyén ellen; de miután kiki látta, hogy mily nyugodt arccal lovagol a küldöttség élén, s miután kiki azt képzelte, hogyha vétkezett is Turgovics, a magisztrátusból többen voltak százszor inkább bemártva, mint éppen ő, nem lehetett csodálkozni azon, ha a részvét és szánalom, mely iránta mutatkozott, mindinkább a török elleni gyűlölettel kezdett összeolvadni.

Eleget mondták a magisztrátus tagjai, hogy ők nem tudják, miért tartóztatták le a főbíró ő kegyelmét; de azt látták, hogy senki vasra nem verte, s hogy még a basák is majdnem túlságos tisztelettel beszélgettek vele.

A nép csóválta fejét az ily nyilatkozatokra, képtelenségnek tartotta Turgovics barátságát a kontyosokkal, inkább hitt azon rebesgetni kezdett hírben, hogy a basák Magyarország fővárosának első hivatalnokát zsineggel végzik ki. S midőn Szolimán császár hadainak előcsapatjai a budai határt átlépték, midőn hajós serege a pesti partoknál horgonyt kezdett vetni, már akkor minden vagyonos budai polgár a koldusbotot a kezében tartani vélte., minden anya fölserdült leányát elrejté szem elől, minden kereskedő a legértékesebb kelméket boltjából eltávolította, minden bűnös fogadást tett Istenhez térni, s minden ártatlan, tiszta lelkiismerete mellett sem hitte szükségföltreinek, magát és szeretetének többi tárgyait az általa ismert nevű szentek és vértanuk különösebb pártfogásába ajánlani.

III.

György barát és Török Bálint rendeletéből szünni nem akaró ágyúörejek üdvözölték Szolimánt, a nagy szövetségest, midőn a Duna jobbpartján vezeté óriás seregét az óbudai magaslatokra, honnan Esztergom és Nyitra vidékének földulására tüstént csapatokat indított.

A királyi udvarba pedig megérkezett a csauz-basa, ki már egyszer Izabella férje halála után, nyilvánosan Szolimán sajnálkozásának kifejezése, de titkon a végett volt küldve, hogy pontos tudósítást szerezzen, vajjon Zápolya özvegye csakugyan anya-e vagy pedig egy becsempészett gyereket ad ki saját magzatának. Mert az Erdélyből Stambulba szökött elégületlenek ezt erősítették, s a hódító párt, melynek élén a belgrádi és anatóliai basa állottak, a váradi békekötés miatt neheztelő szultánt már félig rá is bírta, hogy a Zápolya-családot kihaltak, a magyar trónt megürültnek, s az országot fegyverrel szerzett török tartománynak hirdesse ki.

A csauz-basa titkon nyomozott, kutatott s vizsgált, s minthogy az elégületlenekhez volt utasítva, hamar meggyőződött arról, hogy János Zsigmond, a csecsemő magyar király, csakugyan fölvelt gyermek.

E közben valaki Izabellának elárulta a csauz-basa által szőtt ármányt s ő valami ürügy alatt magához hívatta a csauzt.

A királyné rendkívüli szépségét talán soha annyira ingerlővé nem tette a finomabb érzéssel választott, de egy kevésbé kacér öltözék, mellyel a renegát törököt fogadta, beszélgetvén vele olasz nyelven, mert a csauz-basa születésére nézve dalmata volt, fontos és igen bonyolult politikai kérdésekről. A csauzt elhódította a kellem és búbáj, melyet sovár szemei szívtak be a csodaszép alak minden vonásairól, minden mozdulatáról. Fonák feleleteket adott, összecserélte a szavakat, a királyné zengzetes hangját hallá csak, s a gondolatok, mielőtt értelmüket fölfogta volna, elpárologtak meggyulladt képzelődése hevénél. Oly állapotban volt, mintha mákonytól ittasan, a földi élet és a paradicsom jelenetei szeszélyes káprázatokban egyesülnének körüle, hogy mámoros érzékeit a valódi tárgyak és a képzelődés csalódásai közt ringassák.

A csöngetyü hangja idézé vissza merengő elfogultságából.

E jelre a dajka behozta a csecsemőt és távozott.

A királyné folytatva beszélgetését, kibontotta mellfátyolát, s mintha senki sem volna a teremben, szoptatni kezdé gyermekét.

- Allahnak hatalma nagy, - kiáltott a csauz-basa elragadtatással. - Allah elméje teremté a mennyet és a földet; de csodatevő hatalmát akkor emelte legmagasabbra, midőn szépségedet gondolta ki. Engedd meg, felséges királyné, hogy lábait csókolhassam meg Zápolya utódjának, a győzhetetlen padisah fogadott fiának és Magyarország királyának.

E jelenet mentette meg Buda ostroma előtt néhány hónappal Magyarországot s most ugyanazon csauz-basa vezetett be számos kísérettől környezve az ünnepélyes elfogadásokra szánt nagyteremben éppen midőn a hanyatló nap végsugarai a halottakkal fedett mezőkön és a palota festett ablaküveginek csataképein csillogtak.

A kíséret átadta a gazdag ajándékokat, a csauz-basa pedig jól betanult beszédben fejezte ki a szultán sajnálkozását azon, hogy az ozmánok régi hagyományai tiltják a fejedelmeknek idegen nőkhöz tett látogatását, neki sem szabad a királynét személyesen felkeresni. A magas helyzetű nők legföltékenyebben őrzendő kincse a szemérem s ezért lehetetlen a szultánnak kívánnia, hogy ő felsége a táborba hozzá menve, annyi férfi szemének legyen kitéve. A legszigorúbb rabnő érzése is sértve van, ha arcfátyolára idegen tekintet téved, kémlelvén az eltakart vonásokat. A szultán tehát csak arra kéri a királynét, küldje el hozzá az ő jó barátja örökösét, a kis Zsigmondot, az ország tanácsosainak kíséretében, hogy szíve óhajta szerint láthassa, megölelhesse, megcsókolhassa s fiainak, Szelimnek és Bajazetnek bemutatván, azok testvéri szeretetébe ajánlhassa.

Izabella a váratlan kívánsággal zavarba hozatva s nagy szerencsétlenséget sejtve, haladékot kért, míg minisztereit tanácskozásra egybegyűjtheti.

*

Közelgett az éjfél s még a királyné nem jelent meg, pedig már egy órája, hogy tanácsosai várnak reá.

- Udvarmesternője könnyekbe borulva találta, - szólt a késést magyarázólag Petrovics, egy zömök s már hajlottkorú államférfi és hadvezér, kinél a személyes bátorságon kívül csak a becsületes jellem s az uralkodócsaláddal való rokonság volt a magas polcra emelkedésre jogcím.

- S vajjon mi hozhatta ő felségét ily megindulásba? - tudakolá Podmaniczky aggódó kíváncsisággal.

Petrovics vállat vont.

- Annyit hallottam, - tevé hozzá, - hogy ő felsége a csauz-basát kegyeskedett zárt audiencián fogadni. De mi járatban van a csauz-basa? arról, valamint uralkodónőnk könnyeiről, talán a váradi püspök, kincstárnok és kormányzó úr adhatna felvilágosítást.

Akire Petrovics nem minden fulánk nélkül célzott, éppen lefüggő al-ajakkal s majdnem egészen behúnyt szemekkel nézte olvasóját, szörruhájának egyetlen ékességét, s míg újjaival a hosszú füzér sötét gránátgyöngyeit számlálni látszott, erős vonalai, magas s domború homloka és sötétsárga arcszíne éppen semmi érzést, semmi gondolatot nem fejeztek ki.

- Kegyelmes uram! - szólt Podmaniczky, a karszékhez, melyben György fráter ült, tisztelettel közeledvén. - Nem szíveskednék-e urasága minket felvilágosítani összegyűlésünk okáról?

- A királyné parancsolt velünk, ez az oka.

- Hallom, a csauz-basa itt volt.

- Magam is láttam... a lovászát, - jegyzé meg szárazon György barát.

- Ezzel nincs mit beszélni, - gondola Podmaniczky s Werbőczyhez fordult, az ország kancellárjához, ki egy asztalon heverő breviáriumban lapozgatott.

- Tisztelt barátom, hivatalánál fogva leginkább lehet azon tárgy mivoltára nézve avatott, mely iránt ő felsége véleményünket fogja megkérdezni. Nem volna-e szíves egy kevés inviatiót adni iránta, hogy előre megállapíthassuk nézeteinket?

A kancellár sebtén felkelt ülőhelyéről s barátságosan szorongatva Podmaniczky kezét, így szólott:

- Régen a kancellárok, mint az udvar első íródeákjai, minden elfogadáskor jelen voltak, hogy alázatos véleményeiket közölhessék és a netalán szükségelt okiratokat fogalmazván, aláírás alá terjeszthessék. E jó szokásoknak az a hasznos oldala volt, hogy az uralkodó, midőn tenni vagy vélekedni kellett, sohasem hagyatott magára s mindig volt oldala mellett egy alkotmányos tanácsadó, ki a nemzet óhajtásaira és érdekeire figyelmeztesse. Most én csak alkalom szerint vagyok kancellár, mert valódi hivatalom, mint tudni méltóztatik, csak a belső tanácsosság. Egyedül magánvéleményemet fejezem ki tehát, ha azt mondom, hogy a ma éjjeli értekezlet valószínűleg a hatalmas szultánnak küldendő ajándékokért hivatott össze.

- De miért könnyez tehát a királyné, ha csak ajándékoznia kell?

- Oly érzékeny szív, aminő ő felségéé, hogyan ne volna megindulva, - válaszolta Werbőczy, a szónoklatba átcsapó hangon, - hogyan ne volna az öröm és fájdalomtól áthatva e dicső és gyászos pillanatokban, midőn az ellenség legyőzetett s midőn azok, akik le vannak győzve, legalább egy részben a haza eltévedt, de azért ki nem tagadott gyermekei, kiket mi teljes bűnbocsánat mellett fogadánk vala sorainkba, ámbár átalkodottságukban imádott édesanyánk, a közös haza ellen fordíták gyilkoló fegyvereiket. Azután, drága barátom, oly buzgó katolikus nőnek, minőt mi Magyarország trónján üdvözlünk, a diadal örömrivalgásai közt is a megöletett ellenségben sajnálni kell a szerencsétlenül kimúlt keresztyént. Mi a felséges szultán védszárnyai alatt megtartottuk nemzeti királyainkat és alkotmányos szabadságunkat; de csodálkozhatunk-e, ha királynénk, ki gyöngéd nő és szíve sugallatait követi, némi irtózással gondol arra, hogy tőle, ki a kereszt előtt imádkozik, alig háromezer lépésnyi távolságra százötvenezer pogány vakbuzgósággal említi Allah nevét. Mert mi tagadás, tisztelt barátom, a mi hatalmas védelmezőnk, a dicső Szolimán császár, minden nagy tudománya s mély belátása mellett is, egész népestül a pogány hit mocsarában fetreng.

Podmaniczky a csinos szónoklatból sem tájékozhatta magát. Azonban megköszönte a nagyhírű férfiú felvilágosításait, mintha azok hihetetlen tisztasággal derítették volna fel Izabella könnyeinek és az éjjeli értekezletnek tárgyait.

- Én azt gondolom, - említé szerényen Frangepán Orbán, - hogy ő felségét talán az is aggasztá, vajjon nem fog-e országunknak az a része, mely a német megtámadásoknak leginkább ki van téve, török tartományá alakíttatni s ezáltal hazánk három részre daraboltatni?

György fráter e szavakra nyugtalanul vakarta tonsuráját és elkomorodott.

Frangepán eddig az udvartól távol élt s éppen most lépett be a belső tanácsba, vagyis most soroztatott azok közé, kiktől a korona a magas politikához s főleg a diplomáciához tartozó kérdésekben véleményt szokott kérni.

A széles műveltségű és hódító külsejű ifjúnak első fellépése kedvezőtlen benyomást tett Werbőczire.

- S nagyságod esküszegőnek és közönséges birtokrablónak tartja-e Szolimán császárt? - kérde ez őszinte csodálkozással.

- Én, mint ujonc, csak találgatni akartam értekezletünk tárgyát, a nélkül, hogy legkevesebb súlyt is helyezek nézeteimre, - mentegetődzék Frangepán.

Török Bálint, a fővezér, egy élet- és erőteljes férfiú, valódi típusa a magyar huszártisztnek, kit a szám nem ijeszt el s a lehetetlenség gondolkozóvá nem tesz; a vakmerő harcok és regényes vállalatok által híressé vált Török Bálint, kezét Frangepán vállára tevén, kétes mosollyal tudakolá:

- Hiszed-e öcsém, hogy Szolimán, kinek vezéri tehetségét nem vonom kétségbe, a keztyűt a magyar nemzetén kívül még az egész keresztyén világ szemébe is merné dobni, azáltal, hogy a félholdat például Budavárra kitűzetné?

- Konstantinápoly elfoglalása után kétségkívül ez volna a legrémítőbb tény, mely beláthatatlan küzdelmek korszakát nyitná meg s talán az ozmán hatalom megtörésével végződnek. De én még sem tudnám kicirkalmazni a vonalat, melyen túl nem terjeszkedhetnék egy három föld-részen nagy győzelmeket nyert uralkodó dicsszomja, - válaszolá Frangepán szerény hangon s méla borongással.

- Éppen ez a kérdés! - sóhajtá egy halk s mégis kiható hang. - De a német elfoglalta volna Budát, a török csak elfoglalhatja.

Akik a tanácsosok közül e sóhajt és a kísérő suttogást hallák, megrezzenve tekintettek a karszék felé, melyen György fráter ült behúnyt szemekkel és hosszú száraz újjaival még mindig számlálva olvasójának gyöngyeit.

Ekkor lépett a terembe Izabella királyné mély gyászba öltözve.

Gondolatait az eshetőségek felől ruhájának színével fejezte ki s a leküzdött fájdalom után nem maradt arcán más, mint a méltóság és szépségnek, a bánat által megszentelt s leírhatatlan varázsa.

Előadta a csauz-basa küldetésének tartalmát. Midőn a szultán, - tevé hozzá, - gyermekemet és az ország tanácsát parancsolja magához, egyenlő veszélyben látszik lenni a haza és az uralkodócsalád. Határozatok, uraim, a király és saját sorsotok felett. Nincs most ideje a kölcsönös szemrehányásoknak. Én semmi áron sem akartam nyakunkra hozni a törököt, de a ti nézetetek más volt. A szultán táborostul kapunk előtt van. Vigyétek, ha tetszik, gyermekemet és uralkodótokat hozzá; de legyetek arról meggyőződve, hogyha őt baj éri, semmi rábeszélés, semmi

tekintet, semmi erőszak nem tartóztathat vissza attól, hogy a trónról tüstént ne lépjek a legelső kolostorba, melynek egy oltára van, hol imádkozzam, egy cellája, melyben fáradt tagjaimat nyugalomnak engedhessem át s egy kriptája, mely koporsómnak helyt adjon.

A belső tanács - György fráteren kívül, ki csak azt az érzést szokta elárulni, melyre a körülmények szerint szükség van - palástolhatatlan megütközéssel hallá a királyné értesítését.

- Mindig mondom én, - mormogá Török Bálint, - hogy szabdald a németet, de aprítsd a törököt. Azonban a váradi püspök és a kancellár más nézetben voltak. Az egyik a bibliával kezében, a másik a magyar törvénykönyvvel mindig Stambulra mutatott, mintha onnan kellene elhozni a Sion és szabadságunk kulcsát. Győzedelmeimért éppen most akartam jutalmat kérni felségedtől, íme! azt hallom, menjek a törökhöz, majd megfizet az nekem.

- Budán-e vagy a héttoronyban? - kérdezé mosolyogva György fráter.

- Akarom, - közbeszólt a királyné, - hogy semmi versengés ne támadjon kegyelmekek közt és az én szívem előtt. Támadják meg egymást, ha közülünk eltávozott a szultán, de most tartsák magokat szigorúan az elejökbe terjesztett kérdéshez.

- Úgy hiszem, - jegyzé meg Podmaniczky, - legcélszerűbb volna, ha felséged azt izenné a mi hatalmas védelmezőnknek, Szolimán császárnak, hogy a kisedd király ő felsége beteg például a foga nő vagy gyomorláza van.

- S hát aztán? - tudakolá Martinuzzi.

- Aztán, - folytatá Podmaniczky, - közülünk deputálnánk valakit, ki nevünkben és felhatalmazásunkból intézze el a szultánnal a szükségeseket.

- Például kegyelmedet, - jegyzé meg György fráter.

- Vannak nálamnál okosabbak is, például a püspök úr.

- Amit Podmaniczky ő nagysága tanácsol, - szólt Petrovics, - az igen helyes volna s ő felsége óhajtságával is találkozni, föltéve, hogy a török seregen át tudjuk magunkat vágni s megmenthetjük a kis Zsigmond királyt és a belső tanácsot attól, hogy erővel hurcoltassanak a szultán elébe.

- Én meg merném kísértetni az áttörést, - hozta föl Török Bálint.

- S ha sikerülne? - kérdé György fráter.

- Akkor ez volna a magyar haditörténet egyik legfényesebb fegyverténye.

- Kétségkívül, - szólt György fráter, - de győzedelmünket három nevezetes eredmény koszorúzná. A királyné hozományát és férje örökségét, a kis király koronáját vesztené el, a magára hagyott ország pedig önként átalakulna török tartománnyá.

- Felsőleges asszonyom s nagytekintélyű belső titkos tanács! engedtessek meg nekem is alázatos véleményemet az előterjesztett nagyfontosságú kérdés felett elmondani.

Martinuzzin kívül, ki ismét olvasója gyöngyeit kezdé számlálni, minden szem a nyírott fehérszakállú, hegyesre pödrött bajuszú, apró redőkkel elborított arcú, élénk öreg felé fordult, kinek egykor csengő, zengzetes s most sem ércnélküli hangja ezreket hozott lelkesedésbe, országgyűlések megállapított véleményeit és egész osztályok politikai befolyását döntötte meg.

A népszónokból, a kisebb nemesség szenvedélyes pártvezéréből, ki az eszmék vakmerő fegyverével hódított, utóbb csendes és békeszerető diplomata lett, s optimizmusát, mely a jelen kuszált viszonyaival is megelégedett, csak áhíthatossága szárnyalta túl.

A régi név azonban még gyakorolt némi varázst az új nemzedékre is, míg a megható visszaemlékezések által nem engedé egészen kialudni a hajlottkorú férfiak tiszteletét.

- Hallom az aggodalmakat, - folytatá szónoklatát Werbőczy, - látom a gondokba merült homlokokat, s az éj kísértetes csendje a rossz sejtelmektől elfogult szívek éles dobbanásait csaknem fülemig hozza.

Felséges királyné és nagytiszteletű belső titkos tanács! oly hangulatban vagyunk, mintha Szent István összeroskadt trónjának deszkadarabjaiból kellene koporsót készítenünk egy kis gyermek számára, ki az utolsó nemzeti király, s mintha a szeretett, de elveszett haza földjéből az ellenség csak annyit akarna nekünk visszaajándékozni, amennyibe magunkat eltemettessük.

De, kérdem én, hol van az ellenség? s hol az a veszély, melytől sápadoz arcunk, s már meg is tört a gondviselésbe vetett hitünk?

A képzelődésben, uraim! csak a lázas képzelődésben, mely eltorzítja a legegyszerűbb tények alakját.

Buda előtt van Szolimán; tehát a maga számára elfoglalja azt.

Azonban nem volt-e már kétszer benn a várban, s mit tőn?

Tán elfoglalta, s nekünk kellett-e véres harcokkal kicsikarni tőle?

Uraim! visszaadta önként.

S mert visszaadta, ebből következtetik-e kegyelmetek, hogy most nem fogja visszaadni?

Hódolok a logikának; de kérem, világosítsanak fel arról, hogy e tétel előzményéből miként foly okvetlenül a belőle levont következtetés?

Magam is megdöbbsentem, midőn hallám, hogy a szultán a csecsemő királyt és a tanácsosokat magához hívja, mert a szokatlanban többnyire van valami elidegenítő és talányos, s mert a királyné gyászruhája, a szenvedés, melyet a küzdelem óráiban kiállhatott, izgató hatást gyakoroltak kedélyemre. Azonban az első perc behatásai után kérdezem magamtól, kérdezem a hideg megfontolástól, mely a politika egyedüli irányadója, s kérdezem a történettől, mely az élet mestere, hogy hát tulajdonkép van-e abban valami félelmes és gyanút gerjesztő, ha a védelmező védettjét személyesen akarja ismerni? Éppen tizenegy évvel ezelőtt Szolimán császár János királyt a mohácsi mezőre hívatta, hol tábort ütött. S minő izenettel hivatá? Azzal, hogy védencét ismerni és megölelni óhajtja. Felséged férje csak tizennégy ember kíséretében jelent meg és Szolimán megismerkedvén vele, s átölelvén őt, nagy tiszteességgel bocsátotta haza.

Ebből azt következtethessük-e tehát, hogy most Szolimán ki akarja végeztetni Zsigmond királyt, mert szintén magához hivatja, szintén azt izeni, hogy megismerni és megölelni óhajtja?

Vagy tán azon ütközünk meg, abból merítünk gyanút, mivel minket is táborába szólít? De jusson eszünkbe, hogy Ferdinánd és V. Károly még nem kötött békét, még a háború folyamatban van, még a magyar seregek támogatni kell a nagyurat, még a szultánnal sok elintézni valójok lehet felséged hú tanácsosainak, mielőtt Bécs, mely e hadjárat célpontja, bevételnék. S ha a török császár a magyar tanácsosokat eddig egyedül csak a közös hadjáratokra vonatkozó kérdések iránt hallgatta ki: a multból azon meggyőződést merítsük-e, hogy midőn most velünk szintén értekezni akar, ennek nem lehet más tárgya, mint hazánknak török tartományá átalakítása?

De a pogányok ígéretének, sőt esküjének sem lehet hitelt adni. Jégre épít, aki egy pogány adott szavára épít, - ezt vethetik ellenem nagyságtok.

Tudom én, hogy valamint az idvesség, úgy az igazság egyedüli tiszta kútforrása a keresztyén hit, kivált ha szakadások és eretnokség fertője által meg nem zavartatik. Azonban az Isten különös irgalma úgy alkotta az emberi szívet, hogy még a bálványimádás sem vetkeztetheti ki minden nemes tulajdonaiból. Sokrates pogány volt, s mégis bizhattunk volna az ő szavában: Aristides pogány volt, s mégis átalottuk volna igazságszeretetét kétségbevonni.

És vajjon mikor csalt meg minket Szolimán? mikor szegte meg szentül fogadott ígéreteit, s ha eddig szavának embere volt, bizton következtethetjük-e, hogy már most szükségkép hazudni, ámítani és minket rá fog szedni?

Kétszer valék nála követségben, s mindkét alkalomkor azt tapasztaltam, hogy a Zápolya-család iránt ragaszkodással viseltetik, s politikája érdekében sem fekszik a magyar nemzet törvényes és százados önállóságának megsemmisítésével a török birodalom közvetlen határait Németországig terjeszteni, hogy kelet és nyugat közt minden korlát elvétetvén, az összetalálkozás az életre-halálra küzdést mellőzhetlenné tegye.

Felséges királyné! Ezen nézetekre támaszkodva, az aggodalom legkisebb árnya nélkül javasolhatom a hatalmas szultán kívánságának betöltését.

Reggel mi tanácsosok és az ország többi nagyjai, kik királyunkkal együtt akarunk élni, halni, körülvesszük a díszhintót, s gyalog kísérik el Szolimán császár óbudai táborába.

Werbőczy szavai szembetűnő hatást gyakoroltak tisztársaira, sőt még Izabella aggodalmait is csökkenteni látszottak.

- Azt csak meg kell vallani, hogy Werbőczy nem hasonlít a vén muzsikuskhoz, kik a közmondás szerint mindennap egy nótát felednek.

E szavakat Petrovics halkán intézte György fráterhez, ki szintén halkán válaszolá: - Valóban, a mi tudós kancellárunk akkora logikával bizonyította be holnapi tisztelgésünk véstelenségét, hogy már most magam is valami szerencsétlenségtől kezdek tartani.

Podmaniczky közel állott Martinuzzi karszékéhez. Az ő fülét is megütötte a csípős észrevétel. - Szent igaz! - szólt Markoshoz fordulva - Az élet kineveti a logikát, és a történetírók vastag könyvei a következetlenségek adataitól puffadoznak.

Markos helybenhagyólag bólintott, noha nem hallván az előzményeket, semmit sem érthetett a célzatból.

A királyné, midőn Werbőczy bevégezte szónoklatát, egy percig várt, de látván, hogy a vita megszakadt, előbb Markosra, s aztán Frangepán Orbánra veté tekintetét.

Markos, bár értelmes férfi volt, inkább szeretett szavazni, mint tárgyalni. Az eszmék óceánján a parthajóshoz hasonlított, kik törékeny naszádaikkal nem vágynak a sík tengerre menni. Biztatólag int tehát Frangepánnak, ki a királyné ráfordított figyelme által zavarba látszott jönni.

Frangepánt, Zápolya halála előtt néhány héttel, Petrovics Lengyelországba küldé a királyi család magánügyeiben, s onnan Bora királyné, Izabella anyja, rokonaihoz, a Sforza hercegekhez Olaszországba. Ezekről ajánlólevelekkel ellátva tért vissza, midőn már Buda ostrom alá vettetett. Sajat pénzén toborzott csapattal rontott a várba, Roggendorf táborán át, s e merész tette bámulatra ragadta még az ellenséget is.

Ennyit tudott róla Izabella: személyesen alig ismeré.

- Ha választanunk lehetne a menés és maradás közt, - szólt Frangepán, - akkor nem fognék nagy előnyökért is olyast javasolni, mi felséged anyai szívében aggodalmakat gerjeszthetne. De vannak helyzetek, melyeket, ha elfogadtunk, következményeit sem elhárítani, sem kijátszani többé nem sikerülhet. Én, midőn a szultán akaratának teljesítését szomorú kénytelen-ségnek tartom, nem féltém felséged gyermekét veszélytől, ámbár Magyarország királya; azon-ban hazám sorsa iránt mély és legyőzhetetlen aggodalmaim vannak. Miután saját erőnkől nem tudtuk jogainkat és határainkat megvédeni, a török császár tizenkét év óta már háromszor jött Konstantinápolyból segítségünkre, s mindig akkora sereggel, minőt Európa hatalmasságai soha még háborúba nem vezettek. S vajjon nem mondhatja-e most már, hogy nehéz neki oly messziről, oly gyakran és annyi áldozattal megmenteni minket a bukástól? Nem mondhatja-e, hogy éppen azért, mert sikeresen akar védelmezni, kénytelen saját érdekünkben várainkat őrizettel rakni meg, sőt tán az ország egy részét, bár ideiglenesen, elfoglalva tartani? Nem mondhatja-e, hogy a fölött is örködni kell, nehogy mi a szükségűl kényszerítve, az ő tudta nélkül és ellenére kössünk békét, mint már egyszer Nagyváradon tettük is? Engem még a keresztyén uralkodók esküje sem nyugtat meg, ha az érdekek ellen történt; mert oly országból jöttem, hol a templomban az erényt magasztalják, a közéletben pedig a sikert. De visszaélés volna a hely méltóságával, visszaélés ez ünnepélyes perccel, ha hosszasan fejtegetném azt, hogy a kancellár ő nagysága indokai meg nem nyugtattak ugyan, azonban javaslatát, bármennyire fájjon, lehetetlen visszautasítanom,

- Ha rémeket akarunk a falra festeni, - jegyzé meg Werbőczy - képzelődésünk az esetre elég fekete színt tud szerezni. Miért ne gyilkolhatná meg Szolimán Budaváros minden lakosát? Hisz ereje van rá, s jellemével, ha egy keveset elveszünk belőle, s ha egy keveset hozzá-teszünk, igen könnyen összeegyeztethető is. Látszatra nincs nagy ellentét a közt, amit rossznak és jónak nevezünk, s mégis oly erős sorompó választja el egymástól, aminőt semmi dialektika nem bonthat szét, valameddig az Isten mindenhatósága külön határokat szab a mennynek és pokolnak. Szolimán még eddig irányunkban soha kétszínű nem volt, s ha valaki ezentúlra ellenkezőt hisz felőle, vallja azt be következtetés helyett jóslatnak, s akkor mi meg fogjuk vizsgálni: hogy csakugyan próféta e, kinek szavát emberfölötti erő sugallja, s ki után a nép kérdezősködés nélkül indulhat? Az én fiatal barátom fenyeget minket az általunk sokáig titkolt váradi békével, melyet egyébiránt Ferdinánd követői siettek a szultánnal szintén titkon közleni. Megvallom, magam is féltém ennek a fulánkjától, de a mérget levettem róla azért, hogy őszintén bevallottam, mindazon körülményekkel együtt, melyek néhai urunkat és taná-csosait arra kényszerítették. A nagylelkű szultán mosollyal fogadta fölleplezéseinket és még csak arcszíne sem változott.

- De hát miért nem mondta nekem e fölleplezést és e mosolyt? - tudakolá György fráter karszékéről indulatosan emelkedve föl. - Ha én ezt tudom... akkor... esdeklem felségednek, - szólt visszatartóztatva gondolatját és haragját, - alázatosan esdeklem, hogy vitánknak véget szakítva, legmagasabb akaratját velünk tudatni kegyeskedjék,

Izabella összpontosítá lelke minden erejét, s bár lélekzete akadozott, feje szédült s érzé, hogy arcának csak halálsápadt színe lehet, mégis hangjának észrevehető reszketegsége nélkül mondá: - Hű tanácsosaim véleménye szerint Szolimán császárnak a csauz-basa által előmbe terjesztett kívánatait teljesítenem kell. Megnyugszom benne, s térdre borulva fogok könyörög-ni az Istennek, kinek szent akaratja a koronás fők és népek sorsát intézi, hogy kegyelmeteknek sem eddigi eljárása, sem az abból folyó mostani elhatározása, ne forduljon a király trónja, a haza épsége és függetlensége ellen.

A végszavaknál térde reszketni kezdett, s karját az asztalra támasztá, fedni akarván gyöngeségét. Majd körültekintve, vajjon nem vették-e észre azt tanácsosai, kik előtt szégyelte volna.

De nem is kelle rá az ő éles és beható nézése, hogy meggyőződhessek, miként mindenik közülök most sokkal inkább volt saját magával elfoglalva, hogyses elég figyelemmel bírhas-son, uralkodónójében a királyi tulajdonok e hiányát fölfedezni. Csak midőn szeme Frangepán arcán suhant el, a férfias, de gyönyörű vonalokon, látni vélt - egy könnycseppet.

- A király reggel kilenc órakor fog a szultánhoz indulni, tanácsosai, s kik a többi főurak közül csatlakozni akarnának, kísérik ő felségét!

Ezzel a gyűlés eloszlott, s Izabella belső termeibe vonult.

- Érdemes jó uram! - szólt a hátrább maradt Markoshoz Podmaniczky, - kegyelmed elmegy-e a szultánhoz?

- Természetesen.

- Én nem, - mond Podmaniczky pálcáját indulatosan ütögetve a palota márvány lépcsőjéhez.

- De midőn a szultán kívánja, s mi elhatároztuk.

- A rókának is ilyen feleletet adtak a többi állatok, midőn az oroszlán barlangjába voltak híva, s közértelemmel elfogadták a kegyelmes meghívást. Jó éjtszakát, tisztelt barátom! Tehát a váradi béke körülményeinek fölleplezésén mosolygott a szultán; e szerint ő alkalmasint még együgyűbb, mint a mi nagy tudósunk Werbőczy István... Jó éjt, drága barátom! Köszvényes lábaim vannak... itt a kocsim. Kérem, holnap beszélje el nekem a császári kitüntetés minden részleteit... ha találkozánk.

- No! de ne vonja ki magát kegyelmed közülünk.

- Majd meggondolom, vele fogok aludni, mint tanácsolja a fontos szándékokra nézve a közmondás. Szívesen közleném Turgoviccsal, a városi főbíróval, az én régi barátommal is, az igen és nemre tartozó okokat; de ő megszerette a szultán fényes sátorát, s még nem jött vissza onnan... Jó éjt!

IV.

A palotában hamar elterjedt a miniszteri értekezlet híre és oka. Előbb a kamarások súgták meg a palotahölgyeknek s az apródok fecsegték el a belső nőcselédeknek; utóbb a királyné rendeletei semmi kétséget nem hagytak fenn a bekövetkezendő nagy esemény fontossága és részletei iránt. Az udvarmesternő kapkodott, futott, nyitá és csapta be az ajtókat. Sem Madridban, sem Nápolyban, sem Bécsben ilyes ceremónia még nem fordult elő. Honnan vegyen rá előzményeket? Ha a király serdült korú volna, akkor az udvarmestert és az első kamarást illetné meg a gondolkodás kötelessége; de minthogy csecsemő, neki az udvarmesternőnek kell eszmét keresni e sajátszerű szertartásra. S kit rendeljen a király mellé? A dajka nem mellőz-tethetik, pedig nincs kiképzett modora, s az illem szorosabb szabályait nem tanulmányozta. Aztán micsoda illem uralkodik a török udvarban, ez is nagy kérdés. Ha a szép palotahölgyeket küldi a király kíséretéül, vajjon hány jön közülök vissza? Ha a rútakat küldi, nem fogják-e ezt a basák ellenökben bizalmatlansági szavazatnak tekinteni? Ha férjhezmenteket küld, nem gerjeszt-e féltékenységet? ha hajadonokat küld, nem rontja-e ezek társasági helyzetét? S aztán, hogy viseljék magokat? miként öltözködjenek? keresztbe tegyék-e a kezöket, ha köszönnek vagy csak térdöket hajtsák meg? S ha valamelyik gálánt török basa csalogató szavakat intézne hozzájuk, hogyan fejezzék ki tagmozdulattal ezt a szót: nem. A magyar nógatja fejét, s azon nem-et ért; de a török, midőn fejét nógatja, azzal a beleegyezést, az igent adja tudtul. Tehát az

udvarlókkal szemközt magyar vagy török értelemben nógassák-e a palotahölgyek fejüket, hogy éppen semmi félreértés ne támadjon? ez nagy kérdés vala, melyért a szegény udvarmesternő vonakodott bármi felelősséget magára vállalni.

Hasonló aggodalmakban voltak a palotahölgyek is. Az egyik állítá, hogy ő, ha szerecsent lát, sikoltani fog, a másik azért tiltakozott a meneteltől, mert az ő renegát férje okvetlenül letartóztatja; a harmadik követelte, hogy, ha csakugyan őt küldik, adjon neki egy tört az udvarmesternő, mellyel a basát, ha szükség lesz rá, szíven döfhesse: a negyedik erősíté, hogy ő, az illem megsértésével is, vonakodni fog sorbettet enni, mert abba szerelemital lehet vegyítve; az ötödik negédesen mondá, hogy ha őt küldik el, a szultánnál csupa kíváncsiságból fel fogja emelni arcáról a fátylat, s az ebből következhető minden szerencsétlenségért az udvarmesternőt teszi felelőssé.

A komornák, kik úrnőiknél a kisegítő eszközök fellelésében lelékenyebbek szoktak lenni, összedugták többnyire csinos fejcskéiket, s a legérdekesebb csevegés után abban állapotok meg, hogy igen célszerű volna, ha a nagyságos asszonyok és kisasszonyok, miután úgy félnek a töröktől, őket öltöztetnék át palotahölgyekké. A törökök bizonyosan észre nem vennék e cselt, s különben is tudatik, hogy a rangra nézve nincs fínys ízlésök, mert még a császár háremébe is rabnőket visznek.

Ez elmés javaslatot megbuktatá György barát, ki szertelen tevékenységénél fogva még az udvari háztartás ügyeibe is be szokott avatkozni.

Rendeletet készített tudniillik az ünnepélyes menet minden részleteiről, s annak tizennyolcadik pontja, mely az udvarmesternőnek éppen éjfélkor kézbesítettett, így hangzék: «Kudrahiczky asszonyom pedig hármat az idősebb és nem tetszetős arcú nők közül válasszon ki, s azokat rendelje kíséretül Zsigmond király ő felsége mellé».

Az udvarmesternő, hogy hamarább végezhesen, haragosan olvasá fel a rendeletet, mely a fiatal osztály által nagy nevetéssel, de a többiektől még nagyobb visszatetszéssel fogadtatott.

- Látszik, hogy a kegyelmes úr még azt sem tudja, hogy már a harmincéves asszonynak sincs esztendeje, - szólt dévajon az a kisasszony, ki a szultán sátorában okvetlenül fel akarta emelni a fátylát.

- S ugyan melyiknek nincs közülünk tetszetős arca? - kérdé kevély önérzettel az, ki semmi esetre nem akart sorbettet enni.

- Meg kell gondolnunk azt is, hogy kedvelt udvarmesternőnk távozása által, mint a tévedező juhok pásztor és ör nélkül maradnánk, - jegyzé meg hamis célzással az a fiatal nő, ki renegát férje általi letartóztatástól remegett.

Az udvarmesternő haragos tekintetet vetvén az egész társaságra s különösen a renegát feleségére, ki, fájdalom, még a fiatal kor virágjában volt, s nemtetszetős arcot sem lehetett rátukmálni, ismételjük, az udvarmesternő méltóságának teljes érzetere emelkedvén, ekként szólott: - Nemes hölgyek! hivatalos kötelességem a királyi palota nőszemélyzete közt a rendet és fegyelmet a hatalmamban álló minden eszköz szigorú alkalmazása által is fenntartani. Itt, mint látom, zendülés akar kiütni, s a királyné tekintélye az én személyemben vakmerő kifejezések által sértetik meg. Ez a honárulás és az uralkodás elleni pártütés egyik legborzasztóbb neme.

- Nem! - tiltakoztak a palotahölgyek.

- Sőt éppen a legborzasztóbb neme, melyet Werbőczy István ő nagysága csak azért nem említett meg a felségsértés esetei között, mert létezését lehetetlennek tartá, mint a bölcs Solon az apagyilkosságot.

- Kérdjük meg Werbőczytől, küldjünk hozzá egy deputációt, - zajgottak a fiatalabb hölgyek.

- Mit? hát kegyetek éjjelnek idején akarnak a várból kirontani, mely azonkívül hogy vár, a palotahölgyekre nézve a kolostor természetével is bír.

- Nem tudunk arról semmit!

- Igen, a kolostor természetével is bír, - folytatá hangnyomattal az udvarmesternő - s én holnap reggel jelentést fogok tenni ő felségénél, hogy kegyetek deszertálni akarnak, mint a katona és elszökni, mint az apáca.

- Mi csak azt mondtuk, - válaszolá meglehetősen vakmerőséggel az a kisasszony, ki a szerencsen miatt a szultán szeme előtt sikoltani akart, - mi csak azt mondtuk, hogy nagyságod nincs veszélynek kitéve, ha Zsigmond ő felségét a törökökhöz kíséri; mihelyt azonban nagyságod az ellenkezőjét nyilatkoztatja ki, mi töredezett szívvel fogunk tévedésünkért bocsánatot kérni.

- Hallatlan romlottság! - sóhajtá az udvarmesternő. - Ki kell tisztítani az egész palotát. Én nem tudom többé köztetek a rendet fenntartani. A hosszas ostrom kivetkőztetett előbbi természetekből. Ha püspök uram nem elegendik bele, fölbomlik az egész udvar. Még holnap jelentést fogok tenni.

E fenyegetés egy kevésbé meghökkentette a hölgyeket.

- Igen, holnap jelentést fogok neki tenni. Most pedig ezennel rendelem és parancsolom, hogy a fiatalság tüstént távozzék innen, s csak azok maradjanak benn, akik közül ő felsége kíséretét kell kiválasztanom.

Az udvarmesternő rendeletét hallván, az ajtó felé tolongtak az éltebbek, s csak utánok vonulhatott ki a fiatalság.

Perc alatt üres lett a terem.

Csak a renegát neje, kit Martinuzzi már egy versen ki akart az udvarból tiltani, s ki az udvarmesternő hiúságát legélesebben sértette meg, választá a távozás helyett a karszéket, melyre kényelmesen letelepedett.

- Menjen kegyed is, menjen a többiek után, - nógatta az elkeseredett udvarmesternő. - Csak nem hiszi, hogy vénasszony.

- Minket szegény némbereket a szenvedések és csalódások inkább vénítenek, mint az évek, - válaszolá a renegát neje áhítatos arccal. - Egyébiránt azért maradtam itt, hogyha nagysád rám bízna, félóra alatt tiszteletreméltóbb kíséretet állítsak össze, mint aminő a jelen körülmények közt a palotahölgyekből kitelik. Ezek, mint nagysád nálamnál is jobban tudja, többnyire oly kisasszonyok, kik fényes házasságra számítanak, vagy oly nők, kik az udvarban lakás által férjök befolyását akarják megszilárdítani. Miként juthatna nekik eszközbe, hogy a szultánok a nagy fogadtatások alkalmával zsákkal szórják az aranyakat, s hogy az Ó-Budára kirándulás ötven jobbágytelket is megérhet? Ne volna csak a férjem a szultánnál, örömet elmennék én.

- S csakugyan oly jövedelmező volna - tudakolá az udvarmesternő, kinek mind a renegát neje iránti haragját, mind pedig saját arca és éve körüli jogtalan hiúságát ellensúlyozni látszott a vagyonszomj.

- Főleg a mostani szultán bőkezűsége mesével határos.

- Meg kell vallani, - szólt nem csekély nagyítással az udvarmesternő, - hogy én a madridi és nápolyi udvar körében nyervén kiképzésemet, a barbár népség szokásairól kevéssé értesülhettem. A «romanzerok» és a «trovatorok» a holdvilágos éjeken folyvást pengeték ugyan a lantot ablakaim alatt, s ha kifogytak a legújabb szerelmi versekből, változtatás kedvéért daloltak a pogányok borzasztó vérengzéseiről is, kiket a romanzerok állandólag moreskoknak, a trovatorok pedig araboknak neveztek; de sohasem hozták fel azoknak bőkezűségét.

- Roppant hiba volt tőlük, nagyságos asszonyom! - válaszolá a renegátné hamis komolysággal.

- Kit gondol kegyed Zsigmond király kíséretéhez megszerezni?

- Boldoggá teszem vele a várnagynét.

- Azt a rossznyelvű asszonyt?

- Ott nem használhatja nyelvét, minthogy egy szót sem tud törökül. Aztán másodiknak jó lesz a családi levéltárnok felesége, kinek nyolc élő gyermeke van.

- S férje negyven arannyal tartozik nekem, - egészíté ki a küldetésre szükséges indokokat az udvarmesternő.

- Harmadik nőnek, ki a kocsi elején ülne, célszerű volna a mi fodrásznőnk, úgyis cserbenhagyta a szeretője, s vigasztalásra van szüksége.

- És számomra ritka becsű színes hajpomádét készít, gondolá az udvarmesternő, de nem említé, hanem a helyett leereszkedő nyájassággal mondá: - Köszönöm kegyelmed szíves figyelmeztetését, s a királyné ő felségével is fogom közleni.

- De remélem, nagyságod nem fogja felhozni azt a csekély versengést, mely a palotahölgyek közt kiütött.

- Mindig nagylelkű és elnéző voltam, de kötelességem hozza magával, hogy a történekről legalább általános tudósítást tegyek.

- De minek elegyíteni be az asszonyok dolgába a papokat; értesítse nagysád egyenesen ő felségét.

- Azt ígérem... Azonban a várnagynét, e csípősnelvű asszonyt nem fogom ő felségének a kiküldetésre ajánlani.

Ezzel távozott.

A renegát neje pedig, újjaival pattogatva, kezdé a szobában táncolni. - Szép multságunk lesz! holnap egész napra van mit ne vessünk. Fősvénységével megcsalja a vénasszony hiúságát. Fogadni mernék, hogy az utasítás tizennyolcadik pontja értelmében maga áll a satnya és kellemetlen pofájú nők élére. Csitt! hallgatok, nehogy barátnőim csevegése miatt felhagyjon nevelésének szándékával.

*

A palotai vizsályoknak, a miniszteri értekezleteknek, a királyné mély aggodalmainak s a szultán nagy és titkos politikai terveinek tárgya, a kis Zsigmond, míg sorsa fölött ezek virrasztottak, csendesen alvék bölcsőjében és még azt sem sejté, hogy a dajka helyét az anya foglalta el.

Pedig most oly kedves, oly átengedő, oly mindenre figyelő dajka vala Izabella, mintha a trón és uralkodás egy hamar elröppenő álom, de az anyai gond a valóság, az egyedüli hivatás lett volna, melyhez ő ért, s mely a végzet által osztályrészül jutott.

Szemeitől végkép eltávozott a szender és megjelentek a könnyek, majd az ivor feszületre, melyet ima közt nyomott ajkaihoz, majd az elringatott csecsemő pólyáira, fürteire peregve. Ha fohászai, ha zokogása, ha szeretetének hőbb kitörése néha nyugtalaníták kisdédét, tüstént zöngött, énekelt dajkadalokat és szonátákat, amint éppen eszébe jutottak.

E közben az éj csillagszemeivel, fellegtelen láthatárával, meleg lehével, s a távolból hozott rejtelmes, bár egyenlő morájával mindinkább izgatá a királyné idegeit és lágyítá érzéseit.

Visszagondolt multjára, a rövid, de ragyogó hajadonkorra, midőn Krakkóban és Rómában ünnepelték. A pártát a korona váltotta fel egy éltes s megtört férfiú oldalánál. Hamar jött rá az özvegygyász, a vérontások, szenvedések, megaláztatások, uralkodás s alárendeltség változó jeleneteivel. S most az alig huszonhárom éves királyné sem fiatalságában, sem szépségében, sem a rangban, sem a tevékenységében nem találja fel azt, amit boldogságnak neveznek s melynek létezését sokan tán csak azért hiszik oly makacsul, amiért hiszi némely címerkészítő a griffmadarat vagy egyszarvút, mert már sokszor lerajzolta.

- Csak gyermekemben békültem ki helyzetemmel, - sóhajtá - s ki tudja, holnap nem kell-e megtudnom, hogy az özvegy bánatát mennyivel mulja felül a gyermekét vesztett anya kétségbeesése!... Aludjál kedvesem! Örködjenek feletted családom, nemzetem védszentjei s Magyarország nagyasszonya!... Két éve már, hogy e földet, mely a testvérvért issza, kötelességem és hajlamom szerint második hazámnak tekintem s ma láttam először egy könnycseppet, mely érettem omlott. Annyi nap alatt egy könny! Zord férfiak laknak itt, kiknek szívét a köz- és magánvesztések megfagyalták, még mielőtt Izabella szenvedni tanulhatott volna. Miért kívánjak részvétet tőlük?... Aludjál kedves gyermekem! Fejlődjenek lassan érzéseid, nyiljék fel későn kebeled és értelmed, hogy midőn ragaszkodni akarsz, e kipusztított földön már találhass egy lényt, kire támaszkodni lehet. Oh! hogy az anyának azt kell áldásként kérni, amit máskor átoknak vélne!... Aludjál kedvesem! Sokáig tartsák a pólyakötélékek lefoglalva azt, ami benned szellemi, hogy amidőn a hosszú gyermekkor az első belátásnak helyet enged, tisztultabb legyen az erkölcsi élet láthatára s midőn első érzésed felébred, ne találkozzék okvetlenül az első undorító csalatkozással... Miért vetett fel a véletlen a trónra, mint a sziklára azon növényt, mely ott csak féltáplálékot szívhat, míg a völgyben dúsan tenyészhetett volna! Sokan irigylik hazug szerencsémét s valódi szerencsétlenségemért csak egy könnycseppet ismerek, Frangepánt is talán csak a közveszély hatotta meg. Talán a trónt sajnálta, melyen ülök, képviselve egy elvet, egy törekvést, egy véráztatott zsámolyát a nagyravágyásnak, mely úgy ingadozik, mint térdeim reszkettek, midőn, hogy gyengeségemet el ne áruljam és tanácsosaim gúnyos észrevételeire ki ne tegyem, kénytelen valék az asztalhoz támaszkodni... Aludjál, aludjál gyermekem! ne vegyüljenek álmaid közé azon torzalakok, melyektől reggel rettegni és sírni fogsz! Mily zaj a síri csendben! Mintha hallanám a török minden mozdulatát, mint ha álmos kezek szítanák a hamvadó tábor tüzet, mely körül guggadozva aggok beszélnek azon régibb bűnök történetét, melyeket ők dicsőségnek neveznek, hogy új dűlásokra ingereljék a fiatalokat, kik még kevés keresztyén falvat égettek fel s kevés nőt fűztek rabszíjra. És ezek a mi szövetségeseink! Ezekhez küldöm fiamat s midőn a vádteljes segély miatt Frangepán nézete szerint az ország egy része áldozatul eshetik, fiam életéért legfellebb az a tapaszalás kezeskedik, hogy a földön heverő erőtlen csecsemőt az elefánt sem szokta eltaposni.

Az udvarmesternő lépett halkán a szobába s az általa félrevont kárpit lassú suhogása az üvegdarabok éles pengéseként hatott a királyné izgatott idegeire.

Említé általunk már ismert tervét. Kérte a királynét, menjen pihenni, kímélje drága egészségét, bízta a gyermeket minden uralkodónő, sőt általában az anyák bevett szokása szerint, a száraz dajkára, figyelmezteté a közelgő hajnalszürkületre, kért, csevegett, tanácsolt, míg ki nem utasított.

*

Reggel az egész város talpon volt s fő fejet érve, a tömeg elfoglalva tartott a Szent György-tértől kezdve, melyre a királyi palota nyugoti oldala nézett, egész a Vizi-kapuig minden zúgot.

Az ablakok tömve voltak kitekintő arcokkal, sőt, a padlások és Boldogasszony temploma tornyának nyílásai is.

Akik pedig a Vizi-kapun belül helyre nem tehetek szert s a munkájokat elhagyott napszámosok nagy része, a Viziváros főutcáját szállották meg és egészen a mostani Bomba-térig terjeszkedtek ki; mert tovább hatolni, kivált a közönség legkíváncsiabb része, a nővilág a török tábor szélső őrseinek közelsége miatt már nem tartá tanácsosnak.

Pontban kilenc órakor hirdeté egy ágyúlövés Zsigmond király indulását.

A Szent György-térre vezető híd leeresztetett s elől a hírnök fantasztikus öltözékben, nyomban utána néhány díszruhás levente jelent meg, az elő fedezetet alkotva. Midőn ezek a híd tulsó széléhez értek, már a kaput áthaladá a nyolc fehér ló által vont aranypántos, aranycímeres ezüstitlépcsőjű díszkocsi.

Harsogott az «éljen!»

A kocsi hátulésében látható volt az udvarmesternő, a királyt tartva ölében; vele szemben hárman foglalva helyet; a még fiatal dajka, az ódon kinézésű levéltárnokné és még nem egészen koros, de a kellemetlen arc teljes minősítésével bíró udvari fodrásznő.

A kocsi jobboldalánál gyalog ment elől György fráter, a belső tanácsosok és a csatlakozó mágnások egy részétől követve; a kocsi baloldalánál a többi gyalogló tanácsosok és főurakat Petrovics vezette, a királyi rokon s az ő oldala körül találjuk Werbőczit és Török Bálintot is: míg a deli termetével a közfigyelmet magára vont Frangepán, György barát mellett van, csak fél lépéssel hátrább.

A díszkocsit kivont karddal követte tizenkét testőr.

Az éljen újra harsogott, midőn a díszkocsi a hídon áthaladt. - A lelkem király beh szépen sír s aranyos piciny száját mint kitátja, soha ilyen kedves hangot még nem hallottam! Könnyei omlanak, soha ilyen nagy könnyeket nem láttam!... Csak kitetszik, hogy más fajú emberek a királyok - sopánkodék áhítatos szívvel Istókné asszonyom, a kefekötőné.

- Bizony nénémasszony, még az én porontyom is tud úgy ríni, kivált ha a kása megégeti a száját. Királyunk könnyei igaz, hogy nagyok, de az azért van, mert szempillái hosszúak, mint a királynő ő felségeei s amint a mi városbírónékái - szólt egy tűzről pattant menyecske, kinek férje városi hajdú.

Istókné illő megvetéssel mondá:

- Húgomasszonynak kár úgy büszkélkedni gyermekével, mert a felfuvakodást bukás szokta követni. Aztán míg a kend becéje a meleg kása miatt sír, a kis király ő felsége alkalmasint a haza veszedelmén kesereg; mert az tudnivaló, hogy az uralkodók magzatjai hamarabb érnek meg, mint a közönséges emberekéi; azok az Istentől előbb kapják ki eszöket.

- De hát miért kapják előbb nénémasszony? holott nekik kevesebb szükségük van rá, lévén bölcs tanácsadóik; míg nekünk saját eszünkkel kell gondolkozni. Aztán a kis király nem is a haza veszedelme miatt sír, hanem azért, mert megijedt az ágyútól és a harsány éljenzésektől.

E komollyá válható vitának a sekrestyésné adott más irányt, sopánkodva mondván:

- Hogy is tudja az a királyné egyetlen gyermekét a török cerberus torkába vetni!... Csak igaz, hogy a magasállásúak szívét megkeményíti az Isten s a szeretet rongyba takarózik!

- Mi az a cerberus? - kérdé agyarkodón Istókné.

- Többnyire fenevad; néha azonban vénasszony is.

- Ez a fehérszemély bizonyosan beste német, ki férjestül a várkaput lanszkeneteknek elárulta; ne beszéljünk vele - sűgá Istókné a városhajdú feleségének.

De a hajdúné, ha sora volt rá, nem könnyen hallgatott.

- S kend, a királyné helyébe, mit cselekednék? - tudakolá csattanósan a sekrestyénétől. - Talán valamelyik szegény asszony gyereket öltöztette volna királyfivá, hogy azt nyelje el a fenevad?

- Egy kukkal se' mondom, hogy nem.

- Hát azért hallja meg kend előbb a harangszót, mint mi, azért szívja be a templomban előbb a tömjénfüstöt, mint mi, azért sepri naponkint meg az oltár lépcsőjét, hogy ne tudja, miként az Isten színe előtt mindnyájan egyenlők vagyunk s ennél fogva a királynénak sem lehet a maga magzatja megmentéseért a másét vetni a fenevad torkába.

A tolongó nép külöszakította a vitatkozó nőket, kik különben könnyen egymás hajába kaptak volna az élénk eszmecsere miatt.

- Itt megy a nagy Werbőczy! legyintsd fiam a süvegedet! - nógatta serdülő fiát egy sujtásos dolmányú s hajlottkorú megyei nemes, maga is követve az ajánlott példát. - Ez a roppant hazafi csapatta ki a nádorságból a vén Báthorit, kinek, midőn lovára emelkedett, a kengyelét oly úrfiak tarták, kik közül a legszegényebb is több uradalommal bírt, mint mi jobbágytelekkel. Ez a bátor férfiú szökött fel a Rákos mezején egy hordóra, melyet éppen az ő egészségére üríték ki és szónokolni kezdett a főrendűek ellen, kik szemtelen göggel tőlünk különválva tanácskoztak, mintha nem mi volnánk az igazi magyar nemzet, míg ők csak fattyúhajtásai azon élőfának, melynek törzsét alkotják. Így mondá a nagy Werbőczy, mert még jól emlékszem kifejezésére s midőn beszédét bevégezte, felszólítván az aranyruhás urakat, hogy jöjjenek közénk, a nép közé, tüstént rettenve szálltak le a várból ő kegyelmek a zászlós- és szoknyás urak, mind a világi, mind pedig a papi rendek; holott nekik volt ám elég katonájuk, míg Werbőczy István fegyver nélkül és magára hagyatva vala, csak mi vettük közbe, tizennyolcezer párthívei. Éljen, fiam, Werbőczy István!

- Talán azért, hogy a törököt János királlyal nyakunkra hozatá? - kérdé gúnyosan egy másik táblabíró, ki ugyanakkor a váradi püspököt éltette.

- De hát nem szövetségesünk-e a török?

- Mint az egernek a macska. Most is Werbőczy vette rá a királynét, hogy a kis királyt a szultánhoz küldje, talán azért, hogy láb alól eltegyék - vádaskodék a Martinuzzit pártoló nemes.

- Tagadom a kegyelmed állítását, - rivalgott Werbőczy híve. - A csecsemő-királyt a váradi püspök küldi a török császárhoz azon titkos utasítással, hogy ott körülmetéltessék. Ezt én orrontom azért is, mert saját füleimmel hallottam Buda ostromakor a püspök uram e szavait: inkább törökké leszek, mintsem a várat Roggendorfnak feladjam. Nem elég indicium-e ez arra, hogy a püspök küldi a királyt a törökhöz.

- Bizonyosan a püspök küldi. Hisz ő tartóztatta le a mi kedvelt városbíránkat is, Turgovics Miklós uramat, - jegyzé meg egy tisztos helyzetű polgár.

- Ellenkezőleg, barátom! - fogta fel a szót, háta megett, a Boldogasszony templomának káplánja. - A püspök úr ő nagysága örömmel hirdetne keresztes háborút is a pogányok ellen; de Werbőczy István uram azt tanácsolja a királynénak, hogy csak fogózzék egész erővel a szultán palástjába.

A perpatvar mind szélesebb körbe terjedt s akkora zajjal vádolta a kisebbség Werbőczyt, a többség Martinuzzit, hogy a dízkocsi mellett haladó tanácsosok is meghallották egyes töredékeit a rájuk nézve nem kedvező nyilatkozatoknak.

- Rossz jel, hogy Podmaniczky ő nagyságát nem látom Zsigmond király kíséretében - szólt a Vízivárosba lejtő dízkocsi környezetén szemlét tartva János diák, a városrész legmélyebb elméjű politikusa.

- Pedig én szolgáltattam neki a szükséges vendéghaját, - említé a borbély, ki szerencsés vala a híres diák mellé tolakodhatni.

- S miért volt szüksége ő nagyságának vendéghajra?

- Mint mondá, kérem alásan, azért, hogyha a tisztelgéskor üstökön ragadná a jancsáraga, hát ott hagyhassa üstökét.

- Mily előrelátás! - kiáltott fel János diák.

- S miután kegyelmetek az előrelátásról beszélnek, világosítsanak fel engem Török Bálint uram iránt, kit én az operencián túl képzeltem és íme! a király kocsija mellett találok; - e kérdést intézé nem annyira a borbélyhoz, mint János diákhhoz egy jól öltözött úr, kit általában senki sem ismert s ki, idegen kiejtéséről ítélve, rác eredetű magyar lehetett.

- És miért ne járhatna a királyi kocsi mellett a mezei hadak fővezére, ki a trón legerősebb támasza s Roggendorfon oly fényes győzelmeket nyert, - mondá a diák.

- Való igaz, - válaszolta az idegen, - de, ha nem csalódom, ő nagysága szintoly fényes, azonban még vérengzőbb ütközeteket vívott a törökök ellen is.

- De akkor Ferdinánd generálisa volt, most pedig Zsigmondé, - cáfolta meg az ellenvetést a diák.

- Ez szintén való igaz, azonban régen meg szokta öletni a foglyokat. S vajjon kemény természetét elhozta-e új urához?

- Szigorú, derék katona most is. De nálunk nem a pogányok ellen harcolt, ennélfogva szerette volna ejtett foglyait magánál tartani, hogy kiválthassák, de az istentelen Mahomed basa, kivel együtt nyerte meg a főcsatát, a foglyokat mind a szultánhoz viteté.

- Hallatlan szemtelenség! Tudom, haragudott is érette Török Bálint.

- Mérgében a bajuszát rágta, - jegyzé meg a diák. Aztán nevetve folytatá: - emberül is visszafizette a kölcsönt a kutyaszívű Mahomed basának.

- S hogyan? - tudakolta az idegen.

- Hát csak úgy, hogy Perényit, a Ferdinánd magyar seregének vezérét, kéz alatt figyelmezteté: vonuljon ki íziben Pestről, mert másképp háta mögé kerül Mahomed basa s elmetszi a visszavonulást.

A mélyértelmű diák e felvilágosítására az idegen mosolyogva jegyzé meg: - E tett igen hazafias volt ugyan, de a török császár oly elfogult ember, hogy aligha tudná méltányolni.

- Csak képzelje kegyelmed, mit nem tud kigondolni a török? - szólítja meg János diákot Bornemisza, a Martinuzzi által megsarcolt városi tanácsos rokona, ki biztos kútfőből szokta híreit meríteni. - Éppen most hallom kapitányunktól, hogy a szultán magyar ruhába öltözött renegátokkal árasztotta el a várost, kik a hangulatot kémlik s minden rossz hírt fölszednek. Van közöttük basa is. Mit tegyünk? Ki merészné őket elfogni? És ha el nem fogják, melyikünk lehet biztos árulkodásaiktól? Majláthot, az erdélyi vajdát, láncra verték s ha a főurakkal így bánnak, mi történik velünk csekély helyzetűekkel? Legalább is karóba vonnak.

A diák elsápadt, körültekintve; homályos aggodalom szállotta meg, keresé szemével a jól öltözött idegent, kivel Török Bálint felől eszméket cserélt, de az nem vala már sehol látható.

A díszhintó e közben a Bomba-térhez ért s ott a tömeg kiabálni kezdett az ország tanácsosai felé: Isten éltesse ő felségét! Isten éltesse nagyságtokat! kérjük, hozzák vissza nekünk a mi városbíránkat, Turgovics Miklóst, kit a szultán magánál tartóztat. Mi jót állunk érte fejünkkel, egész vagyonunkkal. Ha hibázott, hadd ítéljék el a haza törvényei! Kezeskedünk arról, hogy meg nem szökik.

Werbőczy csendesíté a tömeget, szólván: - Tudtunkkal Turgovics nincs sem elfogva, se letartóztatva. Hogy miért késik, magunk sem foghatjuk meg. Majd megmondjuk, jöjjön hamar haza. Kendtek pedig csendesedjenek le s oszoljanak szét.

A tömeg engedelmeskedik, de néhány izgató még mindig tamáskodott. - Nem jön Turgovics többé vissza! - jóslá az egyik. - Bemártották ellenségei, - erősítette a másik s a királyi kíséret csak akkor kezdte kényelmesebben érezni magát, midőn Hévízhez közeledett s a tartózkodás a török előőrsoktól elapasztotta a kíváncsi népet.

Szolimán táborának végső őrhelye majdnem addig terjedt, hol most a császárfürdő.

Mihelyt az őr meglátta a díszhintót, jelt adott s egyszerre nagy mozgás támadt; porfelhő emelkedett a Dunaparton és az óbudai hegyek lejtőin s a mének dobogása, a növekedő táborraj eléggé elárulták a hatást, melyet Zápolya ivadékának jövetele előidézett.

Csakhamar fényes s többnyire basák és főméltóságú urakból alakult csapat vált ki és drágakövekkel behintett szerszámú s nyeregakarójú lovakon, igazi ázsiai pompával, mint megannyi király közelített a magyar királyhoz. Midőn a fogattól tíz ölnyre lehettek, leszállottak lovaikról, mellökre font kezekkel, mélyen meghajolva, gyalog mentek a tanácsosokig, kik szintén nagy tisztelettel állottak sorba s mély bókok közt hajlongának, mind a két fél legyőzni akarván a másikat az udvariasság szabályainak teljesítésében.

A basák az udvarmesternő nem csekély ijedtségére a kocsiajtóhoz vezetettve, egyenként bemutatatták magokat a királynak, ki éppen akkor ébredt fel szenderéből s ennél fogva savanyú arccal tekintett a hosszúszakállú, kontyos, tarka és óriás bábokra, kikhez hasonlókat látott ugyan otthon is, de csak arasznyi nagyságban.

A bemutatást rövid, azonban szíves szónoklat követte, melyben egy őszbeborult három lófarkas basa a hatalmas szultán nevében kéri a magyar királyt, a fényes kapu hú szövetségését, hogy látogassa meg őt a császári sátorban.

E szónoklatot kicifrázva tolmácsolá Zsigmond ő felségének a csauz-basa, mire a váradi püspök szintén megható és ékes szónoklattal köszönte meg uralkodója nevében a ritka s majdnem példátlan kitüntetést.

A csauz-basa a püspök beszédét is tolmácsolá a török főméltóságoknak, megpótolván az ázsiai hiúságnak hízelgő éktelen bókokkal.

Ezzel a menet tovább folytatta útját, a basák és török főméltóságok vezetése mellett.

- Úgy látszik, a törökök sem minket felkoncolni, sem a kis királyt fogollyá tenni, sem az országot megszállani s annál kevésbé mohamedán tartománnyá átalakítani nem szándékoznak, - mondá Werbőczy Frangepánnak nem minden elégtétel, sőt gúny nélkül.

- Igen fogok örvideni, ha nemcsak fogadtatásunk, de elbocsáttatásunk is egészen nagyságod óhajtása szerint történik, - válaszolta Frangepán udvarias, de nem egészen fulánktalan mosollyal.

A csauz-basa pár lépéssel hátrább maradván, ságá Martinuzzinak: - belgrádi és anatóli basák nagy párttal bírnak a divánban s igen haragszanak a magyar nemzetre. Óvakodni kell tőlük!

György fráter alig észrevehetőleg bólint fejével, jelöl, hogy a halk szavakat értette s ezzel a csauz-basa, hogy hátramaradása észre ne vétessék, gyorsabb léptekeket tön előre.

A dob pörgött, harsogott a trombita, csattogtak a réztányérok s e török muzsika minden harcias erejét kifejtette, midőn a díszkocsi a tábor első sáncaihoz ért.

*

Izabella királyné gyermekétől elszakítva, a szorongás és bánat martalékául volt kiteve hat egész óranegyedig.

Ekkor hallá meg az ágyúdörgést, mely fiának a szultán sátorába lépését adta jelöl.

A várt és rettegett jelre karszékébe hanyatlék, sápadt arca a halottéhoz hasonlított, de ajkai mozogtak. Hihetőleg imádkozott féleszméttel, mintha álmodná, hogy oltár előtt áll s az Istennel beszél gyermekéről.

V.

Elemértől és Barnabás diáktól ott váltunk el, ahol több heti barangolás után szemökbe tünt Budavár távoli korrajza s Elemér éles, gyakorlott szeme az óbudai magaslatokon a török tábor fölfedezte.

A nap még mindig hön sütött s lovaik lába magasan verte fel a port.

Rákos rónáját a nagy események sem ébresztették fel álmatag és néma csendjéből. Csak egy nyúl ugrott ki a bucka közül, csak egy héja keringése verte fel az árva csárda baromfiai, csak egy kuvasz ugatott ki a léckapun, képviselve az örökösét a gazdátlan majorban, csak néhány, a csapattól elszakított katona tévelygett még a síkságon, méregetve elméjében a házi tűzhelyhez vagy a táborba visszatérést. A mezei munka javában szakadt félbe; mert ha a várbeliek nem, akkor az ellenség vett igénybe minden fuvart és a török császár közelgésének híre elég volt arra, hogy azt a nép a portyázat és dúlás vérjeleneteivel kösse össze. Akinek barma volt, tovább szállítá, akit szegénysége nem kötött a röghöz, a háború nem foglalkoztatott, talált csendesebb vidéket, hová elvonulhasson és a sok földvár, palánka s kerített város hazánk sík földén is elég menhelyet nyújtott a csekélyebb vagyónú családok nőtagjainak és gyermekeinek.

Utasaink tehát mentől közelebb értek, annál lehangolóbb vala a benyomás, melyet az elhagyatott és néptelen tájkép gyakorolt képzelődésökre, mit utóbb Buda rongált kőfalainak már tisztábban kivehető részletei is fokoztak.

- Elemér úrfi - szólt jókora szünet után Barnabás, ajkain ferde mosollyal, - a csonka torony is eléggé meg van alázva. Nem hordja fejét felül az emberek házain, pedig templom. Vajjon minő?

- Természetesen keresztyén templom.

- Tudok én Budán oly tornyot, melynek tetejére jól illenek a félhold vagy a veres kakas; de ne haragudjék kegyelmed, nem akartam én bántani, hiszen! együtt kell emelkednünk, hogy lábunk alatt lássuk a sok cifra és rongyos népet, kinek ruháit egymással csak azért cserélteti fel a vak szerencse és balsors, hogy mi nevethessünk a furcsa átöltöztetésen... Nem mondhatná-e meg nekem Elemér úrfi, hogy melyik a Boldogságos Szűz német egyháza?

- S miért kérdi?

- Mert olyan kezdőbetűket szeretnék számára rajzolni, melytől ijedve forduljon el, aki imádkozni akar. Atyám árnyéka a legiszonyúbb éjeken vádolta be ezen egyháznak oltárát, padjait, minden követ, csak a harangokról nem beszélt.

- S mégis a harangokat számúzná kegyelmed a félholddal, melyet a toronyra óhajtana tűzni - szólt tréfásan Elemér, látván, hogy Barnabásnak a léleklátás s a halottakkal társalgásból merített düh oly kedélybetegsége, melyet a szerencsétlenség fejtett ki s csak a nyugalom és jólét, nem pedig az okoskodás vagy korholás gyógyíthatnak meg.

- Maradjunk tehát a vörös kakasnál, - mondá fontolgatás közt a diák.

- De Werbőczy István ő nagysága nem fogad szolgálatjába a vörös kakast kedvelő embereket. Ő, mint hallom, a gyujtogatás ellen szigorú törvényeket írt.

- Csak tán nem akar az úrfi engem feladásai által a szolgálatból kitúrni?

- Jegyezze meg kegyelmed, - válaszolta Elemér a legkimértebb szigorral, - hogy még nincs szolgálatban s tehát ki sem lehet túrni s hogy aki engem feladónak mond azt én érdeme szerint meg szoktam büntetni.

Barnabás leemelte fejéről ércsisakját s őszinte, de ferde alázattal esdeklék: - Ne vegye kérem, rossz néven megfontolatlan beszédemet! hiszen tudja, hogy nekünk okvetlenül együtt kell emelkedni. Különválnunk nem lehet nagy veszély nélkül.

A végszavakban az alázat mellett volt valami fenyegető is, de a lantos vagy nem vette észre, vagy nem akarta.

A kellemetlen érintkezésből támadt hallgatást Elemér figyelmeztetése törte meg: - Ni! ott alkalmasint törökök jönnek? - Ezzel újjával a Margit-sziget innenső oldala felé mutat, honnan egy dereglye, fegyverekkel rakva, siet a Duna jobbpartjára, míg felülről szintén spahiknak látszó alakok tűntek elő s csakhamar pár száz lovas és gyalog volt együtt.

- Most már próbára tehetjük vitézségünket, - szólt Barnabás diák.

- De a törökök szövetségeseink.

- Úgy hát folytassuk csendesen utunkat.

- Nem tanácsolnám, mert ha velünk találkoznak, okvetlenül elveszik lovainkat, sőt minket is elárvereznek.

- Hogy árvereznek?

- Dobszóval, a rabszolga vásáron, - jegyzé meg Elemér.

- No úrfi, ezek élelmes szövetségeseik. Nem lehet nálok rossz pálya a katonáskodás.

E társalgás alatt legalább negyven díszruhás magyart vettek észre a Dunaparton, a királyi palota átellenében, kik valószínűleg hajóra vártak, mely őket átszállítsa.

A törökök pedig csendesen kezdettek a díszruhák felé húzódni.

- Fordítsuk utunkat Pestnek, - szólt Elemér.

- Lássuk előbb, mi lesz ebből, - tanácsolta Barnabás.

Lantosunk nem akart tiltakozni oly javaslat ellen, mely a távolság dacára is némi bátorságot feltételezett.

A következő jelenet tanui voltak tehát, melyet Barnabás diák előbb csak figyelemmel, utóbb azonban a káröröm bizonyos izgatottságával szemlélt.

A törökök óvatosan haladtak a parton, zajt nem ütve, de nem is rejtőzve. Valószínűnek látszott, hogy a magyarok észrevették őket, de vagy rosszat nem gyanítottak, vagy talán még szíves fogadtatást is vártak. Midőn azonban a spahik három vagy négyszáz lépésre valának, hirtelen szétbomlottak s félkörre alakulva és a gyalogságot, mely többnyire lándzsásokból állott, előrebocsátva, oly támadó állást foglaltak, mely a díszruhás urakat a Dunába is szoríthatta volna.

Ekkor a törökök közül valaki előlépett s elég udvarias magatartással beszélt, mint a jelek után ítélve Elemér és Barnabás képzelé.

Midőn a török ismét a sorba állt, azonnal a magyar részről vált ki valaki, és szintén csendes magatartással látszott szónokolni.

Mihelyt pedig a magyar bevégezvén mondandóját, a sorba hátravonult, megint előlépett a török s e sajtáságos jelenet többször ismételtetik azon különbséggel, hogy a szónokok magatartása mindig szenvedélyesebbé lett s hogy a magyarok egyszerre felemelték kezüket, mintha fenyegetőznének.

Barnabás diák nagy reményt is csatolt a fenntartott kezekhez s éppen javasolni akarta Elemérnek, hogy megsarkantyúzva lovaikat, sorakozzanak... az erősebb félhez; de nagy bámulatára azt vevé észre, mikép a sokat ígérő verekedés helyett a törökök által vont félkör megnyílt s azon, mint a feltárt kapun kivonulván a magyarok, előbb lassú lépésben, utóbb ügetve mentek arrafelé, hol most Kőbánya fekszik.

- Úgy veszem észre, a törökök bár szövetségeseink, nem szeretik, ha Budavár őrizete új erővel szaporíttatik.

Elemér, ki ezen észrevételt kockáztatá, meglehetősen hozzávetett a távolban eljátszott jelenethez.

A pesti ütközet után a szultán közelgésének híre elterjedvén, az ingadozók közül azokat, kik a királyné földjén laktak, de Ferdinándhoz szíttak, aggódóvá tevé eddig folytatott politikájuk kimenetele iránt. Eszökbe jutott György barát fölkelést parancsoló rendelete, melynek különböző ürügyek alatt nem engedelmeskedtek s most már a mértéken túl is eljöttek hitték az időt, hűségök és vitézségök kitüntetésére. Öltözékek és fegyvereik díszével is akarták betakarni a szennyfoltot, mely késedelmezésekből ragadt jellemökre. Bátorságukban nem volt hiány és Szolimán hihetetlenül gyors megérkezésének tulajdoníthatni, hogy a harc babérjai leszaggatásától elkéstek. Ők azonban legalább a királynénál bejelenteni és kimenteni akarták magokat; de a szultán már rendeletet adott, hogy portyázó csapatai szép módjával gátolják meg az úri rend Budára tódulását. A későn jött díszruhások tehát illő óvás és tiltakozás után háztűzhelyeikhez visszaindultak.

- Vonuljunk Pestre, úrfi, ha nincs kedvünk töröknek felcsapni, - szólt Barnabás diák, észrevevén, hogy a spahik az egész rónán rajlani kezdenek.

Balra tartva, tíz perc alatt halk ügetéssel is e kis kerített városban lehettek.

Elemér helyeslé útitársa nézetét.

- Egyúttal ott fogunk hálni s hajnalhasadtával csolnakot keresünk, mely Budára szállítson.

Pest nem éppen gyarló, de nem is erős falakkal kerített város volt s Buda ostroma alatt Roggendorfhhoz szított. Kiterjedése csekély. Utcái keskenyek. Házai magasak, de aránylag karcosak, emeletenként legföllebb hat ablakkal. S hogy a környékre, mely annyi csaták színhelye volt, az aggódó polgár gyakran tekinthessen, nem mulasztá el épületét legalább két-ablakú padlásszobával befejezni.

E várost főbírája és a várnagy Fotiscus Ottó vitézsége sok galibába keverte. A főbíró Budavár megvívásakor első akart lenni a falakon s emiatt maga is sebet kapott, magisztrátusa is György barát golyói által megtizedeltetett. Később Roggendorf, bár rövid időre, egyik főhadállási pontul választá Pestet, mi a lakosok kamaráját és zsebét meglehetősen kiüríté. Midőn Mahomed basa és Török Bálint Roggendorfon győzedelmeskedtek, Perényi huszárai a kivonuláskor féktelenül rabolták és feltörték a boltokat s emiatt elkésvén, a török csapatokat nyakukra hozták s javában vagy kardra hányattak vagy fogságba estek. A polgárok Isten büntetésének tekinték háládatlan bajtársaiknak e szerencsétlenségét; de a Perényi-huszárok iránti gyűlöletökkel nem csillapíthaták le Mahomed pasa vagyonszomjas haragját, ki mihelyt főhadiszállását Pestre téve át, Izabella nevében, de saját katonái számára roppant sarcot csikartatott fel a rebellis polgárságon. Végre Szolimán császár egész táborát a budai magaslatokra vezetvén, Pest, melynek alig volt már őrizni valója, őrizet nélkül hagyatott s a polgárok tüstént feltárták kapuikat, főleg azon meggyőződéstől buzdítva, hogy sem barátnak, sem ellenségnek nincs mit többé elrabolni.

E mogorva városba lépett be Elemér és Barnabás, a legkecsegtetőbb reményekkel a puha kenyérre, friss peccenyére, jó borra és tiszta ágyra.

- Van-e közel vendéglő vagy kitűnő csapszék, hol ló és ember megférhessen? - kérde Elemér az Üllői-kapun berohanva.

- Úri egy van, az utcának majdnem tulsó végén, jobbra. Könnyen megismerhetni a természeti nagyságban lefestett vörös griffmadárról, mely homlokán lóg.

Ezt a kovácslegény válaszoló, ki a várkapu melletti műhely előtt éppen egy megnyilazott ló körmét vagdalta.

- Nem verhetne-e fel hirtelen egy patkót? - kérde Elemér s Barnabás diákhöz fordulva, hozzátette: - holnap úgyis hajnalszürkület előtt indulunk.

- Addig én megszálok a Griffbe, - szólt a diák, lassan tovább léptetve s a magas épületekre hülye tekintetet vetve.

A kovács vasalás közben tudakolá: - Nem Perényi lovas-e az, ki az úrfival jött?

- Nem.

- Szerencséje!

- Miért? - kérdezte Elemér.

- Perényi-huszárok tőlem is egy lovat raboltak, - említé válasz helyett a kovács... - Pedig szakasztott olyan, mint a Perényi-huszárok, - tért vissza Barnabás diákra, ki körül már csoportosodni kezdtek.

Ekkor Elemér hallá mindenfelől «Perényi-huszárok!»

Omlott a nép a kapun és boltajtókon.

Elemér sejté már, hogy útitársát a tömeg nemcsak megbámulni akarja.

Kifizetvén a kovácsot, sarkantyút ad lovának; de a keskeny utca rakva, tömve lett részint bámuló, részint káromkodó néppel. - Üssétek agyon! verjétek le lováról! - hallá körös-körül a Barnabásra célzó nógatást.

- Nem Perényi-huszárok az! A királyné zsoldosa! ne merjék bántani! - kiabált kíméletlenül terelve maga elől a tömeget, hogy a diákhöz csatlakozhassék.

Ennek helyzete valóban nehéz volt.

Lobogós lándzsáját, mellyel bánni különben sem tudott, dorongként használta, óriás pajzsát, mely balkezének szabad mozgását gátolta, önvédelem helyett, megtámadói fejére csapdosta.

A nép füstökkel, buzogányokkal volt ellátva s egy pár közülök karddal is.

- Húzzátok le a lóról! - tanácsolták ismét a távolabb esők a közelállóknak.

- Verjétek föbe, szúrjátok le! - lett a másik jelszó, mellyel küzdelemre voltak nógatva azok, kik még beütött fővel, tört kézzel, fuldokló mellel visszavonulva, földre veretve, a tizenhat markos lótól és társaiktól tapodva nem valának.

Viszont Barnabásnak is csengett, pengett a sisakja és domború mellvértje. Narancssárga arcbőre szederjessé lett, szája tajtékzott a dühtől s nyírott bajuszát és állát vérfoltok lepték.

Az éktelen lármától és ütlegektől zaklatott mén, - melyet Barnabás a hosszú út és Elemér oktatása alatt már megtanult vezetni, - végtére kifogy türelméből s urának bőszerű természetét egészen elsajátítván, rúgni, ágaskodni kezd és a lerészegített elefánthoz hasonlóan tiporta az előtte állókat.

Elemér kardot rántva tört rést magának s messzeható hangon kiabálá: - Oszoljatok el! az nem Perényi-huszárok, az Izabella királyné zsoldjában van. Aki bántani meri, föbelövetik. Én az egész várost holnap megtizedeltetem!

Elemér úrias külsője különben is könnyen vezethette a népet arra a gondolatra, hogy főrangú osztályhoz tartozik.

Fenyegető szavai pedig azt hagyták sejtetni, miként legalább is a dandárvezérek közé tartozik s deli almásszürke paripája szintén megtette a kellő hatást.

Sokan kitértek előle, sokan megijedve a következményektől, vele együtt kezdték kiabálni: - Nem Perényi katonája! Bocsássátok szabadon!

Elemér néhány hozzácsatlakozó polgártól kísérvé, éppen a legsürgetőbb percben érkezett Barnabáshoz; amidőn tudniillik egy utcasuhanc a ló mellé lopózva, kacrával annak lábát vágta meg a térdhajlásnál. A sebzett állat amint hátrazökkent, gazdája, ki a lándzsával a suhanc felé szúrt, igen megrántotta a zablyát s e kettős hatás miatt a szerencsétlen ló hanyatt esett.

A diák páncélos és lemezes természetének roppant súlyával a földre koppant. Szemei elhomályosultak s öntudata, mint az elfűjt mécs, kialudt.

Elemér kardjával szabdalva riasztotta szét a martalékjára rohant tömeget.

E közbe harsogott háta megett: - Félre, ha mondom! én Fotiscus Ottó vagyok!

Fotiscus híres vívó s a pesti őrség várnagya volt. A törökök megszállása alatt az őt bámuló nép által elrejtették s most igazságot osztani jelent meg.

- Aki a földön fekszik, - mondá, - lehet Perényi-huszárral, de lehet nem is az; miután Erdélyben vannak így öltözött vértések. S nagy esztelenség volt tőletek, hebe-hurgyán megtámadni.

Midőn Ottó úr e rövid rendreutasítást bevégzé, már Barnabás kábultságából felébredve, talpon volt és harcias állást foglalván, új támadásra várt.

- De ami kegyelmed fenyegetését illeti, - folytatá Fotiscus Ottó Elemérhez fordulva, - arra csak azt jegyzem meg, hogy Buda ostroma alatt alkalmam volt a vár védelmezői közül minden valamirevalót ismerni, azonban fogadni mernék, hogy egymással mostanig nem találkoztunk.

- Használjuk fel tehát a percet a megismerkedésre.

Ezzel Elemér hüvelybe dugott kardját ismét kirántotta.

A nép az utca szélén sort formált, Barnabás nem tudta, ébren van-e vagy álmodik, midőn látta, hogy helyette útitársa sodortatott be a küzdelembe, még pedig a legudvariasabb módon, minden düh és agyarkodás nélkül.

Ritka látványt nyújtott közönségének a két vívó.

Fotiscus Ottót a bálványzásig szerették; az idegen lovagot merészségeért elveszettek tartották.

Pengett a kard, élénk mozdulatok és ellenmozdulatok váltották fel egymást s az első menetből már kitetszik, hogy Ottó rég ismert ügyességét ragyogó fényben tünteti ki, de vetélytársa szintén művészi vívó.

Később a küzdő feleknek alapos oka lévén egymástól tartani, oly fogásokhoz nyúltak, melyek a híres vívómesterek saját titkai, hogy cselvágások által félrevezetve a figyelmet, biztosan megsebezhessek ellenfeleiket; de mind Ottó, mind Elemér hamar átlátták, mennyire nehéz titkos céljaik iránt ámítani egymást. Mindenik kerülte tehát azon álcás mozzanatot, mely, ha sikerül, okvetlenül sebet ejt; de ha elhárítatik, kétségtelen előnyt ad a versenytársnak.

Midőn a második pihenés állott be, Ottó homlokát törülvén, megjegyzi: - Én Castruzzótól tanultam, ki a condottierik leghíresebbje és egész Olaszországban első vívómester volt; de azt képzelni sem tudom, honnan ismeri kedves barátom a nagy maestro titkait?

- Engem Ben-Nusiremir gyakorolt be álcás mozzanataiba s ő egész keleten tekintély a kardhordozásban; de nem titkolhatom bámulatomat azon, hogy kedves barátom a keleti művészet rejtelseibe is oly mélyen behathatott.

- Kezdjük meg a harmadik menetet, de cseréljük ki elébb neveinket, hogy emlékezetünkben maradjon.

Ez megtörténvén, folyt a küzdelem.

A nép feledve az életveszélyt, melynek bálványozott várnagya ki van téve, egyenlő rokonszenvvel és bámulattal kísérté a felek tusáját.

Barnabás diák számígtatván, hogy hány polgárt vert le lándzsájával, öklével és paizsával, melyet védelem helyett, mintha mosogató teknő volna, egyik végén megragadva, szintén ütlegekre használt és számígtatva azt is, hogy ellenségei közül hánynak törhette be fejét,

nyomorékíthatá meg karját, zúzhatta be mellét s ferdítheté el vállpercét, meg volt győződve, miként Elemér ügyessége kevés gyakorlati érdemmel bír. Ezenkívül a diák nagy elégtételül szolgált, hogy most először jutott a rég áhított szerencséhez: embertársainak jelentékeny kárt okozhatni és a gyűlölt világban az emelkedésre jogigényt formálni.

De a lélek csodálatos rejtélyei közé tartozott az is, hogy midőn a diák sötét kedélye a gyűlölet élvezetébe merült, ugyanakkor támadt keblében bizonyos, bár még elmosódott és határozatlan érzés Elemér iránt, mely némileg hasonlított a vonzalomhoz.

Fotiscus és vetélytársa a harmadik menetet is bevégezték s újra eredmény nélkül s már éppen a negyedikhez akartak fogni, midőn egyszerre hangzott: jön a török!

Félbehagyták a tusát s a várnagy menhelyébe készült vonulni; de elébb lelkiismeretes kötelességének tartotta Elemért és Barnabást megnyugtatni a pesti polgárok irányában.

- A város sajnálja a kellemetlen tévedést. A vértés katona úrnak testén és lován szenvedett kárát duplán fogja megtéríteni. Erről kezeskedik Fotiscus Ottó... Hejh! - kiáltott egy ácsorgóhoz, - vidd e lovat a baromorvoshoz. Sajnálom, hogy kegyelmednek gyalog kell Budára menni, - mondá Barnabásnak, - de a baromorvos lakása a Szent Antal-utcában van, legkisebb gyerek is megmutatja. Ha a ló dögge lesz is, az sem baj, okvetlenül duplán megtérül a kár.

- Kedves barátom, megengedi, hogy szintén itt hagyhassam lovamat, - szólt Elemér Barnabás iránti gyöngéd figyelemből.

- Vezesd e lovat a városbíró aklába, - rendelé Fotiscus annak, ki legelőször szemébe ötlött s ez bár a város mestere volt s hosszú talárt hordott, példás készséggel ragadta meg az almásszürke kantárszárát.

- S most isten vezesse kegyelmedet, kedves barátom! - szólt a történelmi híró várnagy, megölelve és megcsókolva Elemért. - Minél lejjebb mennek a Dunaparton, annál könnyebben lehet csónakra vagy dereglyére találni. De tartok tőle, hogy pár mérföldet kell gyalogolniok.

- Jön a török! - hangzik ismét.

Fotiscus eltűnt s utasaink is gyorsan távoznak.

Mellékesen említjük, hogy a török Pestre most nem jött sem harácsért, sem rablás végett.

Célja ugyanaz volt, mi a diszruhás csapatnak.

Kikutatta: vannak-e a vidékről urak, kik a hadjárat miatt vagy egyéb okból ide csődültek s Budára szándékoznak. A kevésszámú vendéget, kikre a nemesi osztályból akadt, összegyűjté, a Margit-szigetről levezett dereglyére rakatta s a budai partra szállítván, ideiglenesen a Mátyás király istállójába, arra a helyre, hol most az északkeleti vasút palotája van, zárátá. A pesti polgárok a várból nagy rémüléssel nézték az idegenszerű jelenetet s aggodalmuk még inkább fokozódott, midőn az istálló kapujához török örök rendeltettek.

*

Barnabás diák elpotyolt testéhez képest elég fürgén, sőt majdnem jó kedvvel követé Elemért.

- Emlékszik-e a hortobágyi gulya bikájára, mely megrohanta? Akkor én távolból csendesen néztem, mi történik. Sem a bikát, sem kegyelmedet nem pártoltam. Igazságos, részrehajlatlan tanuja valék a szemem előtt lefolyt egész ügynek. Az úrfi, mint gondolom, ma irányomban más rendszert követett és szájával, sőt karjával is támogatott. Nem akarom eldönteni a két eljárás közül, melyik jobb. Az ember egymást falva húzik s alkalmasint csak az nem keres mentül táplálóbb eledelt, akinek gyomra elromlott és nem bír könnyen emészteni. De mint

már említém, nincs szándékom különböző eljárásainkat becslés alá vetni. Egyedül azt akartam kijelenteni, hogy kölcsön fejében egyszer, de csak egyszer, én is határozottan fogok kegyelmed részére állani, ha veszély fenyegetné. Ezt felírom a rovásra.

- Számolok is rá, - szólt nevetve Elemér.

- Amit állítottam, komoly.

- Annál jobb, - válaszolá Elemér, - de térjünk ki az útból, mert nem szeretném, ha még ma este kellene a kölcsönt kegyelmedtől megkérnem.

Valóban lódobogás hallatszék a Dunaparton s a háború alatt letaposott gabona közt hátrább húzódó vándoraink az alkony szürkületében is felismerték a török portyázókat, kik a Duna révein a közlekedést gátlani jöttek.

- Ha ez így tart, megtörténhetik, hogy a budai oldalra Kalocsán vagy talán éppen a Fekete-tengernél kelhetünk át, - szólt Elemér helyzetökön nevetve.

Beszéd és gyaloglás közt már mélyen behaladtak az éjbe s midőn Soroksárra érvén, a korcsma kemény padjaira heveredtek, eleget álmodozhattak arról, mily zamatos bort, mily derék pecsenyét s mily puha ágyat hagytak Pesten, még pedig csupán azért, mert egyiköknek öltözéke hasonlított a Perényi-huszárokéhoz. De vigasztalásul szolgált, hogy az említett élvezetek közt a török meglephette és Mátyás király aklába zárhatta volna őket, mi a Budára költözés nem a legkellemesb nemei közé tartozhatik.

VI.

Még mielőtt pitymallott, csolnakkeresés után láttak, mert Elemér a Csepel-szigetet, melyet a Duna átkarol, nem vélte oly helynek, mely élénk közlekedést tartana rendes időben is.

Óvatosan haladtak felfelé s még nem voltak a szigetfoknál, midőn egy sajátságos jelenet tanuivá váltak.

Négy tisztességesen öltözött sajkos szállított a Duna balpartjára egy hosszú sárgahajú, kopottszerű parasztot, ki hátán nagy puttont hord. A paraszttal öt koldus folytat élénk, de halk társalgást; az egyik kintornát tart kezével, a másik térdmankóval van ellátva, a harmadik koldus ronda hegedűjén, melyről a húr fele már lepattant, a szegény Lázárról szóló nótát próbálgatja; a negyedik drótostótnak látszik, az ötödik pedig visító malacot hoz, melyet talán a jobbparton fizetés nélkül szerzett meg, mert a testét fedő rongyok aligha vezették volna bírúit oly gyanúra, hogy az még jogos tulajdona is lehet.

Midőn a naszád ki kötött, a matrózok megcsókolták a puttonos kezét, a koldusok átölelék őt s egyenként mondák: - Mihelyt dolgainkat intézzük, meglátogatunk Palotán.

Az öreg paraszt a partra lépve, ledobta a puttont s egy éppen érkező hintóba ült.

Elemér Barnabást, ki röhögni kezdett, hátrább vonta a part füzei közé.

Alig foglalták el meglehetősen fedett álláspontjokat, midőn lódobogás hallatszott s egy huszár érkezett két felnyergelt paripát kötőféken hozva.

Ekkor a drótostótnak és a kintornás koldusnak kezét megcsókolák a matrózok, arcát pedig koldus pajtásai. A partra lépve a tót a drótot s társa a kintornát a vízbe dobta s lóra pattanván, a huszár kíséretében tovavágtattak.

Most jött egy öreg szolga s jelenté: - Nagyságos uraim! a városbíró uram fogata a soroksári kapu előtt vár.

Ekkor a matrózok részéről megint nem maradt el a tiszteletteljes kézcsók. Az egyik koldus hegedűjét, a másik a malacot átadá a matrózoknak, a harmadik pedig lábmarkóját a Dunába dobta s a parton vizsgaszemeket vetve a környékre, gyors léptekkel útnak indultak.

Elemér csak azt várta, míg eltávoznak, hogy a sajkásokat megszólítsa; de íme! a parthoz vágtat egy fakó szekér, arra gyorsan felugráltak a matrózok s a kocsis szünet nélkül csapkodva lovait, elnyargalt éppen azon soroksári úton, melyen Elemérék érkeztek a Csepel-sziget fokáig.

- Most már van csolnakunk; de ki visz át? - kérdé szájátva Barnabás diák.

- Magunk, - válaszolta Elemér.

- Párszor próbálkoztam ugyan a Szamoson; de nem ígérhetek kegyelmednek sok segélyt.

- Valahová csak kikötünk - buzdítá útitársát Elemér, megragadva az evezőt.

Valóban ki is kötöttek, de jóval alább, mint remélheték. A csolnakot azon gondviselésnek, mely a balpartra alkalmas percben küldé, további oltalmába ajánlván s Promontoron áthaladva, minden baj vagy kaland nélkül közelítének Budavárhoz.

Amint pedig utazásuk végcélja szemeik elébe lépett rombolt falaival, sérült homlokú márványpalotájával, magas, csorba épületeivel és templomaival: legott versenyzeni kezdenek egymással a nagy Werbőczy lakása, háztartása és viszonyai iránt, mindenik saját fogalmai és érdekei szerint rajzolván le az ismeretlent, a még hírből sem hallottat.

Elemér tág, de egyszerű palotának képzelte Werbőczy lakását, melyben a bőség és kényelem pótolja a fényűzést. Szerinte a háziúr számos cselédsége hű szolgálatban megöszült férfiakkól s a műveltséget kedvelő magas családúak gyermekeiből áll, kik szerencsájöknek tartják, hogy magzataik a bölcös és tapasztalt államférfiú szeme előtt s oktató felügyelete alatt serdülnek fel.

- Megvallom, nem hiszem, - szólt Elemér, - hogy szeretett pártfogónknak sok fegyverese legyen. Ő az eszmék, nem pedig a csatatér vezére. Igaz ugyan, hogy több pogány fogságba jutott ifjú az ő irgalmasságának köszönheti szabadságát; de nem merem remélni, hogy közülök a többség harcfiakból állana s alkalmasint kevés kilátásuk van a katonai pályán tündöklésre. Azonban a tudománynak is kell időt szentelnünk, hogy majd midőn a Török Bálint és Petrovics zászlói alatt kell a haza ellenségeivel harcolnunk, ne csak a nyers erő vonja ránk előljáróink figyelmet.

- Nem szeretnék megint kezdőbetűket festeni s oly tudományokra vetni fejemet, melyekben minden szerzetes barát legyőzhet. Werbőczy, mint Deák uraimék beszéltek, nádorispán s ennél fogva az ország főhadvezére is volt. Nem hihetem tehát, hogy lakása ne hasonlítson inkább egy várhoz, mint a rőföskereskedők vagy a pénzváltó Fuggerek, vagy a pernyúzós hivatalnokok épületeihez. Meg vagyok győződve, hogyha sandalog is a lépcsőn fel egy diák a hónalja alatt iratokkal, s egy-egy pap áhítatos pofával; de nagyjában mégis a vitézek sarkantyúja és kardja fog pengeni a tornác-lépcsőkön s a teremben a hosszú sorban felállított könyvekkel szemben még számosabb paizsok, páncélok, alabárdok, buzogányok, szablyák és puskák lógnak a falakon. Vagy nem volt-e Deák uraiméknak is elég öldöklő eszközük s miért hiányoznának azok Werbőczy ő nagyságánál, ki magas polcra emelkedett és oly hatalmas, hogy kedve szerint bánik el a világgal s ha orrunk nem tetszik, azt is levághatja.

- Kegyelmed, - szólt Elemér, - a nagyságot úgy sem képzeled szelídséggel párosulva, mint a kígyót méregtartó hólyaggal ellátott fog nélkül.

Ily beszélgetés közt érkeztek a székesfehérvári kapun Budavárába, melynek első percben romjai, a másodikban még fennmaradt szépségei hatottak Elemér kedélyére.

Barnabás némi elégtétellel nézte a díszes épületek homlokába fűrt lyukakat. - No! ennek is befizettek a golyók, - röhögé. S ha nagy és pompás palotákra talált vagy a Werbőczyének gondolta, vagy ronda őszinteséggel sóhajtá: - Miért akkora akol egy disznó számára!

- Nem tetszik-e tudni, hol van a kancellár úr ő nagysága háza? - tudakolá Elemér egy gondolatokba merült kis férfiútól.

- Rossz jel, hogy még semmi hír nem jön! - mondá János diák, a Víziváros legbelátóbb politikusa, mintegy gondolatait szöve tovább. Aztán bocsánatot kérvén szórakozottságáért, így szólt: - Kövessenek vitéz uraimék engemet csak húsz lépésre a várfalig s ott megmutatom Werbőczy István házát, mely voltaképpen nem a Werbőczy, hanem Istenben boldogult János király atyjáé, Zápolya Istváné, a bécsi helytartóé volt s a kancellár úr csak érdemei elismerésül bírja a felséges családtól, még pedig élethossziglan. A nagy Werbőczy úr bölcs és tudós férfiú, azonban Podmaniczky előrelátó. Nem tetszett nekem, hogy ő hiányzott a kis király kíséretében... Íme! - s ekkor a várfalról újjával a külváros egy távoli pontjára mutatott, - íme! itt van a Zápolya- vagy respektive Werbőczy-ház.

- A templommal szemben? - tudakolá Elemér.

- Igen, a mezítlábas barátok kolostorának átellenében.

Az épület tág, de ódon alakú volt s csaknem kolostorszerű. A város ostroma alatt megrongálódott s bár széles falain aránylag nem sok sérülés történt, de födele bomladozik és leroskadással fenyeget.

- Nem adnám érte Deák István uram refektóriumát, - szólt mogorván Barnabás.

Elemér is fedezett fel a roncsolt épületben valami hasonlatosságot azon paradicsomhoz, melyből kiüzetett s míg szívében megsajdult a rég néma fájdalom, ajkairól egy sóhaj röppent el és szeméből egy könny szivárgott ki.

- Mennyi pusztulás! - sóhajtá hangosabban, hogy Barnabás elől palástolhassa fölindulásának valódi okát.

- E ház, - közbe szólt János diák, - tele volt cselédekkel s török rabságból megváltott urfiakkal, mert Werbőczy abban keresi a fényüzést, hogy számos szolgálával és védencselével jelenjen meg a közhelyeken. E szokást a római szónokoktól tanulta, kiknek kliensei a fórumot meglepték, hogy éljenezhessék pártfogójuk szép körmondatait. Most bezzeg nincs kivel magát kísértesse. Az ostrom kezdetekor cselédeit és pártfogoltjait mind elbocsátotta; mert a várban nem volt hová telepítse. Többnyire katonának szegődtek; a vénebbek pedig a vidéken tévelyegnek, mint pásztornélküli juhok. Werbőczy uram még mindig egy ötvösnél lakik a várban s csak három szobája és két cseléde van.

- Oda hát mi nem férünk be, - mormogá Barnabás diák.

- S kegyelmetek Werbőczy szolgálatában vannak? - kérdé János.

- Rokonaitól jövénk hozzá, - válaszolta kitérőleg Elemér.

- Nagy férfiú, valóban nagy férfiú ő s tegnap meg is rendelte a ház kitatarozását, úgy, hogy két hét alatt minden kész legyen. Csak az ország sérveit is oly hamar reperálhatná; de sehogysem tetszik nekem a szultán táborába menetel. Podmaniczky okosabb volt, mert mint a borbélyától tudom, hosszú sárga vendégghajat készíttetett magának, hogy a basák ne a saját üstökét

ragadhassák meg s még e vendéghajjal sem ment Óbudára; hanem, ha nem lappang köztünk, akkor alkalmasint útban van Palotára.

- Puttonnal a hátán találtuk paraszt ruhában, - válaszolá János diáknak Elemér. - S több koldus ment vele Palotára. Alkalmasint Podmaniczky látott el minket is csónakkal.

- A koldusok nem kétlem, főrendűek voltak, kik jobban gondoskodtak magokról, mint a nagy Werbőczy.

- S mi történt vele? - kérdé Elemér, ki semmit sem tudhatott arról, hogy míg ők Soroksárról Budára jöttek, a gyermek király tanácsosaitól kísérvé a szultán táborába ment.

- Ha nincs ellenökre, Werbőczy szállására vezetem kegyelmeteket s addig elbeszélem a mai nap örökemlékű eseményeit.

Midőn az ötvös kapujához értek, János diák elbúcsúzott az idegenektől.

- Nekünk, míg pártfogónk saját házába beköltözhetnénk, okvetlenül szállást kell keresnünk, - mondá Barnabásnak Elemér. - Most felfutok egy percre, hogy jelentsem megérkezésünket, addig kegyelmed várjon rám e kőpadon.

Barnabás karon fogta Elemért s aggódó gyanús arccal szólt: - De ne feledkezzék meg az én nevemről is.

- A cselédnek nem szólhatok kegyelmedről, mert még Werbőczynek be nem jelenthettük; de becsületemet kötöm le, hogyha urunk nem fogadja be, akkor én sem lépek szolgálatába s együtt keresünk magunknak új gazdát.

- Úgy-e az adott szó szent? - kérdé Barnabás.

- Természetesen.

- Megnyugszom benne, - jegyezte meg Barnabás a kőpadra ülve.

Összefogott karral ült mereven s maga elébe nézett.

- Nem csal meg! - mormogá... - De minek bízom az emberekbe? Miért gyűlölném kevésbbé most, mint régen?... Nem csal meg... S ha mégis kedve jönne szavát be nem váltani, ha befolyását arra használná, hogy Dorát bírja s engem a világba kidobjon!!... Hisz, csak úgy nem kaphatja meg Dorát, mint én. Mindkettőnk ebrúdon vetettek ki Deákék. Nem szegi meg esküjét.

Barnabás könnyült lélekkel emelte fel a porból szemeit s végigtekintett az utcán hullámzó tömegben, melyet valami ok erős mozgásba hozott.

A sok nép kivétel nélkül a Szent György-tér felé haladt s amint Barnabás e mozgó, eleven életet, e tolongást tekinté, szemei egy templomon akadtak meg. - Csodálatos! mintha már láttam volna! s hol? ah! tán azon iszonyatos álmokban, azon vérfagyaláló jelenetek alkalmával, midőn a sír kiveti árnyait, hogy lelkemet elsötétítsék!... Hejh! nem mondhatná-e meg kend nekem, hogy hívják azt a templomot?

- A Boldogasszony német egyházának, - válaszolá a megszólított.

Barnabás visszahanyatlék a kőpadra.

S midőn Elemér Werbőczy lakásából kijött, útitársát halálsárgán, merev szemekkel, feldúlt vonásokkal s reszketve találta.

- Az Istenért, mi baja! - kiálta, kezeivel rázva őt, hogy magához térjen merengéséből, mely ájuláshoz vagy nehézkórhoz hasonlónak látszott.

- Semmi, éppen semmi! - nyöszörgé Barnabás dörzsölve szemeit. - Győzedelmeskedtem a sátánon. Harcom erős volt. Úgy-e Elemér! ön nem hagy el engem?

S a durva, mogorva, bösz férfiú most könnyezni kezdett és különben zárt, rideg vonásain olyan kinyomat látszott, mely a nemes eltökéléshez hasonlított s fényével besugárzá és megszelídíté az egész arcot.

- Keressünk gazdánk átköltözéséig szállást magunknak s aztán keressük együtt a szerencsét s vívjunk együtt a rossz sors ellen.

- Ámen! - szólt Barnabás csaknem szertartásos hangon, csaknem kedélymelegséggel.

*

E közben a nép közé, melynek csődületét a királyi kíséret visszaérkezéséről terjesztett álhír okozá, janicsárok vegyültek, mintegy látni óhajtván a vár és város belsejét.

Eleinte alig vették észre, de csakhamar kisebb csoportozatokká alakultak s oly gyanús szemmel néztek az ötvösök, fegyverkovácsok s az olasz kereskedők selyem- és posztóáruira hogy a boltok egyszerre becsukattak s a közönség egymást lökve s akadályozva, sietett volna házába zárkózni, ha a tömkelegből, mely ide-oda sodra, kibontakozhatnék.

Nem telt el egy óranegyed s már a Mindszent-, az Olasz-, a Szentpál-, a Zsidó- s az Ötvös- utcán hemzsegett a janicsár s a székesfehérvári, bécsi és vízivárosi kaput rajként lepte meg.

- Rosszul állnak itt a dolgok, - szólt Barnabás diák.

- Félek, szállásra nem lesz szükségünk.

- Csak ne váljunk el egymástól, védelmezzük elszántan magunkat s aki túléli a másikat, álljon érette bosszút - sürgeté vad lelkesedéssel Barnabás.

- Megfoghatatlan, hogy a törököket a várba bebocsátják. Vak, aki nem látja a veszélyt, mely ily meggondolatlan szívességből eredhet. A vezérek a szultán táborában vannak s az órség önfejűleg nem mer semmit tenni. És ha ezen janicsárok a kínálkozó alkalmat felhasználva, minden vérontás nélkül hatalmukba ejtenék a várost: vajjon akkor a szultán kieresztené-e körmei közül e drága martalékot, ámbár előre megtudva, talán betiltani, sőt megbüntetni is kész lett volna a becsületét ekként sértő eljárást?

Elemér alig kockáztatá e megjegyzést s már Barnabás diák kész volt fegyverét a janicsárok ellen fordítani. - Szabadítsuk meg a várost, - mondá; - ez halhatatlan híru tett lesz. Most alkalom nyílt a gyors emelkedésre.

- Ketten csak nem verhetünk ki ennyi embert.

- Szerezzünk társakat.

- Vezér nélkül nem megy.

- Legyünk hát vezérekké, - kiáltá Barnabás.

- Ezek minket akarnak megtámadni, - szólt törökül egy renegát.

- Tartsd rajtok a szemedet, el ne tévesszed vonásaikat, - mondá, akihez a jelentés intézve volt.

Csak a nép békétlensége nevedkedhetett gyorsabban, mint a város szépségeit és gazdag boltjait bámuló janicsárok száma.

- A kis király még nem küldetett vissza.

- A tanácsosok a sátorban hevernek.
- Turgovics fogoly.
- Sem a városnak, sem az országnak nincs helyben az előljárósága.
- S ezek a janicsárok utoljára mindnyájunkat kifosztogatnak.
- Már is legalább háromezren szivárogtak be.

A közingerültségnek ilyen nyilatkozatait hallá köröskörül Elemér és Barnabás, midőn a Vízi-kapuhoz kanyarodtak, hogy a janicsárok sűrű falkáján át a külvárosba tolakodhassanak hol szállást reméltek található.

A Dunaparthoz érve Barnabás, kit a kitüntetési vágy folyvást ingerlett, a romokra mutatva szólt:

- Csak e kődarabokkal is minden más fegyver nélkül tönkre lehetne őket tenni!
- De Óbudáról százezer lép helyökbe. Vezér és parancs nélkül csak nehezítjük a helyzetet.
- Parancsoljunk mi. Fogadni mernék, annyi engedelmeskedőre találunk, mintha a királyné nevezett volna ki.
- De te, - jegyzé meg Elemér, most először használván a bizodalmas megszólítást, - te mindaddig nem tudtad elhatározni, hogy a némettel, a törökkel vagy királynénkkal tart-s-e? Miként változtathattad meg nézeteid oly gyorsan.

Barnabás lesüté szemét s merengőn szólt: - Iszonyú küzdést állottam ki a kőpadon. A sátán szemem elébe hozott egy tornyot, melyhez hasonlót láttam álmaimban, még akkor midőn atyám árnyéka bosszúra hívott fel. Mily dicső tett volna égő kanócot vetni ez épület szentélyébe, hogy az oltárképekkel s papi öltözékekkel együtt minden kezdőbetűi megégjenek azon imádságoknak, melyekből az emberiség a közinség alatt vigasztalást vagy a vezeklés által bűnbocsánatot merít, mondá nekem a kísértés lelke és folytatván csábításait, megint így szólt: Ne bizzál a bosszún kívül más ösztönben! Senki sem támogathat az élet meredek ösvényén, csak a szívós gyűlölet! Ha a toronyra a kereszt helyébe tűzöd a félholdat, - e kulcs örökre bezárja a sirokat s koporsójából egy halott sem vegyül álmaidhoz!... Mint láthatod, - folytatá Barnabás, Eleméren nyugtatva szemeit, - a kísértő szellem nagy ékesszólással bír. De nekem eszembe jutott, hogy te ámbár érdekeddel és irántad tanúsított közönyömmel ellenkezett, segítségemre jöttél, midőn életem veszélyben volt. Azt sem feledém, hogy Dora miatt, a családjokra büszke Deák-testvérek csak úgy üztek ki házukból, mint engemet, hogy a háborúban elpusztulj s te mégis bosszútervek nélkül haladsz a végzet ismeretlen utain. Gondolám, nem lesz-e jobb, ha az erkölcsi fogalmak szerint emelkedünk magasra s bosszúnk az irigyeltetés lesz... Ha! ha! ha! röhögött a gonosz szellem, téged el fog lökni magától Elemér s Dora karjain neveti ki hóbortjaidat!... Agyam megint meggyulladt s hevétől szívem hajlani kezdett már a kísértés felé. Ekkor léptél ki Werbőczy szállásából s elűzvé bős álmaimat, szentül ígéréd, hogy sohasem fogsz elhagyni; ekkor mondád meggyőző tekintettel, rábeszélő hangon: - keressük együtt a szerencsét, vívjunk együtt a rossz sors ellen. A kísértő szellem a levegőbe oszlott szét, én állhatatosan követlek téged s küzdök azon zászló mellett, melynek színét magadénak vallod.

Elemér szeméből könny csordult ki, de felindulásába önvád is vegyült.

Érzé, mennyire kötelessége hallgatni arról, hogy eltávolítása nem Deákék, hanem Dorka műve volt. Tisztán látta, mikép e nagy titok Barnabás irányában még fonák helyzetbe hozhatja s ennél fogva nem kellett volna naponként szorosabbra fűznie oly egybekötöttést, melynek egyik főindoka hamis feltevésre épült.

Kedvetlen hangulatából a Víziváros legelőrelátóbb politikusa, János diák emelte ki.

- Már öt óra és Zsigmond János ő felsége minden országtanácsossal, minden hadvezérrel együtt a szultán sátorában mulat; míg a várost janicsárok sáskahada szállotta meg. Csak Podmaniczky ismeri a töröknek még a fehér máját is, mintha üvegen át vizsgálta volna. Werbőczy esküdözött, hogy az nem fogja hitét megszegni és szabadságunkat tiszteletben tartandja. Szép jövődőlés! Látjuk, hogyan teljesedik.

- Talán a császár nem is tudja, mi történik itt, - menté Elemér leendő védurát, Werbőczit.

- Emlékszik-e kegyelmed a jól öltözött ismeretlen úrra, ki a reggeli díszmenet alatt hátunk megett állott, és Török Bálint felől tudakozódott?

E kérdést János diák régi ismerőse, a borbély intézé hozzá.

- Emlékszem, - válaszolta János úr. - Egy kissé idegen kiejtése volt.

- Rácos, - mondá a borbély. - Éppen most láttam őt török ruhában.

- Hogyan? tehát csakugyan kém volt.

- Az ám. Most úgy néz ki, mintha három lófarkas basa volna. A janicsárok mind az ő szeméjársát lesik.

- Oda Buda, veszve vagyunk! - sóhajta János diák.

- De nem hagyjuk el magunkat! - szólt nógatólag Barnabás.

- Én egyszerű borbély vagyok s mesterségem csak nyerhetne azzal, ha a magyar szakáll helyett a török fejét beretválnám. Nem önérdékből, de hazaszeretetből és városunk iránti részvétből tanácslom tehát, hogy az érdemes magisztrátust szólítsuk fel a janicsárok eltávolítása végett.

- Szólítsuk fel! - visszhangozzák a körülállók.

- Annál is szükségesebb a felszólítás, mert az éjjelre is kell gondolnunk. Nőink, leányaink, különféle portékáink vannak. S mire nem lehet kiteve városunk, ha a janicsárok közöttünk alszanak. Mi örömmel prédikáltuk volna a törökök ellen kereszteshadat... azaz prédikálták volna előljáróim, mert én csak sekrestyés vagyok, de a főurak a félholddal cimboráltak s most szövetségeseik a mi polgári nyakunkra hágnak. Menjünk tehát a magistrátushoz s közakarattal bízzuk meg ő kegyelmeket városunknak a janicsároktól gyors kitisztítására.

A csoportozat, mindig gyarapodva új egyénekkal, a városháznak tartott.

Az előrelátó János diák Elemért, minden tiltakozása mellett, karonfogva vitte. Barnabás diák pedig önként csatlakozott a sekrestyéshez.

A helyhez, hol tanakodtak, valamivel közelebb esvén a bécsi kapu, azon mentek be, a janicsárok sűrű de nem fenyegető csődülete közt hatolván tovább.

A tanácsházban, éppen a rendkívüli helyzet miatt, állandó gyűlés tartatott.

János diák hatalmas szónoklattal tolmácsolá a polgárság érzületét.

Bornemisza Tamás, mint ideiglenes elnök, tudata a rögtönzött deputációval, hogy éppen e fontos kérdés foglalkoztatja az eszélyes és körültekintő várostanács figyelmét s egyszersmind a balkonra lépven, inté a népet türelemre, higgadtságra és szétoszlásra.

A tanács, mint az egész város, két pártból állott. Egyik rész befolyt a török szövetség előidézésére, a másik pedig Ferdinándhoz szított.

A törökbarátok nem merték védeni, a Bécs felé tekintők pedig nem merték megtámadni a janicsárok eljárását, mert mindkét fél félreértéstől tartott.

Nagy volt tehát a határozatlanság, a tétova és kapkodás.

Végre Bornemissza harmadmagával kiküldetett, kérdezze meg, miért lepték el a város kapuit a janicsárok s miért nem térnek vissza már a táborba.

Bornemisza mindenik kapunál ugyanezen választ hallá, ide vagyunk rendelve, míglen a magyar király visszatér.

Ily homályos és kétértelmű válasz nagy ijedséget okozott. Mert nem értelmezheték-e úgy, hogy a királyt a szultán Konstantinápolyba viszi s janicsárait Budán hagyja? s viszont nem lehet-e arra magyarázni, hogy a janicsárok néhány óráig a rend fenntartására s az érkező királynak, mint a fényes kapu szövetségének tiszteletére vannak felállítva s mihelyt e parancsot teljesítik, a táborba visszatérnek.

Mindkét esetben a tanács szükségesnek tartá, hogy a lakosok részéről rendetlenség, ingerkedés ne tegye nehezebbé a különben is nehéz helyzetet.

A kapitány tehát utasított, hogy egész eréllyel gátoljon minden féktelenséget és zavargást.

Ha a gyors fellépés miatt a városi hatóság alá nem tartozó egyén is elfogatnék vagy sérelmet szenvedne, ezért a tanács a kivételes helyzetre támaszkodva, a felelősséget, bárminő teher lesz, nem vonakodik elvállalni.

VII.

Míg Budán a lakosok ingerültsége fokonyként emelkedett; míg a hivatalhatóság régi aggodalmakból újakba sodortatott; míg a janicsárok, kik csak mulatni mentek, jól szervezett összeköttetésbe hozák magokat egymással: addig a szultán főhadiszállásán szintén elbeszélni való dolgok történtek.

Akit annyi basa kísért a nagy sátorba, a csecsemő király, meglátszott elégedve a fogadtatással; mert vígan kiáltozott, midőn a császár a tisztelet miatt reszkető dajka kezéből kivette és megszemlélé, hogy rágalmazóknak bélyegezhesse azokat, kik a csauz-basa ellenében leánynak állíták. Ezután ismételten megcsókolá, hogy kegyelméről biztosítván, védhatalma jelét homlokára nyomja, az udvarmesternőnek, mint tisztos matrónának, karjaiba tevé s bekísérte legbelsőbb sátorába, hol Szelim és Bajazeth fiainak is megmutatá, mondván nekik: öleljék és csókolják meg fogadott testvérüket: mit ezek oly illedelmes modorban teljesítettek, hogy az udvarmesternő nézete szerint e ceremóniát még a spanyol király fia sem hajthatta volna végre nagyobb szabatossággal és illemmel, noha korosabb lévén, több eszének is kell lennie. Egyébiránt az udvarmesternőre a nyájas öreg úr - érté Szolimán császárt - szintén jó benyomást tett, ugyanannyira, hogy ámbár rettenetes hatalmú potentator és szeme hunyorítására három földrész reszket, ő mégis az udvari bálban el merne vele jární egy csendes palotást, a félelem vagy ájuldozás minden veszélye nélkül.

A basák, kik János Zsigmond elhozatalától más eredményt vártak, nem mulaszták el alázatos meghajlással fogadni azon rájuk nézve keserű örömhírt, hogy a világbíró szultán a királyi gyermek arcát meglepőleg hasonlónak találja a Zápolya Jánoséhoz, az ő védencéhez, ki iránti kegyelmét most már a törvényes fiúra és trónutódra is kiterjeszteni hajlandó.

Természetesen a legfelsőbb nyilatkozat Magyarországnak török tartományokká darabolásáról táplált reményeket megghiúsítja ugyan, de azért nem zárt el minden kilátást arra, hogy amit a leigázást áhító basák a vámon elvesztettek, azt a harmincadon vissza ne nyerhessék. Eltökélték tehát, hogy Izabella tanácsosain töltik ki bosszújukat.

E tanácsosok fényben a nagyvezérét is felülmuló sátorba voltak beszállítva s tekintélyök emelésére rendkívül hatott az, hogy számos őrizet rendeltetett melléjük.

A császár az ünnepélyes fogadtatáson leereszkedő nyájassággal társalgott velök s midőn Werbőczy István kézalatt arról értesülést szerze, hogy a híres jogtudor és városbíró Turgovics Mihály rabbilincs helyett kitüntetésekkel terhelte meg, volt győződve azon gyanuk alaptalanságáról, jogtalanságáról és esztelenségéről, melyekkel a szultán szándékai a múlt éjjeli értekezlet alatt behomályosítottak.

A nyájas fogadtatást díszebéd követte, hol a császár személyét Rusztán basa, Szolimán kegyelt veje képviselte s a török főméltóságúak a túlságig osztogatták még Török Bálintnak is, ki őket gyakran megkergette vala, a tömjént s bókot.

Az aranytálakban felhordott étek pompásan néztek ki ugyan, de végre is kiértett belőlök a faggyú. S hasonlóan idegen émelyítő íz fedezett fel György fráter s Frangepán Orbán a basák udvariasságában is. Azonban nem akarák a többiek gusztusát elrontani.

Délután a táborban diván tartatott, melybe a magyar urak is meghívattak. Tudtokra adatott, hogy a szultán elhatározta Budavárát egyenesen a maga hatalma alá venni, s török kapitány és őrség védelmére bízni, mert ily várost nem lehet női kézen hagyni: a nők változékonyak, mint a szél s majd egy-, majd másfelé hajolnak. Egyébiránt - tevé hozzá Rusztán basa enyhítőleg - a legyőzhetetlen padisah, mihelyt kipihente magát, egyenesen Bécs ellen indul, azt megvívja s tüstént átadja János Zsigmond ő felségének Budavárával együtt. Tehát a főváros megszállása csak ideiglenes természetű s a hadviselet tervével áll összefüggésben.

György fráter ez áruláson mélyen megindulva, előadá, hogy a vár biztonsága végett nem szükséges abba török őrség. Eddig magok is megtettek mindent, mit tőlük a hatalmas császár szolgálata kívánt; ezt szándékuk tenni a jövőben is. De ellenezniök kell, hogy a várba török kapitány hozassék; mert ezáltal Ferdinánd pártja a haza sorsa miatt kétségbeesett magyarok átszegődése által óriás erőt nyerne.

Werbőczy a rögtöni kiábrándulás terhe alatt összezúzott kedéllyel sem megható eszmékhez, sem gondolatit kellő kifejező szavakhoz jutni nem bírt. Csak azt ismétlé, hogy ily roppant horderejű kérdésben nincsenek jogosítva határozatot hozni; mert Magyarország alkotmányos állam s a szultán maga sem tekinté soha meghódítottnak. Hivassák tehát egybe az országgyűlés, terjesztessék elébe a kérdés s ha elfogadtatik, készíttessék arról a maga rendje szerint megerősített, szentesített, kihirdetett és becikkelyezett törvény.

Frangepán Orbán élénken ecsetelé a veszélyt, mely Buda elfoglalásával az ozmán birodalmat fenyegetné. Ferdinánddal és V. Károllyal egyesülne az egész keresztény világ, fegyvert ragadna Európa a Szent Vincent-foktól kezdve a meggyalázott Magyarország legszélső végváráig, s a kereszties háborúk hosszú sora örökké megújuló, s végre győzedelmes harcot vívna Budáért Buda falainál.

A török basák erre megjegyzték, hogy a szultán a magyarokat, ha lázonganak, meg fogja fékezni, az európai hatalmasságoktól együttvéve sem fél, s azután ezek Buda miatt egyesülni nem fognak, mert a sokkal nagyobb Konstantinápolyért sem tették, s mert közöttük is olyan vallásos szakadás van, minő a szunnitáké és siitáké, mi elfoglalja minden idejüket.

Frangepán után Török Bálint akart szót emelni; de ekkor Rusztán basa a tanácsosoknak értésül adá, hogy időpazarlás volna minden további vita, miután a szultán változhatlan akarata Budát elfoglalni.

Az urak ezután a divánból kivezettetvén, őrizet alá vétettek.

A basák pedig folytatták a tanácskozást.

*

Budán a janicsárok sátort emeltek a Szent György terére, s onnan rendes őrzérek küldettek az utcákra, s a három várkapu egészen megszállatott általok.

Különben a közlekedést nem gátolták, senkit sem támadtak meg, és az apró ingerkedést, sőt a szenvedélyes nyilatkozatokat is békével tűrték.

Úgy látszott, mintha magokénak tekintenék a holnapi napot, s elnézésök csak az előkészületek bevégtelenségét árulná el.

Minden perc gyarapíthatá erejüket, s ami most talán csak a közvélemény kikémlelésére tett kísérlet, utóbb a siker kezességeivel ellátva, megállapított szándékká változnék át.

Valamint Gritti megöletésekor Szolimán elfoglalja Erdélyt, ha János király 80,000 emberrel védelemre készen nem áll: úgy Buda szenvedőleges magatartása felbátorításul szolgálhat oly merényre, mely különben vagy meg sem kísértetett, vagy elnapoltatott volna.

Így okoskodtak a bátrabbak.

A kevésbbé harcias hajlamúakat is szertelen ingerültségbe hozták a török táborból elterjedt áhírek, melyek a gyermek-király Konstantinápolyba vitetéséről és a tanácsosok legyilkol-tatásáról regéltek.

Nem csoda tehát, ha a polgárság dühét a magisztrátus csillapító törekvései sem bírták biztos határok közé szorítani.

Ide járult még, hogy az ostrom alatt számos magyar katona hozatott be őrizetül, s a vidék földbirtokosai közül a legtöbb családotul itt keresett menedéket és nagy részben még most sem tartá célszerűnek falura költözni.

Ennélfogva tehát pezsgőbb, mozgékonyabb elemek is vegyültek a városi lakosok közé.

Volt azonban a Víziváros legdíszesebb pontján, majdnem egyenlő távolságra a bécsi s vízikaputól egy történeti nevezetességű vendégfogadó, mely alapkövének letételétől kezdve két nagy pártra szakította a polgárokat, s nevezetes villongásokra szolgáltatott jelszavakat.

A város tudniillik a regálék jövedelmének emelésével akart üres pénztárán segíteni. E végett a tervkészítők sokat törték fejüket és sok szép megoldást gondoltak ki. A többek közt egy idetelepedett nürnbergi kereskedő nagy hátránynak tekinté, hogy mind a bel-, mind pedig a külvárosban léteznek ugyan számos csapszékek, melyek az utasok kényelmére elegendő szobákkal s istállókkal vannak ellátva; de nincs egyetlen helyiség is, melyben az üzlet és fog-lalkozás közt kifáradt valódi polgárság pihenést és mulatságot találhasson, akár ünnepnapo-

kon, akár pedig a hétköznapi azon részében, midőn már dolgát elvégezte, s óhajta beszélgetni, mulatni, társaival eszmét cserélni, s aztán lámpás mellett magát hazakísértetni.

A városbíró, ki sor szerint magyar s hajlamainál fogva az újítások barátja volt, megragadta e jó gondolatot, vásárolt egy telket, melynek régi s kis épülete, de csinos kertje volt.

Tüstént lerontatá a házat, s annyira föllelkesíté a közönséget, hogy egy tág és kényelmes vendéglő alapjaihoz a követ és meszet ingyen adták a vagyonos polgárok, s ingyen hordották s rakták a napszámosok, kik valószínűleg a kész épületben nem sok bort és pecsenyét reméltek fogyasztani.

Fájdalom, a példás összhangzást megzavarta a vendéglő elnevezése fölötti kora vita.

A németek *Vörösbeigyü pintynek*, *Tüskés disznónak*, *Liliomos kertnek*, *Fiait vérével tápláló pelikánnak*, vagy *Hét svábnak* akarták nevezni,

A *Pelikán*, mint eretnekségre célzó eszme, általok is hamar elvetetett. Hasonló sorsban részesült a *Tüskés disznó* is; de a *Pintyet* kedvelték az idősebb német polgárok, a *Liliomos kert* fiatal feleségeik, a *Hét svábnak* pedig hatalmas felekezete volt a vegyes közönségben.

Ellenben a magyar polgárok egyértelműleg nyilatkoztak a *Hét vezér* mellett; mi a másik pártot hosszas vita után szintén egyértelműségre bírta, s elvétvén a több neveket, megállapodtak a *Hét svábben*.

A vita kényessé vált a két hét szembevetésével.

A magyar kinyilatkoztatta, hogy oda nem megyen, ahová a hét svábot lefestik; a német hasonlólag nyilatkozott a hét vezér ellen.

De az erélyes városbíró nem törődve a pörpatvarral, kölcsönvett pénzen is gyorsan építtette a vendégfogadót. Azonban az erőfeszítésnek, bármekkora, szintén van határa. S így történt, hogy midőn az épület fedeléhez kezdtek, az év lejárt, s a sor szerint német városbíró választatott.

Hogy döntse el a nagy pört az új előjáró? Ez vala a főkérdés, melynek azért volt politikai fontossága, mert minden befolyását fenyegette a közönség felerésze.

Általában az új városbíró mérsékelt indulatú és leleményes eszű férfiúnak tartatott, s e dicséretes tulajdonai most tűzpróbára tétettek.

Gyorsan felemelteté a házfödelet, bevakoltatta, kimeszelteté a falakat s a két párt interpellációira ugyanezen szavakkal válaszolt: - Kérem alásan, legyenek türelemmel, mert kívánságok teljesül.

Egy szép reggelen pedig a cégképre szánt fülkébe befesteté a nagy tablót s az ünnepélyes lakomára meghívta a város minden tekintélyét.

Az aggódóknak mondá: - Jöjjenek csak el, mert mind a hét ott van.

- Melyik hét?

- A kegyelmed hétje, - válaszolta.

Ily kétszínű biztatás felingerlé a kíváncsiságot s a vendégek siettek azon helyiség megtekintésére, hol lakomázni fognak.

Akik pedig legelőbb oda érkeztek, láttak a fülkében hét szép és férfias alakot egészen eszményi öltözékben. A festmény alá pedig nagy betűkkel ez vala írva: A hét magyar vezérhez és a hét német elektorhoz.

- Ni, ni! - mondá az egyik, - csakugyan ott van az úr hét svábja!

- És az úr hét vezére, - válaszolta a másik.

- Remek ötlet, - jegyzé meg a magyar.

- Okos megoldás, - szólt a német.

A később érkezők kikeresték a rajzon saját embereiket, így például akit a német saxoniai elektornak tartott, azt a magyar Örsnek hitte; aki pedig a német képzelődés szerint a brandenburgi elektor volt, abban a magyar Tuhutumot fedezte fel.

A nevek mind a két részről hagyományi hűséggel őriztetek és szállottak át a régi vendégekről az újakra.

- Menjünk a *Hét vezér*hez egy pohár borra! - szólt János diák, kinek Elemér, míg szállást szerzetek, vendége volt, tudniillik azon egyetlen szobában, melyet a legelőrelátóbb, de fájdalom, laposerszényű politikus lakásának mondhatott.

Átellenében a borbély saját ideiglenes vendégének, Barnabás diáknak azon ajánlatot tevő: - Menjünk a *Hét elector*hoz, együnk meg frissiben egy rántott csibét, aztán egy darab sertéshúst hajdúkáposztával, igyunk rá egy pint vörösbort, szedjünk fel egy nyaláb friss hírt, elmélkedjünk egy parányit a haza sorsáról, aztán keljünk fel frissiben, menjünk haza s feküdjünk le frissiben a puha ágyba s holnap aztán friss erővel felkelve, verjük szét, ha lehet, a janicsárokat, kik ellen egyébiránt nekem semmi kifogásom sincs, mert fejüket beretváltatják, a nagyaszonyomat el nem rabolják s a köpölyözésre és érvágásra csak annyi szükségük van, mint kegyelmednek s más becsületes hazafinak. Én tehát szívemből gyűlölöm őket; de nem haszonlesésből, hanem tiszta magyar jóindulatból.

- A janicsárokat, - válaszolá Barnabás, - előbb kellene kiverni s aztán rá lakomázni; azonban megfordítva sem árt. Szóljunk be János diák uramhoz s hívjuk el őket is vacsorára.

A különböző név alatt egy célra törekvők az utcán találkoztak s csakhamar a híres vendéglő kertjében alkalmak lőn nevezetes adatokkal szaporítani mind tapasztalásaikat, mind pedig élettörténetüket.

VIII.

A *Hét vezér* közönsége most nem a régi józan, komoly és hallgatag polgárokból állott, kik egy meszely bor mellett az ágostai ötvösök műveiről, a nürnbergi posztóról, a linci hamar foszló kelmékről, a török szattyánról, a novográdi prémekről, az erdélyi szűrt mézről, a nagybányai aszaltszilváról, a Fuggerek üzérkedéseiről, a Thurzók pénzcsikarásairól, a felsővidéki várurak rablásairól, a marhavásárról, a hús limitációjáról, a céhmesterek szabadalmairól, az eretnekek vakmerő prédikációiról, a magisztrátus választásáról, a Ferdinánd és Izabella közt kiütött háború indokairól, folyamáról s az amiatt támadt éhségről, döghalálról, jövedelmező szállítmányokról és irtózatosságról beszélgettek.

Ezek a derék, rendszerető polgárok ma naplementekor már bezárták boltjaikat, műhelyeiket, raktáraikat és irodáikat. Kitelhető pontossággal állították össze vagyonaik és adósságaik mérlegét, mintha tüstént számot kellene adniok az örökkévaló bírószeke előtt, hol semmi igazságtalan fillért nem lehet zsebre dugni, semmi csalfa csődöt nem lehet elpalástolni. Miután pedig vagyonukkal s lelkiismeretükkel tisztába jöttek s ha az arkangyal trombitájától rettegetek is, semmit többé jóvá nem tehetének, gondolkodó arccal vonultak lakásaikba, meg-

parancsolták leányaiknak, hogy az ablakon, ha megvirrad is, ki ne nézzenek, megcsókolták nejeiket, kiket idegen ölelésektől már nem féltettek s karszékeikre ülve, mint a római szenátorok a gallusokat, nagy elszántsággal várták azt, amit török-tatár rablásnak neveznek, csak hogy bereteszelt ajtókkal.

A *Hét electornál* vagy *Vezérnél* üres helyeiket részint fiatal polgárok, kik az óvatosság és körültekintés mesterségét ezentúl tanulják meg, részint katonaviselt egyének, részint pattogó megyei nemesek, részint hírterjesztő és hírszomjas egyéniségek, részint pedig kémek s megvásárolt izgatók foglalták el.

János diák, mint a külváros legnagyobb politikusa, a közönség közt hamar tért tudott nyitni s éppen a kert kellő közepébe vezette tisztelt vendégeit s egy kis külön asztalt diadalmasan el is foglalt.

A nagyszámú közönség nem működtette oly szorgalommal a kést és villát, mint életerős kinézésétől várni lehetett volna. Ahelyett csupa rossz hírekkel táplálkozott s egyik a másiknak látszott étvágyát elrontani akarni.

Ellenben a borbély, ki mióta principálisának özvegyét nőül vette s az officinát tulajdonának vallja, mindig kötelességének tartá a tekintélyes polgár szerepét játszani, ha tudniillik elég nézőközönsége volt, most nagy lármával szólítá magához a vendéglő szolgálait s frissiben megrendelt minden kész ételt, minden drágább bort s az asztal csakhamar terhelve lőn tányérokkal, poharakkal, tálakkal és kupákkal.

Barnabás hatalmasan ivott; Elemér a reggeli gyaloglás és elmulasztott ebéd után éhes volt; János diák ismert mértékletessége mellett sem akará megbántani a borbélyt, ki mind az evésben, mind az ivásban jó példával járt elől. Emiatt nem is kísérhetik figyelemmel a nagy napi kérdéseket, amelyek a szomszéd asztalok borozó közönségét szellemi eledellel táplálták.

De egyszerre az éktelen zaj közt megpendült a lant.

Elemér arra tekintett s egy külön kis asztalnál látá a szikár, öreg egyént, kinek ajkai s hihetetlen sokaságú vékony arcúerdői élénken mozogtak a költői lelkesedés miatt.

A lant pengett, a dalnok vékony hangját kísérve; de a közönség érzéketlen maradt s folytatá vitatkozásait.

- Ki ez a szegény vén ember? - kérdé Elemér részvétellel.

- Csak annyit tudok róla, - szólta János diák, - hogy még az ostrom előtt jött Egerből ide s kedvelt lantos vala; de egyszer eszébe jutott a török ellen dúdolni s minthogy éppen akkor Szolimán császár nekünk segítséget ígért, a közönség kidobta a korcsmákból s végre György fráter ő nagysága börtönbe záratta, honnan alkalmasint nemrég menekült ki, mert két hó óta ma látom először.

Míg Elemér szívéből sajnálta a dalnokot, mind a szenvedett fogságért, mind a tapasztalt részvétlenségért, ez új nótához kezd, mely Lehel kürtjének történetéről regél, de minden siker nélkül.

Elemér a Dorka néne még megmaradt kevés pénzdarabjai közül egyet kivett s a lantos asztalára tevée, ki azt könnybelábadt szemmel köszöné meg.

János diák, a külváros legelőrelátóbb politikusa, a lantoshoz sompolygott s fülébe súgta: - Most kell a török nótákkal előállani.

- Lovagok, vitézlő várőrök, tekintetes rendek, különösen tisztelt polgárok! - szólta a lantos, agg kora ellenére is élénken pattanva fel az asztalra. - Jó uraim! már a török rabságba hurcolt

magyar fogoly bús nótájára került a sor. Hallgassák meg, akiknek kezükön még nincs bilincs, akik azt hiszik, hogy ma csendesen fogják fejeiket ágyvánkosaikra hajtani, ámbár a holnap már többé nem biztos.

A lantos le sem szállott az asztalról, midőn mély csend lett.

A TÖRÖK RAB NÓTÁJA.

Szeretem a sugarát a nap világának,
Illatos virágát iratos rónának,
Szeretem a vigan lejtő, zengő eret,
Mely a sötét erdő kebelében ered,
S míg a mély völgynek tart, hogy nyugtát találja
Testvér patakokkal szövetkezik árja.
Oh kies természet, oh mosolygó Éden,
Engedj szenderegni puha szőnyegeden!
Szárnyára a solymot! hím szarvas legelt ott
Nedves partba' hagyá az áruló nyomot.
S hol a zöld fenyűket szürke köd takarja,
S piros folyondárnak öleli a karja,
Az avar haraszt közt medve csörge, zörge,
S magas szirttetőkről tekint le a zerge.
Szeretek vadászni, míg a rengetegnek
Dörgő fellegei kürtömre felelnek!
Csillagos éjeken, hogy ha minden pihen,
Te vezetsz, szerelem, titkos ösvényeden.
A hold sejtő arca biztatva lép elő.
Balzsamot lehellő ekkor a lágy szellő,
S ég, föld rezgi velem azt a kéjt, izgalmat,
Amit szívem érez s miről ajkam hallgat.
Szeretlek! s az élet mi is volna nekem,
Ha te nem szeretnél, édes egyetlenem!
Megharsan a rézkürt, buzdítva csatára,
Idegen hódító rontott a hazára.
Kezünkre bilincset, földünkre vet sarcot.
Adjátok a kardot! Szeretem a harcot!
Szeretem, dicsőség, babérkoszorudat,
S vándor kehely s dal közt nevem ha fennmarad
Szeretem, szabadság, ha szent mezőiden
Testem a legyőzött ellenséggel pihen!
O, hiu ábrándok! Békóban sorvadok
Sötét a börtönöm, szultán rabja vagyok.
A napok folyását, évek haladását
Csak az számlálja meg, ki reggelt, estét lát.
Ifju vagyok-e még, öreg lettem-e már,
Ki tudná? Vendégem csak egy halálmadár.
A toronypárkányról néha sivit, visit;
Tán nekem beszéli bokros szenvedésit!

Elemér úgy emlékezett, hogy e románc ugyanaz, melyet ő török rabsága alatt írt Újlaki herceg fiatal apródjáról, kit e főúr Dobse László királlyal folyt civakodásai közt elfeledett kiváltani s ennél fogva legalább húsz évi szenvedés után, mint megaggott örült dobott ki a toronyból, mely értékesebb foglyok számára vétetett igénybe.

Elemér dalai a magyar rabok közt nem valának egészen ismeretlenek s e körülmény azon hozzátevést ébreszté fel benne, hogy a vén lantos alkalmasint ízlelte már a török fogházak kényelmeit.

Ez Elemérben iránta rokonszenvet keltett.

Meg volt tehát elégedve, látván, hogy a közönség is tapsol, éljenez s hogy különösen Barnabás diák elragadtatásában úgy döngeti öklével az asztalt, hogy az majd széthasad.

- Szép dal! - mondá Barnabáshoz fordulva a borbély.

- Azt nem tudom; de jó alkalmat szerezhet magunkat kitüntetni.

A borbély nem érté ugyan derék vendégének célzását, azonban mégsem mulasztá el csupa tiszteletből megjegyezni: - Szent igaz, pompás alkalmat szerez mindenre, legkülönösebben pedig a kitüntetésre.

A vén lantos a közönség tetszését íziben fel akarta használni. Felpattant tehát az asztalra s mondá: - Lovagok, vitézlő várőrök, tekintetes rendek, különösen tisztelt polgárok! Én a haza iránti szeretetből s törökgyűlölet miatt ingyen énekeltem el e verset; de az, aki szerzette, még mindig rabságban sínylik és ősz szakállá már legalább egy német róf hosszúságú. Adakozzék tehát minden irgalmas keresztyén az ő kiváltására!

Ezzel süvegét a bőkezű közönség közt végighordá s Elemér is dobott be néhány fillért.

- Énekeljen a lantos megint a törökről, - kiabálták.

Az öreg szívesen engedett a közkíváratnak, de előbb a szokásos módon szólott: - Lovagok, vitézlő várőrök, tekintetes rendek, különösen tisztelt polgárok! Olyan verset énekelek most, melyről a tudósok azt mondanák, hogy satyrico-allegoricus, mi magyarul annyit tesz, hogy tréfás ugyan, de a tréfát nem mindenki érti meg. Mi azonban jól fogjuk érteni, ha mindig szemünk előtt tartjuk, hogy e verzesetben a kard alatt oly derék fővezért kell képzelni, ki Magyarországból a törököt ki tudná verni.

Taps és utána mély csend következik.

HUNYADIAK KARDJÁNAK HITELES TÖRTÉNETE TÖBB SZAKASZBAN ELŐADVA

I.

Oda van már Mátyás, magyarok királya!
A halállal nehéz harcát alig állja,
Még csak egy ütközet, csak egy kicsiny csata,
S erős büszke szive ellankad alatta,
Keze lehanyatlik, szemére éj borul,
Földi koronája fejről lehull.

S vajh, ki veszi azt fel? Ágya körül vannak
Zápolya, Báthori, Perényik, Drágfiak,
A lindvai Bánfi, a pelsőci Bebek.

S mindeniknek szíve hatalomért remeg.
A királyné pedig halk imáját mondja,
Szeme a férjén függ, a koronán gondja.

S vajh, ki veszi azt fel? találgatja Drugeth:
Szentgyörgyi a trónon csak németet tűrhet!
Az enyingieknek Miksa kell, az osztrák;
Kanizsai s Újlak az országot osztják;
Telegdi Prágára, Krakkóra néz Pethő,
S hát ha Kinizsinek minden elérhető?

«Jere ide fiam! Im! kardom itt vagyok.
(Az asztalra mutat.) A királynak adom.
Bűbajos a fénye és acélja éle,
Atyám örök nevét szerezte meg véle.
Csak a török ellen forgattam igazán,
Csapása szelid volt, pártütőkkel viván.»

«Jere ide fiam! Késő már a bánat!
Ahol nem gondoltam, a vész onnan támad!»
Corvin János enged atyja parancsának.
«Lehet e kard üdve s átka a hazának.
A királyé legyen, de ha rossz kézbe jut,
Éle minket sebez, fénye ránk hoz borut.»

Mátyás király meghalt, a szemfedőt varrják
Ezalatt az urak egymást káromolják.
Fornak temetésén, a tor alatt küzdenek.
Szeme kérőkön jár a sóvár özvegynek.
S törpe nagyravágyók, tervökre támasznak
Hármával, négyével trónkeresőt hoznak.

«Éle minket sebez a hős fegyverének,
Ha egymás romlásán zeng diadalének,
Ha minden kardcsapás a haza új sebe,
S harácsolts kincsekkel tel rablóink zsebe,

S mert az álbaráttól ejtett seb oly fájó,
A rossz akaratnak fegyver csak tompán jó»
Szólt Corvin s míg könnyét busan eregette,
Hunyadiak kardját Dunába ejtette.

II.

Dobse László ezt nem bánja, magyarok királya!
Versenyhátsóval a harcot tölt kupánál állja.
Rongyollik bár a palástja s török foszlatgatja,
Hol Kinizsi, hol Zápolya megint összevarrja.
Ha a pénze el-kisiklik, zsidótól vesz kölcsön,

Hogy Szerencsés, a kincstárnok, kedve szerint költsön,
És ha Zsarnón a török győz s nincs hitel otthon már,
S ha kiszakad az országból Szabács és Nándorvár:
Mit törődnek? Minek nőne érte ősz szakálla?
A szerencse forog s bukik aki tegnap állta.
S ha neki a balesetet gallérához varrnák,
Rendületlen nyugodalmát azért nem zavarnák.
És a szakács hogyha mondja: «üres kamarája»,
Majd szolgál friss pecsenyével a Laci konyhája.

III.

Lajos már aggódik Hunyadiak kardján.
Méla boru jár-kelet fiatal szép arcán,
És ha bánatának árnya sötétebb lesz,
Fellegén sejtelem villáma tévedez,
Merről száll az átok ifju életére?
Szemét a gond viszi kelet vidékére.
«Napkelet határa, nagy veszélyek tára!
Mely csapást indítasz a magyar hazára?
Sáskasereg jön-e? vagy ragályok árja
Duna, Tisza terét pusztítva bejárja?
Szárnyra miért kelted a halál angyalát?
Bölcsőt keres-e vagy menyasszony-nyoszolyát?
«Nálad van a pestis, nálad készül a szer,
Mely a lelket öli s testet bilincsre ver.
Döntöd a keresztet, vakhited terjeszted,
A törököt, tatárt vesztünkre eresztet.
Melyik ostorodhoz lesz szívednek kedve?
Találgatja Lajos sajditva, révedve.
Hadat gyűjt Szolimán: gyors futár ezt hozza.
«Országgyűlés legyen! Hadd, szóljon az hozza.
Nándoron Szolimán: Alapi ezt írja.
«Nemesi felkelés majd futásra bírja.»
Elveszett Ujvidék: Tomori izeni.
«Véres kard hordása fog tán segíteni.»
Búcsúzik a király Buda szép várától,
S könnyezve, zokogva szebb Máriájától.
«A halál kiszemelt, kedves feleségem,
Martaléka vagyok, közel is van végem.
Homlokomon jegye! A nemzet bünéért
Illő, hogy ki első, vegye az első bért.»

Bátorítja neje. «Nem félek kedvesem!
Aggaszt, hogy a sírba babér nélkül esem.
Tartok, hogy tán folt lesz sisakomon, s a vérten,
Hadam vezér nélkül szétoszlik megverten.
Pedig ha Hunyadi kardja volna vélünk.
Egy új Szent-Imrévé lenne csatatérünk!»

Mária a kardot keresteti szörnyen,
Esztergomon, Vácon, Palotán és Szőnyen.
A Dunának árja hömpölyög sötéten,
Iszapjával titkát takargatja mélyen,
«Mese tán az egész! Erre Mohács útja!
Ütközetet álljunk. Vívja ki hogy tudja.»

IV.

Vívta ki mint tudta! Elveszett az ország,
Oda a szabadság s nyakunkra török hág.
Ferdinánd is búsul, Zápolya is érte;
Mindenik a harchoz imigy, amúgy érte.
S ha Hunyadi kardját véletlen megkapná,
Mert pörös tárgy volna, bíró kézbe adná.

S míg a két fél között foly a nagy kereset,
S egyik a másiknak álnokul szór leset.
S amit nem győz szóval, intézi ágyúval:
Addig a török faj minket elnyel, felfal.
Várainkat vívja. Végeket megszállja,
Ferdinánd adót küld, Zápolya szolgálja.

Duló csapatok pusztítani szétereszt,
S lángokba borítják a takarmányt s ereszt.
Ez a magyar embert lóról leszállatja,
Amaz fürge kézzel tanyáját kutatja,
S ha gyermeke puja, nejét ejti rabul,
A mentét, fringiát hordja ráadásul.

Magyar ember pedig törölgeti szemét,
Ügyre hogy jól vegye kárát, veszedelmét.
Pedri a bajuszát, csóváltatja fejét,
Szavába elegyít egy-két «terengettét»,
Szomszédja megpepszdül ezen a nagy ujságra,
S ujjával mutat a feldult csürre, házra:

Szép gyermekim, szolgám! törökvilág volt ott,
Egyik szántott, vetett, a másik aratott.
Ej! de nem így lenne, ha Hunyadi élne!
A beste törökkel magyarán beszélne.
S ne volnánk csak árván, s lelnők meg csak kardját,
Majd leszedegetnök a tar fejének kontyát.
Háremet bedöntnök, kivetnök porontyát,
Országnak elűznök egyész pereputtyát.

V.

A dalnok, ki hallja ezt,
S rimekbe leírja,
Lantja gyöngé hurjait
Mért feszítné újra?
Atyja nem volt Tyrtæus,
Sparta nem hazája.
S harcra kit buzdítna most
Vére, könnye, szája?

S míg a bajnok a segélyt
Csak az égtől várja;
Lantosa a «riadót»
Tarsolyába zárja.
A sutba ül, énekel,
Hogy az időt tolja,
S ha regéje véget ér,
Álmosan dudolja:

«Beh kár, hogy a nemzetnek
Csak egy kardja van,
S azt nem tudja, hol hever
A mély Dunában!»

- Igaz, igaz! nincs vezérünk s azért van veszélyben a haza, - sóhajták az idősebb várőrök, könnyeiket törölvén.

Mások meg mondák: - Török Bálint is csak úgy megverné a szultánt, mint Hunyadi, ha egyesek volnánk; de fele az országnak Ferdinánddal, a másik Zápolyával tart s a pártviszályok miatt a janicsárok maholnap Budavárába befészkelik magokat.

- Lovagok, vitézlő várőrök, tekintetes rendek, különösen tisztelt polgárok! - szólta a vén lantos, megragadván a kínálkozó alkalmat. - Az a fogoly, ki Hunyadi kardjának históriáját versbe szedte, egy volt azon ritka fiatalok közül, kiket a természet már serdülő korukban a seregvezérlés rendkívül tehetségével ajándékozott meg. Ő egész tervet készített arról, hogy magyar rabok miként szökjenek ki börtöneikből s egy kis, de vitéz csapattá alakulva, mily csodálatos utakon érkezzenek vissza, Bolgár- és Rácországon át, saját szülőföldjökre. Valóban nagyszerű volt a szerencsétlen fiatalember terve, de egy gonosztevő elárulta a töröknek. Miért beszéljem tovább a gyászos történetet, hisz könnyű kitalálni, hogy a mi ifjúnk kegyetlenül megöletett, s régi tisztelői maholnap még a sírhelyét sem fogják megmutatni tudni. Én ugyan a haza iránti szeretetből s törökgyűlölet miatt ingyen énekeltem el a szép verset; de szerzője hamvainak

megőrzéseért adakozzanak nagyságtok, tekintetességtek és vitézlőségtek annyit, hogyha nem is kőből, de legalább fából emléket emelhessünk az Istenben boldogult sírja fölébe.

Ily hatásos szónoklat után a vén lantos fővegével ismét körútnak indult s történetesen Elemérnél kezdé meg a sort.

Ez jól emlékezett a Hunyadi kardja történetére, mert a költeményt török fogsága alatt ő írta, sőt később Dorának be is tanítá; de azért mégsem mulasztá el csupa szeszélyből néhány fillért adományozni saját síremlékére.

S a lantos a közcélra szánt második adót még fényesebb eredménnyel hajtáná be, ha történetesen nem veti szemét egy kerekarcú, köpcös egyénre, ki mellén keresztbe font kezekkel várta a dolgok további fejlődését.

A kerek arc miatt egyszerre sompolygóvá lett a lantos. A kert szélsőbb részeiben kezdé keresni a síremlék pártolóit s midőn leginkább vártak rá a dalbarátok, már láb alól eltűnt és a közönséget, mely a török ellen lévén hangolva, új éneket követelt, kielégítetlen hagyá.

- Hová bújt az öreg? álljon elé! - követelék sokan, nem sejtván a befolyást, melyet egy arc gyakorolhat arra, kinek már egyszer miatta meggyűlt a baja.

- A lantos elment, - szolt a vendéglős egyik szolgája, kinek a sietség miatt, a bor árával is adós maradt.

- De itt hagyta lantját, - mondá Elemér, - s ha meghallgatják, helyette elénekelem azt a dalt, melyet ő harmadiknak szemelt ki.

Elemért megnyerő mosolya, deli termete, nemes mozdulata, emelkedett homloka, szép férfias arca, finom, de erélyes vonásai, gyönyörű metszetű kék szemei és sárga fűrtői, melyek gazdag gyűrűzetekben érinték erős vállait, oly felöltő s majdnem kiváltságos egyéniséggé tették, minőt a világ inkább képzelhet a magasrangúak osztályában, mint a szegény származásúak közt.

Ez az érzés uralkodott a *Hét vezér* vendégeinél is s nem csoda, ha a nép abban a korban, melyben nálunk csak a kard volt az úri rend kezébe való, a hegedőst és koldust ugyanazon helyzet különböző kifejezésének tartotta.

A *Hét vezér* vendégei tehát megütközésüket alig palástolhatták a fiatal úr szeszélyén, ki közhelyen, mint komédiás akarja őket mulattatni.

De előítéleteket hamar feledteté a gyönyörű hang, mellyel Elemér a költeményt lantkíséret mellett inkább szavalta, mint énekelte.

A dal szövege sem téveszté el a célzott hatást. Izgató volt, a nélkül, hogy éppen nyílt harcra ösztönözne. Ostromolta a gyávaságot, mely idegentől, mely a véletlentől, a rendkívülitől várt segílyt, a helyett, hogy saját magára támaszkodnék s életét egy nagy törekvésért kockáztatni merné. A török a dalban mégse volt említve, de a *Hét vezér* minden vendége érté a célzatot s hogy a lelkesedés túláradva, nem tört ki tettleges fellépésekbe, annak Szolimán roppant táborának közelségén kívül még az az oka is volt, mert a figyelmesebbek nagy meglepetésökre tapasztalni kezdették, mily sok idegen és gyanús arc férközött közükbe.

Néhol fegyveres hajdúk valának láthatók, kik a rendet fenntartani jöttek a vigadók közé; néhol pedig oly alakokra tévedt a szem, kik a város nevezetességeit bámuló janicsárokhoz hasonlítottak s a kert homályosabb részeiben fantasztikus csoportokat alkottak és majd összefolyni, majd szétterjedni látszottak.

Elemér, ki csendes és óvakodó vérmérséke ellenére a napi benyomások után, melyek bosszantották, egy költői benyomásnak nem állhatott ellen, mihelyt a hangszert az asztalra visszatevé, érzett valami olyast, mely az önmagával elégtelenséghez hasonlít. S bár a janicsárok rakoncátlanságait, ha azok a nép által komolyan visszautasíthatnának, a szultán által is, mint akarátja ellen történeteket, megrovandónak remélte; mégis kezdé sejteni, hogy a nagy szenvedélyekre hivatkozás, midőn eredmény nélkül hangzik el, az izgatókra a vakmerőség helyett a hetykélkedés színét veti. Saját magával elégtellenül kezdett részt keresni, hogy asztaltársaihoz visszavonulhasson.

- Követem alásan! - szólt ekkor az a kerek arc, mely a vén lantost megszökésre bírta s a köztaps és «vesszen a török» kiabálások alatt észrevétlenül tolult Elemér háta megé - követem alásan az ifjú urat s ne tessék rám neheztelni, ha kardját ezennel elkérem s kegyelmedet a *Hét vezér* kapuja előtt álló hajdúkkal a börtönbe vitetem. Ez az én kellemetlen, de szigorú kötelességem.

Barnabás diák meghallá a kerek arc közleményének lényegesebb részét s a pesti segélyért a kölcsönt azáltal hitte lelkiismeretes pontossággal megfizethetni, ha a kerek arcot viselő egyént úgy nyakonüti, hogy az nem megvetendő természetének egész súlyával Elemér lába elébe bukják, mi pontosan meg is történt.

- Az Istenért, mit tevé? - kiáltá Elemér, a bukott egyént a földről emelgetve s Barnabást csillapítva.

- Levertem az ebet s ha morogni mer, ismét kap nyelnivalót, - válaszolá Barnabás a végzett munka sikere miatt teljes és ártatlan önérzettel.

- De ez midőn engem el akart fogni, hivatalos kötelessége szerint vél eljárni s ily esetben nem szabad erőszakhoz folyamodnunk, - mondá Elemér oktatólag, míg a földről felemelé a kábult egyént, ki Barnabás vitézsége miatt tág mellébe a levegőt még most is alig tudja szájával és orrával beszivattyúzni.

- Minden a megkülönböztetéstől függ, - szólt közbe János diák. - Kegyelmedet tudniillik a város kapitánya akarta elfogni, holott ily merényre a szent korona tagjai irányában nincs feljogosítva. Ha tehát Barnabás kollégám fültön ütötte őt, ezzel rövideden és velősen magyarázta meg a partis primæ articulust nonust.

A felüdült alkapitány dühe csodálatos szökeléssel rögtön János diák ellen fordult. - Az egész világ bizonyosságot tehet arról, - szólt indulattól reszketve, - hogy kend a város elhírhedt izgatói közé tartozik s a magisztrátustól ma különös utasítást kaptam, minden mozdulatainak szemeltartására.

- Fittyet vetek én, uram! az egész magisztrátusnak, miután indubitus nemes ember vagyok, - szólt hetykén János diák.

A közönség is kezdé észrevenni, hogy mi történik a közlekedéssel megtapsolt fiatal lantos környezetében. Az «űzzük ki Budavárából a janicsárokat!» és «a városi tisztviselők a törököknek akarják a várost elárulni!» oly jelszavakká váltak, melyek egymásután indultak versenyfutásra s majd az egyik járt elől, majd a másik.

Ily döntő percben a borbély sem tartotta reputációjával megférhetőnek az óvatosságot, s politikai nézetei leplezgetését.

- Én azt tanácslom, kérjen bocsánatot az alkapitány uram, hogy közöttünk a csendet fölzavarta, s mi megszelídülve kezét nyújtunk neki, s együtt ürítünk poharat a török nemzet vesztére és a haza javára.

- Hát még ez a pimasz is pattogni mer! - szitkozódott az alkapitány.

- Én pesti polgár vagyok. Műhelyem, házam is van. Kikérem tehát az ilyen titulust. Az atyám mézsáros volt, a kegyelmedé szintén. Együtt ültünk az iskolában, de a szamarak padján. Nem illik kegyelmednek úgy felfuvalkodni, minthogy emlékezhetik rá, hogy én s a hozzám hasonlók tettük városkapitánnyá.

- Fogja be a száját, mikor a magisztrátussal beszél. Ezek az emberek velem jönnek. Maga meg kotródjék haza a szappanos tányérhoz.

- Jól meggondolja, aki rám teszi a kezét, - dörmögte Barnabás diák, látván, hogy míg a borbély az alkapitánnyal perel, azalatt a közönség gyérül, s az üresen maradt tért városi hajdúk s fegyveres várőrök foglalták el, és a kertkapunál ácsorgó janicsárok szemtelen kíváncsisággal tekintgetnek be.

A heves és verekedésre kész közönség takarodásának oka pedig a fegyveres várőrök megjelenése volt, kik a legelszántabb részt, tudniillik pajtásaikat és a többi zsoldos katonát a fegyelem varázsa által hallgatásra és visszavonulásra bírták.

- Szívesen felelek a törvényszék előtt tetteimért, - mondá Elemér - s Barnabás barátomnak nincs szándéka az erőszaknak ellenállni. Ő követni fog engemet a városházba, hol a történeteket mind mi, mind az alkapitány úr előadhatjuk.

- Én is megyek, - mondá János diák, - és ünnepélyes elégtételt kívánok azért, hogy nemes ember létemre egy polgártól bántalmaztattam. Majd lesz ebből akkora processus, mint az ország útja. Járhat a városbíró tyúkkal, kaláccsal utánam, s mégsem dughatja be a számat.

- Nekem meg volt parancsolva, hogy a nemest is elfogjam, - állítá daccal az alkapitány.

- Annál rosszabb! Menjünk! - Ezzel János diák indult a kertkapu felé.

- Várjanak be engem is! - kiáltá bővebb megfontolás után a borbély. - Akár mint bűntárs, akár mint tanu e nevezetes esetről jelen akarok lenni. Nekem ugyan semmi érdekem nincs benne, mert alkalmasint nélkülözni kell nagyasszonyom, azaz feleségem, kellemes esti társalgását, de a barátságért és a hazáért rég megtanultam áldozatot hozni.

Ezzel csatlakozott Elemérhez, ki Barnabás diákot hosszas rábeszélés után végre megmozdulásra bírta.

Az alkapitány, ki híres fogdosó volt, azonban hivatala természeténél fogva csak a nép alsóbb körében, most először jutott oly helyzetbe, hogy tekintélyes egyéniségek szabadságát támadja meg. Míg tehát maga elől ment, s hat hajdú töltött puskával a fedezetet alkotó, fontolás alá vette az esélyeket, mikre a mai nap viszontagságai által ő is ki lehet téve. - A fővezér, - gondolá - a lantos, ki énekkel lázította a népet, nagyrangú úr lehet, de elfogatásáért a magisztrátus, melynek én engedelmességgel tartozom, hordozza a felelősséget. A katona, ki a Perényi-huszárokhoz hasonlít, felakasztatik, ha az. Ellenben, mihelyt világosságra jön, hogy a királyné szolgálatában van, gyilkolási merényleteért a katonai törvények szerint fog büntettetni. János diák nemes ember, de én őt nem fogtam el, s ha mocskolódtunk, kiki annál marad, ami ráragadt. A hitvány borbélyt, ki úrhatnék, s minden lében kanál akar lenni, letartóztatjuk azon esetben, ha a többit ki kell bocsátanunk. Így legalább rosszakaróink nem vethetik szemünkre, hogy a rend fenntartását szívünkön nem hordoztuk.

Az alkapitányt komoly elmélkedéséből fölrázta az a körülmény, hogy a foglyokat vivő fedezet után janicsárok kezdtek tolni, mintha ők is a budai csend és rend fenntartása iránt érdekelve lennének.

- Hátha ezek velünk jönnek a tanácsházba? - gondol s a bőre borsózni kezdett az iszonyú lehetségtől, hogy a janicsárok személyében rendőrtársaik akadtak, kik majd törökösen bánnak el vele, polgártársaival, s az egész okos és körültekintő magisztrátussal.

Ha a janicsárok társalgását értette volna, mint Elemér, akkor talán kevesebb rémképeket lát vala.

Az egyik ugyanis azt kérde társától, Barnabásra mutatva: - Úgy-e ez szeretett volna minket megtámadni?

- Igen, ma délben az Ötvös-utcában arról beszélt, de úgy látszik, nincs sok ismerőse, kivel cimboráljon.

- A másik meg a szultánt gúnyolta, nemde?

- Verseket énekelt, de homályosak voltak, nem bírtam értelmöket kivenni.

- Hát a másik kettő?

- Az egyik sokat evett és ivott; a másik azzal, ki őt börtönbe viszi, vetélkedett a nyelv gyorsaságával.

- Hagyjuk hát őket magokra, - szól a janicsár altiszt, ki a foglyokat követő csoport vezére látszott lenni.

Az alkapitány nagy megnyugtatóására a városház előtt a janicsárok a zsidó-utca felé fordultak.

Bornemisza volt azon szomorú kötelességgel terhelve, hogy a városházban ébren töltve az éjt, egyfelől ügyeltessen a janicsárok minden lépéseire; másfelől a polgárok közt a rendet fönntartsa, s ha befogatások történnek, a szükségés intézkedéseket megtegye.

Ő, ki pár nappal előbb a némettel való rokonszenv vádja miatt saját vagyona nagy részével volt kénytelen a török basa megajándékozásához járulni, most már Turgovics helyett azért virraszt, nehogy valamelyik töröknek, ha garázdálkodnék is, meggyűljön a baja.

A jámbor öregnek feje zúgott már a sok kellemetlen hírtől, s csak azzal vigasztalta magát, hogy szép sorban mind feljegyezi ő ezeket a posteritás számára épületes tanuság végett.

Az alkapitány belépett s meglehetősen hűséggel elbeszélte a történeteket.

Erre a két fogoly s annak két melléklete hozattak be.

- Kegyelmeteket ismerem, - szól Bornemisza nyájasan János diákhoz és a borbélyhoz; gondolván, hogy azalatt talál oly módot, mely eljárását kielégítővé teendí mind a vádlottak, mind pedig a gorombán megsértett alkapitány és ezáltal a tekintélyében csorbát szenvedő városi hatóság irányában.

- Mi is ismerjük kegyelmedet, - szónokolt János diák, - s csodálkozunk, hogy az alkapitány oly okos és óvatos férfiútól vett utasítások szerint mert velünk packázni.

- Én nem annyira panasolni, mint tanutétel végett jöttem ide, - említé a borbély, János diák magas hangját inkább a kard vagy toll, mint a beretva és köpöly emberéhez szabottnak tartván.

- Helyesen cselekszik és szól kegyelmed - mondá szelíd mosollyal Bornemisza. - Nincs szebb s fontosabb a hü tanuskodásnál. Ennek köszöni a különben vak igazság az ő szemvilágát, s a különben csak tapogató történetírás az ő fáklyáját, mellyel a sötét multba világít, hogy a késő ivadék a homályból kivehesse a régi események körrajzait. Be kellene zárni a törvényszékeket, s a mesék alacsony osztályába sorozni a magasabbrangú érdeemes történetet, ha egyszerre a világból kifogynának a szemtanuk, s mikor baj történik, senki sem volna jelen.

- Tökéletesen igaz, tanácsos úr! - mondá az alkapitány. - De a befogott embereket most examinálni kell, hogy a további eljárást intézhessük.

Ez emlékeztetés a jámbor Bornemisztát a perc valódi kívánalmára téríté vissza.

- Szabad-e becses nevét tudnom? - e szavakat intézé Elemérhez, kibén tekintélyes helyzetű egyént sejtett.

- Komjátí Elemér vagyok.

Sokféle Komjátik voltak, s közülök a legelőkelőbbek Palota vára körül pár falvat bírtak. Bornemisza tehát a második kérdést, melyet Elemér talán sértésnek vehetne, hogy tudniillik: nemes ember-e? kikerülni akarván, így szólott: - Viszontagságos időket élünk; ha elzárjuk kapunkat egyik ellenség elől, nem vagyunk biztosak, hogy saját szövetségeseink nem törik-e be azt. Megvallom, mindig nagy tisztelője voltam Werbőczy ő nagyságának, ki a szultán palástjába fogózik, de nem tudom kárhozatni azokat is, kik Podmaniczky ő nagyságával tartanak, s azt hiszik, sokkal jobb a veszélyt kikerülni, mint meglepetni általa. Ő nagysága mint éppen most hallom, eltávozott Budáról.

- Ma reggel öt órakor, az ő naszádján jöttünk a budai partra, - mondá Elemér.

- S vajjon hová vonult Podmaniczky hatalmas szövetségünk protekciója elől?

- Palotára.

- A legjobbféle Komjátit fogta el a szerencsétlen alkapitány, - gondolá Bornemisza, s előleges vallatását tovább folytatandólag Barnabás diákra veté szemét. - Minek hívják?

- Barnabás vagyok.

- S vezetéknéve?

- Az titok, - szólott mogorván a kérdezett. - De, - jegyzé meg Bornemisza, - a vallatásoknál nem lehet a nevet titkolni.

- Ahhoz semmi közöm, ha lehet-e vagy nem?

- Ne nehezteljen vitézlő uram! de kénytelen vagyok neve után tudakolni.

- Tessék.

- Számos okiratban láttam a keresztnév mellett csak ezt a szót: diák vagy literati, - jegyzé meg Elemér.

Engedékeny készséggel mondá Bornemisza: - Tehát a régebbi esetekre támaszkodva, mi is a vitézlő Barnabás úr keresztnéve mellé a vezetéknév helyettesítésül ezen melléknevet fogjuk tenni: diák... De nemes ember-e? - kérdé megint a vallatotthoz fordulva.

- Mi köze hozzá? - szólott Barnabás.

- Úgy látom, a fegyver nemes mesterségével foglalkozók nem ismeretesek a polgári ügyek menetével; megmagyarázom tehát...

- Sohase fárassza kegyelmed magát a magyarázattal, - vágott közbe Barnabás.

- De a jurisdictio tekintetéből szükséges megtudnom: ha nemes-e vagy nem?

- Pedig az, ismétlem, titok.

- De hát hol pöröljünk az alkapitány megütéseért?

- Ahol tetszik.

- Nem a tetszésünktől függ. E kérdésben a törvényszék illetékessége határoz, s ha kegyelmed elhallgatja, kitől kérdezzem meg méltó rangját?

- Kérjje meg a Boldogasszony német egyházának köveitől, - szólt sötéten Barnabás. - A kövek hallák, mennyit tanácskozott atyám miatt az országgyűlés, s minthogy nem sülyedtek a föld alá szégyenökben, tehát még mindig beszélhetnek atyám felől, saját módjuk szerint.

Bornemisza legalább is országnagynak képzelte azt, kinek atyja az országgyűlést foglalatoskodtatá, s ennél fogva eldöntöttnek hitte a nemességre vonatkozó pontot.

Ami magát a tényt illeti, arról nagyjában ugyanazt mondták a felek, amit az alkapitány. Elemér csak annyi megjegyzést tevén, hogy ámbár sajnálná és szégyelné, ha a magyarok a török igát mintegy önként vennék nyakokra, az általa előadott románcban nem volt közvetlen felhívás a janicsárok kiverésére.

- A rendkívüli idők kényszeríték a budai tanácsot rendkívüli szabályokra, - szólt Bornemisza. - A kormány a szultán táborában van, s míg ott mulat, egy verekedés a polgárok és a tolakodó janicsárok közt Buda megszállását vonhatná maga után. Nem a hazából egy várost kell nekünk oltalmazni a végromlástól, hanem e város által a hazát. Ily nézetnek hódolt ő felsége a királyné, midőn tetteleg nem létező kormány, azon talán még ma éjjel megszűnendő időköz alatt, a várost a csend fenntartásáért rendkívüli hatósággal ruházta föl. Mi jámbor polgárok, kik vagyonosodásunkat is a nemességnek köszönjük, nem vagyunk oly büszkék, hogy a főbb rendűeket törvényszékünk elébe hurcolni kedvünk lehetne. Kegyelmed Komjáti Elemér úrfi beláthatja, hogy mielőtt csak jegyzőkönyvre vehetnők a *Hét vezér*ben történeteket, már vagy a janicsárok kimennek a városból, s ekkor az egész kereset önként megszűnt; vagy pedig a kormány visszajön a táborból, s ekkor ő veszi át tőlünk az ügyet. Ne nehezteljen tehát rám, ha azt a javaslatot teszem: töltsen az éjt és a holnapi napot a tanácsháznak a letartóztatott tekintélyesebb polgárok számára kijelölt szobájában. Ne tekintse azt börtönnek, mely valóban inkább csak védhely, minthogy elvonja kegyelmedet a lehető utcai zavargások és az ezzel együtt kifejlődhető török rakoncátlanságok veszélyeitől. Ami pedig nemzeti és vitézítő Barnabás diákot illeti, mély fájdalommal kell neki kijelentem, hogy általa az egész város sértetett meg. Míg tehát a királyné ő felségének jelentést tenni alkalmam leendő, kötelességem tudtul adni, hogy szintén le van tartóztatva. Egyébiránt, ha a jegyzőkönyvet felvesszük, kezességen kibocsáttathatik, még mielőtt az ügy a törvényszéknek be is jelentetnék.

- Ez ellen én tiltakozom, - szólt az alkapitány.

- Kérem azt akkorra halasztani, midőn a tanács együtt lesz, - válaszolá csillapítólag Bornemisza. - Kegyelmeteket pedig - folytatta János diákhoz és a borbélyhoz fordulva - Isten oltalmába ajánlom! Menjenek haza, feküdjenek le, s ha egy tapasztalt öreg tanácsát követni akarják, ne menjenek holnap este a *Hét vezér*be.

- Nem úgy van az, tanácsos uram! - pattogott János diák. - Nemes ember vagyok, s nem tűrhetem a nemesi rend lealacsonyítása nélkül, ha annyira nő a polgárok szarva, hogy az alkapitány is mer fogsággal fenyegetni, s nyilvános helyen izgatónak címez. Ezért én elégtételt kérek.

- Panaszolja be holnap, ha tetszik, - szólt szárazon Bornemisza.

- Mit panaszoljon? Köszönje meg, ha le nem tartóztatjuk, hisz be tudom bizonyítani, hogy ő volt minden rendetlenség okozója. Az egi vén lantost, ki börtönünkből a múlt héten szabadult ki, ő vette rá, hogy a török ellen lázítsa a polgárokat. Komjáti Elemér úr nem énekelt volna, ha János diák bérenc lantosa hajdúim elől meg nem szökik. Még ma hurokra kerítem a kópét, s holnap vallasni fogjuk. Majd kiderül minden.

- Jól van tehát! - szólt dühvel a külváros előrelátó politikusa. - Egy tappot sem mozdulok innen, míg kend rágalmaid be nem bizonyítja, vagy elégtételt nem ad.

- Én nem fogtam el kendet, - válaszolá hetykén az alkapitány, - de ha tetszik barátjaival a börtönt megosztani, annak ellent nem szegülünk.

- Kend szemtelen, - kiáltá János diák.

- Éppen azon szót vette ki a számból, mellyel kendet akartam érdeme szerint megcímezni.

- Kegyelmed János diák lázítással vádoltatik, - szól most Bornemisza, - s miután önként akar fogságba menni, s ránk nézve hasznos, ha mielőtt indulatoskodását folytatná, egyet alszik, ennél fogva szándékát helyeseljük s a porkolábra bízunk végrehajtását.

- Hét országra hangzó pör támad ebből! Ne felejtsék el, hét ország fogja meghallani, ami rövid időn be fog következni. Megyek a börtönbe, igenis oda megyek, s óhajtanám, ha a pince fenekén volna az, s ha csepegne a víz falairól, s varangyosbékák szökdelnének kövein.

- Fájdalom, - mond Bornemisza, - mindezen rémségekből semmivel sem szolgálhatunk. A szoba, melybe a három vádlott beszállásoltatik, - s mint remélem csak pár napra - tágabb, világosabb s tán tisztább is kegyelmednek, János diák uram, a lakásánál, s hogy szükséges kényelem benne ne hiányozzék, a negyedik deliquens vagy tulajdonképpen az egyetlen tanu gondoskodni fog elégséges ágyneműről. Ez leend büntetése azért, mert mesterségén felül eső dolgokba elegyedett, s az egész török birodalom vesztére akart az alkapitánnyal poharat üríttetni.

- Nem fogom fellebbezni az ítéletet, - szólt a hiú borbély, s boldog volt, hogy ily nagyfontosságú politikai ügyben ő is főszerepet játszhatik, tudniillik ágyvánkossai és szalmazsákjai által.

- Szívemből örvendek, - folytatá Bornemisza, midőn az alkapitány intézkedések végett távozott, - szívemből örvendek, hogy kegyelmetek Komjáti Elemér és Barnabás diák uraimék kellemetlen esetlegektől menthettem meg. Vagyonom feldúlatt, családom a török táborba küldetett hűségem kezességéül, de nem a személyes érdekek ösztönzének arra, hogy a törökök iránti minden kikeléseket gátolni törekedjem. El van veszve az, aki most ez óriás fenevaddal küzdeni mer. Míg Roggendorf serege tönkre nem tétetett, más volt a helyzet. Tudom, hogy a janicsárok nem jöttek ide csupán szórakozás kedvéért. Hogy komoly céljok van, elég bizonyosság rá a híres renegátnak s magyar ellenségnek, az anatóli basának jelenléte, kit a török rabságból kiváltott egyének hol polgári öltözékben, hol janicsár-ruhában láttak.

- Alkalmasint ő tudakolt tőlünk Török Bálintról is, - mondá János diák, feláldozván duzzogási vágyát az országos dolgokról való fecsegésnek.

- Midőn ma reggel a kis király Szolimán táborába indult, a basa, mint értesítve vagyunk, a csoportozatban láttatott, s ez oly rossz előjel, mint az üstökös megjelenése, mely a vérontások és döghalál hirdetője szokott lenni. A janicsárok alkalmasint azért vannak Budán, mert a császárt környező babák a királynét ijesztés által akarják rávenni, hogy a váradi szerződést nyilvánosan tagadja meg. Ferdinánddal többé semmi kialkuvást ne merjen megkísérteni, s egész seregét a Bécs elleni hadjáratra feltétlenül engedje át. Mentül több ürügyet találhat a szultán panaszra, annál szertelenebbekké lesznek követeléselei... Ah! az óra tizenegyet üt, s még a király és az országtanácsosok nem érkeztek vissza. Súlyos megpróbáltatások napja a mai... De nem tartóztatom már tovább kegyelmeteket. Szobájok rendezve van... foghely ugyan, de melyik zuga a hazának nem hasonlít hozzá.

A jámbor fecsegő Bornemisza egészen a börtönajtóig kísérte vendégeit.

Elemérék szobája valóban tág és kényelmes volt, de noha bezáratásuknak - János diákon kívül - fontosságot nem tulajdonítottak, hangulatjuk nem volt rózsaszínű.

Barnabás a fogságot az emelkedés kezdetének nem tekinthet, s a Boldogasszony német templomának körvonalai, a halottak árnyaival, s a bőszt és idétlen káprázatokkal megint megjelenni fenyegetőztek, mint sülyedt kedélye s egy pontra szegzett merev szemei gyaníttaták.

Elemér pedig önmagával volt elégtelen.

- A duló és perzselő török csapatok családomat kiirtották, - szölt részint magával vetve számot, részint János diákot, ki már ágyban feküdt, értesítve mai szerepének indokairól. - Nem kell-e gyűlölnöm a törököt? Mint gyermek fogságba estem és Dzsemil aga vásárolt meg. Igaz, hogy ő atyám volt s nem uram. Gondjainak köszönöm a kard és a lant mesterségét. Áldás legyen pályáján, vagy ha már meghalt, sírján. De ha egy török a rab gyermek iránt több mint keresztyén volt, behunyhatám-e szememet, siket lehetett-e fülem a hajmeresztő szenvedések iránt, melyekre annyi ezer magyar rab van kitéve? Nem az együttérzés emel-e föl a porból, s győz meg az emberiség magasabb hivatásáról? Aki a részvétet nem ismeri, vagy hideg bölcsességében felül áll az embereken, vagy aljas indulataival alább sülyedt az állatoknál. Egyébiránt még ebből nem következik, hogy helyesen tettem, midőn a *Hét vezérben* izgató verseket danoltam.

- Pohár közt a római pápáról is énekelünk. Aztán ki bizta a budai polgárookra, hogy a nemes embert mérésre tanítsák - válaszolá János diák álomtól nehéz szemekkel.

Barnabás, midőn merengéséből kibontakozott, a nála szokatlan szelídséggel mondá: - Jó éjt Elemér! Nem hagyjuk el egymást úgy-e?

IX.

A börtön csendes álommal ajándékozta meg vendégeit; de a királyi palota e részben fukar volt a legkecsesebb nő iránt, ki két koronát hordott: a szépségét és hatalomét.

Izabella a mult éjjel azért nem aludt, mert fiának a szultán sátorába kellett menni; ma éppen azért van ébren, mert fia a sátorból még nem jött vissza.

Szive mély aggodalmából délután öt órakor meghitt embereinek egyikét drága családi ékszerekkel a török táborban levő lengyel követhoz küldé, kéretvén őt, vinné az ajándékot Rusztán basának, Szolimán kedvenc vejének és feleségének Mirmah szultánnőnek, s venné rá a magyarok iránt különben sem rosszindulatú basát, hogy a csecsemő-királynak mielőbbi visszaküldését sürgesse.

Éjjeli egy órakor megérkezett a hintó a csecsemővel, a női személyzettel és a belső tanácsosok és főrendűek közül Markossal, a legcsekélyebb igényü hivatalnokkal.

Az udvarmesternő merész képzelőtehetségét, melyet a renegát nejének ravasz hitegetései is tápláltak, teljességgel nem elégítette ki sem a szultán sátorának fénye sem bőkezűségének mértéke. A keleti bíort és szöveteket sokkal szebbeknek, a keleti fényűzést és pazarlást sokkal általánosabbnak, s a keleti gyémántokat sokkal nagyobbaknak hitte, mint aminőknek találta, kivált a szultántól nyert ajándékoknál. Éppen azt szerette volna a királynénak bebizonyítani, hogy a madridi udvar egyetlen termében több látnivaló van, mint a császári sátorban, és V. Károly nemcsak az illem szabályaiban, de a katonai erényekben is mestere lehetne Szolimánnak, kinek gyalogsága egyenes sort sem tud formálni, lovassága pedig apró

lovakon nyargal szanaszét; éppen azt akarta említeni, hogy az ebéd is leginkább juhhúsból és rizsből állott, a nagy ezüstkannákban csupa víz vala, s azon ötágú villával kellett enni, melyet az ember nem hagyhat el magától, ha feledékeny is; aztán berekesztésként, éppen azt akarta megjegyezni, hogy Bajazid hercegfő Zsigmondot úgy csókolta meg, mintha harapna, s hogy az asszonyok nadrágot viselnek, s arcaik helyett körmeiket és szemöldökeiket festik: de fájdalom! a királyné miután gyermekén szemeit elragadtatással legeltette, könnyezni kezdett, s a szokás ellenére a szegény udvarmesternőt még szóhoz jutni sem engedte. Tudakolás és fecsegés helyett összeszedette a legszebb kelméket, miket csak valaha a külföldi udvaroktól kapott, előhozatta a fegyvertárból a legértékesebb dísz- és emlékfegyvereket, melyek annyi dűlős között még el nem pusztultak, kivételé a szekrényekből ara-pártáján kívül a többi drága ékszereket, s midőn egy csoport basa és háremhölgy számára fejedelmi ajándék volt egybehordva, érzékeny, de tapintatos és nyomatékkal teljes latin levelet írt a szultánhoz, melyben tanácsosai visszaküldését kívánta, s a veszélyeket rajzoló, melyeknek az ország ki volna téve, ha a szultán ígéreteibe vetett hit egyszerre megszűnővén, a török véduralom gyűlöltebbé válnék a meghódíttatás és szolgaság legmegalázóbb nemeinél is.

E levél átadását, valamint az ajándékok kézbesítését Markosra bízta, ki korán reggel volt elindulandó.

Izabella tanácsosai neki többnyire csak keserűséget okoztak.

Eddig azt mondhatták, hogy politikájok a körülmények teljes ismeretére támaszkodik és biztos alapú, s ennél fogva a királynénak a mindent koronázó sikerért föl kell áldoznia nemcsak nézeteit, hanem érdekeit is.

Most azonban e politika a kudarc és meghazudtoltság szélén állott.

A királyné ezért belső elégtételt érezhetett volna, mert ő a közelgő válságot előre látta és sokszor megjósolá.

Heves nő lévén, nemcsak gyakran neheztelt tanácsosaira, hanem bosszúvágygal is telve volt, kivált Martinuzzi ellen. Azonban most, midőn zsarnoki bukását a haza nagy veszélye követte volna, nem tapasztalt keblében más érzést a szájalom és segítési vágyon kívül.

Eddig gyakran mondá, hogy minden vércseppje lengyel és olasz, s hogy a rá erőszakolt uralkodást a száműzetés egy nemének tartja; most azonban mélyen érzé a viszony erejét, mely a magyar hazához kapcsolja, érzé a szeretetet e véráztatott föld iránt, s kezdé becset tulajdonítani még a trónnak is, melyről lelépni hőbb óhajtásai közé tartozott.

Mi alakította kedélyét így át? talán csak nem az a könnycsepp, melyet a tegnap éji értekezlet alatt Frangepán Orbán szemében látott?

*

Turgovics Miklós, Budaváros főbírája, nem tudta megfogni, hogy miért van a török táborban. Néha fogolynak képzelte magát: de e szomorú helyzetet meg látszott cáfolni az a tény, hogy míg az országtanácsosok és főurak fegyveres őrizettel vétettek körül, neki szabadon lehetett kimenni sátorából. Máskor hinni akarta, hogy ő szabad, de ezen édes reményt megint eloszlatta a tapasztalat, mely, midőn sátorától messzebb akarna menni, valami janicsár vagy spahi alakjában előlépett, s visszakergeté a tábor központján bizonyos szűk területre, melyből, mint megbüvölt az elébe írt varázskörből, sehogy sem bírt kimenekedni.

A csecsemő-király visszautazása utáni reggel azonban a rejtelmes homály, mely Turgovics helyzetét körülfogta, oszlani kezdett, mint midőn végre a sűrű ködön egy sugár tör át. Vajjon e sugár a megtért szerencse napjának hajnalpirjából vagy alkonyának utolsó csillámából tévedt-e hozzá - elhatározni nehéz volt.

A csauz tudniillik reggel hat órakor sátorába lépve mondá: - A kegyelem mindig buzgó forrása szétáradott a te városodra is, oh kadi! A hatalmas padisah megkegyelmezett azon raboknak és rabnőknek, kik a német tábornokkal szőtt cimboráskodás miatt mint bűnösök vagy túsok a mi táborunkba küldettek.

- No tehát megvigasztalhatom Bornemiszát is, kinek nejét és leányát György fráter ide hurcoltatta, - gondolá Turgovics, s gyorsan kezdett öltözni. - Ha elvesztettem vagyonomat, legalább szabad vagyok és láthatom feleségemet s két kedves gyermekemet. A fecske, ha elrontják fészket, újra épít. Iparkodom, s megint vagyonossá leszek. Mint fog örvideni az én kedves nőm, látom az elragadtatás könnyeit szemében.

Körülbelül ezeket gondolta Turgovics, míg szájával így szólott: - Nagy a világhódító szultán kegyelme, s kiapadhatatlan, mint a tenger. Legyen Allah irgalma is oly mérhetetlen és határ nélküli iránta.

A csauz hallgatott, várván, míg öltözködését Turgovics tovább folytatá, s azután így szólott: - A szultán kegyelme nagy és béketűrőse hosszú ugyan, mint az üstökös serénye; de a te eszed, érdemes kadi! oly rövid, mint a kutya elvágott farka.

- Miért hiszed ezt, igen tisztelt csauzom?

- Mert felöltél magadra egy mellértes dolmányt, melynek színe nem jól választott, s melyen hiányzik az arany zsinór és ékkő. Öved ruhaszekrényedben maradt, nem is említve süvegeden a kócsag-forgót, közepén a nagy smaragddal.

- Oh csauzom! az én kedves nőm szebbnek tartja ezen egyszerű dolmányt, ha rajtam látja, mint más on a királyi bíbort. Övem az ő átölelő karjai lesznek s ha szemembe tekint, nem fogja meglátni, hogy süveg forgóján kavics van-e vagy drágakő.

- Bölcs kadim! honnan tudod, hogy nőd ez életben valaha téged látni, s ha látand, örvideni fog rajta?

- Hiszen te mondád, hogy szabadok vagyunk, - szólott Turgovics megütözéssel.

- Rólad nem beszéltem, kadi. Te öltözzél fényes ruhába, állj a táborpiac közepére, várd, hogy mi történik ott veled.

Ezzel a csauz távozott, de amint a sátorfüggönyt kinyitá, Turgovics két felállított őrt látott.

- Veszve vagyok! engem szemeltek ki áldozatul, s díszruhában kívánják, hogy meghaljak, - sóhajtá Turgovics, s dermesztő hideg nyargalt át teste minden ízén.

Őrei a piacra vezették.

Itt voltak felállítva a Buda ostroma alatt a vezérek által a szultánnak ajándékozott foglyok, fegyveres janicsároktól körülfogva.

Turgovicsnak az anatóli basa mellett, ki mint látszott, parancsnoki szerepet visz, kellett helyet foglalnia.

- Hányjátok kardra e hitvány gyaurokat, - szólott a basa a foglyokra mutatva, s elkezdődött az irtóztatós mérsárlás az «allah!» kiáltásával, a sebesültek jajgatásával, a haldoklók nyöszörgésével, az elmetszett tagokkal, a gyilkosok bős és a legyilkoltak szívzaggató arckifejezésével, a

földet megáztató s a vert sebekből messze kifecskendő vérrel. Néhány csepp Turgovics ruhájára, és egy égető, letörölhetetlen, az ő sápadt arcába esett.

A végrehajtott munka után a janicsárok fele a holtakat takarítja el, másik fele sorakozott.

Az anatóli basa magyarul mondá: - A budai bíró lépjen a sort formált janicsárok élére, vezesse őket a várba, s foglalja el számokra azt a szultán nevében. A janicsár aga a városbíró baloldalán megy vele.

Turgovics előbb megkísérté, hogy látja-e a janicsárokat? S csakugyan látott holmi fantasztikus alakokat, mintha lebegnének megnyujtva, megrövidítve, foszlányokká osztva magokat. Aztán megkísértette: vajjon mozognak-e lábai? S úgy találta, hogy mereven és előre lépnek, de mint-ha fából volnának készítve. Nagy mesterség volt figyelemmel kilesnie: vajjon a lábmozgatás vakmerész próbája közt, feje elő vagy hátra akar-e esni? azonban rendre sikerült az egyensúlyozást kitalálni. S ő valóban ment Buda felé, s ez nem lehetett csalódás, nem az érzékek káprázolása, nem a forró láz álma... nem, az száraz és elvitathatlan tény volt. Mintha ittas volna, hozzá közelítettek a házak... azonban csalhatatlanul ő ment azok felé. Néha úgy rémlett, mintha a magas épületek levették volna fedeleiket, mint szokta az ember fejről kalapját, ha nevezetes férfúval találkozik: azonban Turgovics utóbb ennek is ellenkezőjéről győződött meg, tapasztalván, hogy az út fordulatai miatt tűnik el némely ház teteje. Az ő vizsgáló elméje, fájdalom! mindinkább kezdé jogait visszanyerni, mind gyérebbé lettek a tünetek, mind sivárabbá a való. Már nem kétkedett többé, hogy az emberek előtte nyargalnak, zárják be kapuikat, és az ablakon véletlenül kitekintő arcok őt látva válnak kövé. Még csak egy víziója volt, midőn a Viziváros kapujának első lépcsőjére tette lábát, felesége halottas ágyban feküdt, kezét görcsösen szorítva szívéhez, mely egy nagy fájdalom miatt egyszerre megszakadt... Oh, de ez talán mégsem pusztá látomás, ez a meg nem hamisított való és oly tény, melyről kétkedni semmi tagadó bölcsélet nem tud.

Turgovicsnak egy könny hullott ki szeméből, s arca szögletére tévedve, lemosott valamit azon vércseppből, mely vitriolként égette, midőn a török őt eszközévé avatá.

Ami ezentúl történt, röviden meg van írva a krónikában.

Turgovics Miklóstól vezetve, felmentek a janicsárok Budavarába, a vízivárosi kaputól a Szent György-teréig, hol hozzájuk csatlakozának a Budára tegnap csak mulatni indult bajtársak is. Néhány perc múlva deli arab ménen s fényes törzstiszteitől kísérve megjelent az anatóli basa, a renegát Szolimán is. Ez Turgovicstól a szultán nevében átveszi a várost; midőn aztán a basa magasra emelvén a nagyúr zászlóját, janicsárjaival minden utcát és kaput megszállat. S most egyszerre az utcákon kikiáltatik, hogy valaki a városban van, nemes, katona eltakarodjék. Estig végrehajtatott a parancs, s a meglepett, vezérek nélkül bolygó őrség tétlenül nézte az ármányt. Most két sátor emelkedik a Szent György-téren; egyik Szolimán basáé, a másik a janicsár agáé.

A következő nap kihirdtetett, hogy a polgárok s a köznép fegyvereiket, bármineműek legyenek, még a késeket is, fejk és jószágok vesztese alatt a Szent György-terére hozzák. A városi nép a szerint cselekedett. Izabellát föl hívta a janicsár aga, nyitná meg a királyi várlak kapuit Szolimán hadai előtt. A várlak a szultáné, válaszóla Izabella, kérve az agát, csak addig ne eresztene be senkit, míg belőle ki nem költözik.

A janicsárok egy álló hétig az utcán tanyáztak, s a lakosoknak meghagyatott, húznák meg magokat házaikban. Az anatóli basa ugyanis zendüléstől tartott, mely a féltett kincset megint kiüthetné kezéből. Még utóbb is, midőn úrszabású, nemes vagy szolgáló embert láttak az utcákon a janicsárok, nyomban kiűzték a városból, melyben csak polgárt, pórt és zsidót akartak tűrni.

A nándorfejevári basás az Izabellától elpártolt és most Szolimán császár táborába hurcolt erdélyi vajda, Majláth, régibb feladásaiból a török országnagyok még nem szüntek meg azon gyanút táplálni, hogy György fráter, bár nyíltan a magyar-török szövetségnek nagy barátja, titkon muzulmán foglyokat sanyargat az állam börtöneiben. Ennélfogva az anatóli basa rendeletet kapott a budai fogházak feltörésére. Berontottak tehát a janicsárok a várpalota földalatti tömlőcébe, hol várakozásuk ellenére egyetlen török sem vala elzárva. Ezen kedvetlen tapasztalás bosszantá a basát.

- Ki kell kutatni a városi börtönt is - parancsolá.

A porkoláb reszkető kezekkel nyitogatta a vaspántos ajtókat; de sehol egy láb török sem vala fölfedezhető.

- S nincs több fogház? - kérdé egy janicsártiszt, ki két nappal előbb az Ötvös-utcában figyelmezteté renegát tizedesét, hogy szemén tartsa Barnabás diákokot.

- Nincs uram!

- Hogy merészelsz hazudni, gyaur? mintha nem kísértem volna tegnapelőtt a városházáig néhány lázítót, kik korcsmákban izgattak a világhódító szultán ellen fegyveres fölkelésre.

- Van ugyan, de nem az igazi börtönben, három letartóztatott úr; de akiket csak a közzavar miatt feledtünk ott, mert ma délben már szabadon kellett volna bocsátanunk.

- Hozzátok ide a rabokat! - parancsolá a tiszt.

Tizenkét janicsár fegyver közé fogva vezette el Elemért, Barnabást és a külváros legelőrelátóbb politikusát, János diákokot.

A Szent György-térre vitettek az anatóli basa sátora elébe.

A janicsártiszt bement értekezni.

- Érdekessé kezd válni e kaland, - szólt Elemér azon nyugalommal, mely a veszélyek közt sajátja volt.

Barnabás diák szemei vadul forogtak, mintha ököltre akarná hívni a sorsot, mely kajánul vetett ismét tört vagy az emelkedés, vagy a bosszú elébe.

- Talán a szultán ő felsége katonái nem élnek azon balhiedelemben, mintha a magyar nemes fölött nekik törvényes bíraskodási joguk volna? - kérdé és sóhajtá János diák nagy rettegéstől környezve.

A sátorba bement janicsár tiszt helyett kijött egy óriás szerecsen, hanzsárral övében és idomtalan természetéhez nem illő fürge mozdulatokkal.

Tetőtől-talpig megnézte Elemért, és nógatta fejét, mi helybenhagyást jelentett.

- Ezek vásárra visznek minket, - mondá a sokat tapasztalt lantos.

Barnabás röffenő hangot adott száján, és arca inkább dühöt, mint félelmet fejezett ki.

János diák térde reszketett.

Az óriás pedig valódi kéjjel legelteté szemeit a visszatetsző alakú, de erős alkotású Barnabáson, és ismét nógatá fejét.

Midőn pedig János diákhöz ért, látván, hogy az rövid is, vékony is, sovány is, tapsolt kezével.

Erre a rabkísérő janicsárok közül egy nyakonragadta János diákokot, és lábát hátuljával oly erős érintkezésbe hozta, hogy a szegény előrelátó politikus bukfencet vetve a földre esett, honnan

halkan fölemelte fejét s körülnézett, mintha kérdené: látták-e ezt elégséges és szavabevehető tanuk, s miután, fájdalom, a nép bezárkózva vala, s a janicsárok hittel pecsételt vallomásaira sem sokat építhetett, nagy hirtelen fölszedve magát, s fővegét is ott feledve, hihetetlen gyorsasággal nyargalt ki a Vízi-kapun s meg sem állott saját lakásáig, hol rögtön magára zárta az ajtót.

Elemért és Barnabást pedig a janicsárok a török táborba vitték.

*

Másnap a diván arról tanácskozott: mit kelljen tenni a királynéval, annak fiával, s az őrizet alá helyezett urakkal. Az anatóli basának az volt véleménye, hogy mindnyájan Konstantinápolyba küldessenek s az ország egy Budán hagyandó basa kormányja alá tétessék. A belgrádi kormányzó ellenben méltatlannak mondá egy síró asszony kedvéért s védelmére minduntalan költséges hadjáratot intézni: küldje vissza a szultán a királynét atyjához Lengyelországba; a királyfiút neveltesse Konstantinápolyban; az urakat ölesse meg, váraikat foglalja el, s az országot tegye török tartománnyá.

- Hát a szultánt, ki a királynének és János király trónutódjának védelmet, pártfogást ígért, szöszegéssel vádolhassák-e a keresztyének? - mondá Rusztán basa, kinél a királyné ajándékai által megnyert Mirmah szultánnőnek közbenjárása sem maradt hatás nélkül.

A padisah vejének véleményét felkarolta néhány a többenél szelídebb indulatú s Izabellától lekötelezett basa.

S meg kell vallani, hogy a csauz-basa is, ki szavazattal nem, de annál jelentékenyebb befolyással bírt s ki Izabella szépségének a rajongásig volt bámulója, minden követ megmozdított a paradicsom huriinál is tökéletesebb alakú lény megmentésére.

Szolimán császár, ki elébe a diván megoszló véleménye felterjesztetett, vejének tanácsára hajlott s kimondá akaratját, hogy Budavár s a Duna melletti vidék a Tiszáig török tartománnyá legyen: a királyné fiával és annak gyámjaival Lippára költözzék s a Tiszán túl és Erdélyben uralkodjék; Török Bálint pedig, minthogy amíg Ferdinánd pártján volt, sok kárt tón a töröknek, Konstantinápolyba fogságba vitessék; Werbőczy Budán maradjon, mint az új török tartomány főbírája.

Ezzel György fráter s a többi urak, Török Bálintot kivéve, szabadon bocsáttattak, meghagyatván nekik, hogy a királynéval Lippára vonuljanak. A csauz-basa Izabellához küldetett, hogy megvigye neki az aranyos és kék betűkkel arab nyelven írt okiratot, melyben a szultán esküvel ígérte, hogy a királynét és fiát kijelelt országában védendi s mihelyt ez nagykorúvá nő, neki Budát is visszaadja.

Az anatóli basa Szolimán pedig budai főbasává neveztetett ki s hatalma alá rendeltetett az egész új tartomány.

X.

A kereskedő, kinek gazdag árukkal terhelt hajói, melyektől házának fénye s nevének hitele függ, a tenger-vihar áldozatául estek, még vigasztalhatja magát azzal, hogy szegénysége és hitelvesztett neve a véletlen műve és az igazságos bírák által bűnül nem rovathatik fel.

De a tönkrejutott államférfiak, kik ellen saját politikájok iránya lép fel s kik éppen a győzelemben találják bukásukat, hasztalan remélnek elnézést akár a közvélemény, akár a történelem törvényszéke előtt; mert amit mentségül hozhatnak fel, hogy ők ezt nem gondolták volna s hogy a véletlen fordulattól meg vannak lepelve, tehetetlenségüket és botor elbizottságukat még élesebben tüntetné fel.

A szultán sátorából hazatért tanácsosok néhány nap alatt évek szenvedéseinek estek át s bármiben kerestek volna vigasztalást vagy mentséget s álokoskodásaiknak bármint hitt volna a közönség, az önbecsülésből, befolyásuk mértéke szerint, kellett veszteniök.

Petrovics duzzogott, György fráter sötét és zárkózó vala, Werbőczy István pedig meggörbödött és szemlátomást vénebbé lett.

De az iszonyú esemény a három vezéregyéniség kedélyhangulatát, a közös bukás mellett is egészen másként hatotta át.

Petrovics olyformán neheztelt, mint fogna most egy kormányzó tábornok, ha elkövetett vétéséért fontos állomásról csekélyebbre tétetnék át. Szívéből sajnálta ugyan a haza veszedelmét, azonban vigasztalásul gondolta magában, hogy neki soha szakja nem volt a politika s katonai tekintetben semmi gáncs nem hárulhat rá, mert a török az új tartományt nem fegyverrel, hanem ravaszsággal nyerte. Hogy kipótolhatatlan kár Budavárnak idegen kézre jutása, erről ő, mint hű magyar és okos tábornok nem kételkedett; de ha Ferdinánd foglalta volna el, akkor szintén nem maradt volna az Izabella kezében s még a magyar katonai dicsőség is új csorbát szenved vala. Mi végre kedves rokonának, a királynénak helyzetét illeti, erre nézve Petrovics bánatát enyhítette az, hogy Erdély és Magyarország a Tiszáig még elég nagy akár egy királyi trón számára, akár pedig arra, hogy a váradi béke kötményei szerint Zápolya magánbirtokaival s az Izabellának ígért többi várakkal és harmincadí jövedelmekkel kicseréltessek.

György barát rejtélyes céljaira álutakat is kereső, de kimeríthetetlen segélyforrásokkal bíró jelleme, azon perctől kezdve, midőn a tanácsosok a divánból kivitetvén, őrizet alá vették, romba dőlt politikai tervei helyébe új építményhez fogott. Ha egy földingás tönkrejuttatta volna a várost, melyben neki háza volt: ő lenne az első, ki a közbódulás alatt sem veszve el lélekjelenlétét, a dűledékekből kiválasztaná a használható anyagokat, örvendene minden kődarabnak, mellyel a rögtön megkezdett munkásságot folytathatná s az alap letételek már gyönyörködnék a vörösszalagú koszorúban, melyet a fedél bevezésével ki fog tűzni. Ha mint tudós harminc évig dolgozott volna egy munkán, mely a befejezéskor elégne: tüstént asztalához ülne, leírná az első sort s kettőzött szorgalommal haladva tovább, a szerencse különös kedvezésének tekintené, ha a láng martalékává vált ívek közt találna néhány épebb lapra, melyből egész sorokat írhatna át. Ha a váradi püspökség helyett oly országban öltött volna vala szerzetes ruhát, melyben az izlám véres harcok közt irtotta ki a keresztyén hitet: ő volna az első, ki az utolsó katolikus vezeklésekor kezébe venné a keresztet, hogy e jel alá az átpártoltak közül visszatérítsen egyet s midőn a kezdet sikere megtenné hatását, viszont ő volna, ki a katakombákba vonulva, apostoli buzgósággal prédikálna, nem rettenve vissza hívei kevés számától s nem hagyva fel a reménnyel, hogy idővel az egész országban visszaállíttatik a tan s azon oltár, mely le volt rombolva.

Jelleme e szívósságát átvitte a politikába is.

Szent István koronájának területét egy fő alatt egyesíteni: ez volt törekvése.

Ha a vallási villongások, ha a német birodalom zilált helyzete s ha a francia politika iránya nem tette volna aránylag gyengébbé Ferdinándot, mint Zápolyát, kit a nemzeti párt rokonszenve és a török császár véduralma támogatott: akkor György barát csalhatatlanul Ferdinánd részére állott volna.

Így azonban a Zápolya-család ügyét pártolta s a törököt, melynek védhatalma alatt Magyarországot visszaállítani remélé. Elhatározott lévén e célra nézve, nem volt válogatós az eszközökben.

Az álút, a tettetés, a ravaszság, a jól játszott ingadozás bizonyos pontig csak annyi értékkel bírtak az ő politikájában, mint e vétkekkel szembevetett erények.

Az óbudai sátorban Szolimán császár levetette álarcát s a védúrból hódítóvá lett, még pedig az álnokság oly fegyvereivel, melyeket a maga helyén Martinuzzi sem vetett volna meg.

Midőn tehát ő a szultán eljárását észrevette, azon érzés szállotta meg, amit jól kifejez az egyszeri katona felkiáltása: Törököt fogtam, de visz magával.

Ezen segíteni kell: volt a közvetlen gondolat, mely György barátban fölébredt.

Buda és a Duna-köz idegen kézre jutása a legerősebb akadály Magyarorszáegységének s a török annyira bárgyú sohasem fog lenni, hogy ígéretét teljesítve, a megszállt részeket visszaadja a teljes korra jutott Zápolya Zsigmondnak. Tehát le kell a trónról léptetni a Zápolya-családot a váradi szerződés végrehajtása által s Ferdinándhoz vonva az egész nemzetet, kell Magyarorszáegységét létesíteni.

Ez volt az új politikai épület, melyet a föld ingása által ledöntött régi helyébe emelni akart Martinuzzi.

Látnivaló, hogy a mostani, bár mélyen rejtett terve ugyanaz volt, melyért Budavár ostromakor a Ferdinánddal egyezkedni akaró Izabellát bezárással fenyegette, melyért Atádit kivégeztette, Bornemisza házát feldúlatta, Turgovicsot megsarcoltatá s melyért Podmaniczky jónak találta a szultán óbudai táborában meg nem jelenni és parasztruhában puttonnal hátán Palota várába menekülni.

Ami a harmadik főszereplőnek, Werbőczy Istvánnak érzéseit illeti, azok igen egyszerűek és természetesek voltak. Kedélye össze volt zúzva, mert Szolimánban csalatkozott. Magáról sokat tartva, állhatatosan hitte, hogy az egész török-magyar politika az ő vállain nyugodott s ennél fogva a vallott kudarc kizárólag őt terheli. Szégyellé Izabella színe elé lépni s méginkább átallta volna e nőnek, ki az eredményt előre megjóslá, valaha tanácsot adni. Elfogadta tehát a György barátja által - ki tőle, mint ideológótól, menekülni akart - adott tanácsot, hogy vállaljon a török tartományban főbírótságot s miután ott minden egyéb veszve van, tartsa fönn legalább a magánjogot a magyar perrendszer és igazságszolgáltatást. Werbőczy talpig becsületes ember s a rajongás határáig vallásos érzésű lévén, új hivatalát egyszersmind vezeklésnek tekintette, mellyel politikai tévedése miatt lakolni kész. E tévedései közé nem számította be a legnagyobbat, hogy a mohácsi veszedelem előtt, népszerűségének hosszú pályája alatt, mint az ország leghatásosabb szónoka és igazgatója az elbizottság maszlagával tartotta jól a nemzetet, még pedig oly korszakban, midőn ezt nyomorúságának érzetére és bűnbánó magabaszállásra kellett volna bírnia. Ő, mint egyik legkitűnőbb történetírónk helyesen jegyzi meg, botor volt elhinni, hogy a nehézkedési súlyt kénye-kedve szerint a nemzet egyik osztályáról a másikra helyezheti s hogy a kormányt az urak elkerülésével, az urak ellenére elsősorban vagy éppen kizárólag a nemességgel vitetheti, azon nemességgel, mely politikai erkölcsiség dolgában kevéssel volt tisztesebb az uraknál s politikai belátás dolgában még valamivel rövidlátóbb volt, mint maga Werbőczy.

A csodálatos hatású szónok és nagy törvénytudós semmi vallásos megdöbbenést nem érzett azon, hogy a mohácsi vész előidézésében egyik főtenyező volt; de Buda elfoglalásáért vezekelni akart.

Azt minden rossz következményeivel együtt felfogta, hogy egy emberben, de azt már átérteni nem volt képes, hogy elvben csalódott.

Izabella királyné tanácsosai ily érzésektől áthatva érkeztek Budavárosába, mely már akkor a janicsárok kezében volt s megaláztatásából csak a félhold hiányzott még.

Ott állott a kereszt a templomok tornyain; de a könnyekbe lábbadt szemek máris ingadozni látták s minden átmenő rettegett, hogy fejére hull.

*

A várban az útrakészülődés nagyban folyt; mert a budai basa a szultánt akarja elfogadni s az új birtokos kedvéért sürgeti a réginek kitakarodását.

A királyné mentül érzékenyebben volt sértve, annál több eréllyel intézte a drágább bútoroktól kezdve minden értékesebb s kivált a művészi beccsel bíró tárgyak továbbszállítását.

Kifáradhatatlan volt, mint az ideges nők szoktak lenni ily körülmények közt.

Leendő udvartartása iránt is szükség volt megállapodnia.

A csekélyebb terjedelmű ország, mely még hatalma alatt volt, megtakarításokat sürgetett a kiadásokban; de Izabella nem akart cselédjeinek elbocsátásával pénzt kímélni.

Legtöbb ellenszenve volt udvarmesternője iránt, ki Martinuzzi által eszközül engedé magát használtatni s néha majdnem a kém szerepéig süllyedt. Azonban Izabella nagylelkű volt s maga szólítja fel az udvarmesternőt hivatala folytatására.

E nő megfukarkodott kevés tökéjén kívül semmire sem támaszkodhatott; mert még egy nemesi várad tulajdonosa is nehezen fogadta volna szolgálatába. De ily tekintet nem tartóztatta vissza attól, hogy a madridi, nápolyi, lissaboni s minden más udvarok fényéről ne tartson hosszas értekezést; megemlítve, hogy neki roppant egybeköttetései vannak s hogy Mária, II Lajos özvegye s most Németalföld régensnője többször szólította nénemasszonynak, Eleonora főhercegné pedig tőle tanulta meg a «királynévíz» titkát. Csak midőn eléggé kitünteté, hogy az ő személye mekkora nyereség Izabellára nézve, szállott le azon nyilatkozatra, hogy hűségének bebizonyításául kész ő felsége parancsának engedelmeskedni s követni fogja királynéját a birodalom legtávolabbi várába is.

- Lehet, hogy az nem lesz vár vagy palota, - szólt méla mosollyal a királyné.

- Az a város, melyet felséged királyi székhelyé emel, kétségkívül fényes építményekkel fog bírni, - válaszolá hűledezve az udvarmesternő.

- Megtörténhetik, hogy - nem mindenik háza lesz fából vagy vályogból.

E nyilatkozat borzadással tölté el az udvarmesternőt s a palotahölgyek közé menvén, titokban el is beszélte, hogy a királyné már vagy vályog- vagy faházban fog lakni; de a rémképek, melyek a jövő ködéből fenyegetőleg tekintettek rá, mégsem bírták az udvarmesternői állomástól visszariasztani, akkora volt - mint mondá - hűsége.

Izabella udvarának személyzete közül soknak birtoka most már a török hódoltságba esett és több palotahölgy, kamarás és apród lett volna kénytelen szüleitől, rokonaitól s minden viszonyaitól elszakadni, ha az udvarral tova költözik; de a magas szenvedő iránti részvét és szeretet akkora vala, hogy a férfiak közül, aki kénytelen volt érdekeit vágyainak fel nem áldozni, oly levertnek mutatkozott, mintha ragaszkodása minden tárgyát egyszerre temetné el s a következő napok számára a remény helyett csak a visszasóvárgás maradna fenn.

Izabella, midőn a haza nagy vesztesége a kőszívűeket is megrendíthetné, nem vala oly hiú, hogy az arcvonalokban mélyen fekvő bánatból valamit magának, valamit az elválás közelebbi percének s a már-már szétszakadt viszonyok sajgásának tulajdonítson: de bár az egymásra következett csapások miatt érzése kifáradtak s a fájdalmak iránt is kevés fogékonyságot mutattak, mégis lehetetlen volt megindulását titkolnia, midőn palotahölgyei és az egész nőszemélyzet a renegátné vezérlete alatt megjelentek s térdreborulva, könnyező szemekkel kérték: ne taszítaná el őket magától s vinné el, ahová csak a viszontagságok fogják vezetni.

- Te is kísérni akarsz száműzetésemben? - kérde a királyné a renegát nejét. - Hisz egy szavadtól függ, hogy e márványpalota a tiéd legyen s hogy a régi királyi udvar zárt kapui feltáruljanak számodra.

- Hogy mernék én, felséges asszonyom, én, a szegény nemes leány ott parancsolgatni, hol felséged, hol a Habsburg Mária és az aragoniai Beatrix lakott? Vagy tán Zsigmond császár palotájába vonuljak, hol nagy Lajos leánya töltötte fényben és bánatban napjait. Nem oly malac orrára való, mint én, az arany perec, - szölt a renegát neje könnyezve és nevetve. - Aztán - tevé hozzá csattanósabb hangon - az én férjem élemedett férfi létére is velem versenyzett a nyelvességben s nem hiszem, hogy amióta elfogták s rendre törökké, basává és szerdárá tették, sokat szelídült volna. Sem a szerájt, sem a háremet nem képelem a jámbor magaviselet iskolájának. S ha ő, ki felségedet üldözté, azért, hogy pogány lett, úgy megjavult is, mintha pogányból keresztelkedett volna ki, ugyan hogy tudnék én békességben élni öt vetélytárssal, kiknek minden körmömre egy kivájni való szemök van? inkább maradok örökre szalmaözvegy, mint beszegődjem hatodik feleségnek. És vegye azt is felséged kényelmesen szívére, hogy ő budai basa ugyan és sok fegyveresnek parancsol, de ha a szultán vétségéből csak akkora zsineget küldene neki, mint az én térdszalagom, már kénytelen volna magát azzal megfojtani. S mi történnék akkor a sok feleséggel? Az új basa még zsákba varratna, minket és minthogy tengerünk nincs, bevettetne a Dunába; már pedig én a halat megenni sem szeretem s annál kevésbbé szívelném, ha a hal enne meg engemet.

- De a basa téged visszakövetelt.

- Úgy van. S az hízelgett is egy kevésbé hiúságomnak, meggondolván, hogy háremében az egész világból kiválogatott szépségek vannak; orrom körül pedig néhány nyári szeplő látható és termetem valamivel teltebb, mint óhajtanám. Azonban megizentem neki, hogy a nyolcéves özvegyesség alatt borzasztó szeszélyekhez szoktam, hogy közel sem ereszteném, míg pogány maradna, hogy csak ötvenéves asszonyokat túrnék a várban, hogy különben, ha csak egy vaskanálnyi szénre tennék szert, felgyujtanám a házat s hogy távolléte alatt oly méreg készítését tanultam meg, melynek semmi tulajdon íze és színe sincs, s mégis csalhatatlanul öl, még pedig minden megismertető jel nélkül. Én ugyan nem azt értettem, felséges asszonyom! hogy ily méreg nálam, hanem hogy bennem van. De ő csalhatatlanul külső méregnek képzele, rettegni fog hozzám csak közelíteni is. Aztán, miután még a szultán itt van, nem fogna elég vakmerő lenni, hogy felséged kíséretét oly asszonyért megtámadja, kivel négy egész évig élt házasságban.

Izabella a jóindulatú, de dévaj nőt, mint az udvari hideg szabályosság ellentétét, csak a változatosság kedvéért is szerette, örömmel tartá tehát magánál. De bármely vigasztalásul szolgálta, hogy az egész nőszemélyzet kész megválni családjától, összekötötéseitől s a viszontagságok útján követni őt; mégis érte, hogy kötelességei vannak ez áldozatkész lények irányában, kik érette még szerencsétlenné is akarják magokat tenni.

Tudta, hogy egyik oly ifjú hajlamát bírja, ki azért nem vehette el, mert a Ferdinánd pártjához ragaszkodó apa nem akart várába a Zápolyákhoz szító családból menyét fogadni be. E

pártgyűlöleten, Izabella hite szerint, segített Szolimán mostani eljárása. Tudta, hogy vannak palotahölgyei közt kisasszonyok, kiknek szülei az új török tartományban laktak, de most Ferdinánd megyéibe fognak költözni s nagy fájdalommal értesülének arról, hogy leányaik tőlök elszakadnak. Erkölcsei rablásnak hitte Izabella ez eljárást. Kérte, parancsolta, hogy menjenek vissza az apai házba. Ellenállott a könnyeknek, a zokogásnak, a búcsúzás szívreható fájdalmainak s első gondja volt hogy biztos kíséretől intézkedjék hazaszállításukra.

A többieket pedig kivétel nélkül magánál tartotta.

Most már tanácsosait akarta elfogadni.

Amint a kitűzött óra közeledett, mind nyugtalanabbá lett.

Az éjjeli értekezlet óta a mai találkozásig roppant hézag támadt, melybe az események, a megaláztatások és a tönkrement remények egész tengere tódult be s különválasztá Izabellát azoktól, kiknek véleményeit saját romlásával kellett követnie.

Szemrehányást nem akart tenni; erre el volt tökéelve.

De tudta, hogy személye maga, némán is, szóló vád.

Érzé, miként tanácsosai közül némelynek már ezentúl idegenkednie kell tőle, mert a hallgatás nagylelkűségét rejtett neheztelésnek s az elnézést lenézésnek tekinthetnék.

S neki már kötelessége azon befolyás ellenében, mely kudarccal végződik, korlátokat teremteni. Ámde Petrovics képtelen .Martinuzzi szándékait ellensúlyozni. Ki legyen hát a hatalmas államférfi vetélytársa?

Izabella, midőn Frangepánra számít, őszintén hiszi, hogy ez a királyné gondolatja, kinek egyébiránt a trón nyugtot, a korona örömet nem ad - s nem az asszonyé, ki egy könnyecseppre még mindig élénken emlékszik.

Ah! a jövő óra határozó fontossággal bírhat.

S minden perc - bár nem tudja miért - nyugtalanabbá teszi Izabellát, a huszonkét éves és ragyogó szépségű nőt, kinek sok b ámulója volt Krakóban s egy férje Budán; de a szerelmet, Ariosto kalandos meséin kívül, leginkább csak Dido történetéből és Petrarca verseiből ismeri.

XI.

Werbóczi ma fog legutoljára a kormányzótanácsban megjelenni s pár nap múlva új hivatalához kell fognia.

Ő a török tartomány keresztyén népességének főbírája.

De vajjon melyik megye vagy kulcsos város fogja hozzá fellebbezni a pert?

Nem valószínűbb-e, hogy még minden falu is maga intézi el ügyet, amint éppen tudja.

S ha nem akad tárgy, melyről ítéletet lehessen hozni, akkor mit használ az egész megmentett magyar törvénykönyv, mely leginkább az ő rendező kezének és tudományának köszöni létét?

És hol vannak az ügyvédek, hol a bíraskodásra alkalmas emberek?

A janicsárok kihajtottak a városból minden főurat, minden nemest s általában minden fegyverviselő embert; tehát az akkori műveltség öszletét, igen kevés kivétellel.

Csak a polgári rend és a pórnép maradhatott Budán.

Ezek által kellett Werbőczynek megmenteni büszke művét.

A Belvárosban két magyar, két német és két zsidó utca volt.

Innen remélt a magyar az igazságszolgáltatás számára néhány újoncot toborzani; mert a Vízivárosban alkalmas egyén nem vala az előrelátó János diákon kívül, ki a nemesek sorából egyetlen példányként maradt fenn s kit a janicsárok, a római törvényben sem lévén jártasok, arccsapás helyett lábrúgással manumittáltak a fogságból.

Tagadhatatlanul Buda legeszesebb polgára a Werbőczytól kedvelt Turgovics volt.

Még a kormánytanács összejövele előtt tehát hozzá sietett.

Turgovics neje szobájában volt, a vendég érkezésére lábújjhegyen jött ki, vörös szemhéjai könnyek és virrasztás nyomait árulták el.

Hidegen, hanyagul, apatikus közönnyel köszönt Werbőczynek s kezével egy karszékre mutatva, maga leereszkedett a másikba s álmos ögyelgéssel nézett a padlózatán egy pontra, mintha ott valami levakarni, lesúrolni, leégetni való volna.

- Talán alkalmatlan időben jöttem, - szólt Werbőczy, bánatos arcát rosszul sikerült nyájasságra erőltetvén.

- Azt gondolom, hogy az idő alkalmatlan lesz nekem, míg egészen el nem fogy; belőle csak a végperc érhet valamit. S nagyságod még mindig él... akarám mondani, mindig egészséges?

- Morzsolom a napokat, kedves barátom! Truditur dies die!... Talán beteg?

- A nőm az.

- Remélem csak egy kevés hülés miatt?

- Fagy miatt, nagyságos uram! Jéggé vált minden vércseppje, midőn engem meglátott. S hol van az a tudomány, mely a lélek betegségeit gyógyítani tudná? A hitet említi nagyságod! De ő nem akar többé hinni és imádkozni, mióta engem látott elől s utánam a janicsárokat.

Werbőczy eltakarta szemét.

Turgovics pedig folytatá: - Martinuzzi sarcul viteté el vagyonomat, mert a töröknek nem voltam eléggé hű szolgája. Ezentúl tehát hű és engedelmes leszek, miután szegyenlek koldulni s hivatalomra szorultam: ezt gondolám. De van határa a szolgáltságának is, s tán nagysád sem ellenzi, ha állítom, hogy voltak vértanúk mindig, midőn az emberektől olyat követeltek, amit teljesítve, ha nem oktalan állat, akkor ördög. Átok idegeimre! A borzasztó mészárlás, a fül-siketítő jaj és hörgés, az elmetszett, reszkető tagok, a ruhámra fecskendett agyvelő és vér nem az én izgékony képzelődésemnek való dolgok. Ha engem fenyegettek volna golyóval, úgy hiszem, ellen tudtam volna állni. De kétezer szétszaggatott test, kétezer halál szemem előtt! ez elhódított s összezúzta lélekerőmet. S már késő bánkódni gyengeségünkön.

Werbőczyt nyílvezőként sebztette Turgovics minden szava, mert kénytelen volt Buda elvesztésénél magát retkesebbnek tartani, mint őt, ki csak eszköz volt.

- De Budát, kedves barátom! a törökök Turgovics Miklós nélkül csak úgy elfoglalhatták volna, - szólt Werbőczy vigasztalva.

- Kétségkívül, azonban, ha a halálraítéletet okvetlenül kivégzik is, következik-e belőle, hogy én legyek a bakó? S ha engem bakónak tartanak, mit használ, ha másokra háritják az okot, melyért a pallós kezembe adatott.

- Mit tegyek én akkor, midőn barátomuram oly kegyetlenül ítéli el magát? - szölt Werbőczy legmélyebb megindulással.

- Nagyságod eljárása nem fordult saját családjá ellen; de az én nőm életveszélyben van az iszonyú hatás miatt, melyet visszajövelelem módja okozott. Ha terítőn látott volna, az emberi nem közsorsa vígasztalná; óh! midőn janicsárok élén szemlélt, egy tekintet elég volt, hogy szívét átszúrja. Nagyságod mondhatja, az Isten a mellett csontból és húsból alkotta átlátszó üveg helyett s ennél fogva lehetetlen a kebel titkaiba tekinteni. S ki tudhatta volna, hogy a török császár okvetlenül csal s nem hitte-e egy egész nagy párt éppen az ellenkezőjét? Oly helyen, hol a nép golyvás, sánta vagy vak, nem szégyenli a pap, ha a prédikáció közt vonít, a katona, ha a parádén biceg, a pandúr, ha rövidlátó s a zsványt nem veszi észre. De én nem lehettem kétségben aziránt, amit parancsoltak s amit végrehajtottam.

- Borzasztó vígasztalás, - sóhajtá Werbőczy.

- Nagyságod, ha politikájáért akkora vádsúlyt hordana is kebelében, mint én, hozzám képest szerencsésnek mondhatja magát, mert buzgó katolikus s imádság, gyónás és vezeklés által folyvást közelebb juthat e földön a léleknyugalomhoz, a mennyekben az üdvességhez. De reám korunk vallásos kételyei befolyást gyakoroltak. Küzdöttem az eszmékkel, hol Rómára függesztve szememet, hol Wittenbergre s míg a régi tanok iránt ellenvéleményeim támadtak, az újból éppen azt rosszalom, amire egyedül volna szükségem, hogy tudniillik a hit csak magában üdvözít s nem jó cselekedetek által.

- Az Istenért, - esdeklék Werbőczy, - irtsa ki kebléből az eretnekség csiráit. Velem szemben a legjámborabb szerzetesek laknak; én is ott szoktam imádkozni és tisztulni lelki szennyeimtől. Tartsunk együtt a bűnbánat gyakorlatában és ami időnk fennmarad, fordítsuk annak, ami megmenthető, a magyar magánjognak életben tartására. Ezzel vívjuk ki hazafi társaink közbecsülését.

- Megtehetem, nagyságos uram, mihelyt parancsolja, - szölt Turgovics vállát vonítva - ha boldogtalan nőm áldozatul esik is, leányaimnak ruha és táplálék kell, mit nem lehet csak úgy szedni, mint a földről az epret, vagy a fáról a bogyót. De meg kell jegyezmem, hogy ez esetben szintén nagyságod lesz a szerencsés, nem pedig én. Mert nagyságod kedélyét termékenyíteni fogja az áhítat, mint a szántóföldet az eső; de attól tartok, hogy én szikla vagyok, melyről a fellepszakadás is nyom nélkül csorog le. Nagyságod, ha minden százezer rab helyett, melyet hivékenyen a török kezére játszott, megtakarított filléreivel kiválthatna a héttoronyból egy foglyot, legalább néhány napig boldognak fogná magát érezni; ellenben én oly rossz természettel bírok, hogy mikor házam elégne, nem tudnék azon örvideni, ha egyik ablakramát megmenthetném. Nagyságodnak vígasztalásul szolgálna a magyar magánjog megmentése, de én e vívmánynak sem fontosságát, sem lehetőségét nem látom át. Megvagyok győződve, mi leszünk a meghódított tartomány utolsó magyar bírái s nyomunkba lép a kadi, az erőszak, a fejtelenség. Nagyságod még kivívni reméli hazafi társai közbecsülését bölcs ítéletei s talán meleg szónoklatai által is. De én úgy hiszem, hogy mi a török hódoltságban annyira elvagyunk különítve a magyar nemzettől, mintha egy pusztaszigeten lagnánk, melynek partjaihoz a mi igazi hazánkából egy ladik sem téved, hogy nagyságod beszédeinek és tetteinek hírért elvihesse, akár Izabella, akár Ferdinánd országaiba. Minden jó és rossz vélemény tehát, csak Budavárára szorítkozik s határán túl elhal. Megengedem, hogy nagyságod egy város kedvező véleményében is elég kárpótlást talál. De én azt hiszem, hogy aki nem gyalázhat, az nem is dicsérhet. Nőm rosszullete miatt orvos után kellett mennem. Megvallom, reméltem, hogy a nép szét fog tépni. Iszonyú csalódás vala ez is. A Vizivároson át majdnem Hévízig mentem, hol egy tapasztalt zsidó orvos lakik s onnan szintén vissza kellett jönnöm. A hosszú út alatt a nép még csak görbe tekintetet sem vetett rám. Az utcán lézengők - mint a bogarak, ha a falrepedésből a

szobába találtak kimászni és neszt hallanak - élénken siettek rejtekeikbe vissza, hogy észre se véssenek. Ily város, mely magát őrzi a láttatástól, nem fogja észrevenni még nagyságod érdemeit sem. Budának lelkét, életét kiűzték a janicsárok. Mi egy holttetemben élünk. A rothadás táplál minket egy darabig, de annak is végtére kiszáradnak nedvadó részei s egész éléstárunk száraz porrá omlik össze, melyet csak a bibliai kígyó ehet meg.

A kétségbeesett városbíró e zord eszméi, mint az őszi köd a ruhát, egészen átjárták Werbőczyt.

Soha oly szerencsétlennek, oly elhagyottnak, oly zavartnak nem érezte magát. Alig lelte meg az ajtót, melyen bejött és szemei könnyel teltek, midőn - amit eddig észre sem vett - a máskor népes utcákon alig talált élőlényre. Nemcsak a kard, a csótáros mén, a gazdag úri kocsik s a törvény és tudomány embereinek sürge, élénk hullámszáma hiányzottak; hanem a kereskedés, üzlet, a henye kíváncsiság s a napokba kényelmes beleélés sem mutatkozott sehol. A vidék nem hozott be semmit eladni s nem jött semmit bevásárolni. Az iskolák és nagyobb tanintézetek pusztán állottak. A gyerekek már haza oszlanak még az ostrom előtt s a tanítók, midőn a janicsár a piacon sátozt vert, kezökbe vették a vándorbotot.

A halott város még csak a kiköltözni akaró udvar és a bevont török katonaság által folytatá látszatos életét, minden szívdobogás, minden vérkeringés, mozgás, érzés és törekvés nélkül.

Kikkel Werbőczy találkozott, kórházból kibúvó betegként, féltek a légtől, a szabadtól, az észrevétetéstől s arcokat lesütve, ruháikat összevonva, kerültek fedél és védhely alá.

Senki sem köszönt neki, senki se látszott ismerni, tisztelni vagy gyűlölni őt.

- Boldog Isten! gondolá, hisz e város hasonlít a beszakadt bányához, melynek munkásai a nyílást fedő kövek és a föld által örökre el vannak zárva a világtól s bizonyosan tudják, hogy a pislogó méccsel együtt életök ki fog aludni és senki sem fogja megmondhatni: meddig szenvedtek, mikor haltak meg? Werbőczy még azt is meggondolhatta volna, hogyha Budán többé az államférfiú nem hathat s a bíró igazságos ítélete nem kelendő; akkor még kevésbbé van szükség a szónoklatra, mely sem oly hasznos, mint a belátás, sem oly igaz, mint a részrehajlatlan ítélet.

Budán ezentúl csak a dervis szónokol, midőn a toronyból az órát harang helyett elkiáltja és az örült, ki a törökök közt szentnek tartatván, jövendőlési szabadítékkal bír.

Werbőczynek, midőn a királyi palotába ért, még akkor sem jutott eszébe új helyzetének e hátránya; pedig éppen a királynétól kellett egy megható szónoklattal örökre elbúcsúznia. S íme az, kinek legkönnyebb volt szépen és kedélyrázólag beszélni, most először tapasztalja, hogy gondolatai elapadtak s a szavak hiánya miatt nehéz a közönséges eszméket összefűznie.

- Felsőleges asszonyom! - rebegé könnyel áztatott arccal, - nem tudom, az elválás búcsúperceit bocsánatkéréssel kezdjem-e, esdekelve, hogy ne ítéljen felséged szigorúan a ballépések felett, melyekre Szolimán becsületessége iránti kába hitem vett rá; vagy pedig emlékeztessen János király özvegyét, hogy a szerencsétlen öreg Werbőczy volt az, ki, míg fiatal erejét meg nem törték a viszontagságok s míg mellette egy lelkes és eszméinek diadalában bízó párt küzdött, a Zápolya-család ügyét nemcsak felkarolta, hanem az idegen uralkodók zsoldjába szegődött pártütők ellenére keresztül is tudta vinni, hogy a magyar trónra magyar üljön, kit a nemzet bizodalma szabadválasztás által emel a polgári társaság élére. Nem tudom, felséges asszonyom, hogy midőn száműzetve, tönkrejutva és a halál közelségén kívül minden más reménytől megfosztva a Zápolya-családtól örökre el kell válnom, mentegetőzzem-e közelebbi nagy botlásomért, vagy régi, bár tartozó hűségéből folyó érdemeimet hozzam emlékezetbe, mely szintén a mentegetőzésnek egy másik neve volna?

Itt a bevezetéssel küzdő szónokot zokogása gátolá a továbbfolytatásban.

Izabella pedig e szünetet felhasználva, kegyteljesen mondá: - Uram! nem volna igazságtalabb, mint a bekövetkezett nagy és leverő fordulat miatt vádat emelni, s nem volna feleslegebb, mint mentegetőzni. Mindnyájan hibáztunk s hogy kinek volt a tévedése veszélyesebb, azt csak az eredmények kifejlődése után fogja a részrehajlatlan történetírás eldönteni. Egyébiránt úgy hiszem, hogy olykor a dolgok erősebbek, mint az egyének s ennél fogva feloldozzák a vád alól azt, ki bűnösnek s megfosztják a babértól azt, ki dicsőnek képzele magát. Én csak annyit tudok, hogy a Zápolya-család legtöbbet Werbőczy Istvánnak köszönhet s legyünk bár körülvéve a hatalom dicsőrével vagy takarjon el a világ szeme elől a szenvedés és lemondás magánya, mind a két esetben én és fiam hálással fogunk emlékezni kegyelmedre s örömeink és bánataink közt mindig fog imádságainkba vegyülni egy fohász a jámbor s nemeslelkű öreg iránt, kitől midőn a végzet a Zápolya-családot elszakította, úgy látszik, mintha jövője ellen nyilatkoznék. Megvallom, számomra rosszabb előjel nem lehet, mint az, hogy kegyelmed nélkül indulok a vándorútra és a kegyetlen sorsot, mely házunktól arcát elfordítá, általa remélleném leginkább kiengesztelhetőnek, ha alkalmam nyílnék oly szolgálatot tehetni uraságodnak, mely az elfogadót nagy haszonban részesíti, az adományozónak pedig nagy, de örömmel elvállalt áldozatba kerülne. Hajlamom jeléül és készségemre emlékeztetésül fogadja el egy szerencsétlen, de a halhatatlan érdemek iránti lelkesedésről soha le nem mondó nő arcképét.

A vén Werbőczy reszketett a megindulástól, midőn a királyné mellfátyola alól arcképét kivonta s átadá.

Megfoghatatlan volt előtte a bántottnak vélt asszony e rendkívüli kegye s midőn kezét megcsókolta, gyorsan ömlöttek könnyei.

Izabella maga sem tudna számot adni a rögtönzött szónoklat okáról; mert azt csak nem teheté fel, hogy Frangepán Orbán ráfüggesztett szemei delejes befolyással bírhattak volna. Kevés szünet után többi tanácsosaihoz fordulva, ekként szólott:

- A királyi árva két gyámja - mert a harmadikat a török császár letartóztatta - kísérni fog Lippára, hol addig szándékozom mulatni, míg tanácsom az ország leendő fővárosa iránt határozni fog. Szívem leghőbb vágya teljesednék, ha azok, kiknek tapasztalt hűségére és ritka belátására eddig támaszkodni szerencsém volt, közreműködésüket továbbra sem vonnák meg; de kénytelen vagyok a körülmények parancsoló befolyását elismerni s nem érzem jogosultnak követelni, hogy azok, kiknek birtokai a szultán foglalása következtében országomon kívül fekszenek, rendkívüli áldozatot hozzanak ügyemért. Midőn tehát a tőlem távozni akarókat esküjök alól feloldom s kijelentem, hogy azon viszony emléke, mely hozzájuk csatolt, örökre kedves leend előttem, egyszersmind nem hallgathatom el az elismerés és lekötelezettség legmagasabb fokát, mellyel viseltetnem kellene azok iránt, kik szolgálataikkal II. Zsigmondnak, Zápolya fiának, a magyar nemzet gyermekének érdekeit pártolni és elősegíteni önérdelkeik hátrahagyásával is hajlandók volnának. Egy bujdosó királyné fényes ígéretekkel, uradalmak adományozásával nem hathat a képzelődésre, hogy az ingadozó meggyőződésnek kilátások által nyújtson támaszt; de van a helyzetnek is olykor rábeszélő ereje, mely habár a nagyra-vágyást csodálatos álmokba nem ringathatja, mély hatást gyakorolhat a kedélyre. Midőn tehát Budavárát talán egy névtelen várdával vagy mezővárossal cserélem fel; midőn Mátyás király márvány palotájából talán egy elhagyott kolostorba menekülök, melyet ezentúl kell előbb lakhatóvá s aztán királyi lakká tennem, legyen szabad, uraim! kérdezni kegyelmetektől: kik szánták rá magokat a Zápolya-családot követni a megaláztatás vagy dicsőség bizonytalan útján, mely csak egyről biztosíthat mindenkit... a sorstól most üldözött Izabella hálájáról?

A királyné indulattal hév arccal beszélt és szépsége soha igézőbb nem vala.

Werböczy ámulatlan csüngött szemeivel a szózatok ajkain, melyek eddig az ország dolgait inkább csak társalgási modorban és mellékesen szokták volt tárgyalni; ellenben György fráter többször felvonta s leereszté vastag szemöldökeit, mintha próbálgatná, melyik arcfintorítás vezethetné őt azon talányhoz, hogy a királyné miért akarta a megapadt kincstárt a hivatalnokok marasztgatásával kimeríteni.

A bel- és kültanácsosok közül kettő Podmaniczky naszádján menekült a «török világból»; kettőt pedig a janicsárok a többi urakkal együtt űztek ki Budáról.

Akik a királynénál megjelentek, nem számítottak ugyan a marasztalásra, sőt az nagy részének érdeke ellen is volt; de a magyar nemzet lelkesedési hajlamától ragadtatva, felkiáltának, hogy a királynéval együtt akarnak élni és halni. Némelyike ugyan pár heti haladékot kért a készülődésre; de inkább birtokairól, mint a távozásról mondott le volna.

Csak Frangepán Orbán hallgatott.

A királyné arca sápatag lőn s feszült vonalain sajtószerű figyelem összpontosult, vegyülve a döbbenéshez hasonlító kinyomattal.

Ha György fráter most reá tekintett volna, a találgatások széles tere nyílnék fel előtte.

S viszont ha a királyné kincstárnokára fordítná szemeit, azon bosszús hűledezést fedezné fel rajta, mely akkor szokott nála jelentkezni, midőn véletlenül nagy pénzüsszegtől kell megválni, vagy biztosan várt bevételek kimaradoznak s emiatt tetemes zavar állhat be.

- Hát az ifjú segniai, vegliai és modrusi gróf nem határozta még el magát? - kérdé Martinuzzi, tudtán kívül mentve meg a királynét a legalkalmatlanabb helyzetből.

- Felsőleges asszonyom! - szólt Frangepán lesütött szemmel és hangján észrevehető reszketéssel. - Életem legbüszkébb perce volt, midőn felséged színe elébe bocsátani kegyeskedett, a legszerencsétlenebb a mostani. A Zápolyák trónjáért küzdve reméltem dicsőséget kötni nevemhez s felséged színét hordva még a homály és feledtetés is több varázssal bírt volna, mint más zászló alatt a diadalmenet s a köztaps. De azon négy nap, melyet a szultán táborában tölték, levíthatlan undort gerjesztett bennem. A kegyetlenség és álnokság vérfagyalagó jelenetei képtelenné tettek arra, hogy a törökök iránt a gyűlöleten kívül más érzést keblemben befogadhassak, mint a megvetést és csömört, mely minden idegembet bevette magát s lelkemet beteggé teszi. Ha felséged parancsolná, tévovázás nélkül fognám felölteni azt a koldusruhát, melyet egy pestisben meghalt emberről a halálraítélt gonosztevő sem merne levonni; de hogy a szultán védpalástjának csak árnyéka is közelítsen hozzám, azt nemcsak a halálnál tartanám rosszabbnak, hanem a kínpad minden kigondolható eszközeinél is.

Izabella ajkairól sóhaj röppent el, György fráter pedig kedvetlen arckifejezés nélkül kérdé: - Tehát nagyságod Ferdinánd táborában fogja keresni az alkalmat, hogy törökgyűlöletét kielégíthesse?

- Uram! én a királynének vagyok alattvalója,- szólt Frangepán fönséggel arcán.

- Hűségi esküje alól a gróf fel van oldva, - mondá Izabella elnyomott s a suttogáshoz hasonló hangon.

Frangepán szemében társa csillant fel azon könnynek, mely rejtelmes és hódító hatású lehetett s most is összeszorítá Izabella szívét, mint egykor.

- Engedje felséged, - szólt kéréleg Frangepán, - hogy hűségi esküm síromig kíséressen.

- Tehát a gróf, - jegyzé meg György fráter, kit az ifjú politikai iránya különösen látszott érdekelni, - tehát a gróf nálunk marad s csak arra kívánna hatni, hogy eljárásunk egészen megváltozzék és a váradi béke alapján Ferdinánddal egyesüljünk a török ellen?

- A királyné ő felsége érdekében nem állhat ez egyesülés s Magyarországot sem mentené meg a fenyegető veszélytől, - sóhajta Frangepán.

György fráter indulatosan kérdé:

- Mit akar hát tulajdonkép?

- Szórruhát akarok öltetni s a theatiniak szigorú rendjébe lépni, melyet Thiene Kajetán és a csüggedetlen jellemű Caraffa Péter állítottak fel.

Izabella törzsúráshoz hasonló fájdalmat érzett szívében; ellenben Werbőczy feledve saját szerencsétlenségét, bátorító, lelkesítő tekintetet vetett a magyar birodalom csaknem leghatalmasabb családjának tagjára, ki Olaszországban szándékozik betegeket ápolni és az utcán prédikálni.

György fráter újjait olvasóján élénken jártatva, szólt:

- Gróf uram, vajjon mit mondana erre Frangepán Kristóf, Magyarország főkapitánya s Szlavónia és Horvátország bánja? mit mondanának a koporsójokban nyugvó többi Frangepánok, kik annyi fényes győzedelmeket vívtak ki? S vajjon gróf úr, Anicius, kitől kegyelmetek családjára ered, haruspex volt-e vagy tán a régi Róma harcias patriciusainak egyike?

Izabella erős felindulása mellett is különösnek találta, hogy Martinuzzi ekkora hévvel törekszik visszatartóztatni Frangepánt. Minő céljai lehetnek vele? E kérdés benne, a nőn kívül már a királynét is kezdé érdekelni.

- Családom őse Anicius kétségkívül nem pazarlá idejét a madarak röptéből vagy feltagolt belsejéből jóslásra; azonban szabad hinnem, hogy a váradi püspök egy keresztyén szerzet tagjának vallásos kötelességeit nem fogja egyenlőnek tartani azon szereppel, melyet Anicius mint haruspex vihetett volna.

- Magam is szerzetes vagyok, - szólt Martinuzzi, - s vallásom iránti buzgóságomat az egész ország ismeri. Ellenségeim fegyverül használják azt ellenem s ő szentsége III. Pál nem tartotta méltatlannak a megdicsérésre. De a gróf úr, midőn hősi bátorsággal tört át a német táboron, vajjon hogy talált engemet? Tán a cellában elmélkedtem az eredendő bűn természete és az igazolás vitakérdései felől? Nem, gróf úr! kard volt a kezemben, golyók füttyültek el fülem mellett s egy bombaforgács lovamat verte le. Az ellenség már fogolynak képzelt s én a pap, sebeket osztva, vitézségemmel háritám el magamról a veszélyt s vezérszavam futamíttatá meg a vakmerész ellenséget. S gondolja-e gróf, hogy a magyar főpapságba én hoztam be először e szokást? Nem, uram! a püspöki zászlók a haza minden csatáin magasan lobogtak s a nagy ütközetek évnapjait a megürült püspöki székek nyomták legmélyebben a nép emlékezetébe. A magyar királyok gazdag adományozásait a papság buzgó imájával és derék kardjával érdemelte meg. No, már gróf uram, ha minket az oltár embereit birtokaink nemcsak a szellem, hanem a harc mezején is küzdésre szólítanak fel s ha szolgájuk a közügyet mint gyóntatók, mint misemondók, mint prédikátorok, mint országtanácsosok, mint bírák, mint főispánok, mint csapatvezérek s a királyi adományozások összekötik nálunk a szellemi tér minden foglalkozásait, a fegyverviselés minden terhével és veszélyeivel: vajjon akkor nem kell-e eszembe jutni, hogy III. Béla Frangepán Bertalannak Modrus megyét adományozta. II. András Frangepán Jerindónak a vinodoli grófságot, IV. Béla Frangepán Bertalan roppant birtokait a segnina grófsággal toldotta meg? és Mátyás király Frangepán Dömének régi uradalmihoz még Stafiyát, Ostrovicát, Novigrádot és Ledenicát csatolta? S vajjon ezen adományozások

emléke nem jogosított-e fel engem azt hinni, hogy a Frangepán-család is köteles e meghasonlott hazában vártállást foglalni, midőn most véráldozatra van szükség, vagy Ferdinánd vagy Izabella ügyét karddal és életkockázattal védeni? Ha kegyelmed, gróf uram, gyűlöli a törököt küzdjön ellene; ha pedig törökgyűlöletét a Zápolya-család jogai iránti meggyőződés ellensúlyozhatja, akkor tartsa kötelességének királynénkat követni Lippára s védelmezni a trónt Magyarország legutolsó falvában szintúgy, mint midőn Budán volt felállítva.

- Ah! Martinuzzi számított Frangepánra, szintúgy mint én - gondolá Izabella. - Alkalmasint ellenem akarta őt felhasználni szintúgy, mint én ő ellene.

S ebben a királynénak igaza lehet, de azon különbséggel, hogy ami nála Frangepán visszatartóztatására csak ürügy, az Martinuzzinál valóságos politikai ok vala.

- A püspök úr, - szólt Frangepán, - családom uradalmait hozza fel ellenem, ki a szegénység esküje által a világi javaknak hasznát úgy sem fognám venni. A püspök úr azt mondja, hogy e meghasonlott hazában mindenkinek pártállást kell foglalni. Igaza van. De helyzetemben a válságot nem éppen az idézi-e elő, hogyha becsülettel lehetne is, hajlamom szerint sohasem tudnék más, mint a királyné ő felsége zászlója alatt szolgálni; míg ellenben a királyné Magyarország megsemmisítése nélkül nem léphet fel a török ellen s éppen a kereszténység érdekében kénytelen a szultán véduralma alatt élni?

György barát gúnyosan mosolygott, de óvakodott politikája új irányát feleselgetés által leleplezni.

- Felsőleges asszonyom! - folytatá Frangepán, - lehetnek, kik a török hitszegő eljárása után a váradi béke pontjainak végrehajtását tanácsolhatnák. Nem hiszem, hogy felséged a legmagasabb polcon, a trónon ne érezte volna azt, mit minden utas tapasztal, hogy tudniillik fény nem melegít eléggé, mihelyt igen emelkedett pontra árasztja világítását. A hegy, melyen a nap sugara égni látszik, hidegebb, mint a homályos völgy. Alkalmasint nincs Európa uralkodói között egy is, ki oly könnyen mondhatja le a hatalomról, mint felséged, kivált ha szívének vonzása a szétszaggatott Magyarország egyesítésének eszméjét elősegíthetné. De e században fájdalom éppen hazánk egysége lehetetlen s minden kísérlet csak új török hódításokra vezetne. Nem az a baj, mert a török rendkívül erős, hanem, mert Európa rendkívül gyenge. Vallási villongások apasztják erejét, nincs összetartó eszméje, az érdekközösség mély érzése nem törhet magának utat, a régi alá van ásva, az új készületlen s inkább csak homályos törekvés, mint kitűzött cél. V. Károly roppant birodalom ura s mégis képtelen volna Szolimán ellen komoly háborút folytatni; néhány hitújító pap és tudós vitája igénybe veszi minden erejét s Németországot már csak egy kérdés bonyolíthatja a véres és évekig tartó küzdelmekbe; azonban e kérdés nem az ozmán hatalom, hanem a római szent birodalom erejének megtörésére vonatkozik. Ferdinánd király aligha lehet mostanság oly állapotban, hogy Budát elfoglalhassa és Magyarország királyi pálcája alatt egyesíthesse. Nemzedékek fognak sírba szállani a nélkül, hogy a váradi béke végrehajthatassék s a nélkül, hogy minden erre célzó kísérlet egyebet idézne elő, mint a török hódítás terjedését hazánkban. A végzet tehát mintegy maga írja felséged elébe a török védelem alatti maradást, még pedig utógondolatok nélkül. Ha felséged oly szilárdul ragaszkodik fia jogaihoz, mint a legmakacsabb pörlekedő nemes avitális igényeihez; akkor szerencsétlen viszonyaink közt az egyedül lehető politikát követte, mely egyszersmind bölcsőbb a lángeszű államférfiak bármely indítványánál. Igaz, majdnem szét kell szakadni a magyar szívének, látva, hogy hazája szét van darabolva s lesz talán századokig. De a gondviselés kegyelme gyakran rejt a keserűbe is valami vigasztalót, hogy ne szokjunk el sem a reménytől, sem a szeretettől s a szétdarabolt magyar föld részei teljesíthetnek külön oly hivatást, melyet együtt bizonyos korszakban képtelenek volnának betölteni. Buda és a török hódoltság folyvást izgatni fogja a nemzetet a törökgyűlölet erélyére, az egyesülés

vágyára, az elpuhulástól való félelemre s készülődésre az idővel bekövetkező nagy csatákra. Ferdinánd királysága Nyugat-Európával szorosb összeköttetéseinket tarthatja fenn s a katolikus hit megoltalmazására vezethet. Felsőed országrésze pedig, ha a török udvart pártütések vagy titkos szövetezések által gyanakodóvá nem teszi s ha Ferdinánddal oly háborúba nem keveredik, melyek török segílyt vonjanak be, sokáig lehet a nemzetiség védelmezője s a magyar alkotmányos élet egyedüli fenntartója... Most engedje felséged, - szólt Frangepán kitörő könnyekkel, - örökre búcsút venni felségedtől s mindazon szerencsétől és boldogságtól, mely a világtól végkép elszakadt és a szenvedő emberiség lelki és testi sebeinek gyógyításáért élő, de önmagát halottnak tekinthető theatinai szerzetest többé nem illetheti meg. Virágozzék felséged családja s kerülje ki mind a nagyravágyás merész álmait, mind a tétlen elégyűtség és a viszonyokba hallgatag beleélés satnya álomkórságát. Védje felséged a földi koronát mindazon eszközökkel, melyekkel az élet koronáját nem kockáztatja s hű maradhat szívéhez, mely páratlanul nemes s uralkodói kötelességéhez, mely páratlanul nehéz.

Ezzel Frangepán féltérdre hajolva csókolá meg a királyné átnyujtott kezét s Izabella forróbbnak tartá e csókot, mint a hideg tisztelet kiszabta s reszketőbbnek az ajkat, mint a leendő remete életmegvetése követeli.

Összpontosított lélekerővel lépett egy állványhoz, honnan igen egyszerű kötésű kisdéd könyvet vett el s Frangepánhoz sietvén, mondá: - Ebből szoktam tizenkét éves korom óta imádkozni. Fogadja emlékül s ha valaha a magas látomásoktól, melyek a kegyességet az éggel hozzák állandó összeköttetésbe, szemei a földre és a mulékony lét tárgyaira letévedhetnek, ...a gyöngesség e percében jusson eszébe Izabella királyné is. Imádkozni érette talán öntagadás volna... tehát egyszerűen csak jusson eszébe.

A királyné a többiekhez még néhány közönyös vagy útbaigazító szót intézve, visszavonult.

György fráter, ki nem örömet vált el Frangepántól és saját eszméitől, melyekre már szilárd terveket épített, a teremből távozott ifjút karonfogta. - Én a németországi egyházi szakadást nem tekintem oly fontos következményűnek, mint kegyelmed, gróf uram! Kitűnő egyházi tekintélyeink egy Contarini bíbornok és a nagy tudományú Bucser valószínűnek tartják a kiegyenlítést. Maga a pápa ő szentsége sem hagyott fel a reménnyel; mert különben bele sem egyezett volna, hogy a regensburgi gyűlésbe felhatalmazottat küldjön. De a rosszabb esetben is, midőn sem a római szék primátusának elismerésére, sem a szakramentumokra nézve a regensburgi tanácskozás vagy egy általános zsinat eredményre nem vezetne: vajjon mi okunk lehet Luther forradalmát veszélyesebbnek tartani, mint a husszitáké volt? S a husszita-zavarok alkalmával az egyház szigora és a világi hatalmak erélyes eljárása nem gátolta-e meg a polgárháború terjedését, nem taposta-e szét az eretnység kígyójának fejét? Sajnálattal méltó viszályok törtek ki ugyan a Hussz tanai miatt; de nem okoztak-e többször a római császár pártütő hűbérnökei akkora, sőt nagyobb zavarokat, mint a prágai prédikátor miatt támadt küzdelem? Szintén az a vége lesz Luther izgatásainak is. Filep tartományi grófnál sokkal hatalmasabb hűbéreseket büntettek meg V. Károly eszével és erejével távolról sem mérkőzhető római császárok; s ha kegyelmed a töröknek Európából kiűzetését csak a fenyegető vallásháború miatt tartja lehetetlennek, akkor engem igen megvígasztalt.

- Adná az ég, hogy sejtelmeim hamisak legyenek! - mondá Frangepán szórakozottan s a váradi püspök beszédére alig figyelve.

- Ha sejtelmei nem is hamisak, de mindenesetre túlságosan setét színezetűek, gróf úr! Semmi sem könnyebb, mint képzelődésünket rémképekhez szoktatni. Hány egyén nem jósolta meg a világ végének óráját és az Antikrisztus országlásának kezdetét? míg ellenben kevés számmal akadnak olyak, kik egy kellemetlen baj kikerülésére vagy orvoslása módjára a maga idejében

felhívnák a figyelmet. Nem azért mondom ezt, mintha a gróf uramat megtéríteni akarnám. Ez lehetetlen s a királyné által választandó politikáról ejtett nézetei után már többé érdekemben sincs. Csak arra kívántam figyelmeztetni, hogyha Európa csakugyan oly zilált és mállott, mint ön hiszi s oly szakadások és belháborúk elébe néz: még akkor is könnyebb lesz e beteg és magával meghasonlott földrésztől alkalom szerint egy kevés pénzt vagy katonai segílyt eszközölni ki Magyarország számára a törökök ellen, mint oly nagy egyesítő eszmét találni ki s elfogadtatni, mely Európát újjászülve s friss és egészséges vérrel ellátva, képessé tegye a török hatalom teljes megdöntésére. S valóban, ha már az Isten törököt teremtett és kardot adott kezébe, én nem is azon törném fejemet, hogy e pogány fajt megsemmisítsem. Megelégedném azzal, ha Magyarországot megmenthetem tőle vagy legalább biztosb helyzetbe hozhatom hitszegései és zsarnoksága ellenében. A Frangepánok szerencsés házasságok által királyi és fejedelmi családokkal jöttek szorosb viszonyba. Az arragoniai, luxemburgi és estei uralkodóházak vére vegyült a vegliai grófokéba. Nem kétkedem tehát, hogy kegyelmed, ha betegápoló szerzetessé is lesz, eldöntőleg folyhat be a politikába. Találjon ki tehát összetartó eszméket, vagy az egyház belső reformjai által buktassa meg a protestánsokat s a forradalom jelszavaival zárja be a forradalmat; de e tervek mellett ne feledje el III. Pál pápától időnként egy kevés pénzt vagy buzdítást koldulni a törökök ellen s ha néhány gályát szerelhet fel, néhány száz önkéntest gyűjthet, ha befolyhat arra, hogy a francia király elhidegüljön Szolimán császár iránt s hogy a velencei köztársaság összekoccanjon vele: már akkor gróf úr nagy szolgálatot tett nekünk, nagy szolgálatot a katolikus érdekeknek is s emlékezetessé tette nevét a történelemben, ha mindjárt ki sem találta volna az Európát összeforrasztó nagy eszmét s ha éppen semmit sem hathatott a katolikus egyház főpapoktól is sürgetett belreformjára.

A gyakorlati nézeteknek mindig nagy előnyük van az eszményi irányokkal szemben s ha Frangepán török elleni undorát, mely a szultán hitszegésén kívül a német foglyok vérfagylaló lemészárlása miatt fejlődött ki oly gyorsan, ájultta s pusztán szenvedőlegessé nem tette volna az a körülmény, hogy ő erkölcsi lehetetlenségnek tartotta Izabellától Ferdinándhoz pártolni; míg viszont a Zápolyák trónjára nézve a legnagyobb mértékben veszélyesnek hitte Izabellát törökellenes politikába sodorni; ha ily tekintetek nem jöttek volna közbe, akkor az ifjú bajnok a had mezején talán Frangepán Kristóf hírére is elhomályosíthatta volna s a királyné tanácsában alkalmasint Martinuzzi politikáját viszi keresztül.

De így lehetetlen volt bizonyos bosszankodással nem hallgatni György fráter okoskodását. S e bosszankodás annál nagyobb fokra hágott, mert érzé, hogy a világról lemondása sem a világ szeme, sem saját maga előtt nincs eléggé indokolva s hogy küzdő és szenvedélyes szívet akar az oltárhoz vinni, még pedig nem azon célból, hogy megszenteltessék, hanem hogy fel legyen áldozva.

Rövid és fás feleletekkel igyekezett tehát Martinuzzitól menekülni s midőn ez sikerült, magányba sietett s ott forró könnyeit ontá, csókolta az emlékül nyert imakönyvet és elgondolá magában hogy Buda városa végtelenül szerencsétlen ugyan és meggyalázott falai közt kevés lehet, ki a halált ne óhajtáná és az élethez ragaszkodni tudna; de összehasonlítva a szenvedéseket, a sötét kilátásokat s a kétségbeesés indokait, van egy egyén, ki irígyelheti a többiek sorsát, és azt az egyént Frangepán Orbánnak hívják.

Miért jöttem Budára, miért láttam őt? - sóhajtá.

De, hogy ki ez az ő, azt ajkai sohasem gyónták meg. Egy titkot a theatinai szerzetes koporsójába vitt.

MÁSODIK KÖTET

HARMADIK RÉSZ.

I.

Werbőczy István a Turgoviccsal folytatott beszéd és kivált a királyi teremből távozása óta új hivatását tartá a vezeklés legerősebb nemének s mint lelkiismeretes férfiú és buzgó katolikus nem mulasztá el az önkínzás e próbáját egészen kimeríteni.

Turgovics után a második alkalmas egyén, kit a magyar magánjog megmentésére a használható jogtudósok nagy hiánya mellett megnyerni szükségesnek tartott, a Vízivárosban lakó János diák volt.

Sietett tehát őt személyesen felkeresni.

Soha oly magashelyzetű uraság még nem lépett abba a kis szobába, melynek csak egy utcára néző ablaka volt s néhány festett faszékből, egy szerény nyoszolyából, egy széles és a körülmények szerint ágyat is helyettesítő lócából, egy falfogasból, hol a nemesi kard és néhány ruhadarab függött s az oklevél- és könyvtárnak alkalmazott alacsony és füstös padlásgerendákból állott minden ékessége.

János diák, a külváros legbelátóbb politikusa, nagyravágyása legbüszkébb perceiben sem mert volna számítani ekkora megtiszteltetésre.

S midőn Werbőczy a lócán helyet foglalt, elveszté minden keserűségét azon emlék, mely eddig János diákot nyugodni nem engedte s mely a *partis primae titulus nonúsának* az ő hátulsó részére alkalmazott égrekiáltó megsértésére vonatkozott.

Most már belátta, hogy vannak kivételes helyzetek, melyek benyomásait nem szükség zokon venni.

S mihelyt a nagy Werbőczy közölte terveit vele, nemcsak hálásan fogadá el a tett ajánlatot, de lelkét egészen megszállotta a kiengesztelődés szelleme is.

Elgondolá magában, hogyha Buda városa keresztyén és zsidó népességét a magyar magán- és büntetőtörvények kötelezik, akkor az osztó igazság szerint a város új polgárait, a törököket, szintén saját törvényeik szerint kell elítélni. Megtörténhetnék azonban, hogy midőn a magyar és a török közt verekedés támadna s ebből panasz, akkor az osztó igazság szerint vegyes bíróságnak vagy bizottságnak kellene a vizsgálatot megtenni és a tényállást tisztába hozni. Miből viszont önként foly, hogyha az óriás szerecsen, ki őt a janicsár aga sátora előtt meg-rúgta, budai lakos találna lenni s e rugdosási szenvedélyét valamely magyar polgáron gyakorolná, akkor alkalmasint János diák is a vizsgáló vegyes bizottság tagja volna. Kérdés tehát, - gondolá magában - vajjon János diákot a kiállott szenvedés és szégyen eltántorítaná-e arra, hogy új polgártársa, a goromba szerecsen ellen, részrehajlással és bosszúvágygal hajtsa végre a vizsgálatot? A felelet az volt: nem. S ezen eredmény meggyőzte őt, hogy Werbőczy István nála sem igazságosabb, sem szakértőbb bírót nem választhatott volna.

Az önelégültség teljes mértéke a különben sem szóvalán házigazdát őszintévé, beszédessé tette. Elmesélé tehát Elemér és Barnabás kalandját, még pedig részrehajlatlan történetíró egész hűségével. Csak azon részletet tartá némi homályban, hogy a lábrúgás az ő testének minő pontjára volt irányozva, mely egyébiránt sem bírt döntő fontossággal, legalább az előadásnál nem.

Werbőczynek könnyű volt meggyőződni, hogy a török fogságba hurcoltak egyike az általa kiváltott ifjú. Mélyen felingerült az elkövetett erőszakoskodás miatt, de vigasztalá az, hogy a janicsárok néhány órával előbb ejtették rabul Elemért, mintsem ő, Werbőczy, a hódoltság főbírájává neveztetett volna ki s ennél fogva a fennforgó eset a nemzetközi jogok goromba megsértése, sőt valódi rablás; azonban végtére is Izabella királynén, kitől egész tartomány raboltatott el, nem pedig rajta ejtett személyes bántalom.

Miből ismét lehetetlen volt azt nem következtetnie, hogy Elemér megmentésére nem a tiltakozás vezet, hanem a pénz.

De éppen a pénzhiány volt Werbőczy háztartásának gyöngye oldala. Jövedelmeivel annyira nem tudott gazdálkodni, hogy szerencsésebb körülményei közt is úgyszólván egy napról a másikra élt.

Azonban nem kételkedett, hogyha Elemért visszakövetelni nem sikerülhet, akkor keresztyéni kötelességből is okvetlenül ki kell váltania.

E kötelességet sürgető s minden áldozatokkal dacoló teendővé varázsolta át azon gondolat, hogy miután a törökkel neki folytonos viszonyt kell fenntartani, okvetlenül oly titkárra van szüksége, ki az erre szükséges tulajdonok mellett még a török nyelvet is jól érti.

Minden mást hátratéva, hazasietett tehát előintézkedések végett.

Midőn bérlakának, melyet még el nem hagyhatott, küszöbéhez ért, egy pórruhába öltözött agg férfiúra talált, kinek ismeretes vonásai régi boldog időkre emlékeztették.

Mennyire nem hasonlítanak e vén ember vonásai azon irsai délceg fiatal nemeshez, ki a Rákos mezején tábort ütött s a helyett, hogy, mint született törvényhozóhoz illik, tanácskoznék, Werbőczyt kortestársaival együtt vállra emelte s meghordozván a lealázott főurak előtt, nádorrá kiáltatá ki s mindaddig tiltakozott a zsarnokság ellen, míg Báthori a közakaratra engedni volt kénytelen s hivataláról lemondott.

Werbőczy addig kereste a ragyogó mult egyik tényezője és a pórruhás közt a hasonlatosságot, míg ez megszólítá: - Személyesen akartam átadni nagyságodnak Deák István és Dániel uraimék egy levelét, mely kézről-kézre vándorolván, tegnap érkezett hozzám s hogy a kutya törökök fel ne tartóztassanak, paraszt subába kellett öltöznöm. S nem ismer-e rám nagyságod?

Werbőczy egészen felderült arccal nevezte meg őt. A vén kortes könnyei folytak, midőn a volt nádor szegényes bérszobájában egy ócska, de kényelmes karszékbe ült.

Sokat beszélgettek a tudós államférfiú és az együgyű nemes a régi jó időkről, mely már hátok mögött volt s a jövődőről, mely sem Budán, sem Irsán nem látszik többé jót ígérni.

A kortes elpanaszoló birtokai elzalogosításának történetét s az államférfiú az ország zálog vagy örökvásár útján idegen kézbe szállásának eseteit. Az irsai történetből Werbőczy azt a tanúságot vonta, hogy az ő kortesvezére nem a leghelyesebben gazdálkodott. De hogy mit vont ki az országos történetekből az irsai nemes, az nem jött szóba. Azonban a hasonlatosság nem volt oly elütő, mint amennyire Werbőczy óhajtaná s nem lehetetlen, hogy a nagy férfiú vendége saját tönkrementésének történetét vélte másodszer elbeszéltnék s Buda helyett állandóan Irsára gondolt.

De bármint lett legyen, Werbőczy érzékenyen búcsúzott el a kortestől, sokáig olvasá és újra olvasta erdélyi rokonainak levelét s midőn a levelet szekrényébe zárta, hideg borzadás futott át gerincén, azon sejtelemtől gerjesztett félelem, hogy talán most zárult be a «holt városnak» utolsó egybekötötése a világgal s már ezentúl a nagy cinteremben neki egyedül kell lakni, sírkövek és azokra tűzött gyászlobogók közt.

*

A királyné az országtanács végső ülése után, félbeszakítva az útrakészülődést, órákig volt bezárkózva.

Senkit sem bocsátott magához, még a janicsár agát sem, ki a költözést különböző ürügyek alatt folyvást sürgetvén, most azt a hírt volt közlendő, hogy másnap a szultán Budára akar jönni s a királyi palotába fog bezállani.

Miért volt Izabellának szüksége a magányra? eziránt udvari személyzete két pártra oszlott.

A renegát neje, ki mióta férje budai főbasává emeltetett, az udvarmesternőnél is magasabb-rangú és befolyású egyéniségnek tartatott, határozottan állítá, hogy ő felsége a sok virrasztás és feszített munka után pihen, mi nem is csoda, mert megfoghatatlan volt a rendkívüli élénkség és kitartás, melyet a költözködésre felügyelésnél napok óta tanúsított.

Ellenben az udvarmesternő közbenjött kedvetlenségnek tulajdonítá a zárkózást.

Egyik fél felhozta, hogy a királyné kimerültsége arcán még tegnap volt látható; a másik mély bánat nyomait vélte ez arcon borongani, kivált a mai értekezlet óta.

Voltak semleges palotahölgyek, kik sem a renegát nejét, sem az udvarmesternőt nem hitték célszerűnek határozottan pártolni.

Ezek nem tagadták el a kimerültség jeleit Izabellánál, de a mély fájdalomét is megengedték s ezt természetesnek állíták a fővárosból távozás s annyi hű tanácsostól vett búcsú miatt, míg amazt szintén önként érthetőnek tartották csak azon körülményből is, mert ők magok alig bírnak lábokon állani, holott a királyné mind a virrasztásban, mind a foglalkozásban rajtok túltett.

A renegát neje saját nézetei mellett még felhozta, hogy a legmélyebb csend van a királyné szobájában, de az udvarmesternő többször vélt oly hangokat hallani, melyek zokogáshoz hasonlítottak.

Mind a két értesítés egyezett a pártállást nem foglaló hölgyek nézetével, de azért nem szűnt meg a renegát neje és az udvarmesternő felekezete közti versengés.

Látszik, hogy vannak nők, kik a fölkelő s vannak, kik a lemenő napnak hódolnak. Egyik fejébe vette a válság közelségét, mely a renegát nejét emeli az udvar élére; a másik fél még biztosnak hitte a Madridban, Bécsben és Nápolyban szerepelt vénasszony helyzetét.

Midőn a királyné legalább négy órai visszavonulás után ismét látható lett, a sápadt arcán sem kimerültség, sem bánat nem volt észrevehető, de vonásai élesebbek voltak, tekintete parancsolóbb s a behatóbb szeműek ijedve vették észre, mintha egy kevésbé vénült és virító szépsége közé a hervadás lehe tévedt volna be.... egy őszi csípős szellő a tavasz rózsa- és liliomágyába.

- Kamarásunk adja tudtul az agának, hogy holnap reggel nyolc órakor el fogunk indulni. Erről értesíttessenek tanácsosaink és többi kíséretünk is.

A királyné e rendelete volt az utolsó Mátyás király palotájában.

Martinuzzi, ki eddig mindig csekélységben rendező szerepet vitt, fontos dolgok miatt akart volna Izabellával értekezni, de nem fogadtatott el.

Petrovics szintén mellőzhetetlennek tartá ő felségével, a rokonnal, találkozni, azonban lehetetlen volt.

Minden kéz, minden fő, minden láb igénybe vétetett a költözködésnél s Izabella figyelme a legcsekélyebbekre is kiterjedt.

Nem annyira munkának, mint önkínzásnak látszott az egész.

A budai polgárok szeretett uralkodónőjüktől óhajtottak volna búcsút venni; a magisztrátus küldöttség által meg is jelenthetett s Turgovics családi fájdalma miatt - mert neje már halállal küzd - Bornemisza szónokolt, a nagy megindulás következtében eléggé érthetetlenül és zavartan, de magát a polgárságot illetőleg, a budai basa gáncsoskodó modora lehetetlenné tett minden részvénytilyánítást.

Most száguldoztak legelőbb az utcán török lovasok, még pedig kivont szablyával; most jelentek meg török rendőrök ostorral kezökben.

Minden ácsorgó számíthatott vagy ostorra vagy kardlapra.

Kiki még szigorúbban zárkózott szobájába s a kapukat is becsukta. Legfőllebb a felső emeletekről merészelt egy-egy fő kitekinteni részvétekből vagy újságvágyból, de aztán hamar visszahúzódott, félvén a rakoncátlan spahiktól.

Korán reggel pedig az egész török várórség föl volt állítva a Szent György-térre, a Vízi-kapuhoz vezető kanyarulatra s a külvárosnak a révhez vivő utcájára. Ez, mint a janicsár aga mondá, a hatalmas szultán szövetségének János Zsigmond királynak és a fölséges özvegynek tiszteletére történik.

Több basa jött be a táborból fényes ruhában s a dísz és pompa nem hiányzott.

Ágyúörejek jelezték az elindulás percét. Egész hajóraj lepte el a Dunát.

A királyné számára kijelölt hajó egy kioszk minden kigondolható ékítményével tündöklött s bár a szultáné volt, a friss reggeli szélben büszkén lengeté a magyar lobogót.

A matrózoknak utasításul volt adva bizonyos nagy távolság, ahová kikötni kellett s hogy ez a királynénak alkalmatlanságot ne okozzon, a hajó nemcsak bársony pamlagokkal, de süteményekkel, frissítőkkal s a legritkább gyümölcsökkel is el volt látva.

E díszes járműben az uralkodócsaládon kívül csak az udvarmesternek, a szolgálattevő kamarásnak, Petrovicsnak és a palotahölgyeknek volt hely rendelve.

A hajóraj pedig a tanácsosokat, a kíséretet, a poggyászokat az udvari fogatokat vette fel, míg ötven magyar lovas, mely a fedezetet alkotá, a kijelölt első állomásra küldetett, hogy a gyors továbbutazhatásra minden szükségest rendezzen.

Midőn a királyné a neki mélyen tisztelgő török sorok közt a Duna révéhez érkezett, oly hideg és nyugodt kifejezésű volt, mintha a művész márványból véste volna ki; míg a palotahölgyek arcán a leeresztett fátyol az idegenek figyelme előtt csak kisírt és síró szemeket takart el.

A hintóból leszálló magas úrnőt és fiát, a királyt, megint hízelgő kifejezésekkel fogadták a basák, kik közt a szultán tapintatos és gyöngéd intézkedésénél fogva nem volt jelen a budai főbasa.

Válaszolni kellett a török urak cifra és mézes szavaira s ezt Izabella kimért és illedelmes modorban tevé, a nélkül, hogy a megindulás legcsekélyebb jelét is adta volna.

A basák távozása után még néhány perc kellett, míg a palotahölgyek fogataikról leszállva, a díszhajóba bemehetének.

S a renegát neje, ki a királyné rendeletéből őt legelől követte a hajóba, midőn a partról a padlóra lépett, halk sikoltást tett, mintha megbotlott volna. A királyné visszatekint.

- A férjem; - e suttozó szót hallá.

Szemei a renegát neje szemeinek irányát követték s egy közönséges magyar ruhába öltözött, karcsú termetű, hosszúdad és ideges arcú férfiúra tévedtek, kinek göndör fekete szakálla már szürkülni kezd s ki rendkívül kicsiny és finom kezében fegyver helyett vékony nádpálcát tartott.

Ez emberen látszott bizonyos határozatlanság és önmagával küzdés; látszott nagy fekete szemének összpontosított tűzében valami fenyegetés vagy talán csak feszült figyelem.

A renegát neje most valósággal elbotlott a padlón s alig bírt súlyegyenhez jutni.

Ellenben a királyné tekintete hidegen pihent régi, bár személyesen eddig nem ismert ellenségének az anatóli s most budai basának és a magyar királyi palota új tulajdonosának küzdő vonásain.

Ez pedig kezét fövegéhez emelé, mélyen köszönt s azzal megfordult és hátrahúzódott.

- Ne higgye felséged, hogy féltem, csak határtalan szemtelensége zavart meg. Még kész lett volna felséged útját feltartóztatni, - sűgá a renegátné nyugtalan hangon.

- Nem látszott oly szándékkal lenni.

- Aki annyi feleséget tart, az nem fél sem az isteni, sem az emberi törvényektől, - válaszolta már most sírásra hajló arccal a renegát neje s minthogy a nagy gyász közt csekély küzdelmekre senki sem figyelt, felemelte fátyolát s lopvást arra tekinthetett, hol egykori férje a Dunaparton felfelé haladt, egyedül lassan, álruhában s vékony pálcájával az utcaköveket ütögetve. Midőn pedig már a gyűlölt, a bűnös, a félelmet okozó alak eltűnt, nagy könnyekkel teltek el a renegátné szemei s aztán nevetni akart, víg volt s az udvarmesternőnek kellett figyelmeztetnie, hogy ily gyászos napon a királyné kíséretében senkinek sem szabad könnyelműnek lenni s hicogni, mintha bálba készülődnének.

A hajó végre megindult s midőn az evezőrudak csapdosni kezdék a hullámokat, Izabella hallá, hogy a szegény öreg Werbőczy szeretett volna a janicsárok során áttörni, de nem sikerült s csak fövegét forgatta a levegőben, míg végtére a kamarás azt észrevév s búcsúüdvözetét kendője lobogtatásával viszonzá.

A pesti parton sokáig lehetett egy alakot szemlélni, ki a hajó menetét követi, de a távolság miatt nehéz volt a ráismerés.

Egyik hölgy Kanisait gondolta, a másik Révait, bár nem foghatták meg, hogyan vetődhetek ide? Volt olyan is, ki az ifjú vegliai és modrusi grófnak képzelte.

Izabella végpillantást vetett Buda kékellő hegyormaira s visszavonult a fedélzetről.

II.

- Megérkeztünk egy állomásra, mely sem arra nem való, hogy benne kipihenjünk, sem arra, hogy egyenes utat mutasson oda, ahová meg kell érkeznünk. Sőt tulajdonképp hová törekszünk mi? Történtek-e előintézkedések ekkora kíséret eltartására? Haram-basák rajlanak az ország alsóbb vidékein. Az utasok megtámadtatnak, kifosztatnak, még a kulcsos városok kapui előtt is. S felséged költözködésének híre hamar szét fog terjedni s a vagyonszomjasoknak csalóka kilátást nyit már csak az a látvány is, hogy hetven vagy nyolcvan szekér húzódik felséged hintója után. Hát még ha tudnák: költözésünknel mennyire uralkodó szempont volt a finom arany- és ezüstművek, csodatevő ereklyék, becses emlékek és irigyelt műkincsek meg-

mentése! Felsőgedet oly nagy mértékben tartá elfoglalva a rakosgatás, hogy nem méltóztatott kegyes engedélyt adni nekem az út iránti intézkedésekre. Most tehát van egy halmaz vinnivalónk; de nem tudjuk, hogy hová vegyük. Van útban háromszáz száj, mely a beszélgetésre szükséges anyagokkal jól el van látva, de hogy étvágyát szintén ki fogja elégíteni, az homályos és az én csekély felfogással át nem hatható talány. A mozaikművek és olajfestmények a szellemi ízlésnek adhatnak bő táplálékot; de még csak az én gyomromat sem elégítik ki, pedig szegény és aszkéta barát vagyok.

E zsémbes szavakban tört ki György fráter, midőn a hajók terhököt a partra rakták s kevés szünet után tovább kelle utazni.

- A püspök uram, - szólta Izabella, - a zshiványok megtámadásától tart. Holnap már ki lehetünk erre téve. De hoztunk magunkkal fegyvereket. A veszély egyébiránt alig hasonlítható ahhoz, melyet Buda ostroma alatt kiállottunk s ha kegyelmed akkor kardot kötött és vezérelt, remélem, most sem fog hittani vagy politikai elmélkedésekbe merülni, midőn magunkat védeni kell. Mondja püspök úr, hogy nem lesz ennivalónk. Igaz, nem hoztunk varázsvesszőt, mely a légben megforgatva, terített asztalokat állítson elő; de részemről inkább szeretek egy ízetlen étket, melyet a püspök úr által gúnyolt kellemes társalgás fűszerez, mint a finom lakomát, melyben mindent a szakácsmesterségnek köszönhetünk és semmit magunknak. Hogy hová megyünk? kérdi tőlem a püspök úr, mintha elfeledte volna a szultán óhajtását, mely Lippát jelölte ki.

- Nem hittem, felséges asszonyom, hogy Buda elfoglalójának óhajtása iránt akkora kegyelettel viseltessék.

- Miután tanácsosaim elemozdították Szolimán azon nagy és hő óhajtását, hogy Budára beülhessen, nem látom át, hogy egy csekély kívánságát miért tagadjam meg.

- S rezidenciáját, felséged, Lippára fogja áttenni?

- Egy gyarló asszonytól, ki a politikai tekintetekre nem emelkedhetik fel, ez a szándék is elég volna. Azonban Erdélybe fogok költözni.

Izabella a végszavakra oly súlyt helyezett, hogy Martinuzzi megdöbbenéssel kérdé: - Tehát az ország egy részét, a legtermékenyebb magyar megyéket feláldozzuk?

- Alkalmasint. De van eset, midőn a hajóból drágakincseket vetnek ki, az egész megmentésért. Úgy hiszem, Erdély egy nagy védmű, melyet a természet azért alkotott, hogy tulajdonosa egyetlen erő ellenében is sikerrel védelmezhesse magát. A történelem még csak ezentúl fogja e hitemet a legfényesebb tanúságaival megerősíteni.

- S a töröktől akarja felséged magát védelmezni?

- Nem. A váradi békétől.

- Ez egészen a vegliai és modrusi gróf javaslata szerint hangzik, - szólta alig elfojtható dühvel Martinuzzi.

- Téved a püspök úr. Én kegyelmed politikájára tértem át.

- Felsőged talán megfélekedezni méltóztatott arról, hogy Majláth egész Erdélyt Ferdinánd részére vonta, s a pártfőnök elfogatása még nem oltotta ki a pártszenvedélyeket.

- A lázadást vagy kegyelmünkkel fegyverezzük le, vagy győzelmeinkkel. Rokonom Petrovics és püspök uram derék vezérek.

- Csak azt nem tudom bizonyosan, hogy negyvenkilenc vagy ötven emberből áll-e seregünk létszáma, - szólta gúnyosan Martinuzzi.

- Kíséretünk éppen ötven lovasból áll, - válaszoló komolyan Izabella.
- Alkalmasint mind centaurok, kiknek alakjuk már páni félelmet okoz.
- Kettő közülök beteges három, mint gyanítom, rosszul üli a lovat. A többi legfőlebb kevés csatában forgott.
- Mind megannyi kecsegtető tulajdonok, - jegyzé meg Martinuzzi.
- Parancsomra a várak, a szászokén kívül, kinyitják kapuikat, s vannak a magyar megyéken számos hazafiak és lovagias jellemű bajnokok, kik egy szerencsétlen nőt védnének akkor is, ha az a nemzeti uralkodást nem képviselné. A székelyeket eszélyes bánásmóddal egészen részünkre lehet hajlítani, s ha elhagyatva volnék is, állapotom az Endre királyéhoz volna hasonló, ki egy vesszővel ment a lázadók táborába és győzött, éppen az erő hiánya és a jog érzete által.

Oly határozott volt Izabella minden szava, hogy Martinuzzi az ámulás miatt alig tudott magához jönni.

- Felsőged eddig unatkozott a trónon, - szólt.
- Most unatkoznom a trón nélkül, - válaszoló a királyné, erős hangnyomattal.
- S honnan e változás?
- És kegyelmed nem tapasztal magában semmi változást?

Martinuzzi a roppant változást, melyen átment, annyira érzé, hogy e téren nem merte a királynéval tovább folytatni a vitát. Egyszerűen tehát csak azt kérde: - Miután felsőged saját belátása szerint mindenről gondoskodott, nem volna-e kegyes nekem fölfedezni azon fontos titkot, hogy melyik várost jelölte ki az udvartartás helyéül?

- Gyulafehérvárt.

György barát belátta, hogy Izabella saját terveihez képest jobb választást nem tehetett volna. - Ez a nő démoni elmével bír! S nekem ma azt kell legelőbb észrevenni?

Belső gondolatát a fölindult püspök szemölde összevonásával és ajkai mozgásával követte, egészen öntudatlanul.

- Nem hallám, mit hozott föl ellenem kegyelmed, - szólt Izabella.
- Boldog Isten! hát felsőged olykor pusztá gondolataimat is meghallhatná? Én csak azt gondoltam, hogy Gyulafehérvár rongált kőfészek, mely némi védelemmel még szolgálhat ugyan, de a kényelmet hírből sem ismeri. Ha felsőged Erdélyben lehetett volna, midőn boldogult emlékü férje haldoklott, most nem jutna eszébe Gyulafehérvárt Buda vagy Krakkó kisebb kiadásának képzelni.
- Erdély központjául elég alkalmas és jól megerősíthető.
- Ott lakása sem lesz felsőgednek.
- A püspöki residentia használható épület.
- Honnan gondolja azt felsőged?
- Egyik apródommal, ki elevenen emlékezett rá, lerajzoltattam.
- S talán az tanácsolta is?
- Nem lehetetlen. Mert mióta a bölcsesség csak régi csalódásokat cserél föl újakkal, kezdem tisztelni az együgyűséget. Például fodrásznóm semmit sem ért az országos dolgokhoz, s mégis

lehetetlen volt fejéből kiverni, hogyha a szultán Ó-Budára jött, mért ne menne el Budára is, holott oly közel fekszik? Hiába hozták föl neki belső tanácsom alapos okoskodásait. Mindig csóválta rá a fejét s a mellett maradt, hogy a szultán, ha Stambulból Ó-Budára fáradott, csak megnézi Budát is.

- S az a jósoló sybilla, felséges asszonyom! talán a gyulafehérvári püspöki lakot is célszerű királyi palotának tartja?

- Nem lehetetlen. Mert úgy vélekedik, hogy kincstárnokunk, kinek, mint halljuk, a számadásai Buda ostroma alatt megégtek, lelkiismeretesen kezeli a közjövedelmeket s kötelességének fogja tartani, eszélyes megtakarítások által elég pénzforrásról gondoskodni, oly építkezések gyors létesítése végett, melyek a szegényes püspöki lakot magas állásunknak megfelelő palotává varázsolják át.

- S nem nevezte meg felséged fodrásznője a megtakarítások eddig igénybe nem vett valamelyik módját?

- Miért ne tehetette volna? Például mondhatá, hogy azon kétértelmű s álnok politika, mely titkon Ferdinánddal alkudozott s ugyanakkor legerősebb hűségi esküket küldött Stambulba, igen költséges volt, még pedig nem csak a hadviseletekért, melyekben akármelyik fél győzött, okvetlenül mi voltunk a vesztesek, hanem főleg azért, mert a basáktól kezdve a szultán kutyapécérjéig mindenik befolyásos török úr, árulkodó szolga és koldus renegát száját arannyal kellett bedugni. Már ezentúl a botor és veszélyes kiadások el fognak maradni. S csak magok azon drága prémek, bíborok s arany himzések, melyekkel Stambulban kétszínűségünket takartuk be, elégségesek lettek volna világi élvezeteink számára egy fényes királyi palota mellé babyloniai függő kerteket építeni s poraink őrzése végett az Arthemesia művével vetélkedő mausoleumot emelni. S most elbocsátom kegyelmedet, kincstárnok úr, hogy a pénzkímélés általam említett rovata felől gondolkozzék.

Világosabban nem lehetett volna körvonalazni az új politikát, melyet Martinuzzinak, ha vagy visszavonulni vagy Izabella ellen fellépni nem akar, mint látszik, okvetlenül végre kell hajtani.

«Most elbocsátom kegyelmedet», e büszke szó nyomta leginkább az alázatos fráter szívét.

Hisz alig két hónapja, hogy ő a miniszter, mondá a királynénak: ha felséged titkon Ferdinánddal cimborál, kénytelen leszünk a haza érdekében őrizet alá vettetni. S mit tett akkor Izabella? Könnyezett, bár nem a trón elveszthetése, de kíméletlen kifejezések miatt.

S most tulajdonkép mi e gögös királyné, fontolgatá Martinuzzi. Lealázó hasonlatosságokat gondolt a bujdosó hölgy állapotának jellemzésére s ha akkor, midőn ő élt, a sátoros cigányokon kívül még mások is barangolnak az országban, akkor vándor színésztársaság igazgatónőjének mondta volna, ki midőn a szerepet eljátszotta s arcáról a festéket lemosni és válláról a cifra palástot le kelle vetni, hiúságból nem akar újra öltözködni s a királyné jelmezében vezeti kíséretét egy helységből a másikba.

Valóban Izabella helyzete nyomorúságos volt.

De bármely hasonlításokon törte fejét a püspök, lehetetlen nem éreznie, hogy a nő van fölényben s nem ő, a hatalmas államférfiú.

Mert Martinuzzi Budán népszerű politika és magát életre-halálra védni akaró hadsereg élén állott; ellenben a királyné a váradi béke végrehajtását sürgetve, a közérzületet támadta meg s a fővárost, az ország szemefényét, veszélyeztetni látszott.

Most a Martinuzzi és az egész belső tanács politikája silányul megbukott s nemcsak a féltett Budát, hanem az ország legszebb részét juttatta idegen hódító kezébe, még pedig úgy, hogy a korlátolt eszűség vádját veté a fő tekintélyekre, kik álokokkal lelkesítették a népet oly törekvések iránt, melyek józan felfogás szerint mással nem végződhettek, mint kiáltó kudarcral.

Az eredményből ítélve Izabella szeszélye magasabb bölcsesség volt, mint az őt környezett államférfiak ravasz s minden körülményt hasznosító tervei.

S a főpap, bármint mérgelődött, kénytelen volt elismerni, hogy a külszín a királyné mellett van s hogy ez, a nőket is oda értve, most csak háromszáz személy felett parancsol, de a parányi tömegeből ő - a hatalmas miniszter - egyetlen védelmezőre, sőt ha lábbal tapostatnék is egyetlen sajnálkozóra sem talál.

S vajjon más hangulatban van-e az ország?

Budának és a Duna mellékének elvesztése, akár szándékból, akár együgyűségből történt, alkalmas arra, hogy a szerepvivőket a nép széttépje; de arra nem, hogy vállra emelje és megkoszorúzza.

Ha tehát őt Izabella nyilvánosan vádolná, megsemmisülése alá van írva. Ellenben, ha ő mondaná a királynét bűnösnek, mert Budát Ferdinánd kezére vala játszandó, legfellebb azt válaszolnák rá: - Ő felsége a két rossz közül bölcsen választotta a kisebbiket.

- De én, gondolá magában Martinuzzi, Magyarország területi épségét akartam visszaszerezni, még pedig egy magyar uralkodóház alatt. Most, midőn tervem az eddigi úton lehetlenné vált s a viszonyok kényszerűsége tőlem áldozatot kíván, inkább dobom el a Zápolya-ház koronáját, hogy kivívhassem az ép és egész Magyarországot. Nem az én politikám-e a valódi hazafias, az igazán magyar? Mi beccsel bírhat előttem az a cél, hogy a szétdarabolt és a szomszéd hatalmak közt elosztott országból egy hulladék tizenöt vagy húsz megyéből összeférceltessék magyar születésű herceg számára s hogy kegyelemből tengjen addig, míg valamelyik szomszéd a kezét rátenni veszélytelennek nem tartja! Hozzám szegődhetik a siker, legalább oly bizonyosan, mint a másik félhez; s ha nem, akkor legalább részemre áll az igazságos utókor... Ellenben mit akar ez a királyné? Midőn talán a török segély nélkül is védhettük volna Budát, a szepesi hercegségért s holmi silány kamara-jövedelmekért le akart a koronáról mondani. S most, midőn ha előbbi terve mellett marad, európai kereszties háborút szervezhetnénk a török ellen, a keserűség minden magyart Ferdinánd zászlóihoz csődíthetne; most midőn eddigi gyöngesége, a legmagasztosabb önfeláldozás diccsugarában ragyoghatna, ...most hirtelen megváltoztatja politikáját s többé nem kell neki a szepesi hercegség mint hűbér, nem kell a váradi béke... neki a török védhatalom kell... a korona kell... s miért? Mert a nőnek oly szükséges a szeszély, mint a tudónek a lélekzés. S miért? Mert Frangepán odadobott egy eszmét, melyet ellenem táplált gyűlöletének kielégítésére használhat. És én türjem-e ezt?

Martinuzzi gondolatban sem mert ily kérdésre felelni; mert szenvedélyes szíve mellett is elég esze volt, hogy belássa, miként most csak a királynéhez csatlakozás, a királyné kívánságainak betöltése mentheti meg a bukástól.

Bizonyos vala aziránt, hogyha a királynénál említésbe hozza tervét, ez szédelgésnek fogja nyilatkoztatni s válaszát azon mesére hivatkozás fejezné ki, melyben a róka a hollónak tanácsolta, hogy ejtse ki a sajtot, a vízből visszatükröző hold karimájáért.

De ha a királyné ellenére kísértene meg tervét?

Martinuzzi belátta, hogy ez a törvényes térről lelépésnek volna mondható.

S nincs-e erős pártra szüksége a lázítónak, hogy a vérpadot kikerülje?

És ő a gyám, a püspök, a mindenható miniszter odajutott-e, hol a vakmerőség e neme és veszélye felmerülhet?

- Heves, követelő s kiállhatatlan gőgű volt Török Bálint s én segítém őt ki a hálóból, melybe könnyelműleg bonyolódott, - mormogá Martinuzzi. - Ez hiba volt tőlem. Ő a csekélységekben hetykén szegült ellenem; de a nagy kérdésekben többnyire pártolt, a királyné szeszélyei ellenében is. Most Izabella több mint szeszélyes; mert kész tervei vannak s a magas belátás adományát a legveszélyesebb mértékig meg szerezte s Isten tudná hogyan! Aztán kárhoztassa valaki egyházunkat az ördögüzésért? Nem szállotta-e meg őt a kísértő lélek? Lehet-e ekkora átalakulás a sátánon kívül másnak műve? Némuljanak el a természetbúvárok és lélekismerők! Ők a tévedések hitét terjesztik! A rendkívülit csak rendkívüli hatás magyarázhatja ki.

György fráter olvasójáról felemelte újjait és keresztet vetett.

- Ez az asszony félelmes! - kiáltá s aztán körültekinte a magányos parasztkunyhóban, hová egyedül vonult be az úti készülétek miatt zajgó, sürgő világ elől. - S kinek kerülhet életébe az elkerülhetlen küzdelem? e gondolat, e talány, e bösz sejdítés, e nevetséges ötlet - s mit tudná ő, melyik? - villanyként hatott agyidegein át, megrezzentve annak minden szálait... - Most hogy állunk? - tudakolá magától. - A királynén és magamon kívül Petrovics bír befolyással. S kinek részére nyilatkoznék e korlátolt eszű katona? Rokonát és külső törvényességet pártolná. Török Bálintért nagy politikai bűn nyomja lelkiismeretemet. A ballépésekből támad a megtorlás. A bűnt az Isten megbocsáthatja a gyónónak és a bánkódónak, de a félreismert politikai érdekek kegyetlenek s természetökben fekszik a kérlelhetetlen bosszúállás. Mit tegyek? Meg kell nyernem a királyné bizodalját, míg erőhöz jutok.

A kocsik és hátslovak készen állottak; a karaván útnak indult.

*

Szolimán császár, a királyné elindulásáról értesítve, elég udvarias volt egy török csapatot fedezetül utána küldeni, hallván, hogy az Alföldön erős harámbandák fosztogatnak és eléggé merészek mezővárosokat megtámadni, sőt palánkákra is sarcot vetni.

Természetes volt azonban, hogy a roppant kincs és poggyász gyullasztó hatást gyakorolt minden útonálló képzelődésére és a roppant rónaság számos kalandorait és rabló csapatait egyesíté egy nagy merénynek közerővel végrehajtására.

Szalonta körül történt a megtámadás. A küzdelem a résztvevők jelentékeny száma miatt valódi harccá vált, mely hosszú csatázás után a támadók teljes megveretésével végződött, noha, fájdalom! a társzekerek nevezetes része még kezdetben elszakított a kísérettől és veszendőbe ment.

Nem tudjuk, hogy az ifjú vegliai s modrusi gróf mint theatinai szerzetes mily gonddal járt el a betegek ápolásában; de Izabella királyné a sebesültek körül annyi figyelemmel és áldozatkészséggel sürgött, mintha a «szürke nénék» még akkor ismeretlen társaságába tartoznék. Pár veszélyesen megsebesültet kénytelen volt Szalontán hagyni ápolás végett, de annyi pénzzel ellátva, hogy mind gyógyíttatásokról gondoskodhattak, mind pedig későbbi pályájokról.

A többieket saját kezével kötözé s udvari orvosával együtt folyvást intézkedett minden kényelmökről.

Palotahölgyei látván e kitaratást, e nagy szorgalmat, magok is eszményképpül tűzték ki a női erények közül főleg a könyörületet; minden koldusnak alamizsnát adtak, a kíséret egészsége

után rendszeresen leskelődtek, akinek csak a foga fájdukt is meg, már tíz orvosra és ápolóra akadt s még a vén udvarmesternő sem mulasztá el a megbántott hiúság egész szenvedélyével kelni ki az álnok és alattomos renegátné ellen, ki addig ólálkodott egy kamarás körül, míg az váltólázat kapott s ekkor megragadva az alkalmat, ápolás alá vevé s így az egyetlen valódi beteget, ki még rendelkezés alatt állott, monopolizálta a többiek jogának világos sérelmével.

Izabellát a szenvedők feletti örködés a karavánnál oly népszerűvé tevő, hogyha Erdélyt is, melynek határához már közel voltak, úgy le fogja igézhetni, akkor a váradi püspök tökéletesen megbukva kolostorba vonulhat.

De az előjelek rosszak voltak s az utasok, kik Erdélyből jöttek, egyértelműleg ingerültnék festék a hangulatot. Egész vidékek fosztatnak ki, egész falvak égettettek hamuvá. A Zápolya-család hívei is a török gazdálkodás miatt megbosszankodva, Ferdinánd részére kezdettek hajlani s az elkeseredés és bosszú alig elfojtott lángját könnyen szíthatja nagy gyulladássá azon hír, hogy Budát a török véglegesen megszállotta.

A királyné e híreket hallva, rögtön visszaküldé a török kíséretet, bár a haramják új megtámadásától még tartani lehetett volna.

Kincstárnokát pedig figyelmeztette, hogy sem az ékesszólásban, sem az ígéretekben fősvény ne legyen, miután úgy is nehéz leend az erdélyi közvéleményt rábírní, hogy a haza nagy gyászát ne neki tulajdonítsák.

A végszavakat erős hangnyomattal ejté ki Izabella.

- Látszik, gondolá Martinuzzi magában, hogy ez a démon, ha az erdélyiek vonakodnának őt befogadni, a kiegyezkedésért engem nézett ki áldozatul. Csalhatatlanul ellenem tanuskodik az eredmény s arra felesleges számítanom, hogy a sátánka elég szépséggel, elég ékesszólással és bátorsággal nem bír az esélyeket sikeresen felhasználni. Részére fogok állani s talán nézeteimhez, melyek eredetileg az övéi voltak, lassanként visszatéríthetem, s ha csalódní fognék, ha célt nem érek, ám! akkor küzdjünk meg életre-halálra.

Ily eszmék nem rajzoltak kellemes kinyomatot a tettetéshez különben értő György fráter vonásaira.

- Mindig szemmel kell tartanom őt! - gondolá Izabella a barátára tekintve. - Figyelnem kell rá, mert nincs perc, melyben valami gonoszságot nem forralhat ellenem. Ha fiam koronáját el akarná rabolni, akkor küzdjünk meg életre-halálra. Szegény Izabella, mennyiről kellett lemondanod, hogy a koronát egyetlen kincsnek tekinthesd! Régen többet ért volna egy virágfüzér, melyet kedves kezek nyujtanak át. Régen fiamat is inkább szerettem boldognak, mint hatalmasnak képzelni. Az idők megváltoztak. Szívem eladta jogait a hideg és gyűlölt értelemnek ez önző uzsorásnak, ki oly érzéketlen, mint a tárgyak magok, melyekkel üzletet folytat. Küzdjünk tehát, verjük le az akadályokat.

Erdély határszélén a karaván fegyveres csapatokkal találkozott, melyek a keskeny bejáratot elállották s kijelenték, hogy a királynét nem engedik az országba lépni.

Izabella az alattvalói hűségéről beszélt. Martinuzzi élénk színekkel rajzolta a veszélyeket, melyek e vakmerő lépés miatt Erdélyre háramlanak. Ferdinánd ereje semmivé van téve és Szolimán megszámlálhatlan hadait tüstént Erdély ellen fogja zúdítani: ezt állítá György barát s erősíté, hogy ily eshetőségre már Budán a szükséges szabályok rendezve voltak s a mongolok berontása IV. Béla alatt gyerekjáték volt ahhoz képest, mi az erdélyiek párhúzása miatt be fog következni.

A szónoklatot magánértekezletek váltották fel egyes főnökökkel, melyek más húrokat pengettek s a félelemhez a reményt s a pusztítások rémképeihez az önzésnek kedvező kilátásokat csatoltak.

Rövid idő múlva ki volt egyenlítve az egész kérdés és az ellenséges indulatú csapatok tisztelgő küldöttségekké alakultak, melyek ünnepi pompával s tömeget lelkesítő ovációk közt vezették a királynét Gyulafehérvárra, hol az üres püspöki rezidenciát tüstént elfoglalá s kincstárnokának legsürgetőbb foglalatossága volt a pénzt szüntelen ontani, mígnem a nem nagygényű épületet tág s aránylag eléggé kényelmes királyi palotává varázsolhatta.

III.

A Duna felsőbb vidékeire indított «dúlók és perzselők» hatalmasan folytatták a pusztítás művét. Esztergom vidéke lángba borult, Nyitra megye lakosai tömegestől hagyva el falvaikat, a hegyek közt kerestek menedéket. Szolimán főtáborhelyére, Óbudára már érkezett egy falka rab s midőn a janicsárok Elemért és Barnabás diákokat egy fogházzá alakított magtárba zárták, már ott egész társaság volt a polgári helyzet különböző fokaiból összehozva. Nemsokára új szállítmány érkezett, miáltal az árverezésre szánt tárgyak száma úgy megszorodott, hogy új helyiségek jelöltettek ki és előállott az értékesebb áruk osztályozásának szüksége.

Elemér, ki a török szokásokat jól ismerte és szerencsés természeténél fogva elszánással tudott ott túrni, hol a bajon nem segíthet, mosolyogva súgta Barnabás diáknak: - Úgy látszik, hamar elválnak, hogy a török ízlése szerint drága vagy olcsó portékák vagyunk-e?

Barnabás deák szemei valamivel kijebb tolódtak üregeikből, mintha eszét akarnák segíteni azon gondolat megragadásában, mely útítarsa víg kedvének magyarázatát adhatná. - Talán, ha a törökök drága portékának fognak minket tartani, akkor könnyebben emelkedhetünk? - kérdé halk és szagatott hangon.

- Díjunk csalhatatlanul emelkedni fog, csak hogy akadjon aztán, aki kifizeti.

- Úgy hát jobb lesz, ha lim-lomnak tartanak.

- Annak szintén megvan a rossz oldala.

- Hogyan?

- Hát csak úgy, mihelyt kevésre becsülnek vagy a szárazon hegyi ágyú- vagy a tengeren gályavonásra alkalmaznak.

- De legalább hamar kiválthat Werbőczy.

- Feltéve, hogy a gálya, melyhez minket fűznek, nem küldetik Tuniszba s a hegyes vidék, melyre ágyúkat kell vonni, nincs az Araráthoz közel, - jegyzé meg Elemér.

Barnabás oly csodálatosan vigyorgott, mint a szelindek, midőn fogának mind a két sorát mutatja. - Állapotunkat Deák uraiméknak köszönjük - szólta száját helyre- és homlokát összevonva. - Ha ők lóra nem ültetnek, akkor nem volnánk török rabok. Barátom! amíg mi éhgyomorral a gályát vonjuk, addig a falánk vendégek Dora kisasszony lakodalmán torkig öltöznek.

- Hagyjuk ezt a kérdést érintetlenül, ha együtt akarunk maradni.

- Vajjon Werbőczy tudja-e szerencsétlenségünket? - kérdé Barnabás az intésnek engedve.

Attól függ, jut-e valakinek eszébe annyi nagy csapás közt a mi csekély szenvedéseinkre emlékezni?

- A borbély szeret beszélni s ha a fontosabb hírekből kifogy, okvetlenül kifecsegi a mi történetünket is.

- De a sor akkor kerülhet ránk, midőn már a szultán felszedte a sátorfákat. Egyébiránt - folytatá Elemér biztatólag - az embernek minden lehetőségre kell gondolni s csak azért említtem a rosszabb kilátásokat, hogy azok se találjanak készületlenül.

- Csakhogy együtt maradunk, annyi a bizonyos, - szólt Barnabás nála szokatlan higgadtsággal.
- Minden egyéb, mi velünk történhetik vagy mit nekünk meg kell tenni, oly kétséges, mint egy jóslat a jövő heti eső vagy verőfény felől.

- Szeretem az ilyen hangulatot, - mondá Elemér, kezet nyujtva Barnabásnak.

A volt magtár áruí csakugyan gondos kiválasztás alá vétettek s Elemér minden tétova nélkül soroztatott a gazdagabb vagy külsőleg kitűnőbb osztályba, mely vagy a rabbal kereskedők zsebébe fogja megtömni vagy a renegátok számát szaporítani.

Barnabás az ő nagy ingerültségére vita tárgyává lett, de midőn Elemér látta, hogy alkalmasint a magtárban hagyják, török nyelven említé, mikép ha kiváltásról lehet szó, akkor ugyanazon ember fogja mindkettőjüket szabadokká tenni.

E nyilatkozat tüstént eldönté a kérdést, de fájdalom, túlságosan kedvező irányban.

Elemér oly tisztelettel kísértetett egy még üres terembe, mintha zászlósúr vagy legalább valamely végvár elfogott főparancsnoka volna. Érette Barnabás is hasonló figyelem tárgyává lón.

Egészen megborzadva a kitüntetésen, melynek vége, a roppant díj miatt, hosszabb rabság lehet, Elemér nem mulasztá el megjegyezni: hogy védurok, ha sajnálkoznék is szerencsétlenségökön, nem határozhatná el magát szertelen váltságra.

- Annál jobb, - felelte a janicsár aga, ki éppen akkor lépett be.

- De mi hasznunkat veszik nagyságtok, ha minket árvereznek? Ki adna érettünk közönséges díjnál többet?

- Árverésről szó sem lehet, - szólt az aga, - mert a budai főbasaság felállítása óta a zászlós-uraknál is keresettebb tárgy az oly ember, ki magyarul és törökül jól beszél.

Barnabás tudakolta Elemért, hogy a török főúr mit mondott.

- Béketűrésre intett s reméli állapotunk jobbrafordulását.

- Csak ezt mondta?

- Sok szóval csak ezt, - erősíté Elemér, nem mervén oly dolgot közleni, mely a diák gyanakodó jellemére ingerlőleg hatna.

A «dúlók és perzselők» újabb szállítmánya pár főrangú fiatalal szaporítá fogházukat. Ezek nővéreiket siratták, kik szintén rabságba estek s hihetőleg a háremeket a ritkaságuknál fogva is keresett magyar odaliszkokkal gazdagítják.

Még a keményszívű Barnabás is komorrá lón. Dora jutott eszébe. Ezt képzelte rabvásáron, amint szemtelen kezek érintik mellét, derekát s amint vén és gazdag törökök vetnek buja vágyaktól szikrázó tekintetet azon bájos termetre, mely most egész szépségével lebegett a

szerencsétlen diák szeme előtt s azon elleplezett idomokra, melyeknek arányát ő még a zárdában egy térdszalag után tudományos pontossággal határozta meg.

Az erős és kiválóan érzékies képzelődés játékanak eredménye volt, hogy Barnabás összeszorítá újjait, fenyegető állást vett a léggel szemben s öklelődni kezdett, mintha látatlan egyénekre intézne kemény csapásokat s közülök némelyik már földre is bukott volna s heverő helyzetében a lábrúgásokra kedvező pontokat szolgáltatna.

Midőn Barnabás börtöntársainak nagy meglepetésére, a harcot erélyesen folytatá s azon vén törököt, kiket Dora felett alkuvásban képzelt, döngetvén, arcvonásain a düh teljes kinyomata ült, Elemér megragadta karját. - Mit csinálsz? - sугá fülébe élesen s csaknem sivitva.

E figyelmeztetésre Barnabás első mozzanatban metsző tekintetét és öklét ellene fordítá, de a másodikban már szégyenpírral arcán s lesütött szemekkel húzódék hátra s egy falóca szélére ülén, meghunyászkodva guggolt, mintha oly csínyen kapták volna, melyet titkolni és szégyelleni kell.

- Nagyon ingerel e fogság, - szólt később emeltebb hangon, mintha az idegen lakók előtt akarná magát menteni.

Igen megfogható vala a diák mentsége azok előtt, kik szintén dühben voltak: de Elemér attól tartá, hogy ismét egyike kerül elő ama jeleneteknek, melyek Barnabást őrlöngés felé sodorják s vad képzelődését badar és iszonyú alakokkal terhelik meg.

Beszédbe elegyedett vele, hogy kiragadja bösz álmai közül. De Barnabás szégyenkedő zavarral húzódott távolabb tőle s esetlen, ravasz mozdulatai hasonlítottak azon idomított házi ebéhez, ki csínyen kapatván, fogait mutatja a nyájasság, harag és átállás sajátságos vegyületével.

E közben a többi fogoly egymásnak beszélé el családja kiraboltságának történetét s minthogy a véres küzdelemben, melynek martalékává lettek, egyes mozzanatok Elemért saját szerencsétlenségére emlékeztették, figyelme egészen arra vonult s észrevette, midőn Barnabás ülőhelyét odahagyva, mohó tudvággyal fogott fel minden szót s a behatások szerint arcának színe és kinyomata lázas gyorsasággal változott.

- Szegény nővérem! - sóhajtá az egyik fogoly, ki társánál több balesetnek volt kitéve.

- Úgy hallom, a mult héten váltott jegyet Devecserivel.

- Szüret után lett volna menyegzője s most a török rabja s ha rabdíja ma vagy holnap nem érkezik meg, el fog adatni.

E megrázó hír befejezte a panaszok sorát.

Kiki hallgatott, tudván, hogy minden vigasztalás csak sérthet.

- Úgy hallom, az erdélyi vajda mint fogoly hurcoltatott a szultán táborába, - mondá utóbb Barnabás Elemérhez fordulva.

- Nekem is beszéltek, - válaszolta ez röviden.

- A vajdák hatalmasok s egész tartomány ereje rendelkezésök alatt van.

- Kétségkívül.

- Tehát a szultán nem küldhetett két vagy három embert ellene, mintha engem vagy téged akarna elfogatni.

- Alkalmasint nem, - jegyzé meg Elemér.

- S mik azok a «perzselők és dülők?»

- Oly csapatok, melyek, míg a rendes sereg csatázik, égetnek és fosztogatnak.

- Hm! - dörmögé Barnabás sötét tekintettel. - S a zsákmányt és foglyokat magok közt osztják-e ki?

- Úgy járnak el, mint most velünk a janicsárok. A díj egy része a pénztárba megy, a másik része pedig nekik marad.

- Hát minden hadjárathoz vannak «perzselők és dülők» csatolva?

- Természetesen.

Barnabás szava megtört és reszketeg volt, midőn tudakolá: - Hiszed-e, hogy a «dülők és perzselők» nem tévedtek be Doboka megyébe?

Elemér arca halálsápadt lett.

- Csak a refektóriumban levő ösképekért kérdem, - mentegőzőék Barnabás lesütött szemekkel.

Elemér meg volt semmisülve, ő, ki a szép Dorát szerette s mint hivé, a viszonzott szerelem édes kínjainak martalékja; ő, ki a vén Dorka ajánlatát a Deák-család iránti tekintetek mellett sem fogadta volna el, ha szívét nem feszíti hősiek tettek után törekvésre az a hit, hogy a dicsőség fénye, az emelkedés kilátásai, a nyert babérok hamar áthidalhatják a távolságot, mely közte és a régi, bár vagyonban megfogyatkozott Deák-család közt, a világ fogalma szerint választófalaként létezik; ő, ki életét, a lemondás külszíne mellett is, a Doráéval oldhatatlan összeköttetésben képzelé, a Majláth fogságáról értesülve, még arra sem gondolt, hogy keblének bálványá veszélynek lehet kitéve: míg a félőrült, a kitaszított, a Deákék által feláldozott Barnabás oly aggódó, oly eleven képzelődéssel függ Dorán, kitől megvettetik s oly lázas érzésekkel rajzolja lelke elébe a veszélyeket, melyeknek ki lehet téve az, ki rája vagy sohasem vagy csak undorral gondol: oh! ez a párhuzam mélyen sértette Elemért, mert megalázá s mert saját maga előtt a könnyelműség vádjával terhelé.

E kedvetlen benyomás közt még jól esett neki, - mert keserű eszméktől szabadítá fel, - hogy a börtön ajtaja megnyílt s néhány tekintélyes török lépett be.

- Ezek minket akarnak megvásárolni! - gondolá s e gondolat most vigasztaló volt, mert legalább a többieket elűzte.

Barnabás a turbán drágaköveire veté szemét, onnan pedig a cifra hüvelyű kardra vezette le s midőn a vendégek magas helyzetéről meggyőződött, azon kérdést veté fel: vajjon ezeket a nagy urakat, kik kényők s kedvők szerint emelkedtek s hatalmasoknak tartatnak, nem volna-e képes tönkreverni? Miután e tételt határozott igennel oldotta meg, mosolyogni akart s nagy, sárga fogainak egész sorát kitünteté, olyformán, mint a ketrecbe zárt vadállat, ha pénzért mutogatják és rossz kedvében szeretné a kíváncsi közönséget oly közelben látni, ameddig talpának körmei kiérnek.

A belépett törökök a legjobb szándékkal telve jöttek a börtönbe s tolmácsaik által biztatták a foglyokat, hogy ne búsuljanak, mert ha hazulról ma vagy holnap a gazdag váltságdíj megérkeznék, akkor okvetlenül szabadon fognak bocsáttatni.

Ez a célzott jó hatást nem idézte elő, minthogy különös hangsúly volt a gazdag díjra és a rövid időre helyezve.

A jámbor törökök látván, hogy a vigasztalás e neme nem ütött ki egészen kedvezően, kérdezők: - Melyik tud a foglyok közül törökül?

Erre senki sem válaszolt.

A tolmács megmagyarázta a kérdést.

A foglyok azonban ismét hallgattak.

Most a tolmács Elemérre mutatva, a főurakhoz törökül intézte e szavakat:

- A szöke ifjú amott hallgat, pedig a budai polgárokat fegyverfogásra akarta ellenünk lázítani. Két megtért gyaur volt álöltözetben jelen s dalait dicséri. Az egyik táborukban is beszélt vele törökül s állítja, hogy dalát törökül is énekelhetné, oly jól beszéli nyelvünket.

- Igaz-e, amit a tolmács mond, - kérdé a legtekintélyesb főúr.

- Fájdalom, volt alkalmam törökül tanulni.

- Amin te búulsz, szerencsédet alapíthatja meg, - szólt a főúr.

- Szabadonbocsáttatásomon kívül nem ismerek más szerencsét, - válaszolta Elemér.

- Tudod-e, ki vagyok?

- Azt tudom, hogy magasságodra a szultán kegyelme egész teljében kiáradt, mert rangja a nagyvezéréhez hasonlónak látszik.

- Én Szolimán budai főbasa vagyok s egy kis magyar vár parancsnoka voltam. Amit védenem kellett, szarkafészeknél alig volt nagyobb s miután vagyonom hihetőleg kevesebb vala, mint a tiéd és a váltság nem érkezett meg, a szultán palástjához kapaszkodtam s az a porból felemelt, még pedig eléggé magasra. Nem mondom, hogy példámat kövesd; de most a törökül tudó magyarnak akkora becse van, hogy annak hosszú erszénnyel kell bírni, ki, ha nyelvünket érti, gyaur akar maradni.

- Magasságodnak e nyilatkozata száz halállal ölt meg; mert az örökös rabságot mérte rám.

- Az embernek nem az első ötlete szokott mindig a legjobb lenni. Gondolkodásra van még időd. S most a többi raboknak te magyarázd meg azt, mit hallani fogsz, mert az idegen tolmács szava szívökbe annyi bejáratot nem nyit.

Ekkor Szolimán basa tolmácsát magával vive távozott.

A főméltóságúak közül pedig egy nagyfejű, nagy szemöldű és öntelt férfiú lépett elő s karján húzogatva kaftánját, mintha a bölcsesség igéinek hangoztatására akarná szoktatni, tetőtől-talpig megvizsgálta Elemért s aztán mondá:

- Allah nagy és az ő prófétája Mohamed! S tudod-e te, hogy én ki vagyok?

- Külsődről ítélve, uram! te muderri vagy, ki a Koránt álmodban is elmondod s annyi arab verset tudsz, hogy idézéseiddel Stambultól Damaskusig minden szökőkút és fürdő falait belehetne írni, a mecseteket nem is említve.

- Az mind nem elég, vagy legalább rád nézve nem fontos - szólt, ismét méregetve Elemért. - Tehát kérdem, hogy ki vagyok én?

- Alkalmasint szent, kinek látásai vannak csillagjós, ki oly pontosan megmondja, mikor jön hozzánk a szerencsétlenség és a halálangyal, mintha maga küldené.

- A balgatagság igéit vetted ajkaidra, gyaur! Halld meg tehát, hogy én Zulkifar, a budai főkadi vagyok. Ne szökjenek ki elmédből szavaim, mert akkor az megbomlik, mint a ház, melyet a patkányok odahagynak. S tudod-e, mi hozzám képest Werbőczy, az a gőgös és üresfejű férfiú,

ki Stambulban aranyos hintóban járt, ki ha a tengeren bársonnyal bevont csolnakra ült, a francia követ hajójáról ágyúlövessel üdvözöltetett?

- Uram! oly kérdéseket intéesz szolgádhoz, melyekre annak együgyűsége felelni képtelen.

- Tudd meg tehát, hogy Zulkifar, az igazhitűek budai főbírája egy sáncokkal, bástyákkal, kőfalakkal megerősített kulcsos város, melynek minden épülete erős kövekből van rakva, ablakai rostélyosak s ajtói vaspántokkal bezárhatók. Ellenben Werbőczy, a gyaurok kis kadija, egy hitvány falu, melynek palánkkerítése sincs, viskói pedig szalmával vannak fedve s az egészet egyetlen szikra hamuvá égetni képes. Felfogtad-e?

- Tökéletesen, uram! - válaszolá Elemér derült arccal, mert a muderri beszédéből gyanítá, hogy védura már lépéseket tőn megszabadítására.

- Tudod-e, hogy a pékeket mivel szoktam büntetni? - kérdé a budai főbíró még felfűttabb arccal.

- Ha a pékek zizikes kenyeret sütnék, vagy hamis fontot használnak, akkor, uram! a te bölcseséged tüstént az ajtóhoz szegezteti a pékek fülét.

- Most hallgasd meg, amit mondok és tolmácsold. A gyaurok, kik magokat keresztyéneknek nevezik, kivétel nélkül büntetni való pékek, mert a lelki kenyeret a búza helyett konkolyból sütik és hamis fonttal árulják. Amennyiben pedig az örökéletre szánt táplálék drágább a mulandó világ számára készítetténél, ennél fogva Allah és az ő prófétája Mohamed a gyaurokat, a hamis kenyérért, nem szegeztetheti csak fülöknél fogva a pokol kapujához, hanem örökké égő kemencébe vetteti, hogy ott süljenek. Ezenkívül Allah megparancsolta a kalifáknak: minden gyaurt a föld színéről karddal kiirtani. S hatalmas szultánunk, mint a kalifák utódja, teljesíti a kötelességét. Én, Zulkifar, a budai kadi, mondom nektek, hogy tíz év alatt egy gyaurok sem lesz a föld területén; mert a szultán haragja úgy elfűjja őket, mint én tenyeremről e pihét.

Most a kadi elfűtta tenyeréről a pihét, mely egyébiránt nem volt ott s aztán félig húnyt szemekkel várt, míg Elemér a mondottakat megmagyarázza.

A fogoly úrfiak számba sem vették az egész komédiát. Gondjok, aggodalmaik a nőkre vonatkoznak, kiket egy percig sem képzeltek a rabság iszonyú esetlegeitől biztosítva.

Ellenben Barnabás sötét tekintetét vetve Elemérré, mondá: - Oly török szót hallottam, mely nagyon hasonlít a mi védurunk nevéhez. Mit jelent ez a szó?

- A muderri, - válaszolá Elemér, - csakugyan említette a mi védurunkat s mivel ő is budai főbíró becsmérlé saját tisztársát.

- De vajjon csak azért tevé-e? S vajjon nincs-e okuk félni, hogy védurunk hamar megfélemedezik a szerencsétlenekekről?

- Mindig keresed az emberben az árnyoldalakat - szólt neheztelően Elemér.

- Talán a számból folyó nagy igazságokat meri cáfolni e gyaurok? - kérdé Zulkifar, hüvelykével Barnabásra mutatva.

- Ékesszólásodat dícséri, uram! - válaszolta Elemér, ki jól ismerte a társalgási módot a törökökkel.

- Halljátok most, gyaurok! kik a zsidóknál hátrább vagytok sorozva s kik annyi könyörtületet sem érdemeltek, mint a kalifáktól megsemmisített tűzimádók, halljátok, mit kíván a Korán s mit ígér érte jutalmul!

Ekkor a muderri egy dagályos hitterjesztő szónoklatot tartott, egészen eltérve a török szokásoktól, mely misszionáriusok helyett katonákra bízta a megtérítést és az ige helyett a fegyvert használja.

Midőn pedig elvégezte prédikációját, különös súllyal emelé ki azon főméltóságú urakat, kik renegátokból lettek admirálokká, tábornokokká, sőt nagyvezérré is. Nem feledte el azon rabságnak, melyre az át nem tértek kárhoytatva lesznek, rémítő szenvedéseit élénk színekkel a szem elé tüntetni.

Elemérnek mindezt ízenként kelle tolmácsolni.

A portyázók foglyai, a váltságdíjba bízván, könnyedén vevék az egész dolgot, de nem ily hangulatban vala Barnabás.

Elemér látta, hogy a gondolataival küzdő diák homlokán permetez a veríték; hallá, hogy ajkai egész sorát ismétlik a nagyrangú renegátoknak s megdöbbsent a szokottnál sápadtabb arcon s a rászegzett szemek majdnem lángoló világán.

- Elérkeztünk a keresztösvényhez, hol a kétfelé futó nyomok soha összetalálkozni nem fognak. Elemér! én hiszek szavaidnak, megtagadtam a lelkeket, kik téged kárhoytatnak s maradok ígéretem mellett.

- Ezt vártam tőled - szólt Elemér s értesíté a muderrit az eredményről.

Zulkifar, a főkadi, megvető tekintettel mérte végig a foglyokat, kiket kutyáknak és disznóknak címzett s azután Elemérhez fordulva mondá: - Velem fogsz jönni!

- Hogyan, te távozol? - kiáltá Barnabás.

- Vissza fogok jönni. Ne kételkedjél.

Reggel tíz órakor történt ez s délután három óra vala, midőn a fogház megint befogadta Elemért, ki nem csekély meglepetéssel látta, hogy Barnabás csak egyedül maradt.

- Sokat szenvedtem azóta, - sóhajtá a diák. - Az én képzelődésem igen beteg!

- Hol vannak a többi foglyok.

- Távozásod után félórával szabadokká lettek.

- Mi reánk, - szólt Elemér könnyező szemekkel, - alkalmasint későn fog felvirradni a menekülés örömapja. Szolimán, budai basa, hitem elhagyására azon ígérettel szólított fel, hogy agai ranggal titkárává nevez ki és a magyar ügyeket általam szándékozik kezeltetni. Visszautasítottam ajánlatát mire ő mosolyogva jegyzé meg, miként ez esetben is nála fogok maradni, mint rabszolga. Mert miután nemcsak a török nyelvet, de a török viszonyokat is ismerem, veszélyes fegyverül szolgálhatnék ellenségei kezében. Tudja ő, mondá, hogy a janicsárok foglya vagyok, kiknek joguk van engemet árverésre bocsátani: de nem hiszi pénztárát oly rossz állapotban, mely neki lehetetlenné tegye többet nem ígérni érettem, mint amennyire akár a magyarok, akár törökök magokat elszánhatnák.

- S mit fogsz tenni ez esetben?

- Arra gondoltam, hogy a fogoly is fegyverhez juthat.

- És ha fegyvert szerezhetnél?

- Akkor megfontolnám, magam ellen fordítsam-e azt vagy ellene?

- S hát velem mi történik?

- Kérni fogom véduramat, hogy helyettem téged váltson ki s az könnyűvé lesz, miután díjad a számomra szántnak talán feléből is kitelnék.

- Köszönöm, Elemér! nagylelkűségedet, de én veled akarok maradni. Barnabás nem szegi meg ígéretét.

Ekkora átalakulást Elemér nem várt.

- Feloldlak ígéretedtől - szólt, hévvel szorítva meg fogoly társa kezét.

- Ahhoz nincs jogod. Érzem, hogy keblemben bűnös indulatok tombolnak s hogy ahhoz, amit Dorka néném s a kolostor, melyben kezdőbetűket rajzoltam, bűnbánatnak nevez, tökéletesen hiányzik bennem a kedv és erő. De mikor vén néném a vércse-visitásnál élesebb hangon kiáltá is fülembe bűneim sorát, sohasem hallottam, hogy szószegéssel vádolt volna. Természetesen ígéreteimben a betűhöz tartom magamat s nem az én hibám, ha például Deák uram szerződése nem eléggé világos. Atyám szellemével is volt kötése; de te kétségbevontad, hogy az árny, mely kísért, sírból jött-e hozzám vagy képzelődésemben él. Engedtem rábeszéléседnek és kételkedni kezdek hitemben. Az üresnek, a tartalmatlannak, az álomnak miért volna joga adott szavamhoz? Ezért vagyok hozzád kötve ígéretemnél fogva, mely oldhatatlanul érvényes mindaddig, míg nincs okom hinni, hogy a bosszuló árnyak csakugyan nem a hő képzelődésből felemelkedett párák, de valóban léteznek s kísértő újjaikkal a végzet útjára mutatnak, melyen nekem járni kell magam és mások romlására.

Elemér a megdöbbenés és elégtelenség sajátságos vegyületével kérde: - Hátha, ami kétségtelennek látszik, török rab fogok maradni?

- Akkor én is az maradok.

- De ha téged nem vesz magához Szolimán basa?

- Keresek számomra oly törököt, ki Budán fog lakni.

- Rettenetes gondolat, - sóhajtá Elemér.

- Nem annyira, mint véled. Nekem Werbőczy csak annyit ér, mint bárki más. A konty vagy süveg alig jön tekintet alá.

- De hát az emelkedés?

- A bosszúra volt számítva. De azonkívül csak egy esetben volna szükséges.

- S mikor?

- Ha te emelkednél... mint magyar.

Elemér elnémult s csak magában sóhajtá: - Megint Dora! Mily fékezhetetlen, mily korlátlan Barnabás szenvedélye. A tengernek vannak határai, de az ő szívének sötét hullámain nem köti határokhoz sem az értelem, sem az önbecsülés, sem a törvény, sem az erkölcs!

IV.

Néhány perc mulva ismét török társasággal telt meg a börtön.

Egyik szerb nyelven mondá, hogy a királyné holnap korán fogja Budát odahagyni.

A másik kérde: hogy a budai főbasa a palotába fog-e költözni?

- Rusztán basa ellenzi, - lőn rá a válasz.

- Nagyságos uraim, - szólt most Barnabás diák, - nem mondhatnák-e meg, hogy mikor fognak minket árverezni?

- Hitvány gyaur! hogyan merészelsz beszélgetésünkbe vágni - szitkozódott az egyik.

A másik pedig nyájasan mondá: - A portyázókat a hatalmas padisah visszaparancsolta a táborba s mihelyt azok rabjaikkal megérkeznek, elkezdődik a dobraverés. Örvendek egyéb-iránt, hogy anyanyelvemet tudó emberre akadtam. Én kaminici lakos voltam s most agává emeltek. S tudsz-e barátom magyarul?

- Származásomra nézve úgy hiszem magyar vagyok - említé Barnabás.

- S foglalatosságod?

- Diákias. Egy kolostorban cifra betűket rajzoltam s most, mint látja nagyságod, vértem és sisakom van.

- Barátom! a te díjad legalább kétszáz tallérral emelkedett.

- Köszönöm szépen a megtiszteltetést - mondá durcásan Barnabás.

- Ez Szolimán főbasa cselédségében használható volna - említé törökül a nyájas aga.

A gorombább aga pedig felelé: - Ha talpára ötvent üttetnének, bizonyosan lemondana gyaur hitéről s akkor besoroztathatnám «dülő és perzselő» csapatom közé.

E megjegyzést Elemér érté.

Csakhamar a törökök újságvágya ki volt elégítve s miután egy aggastyán Elemér megvásárlása iránt hajlamot mutatott s egyedül azt sajnálta, hogy kevés lévén a foglyok száma, alkalmasint drágán kelnek el, rendre a látogatók eltávoztak. De közülök egy fiatal egyén, ki a csauzok közé látszott tartozni, az ajtónál ürügyet talált a visszatérésre s Elemérnek kezébe nagy ügyességgel csempészve valamit, pár közönyös szó után gyorsan csatlakozott a többi törökökhöz.

Barnabás éppen közleni akarta a vele folytatott társalgás tartalmát, midőn látja, hogy Elemér levelet tör fel.

- Tán Werbőczy küldi?

- Ó, - szólt Elemér örömtől sugárzó arccal tekintve az aláírásra.

Barnabás nagy lélekzetet vett, hasonlóan ahhoz, ki a víz mélyéből merül fel és szorult tüdőjét teli akarja tölteni az éltető elemmel.

- Már kiszabadulunk. Csak bár ne drágítottam volna meg magamat kétszáz tallérral! De te, Elemér, nyugtalan vagy?

Elemér olvasott és nem felelt.

- Talán rossz hírt vettél?

- Nem - mondá Elemér, bizonyos ingerültséggel.

- Arcod sötétedik.

Elemér hallgat.

- Alkalmasint az öregnek nincs pénze.

Elemér alig nógatta fejét s e kétséges főmozgás éppen semmiről sem világosította fel Barnabást.

- Lélekzed gyors, arcod kipirult - jegyzé meg Barnabás sápadozva.

Elemér szépen összefogta a levelet és zsebébe dugta s midőn rövid tétova után szemét Barnabásra veté, megütközéssel látta ennek vonásain a gyanu és neheztelés árnyait.

Werbóczy rövid levele ez volt:

«Kedves öcsém! Amennyire utána járhattam, gondatlanul viseled magadat a Hét vezérben. Ezért ugyan a városnak téged letartóztatni s a janicsároknak rabbá tenni joguk nem volt; de a visszakövetelés útja hosszas, az idő pedig rövid. Válságod iránt tehát alkuba ereszkedtem a janicsár agával. Előbb ő kétezer tallért kért, ami a mai világban temérdek pénz, de utóbb négyezerre emelte követelését, állítván, hogy nyelvöket úgy beszéled, mintha született török volnál. Egy várparancsnok díja sem lehet nagyobb, mondám én; de erre ő azt válaszolá, hogy most rendkívül keresettek éppen azon tulajdonok, melyekkel történetesen te bírsz. Mert vannak ugyan magyar renegátjaik, de azok vagy már nagy urak, vagy műveletlenek, kiket az új török hódoltságban nem lehet használni. Megdöbbsentem e veszélyes célzat miatt s a négyezer tallért kölcsönkért pénzzel is kiegészítvén, elküldém hozzá; ő azonban visszautasított azon válasszal, hogy már négyannyi összegért sem engedhet át, mert a budai főbasa rád tevé kezét. Erre én a szultán ő felsége vejenek, Rusztán basának írtam, kijelentvén, hogyha szabadon nem bocsátják védencemet, kit Dzsemil agától nagy áron váltottam meg, kit a janicsárok elraboltak s kiért én négyezer tallért a hadi kincstár számára ajándékol ezennel az ő kezébe teszek le; ha, mondám, e védencemet tüstént szabadon nem bocsátják, azt a budai basa ellenem intézett megtámadásának fognam tekinteni s a szultán előtt leborulva, a hivatalt, melyet elvállaltam, ő felsége kegyelmes lábainál hagynám és holnap elköltözném azon helyről, hol megaláztatásnál és üldöztetésnél egyéb jutalomra kilátásom úgy sem lehetne. Rusztán ő magassága kegyelmesen válaszolá, hogy még ma vissza foglak kapni. Midőn ezt az örömhírt veled tudatom, kérek, szabadságod megnyerésével még ma haladék és késedelem nélkül jöjj vissza. S nemcsak azért, mert kimaradásod esetében, holnap reggel a szultánhoz kellene mennem, mi rám nézve a legkedvetlenebb találkozás volna; de azért is, mert minden pillanatban szükségem van rád. Itt nálunk török gazdálkodás foly. A rakoncátlanság úgy viseli magát, mintha a rend volna, a zsarnokkény uralkodni akar a hódítás ürügye alatt. Mindenki ellátszik feledni, mikép Szolimán császár diplomával biztosítá Izabella királynét, hogy Budát csak hadi célokért tartja ideiglenesen elfoglalva és a teljes kort ért Zsigmond királynak tüstént vissza fogja szállítani. Ha basánk eljárását szemügyre veszem, majdnem azt kell hinnem, hogy a szultán nem is akar Bécs ellen indulni, hanem hadviseletének tárgya és végpontja Buda volt, az ő tulajdon szövetségesének székvárosa. Ily hitetlenségre csábítják tanácsosai ezt a hatalmas, mély belátású és mostanig a becsületszóra sokat tartó uralkodót. Nem kétlem, Szolimán basa e bűnös politika egyik fő képviselője. Rövidlátó és gyűlöletes törekvései felől kész vagyok szemébe is megmondani véleményemet. Nekem ily viszonyok közt nemcsak a magyar törvényeket kell e szerencsétlen tartományban oltalmazni és fenntartani, hanem kötelességem hazám és a szultán érdekében is a budai basa túlterjeszkedéseit gátolni s ellenőrizni őt, ki bár magyar földön született, pusztulásunkat inkább óhajtja, mint azon törökök, kiket semmi kapocs nem köt hozzánk. Okvetlenül szükségem van tehát rád, kit nyelvismereted alkalmassá tesz mindarra, hogy Rusztán basával a szultán színe elébe juttatandó előterjesztéseimet lefordíthasd. Eddig volt Stambulban hű tolmácsunk, kiben bízhatánk, de nélküled kihez

forduljak? Hogy bízzam titkaimat akár Ferdinánd, akár Izabella királyné ügynökeire? Én csak a magyar törvénykezés fenntartásáért vagyok itt; de néhány nap óta meggyőződtem, hogy a magyar törvénnyel együtt okvetlenül meg fogok bukni, mihelyt a budai főbasa politikai befolyását ellensúlyozni nem tudom s mihelyt ő elhiszi, hogy képtelen vagyok a szultántól az ő nyaka számára egy selyemzsinór küldését kieszközölni. Láthatod, mennyire fontos az állomásod, de jutalmad s lekötelezettségem irántad azzal megfelelő leend. Minden perc drága. S ha a katonát a golyókra kitett pont tüzei, a helyett, hogy gyáva szökésre bírná: szintúgy vannak a polgári bátorságnak is kötelezettségei, melyek alól menekülni csak az hiszi lehetségesnek, ki keveset tart vagy saját becsületéről, vagy a hazaszeretetről. Amely percben tehát kinyitják börtönöd ajtaját, rögtön jöjj hozzám. Még a szultán ittléte alatt akarok állapotaink felől előterjesztést benyújtani.

János diák uram mondá, hogy veled együtt fogatott el egy vértés, ki szolgáltnak és foglalatosságra nézve diáknak állítja magát. Úgy hallom, bárdolatlan és verekedő egyén s leginkább indulatossága miatt kevert téged is bajba. Nekem öklözőre, sőt katonára sincs szükségem; de ismerem az igaz keresztyén kötelességét s csak az is, hogy veled együtt jött Erdélyből s hogy bár ismeretlenül bennem bízott, elég ok szabadságának kieszközölésére. Mihelyt tehát egy kevés pénzt megsugorgathatok, tüstént kiváltom őt. Díja, tulajdonaiból ítélve, úgy sem lehet tetemes.

Rokonaimtól, az erdélyi Deákoktól éppen most vettem levelet, melyben panaszolják elszökésedet s kérnek, járjak utána, hogy hol vagy s mihelyt kézre kerültél, küldjelek vissza. Nélküled, mint írják, rosszul telik idejük s leányok Dora is naponként veszti kedvét a lantpengetéstől, melyben oktatásod mellett szépen előhaladott.

Válaszoltam már, ne számítsanak rád, mert benned jobbkezemet veszteném el s mert neked itt nagy kötelességed és hivatásod van. Zárjel közt említék katonájokat, kit a sarmasági táborba küldtek, de még nem került vissza. Hosszasan leírják lovát; de róla magáról más ismertetőjelt nem hoznak fel, mint azt, hogy durva nagy termettel bír, indulatos és cifrán rajzolja a betűket. Kérnek, ha ráakadok, tartsam magamnál, amíg terhemre nem lesz: akkor ám küldjem vissza, de útra adjak neki annyi jó tanácsot, hogyha sokat el is ejt belőle, maradjon még valami otthonra is. Szerencsétlen helyzetemben valódi öröömre szolgált e becsületes rokonaimnak eredeti észjárással és tintafolttal teljes levelök s ha valahogy katonájok a János diák által említett személlyel ugyanaz, akkor e tény új ösztönül szolgál a váltságdíj előteremtésére.

Levelemet semmisítsd meg és siess őszinte pártfogódhoz, a pártfogásodra szintén számító s elhagyott, száműzött Werbőczy Istvánhoz.»

- Nos! már gondolkodtál-e eleget arról, hogy mit és hogy közölj titkodból? - kérdé Barnabás diák, gúnyos mosolyra vonva el ajkait.

Elemér belátta, hogy az annyi fáradtsággal szerzett bizodalmat kockáztatja, ha nem nyilatkozik.

- Werbőczy, - szólt, - szabadságunkat okvetlenül kieszközli, de pénzvisszonyai miatt egy nappal később teheti rád, mint rám nézve.

- S mit fogsz neki válaszolni?

- Helyemben mit válaszolnál te? - kérdé Elemér.

- Említném törhetlen fogadásomat s kinyilatkoztatnám, hogy azt a huszonnégy órát fogolytársammal akarom tölteni.

- De ha ő téged halasztást nem tűrhető okokból kívánna rögtön magához?

- Szavam szent, mondanám neki.

Elemér érzé, mily fonák helyzetbe jutott.

- De mit írnál, - tudakolá, - ha meggyőződnél, hogy a rövid halasztás is egyfelől a házára hozhat veszélyt, másfelől pedig Werbőczyt annyira elkedvetleníthetné, hogy tán felhagyna magával a kiváltással is.

- Tudatnám vele társam szerencsétlen természetét, mely az emberek iránti hitét akkor veszítette el, midőn a beszédet érteni kezdé s midőn gyermek képzelődése az iszonyú történetek hallása által a világot ördögökkel népesíté be. Tudatnám vele, hogy e boldogtalan egyénnek férfi korában sem volt oka az emberekről más véleményt alkotni és hogy csak egyetlenegy ígéret szentsége ébresztené fel lelkében az első kételyt világútálatának jogtalansága iránt. Ezt értetném meg Werbőczyvel s ha ily tekintetek nem hatnának rá, tudatnám vele, hogy török rab fogok maradni.

- De gondold meg, hogy engem Szolimán budai basa erővel magánál akar tartani, mert a török nyelvben jártasságomat Werbőczy és hazám ellen kívánná fordítani. Aztán vedd a magad sorsát is szívedre. Én nem értettem meg veled az aga beszédét, de azt állíthatom, hogy a budai basa cselédjei közé akar sorozni s társa a talpadat ajánlá veretni mindaddig, míg a mohamedán hitre át nem térsz. És akkor ha vallásodat megtagadtad, a rablók és gyujtogatók csapatjába szándékoznak iktatni, hogy a sírokat kikaparó emberhúst evő hiénánál iszonyúbb állattá lealjasítsanak. Ha én rögtön nem távozom, időt nyer Szolimán basa Rusztán basának tervét megsemmisíteni és én veszve vagyok s bukásom téged menthetetlenül semmivé tesz.

Barnabás meghökkent s látszott arcán egy árnya a tétovázásnak: de csakhamar oly küzdő érzések kinyomatai válták azt fel, melyek igen bonyolultak s ellentétesek voltak arra, hogy Elemérré határozott benyomást tehessenek.

- Jól van, - szólt végtére, szemeit fürkészőn vetve Elemérré. - Elhiszem a veszélyeket, melyekkel fenyegetsz, de tudnom kell a kilátások alaposágát is, melyekkel biztatsz. Lehet, sőt tán természetes, hogy Werbőczy mellékesnek tartja azt, ami velem fog történni, csak téged bírhatson. Lehet, hogy te jó szándékokkal indulsz el innen, de miután véduradnak, mint mondd, most nincs pénze, vársz, megint vársz, s azalatt halad az idő s midőn már a török felkerekedett és magával visz, e kedvetlen történetért még tán azzal is megvigasztalod magad, hogy fontos helyzeted jövedelmező és befolyásos lévén, a rangkülönbséget elenyészteti s egy ünnepélyes napon, például a menyegzőén, alkalmat nyujthat neked keresztyénné, nagylelkűvé lenni s több kiváltott foglyok közt engem is hazahozatni.

- Mikor fogsz már gyanúiddal megszűnni?

- Tehetem rögtön. Add át Werbőczy levelét.

Elemér érzé, hogy Barnabásnak igaza van, de hogyan közölhessen vele oly iratot, mely éppen a most említett gyanút erősíthetné meg, mind Werbőczyre, mind saját helyzetére nézve?

- Eladom Pesten lovamat, a te lovadat s fegyvereimet s csak akkor megyek Werbőczyhez és első kérésem lesz: pótolja ki a hiányzó összeget s tüstént szabadítson ki; mert különben nekem is a rabságba vissza kell térni.

- Visszatérésed nem vigasztal, miután a török sem nyitja ki számodra a börtönt csak azért, mert ott akarsz ülni.

Elemér érzé, hogy nevetséges ígéretet tett.

- Add ide Werbőczy levelét s azzal megnyugtattál.
- Nem adhatom.
- S miért? - tudakolá Barnabás éles, a kitöréshez határos hangon.
- Mert a levél titkos s közlése tiltva van.
- És te esküdet szeged meg, hogy egy kikötést, mely iránt nem kötelezted magadat, teljesíthess? Engem a legiszonyúbb lelki kínok közé taszítasz, csak azért, mert becsületesb akarsz lenni, egy nagy úr, mint a szegény és elhagyott Barnabás iránt. Íme a ti erényetek! Az álnokság, hazugság és képmutatás valóban igen hasonlít azon fogásokhoz, melyekkel ti mint fényes tulajdonokkal büszkélkedtek. S ha már egyszer kételkednem kell szavadban, ugyan hol álljak meg és melyik fokon alul ne szálljak? Csak azt ne higyjem-e, hogy Werbőczy ki akar váltani, vagy tán azt is ámitásnak gondoljam, hogy téged Deák uram elhajtott a házából, mint engem s bujdosol, mint én szétzúzott szívvel és Dorát... ej! de minek szóljunk erről. Add ide a levelet.

Elemér sápadt lőn s érzé a határozó perct s fájdalom! érzé, helyzete fonákságán kívül, Barnabásnak, e hóbortos embernek felsőségét is.

Gépíleg nyúlt zsebébe, kivonta a levelet és - egy gyors eltökéléssel szétszaggatá.

Barnabás nehéz testével rája akart rohanni, hogy földhöz döntse; de - villámgyorsan megváltoztatva szándékát, a levél darabjai után kapott s az első papírszeletkéről fennhangon e szavakat olvasá ki: Úgy hallom, bárdolatlan és verekedő egyén. - Lám! lám! ez én vagyok, - szólt, s aztán megfordítá a szeletkét s ott történetesen éppen a következő csonka mondatra akadt: Nélküled, mint írják, rosszul telik idejük s leányok is Dora naponként... - Lám! lám! Deákék rosszul töltik idejüket, az én Elemérem nélkül s Dora naponként... fogy, eped, sír, mit tudom én?... Eredj igazmondó barátom, vigasztald őt, siess, míg más nem akad, kinek még mézesebb szavai és könnyebb lelkiismerete lesz.

- Esküszöm, hogy Budán fogok maradni.
- Hozasd hát oda Dorát s lakodalmán majd én is jelen leszek.
- Esküszöm, még ma kiváltalak.
- Ha! ha! ha! - nevetett Barnabás s úgy, hogy egész megrázkódott és szeméből kicsordultak a könnyek.

Elemér elmondott, amit lehetett a levélből s ígéreteit új meg új fogadásokkal erősíté; de Barnabás egy falócára ült s oly mozdulatlanul, oly mereven, oly élettelenül, mintha szobrát faragták volna kőből oda. Az ékesen szólás, az indokok érve, a rajzolt kilátások, a biztatás, az ígéret, az eskü mind hasztalanok voltak a jected vonásokra csak egy mozzanatot is idézni s végre Elemér még arról sem lehetett meggyőződve: hallja-e Barnabás az ő szavait vagy pedig azon magánkívüli állapotba süllyedt, melyben az érzékfölötti világgal lép viszonyba s a sátán hatalmába esik értelme és érzése.

Ő, ki Barnabás léleklátásait eddig csak a féktelen képzelődés játékanak tartá, most szorongani kezdett, mintha a rossz szellemek közelségét sejténé, s mintha láthatatlan alakok alkuján volna jelen, kik martalékjokkal a szövetséget kötik meg ellene.

Oh! az a néhány perc, melyeket így töltött, iszonyú volt!

- Még egyszer találkozzunk! - mondá a lóca kőbálványa, Barnabás, halk, elmosódott hangon.

- S kikkel? a lelkekkel-e vagy velem? s miért egyszer? miért csak egyszer? - e kérdésen töprekedett az izgatott Elemér, midőn a zárt ajtó megnyílt, s a betódult szabad léggel együtt az a török, ki a Werbőczy levelét becsempészte volt, és az őt bejövének.

Az első szabadságát hozta, s a másíknak pedig ő mondá törökül, hogy gondja legyen a bennmaradt rabra, kiért még ma vagy legfőllebb holnap reggel a díj ki fog fizettetni.

Elemér nagy zavarában állhatatosan hívé, hogy Barnabás, ha csakugyan öntudattal bír, kétségkívíül értette a török őrhöz intézett figyelmeztetést, s így távozó barátjától ismét azon biztosítást nyerte, melyet ennek a kitört és sértő viszongás után a becsülettel megegyezőleg már csak közvetve lehetett adnia.

- Még egyszer találkozunk! - harsogott ki a börtönből, mint a végítélet trombitahangja.

A táborzaj, a visszanyert szabadság kéjérzete, s a gyors gyaloglás hamar helyreállíták Elemér hangulatának súlyegyenét.

Eszébe jutott, hogy ígérete szerint előbb Pestre kell mennie, s hamar talált átvívő naszádra.

Felkeresé a városbíróat lovai végett, ki igen élelmes lócsiszár is volt. Jutányos áron vette meg tehát Elemér és Barnabás diák lovát, s barátsága jeléül a baromorvos követeléseit a város pénztárára utasíttatá.

Azon tudat, hogy Barnabás díjából egyharmad már keze közt van, csillapítá Elemér nyugtalanságát.

Szándéka volt kardját s puskáját még estig a városi hatóságtól visszaszerezni, s a legelső fegyverkovácsnak eladni.

Tehát a fizetendő pénz felét naplemente előtt kezében képzelé. Csak azt átallá, hogy a többít védurának kell előteremtteni, s csak attól rettegett, miként ez rögtön tán nem történheték meg, és Barnabásnak órái, sőt egész napjai maradhatnak a gyűlöletre, kétkedésre.

A komp, mely Buda és Pest közt rendes közlekedést tartott fenn, éppen indulóban volt, s Werbőczy, ki csaknem atyai szeretettel fogadta Elemért, annyira örvendett megérkezésén, hogy saját szükségeiről feledkezve, utolsó aranyát is fölládozta Barnabás kiszabadítására, s korán reggel megbízott embere már alkudozás végett a török táborba indult.

Azonban, midőn Elemér becsületét kockán kívíül állónak hitte, akkor támadának új és nagy aggodalmái. Érezé, hogy barát helyett ellenség fog vele fedél alatt lakni, s hogy a Deákék felől nyert tudósítás és Barnabás fölébredt gyanúja után kötelességében áll nyíltan bevallani, mikép ő jóltevője várából nem más, mint Dorka ösztönzésére távozott el. És e vallomás nem nyújtana-e szerencsétlen vetélytársa bőszt féltékenységének táplálására sok, igen sok anyagot. Elemér érezé, hogy az Erdélyből vett hír Dora iránti szerelmét új lángolásra szította, s hogy azon fontos állomás, melyre őt a viszonyok által teremtett szükség emelte, még lehetővé teheti a szeretett lány kezének elnyerhetését. E remény nem foglal-e magában Barnabással igen veszélyes összeütközéseket? S hogy lakják ő egy fedél alatt azzal, ki valószínűleg halálos ellenségévé fog válni, s ki, mint Werbőczy szolgája alatt áll, s az emelkedésre semmi kilátással nem bírhat; míg ellenben ő a török nyelv tudása és a török viszonyok ismerete által mindama magasabb politikai titkoknak egyedüli avatottja leend, melyektől egy szerencsétlen tartomány állapotjának jobbrafordulása vagy végsúlyedése függ?

- Arra kell törekednem, - gondolá magában, - hogy Barnabást kedvező feltételek közt idegen házba helyezzem el, s ha lehet, Budáról távol. De sikerülhet-e, s nincs-e ő a sorstól mintegy a galléromhoz varrva?

E gondolat cseppenként ejté az ürmöt Elemér örömpoharába.

És midőn hivatalának fontosságát belátta, nem kerülheté el figyelmét annak veszélyessége is.

A budai basa az ő személye fölötti vitában szenvedett megaláztatást.

S ha ő nincs Werbőczynél, akkor ez képtelen a közvetlen és árulók által meg nem zavart összeköttetést Stambullal és a hatalmas padisah vejével fönntartani. S nem következik-e ebből, hogy Szolimán főbasának érdekében áll ily közeg megsemmisítésével oltalmazni magát egy igen alkalmatlan és veszélyessé válható ellenőrködéstől?

Elemér világos és a viszonyokat mélyen átható elmével bírván, nem kétkedett, hogy a hadviseletekben nehéz volna oly álláspontra mutatni, mely az előőrsöt bizonyosabb lövésre tehesse ki, mint ahogy ő van a bukásra, sőt életveszélyre kijelölve azon befolyásos szerep miatt, mellyel Werbőczitől, a békés indulatú vén embertől, megtiszteltetett.

- S az én véduram kétségkívül mindezt nem is sejtí, gondolá Elemér, ki éles figyelőtehetséggel bírván, hamar fölfogta a híres államférfíú és jogtudós jellemét.

- Az én véduram török fordításaimat írói múnél egyébnék aligha fogja tekinteni, s legfeljebb sajnálja, hogy stilisztikai ügyességemet nem bírálhatja meg. És nem kétlem, csodálkozni fog, ha kedvelt fordítója egy szép napon búcsú nélkül utazott el a héttoronyba, vagy tán egyenesen az Orcusba. Úgy látom, nem volt bolondság tölem, hogy a *Hét vezér*ben saját sírkövemre adakoztam; csak bár az a kópé lantos a kegyes célra gyűjtött ajándékot ne fordítaná más célra. Egyébiránt kár az ördögöt falra festeni, s midőn a szép Dorára gondolhatok, az élet rövidségéről elmélkedni.

Reggeli munkáját végezve, víg kedvvel, derülten lépett az utcára, hogy a halott városban, a romok és gyász közt, az ő mosolygó tekintete képviselje a reményt; de alig ért a Vizi-kapuhoz, midőn Werbőczy küldöttjével találkozott, ki Barnabás kiváltását vállalta el.

- Nos! nem történt semmi akadály? - kérdé.

- A szultán minden basával együtt jön a várba.

- De hát Barnabás diák hol van?

- Azt csak az Isten tudja. Fogháza üres, s díját visszahoztam.

- Az Istenért, hát miért nem tudakozódtott fölöle? - kiáltá Elemér színéből kikelve.

- Tudakozódtam én, uram, de azt mondák, kotródjam, mert különben talpamra verik a kíváncsiságot.

- Adja ide azt a pénzt, - szólt Elemér, nem gondolva semmi akadállyal, semmi veszéllyel.

A küldött átadá a díjt, s fejét csóválva nézett a török táborba siető ifjú után.

Midőn az előőrsökhöz ért, feltartóztatták, s hasztalan hivatkozott Werbőczire s emlegetett fontos küldetést; mert lelövással fenyegették, ha tüstént vissza nem fordul.

A dob pörgött, a réztányérok csattogtak; de Elemér az iszonyú zaj közt hallani vélte e végzetes szavakat: Még egyszer találkozunk!

A török császár roppant pompával érkezett Budavarába.

Werbőczy szerencsétlen helyzeténél fogva az első tisztelgők közé tartozik; de a nagyúr helyett csak Rusztán basa fogadja.

A hatalmas padisahnak sok dolga és kevés ideje volt; mert a hódítások történetében nevezetes ünnepet ült meg.

Kihirdetetté, hogy Buda a török birodalom egyik különös kegyelemben részesített városa, melynek többé Magyarországhoz semmi köze. Levéteté a toronyról a harangot, s a Boldogságos Szűz német egyházáról a keresztet is. S miután onnan kidobatta az oltárt, az oltárképeket, a szent edényeket, papi öltözékeket, a falakba helyezett síremlékeket, a faragványos régi padokat és a szószéket: leküldé janicsárait a kriptába, hogy rabolják ki a koporsókat és szórják szét a hamvakat. A cinterem sírkövei hasonló eljárásban részesültek.

A nép elrejtezett. Senki sem mert még az ablak felé is közelíteni. S mindamellet a gyász, a megaláztatás, s az istengúnyolás minden részletei szétterjedtek a városban.

Werbőczy a kétségbeeséssel küzdött és Elemérnek, ki szintén levert volt, kelle vigasztalni. S mit mondhasson bátorításul neki, ha az élet rövidségére és a megváltó halálra nem emlékezteti? Végre talált egy reményre, mely az öreg embert tán felemelheti.

- Nagyságos uram! - szólt rábeszélő hangon, - még eddig nincs minden elvesztve. A szélbe szórt hamvakat nem lehet ugyan többé összegyűjteni, s a főegyház mecsetté, Buda török várossá vált. De még nem tudjuk, hogy a templom a keresztyénségnek és a székhely a nemzetnek nem adatik-e vissza? A szultán intézkedéseire még nincs rányomva a változhatlanság bélyege.

Werbőczy konnyadt fejét egy kevésbé föllebb emelvén, bágyadt hangon kérdé: - S minő bélyeg az?

- Ha a jelvényeitől és ékességeitől megfosztott keresztyén főegyház kellő közepébe lépcsőzetes trónt emelnek, s arra maga a szultán ül le és saját vezetése alatt hajtja végre a beszentelést; akkor a templomot és a várost a Korán megsértése nélkül soha kezéből ki nem bocsáthatja, s tartozik azt a próféta zászlójának lobogtatásával és utolsó vércseppig védeni.

- Úgy meg vagyok nyugtatva. A szultán sohasem aljasulhat közönséges hitszegővé. Hisz alig egy hete, hogy saját kéziratával és pecsétjével ellátott oklevél által biztosította Izabellát Buda visszaszolgáltatásáról, Zsigmond teljeskorúsága napján.

Elemér föltétlen hitelt még a szentesített okleveleknek sem adott ugyan; de gyöngédtelenség lett volna a régi iskola államférfiának nézetét kétségbevonni.

Azonban Werbőczy néhány perc múlva pálcáját kezébe vette, s mondá: - Szükségem van szabad légre. Hídd össze kíséretemet és kövessetek sétámon.

- Talán befogatok.

- Nem, öcsém! Gyalog akarok menni, s te baloldalom mellett maradj kivont karddal, s miután az őrség tudja, hogy a keresztyének közül csak az én udvaromnak van joga fegyverhordozásra, semmi alkalmatlanságra kitéve nem leszek.

Úgy is történt.

Werbőczy szabadon járt, kelt, s egyszerre a Mária-templom ajtaja előtt vannak.

A bejárat természetesen el volt foglalva, de a janicsárok, kiket éppen pár órával előbb intett a szultán szelídségre és fegyelemre, addig érkeztek, míg vékony rés nyílt a templom hajójába.

Werbőczy félénk kíváncsisággal tekintett be, s arca vászonfehérré vált.

- A világgyőző padisah a mecsetben van-e? - kérdé Elemér suttogva egy janicsár tisztől.

- A trónon ül! - válaszolá ez.

Werbőczy megfordult, s térdei reszkettek. - Elfáradtam, - mondá fojtott hangon. - Menjünk Turgovicshoz. Ő közel lakik. Ott kipihenek.

Turgovics vendégei rossz percben érkeztek.

A szerencsétlen ember, fájdalmában magánkívül ragadtatva, nyöszörge: - Ne közelítsetek e hajlékhoz, senki se lépjen a küszöbre, mert tüstént átok fogja meg. Oh nagyságos uram! az Isten nehéz keze van rajtam. Szegény feleségem éppen azon percben halt meg, midőn a templom tornyáról a keresztet ledöntötték. Ő lesz az első, kit harang és szertartás nélkül temetnek el. Koporsóját lopva vitetem ki... s hová? A zsidó temetőbe.

Werbőczy gerincvelőig fázott át.

- Hozzátok hamar a kocsimat!

*

A Turgovicsnál töltött óranegyed hallgataggá, búskomorrá tévé Werbőczyt.

Pár nap telt a nélkül, hogy Elemérre szüksége lett volna, s ez szabad idejét Barnabás utáni kutatásokra fordította, de minden eredmény nélkül.

Midőn reményeivel föl hagyva, késő este hazatért, védura hivatá.

Most már Werbőczy élénk, majdnem vidám volt.

S örömmel említé, hogy Ferdinánd követeit, kik békét kértek, Szolimán visszautasította. Esztergom, Tata s Visegrád átadását és évi adót kíván, mire Ferdinándnak lehetetlen ráállani. A szultán tehát kénytelen Bécs ellen indulni.

- De mit segítene a Boldogságos Szűz templomán az, ha Szent István székesegyházába is bevinnék a trónt és a kereszt helyére a félholdat tűznék! - sóhajtá Elemér.

- Öcsém! más oldala is van a kérdésnek. Hátha megverik Szolimánt, s akkor Buda felszabadítatik.

Elemér csodálkozott, hogy Werbőczy politikai nézetei mekkora változáson mentek át.

- Kegyelmes uram! én a török táborban valami olyast hallottam, hogy fegyverszünet forogna kérdésben, de talán mese lesz az egész.

- Én még bízom az isteni gondviselésben, - válaszolá Werbőczy.

- S éppen azért hiszem, hogy a fegyverszünetről szállongó hír pusztá koholmány - mondá Elemér, védurának kedvét nem akarván elrontani.

- Koholmány! - ismételte Werbőczy.

Szeptember 22-én Szolimán fölszedte táborát és elindult... Sztambulba.

- Most már vége minden reménynek! - sóhajták Werbőczy és Elemér.

V.

Deák uraimék gazdagokká lettek, s bár roppant kincseiket megbecsülni nem tudák, mégis közbecsülésben állottak, és senki szemökre nem veté pazarlásaikat.

Emelkedésök, s fájdalom! hamar rákövetkezett hanyatlásuk történetét röviden említjük.

Majláth István, a vajda, nagy tervet készít a török megbuktatására, s Erdélynek Ferdinánd koronája alá vetésére, összeköttetései Morvaországba, Ausztriába kiterjedtek, s V. Károly udvarának belső terméig is behatának. A baj csak az volt, hogy amit sokan ismertek, többen el is árulhatának.

Így történt aztán, hogy Szolimán császár értesült a pártütési készülletekről. Péter, moldovai hospodárra bízta tehát, hogy Majláthot, ha lehet, kelepcebe ejtse, ha pedig a csel nem sikerül, akkor verje meg.

Míg Péter, a ravasz, diplomatizált, Balibeg, a nikápolyi vitéz basa Erdélyben dúlni és prédálni kezd. Harambandái szanaszét pusztítottak, s míg egyik csapatot a felkelők megverték, a másik kénye-kedve szerzelt föl egész vidékeket.

A bajt még az is tetézte, hogy a nemesség felerésze Majláthtal, a másik fele Izabellával tartott, s mindenik eljöttnek vélte az időt, hogy ellenségével végkép leszámoljon.

E számolás leginkább gyujtogatásból, sarcból, csatározásokból és párbajokból állott.

A Deákék kastélya, mint olvasóim emlékezhetnek, egy keskeny erdővölgy bejárásától nem messze feküdt. Az alatta elterjedő rónácskán túl az első szomszéd volt a minoriták kolostora, mellyel csaknem összefüggésben állott a szalmafedeles falu, a szőkefalvi Deák-család fő birtoka. A minoriták a kegyes patronustól különváló politikát nem akartak követni, s így ezen oldalon meglehetősen fedve volt a vár pincéstud, csűröstud s refektóriumostul együtt.

De bezzeg másként állott a kérdés a keskeny erdővölgy oldalánál. Ezen részen tudniillik a vitézlő uraimék szomszédja Óváriak vörös cserépfedelű, s felvonóhíddal ellátott várkastélya volt, mely a kapu mellett kerékkel és pallossal, a bírói hatalom jelvényeivel díszelgett.

Óvári hízelgés és uzsora útján fölvergődött új család alapítója volt.

Deák uraimék éppen e tulajdonok miatt iránta nagy rokonszenvvel nem viseltettek, s idegenkedésüket növelte az is, hogy, hír szerint, a gazdag szomszéd vendégeket nem örömet fogad és sátoros ünnepen is erdei friss vizet iszik, mi romlott természetének kétségtelen bizonyítványa.

Később kisült az is, hogy Óvári ő kegyelme Majláth hírnökeivel beszélget és Ferdinánd királlyal cimborál, mi a Werbőczy-család ellen szőtt fondorkodásainak nyilvános bizonyítéka volt.

Ily szomszéd gyanú tárgyává, s utóbb veszélyessé is lett, mert az országba betört Balibeg és Péter moldovai hospodár ellen csapatot kezdett gyűjteni, s a kurta nemességet nagy ígérekkel lázította Izabella királyné ellen.

- Volna csak itt az a szegény Elemér, - mondá Dani bácsi, - majd elküldeném, hogy jól mossa meg Óvári ő kegyelme pártütő fejét.

- Meg is mosná az, öcsémuram! még pedig csípős lúggal.

Míg Deákék Óvári ellen így zsémbelnek, addig ez gyakorlatibb tέρre vitte át a neheztelést. Megizené, hogy három nap alatt nyilatkozzanak Deákék határozottan Ferdinánd mellé, mert különben magoknak tulajdonítsák, ha kastélyok feldulatik.

Ezen izenetre tüstént haditanács tartatott, a két Deák, Flórián fráter és a vén várnagy vévén benne részt, s három szóval egy ellen - s az egy szó a várnagyé volt - elhatároztatott, hogy Óvári nyilatkozzék három nap alatt Izabella királyné mellé; mert különben meg fog támadtatni, s vára, birtoka és neve veszendőbe megy. Az igazságnak hódolva, meg kell ugyan vallanunk, hogy tisztelendő Flórián uram csak lelki fegyverekkel ígérkezett az új hitre hajló

Óvári ellen föllépni, s különösen célszerűnek tartott egy prédikációt az eretnekek és pártütők visszadöbentésére, melynek erkölcsi hatását rendkívülinek állítá, de különösen Pista bácsi a fegyvert, bárminő legyen, csak fegyvernek tartván, a minorita véleménye a háború melletti voksnak nyilvánított, s Flórián, mint köpcös erős férfiú, tüstént a mezei had vezérévé nevezetett, mi a guardiannak azon ígérettel adatott tudtul, hogy a Deák-család a kolostor birtokainak épségét biztosítja, s minden szenvedett kárt teljes érték szerint fog visszapótolni.

A guardian kénytelen volt beleegyezni Flórián új hivatalába. Csak írásban nem akart nyilatkozni, mi egyébiránt Deákék előtt fontossággal nem bírt, miután ők minden halandó közt talán legelső embernek tartották ugyan a nagy Werbőczyt, de a betűre magára általában keveset adtak.

A várnagy, ki nem féltékenységéből, hanem a viszonyok ismeretéből az erélyesebb szabályok ellensége volt, ajánlkozott ugyan némi erődítési művek végrehajtására, de agg kora miatt sürgeté, hogy melléje nálánál fiatalabb karokkal, lábakkal s ha lehet ésszel is bíró segéd adassék.

Hasztalan mondották, hogy hisz erre legjobb Elemér s megérkezését minden órán várják, mert a várnagy, mint állítá, többre becsül ma egy veréb-, mint holnap egy tűzoktóajt.

S ilyen verébtojásnak tartá a nagybajúszú, vékony és egyenestermetű hírnököt, ki már kétszer volt hivatalos ügyben Deákéknál s most kenyér és állomás nélkül Gorbón mulat.

Flórián páter, mint jeles szónoki tehetség, hatalmaztatott fel a szerződötetésre s miután a hírnök Deákék és különösen refektóriumok iránt kiváló előszeretettel viseltetett, az alkut minden nehézség nélkül megkötötték.

Míg a vezényletre szükséges intézkedések foganatba vétettek, a közkatonaság is szerveztetett. A jobbagyok tudniillik már mindent betakarítottak s a szüretelés ideje még távol volt. Könnyű volt tehát a fiatalságot lábon tartani. Kisült ugyan, hogy az erdőkerülőkön kívül a többiek a családi fegyvertárnak kevés hasznát vehetik, de a kaszával bánni és a csépet forgatni mindenik tudta.

A várnagy, ki Hunyadi János hadviseleteinek roppant bámulója volt s a fortélyt és stratégiát a győzelem fő tényezőinek tartá, hosszas vitatkozás után rábeszélte Deákékat, hogy ámbár Óvári a küldött válaszból megtámadtatásra számít, e fenyegetést eszélyes cselnél másnak nem szükség tekinteni s csak a védelmi háborúra kell szorítkozniok.

A terv helyeslést nyervén, a háziurak szerepe is kiosztatott.

Dani bácsi lábai jók, de kezei bogosak lévén, egészségi állapotjánál fogva arra volt alkalmas, hogy az erődítési munkákat végrehajtsa s megtámadtatás esetében a vezényletet Flóriánra bízva, a refektóriumba vonuljon vissza.

Ellenben Pista bácsi lábai köszvényesek, azonban kezei teljes erejűek lévén, a természettől arra lett hivatva, hogy a háztűzhelyet védelmezze. Az ő szélső pozíciója tehát a tornác volt, hová a semmit nem sejtő Dora és Dorka csodálkozására, puskáit, pisztolyait és mordályait rögtön ki is tette.

A haditerv megállapíttatván, a parasztság a keskeny hegyi völgynek, mely Óváriékhoz vezetett, a torkát úgy elárkolta nagy kődarabokkal, hogy a közlekedés igen nehézzé, sőt kockázttatává lett, kivált miután az uradalom csőszei célszerűen választott leshelyekből lődöztek volna az ellenségre, míg a többi nép kaszákkal és füttykösökkel ellátva fogadná és nyomná vissza a rohamot, még azon esetben is, ha a mezei hadak vezére, Flórián páter s

körül hat vagy hét összeszedett zsoldos nincsenek az új hadtan fegyvereivel - kivéven az ágyúkat - bőven ellátva.

A barátságos refektóriumot a vendégek a zimankós politikai időjárás miatt hetek óta már gyéribben látogatták; a hírnök tehát, ki a várnagy kötelességet vette át, a hidat többnyire leeresztve tartá s csak öreg főnöke, a valódi várnagy ült reggeltől estig az ablak előtt, hogy Elemér és a többi véletlen, de beszámított segély megérkezését várja.

Óvári nagyszámú zsoldosaival valódi Xerxes volt ezen új spártai hősök ellen.

De a csata határídeje minden támadás nélkül folyt le.

Másnap azonban a falut a szomszéd helységekkel együtt prédálni kezdték Majláth párthívei s vegyest borultak lángba takarmányok s házak. A dulás és égetés hamar felbontá a katonai fegyelmet, kivált miután Pista bácsi, kinek főhadiszállása a refektóriumban volt, elfeledé a haditörvényszék szervezéséről a maga idejében gondoskodni. Dani bácsinak pedig a szívében több viasz-, mint vastartalom lévén, a falu égő üszkei miatt annyira meglágyult, hogy nem tudta büntetni azokat, kik állomásaikról elszökve, kaszástul, bunkóstul és csépestül saját házaik megvédésére siettek.

Flórián fráternek már csak a torlaszkövekből s a fák közé rejtett néhány zsoldosból és csőzből állott egész ereje; míg Pista bácsi és a hírnök csak az udvari cselédségnek parancsoltak.

Válságos pillanat volt ez s tán egyedül a véghagyomány megírására és lepecsételésére való.

De, íme! a kolostor nem borult lángba, a faluból kivonultak a martalócok s Óvári nem támatta meg a völgyoszorost. Pedig a nap már elszunnyadott, sőt a pihenés óráit pontosan megtartva, mosolygó, nevető arccal ismét megjelent a láthatár szegélyén, mintha Deák-testvéreknek értésül akarná adni, hogy valami titokszerű történt, mely a csapást elfordítá s a fenyegető veszélynek más irányt adott.

Az áhítatos guardian a minorita kolostor csodás megszabadulását nem örömet magyarázta volna ki természetes okokból s valóban az isteni gondviselés rendkívüli kegyelmének lehetett tulajdonítani a végveszély torkából menekülést; de, hogy e kegyelem mily eszközök által munkált, annak szorosán utána járnai a hírnök feladata volt, ki néhány órai kémelés és fürkészés után a legérdekesebb adatokkal terhelten érkezett vissza.

Péter, a ravasz moldvai vajda, hazug ígéretekkel és színlelt barátsággal kicsalta a fogarasi várból Majláthot s őrizet alatt Nándorfejérvárra küldte a szultánhoz. E hírről hamar értesült az Izabellához hú alvajda s hogy lágymeleg eljárást, mely nem árulásból, hanem kényes helyzetének természetéből folyt, jóvátegye, a főbb cinkosok megfenyítésére csapatokat küldött, még pedig oly gyorsasággal, hogy Óvári, erről semmit sem sejtve, már Deákék ellen útban volt, midőn egy kanyarodó fokához érvén, visszatekintett és leírhatatlan rémülettel látja saját csűrét és asztagait lángba borulni.

Tehát az a lenézett és rokkant két Deák lehetett oly furfangos, hogy a völgy másik nyílásán, a tatárdúlta várrom mellett csúszott volna be, hogy a hatalmas Óvárit álnok strategemával kijátszhassa? e gondolat dühbe hozta az új és büszke zászlósurat.

Csapatjával tüstént visszafordult, de mekkora volt ijedelme, észrevevén, hogy vára tetejét egy csoport ember hangyaszorgalommal bontja, a melléképületeket pedig, hogy könnyebben hajtassék végre a dulás műve, égetni kezdi.

- Hisz ez székelymodorú exekúció, mely a pártütők ellen küldetett, hogy lakásaikat a földdel egyenlővé tegye? - kiáltá ő és katonái vele együtt.

Tehát Majláth lépett volna fel ő ellene, ki a megyékben legtekintélyesebb párthíve volt s ki alvajdasággal volt kecsgetve: valóban oly badar eszme volt, mely képtelenebbnek látszott, mint az, hogy a víz alulról folyjon felfelé.

S mégis nem kéruhás mezei zsoldosok-e, akik éppen most döntik le a kereket és pallost, a vérbíró hatalom jelvényit s nem a vajda vörös pandurai közé tartozik-e az, aki a kapu homlokáról a családcímert törli le?

Óvári csapatjával most oly ponthoz ért, mely már a dúlók szemének ki van téve, de kevés erővel is jól védhető; feltéve, hogy hátulról, azaz Deák uraimék felől meg nem támadtatik. De nem lehet-e éppen ettől tartani?

Óvári a válságos helyen felállítja csapatait, látván, hogy a dúlók közt nagy mozgás támad.

Éppen hírnököt akart küldeni, midőn látja az ellenfél részéről fehér kendővel elindított megyetisztet.

Az Óvárihoz érkező hivatalnok felvilágosítása igen rövid és szabatos volt.

Előadá, hogy Majláth elfogatott és a moldvai vajda Fogaras várát őrizettel rakta meg.

Óvári halálsápadttá lett, de rögtön összeszedvén magát, daccal mondá: - Mi közöm nekem ahhoz? kegyelmetek miért rombolják birtokaimat? És kinek parancsolatából teszik?

A tisztviselő ismét egyszerűen és határozottan felelt: - A mezei katonaságot az alvajda küldötte kegyelmednek, mint pártütőnek, elfogatására s én a főispán távollétében főbírói tisztelnél fogva vagyok itt.

Óvári tagadta pártütését.

Erre a főbíró értesíté, hogy Majláthnál Óváritól oly levelek találtattak, melyek ennek nemcsak a lázadókkal, hanem a morva és a sziléziai összeesküvőkkel is világos egybeköttetését tüntetik fel.

- Aztán nagyságod a királyné párthíveit fegyverrel támadta meg.

Óvári állítja, hogy a szóbanforgó levelek költöttek is lehetnek s hogy mint nemest és főurat őt csak törvényes úton szabad elítélni, gyanúra pedig még befogatni sem lehet s annál kevésbbé birtokában feldúlatni.

Mire a tisztviselő megjegyzi, hogy ők csak csupán a személyes letartóztatásért jöttek ide s ha ez törvénytelen is lett volna, a dolog azáltal változott meg, mert Óvári, mint pártütő, fegyveres erővel nyomulván Deákék ellen, folytonos üldözés alatt van.

- De én csak legfeljebb nagyobb hatalmaskodást akartam szomszédom ellen elkövetni, hadd pereljen be tehát ő.

- Nagyságod tette azért sem lehet nagyobb hatalmaskodás, mert Deákék ellen a környék pártütő nemességét szintén fegyverre szólította s azok más oldalról szándékoznak ellenök támadást intézni.

- De ezt is be kell előbb bizonyítani.

- A bizonyítás könnyű lesz, - válaszolt a tiszt, - miután Begler bég egy különálló csapatja fog a támadók háta mögé kerülni s éppen azt teendi azok lakával is, amit mi a nagyságod várával.

Óvári látta, hogy nem szabadulhat. Tiltakozva tehát a rajta, mint mondá, elkövetett erőszak ellen, letette a fegyvert azon kikötés mellett, hogy nem fog a törököknek átadatni, mit a főbíró meg is ígért.

A vár dűlása félbeszakított s a büszke lak nem nézett ugyan ki oly siváron, mint az erdő-völgy többi romjai; de soha helyre nem állítottatott vagy azért, mert Óvári elítéltetett, vagy pedig azért, mert ha megszabadult is, vagyonra és politikai jelentőségre nem emelkedett. Legalább a krónikákban többé nevére nem találunk.

*

Széles vidéken nem volt már több gazdag csűr, csak a Deákoké.

Mert a tatárok a Ferdinánddal tartó szomszédok vagyonát irgalmatlanul pusztították. S az egész járásnak csaknem minden földbirtokosa, mint ellenséghez szító, részint gyanú, részint vád alatt lévén, a marha és termés tönkretétel s nagyítás nélkül el lehet mondani, hogy a megye harmadában az egyetlen éléskamrának kulcsa a Deáké kezében volt.

Most már a régi virágzó állapotba egyszerre vissza lehet térni, gondolá a várnagy s célzatokat is ejtett azon értelemben, hogy a cséplésnek emberül utána állani s az eladott gabona árából adósságokat kell törleszteni és tőkét gyűjteni.

A csépléshez nagy sietséggel hozzá is fogtak ugyan, de Dani bácsi előbb az Óvári cimborái által károsított falu népének, Pista bácsi egyszersmind a tatároktól kiprédált nemeseknek is akart elég gabonát szolgáltatni, még pedig a szegényeknek ingyen, a jó birtokosoknak a jövő aratásig kölcsön. És e nagy kérdés felett változó szerencsével oly hosszas vita folyt, hogy midőn Dani bácsi nézetei, mint gyakorlatiabbak felülkerekedtek, már akkor a várnagy bizonyos volt aziránt, hogy a véletlen által gazdaggá tett Deákéknak a legpénztelebb eszteni-dőjük éppen a mostani leend s minden szerzeményök csak a köztiszteltetés növekvésében áll.

Meg kell vallani, e köztiszteltetéssel eléggé el is valának látva.

A Ferdinánd pártjának legszenvedélyesebb hívei bevallák, hogy vétkesebb tény alig lehetett volna, mint Deáké birtokának Óvári által tervelt feldűlása.

Kiki dícsérte a nemeslelkűséget, melyet a két öreg saját érdekeinek feláldozásával folyvást gyakorolt.

De mit használt mindez nekik?

Vendégeket szerettek volna maguk körül látni s éppen az vala elérhetetlen.

Épületeknek a völgyre tekintő ablakai késő éjig kivoltak világítva, de akik az ő bőkezűségűkből lettek képesekké pár marhát vásárolni vagy a vetésre szükséges búzához jutni, nem sok ingert éreztek a tomboló vigalmakra s akik vagyonukat meg is tudták óltalmazni, az ország válságos helyzetében nem könnyen hagyták oda tűzhelyeiket, hogy martalócok megtámadásaira ki legyenek téve.

Később Bali bég visszavonta ugyan prédáló csapatait s a moldovai vajdával Erdélyből kiköltözött, de távozásukkal a pártszakadás megint élénkebbé lőn, s a Budáról érkezett hírek szerint hullámozott, kiáradt s ismét visszatért medrébe, hogy a kedvező alkalommal megint özönvízként borítsa el az egész szép, de érdekeiben meghasonlott tartományt.

Mindenik párt ámítva és ámíttatva a maga részére zsákmányolta ki a híreket.

S Deáké az egymást cáfoló mendemondák közt tapasztalni voltak kénytelenek, hogy még Dora szépsége sem csábíthatja a vendégeket a barátságos kastélyba s hogy az órák lomhák, a nap igen hosszúvá nyúlt, a bornak nincs zamatja, az ételeknek kellő íze s ami még legbosszantóbb, Elemér nem érkezik meg és leányuknak van igaza, ki mikor a lantost ebédre vagy vacsorára várták, az ételt mindig a maga idejében hozatta fel, nem hajtva azon kecségtető

szavakra, melyek hol Dani atyus, hol pedig Pista bácsi szájából jóslatként hangzanak s többnyire így végződtek: - Meg fogod látni, kis selma, hogy mielőtt a sültet lenyelnők, itt lesz Elemér.

Midőn azonban a sült elfogyott, a két testvér komolyabbá lőn s hogy a sötét eszmék a refektóriumban tanyát ne verjenek, valamelyikök a serlegből nagyobb kortyot nyelve ismét jósolt, ilyformán: - Kegyelmed bátyám (vagy illetőleg öcsém) meg fogja látni, hogy a mi jó szolgánk Elemér holnap reggel egy szép dallal köszönt be.

A «jó szolgánk» törszúrásként nyilallott meg Dora szívében, mert sokkal messzebbre helyezé tőle Elemért, mint a mérföldek száma és az égaljak távolsága tudta volna.

A másik testvér ily jóslat után többnyire haragra lobbant s a kiürített serleget asztalhoz ütögetvén, ekként válaszolt: - Tudnám csak meg, hogy ki adott útra való pénzt Elemérnek s ki kerített számára smaragd és jáspis boglárokkal ékes kardot, hogy háborúba mehessen, ...puhatolnám csak ki azt az átkozott teremtést, ki a mi derék lantosunkat elszőktette, majd befizetnék én neki e rosszlelkűségéért!

Ily nyilatkozat aztán Dorka egész testét úgy átjárta, mintha szék helyett jégtáblán ülne s minden íze, tagja csaknem kocogva reszketett s a nemeslelkű Dora kénytelen volt ismét a sok aranyról beszélni, melyekkel annyira tömve vala Elemér erszénye, hogy az egész országot beutazhatja saját pénzével. Ez ártatlan hazugság védpajzsával fedve sikerült neki Dorka nénit, a még mindig remegő nőt, úgy vezetni ki a refektóriumból, hogy atyja és nagybátyja szívében gyanú nem támadhatott.

Midőn pedig a némberek eltávoztak, még jó darabig folyt a testvérpár közt a vita.

Pista bácsi állítá, hogyha már soká késik Elemér, akkor a németek elfogták.

- Nem engedi az magát elfogatni. Hanem én egyebet hiszek.

- Mit? kedves öcsém? - szólt nyájasan az idősebb testvér.

- Bizonyosan a mi nagy rokonunkhoz írt levél tévedt el.

- No, no! s te nem sokat tartasz az én jó barátomról, Domahidi Gergelyről? - kérdé egy kissé élesen István úr.

- Csak azt állítom, jobb lett volna a levelet nem küldeni Szinérváraljára.

- Én meg kegyelmednek azt felelem, hogyha tanácsa szerint Nagykovácsra küldtük volna, akkor a levél még a Werbőczy unokájának sem kerülne kezébe.

- Engedje meg urambátyám, de Kállay Laci, az én barátom, nem érdemel ily gyanúsítást. Ő személyesen ment volna Budára.

- Mintha bizony csak úgy lehetne a német ágyúk közt sétálni, mint te szoktál a káposztáskertben. Ha valaki egy ellenséges csapaton átvergődhetnék csellel vagy vitézséggel, azt Eleméren kívül csak Domahidi Gergely tehetné.

- Én meg állhatatosan hiszem, hogy csak Elemér és Kállay Laci volna képes ily hőstetre.

Az egyenestermetű és hosszú vékonybajuszú hírnök, mióta helyettes várnaggyá lőn, nem mulasztá el esténként a refektóriumban principálisainál tisztelni. Aminek aztán következménye az lett, hogy a szolgából, bár mindig csak esetről-esetre, vendéggé léptetett elő s oly figyelemben részesült, minővel a háziúr azok iránt tartozik viseltetni, kik őt meglátogatják.

Most is vita tanuja lévén, szükségesnek tartá a közvetítő szerepet eljátszani.

- Nekem, - szólt ülőhelyéről felemelkedve, - szerencsém volt a lovagok virágját, Elemér úrfit egyszer Sarmaságon láthatni s büszke is vagyok rá s ifjú leventénknek arca, mint a gyémántkőbe metszett korona, oly kitörülhetetlenül fog emlékezetemben megmaradni. S kész vagyok a trombitával kezemben a dézsi vagy kolozsvári piacon három vasárnapon egymásután kihirdetni, hogy földönfutó sehonnai az, aki kétségbevonja, hogy Elemér úrfi Budavárba betörni ne tudna, akár erővel, akár csellel.

- Miért ne engednők meg a vélemény szabadságát! - szólt közbe Pista bácsi, de látszott, hogy a hírnök lelkesedése ínyére van.

- Én azzal tartok, hogy senkit túlságosan bálványozni nem kell, - jegyzé meg Dani úr is, azonban derült arcának minden vonásából kitűnt, mennyire kielégíti őt az Elemérré szórt dicséret.

- A vélemény szabadsága sem terjedhet végetlenre, minthogy tudjuk, hogy a tengernek is van partja. Ami pedig túlságos bálványzást illeti, annak vádja engem kétségkívül akkor terhelhetne, ha azt állítottam volna, hogy Elemér úrfi a német táboron áttörve, beronthatna a szultán táborba is, s megjelenésének emlékéül egy ollóval lenyírhatná a világgyőző Szolimán szakállát. De mondtam-e én azt?

Deákék elismerték, hogy a szónok ilyesmit nem mondott s hírnökünk, óvatosságának ez ünnepélyes bizonyítéka után, háborítatlanul folytatá beszédét: - Eleméren kívül én még két egyént ismerek, kik Roggendorf táborán át Budavárba könnyen beférkőzhetek volna, csak-hogy a nap más-más részében. Domahidi Gergely éhomra kísérthette volna meg, mert délután már az erélye csökkenőben, ellenben Kállay Laci ozsonnya után, mert lelékeny és fufangos elméjének a hamar következő szürkület kedvezne. Így tehát kegyelmetek nemzeti és vitéz uraimék azon ritka helyzetben vannak, hogy mindketten egyenlő hévvel magasztalhatják egymás barátjait.

A hírnök e nyilatkozatában a Deák-testvérek örömmel megnyugodtak s István bácsi Kállay Laciért, a Dani barátjáért, Dani bácsi pedig Domahidi Gergelyért, az István barátjáért ürített poharat s a refektóriumban a szokottnál is hosszabb ideig folyt a társalgás.

*

Ah, az alvó-szobában másként volt!

A Dorától kísért Dorka asszony, a Deákék fenyegetése miatt, a folyosón már kifogyott erejéből s összerogyott.

Dora és komornája felemelvén az ájultat, ágyába vivék. Sokáig kellett halántékait, kezeit, homlokát dörzsölni s orra alá éles szeszt tartani, míg ismét magához jött.

Midőn bágyadt szemeit felnyitá, a komorna kisasszonyának intésére eltávozott.

- Dorka néni engedje meg, hogy régi szobájába vitessem vissza.

A vénasszonynak sűrűn omlottak könnyei.

- Néném azért távozott mellőlem, mert mint mondá éjjeli sikoltásaival álmomból kelt fel. Hisz! én nem kívánok sok álmot s hígye el, hogy amióta elköltözött, még többször vagyok ébren.

- Oh Dora, minden perc az általad átvirrasztott éjből kínszenvedés, égető lélekvád rám nézve. Megszégyenít jóságod, ...s ah! ha szíved kevésbé volna könyörületes, akkor hidegséged gyötrené. Óhajtanám, hogy süllyedne el a föld s nyelne be bűnös testemet. Hálát adnék az Istennek, ha valaki, mint egy utálatos férget, lábával eltaposna.

A vénasszony panaszát fuldoklásai szakíták félbe.

- Egy ereklyém volt, férjem jegygyűrűje. Szegény és öreg vagyok most s a sátoros cigányné, ki jóslatból teng és redős, fonnyadt arcával több félelmet okoz, mint amennyi szerencsét hazug szájával ígér, a vén banya, ki életének felét börtönben, felét féktelenség közt töltötte, nem cserélne velem, annyira megviseltek a szenvedések. De, Dorám, volt idő, midőn hízelgőim nem állítottak rútnak s férjem, kit a halál hamar ragadott el, oly hőn szeretett, mintha jó és szép is lettem volna. Hihető, hogy tovább élve, a szív tőlem elfordult volna, mert szeretetem még mindenkit szerencsétlenné tett. Végzetem az, hogy elhagyjanak s meggyűlöljenek azok, kik közről ismertek. Nem reád célok, kedves gyermekem, csak azt akartam mondani, hogyha nem képelek nagy veszélyt Elemér ittlétében, nem zálogosítottam volna el jegygyűrűmet Óvárínál, hisz az ereklyét szívünk alatt hordjuk s nem visszük könnyelműen vásárra.

- Miért említenők többé e kérdést Dorka néni? Te meggyőztél arról, hogy Elemér ragaszkodással viseltetik irántam s megmentettél attól, hogy atyám és nagybátyám által tépessék szét szívem.

- Oh, volna ez bár így, kedves egyetlenem! De lásd, ha a hóbortos vénasszony nem elegendik oly dologba, mihez semmi köze, akkor minden jól üthetett volna ki. Lehet, hogy Elemér nem mer vágyaival hozzád emelkedni s lehet, hogy tartózkodását te közönynek tekinted és amit én zivatarnak tartottam, csak egy csendes nyári permeteggé vált volna.

- Ki vagyok békülve helyzetemmel, - állítá Dora, míg szemében könny csillogott.

Dorka még szilajabban folytató az önvádakat: - Mily szemtelenség volt egy cselédétől, kinek az uraságok ügybajaihoz semmi köze, oly kérdésbe ártani magát, amihez nem ért! Hogy mertem én a fejembe venni, hogy nagyuraimék családi büszkeségből ellenezni fognák a házasságot Elemérrel? S micsoda kezességem volt, hogy nem csalódom?

- Légy megnyugodva, Dorka! Édesapám és Pista atyus szeretik Elemért, de csak szolgának tartják, - szólt Dora letörölve könnyét, visszafojtva fájalmát, sápadt, hideg és kifáradt arccal.

- Nyugodt legyek? - válaszolá a vénasszony zokogva. - Hát nem üldöz, nem büntet-e az Isten, amióta téged megkeserítettelek?

- Én nem átkozlak, Dorka!

- De az átok rajtam van. Amely reggel Elemér távozott, eltűnt Barnabás is. Nem Isten újja-e ez? nem a büntetés kezdete-e?

- Bizonyosan meguntá zárdáját s másba költözött.

- De volt-e neki pénze, amivel kimozduljon?

- A szerzet, melynél tartózkodott, megszokta az alamizsnából élést s egyik megyéből a másikig utazik, mint a madár, nem aggódva a holnapon.

- De ő nem örömet távozott volna innen.

Dora kérdő tekintetet vetett a vénasszonyra, ki szemeit lesütve folytató: - Honnan van az, hogy már kilenc hete telt el s még nyomába nem akadtam?

- Mert mindig csak a szomszéd helységekből kerested.

- S nem átok-e, hogy egy bűvös körben járok, melynek határait át nem léphetem? Midőn hosszú útra indulok, visszavon a látatlan kéz s hozzád vezet. Midőn melletted vagyok, a titkos erő megint kiragad, ösztönöz, visszataszít... oh! csak egy... napig. Ha útban elfáradva, lehajtom fejemet, az első álom rémképekkel ijeszt s parancsolja, térjek rögtön vissza, mert veszélyt hoztam fejedre s örülségem jóltevőimnek házáat gyujtotta meg. Ha fáradva, lihegve hazaérkeztem, akkor szívem minden erősebb dobbanásával egy éles hang kiált rám, mondván: nyomozzam Barnabást, mert ha vissza nem hozom, iszonyú történetek fognak vaslábaikkal a reszkető földre taposni s vér és könny serked nyomdokaikon.

- Forró képzelődésed játéka ez, Dorka. Barnabás külön, rendetlen természetű ember! de mit tudna ő oly rémítőt tenni, mitől méltó volna rettegned?

- Nem ismered őt, gyöngyöm! Szemem édes világa! a te kebled annyira ártatlan, hogy a bűnnek csak nevét tudja s műveiről nincs képze.

- De ha te félted Barnabást a világtól, melybe betévedt, miért nem bízod felkeresését, miután beteges és gyöngé nő vagy, egy férfúra, ki gondosan tud mindennek utánajárni s tartózkodása helyéről hamar hozhatna hírt?

- Ugyan kire bízzam, kedvesem?

- Flórián páter gyakran barangol át három megyét is. Ő legkönnyebben akadhatna Barnabás nyomára.

- Ne szólj Flórián páteréről, ő keményszívű. Előbb megütközött Barnabás eltűnésén és segítségemre volt a keresésben, de jámbor heve csak két napig tartott. Akkor mentegetődzött, hogy neki tollkéssel apró szenteket kell faragni s nincs ideje a kezdőbetűk miatt, melyek szokásból úgy is kimennek, sokat fáradni. Ő Barnabásban csak a kezdőbetű rajzolóját vette tekintetbe s érzéketlensége annyira ment, hogy engem is mindig ösztönzött kutatásaim felhagyására.

- Bízd hát a dolgot a hírnökre, úgy is nálunk már bevégezte szolgálatát.

- A hírnök azzal gúnyol, hogy Barnabás katonának állott be.

- De hát az nem lehetne igaz? - kérdé Dora.

- Isten őrizzen attól! Barnabást úgy neveltem, hogy azt sem tudja, jobb- vagy baloldalra kell-e a kardot kötni. Oltalmaztam őt és felebarátait attól, hogy valaha puskát fogjon kezébe. S ki adott volna neki lovat, fegyvert és pénzt?

- De miért fosztottad meg őt, néném, mindazon eszközöktől, melyek által a férfiú kitűnővé válhatik, szabad és független életet szerezhet magának?

- Ne nyomozd, kedvesem, azon iszonyú titkot, - szólt Dorka a zokogás miatt fulladozva... - Eredj lánykám aludni! Késő éj van már. A hold beteg arccal néz reánk, s halvány tekintete mintha új szerencsétlenségekről akarna jelt adni... Csak ne zálogosítottam volna el a mátkagyűrűt! Óváritól elrabolták a dúló csapatok. Félek, hogy síromból mindig fel fogok jární, míg a jeggyűrűt poraimhoz nem teszik... Oh Istenem! mily kegyetlenül fenyegetőztek ma is nagyuraimék. Mi lesz belőlem, ha megtudják, hogy én távoztattam el Elemért! Dorám, úgy-e te megbocsátottál nekem? Nem hallod, mintha vércse víjjogott volna?... Közel lehet már az éjfé. Látod-e a falon azt a kezében halálfőt tartó szerzetes képét. Rámája közül néha fenyegetőbb arccal néz rám, mint szokása. Tegnap éjjel ki akarta ejteni kezéből a halálfőt s féltem, hogy a lábam elébe gördül.

- Lázad van, néném! holnap jer vissza régi szállásodra, ápolásom mellett, remélem, hamar helyreáll egészséged.

- Te igen nagylelkű vagy, Dorám!... Szeretődötől fosztottalak meg, pedig hátha beleegyeztek volna szülőid!

- Nem mondják-e, hogy ő csak szolga, - szólt Dora, mélyen sóhajtván.

- De hát mért agyarkodnak egész dühvel az ellen, ki őt távozásra bírta?

- Mert a szolgát is lehet szeretni.

- Dorám, mintha zörögnének ablakom alatt az ágak! Talán halálmadár ült a hársra, s kerek szemeivel ránk néz. Több mécset gyújtok, hogy a világosság miatt ne láthassam. Eredj, kedvesem, aludni!... Az csak nem történhetett, hogy az örültnek égő kanócot, a dühösnek fegyvert adjanak kezébe és a bosszúállást konok céljaira gazdag eszközökkel lássák el. Úgy-e, hazudik a hírnök, midőn Barnabásról, mint katonáról mesél?

- Legalább valószínűtlent mond. De csendesedjél el, kedves néném.

- S vajjon nem találkozhatott-e Elemérrel? - kérde az öregasszony fejét a könyökére támasztva és sárga arcával félelmesen tekintve Dorára.

- Jó éjt néném! Ha sokáig itt maradok, még ingerültebb léssz.

Midőn a távozó Dora betette az ajtót, a vénasszony erős zokogását a folyosón is meghallá.

- Magam mellé költöztetem vissza, ápolni fogom, s Isten legyen tanum, hogy elfeledem, amit ellenem vétett.

E szándékkal, az önlegyőzés e fényes jelével a szegény Dora még szerencsétlenebbnek érzé magát, mint akkor volt, midőn hívé, hogy Elemérért joga van Dorkára haragudni.

- Örökre elveszett ő számomra! S mivel is érdemelhettem volna meg oly ragyogó jelenséget, mint Elemér! Ha a születés valódi előny volna, akkor az Isten nem engedte volna őt, ki minden más tökélyt bír, ezen egyetlen tulajdon hiányával a világba lépni. Hisz! szükség van arra, hogy legyen szemünk előtt oly példánykép is, melyet a gáncs le nem vonhat, s a magasztalás föllebb nem emel. Elég boldogság az is, ha remény nélkül szerethetem, s elég vakmerőség, ha hiszem, hogy talán néha rám gondol.

E szerény követeléssel lépett szobájába Dora, s midőn lefekvék, s a mécset leoltá, csak még arra gondolt, mily kegyes volt iránta az ég, midőn megtanítá szeretni, könnyezni, s az örömből és fájdalomtól azon különös vegyületet érezni leginkább, melyet a lemondás nyújt, ha nem eredt csalatkozásból és ennél fogva nem is vezethet új szenvedély és új küzdelem felé.

- Csak egyet óhajtanék, - sóhajtá, míg szemei félig becsukódtak, - csak egyet szeretnék még megálmodni, hogy tudniillik azon három elszáradt ibolya, melyet távozáskor a könyvben, hol emlékül őrzé, nem találtam meg, vajjon nála van-e vagy talán elfeledte magával vinni? És csak azt szeretném tudni, ha a dalokat, melyekre engem tanított, inkább kedveli-e, mint az újakat, melyeket azóta költhetett. Aztán megvallom, egy kevésbé kíváncsi vagyok arról is hallani, hogy midőn nevezetes és emlékezetre méltó történt vele, eszébe jut-e a szegény falusi leány, ki figyelemmel hallgatta őt, midőn hősökről és félistenekről regélt? Istenem! mily sok és merész óhajtasom volna! S vajjon valamelyiket teljesíti-e az álom? Ha jóslani tud, mint sokan állítják, miért ne tudna elbeszélni is?

Dora úgy hitte, hogy már alszik, s az ablaka előtt az orgonafán egy csalogány dalol; később meg azt gondolta, hogy ébren van s a kertből lantpengést hall. De ez végre is csak álom lehet!... Álom, édes álom, a szívnek mily fájdalmas húrját rezgeted szelleműjjaiddal, s vajjon nem pattannak el éppen azon idegek, melyeken a legbúsabb akkordokat pengeted!

«Vándor madár, vándor madár!
Szárnyad mindenüvé eljár,
Szemed mindenfelé teként.
Nem láttad-e a vőlegényt?»

Dora még ily világosan nem álmodott soha... Vagy talán nem támasztja könyökére fejét, nem függnek-e szemei az ablakon? nem látja-e a sápadt holdvilágítás mellett is az orgonafa kétes körvonalait? s a lassú, a távoli hang nem olyan-e, melyet bár hallani lehet, de elmosódott részeiben a képzelődésnek után kell pótolni? És csakugyan álom volna-e?

S néhány akkord után nem hangzik-e megint, azonban már még halkabban, még kétsége-
sebben?

Dora fölemelkedett ágyából, s míg könnyei megeredtek, hallgatott, figyelt, s néha úgy vélé, hogy csakugyan a füleivel hall egész szavakat; míg ismét kételkedni kezdett saját érzékeiben, s idegei izgatottságának tulajdonítá az éj határozatlan zsvivajából szőtt dallamot.

Mit jelenthet e csalóka játék, mely a való és álom közt ringatja a képzelődést, s mely a szivet egészen betölti sejtelmekkel és fájdalommal?

Elemér érkezett volna meg? Oh, ez oly vakmerő gondolat volt, hogy Dora nem is merte folytatni. Vagy ha a kétes hangok nem emberi ajakról támadtak, s csak a lég és képzelődés teremtményei, bírhatnak-e azon tartóssággal, hogy nemcsak egyes rímek, hanem egész versek dallamát és szavait láttassanak utánozni?

Dora fölkel, az ablak elébe ment s kinyitotta azt.

S most már csakugyan hallá a lantpengést, mely a bevégzett balladát még kísérte, de mind elhalóban.

A kerten kívül kellett tehát valakinek azon verseket énekelni, melyeknek kezdő sorai alkalmasint észrevétlenül vezették Dorát az álomból ébredésre.

De ki lehet e dalnok?

Dora tudta, hogy a vers szerzője Elemér, s meg volt győződve, miként a környéken éppen senki sem énekl.

Ennélfogva idegennek kellett ide vetődni.

S nem valószínű-e, hogy ez idegen ismeri Elemért, és vagy róla mondhat hírt, vagy éppen tőle hozhatott üzenetet?

És hátha Werbőczytól érkezett Pista atyushoz a küldött levélre válasz, s éppen azalatt, míg Dorka panaszolá el félelmeit és szenvedéseit: ez az eszme is megfordult a még mindig merengő és az ablakon kitekintő leány elméjében.

- Csakugyan valami tudósításnak kellett jönni Elemérről - mondá magában Dora, s egyszerre azon iszonyú sejtelen támadt föl benne, hogy hátha a ballada által, melyben a vándormadarak a kérdező leánynak a vőlegény halálát adják hírül, el volt beszélve a hír, melyet a vendég nem mert világos szavakkal előadni.

Dora egészségesebb természetű, mint szoktak lenni az érzélgés martalékai, s keble mélyebb volt, hogysen minden babona, előjel és sejtelen fenekestől felforgathatta volna. De nem vala-e megdöbbenő, hogy éppen azon verseket hallá, melyeket ő Elemér távozása óta elénekelni nem mert, mert sötét tartalmukkal át- meg átjárják szívét, s mert a keserv pillanataiban hagy-
tak magok után valami olyan benyomást, mintha egy előérzethez, egy jóslathoz hasonlítának.

Sokáig volt ébren Dora, s erős lelki küzdelmei úgy visszahatottak testére, hogy midőn szemeit kinyitá, rendkívüli megdöbbenéssel vevé észre, hogy ágy helyett a tárt ablaknál alszik, s hogy a nap már fölemelkedett, számos munkás van a kertben, s atyja az orgonafához közel összefogott kézzel áll és bámulva tekint leányára, ki az ablak közét választá váncosul, s bár eléggé fődött, de mégis csak hálóruhában, oly csendes lelkiismerettel alszik, mintha ágyban feküdnék.

- Mit álmodtál, kis selma! he? mióta szokásod a szabad légen aludni?

Dora pirulva és halk sikoltással szaladt el az ablaktól, kezét nyakleplén tartva, mely egyébiránt nem volt kibontva, s nem vezethette volna senkinek kíváncsi szemét oly kellemek ellesésére, melyeket inkább csak sejteni, mint megmutatni illik.

- Öltözz hamar fel, mert kilovagolunk - mondá az atya.

- Elszoktam attól, kedves atyám!

- Elég szégyen, hogy ábrándozással töltöd idődet. A magyar hölgyek még az én ifjú koromban is csak úgy eregették lóhátról a sólymot, mint mi ifjak, s legfellebb abban különböztek a vadászatra nézve tőlünk, hogy a bölényt nem üzték.

- S édesatyám vadászni akar?

- Most csak vendégeket. Megfordult, selmám! a világ. Eddig, ha a háziúr barátságos volt, tódultak hozzá a víg cimborák. Most már hajtóvadászatot kell tartanunk azokra, kik serlegünk-ből bort, s tálunkról öz- vagy szarvascombót akarnak enni. Amióta a magyar magyar ellen küzd, tönkrejutott az igazi barátság, s napjainkban csak talpas kupákat kell használnunk, hogy kiki külön ihassék, mert a gömbölyü aljúak, melyeknek körbe kell járni, míg kiürítettnek, azon veszélyre tesznek ki minket, hogy ellenségünkkel egy edényből lelkesítsük fel magunkat egymás ellen, s így kiki saját vesztét mozdítsa elő.

- De ha kedves atyus vendégeket megy vadászni, mi leszek én e mulatságnál? Hajtó-e, aki a fát zörgeti, hogy a mackó a harasztból kicammogjon? vagy a sólyomeresztő, kinek kötelessége jól betanított madarával, hogy üldözőitől ne menekülhessen? Mert azt mégsem hihetem, hogy atyus engem csak siposnak akarna használni, ki a füttyös madarak hangját utánozván, a kiszemelt áldozatokat lépveszőre kerítse.

Dora vidám, nevető hangon tevé e megjegyzéseket, s az atya, kinek büszkesége nem volt a lélekbúvárok közé számíttatás, nem is sejté, hogy szép magzatának keblében az éj fantasztikus benyomásai miatt mily ellentétes érzések küzdenek, s mennyi bánat és félelem vegyül össze határozatlan reményekkel.

- Most tubicám! - szóló Dani úr, - akár mint tiltakozol, te a füttyös fogsz lenni, ki a cifratollú madarakat léprecsalod. Nagy ünnep lesz nálunk, táncolni kell, s a táncért fiatalságra van szükségünk.

Míg az apa ezt mondá, az ágakat elhárítva egészen az ablakhoz jött, hogy szavait a kertben lévőek ne érthessék.

- A táncra érdemes fiatalság, kedves atyus, fegyverben van már, s nincs ideje mulatni.

- Mesebeszéd kincsem. Igaz, hogy Elemér, a mi derék szolgánk, kinél szebben senki sem táncol, Buda alá ment harcolni: de maradtak itthon is oly ifjak, kik lábokkal jobban tudnak bánni, mint karukkal, s arra legalább használhatók, hogy holnapután nálunk egy családi ünnepet mulatságossá tegyenek.

- De hát nálunk családi ünnep lesz?

- Félig-meddig családi.

- S én arról semmit sem tudok, atyus!

- Az attól van, mert szemedet darab idő óta nem akarod eléggé használni. A szobában ülsz. Nappal, mint sejtem, álmodozol, éjjel, mint látom, ébren vagy, s ha nem tudnám, hogy vidékünk úrfiai pimaszok, kik Majláthtal cimborálván, a másik párt virágoskertjében a legszebb rózsát is pipacsnak képzelik, még azt hinném, hogy valamelyik ifjú elrabolta szívedet.

Dora arcán oly zavar tűnt fel és enyészett el, mely sokkal mulékonyabb és finomabb volt, mintsem Dániel úr észrevehette volna.

- De ha úrfiaink éppen semmi elismeréssel nincsenek atyus virágoskertje iránt, akkor sétalovaglásunk, amennyiben rám is vonatkozik, tökéletesen felesleges.

- Te nem is vagy az én gyermekem. Egészen Pista bátyád vitatkozó természetét örökölted. Örvidsz, ha kiforgathatsz okaimból, melyekkel védelmezem magamat. Tudd meg tehát, hogy én ugyan vendégeket keresek; de téged most egyéb célból viszlek magammal. Tőled, gyermekem, mint okos leánytól, az egész Deák-család sokat vár. S én hozzád nemcsak mint apa szólok, de Pista bátyám fölhatalmazásából, mint követ, mint teljes jogú képviselő is.

- Ha atyus ily fontos és hivatalos küldetésben járó személy, akkor megengedi, hogy először felöltözzem, mert kötelességem szerint illő tisztelettel akarom fogadni.

Dora hangja reszketeg volt, s látszott, hogy a tréfás mosoly mellett is időhaladékat akar kérni, míg lélekerejét minden kérdés és nyilatkozat irányában összeszedhetné. Azonban Dani bácsi nem lévén akkora diplomata, mint nagy rokona Werbőczy, beleegyezett a szőnyegre hozandó tárgy elhalasztásába, s István bácsit arról értesítette, hogy minden rendben van és Dora alkalmasint nyélbe fogja azt ütni, mit ők ketten elrontottak.

*

- Vetted-e észre, leányom, hogy majorunkban egy új ház épült - mert reperaturának nem mondhatom, miután sok adag tiszta búza ára fogyott el érette - s ezt a csinos kis lakot a kőművesek holnap vagy holnapután meg is koszorúzhatják? S láttad-e, hogy a konyhán s kamarán kívül három csinos szobája van, nem is említve azt a zugot a szögletben, mely egy cellához hasonlít és külön bejárattal bír?

E szavakat Dani bácsi akkor intézé Dorához, midőn a falu és a minoriták kolostora felé vezető út emelkedetté lett, s a két lovas lépésben kezd haladni.

- Ah, atyus már belátta, hogy a szüléknek nem szabad titkolózóknak lenni, s hibáját most helyre akarja hozni.

- Hümm! hisz a gyerekekről szól ez a szabály, s nem megfordítva. Szintén rólok áll, hogy nem szép, ha kíváncsiak, mint az én rossz leányom, ki már többször incselkedett nekem és nagybátyjának, hogy titkunkat elárulják.

- S hát még a várnagynak, kit atyusék százszor jobban betanítottak a titkolózásra, mint én a komornámat.

- Mit, hát a komornád is ért ezen mesterséghez?

- Még csak annyira haladt, kedves atyus! mint a tudományokban az a gyermek, ki a betűket kezdi ismerni. De talán igen eltérünk a tárgytól, mely mint sejtem, a majorházra vonatkozik. Tehát atyus be akarja vallani, hogy ez a csinos kis épület Dorka számára készült.

Dani bácsi hüledezve tekintett leányára.

- Hát ki súgta meg neked titkunkat? he!

- Bevalljam-e?

- Atyai hatalmamnál fogva parancsolom ezt, Dora. Mi ismerni akarjuk a hebehurgyát, ki ily fontos s ily óvatosan őrzött titkot elárul.

- Az a vétkes áruló a szívem volt, mely mindig arról fecsegett, hogy az én atyusaim gyöngéd és nemesindulatú férfiak, kik a szerencsétlen vén Dorkát, ki házunkat oly hűn szolgálta, meg szándékoznak lepni azon örömhírrrel, hogy neki is van a széles világban egy kis menhelye, hol az árnyékos fák, az illatos virágok, a veteményes ágyak, a nyári nap jótékony hevétől érlelt nemes gyümölcsök sajátjai, s ahol rá oly hajlék vár, melynek ajtaját előle senki sem csukhatja el, melynek nyoszolyája, hol fáradt teste pihen, az övé, s melynek kis ablakaiból azon nagy almafát láthatja, hol a kereszt alatt egykor háboríthatatlanul fog nyugodni, s a forduló évekkel sírhelyét a tavasz hulló virágai és a késő ősz fonnyadt levelei fogják betakarni. Atyus! ezt a dicséretet mondta rólatok az én sejtő szívem. Oh! csak az a szegény Barnabás ne tűnt volna el! Mint örülne holnapután Dorka!... Ah, de talán neki szemrehányásai is lennének.

Dora megijedt a gondatlanul kiejtett végszavakon, s fürkésző tekintetet vetett atyjára, kinek elérzékenyülése leírhatatlan zavarral volt vegyülve.

Dani bácsi a hegyre kezdé fõlsarkantyúzni lovát, melyet eddig lépésben engedett menni.

- Oh, ő talán sejt valamit! - gondolá Dora lehangoltan.

Midõn az oromra értek, s a kolostorhoz le kellett lejtetniök, az atya félénk kíváncsisággal kérdé: - Úgy-e Dorka gyakori távozása alatt tulajdonkép Barnabást keresi?

- Őt, és nyomára nem tud akadni.

- De nem gyanít-e valamit?

- Hogy mit gyanít, nem tudom! De tartok a téltõl.

- Miért kedves lányom?

- A bú miatt aligha túl fogja élni a Szilveszter-éjt.

- De hisz! addig rég visszajön Barnabás.

- S gondolja atyus?

Dani bácsi nem látszott e kérdésnek örülni, azonban tartózkodásán erõt véve mondá: - Ha katonának talált volna menni, akkor hamar megtér, hisz' a háború már véget ért.

- Oh, hogyan mehetett katonának, midõn semmije sem volt hozzá?

- Valaki zsoldosnak szegõdtethette be.

- De ki lehetett volna oly szívtelen ember?

- Mit szívtelen? - pattant föl az apa, azonban rögtõn megjuhászkozva mondá: - A hazáért harcra küldeni a fegyverforgatható férfiakat teljességgel nem szívtelen tett, sõt inkább oly kötelesség, mely dicséretet érdemel.

- Igen, de Barnabás soha lóra nem ült, soha puskát nem sütött el, soha kardot nem fogott a kezébe, s ily fogyatkozások mellett a zsoldos inkább mészárszékre, mint csatába küldetnék.

- Hm, hát ő ennyire járatlan volna a hadakozás mesterségében?

Dániel úr a zsebkendőjével törölgeté homlokát, melyről sűrűbben permetezett a veríték.

- Megérkeztünk a zárdához - mondá, kapva azon, hogy más tárgyról is beszélhet. - Páter guardian! - kiáltott be a zárdá tornácán álló tisztas agghoz, - Isten kegyelméből egy hajlékkal szaporodott uradalmunk. A jövő csütörtökön felszenteljük, s miután már sem Óvári uram, sem Bali bég nem fenyegetheti tisztelendőségedet sarccal és pusztítással, kérjük és reméljük, hogy a kolostor minden tagjával szerencséseltetni fogja a szegény Deák Istvánt és Dánielt azon kitüntetésben, hogy kenyéréből egy darabot szelni fognak.

- Domine spectabilis, nagyérdemű patronusunk! mindig szokásban volt, hogy a leviták nemcsak a kenyérből, de a kövér pecsenyéből is kifogták a magok részét.

- Az sem fog hiányozni, páter! s miután ha jól emlékszem még Bálámnak is, ki pogány pap volt, a szőlőkerítésnél jelent meg az angyal, s ugyanott szólalt meg az ő szamara, s még pedig kitűnő bölcseséggel; ebből én azt következtetem, hogy a bornak sem szabad a nevezetesebb alkalmakkor kimaradni: részint azért, mert az ő közelségében angyalokat láthatunk; részint pedig azért, mert szájunk oly szép gondolatokat fejezhet ki, melyeknek még megértésére sem volnának természetes állapotunkban képesek. Így lévén a dolog, remélem, sőt bizton számítok arra, hogy tisztelendőségek nem vetik meg a mi egyszerű falusi multságunkat.

- Miután kegyelmed, tisztelt patronusunk, ha nem adta is elé egész pontossággal a szőlőkerítés mellett történt csodát, de legalább azt bebizonyítja, hogy világi létére sem szokott az egyházzal elfeledkezni, mikor örvend; míg mások leginkább csak szorongatott állapotukban folyamodnak hozzánk, ennél fogva nem találok a szerzet kötelességeivel és fogadásaival ellenkezőnek, ha teljes számban megjelenünk kegyelmed refektóriumában, feltéve, hogy ott a hét fő bűn egyikét, a torkosságot kikerülnünk sikerülhet.

A guardian, midőn Dani bácsinak ily ügyesen válaszolt, hatalmasan kezdett nevetni, mígnem sötétpirosra lett arca a köhögés miatt, mely jó kedvének kitörésével együtt szokott járn.

- De nem szíveskednék-e domine spectabilis, tisztelt kisasszonyával együtt egy percre szerény hajlékunkba lépni?

- Nagy örömmel, tisztelendő uram! Azonban még előbb néhány látogatást teszünk a szomszéd falvakba, hogy késedelmezésünk által el ne szalasszuk leendő vendégeinket... S mit mivel a marchallus campestris Flórián páter?

- Kötelessége szerint apró szenteket farag. S éppen ez juttatja eszembe, jelenteni kegyelmednek, hogy a szökevény Barnabás diák helyett akadtunk már oly egyéniségre, ki a kezdőbetűket tűrhetőleg bírja rajzolni, sőt mondhatnám, a versenyt elődjével kiállhatná, ha agg kora miatt keze egy kevéssé nem reszketne. Zárdánkba jövele valódi nyereség azért is, mert ámbár hangja a hosszas használat miatt elgyengült, énektanítónak rendkívül alkalmas.

- Hallod-e Dora? - szólt Dániel leányához fordulva, kinek arcán a meglepetés és nyugtalanság jelei az apánál figyelmesebb egyénnek szemébe ötlöttek volna. - Hozza el tisztelendőséged a betűkészítőt is a lakomára, - szövé közbe s aztán megint ezt monda: - Hallod-e Dora! vajjon Elemér visszaérkezéséig nem kérhetnők-e meg a kolostor új vendégét, hogy az énekben és lantban oktasson?

Dora csaknem reszketeg hangon válaszolá: - Majd, ha előbb vele megismerkedünk, atyám!

Dániel úr a faluban kihirdeté, hogy a házszenteléskor a földesuraság egy ökröt fog nyáron megsütni és egy hordót üttet csapra; akinek tehát pecsenyéhez s borhoz kedve van, jelenjék meg a kitűzött időben jó étvágygal, szomjas és füles korsókkal is, melyekbe befér egy pár pint bor.

A szomszéd helység majdnem félóra fekk, s Dora saját eszméivel lévén elfoglalva, észre sem vette, hogy az a tárgy, melyről atyja vele értekezni akart, minden folytatás nélkül félbeszakadt.

- Mily kár - szólt Dániel úr hosszas hallgatás után - mily nagy szerencsétlenség, hogy már a falu közepén vagyunk, s nincs még hova betérjünk. Mert itt egymással szemben két földesúr kastélyát láthatod ugyan; de e becsületes emberek kölcsönösen tették semmivé derék épületeket. Ilyen, leányom, a polgárháború. Ha én a jobboldali rom tulajdonosát hívom meg, a másik rom lakosa érzékenyen sértve érzi magát, ha pedig mind a kettőt rávehetnék a látogatásra, akkor még legjobban úgy éreznék magokat, ha a kupát egymás fejéhez vagdalthatnák.

- Leányaik - szólt Dora - testvérként szerették egymást.

- S fiaik, mint hallám, egymás karjától veszélyes sebben feküsznek - jegyzé meg Dániel úr. - De néhány perc alatt békésebb faluba érkezünk, hol barátnőd Zsombori Éva, s az én kenyerespajtásom, az Éva nagybátyja lakik. Ezeket okvetlenül megkaphatjuk.

- Atyus! nem volna-e jobb a bort, s az ökröt a lakoma többi kellékeivel együtt Dorkának ajándékozni?

- Házszenelés dáridóval jár, még a szász atyafiak közt is. Aki a régi magyar szokásokat tiszteletben nem tartja, annak, ha saját leányom volna is, azt tanácsolnám, keressen magának férjet a Ferdinánd pártjából.

- Köszönöm atyus e figyelmeztetést, s hasznomra fogom fordítani - válaszolá Dora kötekedően.

E közben a Dániel úrtól magasztalt békés faluba érkeztek, melyen a nagy országút vonult át, s ez előnyénél fogva a politikai világgal szorosabb egybeköttetésben állott.

Itt a falu szélén pengett a szorgalmas fegyverkovácsok pörölye, az utcán kardos és puskás emberek sűrögtek.

Az a kenyerespajtás, akit Dániel úr meg akart látogatni, s kinek ő annyi gabnával szolgált, hogy a török martalócoktól okozott kárát kinyögheté, most tetőtől-talpig harcra készen állott az utcán s féltucat paraszt fölött tartá mustrát.

- Komám! mit nyomorgatod azokat a parasztokat olyan mesterséges mozdulatokkal.

- Háborúba vezetem, bátyám!

- Hát ismét háború van?

- Úgy vehetjük, mintha az volna.

- Talán megint Ferdinandus mellett ragadtatok fegyvert?

- Azon oldalról már egyszer megégette a kása a számat, mi most csak a békét akarjuk biztosítani. Nem akarjuk Izabella királynét az országba bocsátani. A határszélen már átjött, de mi elébe menvén, mondani fogjuk: térjen vissza felséged, s tegye bárhová trónját, csak ne a mi földünkre.

- Hisz ez lázadás!

- Csak önvédelem, urambátyám, mert Izabella sarkában lesz a német, s ha a német hozzánk érkezik, akkor vele megküzdeni a török is eljön, és a nagy verekedés árát mi fizetjük meg; pedig nincs miből. Tanultunk már a Majláth esetéből. Semlegesek akarunk maradni, urambátyám!

- De hát miért jön ide Izabella?

- Mert új fővárosra van szüksége. Budát valami basa foglalta el.

- Szent Istenem! hát így állunk?

- Ezentúl mindig Erdélyben fognak az uralkodásért küzdeni, ha most elejét nem vesszük. Menjen a királynénk Kassára vagy Nagyváradra! - szólt Zsombori.

- Szép hazafiak vagytok, öcsém! Levetkezitek a hűséget, s nincs könyör szívetekben a szerencsétlenség iránt! Menjünk vissza, leányom. Amit főzetünk, együk meg magunk, s borunk hadd heverjen a pincében, míg e sok szeleverdi kiforr, s az idő és keserű tapasztalások által megtisztul.

Hallgatva, kedvetlenül érkeztek vissza a kolostorhoz. A guardian hasztalan marasztá, mert Dániel úr röviden említvén a szomorú híreket, hazasietett.

Midőn azonban a tornáclépcsőről éppen a kengyelbe illeszté lábát, Flórián páter megjelent egy kisdéd, de fürge vén embert hozván magával.

- Bátor vagyok - szólt alázattal - bátor vagyok a mi nemzeti és vitézlő pártfogónknak bemutatni szerzetünk betűrajzolóját, ki Barnabás diákot váltta föl e szép mesterség gyakorlatában.

- Azonban reményelem, hogy csak ideiglenesen.

- Ha a hír, melyet Zsombori uramtól hallani méltóztatott, valósulna, akkor fájdalom! új művésznök a királyné ő felsége udvarába fogna vándorolni, hogy mint lantos ott keresse szerencséjét. Megvallom, különösen rám nézve ez elválás igen szomorú, miután gyermekkori mesteremet veszttem el ismét, ki az egri iskolában zsoltárookra és egyházi énekekre tanított.

- De mielőtt elutaznék, úgy hiszem, szíves lesz minket meglátogatni - szólt Dora szemérmes zavarral.

- Egész életemet - mondá az öreg lantos nagy pathosszal - egyházzam és hazám szolgálatán kívül azon célnak áldoztam föl, hogy egy korán elhunyt költőtársamnak dalait a feledéstől megoltalmazzam; s hogy a közrészvét útján módot szerezzek hamvai porait díszes emlékkövel jelölni ki az utókor számára.

- Ily kegyes szándék - válaszolá Dániel úr, - megérdemli az elősegítést, s a Deákok nem szoktak utolsók lenni ott, hol hazafikötelességet teljesíthetnek.

Korán elhunyt költő, hamvadó por, s az éjjeli dal oly csodálatos, oly rémítő összhangzásban állottak egymással, hogy Dora hangja alig volt a belső megindulás miatt hallható, midőn így szólt: - S régen múlt ki az a költő, akire kegyelmed céloz?

- Ha fájdalmamat kérdelem, mely semmit sem vesztett ádáz erejéből, akkor a feledhetetlen ifjú csak most halhatott meg; de ha azoktól várok feleletet, kik a napok telését és az év fordulását számlálják, akkor a válasz egészen másképp üt ki.

Dora megkönnyült e nyilatkozattal, de az egész úton azon tünődék, hogy a vén lantos - ha csakugyan ő volt az éjjeli meglepetés okozója - miért énekelte holt barátjának versei helyett éppen azt, melyet Elemér készített.

István bácsi a dobogónál várta öccsét.

- Levelek érkeztek, nagyfontosságú levelek, melyeket leányunk, Dora el fog olvasni.

- S honnan érkeztek azok?

- Az egyik megyénk főbírájától jött, a másik pedig az én kedves barátomtól, Kállay Menyhérttől.

- Előbb megengedik atyusék, hogy öltözékemet változtassam azután föl fogom olvasni a levelet - szólt Dora és távozott.

István úr most idejét látta, száját öccsének füléhez közelebb hozva, egész óvatossággal kérdeni: - Elintézte-e kegyelmed, amit magára vállalt?

Dani bácsi úgy visszahökken, mintha lábára léptek volna. - S mit kellett volna elintéznem? - kérde savanyú arccal.

- Lám! lám! már kiejtette eszéből ezt a fontos dolgot. Nem ígérte-e meg, hogy a lovaglás alatt...

- Tyűh! drága barátom! - csodálkozott Dániel úr, bogos újjával füle tövét vakarva.

- Ej öcsém! hát nem köteleztet-e magadat arra, hogy a házfölszentelés előtt megsúgatód Dora által Dorka asszonynak...

- Hm! hm! - óbégatott Dániel úr.

- Igen, megsúgatód - erősíté István - hogy tulajdonkép... és voltaképpen... mi voltunk, no nem emlékszel rá?

- Mi voltunk azok, - folytatá Dani bácsi - kik véletlenül és minden rossz szándék nélkül...

- Úgy van! - nógatott fejével István.

- Eltaláltuk küldeni Barnabás diákot, de lóval és fegyverrel ellátva...

- S az ő megegyezésével - egészíté ki az idősb testvér.

- Az ő írásban foglalt megegyezésével a táborba katonáskodni - végzé be, arcáról a verítéket letörölve Dani bácsi.

- Egészen ekként van, öcsém! De hát elbeszélted-e ezt Dorának, s mit válaszolt rá?

- Körülmények jöttek közbe, urambátyám! melyek akadályoztak. Nem jó, ha az apa felett leánya pálcát tör, s te szintén atyja vagy Dorának s nem szeretnéd, ha szívtelennek vagy lelkiismeretnélkülinek mondana.

- Nem is tanácslom azt neki, koma.

- De ő mielőtt tudta volna, hogy rólunk van szó, már ilyforma kifejezéseket használt az ellen, ki egy sem lóra ülni, sem fegyverrel bánni nem tudó embert harcba küld, hogy mészárszékre küldje.

- Ilyesmit beszélt az a háládatlan leány?

- Csak azért mondta, mert nem tudá, hogy minket érthet vele.

- Ha így van a dolog, csak jobb lesz, ha Dorkát behívátjuk és te magad beszéled el a történeteket.

- Neked kell felvilágosítani őt, mert idősebb lévén, a szó téged illet.

- Kövesse meg magát, öcsémuram! Kegyelmed a ház tulajdonosa, s azért az első szó jogával bír.

- Tagadom ezt, mert kegyelmed midőn a házról számomra lemondott, nem kötötte ki, hogy a korossági jogról is lemond.

- De hát ki tudna minden csekélyeségről contractust készíteni!
- Nem csekélység az, hogy kit átkoz meg Dorka.
- S ha átkoz is, nem a kegyelmed leánya-e, akibe belebolondult Barnabás, és ezzel az eltávolításra okot adott?
- De mióta csak az én leányom Dora? Ha ő most itt volna és meghallaná e kegyetlen szavakat!
- Talán csak nem hallja meg - szól István úr, félénken tekintve az ajtóra.
- A falnak is füle van, bátyám!
- Azután én nem mondtam, hogy megtagadom segítségemet tőled, ha Dorkával beszélsz.
- Én sem állítottam, hogy az első szót nem én indítom meg, ha te szorgalmasan gyámolítasz.
- Hívassuk tehát Dorkát - mondá István úr.
- Hallgasd meg előbb híreimet, mert azok nagyon könnyítik helyzetünket.

Ekkor Dániel úr értesíté bátyját, hogy Izabella Erdélybe jön, s már az ország határait átlépte, miből cáfolhatatlan okoskodással következtetné, miként a nagy Werbőczy is vele van, s ebből érthetőleg vonta ki azon végeredményt, hogy Werbőczyvel kell lenni Elemérnek, sőt Barnabás diáknak is, miután levelökben rá is célzottak, s tisztelt rokonuk nemeslelkűségétől mást várni sem lehet, minthogy őt is szolgálatjába fogadá.

- Hollah! tehát visszakerült Barnabás. Nagy kő esett le a szívemről! Már most könnyen beszélünk Dorka asszonnyal.

István úrral örömeben nyulat lehetett volna fogatni.

- De mossuk meg jól a betűrajzoló fejét, ha többé leányunkra mer kacsintani - tanácsolta Dániel.
- Okvetlenül, öcsém! Hanem az a Dora nem jön. Tudod mit, öcsém! Baktassunk mi saját szemünkkel végig a leveleken, hátha azokban is van valami nagy rokonunkról, s azután Elemérről és Barnabásról.

Közerővel fogtak az olvasáshoz.

A főbíró csak az Izabella bejövetele ellen intézett mozgalmakról értesíté őket, s fölszólítá, hogy szedjék össze erejüket az ily lázadók fékezésére.

- Megint ide hozatjuk Flórián páttert.
- S felfegyverezzük jobbágyainkat.
- De már lássuk a másik levelet - mondá Dániel úr.

Pista bácsi feltette a szemüveget, s öccsének közremunkálásával elolvasták Kállay Menyhért következő sorait:

«Nagy tiszteletre méltó jó uram!

Drága barátom!

Tetszett az isteni gondviselésnek... »

- Jaj, bátyám! ilyen kezdete csak a halotti céduláknak van; rosszat sejtek - szólta Dániel úr.
- Ne háborgass ily komoly foglalkozásban - rivalgott István bácsi, szorosabban nyomván orrához szemüvegét, s aztán ekként olvasá:

- «Tetszett az isteni gondviselésnek annyi esztendőök óta kegyelmednek, jó uram! a figyelmét ismét reám, régi barátjára visszatéríteni, s annak tulajdoníthatom azt a szerencsét, hogy alkalmam nyílt kegyelmed becses levelét egy expressus által Kállóból Böszörménybe szállíttatni, honnan szerencsésen megérkezett Hevesig, s onnan minden baj és periclitatio nélkül elvitték Nagykátára.»

- Szent Isten! mennyit utazott a mi levelünk! - közbeszólt Dániel.

- Uramöcsém! ne turbáljon az olvasásba. Hiszen, ha galambpostán nem küldhettük, így kellett történnie, s amíg a világ világ lesz, nem fog másként lenni.

Dániel belátta, hogy a levél másképp sohasem is haladhat rendeltetése felé, s ennél fogva megfogta száját s fülelt, míg István úr így folytató az olvasást:

«Nagykátán akadt egy jámbor felperes, ki Irsán lakó alperesével bizonyos követeléseket barátságosan óhajtott complanálni, s éppen lovát nyergelte föl, hogy Irsára utazzék, midőn kegyelmed levele hozzá érkezett. Tüstént magával vitte azt, s átadta a pörös félnek, ki volt nádorunknak, Werbőczy Istvánnak, obligatusa volt, juramentum mellett obstringálá magát arra, hogy azt, ha életébe is kerül, a nagy hazafi kezébe fogja szolgáltatni».

- Ritka példája a becsületes embernek! - jegyzé meg Dániel.

István úr pedig az ily nyomatéktalan észrevételt válaszra sem méltatván, folytató:

«Az irsai atyafi sokáig kerülgette Buda tájékát, s midőn végre föltárt kapukat szemlélt, fiastul, kit magával tapasztalásszerzés végett vitt, be is mene a városba, s íme! éppen akkor egy aranyos kocsi mellett gyalogolt ki Werbőczy István, a volt nádor, a szultán táborában».

- No! ezt mégsem tettem volna, ha akkora úr vagyok, mint ő - mondá Dani bácsi.

- Valami ceremonialis szokás lehet - válaszolta István úr, s folytató az olvasást:

«Az irsai atyafi várt, várt, s hát aki nem jött vissza, az Werbőczy István volt, meg a többi nagy urak. A szultán fogságba ejté őket!»

- Ez rettenetes! - kiáltott föl István bácsi.

- Ily rosszmájúnak mégsem hihetem a szultánt.

- Nézd meg, hátha hibásan olvastam. - Ekkor a levelet átadta Dánielnek.

- No! hát közel van az antikrisztus uralkodása! - mondá az öcs.

Ez oly megjegyzés volt, melyet István úr megtámadni nem mert.

«Később - így hangzott a tudósítás - Budavarából kiűzetett minden vitézlő rend. Az én szomszédom, ki zsoldos kapitány volt, hogy a portyázó törököktől kardra ne hanyassék, Palotára menekült, több napi mulatás után végre hazaérkezett, s azt a hírt beszéli nekünk, hogy a szultán a királynét kikergette a tanácsosokkal együtt a várból, Budát török fővárossá és a mi volt nádorunkat - horrendum dictu! - zsidóbíróvá tette. Lehet-e ekkora változandósága a szerencsének? Reszket a kezem, midőn leírom, hogy a temérdek Werbőczy István most már csak zsidóbíró. Áron óta nem volt ugyan nekik ilyen híres bírójok de nekünk az mégis nagy approbriumunkra szolgál. Íme! hogy' lesz minden emberi dicsőségnek és hatalomnak vége! stb.»

A két testvér alig tudott hinni szemeinek, s alig tudott erőt venni fájdalmán.

Deákék a politikai cselszövényekhez nem értvén, honnan gyaníthatták volna, hogy Werbőczit a Ferdinánddal tartók gúnyból nevezik zsidóbírónak, s az öreg Kállay Menyhértet e párt értesíté a történekről.

- Úgy látszik öcsém! - szólt Pista bácsi szomorúan, - bizony úgy látszik, hogy hadi készül-
letekre és a kipusztított nép fölsegélyezésére botorul elvesztegettük azt a szép pénzt, melyet ha
nagy rokonunknak fölküldöttünk volna, az a zsidóbíróság alól talán kiválthatná magát.

- Hát a refektórium mennyit nem emésztett meg!

- Úgy van, öcsém! mi vén gyerekek vagyunk.

- Igaz bátyám! nekünk lábunkba szállt az eszünk.

- A tied talán nem egészen.

- Ellenkezőleg, bátyám! a te eszedből maradt még meg valami.

- Tagadom, öcsém! nálad az észből szép capitalis van még együtt.

- Tévedsz, kedves bátyám! te csak az aprópénzt költötted el eszedből, a nagy nehéz arany
rudak még megvannak ott.

- Ne tréfálg, öcsém! én tudom, hogyha még koldusok nem vagyunk, az egyedül a te mérséklő
tanácsaidnak lehet köszönni.

- Ellenkezőleg áll. De miért könnyezel?

- Ne fogd reám, öcsém azt, hisz a te szemedben van a könny.

- No, no! ha az én szemembe látod miért fut le az a könny a te bajuszodra.

- S hát csakugyan oda futott volna! Nem képzelhetem, öcsém!

Deákék addig vitatkoztak arról, hogy melyik érzékenyült el, míg egymás karjába borulva
hangosan zokogának.

Midőn pedig fölindulásukon erőt vettek, a teendőkről kezdtek tanácskozni.

Belátták, mily szép és illendő volna nagy rokonukat ekkora szerencsétlenségben meglátogatni
és vigasztalni: de a drága gabona és bor egy kevés tivornya, s végetlen jószívűségök miatt
elfogyott. Honnan szerezhetnének pénzt?

- Csak úgy vagyunk öcsém, mint a törtszárnyú gólya, mely érzi, hogy okvetetlenül más vidék-
re kell repülnie, de mit használ heves ösztöne, ha szárnyát egy araszra sem emelheti föl a földről!

- Takarítsuk meg - mondá Dániel - Dorka háza felszentelésének költségét, hisz abból is telik
ki valami.

Ez István bácsit visszavezette a Barnabás diák miatt támadt lélekvádakra.

- Öcsém! a szomorú hírek, melyeket Kállay Menyhért barátom leveléből olvastunk,
fölnyitották a mi szívünket, s megoldották nyelvünket. Használjuk fel a kínálkozó alkalmat és
valljuk be Dorkának a titkot, hogy azzal egy kő a lelkünkről lehulljon.

- Nem bánom, bátyám! de oly feltétel mellett, hogy Dora meg ne tudja; mert rossz, ha a leány
az atyjáról, s különösen a nagybátyjáról kárhóztató ítéletet mond, vagy pedig hallgatva
keblébe zár.

- Úgy van, s különösen téged kímélnünk kell, s miután leányunk eddig átöltözködhetett és
minden percben meglephet, vonuljunk csendesen a fegyvertárba, s hívassuk oda Dorkát.

- Tanácsodat helyeslem.

VI.

Dorka a tegnapi találkozás óta rettegett Dora szemébe nézni.

- Mily nagylelkű volt irántam ő, kit kötelességemből és családja iránti tiszteletből talán örökre szerencsétlenné tettem; mint szánakozott boldogtalanságomon, holott szívébe az apai házhoz tartozó tisztelet miatt tört döftem! Oh Istenem! mily kínokat kell kiállanom! Meg vagyok győződve, hogy Dora éjei álmatlanok, s hogy szétdúlt szerelmének emlékei az átvirrasztott órákat a gyötrelmek vad tombolásaival töltik be. S mégis ez az angyali teremtés, midőn engem szenvedni látott, maga mellé akart visszavinni, hogy ápoljon, hogy vigasztaljon, s hogy kór-ágyam mellett örködhessék. Gyűlölnie kellene engemet, s íme! megbocsát és szeret. Nemes lény, választottja a szeretetnek s áldozati készségnek, nem fogok visszaélni jószágoddal! Dorka, az elátkozott vénasszony, keblébe zárja, mint szent ereklyét, nevedet, s midőn az Istenre gondol, egyszersmind rólad fog emlékezni, hogy az emberi nem gonoszságaiért az éggel szembe ne szálljon, s vándorbotot veend kezébe, házról-házra jár koldulva s keresve Barnabást, a nyomorult és gyámoltalan rokont, s fölhalálja őt, vagy amit szintűgy óhajt, a halált... Isten veled, ég angyala, kedves és megbántott Dorám! ne lássuk többé egymást!

Ily kínzó, ily önvádló benyomások közt szedte össze holmiját a vénasszony, s várta az alkonyt, hogy a várból kisuhanjon.

Hogy pedig Dorát elámítsa, éppen hozzája készült elbeszélni, mily örömmel költözik át régi szállására; de roncsolt testü lévén, miután tudja, mennyire nem képes a szállás megváltoztatásakor az első éjen aludni, kéri őt, hogy csak holnap reggel történjék az átköltözés, mert a mult éjt álmatlanul töltvén, szeretne előbb kipihenni.

Mikor Dorka a kendőt ősz hajára tette, hogy Dorát meglátogassa, a legény akkor lépett be hozzá Deák uraimék azon rendeletével, hogy tüstént siessen hozzájuk.

- Tudom, nagy lakomára készülnek és ezért hivatnak - szólt.

- Dániel uram ő kegyelme nem rég jött vissza a vendégségből - válaszolta a legény.

Dorka sóhajtott, elgondolván, mennyi zavar fog eredni az ő távozása miatt, de szándéka szilárd volt.

Midőn a refektórium helyett a fegyvertárba utasított, hová hetekig sem szokott senki tévedni, a félénk nőt már az is meglepte.

Mihelyt pedig belépett, István bácsi a szemüveget, melyet orrán felede, lekapta, hosszú gyér haját hátra simítá s hogy a bátorság s lélekjelenlét tökéletes kifejezését megadja görbedt derekát kiegyenesíté s oly mereven állt, mintha éppen most soroztatott volna be újoncnak.

Ellenben Dani bácsi fűrgén került a vénasszony háta megé s a csikorgó reteszt előtolá.

- Mennybeli atyám! hisz ezek már tudják, hogy szökni akarok, - gondolá Dorka elképedve.

- Asszonyom! - szólt István úr köhögve és szemével öccse felé vágott.

Az öcs azonban nem látszott észrevenni a jelt, hanem a helyett megvizsgálta, hogy csakugyan elő van-e tolvá a retesz?

Dorka tühegyen állott.

- Asszonyom, - folytatá István keményebben hunyorítva Dani felé - kegyelmed vén s valamint az életben sok jót, szintűgy sok rosszat tapasztalt s talán tett is. Miért ne mondanám, hogy tett, holott emberi természetünkben fekszik, hogy cselekednünk kell jobbra, balra.

- Most már vége neked Dorka - gondolá a vénasszony.

- A religio, - elmélkedett István úr, haragosan tekintve a még piszmogó öcsre, - azt tanítja, hogy a bűn kétféle, eredendő és cselekedeti és a bűn első neme miatt, kikerülhetetlen a második is. Ennélfogva megbántás nélkül állíthatom, hogy valamint nekem és a most szólni akaró Dániel öcsémnek vannak cselekedeti bűnei, szintúgy kegyelmed is, asszonyom, el van látva efféle cselekedeti bűnökkel. Vallja meg csak, hogy igazam van s aztán következtessünk belőle.

- Könyörüljenek rajtam, nagy uraim! - rebege Dorka.

Dániel egy széket tolt a vénasszony alá, látván, hogy erejében fogyatkozik s erre neki-bátorodva, bátyjától átvette a szólást és szaporább nyelvvel s hangnyomatok nélkül kezdett beszélni.

- A hazaszeretet az emberi s különösen a magyar természetben fekszik. Azt hiszem, nálunk a ló is inkább ragaszkodik a jászolhoz, az ökör is a járomhoz, mint másutt. Csak a bivaly nincs eléggé megbarátkozva hazánk földjével, de ezt neki meg is lehet bocsátani, miután indigena és nem rég vándorolt be.

- Igen soká laterizálsz öcsém! - közbeszólt István úr, - én jobb előszóval nyitottam meg a tárgyalást.

Dorka csak azt látta, hogy megtámadtatik, de már többé nem tudá, hogy mily oldalról.

Dániel úr visszautasító tekintetet vetve Pisty, asszonyom! a haza oltalmazása. De minden időben vannak öregek, kik haladott éveik miatt személyesen nem alkalmasak a megtámadók ellen szülőföldjüket védeni. Valljuk meg nénémasszony, hogy mi hárman, fájdalom, ily állapothoz nagyon közel állunk. Hármat mondtam, mert miért ne képzelhetném, ha korára nem gondolok, asszonyomat is katonának, holott Semiramis országokat hódított meg s Rozgonyi Cecília férjével minden táborozásban résztvett.

Dorka félni kezdett a Dániel által kivonandó következtetésektől s hogy katonának igen alkalmas, azzal bizonyítja be, mert álla már reszket és fogai összekocognak, még mielőtt a csata megnyílt.

A kérlelhetetlen logikájú Dani bácsi pedig folytatá beszédét, mondván: - Aki rokkant és bármi okból harcolni képtelen, nem jöhet-e arra a gondolatra, hogy zsoldost küldjön a táborba? S ha kegyelmed asszonyom! a kellő pénzzel el volna látva s ha oly fickóra akadna, kire a háznál nem sok szükség van, már akkor nem nagyon ütközném meg azon, ha Budavárra zsoldost fogadott volna. Vallja be, hogy az ily tett kegyelmedtől is kitelnék?

- Siess, öcsém! siess a tárgyra, mert ily hosszas függőben tartás egy külön neme a torturának.

Dorka szepegve mondá: - Kigyelmetek mindent tudnak s nincs miért titkolnám a történeteket. Bevallom tehát.

- S még ő akarja bevallani! - szólt bámulva Dániel.

- Még ő nem titkolja tőlünk! - mond ugyanakkor István.

- Tapossanak szét, nem titkolom, bevallom - zokogá Dorka, hogy én küldtem Elemért a táborba.

- Mit mond ez a vén bolond?

- Talán csak félrebeszél, bátyám! hisz láthatja, hogy megzavarodott - csillapítá Dániel Pista bácsit...

- Dorka! - szólt most az asszonyhoz fordulva, - úgy-e csak azért említe kegyelmed Elemért, mert értésünkre akarja adni, mennyire fájhat valakinek, ha kedvelt emberét, kihez rendkívül ragaszkodik, egy idegen elszökteti és katonának állítja be? Elemér tud a maga lábán járni, tud saját eszével okoskodni. Ő hálátlanul idehagyott ugyan s meg is fogjuk érte jól mosni a fejét, csak térjen vissza; de, ha kegyelmed minket akar megszegényíteni ballépésünkért: akkor elismerjük, hogy jussa van rá; azonban, higgye el, magunk is eléggé bánkódunk rajta.

- Én nem említettem volna Elemért, ha nagyuraimék nem hozzák fel, - szólt könnyekbe lábbadt szemekkel a vénasszony.

- Öcsém! ez az asszony mégis ellenünk működött... Dorka itt e fegyvertárban, hol a halál annyi eszköze néz fenyegetve rád, kérlek és kényszerítlek: - valld be, hogy tudtad Elemér elszökési szándékát s mégsem jelentetted be nekünk.

- Én küldtem el őt, nagyuram!

- Ne higj neki. Hadd, hogy én beszéljek vele... Dorka asszony mondja hát meg: mivel küldte el? honnan volt rá pénze?

- Volt néhány régi arany- és ezüstdarabom s mátkagyűrűmet vettem zálogba Óváriaknál - szólt sírva-zokogva Dorka.

- Hallatlan! isszonyú, rettenetes! - kiálták Deákék. - Mit vétett Elemér, hogy ily bűnre szántad el magadat s éppen a sír szélén? - mondá Dániel. - S mit vétettünk mi ellened, hogy nekünk ekkora bosszúságot okoztál - kérdé István úr...

- No! bátyám! talán ezt az oldalát a kérdésnek ne bizgassuk - súgta Dániel, ki miután az ügy bonyolódni kezdett, nagyobb diplomatának látszott, mint idősb testvére.

Dorkát a heves támadások nyilatkozatra kényszerítették.

- Koldus és földönfutó voltam, midőn kegyelmetek, nagyuraimék, hajlékukat számomra megnyitották s az erőtlen vénasszonynak, bár hasznát alig vehették, ételt, nyoszolyát, ruhát és barátságos szavakat nyujtottak: nem tartozom-e én ezért hálával? Elemér, kit kegyelmetek érdemén felül becsülnek, kit most is a vakságig szeretnek, semmi más, mint vakmerész kalandor s háladatlan szívét azon fekete bűnnel bemocskolni nem iszonyodott, hogy feledve származását és helyzetét, ő a szolga, ki kegyelemkenyéren élt, a mi Doránkra merte vetni szemét. Ezért küldtem el. Tartsanak hát felettem ítéletet, ha tetszik, de hogy jegygyűrűmet feláldoztam, azért férjem árnyéka meg fog bocsátani.

Dorka, midőn titkától menekült, hideg nyugalommal várta a történendőket.

- Hallod-e, Elemér szemet vetett unokahugodra?

- Igen, ő szemet vetett a te leányodra.

- Az csakugyan merészség volt.

- Nem állítom az ellenkezőjét - jegyzé meg Pista bácsi.

- Nekünk várunk van.

- Van kettőnknek egy.

- Családunk régi.

- Régi s meg is apadtunk a miatt.

- Rokonunk a nagy Werbőczy.

- Még pedig jó rokonunk.
- Nádor is volt.
- De hát most mi?
- Igaz bátyám, a szerencse kereke forog.
- A föld golyóbisa is forog, öcsém.
- Hol a lábunk van fenn, hol a fejünk.
- Nem öcsém, a fejünk mindig fenn van és ez nagy hasznunkra szolgál.

Úgy látszott, most erősebb diplomata István lőn s ezen előnyt felhasználva kérdé Dorkától: - Hát a mi Doránk milyen indulatot mutatott Elemér iránt?

- A gyermekeleányoknál egy csinos és mézes beszédű fiatalember szerelme könnyen találhat viszonzásra, - mondá Dorka kikerülőleg.
- S Elemér csakugyan mézes beszédű - erősíté Dániel.
- És Dora tizenhét éves sincs, - jegyzé meg István úr, még pedig Dorka iszonyú csodálkozására, oly nyugodt hangon, mintha közönyös tárgyról beszélnének.
- Ha boldog emlékezetű kedves feleségem élne, talán idősb lantossal taníttatta volna Doránkat énekre.
- Egy szóval sem állítom, öcsém, az ellenkezőjét.
- Az apák nehezen pótolják ki, főleg a leánygyerekeknél, az anya helyét.
- A nagybátyák sem sokkal többek e részben.
- Azonban Elemérről vakság volna állítani, hogy magában véve nem eléggé tisztességes ifjú.
- Sőt nagyreményű is.
- Szent Istenem! hisz én, amint látom, rendkívüli vétket követtem el.
- Mit lát maga, vénasszony! tud is maga látni! Elemér szolgánk, s hibázott, hogy a házi kisasszonyra merte vetni a szemét. Egyébiránt ha a háború ily hamar be nem végződik, még híres vezérré vált volna, mint Magyar Balázs, ki parasztból emeltetett mágnássá. S béke alatt is, midőn észre és okos tanácsra van szükség, miért ne nevezhetnék ki belső tanácsossá, mint Athinai Simont, ki jobbágytól származott?
- De miért célzasz öcsém mindig parasztokra, midőn Elemérről beszélsz. Igaz, hogy ő szegény; de a Komjáthy-család jobb nemesek közül való - jegyzé meg István bácsi rendreutasítólag.
- Ne vitassuk ezt bátyám, mert a vénasszony még azt képzelhetné, hogy a mi kedves és szép leányunk azon eladó szűzek közé tartozik, kiket a szüléknek kell árulgatni, mert a magok erején konty alá sem jutnának. Köszönje meg Erdély legkitűnőbb leventéje is, ha oly takaros menyecskét vihet haza, mint aminő Doránk. De, hogy szavunkat ne feledjük, tudja-e Dorka néne, hogy még más is mert szemet vetni a mi leányunkra?
- Tudja-e, - közbeszólt István bácsi, - hogy mi ezért azt tettük vele, mit az asszony tett Elemérrel.

Dorka sikoltva esett vissza székére.

Dániel és István úr aggódva tipegtek körül, dörzsölék homlokát, mondák: hisz! visszaérkezik Barnabás is, beszéltek a házról, melyet Dorka számára építettek, de a vénasszony, mihelyt eszméletét visszanyerte, jajgatva kiáltá: - Oh, hogy tört volna el lábam, midőn e küszöböt átlépte! oh, hogy fulladtam volna meg az első falat kenyértől, melyet tőletek elfogadtam s oh, hogy folyt volna ki szemem, midőn körültekintett és megnyugvék azon, mit rajtatok és házatokon látott.

- Öcsém, ő minket tegez.

- Erős indulatokba jött, ne vegyük számba.

- Kegyetlenek, miért nem ütöttétek főbe Barnabást! miért nem döftetek tört szívébe, miért nem lőttétek le egy golyóval, mint a veszett ebet, a helyett, hogy gyilkoló fegyverekkel ellátva kiküldöttétek a széles világba, hogy örvengését, bosszúállását s az emberi fogalmakat felülhaladó bűneit az élőkör rettegve beszélje el az utódoknak. Oh! uraim ti könnyelműségetekkel többet ártottatok, mintha a sátánnak tudva adjátok el magatokat s a pokol bélyegét, le törölhetlen jegyül, homlokotokra süttetitek.

- Lassabban, asszonyom, mi a nyelveskedést türni nem szoktuk - szólt Dániel.

- Aztán a kutya is úr a házában, - jegyezte meg István bácsi fenyegető és méltóságteljes állást foglalva.

- És mi menten azt mondjuk neked, Dorka, künn tágas, benn szoros.

- Igen, a várnagy szűrödet tüstént kiteszi a kapun.

- A nélkül is elmegyek, csak előbb beszéljem ki magamat, - szólt Dorka sűrűn omló könnyekkel.

- Nem éppen azt mondtuk, hogy menj el; de rágd meg jól, amit mondasz, - említé Dániel úr engedékenyebb hangulattal.

- Aztán te elküldötted Elemért, mi elküldöttük Barnabást s ugyanazon okból. Kinek s mit lehet tehát egymás szemére hányni? - szólt Pista bácsi.

- Nagyuram! nem úgy áll a dolog. Én vétkeztem, midőn a Deák-család iránti tiszteletből, idegen ügybe avatkozni elég balga valék. De Elemér a nagy világ által csak nyerhet. Vitéségét, elméjét kitüntetheti. Tetteit talán versekben fogják megénekelni vagy pecsétetes oklevelekkel, címeikkel, uradalmakkal jutalmazzák. Azonban tudják-e kegyelmetek, hogy ki Barnabás s mire fogja használni azt a fegyvert, melyet kezébe adtak és azt a szabadságot, melytől annyi gonddal, annyi aggodalommal oltalmaztam? Tigris volt ő, kalitkába zárva, elfárasztva, kiéheztetve, megtörve, kegyelmetek titkon felnyiták a reteszt s mondák: eredj a szabadba, keresd a martalékot, melyet széttéphess. Őrült volt ő, ki a kór rohamai közt mindig az égő parázst kereste, hogy a kazalba vesse be s a terjedő lángokban gyönyörködhessek; s kegyelmetek a lobogó kanócot kezébe adták, mondván: siess a nagy világba s gyujtsd fel a kunyhót, de a büszke épületeket is. Oh, hogy ezt nekem kell mondani, ki rokona vagyok, oh, hogy ezért magam fejére kell átkot szórni, mert a végzetten kívül én voltam az, ki őt a bosszúra nevelte! Mit használ a bűnbánat, ha jóvá nem teheti az elkövetett gonosztságot! De ki gondolkozott, ki érzett volna helyzetemben másként s ki keresett volna az égbe Istent akkor, midőn a földön mindenütt csak a sátán kezét látja? S nem igyekeztem-e később jóvátenni vétkemet? Íme! midőn a célhoz már közel valék, kegyelmetek megsemmisítik a hosszú évek fáradságos művét... És tudjátok-e, ki vagyok én s ki Barnabás?

- Az asszony a mi kulcsárnénk, ki rossz humorban van s míg haragja tart, mindent sötét színben lát, - szólt Dani bácsi.

- Barnabás pedig, - egészíté ki István úr - nem dicséretreméltó magaviseletű férfiú ugyan, de azért a világot aligha fölforgatja, mert vannak törvényeink és bíránk s a bűn hamar meglesi illő bérét.

Dorka éles s őrzöngő nevetésben tört ki.

- Törvény és bíró! ha! ha! ha!... Hadd beszéljek tehát nektek a törvényről; hadd szóljak a bírák felől. Én Devecsery Dorothea vagyok s anyám a híres Mihál bég családjából származott, ki Szerb- és Bosnyákország leghatalmasabb hercege vala, férjem Csapi András a Miczbánok utódja volt. Atyám vára, hol férjem is, míg élt lakozott, a Duna balpartján feküdt, Péterváradoz közel s testvérem férjének a vára, Szendrővel, hol Mihál bég unokája, a mohamed hitre tért Ali parancsolt, egészen átellenben. Kinizsi Pál, ki évek óta esküdt ellenségünk volt, a mély béke idején a fekete seregből háromezer emberrel átkelt a befagyott Dunán s tudván, hogy a dúsgazdag Ali Szendrőből eltávozott, véletlenül meglepte a híres várat s mielőtt a török őrség fegyvert ragadhatott volna, elfoglalta. A fekete sereg minden férfit legyilkolt, a roppant kincset és drágaságokat elharácsolá. Kinizsi csak azon bosszankodott, hogy Ali bég nőit, kik egy titkos ajtón menekültek, nem ejtheté rabul. Másnap Ali visszaérkezvén, nyolcezer katonával Kinizsi után indul; de midőn a Dunához ért, látta, hogy már megengedt az idő s a jég zajlani, szakadozni kezd. Kinizsi üldöztetés nélkül vonult Pancsovába, melynek parancsnoka az én nővérem férje s Barnabás atyja volt. Ott a város lakói, kik várnagyukra a szigorú fegyelem miatt nehezteltek, tudja Isten mit súgtak a fülébe s rég takart gyűlöletét a nyomorult árulkodás fölszította.

- Isten legyen irgalmas az ő lelkének! - kiáltá nagy felindulással István úr. - Most már emlékszem a rémítő történetre. Apród koromban hallottam elbeszélteni. A kegyetlen férfiú azzal vádolá nénemasszony sógorát, hogy rokonával Ali béggel titkon cimborál s kezére akarja játszani Pancsovát s hogy ő ezért volt kénytelen Szendrőt, a béke idején, megtámadni.

- Ne legyen poraim számára az anyaföldben egy arasznyi hely is; beszentelés nélkül, temetetlen heverjen testem a vadállatok hullájaként s lelkem ne találja meg a pokol és ég közt az utat, sőt a vihar közé vegyülve nyögjön, verje fel az alvókat édes álmukból, jelenjen meg kísértetként ott, hol a halálmadár az ablakon besivít s a megijedt beteg a rossz jóslatra veszárt kezdi reményét és essék vissza minden átok, mit életemben Kinizsire szórtam, az én ősz fejemre, ha csak egy szó is igaz volt a sógorom ellen szórt vádból! - szólt Dorka a fájdalom és düh túlragadtatásával.

Dani bácsi félénken tudakolá: - S mit követett el Kinizsi a Barnabás diák atyján?

- Kiszemelt csapattal vendégként szállt hozzá s midőn előintézkedéseit megtevé, levetette az álarcot, a várurat lefogatá, megsütteté, mint a kost. Azokat pedig, kiket a honárulási bűnben részeseknek tartott, kényszeríté, hogy húsából egyenek - mondá István úr.

- Talán ez csak mese.

- Öcsém, oly igaz, hogy a krónikába is feljegyzik.

- Zuzmarás Szilveszter-alkony volt, - szólt Dorka, mintha most is a hideg miatt dideregne. - A kandalló mellett ültünk, én és atyám - áldás legyen hamvain! - Vidor, majdnem dórén víg voltam. Bosszantám őt, hogy előérzetekről beszél s hogy csodálkozik, mily kevésbé nyomja szívemet Ali bég szerencsétlen sorsa. Kötekedőleg említem, hogy Ali bég török hitre tért s ezáltal elszakított minden családi köteléket; rokonomnak tehát nem ismerhetem el... S ha testvéred férje a mahomed hitet öltene fel, nem sajnálnád-e, midőn hasonló sorsban részesülne? - kérdé boldogult atyám oly tekintetet vetve rám, mintha nagy kék szemével lelkembe akart volna nézni. - Istenem! hisz csak hat hét óta házas s hogy tagadhatná meg ily

hamar azt a vallást, melynek oltára előtt nevének hűséget és örök szerelmet esküdött - válaszoltam kikerülőleg s kezemet atyám vállára tevén, szemébe nevettem a furcsa kérdés miatt. - Igen, nagyuraim! minden ígére, minden részletre emlékszem e szerencsétlen estéből. Avagy nem kezdik-e eszembe juttatni a távozó fecskék és darvak; nem figyelmeztet-e rá a fák fonnyadó levele: nem süvölti-e az őszi szél, midőn nedves szárnyain hozza az első dért s nem harsogják-e a folyamon összeütköző jéghasábok, hogy közeledik azon évfordulat, midőn atyámmal csendéletünk végpercében a kandalló előtt beszélgettünk: ő sejtelmes rettegéssel, én badar elfogulatlansággal? Még le sem vevém válláról kezemet, még meg sem kezdtem szemébe nevetni midőn... midőn... oh! mentsenek meg kegyelmetek a részletektől!... Anna sápadtan, mint a halál, átázva, mintha kútból vették volna ki, fáradságtól lihegve, mintha a rablók vagy az üldöző démon a sarkában lennének, zilált hajjal és torzvonalakokkal, mintha eszméletét, mint terüt, mely a szaladásban akadályoztatja, ledobta volna, - Anna, a szerencsétlen és kétségbeesett Anna, szobánkba tört s összerogyott.

Dorka a megindulástól legyőzötve elnémult és keresni látszott a lélekzetet.

- Kedves nénémasszony, ki volt Anna? - kérdé Dániel.

- Térjen magához néném, előbb pihenjen ki s csak azután szóljon, - szólt István bácsi, részvétellel szorítván meg a vén nő kezét.

- Ki volt Anna? A szeretetnek vértanuja, az Istent és műveit káromló gonoszság martaléka. Ő a Barnabás anyja volt, ki midőn férjét az emberi alakba bújt ördögök megsütötték, eszt veszíté s hóban, esőben egyedül és gyalog bolyongott, míg egy hű szolgája várunkhoz közel rátalált s hozzánk kísérte. S nekünk tőle kellett a történekről az első hírt hallanunk!... Hetekig virrasztottam ágyánál, de bár ápolásom testi egészségét helyreállítá, rémülve vettük észre, hogy lelkiileg beteg marad és hogy viselős. Atyám - folytatá Dorka töredezett hangon - atyám szelíd volt házánál, de büszke és dacos ellenségeivel szemben. Mihelyt hallá, hogy sógorom bátyja, ki a Kinizsi jobbkeze „és cinkosa volt, a meggyilkolt testvér várát és uradalmát elfoglalta, tüstént fegyvereseket gyűjtött, rárontott a várra s abból kivervén a bitorlót, az egész uradalmat az özvegy és leendő utódja nevében birtokba vevé.

- Úgy kellett tennie, nénémasszony! - szólt Dániel úr.

- Másként nem is történhetett volna. A mi nagy rokonunk Werbőczy a *Hármas törvénykönyv*-ben szintén ezt rendeli, - tevén hozzá István úr.

- De, - folytatá Dorka siránkozó hangon, - éppen e miatt jutottunk tönkre. Mert a zsvány nagybátyának több szomszéd várúrral kölcsönös örökösödési és védelmi szövetsége volt s azok összetartván, valóságos sereggel fogták körül a gonoszul kivégzett testvér várát s atyám a védelem minden reményével felhagyva, csak rendkívüli vitézségének köszönhetette, hogy néhányadmagával kimenekült.

- Most már pörbe kellett volna fogni a rablókat - kiáltá hévvel István bácsi.

- És még azonkívül megnótáztatni - toldá hozzá teljes eréllyel Dániel.

- Minden másként történt, nagyuraim! - sóhajtá Dorka száraz kezével könnyeit törölgetve. - Budán az ország rendjei a Boldogasszony német egyházában összegyűltek. A gonosz nagybátya s a vele szövetségelt várurak, midőn Kinizsi a más párt által kegyetlenségért vádoltatott, nagy lármával keresztülvivék, hogy a Barnabás atyja hazaárulónak nyilváníttassék. E mocskos győzedelem szarvat adott ellenségeinknek s tanácslák, hogy a rablott uradalmat a véráruló bátya királyi adományozás címe alatt biztosítsa magának. Atyámat a kétségbeesés új vállalatra nógatta, hogy birtokon belül védhesse a születendő gyermek jogát s egy szerencsés, - de iszonyú következményű - percben ismét hatalmába ejté a várát és uradalmat.

- Temérdek militaris virtussal bírt a nénémasszony tisztelt atyjaura - mondá a daliás jellemű István bácsi.

- De talán mégis a más végén kellett volna megragadni a dolgot. Én inkább pört javasoltam volna, ámbár tagadhatatlanul nagy volt a kísértés - jegyzé meg Dániel úr.

- A bátya és cinkosai most már szabadon hagyták őt a birtokban; s erőszak helyett nagyobb hatalmassági pört indítottak. A megye karhatalmat küldött ránk s atyám tiltakozott és ellenszegült. Ekkor országos erő fogta körül a mi saját várunkat s atyám, a közbéke megzavarójának, lázítónak, földönfutónak nyilvánított.

- Erről bizonyosan semmit sem tudott a mi nagy rokonunk - erősíté Dániel.

- Sőt akkor még talán el sem készítette törvénykönyvét - mentegetőzék István, nehogy a bekövetkezett eseményekben a Deák-család is közvetőleg bűnrészesnek tartassék.

- Régi dolgokról beszélek, nagyuraim! amidőn még Barnabást a bölcsőben sem ringattuk. Várunk ostromoltatott, mintha törökök bírnák. Pedig az nem volt hadviseletre építve, bár kőfala tömör, kapuja erős vala s két gömbölyű és kinyúló szögletszobáját bástyának neveztük. Atyám belátta, hogy legfellebb két hétig tarthatjuk s a szerint tette intézkedéseit. Előbb saját kezével ásta el kincseinket és a könnyen elvihető ékszereken kívül a többi drágaságokat, aztán leöleté lovakat s a behajtott barmokat. Kiverette a hordók dongáit s a szerémi legfinomabb bor tócsáját állatok hullájával, liszttel, beleöntött zsiradékkal elundokítá. Bútorainkat sem kímélte, mert hasznát vehették volna ellenségei. Midőn már nem volt mit megsemmisítenie, gyöngyeimet s a könnyebben rejthető ékszereket magamhoz véteté s éjfélkor egy titkos kijáraton, melyet én sem ismertem volt s melyet biztos cselédeivel kitisztíttatott, távozánk. «Még hajnalszürkület előtt világítsd ki az épületet s aztán ha melegek lesz, tüzzétek ki a zászlót»: adá a várnagynak utasításul. Nem fogtam jól fel szavainak értelmét s aztán a szerencsétlen Anna, kit magunkkal vittünk, elég gondot adott arra, hogy egyébről sokat ne gondolkozhassam. Gyalog mentünk a zord időben, míg a fenyegethetett pontokon túl valánk s akkor atyám kis ezüst sípjába fűtt, melyre éles fűtty adott választ. Csakhamar szekérszörgést hallék. Egyik haszonbérlnök fogata volt. Éppen a legsürgetőbb percben jött; mert már a gyöngye és beteges Anna nem bírt többé menni. Atyám egy vezetéklóra ült; mi a parasztkocsiba. Messze, igen messze haladtunk a rengeteg rónán, midőn hátunk mögött nagy távolban egyszerre verhenyes színt öltött a még nem is szürkülő láthatár. - A várnagy sietett a szurokba mártott anyagok meggyújtásával - szólt atyám haragosan. - Az Istenért! mi ég ott - sikolt Anna még inkább reszketve a félelem, mint az átfázás miatt. - Semmi más, csak a vár, - mondá atyám szilaj nyugalommal. - Azért gyújtattam meg, hogy ellenségeink ne tévesszék el a bejárást a pusztá romokhoz. De te Anna beteg vagy! - A szegény nő görcsös nevetéssel válaszolt, mely percenként nevedett és az őrjöngés erősebb jeleivel vegyült. - Ez a nő nem állja ki a hosszú utat, - sугá apám. - Neked ápolni kell őt, míg nekem nem lehet magamat jól ki is pihenni, ha nem akarom ellenségemet azon diadalra segíteni, hogy láncra verve hurcoljanak zsványlataikért oly törvényszék elébe, hol a bírák vagy cimboráik megvesztegethetők.

- Akkor a mi nagy rokonunk bizonyosan még nem volt a királyi udvar bírāja - szólt Dani bácsi.

- Ha az lett volna is, öcsém! egy fa nem erdő s egy tántoríthatlan bíró még nem az igazságszolgáltatás.

- Réges-régi időkről beszélek, nagyuraim! - szólt Dorka megnyugtatólag s elbeszélését így folytatá tovább: - Kedves atyám! rimánkodtam összefogott kezekkel, ne taszítson el magától. Osztolni akarok veszélyeiben. - Azt, egyetlenem! ha velem maradnál sem tehetnéd, mert engem börtönbe hurcolnának; téged pedig még a Kinizsi által kinevezett törvényszék sem

tudna vád alá vetni. Aztán magára hagynád-e boldogtalan nővéredet, az ügyfogyott özvegyet, ki még most sem bírt magához térni s inkább halott, mint élő?... - halkan súgta fülembe a helyet, hol találkozni fogunk, mihelyt Anna annyira rendbe jön, hogy hosszabb útra képes leend.

Zokogás szakítá félbe a vénasszony beszédét s csak percek múlva bírt ismét szóhoz jutni: - Menhelyemből, mely a legközelebb fekvő helység volt, végre atyám felkeresésére indultam, de már csak egy árva csecsemővel; mert Annát a könyörülő Isten magához szólította. S képzelhetik kegyelmetek, mekkora volt kétségbeesésem, midőn a találkozásra kijelölt helyen atyámra nem akadtam s midőn nyomozásaim után hinnem kelle, hogy ott meg sem fordult.

- Talán csak nem hagyta el nénémasszonyt szándékosan? - kérde Dániel úr.

- Fájdalom, úgy látszik. Szegény atyám, bős ellenségeit ismerve, alkalmasint nem tartá biztosnak még a mi életünket sem, ha vele együtt esünk kézbe. Lehet, hogy főleg a viselős Annát félté, kit, ha a megtámadás közben, egy golyó vagy tör találna; akkor örökösödésileg is a rabló testvérré szállna a jogtalan adományozás mellett bírt uradalom. Havak teltek míg meggyőződtem, hogy atyám csakugyan kézre került s hetek folytak le, míg azon hírt vevém, hogy a budai börtönben szenved s bilincs közt várja ítéletét. Nem kell mondanom, mert nagyuraimék a nélkül is képzelik, hogy arra vettem utamat. Csikorgó, szikrázó havon vitt a szán a Dunán át s Barnabást kezembe fogva egyenesen a börtönhöz indultam. Midőn a Boldogasszony német egyháza előtt voltam, felemeltem a csecsemőt s rámutattam a toronyra, mondván: - Nézz arra az épületre, árva fiú! mert a hazugok és rágalmazók ott nyilvánították atyádat hazaárulónak! A csecsemő sírt, szemét a keresztnek fordítva; pedig tán nem érthető szavamat, hiszen alig volt fél éves... A börtönben már nem volt atyám. Szegényt a temetőbe kísérték. S kik? A porkoláb, egy pap, három ministrans s a város legvénebb koldusnője. S mikor halálozott meg, kérdem a börtönőrtől? Éppen Szilveszter estéjén, kilenc óra körül s így éppen akkor, midőn egy évvel előbb az örült Anna szobánkba rohant s mi a kandalló előtt ültünk.

- Csodálatosak a gondviselés útjai! - sóhajtá a két Deák egyszerre.

- Kivált ha megbódíttatunk vagy bűnbe kell sodortatunk, mert akkor ezer véletlen és meglepő szövetkezik buktatásunkra - jegyzé meg Dorka keserű mosollyal. - Elpusztított váram átvétele semmi akadályba nem ütközött, az okozott károk, fáradság és költségek megtérítése mellett. Ékszereimet pénzzé tettem s ha az elásott drágaságokat felfedezem, akkor talán birtokom nem lesz adósságok által eltemetve: ezt gondolám s egyezkedtem ellenségeimmel, vétkesen megfeledkezve Anna koporsójánál tett azon eskümlre, hogy éltem egyedüli célja családom becsületének visszaállítása s Barnabás elrablott birtokainak kézrekerítése leend. Tettem ugyan eziránt is lépéseket; de midőn a bírák és zászlósurak nevetve kérdezők: hogy én gyöngé nő akarom-e Kinizsit legyőzni s a Barnabás atyja emlékére nyomott bélyeget egy országgyűlés homlokára sütni? akkor, nagyuraimék! magam is meghökkentem vakmerőségemen, mintha érezném, hogy veszélyes rajongás vett erőt rajtam. Midőn hazaindultam elpusztult birtokaim átvételére, már akkor rekkenő nyár volt s a Boldogasszony egyházának keresztje sugárzott és vakított, mintha lángba öltözött volna és íme! Barnabás, kit éppen ölemben tartottam, szeméit a keresztre függeszté, míg sírásra fakadt s oly erősen csimpolykozott nyakamhoz, mintha rettegne, félelmében menedéket és védelmet keresne.

- Bizonyosan, nénémasszony! a fény sértette szemét, - szólt Dániel úr.

Dorka kétkedőleg csóválta fejét s aztán folytatá: - Csak amidőn váram kapujában bementem, akkor vettem észre a roppant pusztítást, melyet részint atyám sivár gyűlölete, részint ellenségei rosszakarata idézett elő. Nemcsak az egész fedél leégett, de a hulló gerendák néhol

betörték a bolthajtást is. Ajtók, ablakok s minden bútor össze volt rombolva. A nedv áthatott a falakon s zöld penésszel hálózta be a repedt és porló vakolatokat. Fenn egész növényzet támadt mohákból s burjánokból és az esőtől rohadt padlazon patkányok nyargáltak s rejtekéből felijedt a denevér; míg a bástyáromok közt fészkelő vércsék szintén bosszankodni kezdtek a megzavart csend miatt s víjjongva röpködtek a légben. Senki sem tartá méltónak az elhagyott épületben lakni, egy rablóbandán kívül, mely az üldözés elől a dögvészes gőzű pinceboltokban rejtezkedett s csak néhány hete került a hajdúk kezébe. A kandalló, hol húsz évvel előbb nyugalmas életünk történetét bevégeztük s honnan az ádáz sors új pályára ragadott... a kandalló oly ép volt, mint midőn elhagytuk. Egyedül ez nem szenvedett a közrombolás alatt. S engem annyi fájdalmas emlék vont hozzá, hogy a várt düledezni hagytam s csak a kandalló termét egy kis mellékszobával tekintetem lakásomnak. És nagyuraim! ebből eredt minden későbbi szerencsétlenségem.

- Tán a kandalló alá volt aknázva, mint a fortifikációknál gyakran megtörténik? - tudakolá István úr.

- Bár úgy lett volna! - sóhajtja Dorka. - Bár az a tűz, melyet esténként felszítottam, a légben röpített volna! De a száraz fahasábok kedélyesen pattogtak s oly vonzó és melegítő világitást terjesztettek körülem, hogy lehetetlen volt tőlük megválni s már régtől kezdve folyvást vágytam azon pillanatra, ha beéjjeledik s Anna csecsemőjét elaltatva, a gyertyákat kiolthatom és a kandalló mellé ülven, hajnalszürkületig merenghetek, szememet a lángokra függesztve, a hamuvá égetett multon, a vesztett boldogságon. Íme, nagyuraim! végre a pattogó hasábok beszédbe eredtek velem és én megértettem meséiket s tanácsaikat. Elmondták egy ifjú házaspár boldogságát, midőn a vadászat, a lovaglás, a tánc és más zajos multságok után, csak magokra ültek a kandalló mellett és a szív a szívhez, ajk az ajkhoz oly közel jutva, esküvének, hogy nincs az életnek valódi öröme a viszonzott szerelmen kívül. Óh! és e szerelemnek nem volt záloga s a menyasszonyi ágy mellett nem ringott a bölcső. A férj fiatal korában halt meg s az özvegy - mint a lobogó bükkhasábok szemére vetették - most oly ridegnek, oly barátság-talannak tartotta a kandallót, hogy ritkán közeledik hozzá. S csoda-e, ha ekkor a mellőzött pest tüze sustorékolt, mintha nyers fából gerjedne s oly csípős füstöt támaszta, hogy a férjetlen nő szeme könnyezett, mintha csakugyan sírt volna. Négy év kelle ahhoz, míg a kandalló régi becsét újra visszanyerte s vidám lángokkal világitott a nevető arcokra. S ez éppen Szilveszter-éjen volt, midőn Anna magával hozta a szerencsétlenséget s a gyalázat hírét.

- Nagyuraimék! ezeket mondá nekem s napról-napra a kandalló és a tűz sutogó nyelve a késő éj óráiban tudakozni látszott tőlem: mit tettem azóta? S én elbeszéltem az éjnek, míg künn a szél süvöltött s verdeste a hópillékkal ablakaimat és elbeszéltem a bátorító melegnek, mely a kandallóból sütött rám: hogy azóta Anna koporsójánál esküvel fogadtam fel, hogy minden vagyonomat családunk becsületének helyreállítására fogom áldozni, hogy azóta atyámat vesztettem el éppen Szilveszter estéjén... Talán nem teljesíted esküdet? kérdezik erre a lármás hasábok s megint lódíták a füstöt szemem felé. Felkeltem, de valami titkos erő, egy sajátságos neme a büveletnek vont hozzájuk, felelnem, válaszolnom, sírnom kellett egész virradatig. Másnap a kis szobába zárkóztam, hogy ellentálljak a kísértetnek, de nem tudtam aludni s minden idegemben tombolni éreztem a lázat. Mért dacoljak a végzetes erővel, gondolám s a következő alkonyon a szokottnál korábban fektetve le Barnabást, ismét üldözömnek, a kandallónak elébe ültem. Hosszas és rettenetes lehetett társalgásunk, de én arra már nem emlékszem s csak azt tudom, hogy reggel cselédeim a földről emeltek fel és ágyba vittek. Micsoda nap van ma? kérdezem. - Új év, nagyságos asszonyom! tegnap volt Szilveszter éje, - válaszolták. Sokáig sírtam, zokogtam, de íme! aztán egyszerre megkönnyültem, mintha látatlan kéz vette volna le rólam a kór súlyát. Igaz, hogy újra szentül felfogadám: utolsó filléremmel visszaszerezni családunk becsületét és ellenségeink gyűlöletére oktatni Barnabást.

Emlékeztetésül Szilveszter-éj előtt mindig meglátogat betegségem s az új évvel búcsút vesztőlem, hogy midőn órája üt, visszatérjen.

- Talán az orvosok, ha nénémasszony rosszulletének okát megtudnák, segíthetnének rajta - szólt Dániel úr.

- Én mint régi ember, ki őseim hitéhez és szokásaihoz ragaszkodom, azt sem tartanám megvetendőnek, ha kegyelmed valamely csodatevő kép búcsúhelyére vándorolna s a szükséges imát és penitenciát pontosan és töredékeny szívvvel leróná - mondá István bácsi mélyen elmerült arccal.

- Magam is sokat remélek a búcsújárástól; de elébb Barnabást kell megtalálnom - sóhajtá Dorka s azzal folytatá elbeszélését. - Képzeltetik, nagyuraimék! hogy a legnagyobb szigorral teljesítém eskümet. Minden jövedelmemet az ügyvédeknek adtam, elzálogosított ékszereim árát a hatalmas bírákhoz hordottam; s minthogy atyám elfeledé a rejtett kincs helyét nekem megmondani, az egész várt és kertjét felásattam; de hasztalanul. Lakásom csupa kutakból kőfjétésekből és földhányásokból látszott állani. Mind hiában! Csak azt értem el vele, hogy a gazdagság folytatására nem maradt napszám és pénz. Ekkor mondák, hogy sok levelet és vallomást szerezzek össze, s nemcsak Kinizsi Pál különféle kegyetlenségeiről és a vagyonbitorlónak, ki adományozást nyert számos bűneiről; hanem Anna férjének teljes ártatlanságáról is. Tanácsolák, bizonyítsam be, hogy Barnabás a nyársra húzott embernek valóságos fia; nem pedig felvett gyerek, amint nagybátyja állítja. Én részint egyenként adtam el földemet; részint birtokomat adósságokkal terhelém. De az óriás pör nem akart helyéből kimozdulni, vagy oly fordulatokat vett, hogy megint oda kanyarodott vissza, hol eredetileg volt. Az urak pedig, ha az utcán láttak engemet, nevetve mutattak rám s mondák: ez a kicsiny asszony akarja a nagy Kinizsit megbuktatni! Voltak olyanok is, kik mosolyogva súgták egymásnak: - Ez a szerencsétlen Csapi Andrásné maholnap tönkrejut egy rögeszme miatt; pedig szép vagyona volt s arca is még elég csinos arra, hogy közülünk egy férjre tegyen szert és azon töltse ki pörlekedési vágyát, mi ily módon kevesebbe kerülne; mert csak szóbeli eljárás volna s ügyvédek nélkül találna remidiumokra, sőt ha szükség, akárhányszor novizáltathatnék... Nagyuraim! lassanként méreggel telt el szívem a világ iránt, mely az igazságtalanságot nem orvoslá s a panaszt, hogy elnémíthassa, kigúnyolta. Én midőn szegénnyé lettem, azt vevém észre, miként ellenségeim helyett általában az embereket kezdem gyűlölni. Csak az volt egyedüli vigasztalásom, hogy a bosszuló Isten egy szörnyű betegség által akkor tette Kinizsit némává, midőn a pénz hiánya miatt őt többé nem vádolhattam s akkor került váram romja idegen kézbe, midőn Barnabás nagybátyjának várait a törökök úgy feldúlták, hogy kő kövön nem maradt. Ez a kettős Istenítélet megrendíté keblemet s megint fogékonyá tette a szelídebb benyomásokra; de már ekkor, fájdalom, a Barnabás jellemén nehéz volt változtatni. Fájdalom! ő tőlem dajkamesék helyett csak atyja meggyilkoltatásának és anyja szenvedéseinek történetét hallotta elbeszélve, eldalolva. Ha nem tudott aludni, rémek helyett, kik a rossz gyermekeket elviszik, Kinizsivel, a nagybátyjával, a rabló főurakkal s az igazságtalan bírakkal ijesztgettem. Ha neve- vagy születésnapjára ajándékot vettem neki, azok a meggyaláztatást és ármányt iszonyú kegyetlenséggel visszatorló képek voltak. Ha oktatni akartam, a bosszúállást, ha az emberekkel bánásra szoktatni igyekeztem, a megvetést és lenézést oltottam szívébe.

- Ez iszonyú túlzás volt nénémasszony! - szólt Dániel.

- S merem állítani, roppant bűn - toldá hozzá István.

- Meg is lakoltam érette, nagyuraim! mert amihez nyúltam, semmi sem sikerült, kivéven Barnabás elrontását; s mert végtére is az embereknek, kiket gyűöltem, alamizsnájára szorultam. De Isten bizonyágom! hogy undok vétkeim a szeretetből eredtek s hogy Barnabásért,

midőn lelkét veszítém el, meghalni, darabokra szakíttatni és széttapostatni kész lettem volna. Hogy ő észbeteg anyjától a születéssel együtt az örjöngésből is részt kapott, s hogy hóbortos képzelődése különben is a féketlenség és sivár tervek felé ragadta: ezt én csak később vettem észre; de ha előbb tudom is meg, érzem, hogy mégsem változtattam volna nevelésén. Midőn mint gyerek a gyerekekkel játszott és a sertéstort adták elő, kis szolgáját szalmával betakarta s valósággal rágyújtá azt; midőn háborút indítottak két kis csapatra oszolva, az ellentábor minden tagját aztán is ellenségnek tekinté s nyíltan és alattomban üldözte. Azonban amit ő vétett, azt tanulóársai busásan visszatorolták. Midőn tudniillik vagyonom nagy része már fel volt áldozva s egyik kis városból a másikba vonultam, hogy a költséget kímélve takaríthassak meg valami táplálékot óriás és kielégíthetlen gyomrú perem számára: családom történetének híre mindig velem együtt vonult be a jámbor polgárok közé s néhány napig részvétet gerjesztett irántunk. Csak a gyerekek voltak állandó ellenségeink s amely iskolában Barnabás megjelent, a legszelídebb tanuló is megannyi ördöggé változott át. - Ennek az apját sütötték meg nyárson! kiabálták nevetve, kötekedve az utcán, az ablakokból ki, sőt az iskolamester előtt is. S mentül szigorúbban valának büntetve, annál inkább összetartottak Barnabás ellen s ha meg nem verhették, kövekkel dobálták, ruháját besározták és kénytelen voltam az iskolából kivenni őt s hogy neveltethessem, más városba vonulni. Perem felhagyásával megszűnt árnyékként követni családunk szerencsétlenségének története. De mit használt ez? Barnabás már elég erős, elég izmos volt arra, hogy számos magánál gyengébbre találjon s azokon töltse mindenre kiterjedő bosszúját. Midőn, fegyverrel bánni nem tudván, nyers ereje célhoz nem vezetett volna, cselet gondolt ki, alattomosággal pótolá fogyatkozásait s a számtól és ruházatomtól is el kelle mindent vonnom, hogy az általa okozott kárt és szenvedéseket megtéríthessem, vagy őt a fogságból kiszabadíthassam. Mily boldog valék, midőn egészen koldussá lettem; mert védetlen helyzetben s az elhagyatásban szövetségesekre találtam, hogy amit Barnabás jellemében évek óta rontottam, legalább egy részben helyrehozhassam! Lassú, nehéz, sok visszaesésekkel járó és soha be nem fejezhető munka volt ez, melyben a legnagyobb hálával nagyuraimékon kívül a minoritáknak is tartozom, kik, amit oktatással nem érthettek el, elősegéllék fegyelemmel, foglalkoztatással, kevés eledellel, sok imádkoztatással és főként azzal, hogy a világgal majd minden érintkezéstől elszigetelték. Óh! bár ne kívántam volna, hogy néha meglátogasson! Óh! bár teljesíthettem volna azt, mit felfogadtam, hogy tudniillik halottnak tekintem őt s könnyezek, imádkozom érette, a nélkül, hogy vele beszélle-nék!

- Arra nénémasszony, érc szív kellett volna - mond Dániel.
- Azt kigondolni rajongás, végrehajtani kegyetlenség lett volna, - toldá meg öccse szavait Pista bácsi.
- De legalább kikerültem volna, hogy Dorát lássa és Elemért gyűlölje.
- S mit? Ő csakugyan gyűlölte Elemért? - kérdé István úr.
- Gyűlölte, midőn először látta s minden találkozással sokat sülyedt vissza a régi természetébe
- válaszolá Dorka, csüggedten eresztve fejét melléig.
- Már pedig ez nagy baj, nagy kellemetlenség.
- Több mint kellemetlenség, öcsém! valódi veszély.
- Az igaz, bátyám, ők egybekoccanhatnak.
- De öcsém! még kardot is vonhatnak egymásra.
- Talán csak Elemérnek lesz esze.

- S ha elkapatná magát is a haragtól, Barnabás megfogja gondolni, hogy Elemér híres vívó, míg ő a fegyverforgatáshoz nem ért.

- A szent Isten szerelméért! - kiáltá Dorka, - talán csak mégsem történhetik meg, hogy unoka-öcsém Elemérrel találkozzék. Hisz oly széles a világ, annyi út visz Budára, annyi ezer ember él a táborban, annyi zászló alá vannak osztva, annyi különböző ponton küzdenek, hogy a sátán különös cselszövénye nélkül Barnabás és Elemér egymás mellé nem kerülhetnek. Óh, e találkozás borzasztó volna.

- Ne féljen, nénémasszony! Elemér nagylelkű, - csitítá Dániel a rívó Dorkát.

- Ő nem fogja kardját Barnabás mellébe szúrni - erősítette István.

- De Barnabás engesztelhetetlen. Megölheti Elemért, midőn imádkozik, midőn alszik, midőn beteg vagy midőn őt védelmezve, siklott el. Ha Elemér oly helyen találkozna vele, hol az élet olcsó s az egyes sorsa a közveszély miatt majd senkit sem érdekel: óh, akkor a nap mindent látó szeme, vagy a hold sápadt és reszkető arca rémítő bűn titkába avattatnék be. Térdeim reszketnek, nagyuraimék! fejem szédül... De úgy-e, kegyelmetek csak tréfát üznek a szegény vénasszonnyal, midőn nem hazudtolják meg azon lehetőséget, hogy Elemér Barnabással együtt van?

István és Dániel, míg Dorka beszélt, nyugtalanul topogtak a szobában s képök változásából belküzdemeik egész története olvasható volt. Azonban Dorka nem akart hinni az arcvonások néma nyilatkozatának s választ sürgetett, elkékült ajakkal és lázas mohósággal.

- Mi tagadás, a hírnök alkalmasint őt látta Elemérrel a szilágycsehi vendéglőben - szólt Dániel magán erőt véve.

- Alkalmasint Barnabás volt, kit a hírnök jelenlétében Elemér tollal kínált, hogy levelet írjon, de nem akart, - mondá ugyanekkor István úr, kibontakozva elfogultságából.

- Mennybéli szent atyám, könyörülj rajtunk! - imádkozott most Dorka összekulcsolt kezekkel.

Valaki zörgetett az ajtón.

A vénasszony hangja elakadt, csak nyelve és ajkai mozogtak.

- Atyusék itt vannak?

Mély csend.

- Nyissák ki az ajtót, kérem! valami fontosat akarok mondani.

- Várj, leányom, egy kevéssé! - szólt az apa.

- Szedje össze magát nénémasszony - nógatta Dorkát István úr.

- Nagy szerencsétlenség történt, bocsássanak be - sürgeté Dora.

- Nyitom kedvesem! Mit nem kell még hallanunk? Nyitom! - mondá az apa a reteszt hátrahuzogatva.

- Mutasson, nénémasszony, férfias jellemet s ne áruljon el minket - sugdosott Dorka fülébe Pista bácsi.

Ekkor sebtén belép Dora, de midőn Dorkát meglátja, visszahökken s márványszoborként áll mozdulatlanul, némán.

- Mi történt gyermekem?

- Szólj angyalom!

A leány némi küzdelem után eltökélve lón s nyugodtan, majdnem hidegen mondá: - A vén lantos, kivel Flórián Atyánál találkoztunk, meglátogatott és ezért késtem, nem pedig az átöltözködés miatt. Ő a királyné udvarába akar utazni.

- És segélyezésre van szüksége úgy-e? Adunk szívesen, amennyire csak szegénységüinktől kitelik - szólt az atya könnyebbülten.

- Nem szükség. Adtam én már neki. De ő éppen akkor szökött meg Budáról, midőn a várost janicsárok elfoglalták és látta, hogy török fogságba vittek két katonát s amint termetöket s arcokat nekem leírta, úgy hiszem az egyik... Elemér és a másik... Barnabás.

Akkora lélekerejével bírt Dora, hogy csak a Barnabás nevének említésekor tört ki zokogásba.

- Bravo!

- Ezt már szeretjük.

Ily kiáltások közt tomboltak az öreg urak előre-hátra s aztán az egyik Dorkát, a másik Dorát csókolta meg és akkor megfordították a sort s kiki azt csókolta meg, akinek a szilaj öröm közt nem ad vala elsőséget.

A leány borzadni kezdett, félvén, nehogy az atyusék elméjében valami bomlás történt legyen.

- A derék janicsárok! a vitéz janicsárok! De jól tették, hogy elfogták őket. Legalább gondosan őrzendik martalékukat s mi készpénzen kiváltjuk! Holla! ma e botor szökevényeknek egészségeért iszunk s azután kiváltjuk, ha várunk odavesz is. Nénémasszony más kolostorba viszi Barnabást s minden jól üt ki. A nagy Werbőczy iránt szintén lefizetjük tiszteletbeli tartozásunkat. Csak képzeld, Dorám! a roppant férfiú, a mi rokonunk, zsidóbíróvá lett! Lába helyett fejelágyán jár ezentúl a világ, de ne említsünk kellemetlen dolgokat. Éljenek a becsületes janicsárok, kik helyreütik hibáinkat, mert akiket kábán a világba szétszórtunk, azokat letartóztatták, hogy nekünk pontosan visszaszolgáltathassák.

Dora sajátágosnak találta az atyusék beszédét, de szíve mégis könnyebbülni kezdett.

Remélt, azonban öröm nélkül s kedélye oly ellentétes volt, mint a láthatár, midőn sugárik a nap és permetez az eső.

*

E jelenet után Dora megfejthetetlen dolgokat szemlélt, s naponkint kirívóbb alakban.

Dorka nénét, minden tiltakozásai mellett, az asztal fejére ültették, egy hatalmas karszékbe.

A várnagy, mint kivételes esetekben szokás volt, szintén résztvesz az úri ebédeken s az asztal végén állandó helyet nyer.

A házszenelés ünnepe pohárürítések nélkül s falusi egyszerűséggel folyt le.

Aztán hosszas és titkos tanácskozások tartattak a refektóriumban a várnagy, Dorka és Flórián atya jelenlétében.

Csakhamar a fegyvertár szekerekre rakatott s Deésre és Kolozsvárra vándorolt. Az ökrök, tehének és lovak felett szigorú mustra tartatott s a Dani bácsi díszparipáján kezdve a címeres ökörig majd minden barom fogyatkozással teljesnek találtatván, arra ítéltetett, hogy más gazda jászlánál egye a drága kosztot. Némely rokonnal és szomszédal, a ki nem eresztett zálog- és határosztály miatt régi per folyt. Ez urak rendre megjelentek Deákéknál s kívánságuk szerint sikerült egyezkedést kötni. Az uradalomhoz tartozó erdőségekből nagy darab kebeleztetett ki, hogy ne kelljen többé egy kézügyben nem levő ősbirtokkal kínlódn.

Dani és István bácsi elővették a nyugalmazott és megvedlett régi børszekrényeket s jól kitömve záros helyekre rakosgatták.

Ennyi fáradság után beállott a szombatnap, melyben Isten jóvoltából megpihenhettek, még pedig a refektóriumban és telt kancsóknál.

De az asztalra hordott száraz sütemények nem voltak igazi korcsolyái a bornak. A kupák lassan ürültek s előbb István bácsi szeméből gördült le egy nagy könnycsepp, azután Dani bácsi kezdi törölgetni szemét s Dorka szégyelvén gyöngeségét, felkelt és kibicegett a refektóriumból.

- Nem állom ki, öcsémuram! nem állom ki - sóhajtá István, de, hogy mit nem áll ki, arról mélyen hallgatott.

- Nyugodjék meg, urambátyám! az Isten akaratján és saját választásán - szólt Dániel, szaporán hullatva könnyeit.

- Könnyű neked, öcsém!

- Csak oly könnyű urambátyám! mint akinek hátára malomkövet raktak - ümmegetett Dániel.

- Miért mondod Dorát malomkőnek? - pattant fel Pista bácsi.

- Nem ő a malomkő... hisz! kegyelmed tudja, mit értek én.

Rejtelmes hallgatás következett.

A várnagy idején látta csillapító szavakkal lépni fel.

- Ő nagysága, ki nádorispán is volt, zsidóbíróvá neveztetett ki s még nem halt bele. Íme, egy nagy példa. Szőkefalvi Deák Boldizsár uramat ezelőtt két századdal Miklós szentszéki követ átok alá fogta, a Venczeslaushoz szításért s mégsem halt meg emiatt. Íme, a másik nagy példa. Szőkefalvi Deák László, a jeruzsálemi András korában, földönfutóvá lévén, vezeklés végett gyalog ment Jeruzsálembe s mégsem halt meg. Íme, a harmadik példa. S hogy magamra térjek, kegyelmed István nagyuram, tőlem a hetvenkétéves aggastyántól elveszi a vár kulcsát, hogy a kaput maga nyitogassa. De én azért mégsem fogok meghalni. Íme, a negyedik, bár nem nagy példa. Merítsen tehát kegyelmed is erőt s ha már fogadása tartja, álljuk ki a sarat.

Ez ékes beszédre nem István, hanem Dániel úr kezdett zokogni. - Cseréljük meg bátyám! a helyzetet, - szólt áldozatkészséggel. - Legyen az enyim a kulcs; tied az út.

- Megbántasz ily ajánlgatásokkal. Bizony lelkemet sérted vele - válaszolá István szigorú hangon. Ekkor Dorához fordulva mondá: - Eredj leányom! még ma rakd össze ruháidat, a többi szükségességekkel együtt, hogy minden perc az útra készen találjon.

- S hová kell mennem? - kérdé.

- Az nem a te dolgod, kis selma! de ne félj a töröktől. A maga helyén és idejében atyád majd hozat a nagy Werbőczitől salvus conductust. Igaz, hogy ő most csak zsidóbíró; de ennyit mégis kieszközölhet.

*

Másodnapon Dániel úr, Dora, Dorka és főfő cselédi minőségben a hírnök, útra indultak; míg ellenben Flórián atya előljárójától engedélyt nyert a várba költözésre.

A búcsú fájdalmas perceit nem írjuk le.

Midőn a kis karaván azon ponthoz érkezett, hol az út balra fordul és a vár a szem elől eltűnik, Dániel nagy erőlködéssel felemelkedett a kocsiból és visszatekintett.

Dora, ki elől ült, látta, hogy a dobogót felvonják és a várkapu becsukatik.

- Vége István bátyámnak! - zokogá Dániel, leereszkedve az ülésbe. - Szegény, fogadást tett, hogy míg vissza nem térünk, egyetlen vendégnek sem nyit kaput.

- S miért nem akadályoztatta meg, atyus? - tudakolá Dora ijedten.

- Lehetetlen volt kedvesem! de ez még nem is a fő baj. Csak az ő részére eső bort is ne ígérte volna Flórián páternek!

VII.

Turgovics sötét nézeteit, melyekkel Werbőczit folyvást kedvetlenülíté, vas következetességgel igazolták a tények. Mindennap új bizonyítékokkal cáfolta meg azon reményt, hogy a török hódoltságban a magyar magánjog, a magyar büntetőtörvény és pörfolyam fenntartható lehessen.

A szultán rendeleténél fogva Werbőczi az egész tartomány főbírája lett és Zulkifar, a tudós mudderí, csak a budai mohamedán őrség közt támadt pörpatvart intézte volna el.

De a gyakorlati élet megfordítá e helyzetet s tetteg Zulkifar lett a tartomány főbírájává és Werbőczinek oly szerep jutott, melyet a falujegyző és a járásbíró is elvihetett volna.

Buda városában az igen egyszerű örökösödési ügyek, a boltnyitási szabadalom, a korezmák és mézárszékek miatt támadt viták valának azon tárgyak, melyeket a nagy magyar jogtudós körülbelül szabadon intézhetett el.

Már a többiekben éles összeütközései voltak Zulkifarral, ki, mint Werbőczi, szintén a királyi udvarban szolgáltatót igazságot. Ha egy török a keresztyén ellen csint követett el, vagy ha a keresztyén bántotta meg a törököt: menten előlépett Zulkifar s hivatkozván a kánonukból (török törvényekből) vagy a divánira (a hatósági rendeletekre), vagy a serire (a Korán parancsaira), körmei közé ragadta a bűnöst s onnan, bármint tiltakozott Werbőczi, soha ki nem bocsátotta. Ha a pék rossz kenyeret sütött vagy a szatócs és hentes hamis mértéket használt, akkor Zulkifar magához hurcoltatá a vádlott egyént s akár keresztyén volt akár nem, a *Hármas könyvvel* össze nem hangzó módon a talpára verette az ütlegeket, azt állítván, hogy az ilyfajtaú kihágások az őrizet és a városi hatóság közös kérdései, miután a gyaur polgár s az igazhitű katonaság egyformán szenved általok. Ha a keresztyén férj többé a nejével ki nem jöhetett, jelenté Werbőczinél, hogy valópert akar indítani; ekkor a lelkiismeretes magyar jogtudós a kánonokból magyarázta meg, hogy a papiszéken és mily módon indítsa meg keresetét; vagy ha az eset nem volt válóper tárgya, akkor béketűrésre és a nővel kiegyezkedésre inté őt. A férj azonban perleni a papi törvényszékhez nem mehetett, mert az más tartományban ítélt és az út, a sok költségen kívül, még több életveszéllyel volt összekötve; a feleségét azonban nem akarta a házánál tartani, tudván, hogy ezért feleletre nem vonathatik, minthogy a városban, a nagy zavar miatt, még a plébános sem vala található. Zulkifar értesülvén a dologról, a kánonok helyett a kánonukból megmagyarázta, hogy bocsássa szárnyára feleségét s vásároljon helyette jobbat. Werbőczi az új nőt gyalázatos személynek tartotta, ki tilos viszonyt folytat; de Zulkifar a seriből ellenkezőt bizonyított be és a magyar jogtudósnak hátrálni kellett azon politikai tekintetből, nehogy szigora által a bűnöst a keresztyén hitről áttérésre kényszerítse.

Zulkifar gőgös és a török természet ellenére vitatkozó egyén volt; Werbőczy pedig önérző és heves vérmérékű s a két főbíró egymást kiválólag tudatlannak és nyeglének hitte. Meg kellett vallani, hogy saját szempontuk szerint volt is némi igazok. Mert Werbőczy szintoly keveset értett Zulkifar jogrendszeréhez, mint Zulkifar a Pandektához, a Nagy Károly kapituláréjához, a magyar királyok dekrétumaihoz, a *Hármas törvénykönyvhöz* s mindazon forrásokhoz melyekből Werbőczy gazdag ismereteit meríté. Ingerültségöket növelé az a körülmény, hogy hosszasan szerettek nyilatkozni s egyik a másik nyelvét nem tudván, várakozniok kellett, míg a budai főbasa csauza Werbőczynek a Zulkifar és Elemér Zulkifarnak a Werbőczy érveit megmagyarázza. Mind a két főbíró pedig részint a lenéző modor, részint pedig az egymásra szórt mérges tekintetek miatt, többnyire sokkal sértőbbnek képzelte versenytársa ellenvetéseit, mint ahogy az a tolmácsolás után ütött ki. A budai főbasa, ki mint renegát Werbőczyvel szemben némi átállást érte, örvendett e civódásokon; mert félszegnek tekinté Szolimán császár intézkedéseit s tényekkel akará bebizonyítani, mennyire tarthatatlan Werbőczy helyzete, s mennyire gátolja az új tartomány célszerű átalakítását. A főbasa éles elméje azon gondolattal is sokat foglalkozott, hogy Lufti és Rusztán basa tulajdonkép az ő buktatására tervezték a híres államférfiú Budán marasztalását s hogy a szultán előtt még mindig nagy tekintélyben álló Werbőczy a törökül tökéletesen értő Elemér segítségével igen veszélyes ellenséggé válhatik, ki ha hamar nem viseltetik el, még rajtok mindnyájon felül fog kerekedni. Amily buzgón csökkentette tehát Budán Zulkifar Werbőczyi bíraskodási jogkörét, szintoly mértékben hatott a főbasa politikai intézkedések által arra, hogy a vidékből mentül kevesebb pör kerülhessen a magyar főbíró törvényszéke elébe. Az új török tartományban maradt csekélyszámú nagy földbirtokosokat üldözé és kiköltözködésre kényszeríté. Védelmi célokból és azon elvből, hogy a hódított tartomány a hódítóé, a földesurak jobbágyát s megürült vagy elfoglalt majorság-birtokait kilidzsekké, azaz kardhűbérekké alakította át, melyekért a török tulajdonosok határozott számú lovaskatonák kiállítására voltak kötelezve. Ezek ősi szokás szerint magok hajtották fel saját magok számára az adót, abból fizették a kiállítandó katonákat, a földműveléssel nem törődtek s a jobbágyok panaszait belátásuk szerint intézték el s a főbb bűnösöket összefogdosván, falkánként küldözték Werbőczy helyett Zulkifarhoz, aki a sok munka miatt bírái számát folyvást szaporítá; míg Werbőczy Turgovicznak s János diáknak sem tudott volna elég dolgot adni. Ehhez járult még, hogy a budai főbasa a városokat és nagyobb helységeket rendre császári birtokká emelte, hogy teljes önállósággal intézzék belügyeiket; kivéven azon eseteket, midőn a kerületi parancsnok - a szandzsákbég - a közügyre vagy saját zsebére nézve hasznosnak tartotta a közbevegyülést.

Werbőczy hathatósan tiltakozott jogkörének ily megnyirbálása ellen; de a símamodorú főbasa azzal mentegetődzött, hogy ez az új szervezésből foly s tőle, ki a szultán kegyelméből egy hódított tartomány igazgatójává neveztetett, nem lehet követelni, hogy más formák szerint rendezze a kormányzatot, mint aminő az a többi hódított tartományoké.

- Nagyságod túlmegy jogkörén s azon nemzet iránti gyűlöletből, melynek egykor tagja volt, a szultán intézkedéseit kijátsza vagy felforgatja - szólt indulatosan Werbőczy.

- Jól tudom, hogy nagyságod e szempontból készít ellenem felterjesztést - válaszolá gúnyosan mosolyogva.

Werbőczy megdöbbsent, hallván, hogy ellensége ügyes kémjei által erről is értesítve van; de polgári bátorsága, mely a katonai vitézséggel tökéletesen egyenlő volt erélyben és határozottságban, hamar győzedelmeskedett elfogultságán.

- Igaz, nagyságos uram! én egy felterjesztésen dolgozom. Azonban az nincs egyének ellen intézve; mert még mostani helyzetemben is nem könnyen szállhatnék le odáig, hol a dolog helyett személyeket kellene feljelenem. Az ily foglalatosságot csekélyebb rangúak szokták üzni, még nagyságod udvarában is.

- Megvallom, nálam oly tekintélyes urak üzik ezt, mint aminő nagysádnál például Komjáthi Elemér, a még fiatal, de nagy befolyású titkár - jegyzé meg a főbasa.

- Remélem, nagysád nem fogja túrni, hogy stambuli levelezői hazafiságomat kétségbevonják s a török főméltóságokat úgy értesítsék, mintha én is a mostani jogtalan és tarthatatlan helyzetet pártolni tudnám.

- Alig hihetem, - szolt a főbasa, - hogy udvaromban oly tapasztalatlan egyének létezhessenek, kik nagyságod eljárásait e szempontból foghatnák fel. Ellenben attól tartok, nehogy közülök többen úgy vélekedjenek, mintha a helyzet nehézségeinek egyedüli oka Werbőczy István volna.

- Kegyelmességed, kormányzó úr! csakugyan tartana ettől? - kérdé Werbőczy különös hangnyomatot ejtve a végszavakra.

- Szándékosan használtam éppen e kifejezést; mert ha csakugyan nagyságod volna céljaink egyedüli gátja, akkor féltennem kellene a felelősség roppant súlyától. De az igazságnak tartozom annak bevallásával, hogy intézkedéseinknek valódi nehézsége éppen az, amelyet még az aldunai és görög tartományokban sem küzdhattünk le egészen. Bármily erőtlen tudniillik egy nemzet önállósága fenntartására, mégsem szeret meghódítottak tekinteni s bizonyos szívósággal bír az ellenszegülésben.

- Kivált midőn meg sem hódították - mondá Werbőczy.

- Azonban, - folytatá a basa, mellözve a közbeszótt észrevételt, - a kormányzásomra bízott tartományban kevesebb makacsságot tapasztalok, mint eleve képzeltem.

- Kíváncsian hallgatom az adatokat. Kegyeskedjék nagyságod néhányat azokból említeni.

- Miért ne? ha nagyságodnak vele kellemetlenséget nem okozok. A városok és nagyobb községek meg vannak elégedve, mert császári birtokká emeltem s ennél fogva oly széles önkormányzással ruháztattak fel, mintha megannyi kis államok volnának. Még a pallosjogot is gyakorolhatják, néhány eset kivételével.

- Vagy a fenntartott esetek számosabbak, mint nagyságod be akarja vallani vagy kormányzása alatt a bűnök mennyisége szaporodott; mert falkánként látom a Zulkifar uram törvénytelen ítélőszéke elébe tereltetni még a tisztos polgárokat is.

- Ezek többnyire magok fellebbezik a hozott ítéletet s mi csak könyörgéseiket teljesíthetjük.

- Ne gyanúsítsa nagyságod oly kíméletlenül azt a nemzetet, melyhez egykor tartozott.

A főbasa arca idegesebb kifejezést nyert, de az eddigi gúnyoros nyájassággal folytatá beszédét: - Hallotta-e kegyelmséged Hamzsa bégnek hírét?

- Aki nőket és hajadon leányokat rabol?

- Kérem, alku szerint viszi el az apáktól, a mostohaanyáktól, a közelebbi rokonoktól vagy magától a férjtől. A mi hitünk nem tiltja a soknejűséget - válaszolá a basa.

- Aki házakat borít lángba, csordákat és méneseket hajtat el.

- Csak a pártütöktől; mert nem tagadom, hogy az általam kormányzott hódoltságban helyenként békétlenkedők is laknak, kik az új viszonyokhoz még nem akarnak símulni.

- Aki hazánk egyik főnemesének uradalmát elfoglalta - folytató Werbőczy Hamzsa bég elleni kikeléseit.

- Ellenkezőleg, Hamzsa bég az uradalmat a győzhetetlen padisahtól katonai hűbérként nyerte s így annak élte fogytáig egyedül ő a jogos ura. Halála után más érdemes mozlím fog e sokat adózó birtokkal megjutalmaztatni. Mert nálunk a hűbér nem száll maradékra, mint nagyságotoknál. Mi nem a családot, de az érdemet jutalmazzuk. Tehát ez a Hamzsa bég - folytató a basa - magyarból lett renegát.

- Átok legyen új és régi nevén! - kiáltá Werbőczy.

- Az átkot nálunk Allah osztja s nem hiszem, hogy e fontos ügyben különös figyelemmel lenne a keresztyének óhajtságaira. Egyébiránt ne vitatkozzunk hitesszemei ügyekről. Én csak azért említém Hamzsa béget, hogy az ő legközelebbi hivatalos jelentéséből arról győzzem meg nagyságodat, hogy a meghódított tartományban nemcsak a községek, hanem a kis nemesség egy része is alkalmazkodni kezd az új rendszerhez. Hamzsa bég az ő kerületéből már ötven egytelkes nemest jelentett be, kik előjogos helyzetökről lemondva, hogy nyugalmasan élhessen közöttünk, a parasztadó fizetésére s a kadi hatósága alá tartozását önként és minden erőltetés nélkül kötelezték magokat.

- Az lehetetlen - erősíté Werbőczy.

A főbasa kikereste a magyarul írt levelet s megmutatá neki.

- Ha ez a neme az aljaskodásnak nem volna csak kivételes eset, akkor kérném az Istent, szólítson el még ma e nyomorult világból - sóhajtá Werbőczy elérzékenyülve.

- Nem óhajtanék nagyságodtól ily rögtön megválni - mondá Szolimán kétes mosollyal. - Noha, tevé hozzá, - mint hallom, már messze haladt azon érdekes emlékiratban, melyet nem tudom, mi úton a hatalmas padisah lába elébe szándékozik letéetni s mely által az új állapot jogtalanságát és tarthatatlanságát akarja bebizonyítani.

- Át vagyok hatva ily meggyőződéstől, jó uram! és csak ez tartja még fönn bennem az életet.

- E szerint tehát én minden törekvésemmel a nagyságod drága életét fenyegetem, - mondá a basa hangosan nevetve.

Midőn pedig a távozó Werbőczy a lépcsőkön lehaladva, díszhintójához közeledett, melyet a nyolc világosszürke és ezüstös szerszámú paripa vont, a basa az ablakon kitekintett s aztán visszafordulva, egyik biztos emberének mondá: - A magyar főbíró úgy-e most megint szaporította kíséretét?

- A mult héten még csak titkárja, a törvényszéki ülnök, Turgovics az alelnök, a városi hatóság némely tagjai és tizenkét fiatalember járdaltak a hintó előtt; utána pedig négy fegyveres hajdú lovagolt. Most már a henyébb polgárok és a pörlekedő felek is a menethez sorakoznak.

- Azt akarja észrevétni, hogy Budán csak két úr van: én és ő. Izend meg Hamzsa bégnek, hogy kétszáz spáhit küldjön hozzám kíséretül egy alaj-bég (alkapitány) vezérlete alatt. Ha jobbnak látja, maga is eljöhet. Szemre kell venni a titkárt, Komjáthi Elemért.

- Minden lépését lesik kémjeim s közülök többen vele barátságot kötöttek, mintha nem volna gyaur - szólt a basa hű embere.

- Ha irományokat akar küldeni Izabellához, Ferdinándhoz vagy Stambulba, szép móddal kerítsétek kézbe.

- Azon leszünk, nagyságos uram! De a titkár szemes és fortélyos fiatalember. A szíve tüzes, az esze hideg, nyelve kétélű, mint a kígyó és jobbra-balra jár.

- Azt érted, hogy több esze van, mint nektek?
- Allah adománya az elme is s úgy gondolom, hogy a titkár ámbár hitére nézve kutya, többet talált ez adományból kapni, mint egyenként a nagyságod hű rabjai.
- Ha tehát szép módon nem tudjátok, akkor vegyétek el tőle erővel az irományokat.
- S megölhetjük-e, mihelyt védelmezi magát?
- Annyit fecsegsz, mintha nem mozlím, hanem gyaur volnál. Izend meg Hamzsa bégnek, hogy okvetlenül személyesen jöjjön el.

*

Turgovics, mint szokás volt, a palotából hazakísérvén Werbőczyt, bement hozzá, a teendőkről beszélni.

- Istennek hála, - szólt sötét arccal és vontatott hangon, - ma két óráig elhúzhatjuk az ülést, de a jövő hét igen meddő fog lenni.
- Fog akadni addig tárgy, melyről ítélhessünk - biztatá Werbőczy.
- Nem remélem, ha a zsidók ki nem segítenek: azonban ezek is félvén a törökök neheztelésétől, a rabbi közbenjárásával egyezkednek ki.
- Kegyelmed, Turgovics uram! roppant pesszimista; mindent sötét szemüveggel néz. Van még a hódoltságos megyékben elég bátorszívű nemes, ki a magyar törvényt védelmezi s dacára a fenyegetéseknek, igazságszolgáltatás végett hozzánk fog folyamodni.
- De, nagyságos uram! Hamzsa bég útjokat állja s vagy lovaskatonáival hazaterelteti őket vagy még ki is fosztja.
- Megkötöm én a koszorúját annak a pórlázító Sertoriusnak - fenyegetődzék Werbőczy.
- Ha nagyságod Hamzsa béget megbuktatja is, a mi elhagyott állapotunk magából az új rendszerből foly s lényegesen nem javulhat. Fiatalkoromból emlékszem, hogy egy híres tudós vagy mint sokan hívék, egy híres varázsló, azt állította, hogy a levegőt ki tudja húzni és a zárt edényben csak az üres tér marad. Állítása bizonyításául nagy üvegpalackokba madarakat tett be, s azok előbb vígan repdestek, de rendre fogyni kezdé lélekzetük, fulladoztak s eszmélet nélkül buktak el. Most nekem mindig eszembe jut e varázslat s úgy képelem, hogy mi Budavarában ily palackokba fojtott madarak vagyunk, kik máris nehezen tudunk lélekzeni s néhány hét alatt aligha ki nem fogyunk minden levegőből.
- Kegyelmed elvesztette a hitét a gondviselésben, - szólt Werbőczy benső sajnálkozással. - Én nem azzal fárasztom eszemet, hogy mentől több okot találjon a kétségbeesésre. Szívem remélni akar s könnyekbe lábbadt szemeim a bánat sűrű fátyolán át is a távolból mindig csillámlani vélik elszórt sugarait a szebb jövőndőnek. Hinni szeretem, hogy Emlékiratom magát a szultánt is meg fogja győzni helyzetünknek jogtalanságáról és veszélyei felől.
- S kész-e már a nagyságod emlékirata?
- A jövő hét végével befejezem.
- És hosszú-e?
- Középvastagságú könyvet tenne.
- Hiszi-e nagyságod, hogy a szultán, ki örökké háborúzik, nyugodtan végigolvassa azt?
- Hogyne, midőn egyike kelet legtudósabb férfiainak.

- S ha el fogja olvasni, vajjon lemond-e a hódítás jogáról? Megtagadja-e Budán azt, amit három földrészen vaskövetkezetességgel űz?

- Hát kegyelmed, Turgovics uram! hódítási jogról beszél? - szólt neheztelőleg Werbőczy.

- Nem én, nagyságos úr! de a budai basa.

- Éppen abban áll ez a hazaáruló Catilinának, e rabló Clodiusnak, e közpénzeket sikkasztó Verresnek a legnagyobb bűne. A hódításra legyőzött ellenség kell. Mi a szultán szövetségesei voltunk s vele együtt küzdöttünk a közös ellenséggel. Hogy lehet itt csak gondolni hódításra? Ezt belátta maga a szultán s ünnepélyesen aláírt diploma által biztosította Izabella királynét, hogy Budát és országunk egy részét csak azért szállatja meg katonasággal, mert így könnyebben tudja oltalmazni Ferdinánd ellen. Vagy talán nem ekként hangzott a pecsétes oklevél? s nem kötötte-e le általa a szultán magát, hogy az ideiglenesen megszállott részeket csorbítatlanul vissza fogja bocsátani, mihelyt Zsigmond őfelsége a teljes kort eléri?

- Tagadhatatlanul ez áll, nagyságos uram, a diplomában; de a budai basa az ünnepélyes tényre hivatkozik, midőn a szultán a Boldogasszony német templomának közepére trónt építtetett s arra leülvén, e templomot az izlam babonájára felszentelé.

- Mi közünk templomszenteléshez vagy igazán szólva a megszenteltetéshez, a visszakövetelésen kívül?

- De a basa azt mondja, hogyha egy tartomány fővárosában a székesegyház közepére a szultán trónt építtet s arra leül, ez ünnepélyes ténnyel a fővárost és egész tartományt nemcsak hódítottak nyilatkoztatja ki: hanem egyszersmind azt át is engedi Ozmán utódainak, mint kalifáknak és az izlam hitnek, még pedig oly esküvel és kikötéssel, hogy ezen átengedést soha meg nem másíthatja, sőt a próféta zászlájának hordozásával s az utolsó vércseppig védelmezni és fenntartani köteles. A basa szerint a templomszenteléssel kihirdetett hódítás ellen még elévülési jog sincs.

- Kegyelmed, mint tudós, talán csak feléri eszével, hogy ami nem a szultáné azt a szultán el nem ajándékozhatja.

- Jól értem én azt, nagyságos uram! de, fájdalom! soha egy török basa sem fogja érteni, s mindenik jogcímként hivatkozni fog szeptember hónap azon ránk nézve örökre gyászos emlékű napjára, melyben a szultán a Boldogasszony templomának közepén a trónra leült.

- Ne hígyje. Csak buktathassam meg a mi Catilinánkat, utódja nem fog többé oly veszélyes útra lépni, melyen egyik már a nyakát törte.

- S talán nagyságod emlékiratának egy része a főbasát vádolja?

- Két harmada tisztán gravaminalis természetű, s csak az eleje tárgyalja magát a hódítás kérdését.

- S nagyságod, mint nyíltszívű magyar főúr, úgy-e meg is mondta a basának, hogy a szultánnál be fogja vádolni? - kérdé Turgovics.

Werbőczy méltóságteljes hangon válaszolt: - Midőn a nemzetnek a rossz rendszer és a hatalommal visszaélő hivatalnokok által okozott sérelmeit terjesztem elő, akkor szigorúan csak kötelességemet teljesítem.

- Kétségkívül. De vajjon a főbasa nem fogja-e útját állani ily fölterjesztésnek?

- Nem meri elfogni a szultánhoz indítandó futárjaimat. Én vele egyenlőrangú vagyok.

- A főbasa e részben is ellenkező nézetben van. És innen magyarázható az a hír, hogy neheztel nagyságod számos kísérete miatt.
  - Még többel fogom magam körülvenni. Megvállik, melyikünk lesz kénytelen engedni.
  - Nagyságodnak csak egy embere van, ki törökül tud, s ki által a szultánnal megértheti a nemzet sérelmeit.
  - Igaz, de az egész irodánál többet ér, - válaszolá Werbőczy.
  - De hátha e kitűnő ifjú véletlenül meghalna.
  - Hisz talán csak nem hiszi, hogy a basa titkáromat orozva gyilkoltassa meg.
  - Nagyságos uram! én még azt sem tartom lehetetlennek, hogy mindnyájunkat kardra hányjanak.
  - Hagyjon föl már valahára kegyelmed e sötét világnézettel, mely minden erélyt elől s végre még bennem is megtántorítaná a hitet.
  - Oltalmazza az Isten nagyságod optimismusát, - szolt Turgovics, - hogy legyen, ki a levett harangok, a széttört kereszttek, a feldúlt koporsók és összerombolt síremlékek városában oly igéket hirdessen, melyektől fülünk rég elszokott.
  - Ha a szultán emlékiratomra kedvező választ nem ad, a rám ruházott méltóságot tüstént le fogom tenni, s hazámból kibujdosom.
- Volt valami szokatlan és bánatos a Werbőczy hangjában, mely ha nem is csüggedést, legalább kételyt és aggodalmakat árult el, de Turgovics keserű mosolyából kitűnt, hogy még ezt is optimizmusnak tartja.
- Azonban szó nélkül távozott.
- Werbőczy pedig kiizent Elemérnek, hogy ma már szabad ideje van, mert csak holnap fogják az emlékiratot folytatni.
- Kedvesebb meglepetés alig érhetne volna Elemért.
- Tüstént nyergeltetett, és a csinos és keleti eredetű paripán, melyet védnökétől nyert ajándékba, kardosan és forgós süveggel kilovagolt.
- Szerette bizonyos negéddel viselni magát a törökök ellenében, kik minden magyar fegyverét elkobozták; azonban Werbőczy magas helyzete miatt Elemér dacát túrni voltak kénytelenek.
- A holt városban egyedül ő képviselte a pezsgő, a hivatását érző és jogait követelő életet.
- Amint keselyszürkéjét a bécsi kapu alatt tomboltatta, török ismerőseivel találkozott, kik a barátság örve alatt leskődtek utána.
- Tudta, hányadán van velök, s bizonyos pajkos kéjt érzett, ha tévútra vezette őket vagy tréfáival bosszantá.
- A Belvárosban kellemesb arcok vártak rá. A visszavonultság divattá vált szabályait megtörve, igen csinos szőke- és feketefürtű alakok jelentek meg az ablakok előtt. Egyik történetesen a virágát öntöze, a másik a függönyökön talált igazítani valót, a harmadik, homályosnak vélvén a szobát, hímzőkeretét éppen oda helyezé, honnan lehetetlen volt a deli lovagot észre nem venni, s bókját egy bátorító vagy személyes mosollyal nem viszonzani.

Elemér a gyászoló városban egyetlen lovag, s ha daliás idők volnának is, még a legkitűnőbb körben sem lévén könnyen legyőzhető, akár férfiasságban, akár szépségben; természetes volt, hogy a fiatal budai nők és leánykák nevezetes részének valódi eszményképévé dicsőült át, s megjelenése mindig nagy hatást gerjesztett.

Tagadhatatlanul hízelgett hiúságának e kitüntetés, s bár Dora még gyakran jutott eszébe, nem vala érzéketlen a budai szépségek hódító kecasei iránt.

S most is lehangolt volt, ha a szokott ablakoknál nem látta a szokott kedves arcokat, s mosolya egy pár alkalmi bókkal el nem maradt azon deli alakok üdvözlésekor, kik az őszi virágokat pontosan ápolták, s bár az ebéd ideje közelgett, még néhány percet az ablak előtt hímzésnek, hurkolásnak s más női munkáknak szenteltek.

Midőn a Szent György-téren áthaladva a Turgovics házához ért, szemét az ablakra veté, bár bizonyos volt, hogy ott senkit sem üdvözölhet, s aztán lovát gyorsabb ügetésre buzdítván, így okoskodott: - Mily kár, hogy e szerencsétlen városban annyi szép szem és arc fog a soha el nem ért vagy hamar elvesztett boldogság után epedni! A török hárem vagy az észre nem vétetés: ez a két sark, mely körül forog sorsunk. Csak a homályos helyzet vagy a szégyen közt választhatnak. Pedig mennyi deli, mennyi igézetes lény lakik e komor és zárt épületekben. Közöttük végre is legszebb a Turgovics lánya. De az nem megy az ablakhoz semmi női munkával. Mit is tudna a kis tündér ott dolgozni, ha drága könnyeit nem fűzheti gyöngy-sorokba, hogy a legfényesebb királyi ékességgé varázsolja át. Ha Buda ronda török fészek helyett még most is magyar főváros volna, akkor a béke idején, mint Mátyás király alatt, vitézi gyakorlatok és harcjátékok tartatnának. Én is részt vennék bennök lándzsával vagy magánviadalban karddal. De előbb óvatosan bevárnám, hogy valamely lovag a Turgovics leányának színét tűzze mellére; akkor kihirdetném, hogy azzal én lándzsát fogok törni, ki nem Deák Dorát tartja az ország legszebb hajadonának. Nem kétlem, a Turgovics kisasszony választottja fogná a kesztyűt ellenem fölvenni, s minek tagadnám, e kis tündér a maga nemében talán egy kevéssé szebb is Doránál; de nekem végtére is Dora tetszik leginkább. Hasztalan ábránd! - sóhajta Elemér, mintegy saját magát akarva rendreutasítani. - Balga fiatalember, hogy tudnál te a török városban akkora hírre-névre szert tenni, mely a Deákék családbüszkeségét kielégítse. Dora férjhez megy valamelyik szomszéd úrfihoz, s a Turgovics leánya, miután Budára egy-egy lovag csak rabul hurcoltatik be, jobb kérők nem létében singes kereskedőnek, fegyverkovácsnak vagy városi irnoknak adja kezét, ki a török kíváncsiság elől udvarszobába zárja, és szeretet helyett kulccsal és lakattal őrzí. Jámbor barátom! ne álmodozzál tehát tornákról, dicsőségről és a delnök szalagjainak mellede tűzéséről! Irkálj, mulass és feledj.

Elemér ily éppen nem lélekemelő elmélkedések közt haladt el János diák laka előtt. Betérnék hozzá, gondolá, de ismét azt fogja tudakolni, hogy a szultánhoz küldendő sérelmek közé beiktattuk-e azt a lábrúgást, mely mellett a janicsárok a börtönből szabadon bocsátották. Amióta törvényszéki ülnök lett, ismét sajgani kezd hátulja a nemesi oklevelén ejtett sértés miatt. Jobb lesz tehát a tárgyalást kikerülni.

Ezzel Elemér a Dunaparton lefelé kezdett lovagolni, s kedélye, amint a végső ház is hátramaradt, visszanyerte egész derűtségét.

A bő esőzések miatt megáradt Dunán csolnakok és nehéz kompok eveztek. A hullámok fölött halászmadarak keringtek, s közéjük néhány kócsag tévedt, a Csepelsziget felé húzódva. Elemér a Gellért ormairól az átelleni partokra vivén tekintetét, az ama félhomályba burkolt fokon pihent meg, hol Podmaniczky naszádját elfoglalva, Barnabással együtt eveztek a még akkor szabad Buda városába.

Mily idő, s mennyi keserű és kiábrándító tapasztalással megterhelve.

- Sehoggy sem tudok Barnabás nyomára akadni, pedig már elég váltságdíj van kezemben - sóhajta Elemér. - Nem kellett volna őt a börtönben s bős álmai közt hagynom. Ragaszkodott hozzám, s úgy fordultak a dolgok, hogy kevesebb embergyűlölet mellett is csalónak s albarátnak kénytelen tartani. S ment vagyok-e az önvádtól? Nem fátyolozta-e be elmémet a Dora neve, és nem tette-e igazságtalanná az a félelem, hogyha Barnabás Deákékhoz vissza-küldetik, nevetséges szenvedélyével Dorának sok keserüséget okozhat. Nem kellett volna nélküle és adott szavam ellenére a börtönt elhagynom; úgy is hamar kiváltott volna mindkettőnkét Werbőczy, annyira reá volt szorulva. Isten látja, hogy magammal is kicserélném a töröktől Barnabást, csakhogy ne hígyen csalónak. Életem legsötétebb oldala a könnyelműség, melyre a rosszul palástolt szerelem csábított.

Midőn Elemér e kedvetlen behatásoknak alá volt vetve, egy csolnakot vett észre, mely megfordítva irányát, hirtelen lefelé kezdett evezni.

Ezt kendőlobogtatás követé.

Elemér a hatevezős járműben egy urat látott ülni, ki feléje integetett, s kiben végtére a pesti városbíróra ismert.

- Éppen az ifjú urat akartam meglátogatni.

- S minek köszönhetem e szerencsét?

- A szerencsétlenségnek, melyet egyébiránt még más névvel is lehetne nevezni. Tetszik emlékezni, hogy aklomban tartattam két lovat, egyik csak tizenöt markos almásszürke volt, de jóvérű tüzes állat; a másik tizenhat markot is meghaladta, de megvagdalt hátulsó lábait sok költséggel kellett gyógyítani.

- S a költség nem térült meg?

- Nem arról van szó, uram! Hanem a két ló kegyelmed által áruba bocsáttatott.

- S talán igen drágán vásároltatott meg?

- Nem arról van szó, uram!

- Miről tehát?

- Csak arról, hogy a nagyobbik lovat tulajdonkép az üllői kapu mellett egy kovács vette meg, s most tőlem követeli árát, noha az a kegyelmed zsebébe ment.

- Természetesen, miután a bíró úrnál csak gyógyítás végett volt.

- De kérem alássan, éppen az a kérdés, hogy ki fizeti már vissza a ló árát?

- Hát miért kell visszafizetni?

- S ha csak visszafizetni kellene? De hát még a többi bajt és veszedelmet ki fogja magára venni?

- Beszéljen az úr világosabban.

- Semmi sem könnyebb, mint világosan beszélnem, ha azzal minden el van intézve. A kovács nemcsak lovakat patkolt, de mint ügyeskező és értelmes mesterember fegyvereket is készített, melyek a lovagok számára elég csinosak nem voltak ugyan, de a közkatonák bizvást használhatták. Most török világ lévén, a spahik számára kellett eladni minden készletét; pénzt azonban nem kapott, csak ígéretet. Végre megunta a várakozást, s felszerelve a tizenhat markost, Hamzsa bég ő nagyságához utazott a pénz felhajtása végett. Ő nagysága gorombán fogadá s mondá, hogy a talpát megvereti a drága és rossz kardok miatt. Mi jámbor polgárok

nem szoktunk a bothoz, s testünknek egy pontját se tartjuk oly csekély fontosságúnak, hogy az ütlegekre minden aggodalom nélkül átengedhessük. Ennélfogva a szegény kovács készítményeiért fele árral megelégtült, s nyakra-főre sietett, hogy a tizenhat markosra ülhessen. De midőn már a kengyelben volt a lába, a poroszlók üstökön ragadták, s bevonszolák Hamzsa bég ő nagyságához, ki mérgesen kérde: - Honnan loptad ezt a lovat? - A boldogtalan kovács végre nekibátorodva válaszolá: - Én nem vagyok tolvaj, nagyságos uram! s engem ily undok bűnnel még senki sem vádolt. A lovat a városbíró aklából vásároltam készpénzen. - Ekkor Hamzsa bég ő nagysága így szólt: - Tehát városbírátok tolvaj, s mihelyt Pestre rándulok, okvetlenül fel fogom akasztani. - A szegény kovács menteni kezdett engem, aminek következése az volt, hogy a pandurok a nyeret minden szerszámostul hátára kötötték, a lovat pedig Hamzsa bég aklába hajtották, s még azonkívül egy spahi utána kiáltá, hogyha a lóhoz tartozó igazi nyeret vissza nem küldi, akkor egész műhelyét harács alá vetik. Már most ifjú úr! - folytatá a városbíró, - ki fizeti meg a ló árát? ki vállalja el az ellenem intézett fenyegetést, nem is szólva a nyeregről, mely történetesen még a kovácsnál van, s csak az ára nincs?

- A ló egy ismerősömé volt, ki török fogságba esett - válaszolá Elemér. - Saját lovamat is az övével együtt eladtam, hogy váltságdíját előállíthassam. Pártfogóm, Werbőczy István ő kegyelmessége, saját pénzével toldá meg a hihetőleg még hiányzó öszletet, s az egész pénz készen áll, csak a fogolynak nem akadtunk még nyomába. Én ezennel visszafizetem a bíró uramnak a ló és nyereg árát, s remélem, hogy a hópénzemből kipótolhatom az ezáltal okozott hiányt; csak azt sajnálnám, ha az egyén, kiért véduram és én tetemes áldozatot hozunk, az a spahi volna, ki a nyeret a kovács hátára köttette. Ami Hamzsa béget illeti, tessék őt csak egyenesen hozzám utasítani, megmondván, hogyha nem közönséges zsvány és gyáva ember, akkor oly helyen, hol magánosan leszünk, megpróbálhatjuk akár kardunkat, akár lándzsánkat.

A városbíró megköszönte a kezébe számlált pénzt, de nem ígéré, hogy a rettenetes Hamzsa bégnek szó szerént el tudja mondani az ifjú úr üzenetét.

- Majd talállok én hát kegyelmednél jobb emlékezetű férfiúra - szólt Elemér megsarkantyúzva lovát.

S vajjon az ügető, a száguldó ló, míg patkója szikrákat csalt a kövekből, amíg zablájáról foszlott a tajték, gyorsasága által megmenthette-e a rajta ülőt csak egytől is azon gondok és vádak közül, melyek körülfogták és üldözék!

- Szenny, szenny esett nevemre, vád, keserű vád égeti, szorítja össze belsőmet! gondolá Elemér saját magától megborzadva. Könnyelmű lépésem, mely szószegéssel párosult, bős ember-gyűlöletébe visszasülyeszté Barnabást, s ő bosszútól elragadtatva levetkezé hitét, mint közönséges spahi gyujtogat, foszt, őrzöngéseire tárgyakat keres, melyeket lerombolhasson. És még mi által nem nyert ösztönt, hogy az aljasságra törjön? Ha a beteg vagy haldokló nő feje alól kiragadja a vánkost, ha az arának lemetszi újját, hogy a jegygyűrűt könnyebben vonhassa le, s ha templomaink szent képeit izzó tűzre dobja, hogy egy szemernyi aranyat vagy ezüstöt olvaszthasson ki belőlök: nem fogja-e kéjittasan kiabálni: miért cselekedném másképp: hisz aki az erkölcsi szempontokat akarta velem megértetni, azzal magyarázta meg a becsületességet, hogy ellopta lovamat. S hiába válaszolnám, hogy váltságdíjának kiegészítésére adtam el, mert nem tiltakozott-e börtönében éppen ez ellen? S mit használ neki minden váltság, ha Mahomed hitére térvén, többé ki nem váltható, s mint lovas közkatoná addig fog gyujtogatni és gyilkolni, míg meg nem öletik. Ez a sorsa; ez amit nagy részben az én megfontolatlan eljárásomnak köszönhet.

Valóban bős és csüggesztő eszmékkal volt terhelve a lég, melyet Elemér beszívott, s minden tárgy, melyre szemét veté.

E ködön végre átsillant egy sugára a reménynek.

De hátha a spahi utoljára sem Barnabás: ily kecses ötlet lobbant át Elemér agyán, de hamar eloltá azt a szigorú logika.

A lóra nem ismerhetett rá más, csak Barnabás: ez tény. Következőleg vagy a spahinak kell Barnabásnak lenni, vagy magának Hamzsa bégnek. Ámde még csak alajbég - százados - sem lehet az, ki a háborúban levágott több ellenség fejét vagy nyelvét nem mutathatja fel vitézségének bizonyítványául. Egy kerület kormányzójának, s pedig Hamzsa ily ranggal bíró bég, még a személyes vitézség próbáin kívül vezéri tehetséggel is kell bírnia vagy rendkívüli érdem által fedni be katonai érdemeinek hiányát. Ámde Barnabás egy ellenséget sem vághatott le, minthogy fogsága után nem volt háború. Tehát okvetlenül ő a spahi.

Elemér soha szerencsétlenebbül nem érzé magát, mint azon percben, midőn ily megállapodáshoz jutott, s midőn száguldó lova Werbőczy épületéhez kanyarult be.

Még holnap Hamzsa béghez megyek, ha soha onnan élve visszatérni sem fognék is. Elé-hivatom a spahit, átadom neki a váltságra szánt pénzt, elbeszélem mentségemet és azután...
...ah! azután, hadd történjék bármi!

Ily kalandori, ily veszélyes, de nemes szándékkal pattant le lováról, s midőn a lépcsőhöz ért, Werbőczyvel találkozott, ki a főterem ajtaját éppen akkor nyitá föl és szokatlanul élénken szólott vissza: - Tálaljatok hamar! öcsém Elemér, - mond most Werbőczy a titkánya felé fordulva, - mihelyt étvágyad kielégíted, nem is várva be az asztal végét, készülj hosszabb útra. Mezőtúrra kell indulnod, még pedig...

Elemér, ki éppen Barnabás ügyében merész tervektől volt áthatva, szokása ellenére félbeszakítván védurának beszédét, a külső alázat, de egyszersmind az eltökélt szándék vegyületével szólt:

- Én nagyságodtól szintén egy rövid kirándulásra lettem volna bátor engedélyért esdekleni.

- Majd ha visszatérsz, öcsém! s ha az *Emlékiratot* bevégeztük - válaszolá Werbőczy. - Mezőtúrra kell sietned, hogy Deák Dániel rokonomat családotól és vele utazó Csapi Andrásné nagyasszonyomat biztos őrizet mellett hozzám kísérd.

Elemérré nézve e hír oly véletlen volt, mintha egy meteorkő hullott volna lába elébe, és oly büvölésig kedves volt, mintha a hetedik égbe emelve az égitestek zenéjét hallaná, s el nem palástolható zavar közt mondá, hogy készen áll a parancsot teljesíteni.

Werbőczy e zavart balra magyarázta, s rendeletének indokolásához kezdett: - Hiszem, öcsém, hogy te fontos magánügyben akartál távozási engedélyt kérni, de az, hogy rokonaim általad kísértessenek Budavárra, a közdolgokkal áll szoros összeköttetésben. Tudod, amióta a törökök, minket rászedve, a Tiszáig országunk szerencsétlen részének tetteges uraivá lettek, e helyeken a közlekedés teljességgel nem biztos. Portyázók s harambasák fosztogatnak szanaszét s ennél fogva tisztelt rokonoknak, Deák Dániel uramnak bölcs belátását tanúsítja az, hogy Mezőtúrról levelet küldött, melyben odaérkezését jelentve, megkért, hogy miután látogatásomra jött, eszközölnék a főbasától számára pecsétes útlevelet és illő kíséretet. De zászlósúri hivatalom nem engedi annak elismerését, hogy udvaromban fegyveres népet ne tarthassak és azt fedezetül ne küldözhessem akárhová. Aztán, miután a főbasával személyes viszonyom éppen nem kielégítő, alkalmatlan és lealázó volna rám nézve, bármi szívességet kérni tőle. Ennél fogva fiam, vedd magadhoz fegyveres népemet, kikhez a várostól is néhány hajdú csatlakozik, a díszhintómban hozd hozzám nagyrabecsült rokonaimat. Kellemes késő öszünk van, s ha ma korán indulsz és a szép éj egy részét nem hagyod használatlanul, harmad-

napon Budán lehettek. Áldásom kísérjen, s ha a szükség úgy hozza, forgasd vitézül kardodat. Most pedig ülünk asztalhoz.

Elemér kétségbe volt esve a hosszú ebéd miatt, de egyszersmind elragadtatott azon fényes és szemkápráztató reménytől, hogy talán még életét is kockáztathatja Doráért.

Ki álmodhatott volna ekkora szerencséről!

Mihelyt az első ételfogáson túlestek, fölkelt s gyorsan végzé az úti készületeket. Még csak a városhajdúk késtek, de már azok is eljöttek. Még csak a lomha díszkocsin van rendezni való, de már a kocsis és fullajtár a nyeregben ülnek; még csak az ebédjét végzett Werbőczy ad némi utasításokat, de már az is kezével búcsút int; még csak János diák kíván a kapunál szerencsés utat, s még csak a történetesen az utcára tévedt borbély forgatja a levegőben kalapját; még csak az előre megrendelt hajó úszik lassú méltósággal és henye időpazarlással a Dunán, de már az is kivetíti kötelét a partra, s végre valahára szabadon és kellő gyorsasággal lehet haladni Mezőtúr, azon nevezetes helység felé, mely már Izabella királyné birtokához tartozik, a szabad Magyarország meg nem hódított része, s azzal alapította meg hírét, ha nem is a krónikákban, de Elemér képzelődésében, hogy utcaporait a Turgovics leányánál is most százszor szebb Dora piciny papucsá tapodja.

A papucs hasonlíthatatlan, s hordozója isteni lény; ámde, milyen lesz az óhajtott rettegett találkozás: oly mélységes talány ez, mely Elemér figyelmét a kultárgyaktól elvonja, s ő köszön, szóval, kézintéssel, s csinos hajlongással azon utasoknak, kik kalapot emeltek; de arról már nem mindig tudna számot adni, hogy ismerősei-e vagy csak udvarias egyének? Láthatott kontyos komoly törököket, s fürgé spahikat is; de mi köze hozzájuk, míg ellenséges szándékot nem mutatnak? Gondolatai csak akkor szakadnak félbe, midőn szükséges intézkedéseket kell tenni. Amiről ő álmodott, amit éles elmével taglalt, amibe merész képzelődéssel, mint sodró örvénybe belemerült, azok ránk nézve igen útszéli, de reá nézve ritka és fontos kérdések voltak, melyeket a szerelem kétkedő és hívő dialektikája jobbra döntött el. A féltékenység, mely a szerelemnek mindig hű árnyéka, s még a délponton sem enyészik el egy percig is, megbotránkozott Csapi Andrásné nagyasszonyom nevében. Ki lehet ez az úrnő, s vajjon nem címezi-e Deák Dániel uram napamasszonyának? Közeli viszonyban kell a családdal lennie, hogy együtt utazik. Kétségkívül Dora nem maradhat örökre hajadon s a leányok érzése, mint a hold változó, és nem indul-e már ötödikszor fogyásnak a hold azon éj óta, midőn Dorka néne távozásra buzdító szavaiból az tűnt ki, hogy Dora szíve nem idegen érzelmeim viszonzásától? S vajjon ily hosszas idő óta nem változott-e meg a szép tündér hajlama, melyet addig sem árult el semmi biztató jel, s annál kevésbé bármi kitörő érzés? Ily okoskodásokkal gyötré Elemért a féltékenység, s utoljára is kétségtelen tényként tűnt föl, hogy Csapi Andrásné idegen neve nem jó előjel, sőt a legkomolyabb aggodalmakra nyit széles tért... Ah! mit is töröm fejemet is találgatásokkal: nem voltam-e török fogoly, ki a váltságdíjban szolgáltam Deákékat is, és nem büszkék ők családjokra? Mit használ nekem, hogy Werbőczy most Turgovicsnál, sőt az egész törvényszéknél fontosabb egyénnek tart; ha végtére is csak íródiák vagyok s híreim egy kivételes, de magában nem fontos tulajdonon épül, hogy törökre fordítani jól tudok, s egy barbár nyelvet sajátommá tettem? Ezért bizony nincs miért a családgógból lealkudni! Dora várkisasszony; én lantos és íródiák. Minek üzni tovább e kérdést!

E tanácsokat adta Elemérnek a józan okosság. Ellenben szíve, mely kalandra vágyott, nem zárta ki még azt a reményt, hogy Mezőtúrtól Budáig sok alkalom nyílhatik vagy bámulatra ragadó vitézséggel megmenteni Dorát, vagy sebekkel halmozva érette és lába előtt halni meg.

Minthogy pedig a veszély és dicsőség még csak az álmok országában él; a találkozás ellenben kétségtelen és közeli: ennél fogva Elemér pontosan kiszámította, mily tisztelettel és mily visszatartózkodással fogja magát viselni egyfelől Deák uram és Csapi Andrásné nagyasszonyom, másfelől Dora kisasszony irányában.

E fontos tárgy két egész napját foglalta el, s midőn Mezőtúrra ért, látta, hogy kútba esett egész terve. Mert Dani bácsi, ki Elemért a török fogságból megmenteni jött, most, midőn véletlenül meglátta, könnyek közt nyakába borult, föllármázta az egész házat, hogy csődüljenek össze, mert itt van a lantos: Dora, az érzéseim uralkodni szokott leány, pirossá lőn s szemérmes szemeit a földre süté, s midőn kezét Elemérnek nyujtá, a túlboldog ifjú még azt is észrevenni vélte, hogy a kedves kis kéz talán reszket. Végre előtipegett az úttól megroncsolt Csapi Andrásné; s abban a lantos Dorka nénire ismert, csakhogy ami érzéseit illeti, kicserélt és megjavított alakban. Dorka sírt és megölelé azon ifjút, kit a háztól az idegenbe, a széles világba küldött.

Elemér már nem is hitte, hogy a földön van. Azonban kevés idő múlva alkalma volt a derült ég magasságából valamivel ködösebb helyre szállani le; mert Dorka félrevonta őt, Barnabásról kezdett tudakozni. Elemér, hogy a vénasszonyt szerencsétlenné ne tegye, elbeszélé, miként Barnabással együtt jött Budára és szerencsés volt ennek, sok viszontagság után, a ragaszkodását is megnyerni. Dorka csóválta fejét, s nem bírta e csodát elhinni. Midőn hallá, hogy együtt jutottak fogságba, de nem együtt tértek haza: aggodalma iszonyú arányban növekedett, s csak akkor csillapult, midőn Elemér szavát köté le, hogy mihelyt a tisztelt családot Werbőczyékhez vezetí, tüstént Hamzsa béghez megy a váltságdíjjal és hazahozza Barnabást.

- Miért mondjam neki, hogy oroszlán barlangjába megyek, honnan kevés nyom vezet vissza, s hogy unokaöccse spahivá lett, kit ha a zászló alól el is szöktethetek, duggatni és biztos helyre vinni a legkockázatosabb feladat lenne! Meg fogom kísértetni, ha ezer halált kellene is szenvednem.

Ez eltökélés fölmagasztalá, s a kedélyhangulatok természetes ellentéteinél fogva oly szilajjá, víggá és mulattatóvá tevé, hogy Deák Dániel uram sem akart még éjfélkor is aludni menni s hajnalig elhallgatta volna Elemér útikalandjait, amiken átesett és azon szomorú vagy nevetéséges viszonyok rajzát, melyek közt Budára érkezésével be fog vezetettetni. Midőn a királyné és a haza sorsán könnyei ősz bajuszára csordultak, midőn a legfeszültebb részvétellel kísérte Elemért a török fogságba, midőn Zulkifar modorának humorisztikus előadása által a nevetéstől alig menekült, midőn Turgovics sorsa a velőig megrázta: végre is azon vigasztalással ment aludni, hogy legalább nagy rokona mégsem zsidóbíró, mint a rágalmazó nyelv terjesztgeti.

Dora határtalanul boldog volt s egy egész élet szenvedéséért sem hitte volna drága áron vásároltnak azon néhány órát, melynek kibeszélhetlen édjé keblét feszítette, s nem szűnt meg a késő éji szenderbe is a tündérvilág legbűvösebb képeit szőni.

*

Midőn reggel útrakeltek, velök együtt indult a Tisza felé néhány spahi. Elemér egészen el lévén magával foglalva, csak a hidasnál jutott eszébe, hogy mit kereshet a török lovasság Izabella királyné országában?

Kérdést intéze tehát hozzájuk, s nagy csodálkozására arról értesült, mikép a budai főbasától küldött kíséretet alkotják, s bár tiszteletteljes távolságban, folyvást követték a magyar főkadi díszhintáját, s az illető hatóságtól is engedélyt nyertek arra, hogy Izabella királyné birtokaiba beléphessenek. Mert, mint mondák, haramiákkal tömve a vidék s nekik szigorúan meg volt parancsolva a főkadi rokonait szemök fényeként oltalmazni.

Nagy előzékenység lehetett a basa részéről, de megdöbbenő mindentudóságot árult el. Elemér ezt mélyen érzé, s hogy a lehangoló eszméktől meneküljön, Dorához tért vissza. Néhány szó a kedves ajakról kiemelte szellemét a ködös, nyomasztó légkörből s a kéj és ábránd verőfényes égálgába ragadta.

Utazás közben, kivált ha az napokig tart, a fiatal szivek hamar jöhetnek tisztába magokkal és egymás iránt. S nem vagyunk túlmerészek, ha föl tesszük, hogy mielőtt karavánunk Buda hegy ormait megpillantotta, Elemér és Dora titkaikat idegen kíváncsiságtól védhették; de magok közt már kevés új vallomásokkal szaporíthatták: ámbár az ismétlések is csak oly kimondhatatlan varázssal bírtak előttök, mint maga az első közlés, mely meglepő volt, s mégis rég bevallott érzelmekről látszott a leplet levonni.

Budára, a királyné távozása óta, úri vendég csak békétől terhelve jött; nem csoda tehát, hogy a díszhintóban és nagy kísérettel megjelenőket minden ablakból és kapuból nézték, s a hímzóráma, a virágcserepek és függönyök mögül mindazon kecses nők és leányok kitekintettek, kik lopvást szokták Elemér bókját elfogadni vagy megelőzni. De a szép ifjú most a házak helyett a kocsi volt elfoglalva, s még a Turgovics ablaka felé sem fordítá szemét.

Werbőczy Elemér távozása óta folyvást íróasztala mellett ült, s emlékiratában a főbasa törvénytelen lépéseit oly éles kritikával taglálá, s az egész rendszer tarthatatlanságát oly elragadó ékesszólással bizonyítá be, hogy maga is csodálkozott az erélyen és átlátszóságon, mely munkáját eddigi legsikerültebb dolgozatai fölébe emelé.

Mint rendszeres és tudós férfiú a befejezésben az egész mű tartalmát rövid tételekben akarta ismételni, hogy a szultán, ha valahol ellankadt volna figyelme, a sérelmek és jogbitorlás egész gazdag terét még egyszer áttekinthesse.

A befejezéshez már hozzá is fogott Werbőczy, midőn jelentették, hogy rokonai érkeznek.

Sietett tehát a tornácra.

Dani bácsi a nagy emberek fajából általán keveset ismert, s azok közül a legóriásabbat, a világhírű nagy rokont sohasem látta; tehát tömérdek tisztelet szállotta meg, midőn a hintó a kapun befordult, s kettőzve lőn és nem csekély zavarral vegyült e kegyeletes érzése, midőn őt a cifra cselédek a hintóból lábra állíták, s csak akkor kezdett üdvözlő szavakról gondolkozni, midőn egy szikár, redősarcú, alig középtermetű, de rendkívül nyájas férfiú megölelé, jobb és bal pofáját megcsókolá, s «drága öcsémuramnak» nevezvén, karon fogta és a lépcsőkön kezdé vezetni. A hideg Turgovicsnak, ki szerencsétlensége óta inkább látszott a Werbőczy-családhoz, mint saját magához tartozni, a szomorú Dorka jutott, s együtt elég hű másolatját adták azon mostoha viszonyoknak, melyeket a sérelmi okiratban oly hűn rajzolt le Werbőczy.

Dora a reménnyel fölcserélt lemondás még halvány, de sugárzó szépségével egyedül lebbent föl a lépcsőkön; s midőn a főterembe lépve, régi szokás szerint öreg és híres rokonának kezét akarta megcsókolni, oly kedvező hatást gyakorolt Werbőczyre, hogy ez hosszasan tartá átölelve, míg nem egy könny szivárgott ősz pilláira s legördült a leány meleg és a fölindulástól lángoló arcára.

- Hogy tévedtél te mosolygó éveiddel e komor városba! - szólt az agg rokon. - Honnan vetted szépségedet, mely nálunk az Isten szerencsétlen ajándéka! Tudod-e, hogy itt hamar szokott vénülni az ember, s mi már több virító arcot láttunk egyszerre elhervadni. No! de ne ijedj meg, kedves hugom, öreg bátyád tréfáin! A gondviselés különös kegyelmének tekintem, hogy meglátogattatok. Az időt jól töltjük együtt, e kis baráti körben. S ha zenét nem is fogsz hallani, s ha fürge udvarlók nem is hívnak táncra, legalább a harang sem figyelmeztet a mulandóságra és halálra. Nincs toronyóránk, nincs lélekcsengetyünk, nincs oltárunk, nincs

papunk, nincs keresztünk, nincs temetőnk; de egyébiránt mindennek bőségében vagyunk, s leginkább a gondoknak. Légy üdvözölve házamban szép leány, ki úgy megbűvöltél, hogy mindent össze-vissza beszélek s a szavak, melyekbe örömet öltöztetem, hasonlítanak a fájdalom mezéhez.

Werbőczy felindulása csodás volt. S ki tudná megfejteti, sejtelemből fakadt-e vagy csak a virító egészségnek, a mosolygó bűbájnak, a reményekben gazdaggá lett szívnek, szóval Dora tulajdonainak, a létező viszonyokkal össze nem hangzásából.

Buda városa végre is tiltakozás volt az elégtelenség ellen s a boldog Dora úgy kirítt azon körből, melybe lépett, mint a pacsirta, midőn a tengervihar közeleg, és őt, a hajnalt s a verőfényt üdvözlőt, egy légroham a vést érző, a nyugtalan sirályok társaságába sodorja.

Werbőczy már az első nap annyira megbarátkozott rokonaival, hogy érettök még a vén és mogorva Dorka kedvét is kereste, sőt csaknem ostrommal vívta ki.

- Örömmel hallom, ángyomasszony! - szolt a régi magyar szokás szerint rokonnak tekintve mindent, ki iránt becsülést akar mutatni - nagy örömmel hallom Elemértől, hogy Barnabás öcsém hollétének nyomába akadt. Ne féljen, visszakerítjük őt, épen, friss egészségben és akár nálam maradhat, akár pedig hazaviheti ángyomasszony!

Dorka köszönte e szívességet, de arcán kevés hit, kevés bizalom látszott.

Dani bácsi, ki a nagy tisztelet miatt egészen másnak képzelte egy nádorságot is viselt férfiú háztartását, mint azt, ami a refektóriumban divatozott, rendkívül meg volt lepelve, midőn az étteremben oly nagy serlegeket látott az asztalra fölrakva, minők az otthoniak, s a cifra legények nagy ezüsttálakban majdnem oly egyszerű - de ízletes - ételeket hordoztak, mint aminőt Dorka asszony felügyelete alatt szokás készíteni.

Az egyszerű öreg nem lévén ismeretes a diplomatak ravaszságával, képzelni sem tudta, hogy nagy rokona éppen azon cselszövényekkel, melyekkel konstantinápolyi követsége alatt a török basák titkait kicsalta, Dorka néni árulása által pontos adatokat szerzett magának vendégei ízléséről, s a refektórium legbensőbb rejtelméről is, s az emlékirat bevégzését is halogatván, azon törte fejét, hogy rokonainak, kik a gyászos időben róla, a megbukottról, nem feledkeztek el, mindenben kedvét tölthesse.

De nincs oly test, melynek árnyéka ne volna. Miért tagadnók tehát, hogy Werbőczy, midőn drága idejét pazarolni látszott, saját érdekeiről sem feledkezett meg. Mihelyt tudniillik a vékonytermetű és nagybajuszú hírnököt, ki most komornyiki szerepet vitt, szemügyre vette, s vele bővebb beszélgetésbe elegyedett, tüstént azon eszme villant föl agyában, hogy ezen sokat forgott és vetődött férfiú a gondviseléstől volt Budavárába küldve, hogy az emlékiratot Erdélybe, s onnan Áron vajdához csempéssze, ki Lufti és Rusztán basával, a budai főkormányzó halálos ellenségeivel lévén összeköttetésben, igen könnyen juttathatná azt Szolimán császár kezébe. E gondolattal megbarátkozva, nem késett a foganatosításhoz kezdeni.

- Uramöcsém, mint hallom, a társzekeret a komornyikkal még holnap akarja visszaküldeni - szolt külön fogva Dániel urat.

- Miután nagyságos urambátyám kegyes volt minket bizonytalan időre letartóztatni, Flórián pátert szeretném gazdasági utasításokkal ellátni.

- Az szenvedhet halasztást, úgyis már késő őszre fordult az idő.

- De van ezenkívül még egy sürgetőbb ok. Pista bátyám, nagyságod állapotjáról szállongó hamis híreken kívül, még Elemér és Barnabás diák sorsa miatt is elszomorodván, azt a fogadást tette, hogy visszaérkezésünkig a várba vendégeket nem bocsát és a serleget még

ajkához közel sem viszi. Ez szerencsétlen ötlet volt, kivált, ha megfontoljuk, hogy szegény bátyám társaság és poharazás nélkül egy napig sem tudott ellenni. Ez megvallom, nekem is gyöngé oldalam volt, de Pistának még inkább, ki egyébiránt talpraesett, tökéletes ember, s ritkítom a párját, akár a szív nemességét, akár a katonai virtusokat tekintve. Igen tartok tőle, hogy hebehurgya fogadását drága egészségével fizeti meg. Tudósítani kívánnám tehát, hogy semmi oka nincs aggodalmakra és minden a legjobban ütött ki.

- Helyesen teszi öcsémuram, s még holnap korán indítsa el a társzekeret, ne is vesződjék gazdasági utasításokkal. Azokat később el fogja vinni a komornyikja. Én a társzeker mellé biztos embereket rendelek, hogy a levél hamar érkezzék meg, s ne tévedjen idestova, mint közelebbi levelemmel történt.

Dániel úr meg volt elégedve a tervvel. De midőn magára maradt, bogos újjaira tekintve és számígtatván, mekkora fáradságba kerül egy hosszú levél, szeretne volna Dorát segítségül híni; de midőn látta, hogy leánya Elemérrel a csarnok előtt beszél, visszavonta az ablakból fejét és azt gondolá magában: - Lesz levelemben egy oly sor, mely miatt az én kis selmám fülíg pirulna. Saját kezemmel fogok tehát a makacs betűkkel küzdeni, megtöröm dacoskodó természetöket és szép sorba állítom fel őket, mint a káplár a katonákat, jól van; még ma estig bevégzem a levelet, hogy a társzeker hajnalra útnak indulhasson. De az utolsó passzusa ez lesz: Emlékszel-e bátya arról, hogy midőn Dora született, egy átalag tokajit helyeztünk a pince fülkéjébe azon szándékkal, hogy lakodalmán fogjuk meginni. Tizenhetedik éve ül a jámbor edény por és pókháló közt. Nyitassd ki és kóstold meg, mert attól tartok, nehogy idegen ízet vett volna fel; ez nagy baj volna, miután Budáról alkalmasint vőlegényt hozunk, ho! ho! vőlegényt, még pedig remélem kedvünk szerint valót. Tudósíts tehát a mi nagy rokonunk cselédje által, ki a társzekerrel megy, a tokaji zamatjáról.

Dani bácsi háromszor is elszavalta s mindig hangosabban nevetve levelének leendő végsorait, s midőn már könnye a nagy öröm miatt kicsordult, így kiáltott föl: - Ha Pista bátya ily hírre fogadását meg nem szegi s menten le nem issza magát: akkor a szíve kőből van és nem ismerem el testvéremnek!

Míg atyja csögös kezeivel a szögletes betűkből nagy fáradsággal könnyű légvárakat építgetett, addig a csarnokban leánya és Elemér közt a következő társalgás fejlett ki:

- Hiszed-e Dorám, hogy atyád házasságunk egyezését adja?

- Lehetséges, ámbár előítéleteket kell leküzdenie.

- Én is nemes vagyok, mint ő, s ha vagyontalan is, érzek magamban erőt és tehetségeket jövőnk biztosítására. De ha mégis megtagadná tőlem kezedet?

- Elemér! én az ő leánya vagyok.

- S tehát engedelmeskedni fogsz?

- Kötelességem.

- Ah! mily hideg szavak, Dora!

- Igen, én neki és Pista atyusnak engedelmeskedni fogok, Elemér! de irántad is van szent és meg nem sérthető kötelességem. Esküszöm, oltárhoz kívüled más nem fogna soha vezetni és esküszöm, hogy szerelmemet hűn fogom síromba vinni... S mikor akarsz atyámnak nyilatkozni? Házunktól eltávozásod óta hozzászoktam érzéseim fölött, amennyire csak tőlem telik, uralkodni. A szerencsétlenségnek is nyugodt arccal akarok szemébe nézni, ha szívem miatta megszakadna is.

- Láttam, Dora! hogy erőslelkű vagy. Bár oltalmazott volna meg az ég e szomorú tanulmánytól!

- S mikor beszélsz atyámmal?

- Holnap törvényszékbe megyünk nagy pompával, s a főbasát, mint mindig, ingerelve. Fegyvert nem szabad magunkkal vinni, mert urunk csak a békés küzdelmeket szereti. Ha ellenségünk is, mint eddig tevé, hasonló nézet mellett marad: akkor ebédre baj nélkül térünk vissza. De aztán Hamzsa bég táborába kell utaznom. Te már hallottad és helyesléd okaimat. Ha, Dorám, a törvénykezés nálunk annyi kockázattal jár, mint a hajdani lovagjátékok: Hamzsa béghez utazásom oly hadviselethez hasonlítható, melyben csak a fortélynak és ügyességnek lehet a túlsúlyú erő felett, mely különben összetiporná, győzedelmeskedni. Bízom szerencsecsillagomban s ha Barnabással visszajöttem, akkor csak az ő bőszt féltékenysége ellen kell küzdenem; akkor ideje, hogy nyilatkozzam atyádnak.

Dora arca halálsápadt volt, de nyugodt hangon mondá: - Hallottad eskümet, Elemér! szívünk válhatlanul össze van kötve akár atyám akaratja, akár egy nagy szerencsétlenség szakítson el egymástól.

- Őcsém - szólt Werbőczy, a főajtón kilépve, - a holnapi ülésig okvetlenül be kell fejeznem emlékiratomat; vállald el helyettem ma estére a háziúr szerepét, s ügyelj, hogy kedves rokonaim meg legyenek elégedve figyelmeddel és szolgálati készségeddel... S hát te is itt vagy mosolygó arcú szép gyermekem, te egyetlen csillaga a sötét éjszakának, mely városunk fölött oly régóta borong, - mond Werbőczy Dorához közelítve. - Holnap reggel biztos emberem indul István őcsémhez Erdélybe. Atyád, midőn szobájába léptem, éppen a tollat rágta, s mint látszik, hosszú levél írásához akarna kezdeni. A te könnyű kis kezed, mint piciny lábad a tánctermen oly gyorsan repülne végig a sorokon, míg atyád gondolatjainak rest szolgája a toll. Nem segítenél-e neki?

Dora a szobába sietett, hol atyja nekitürkőzve és szemüvegét orrához hol szorosabbra, hol tágabbra illesztve, már a babszemnagyságú betűk megteremtéséhez kezdett.

- Mi dolgod itt? - kérdé szokatlan komolysággal Dániel úr.

- Azt hittem, hogy atyus, mint eddig, most is engem tekint írónakjának.

- Vége annak már, kis kópé. A mi nagy és bölcs rokonunk házában mindnyájunknak a tudományokkal kell foglalkozni. Eredj, te is írd egy rövid, de szép levelet Pista atyusnak, s azt majd az enyimhez fogom mellékelni. Dorkát te említsd meg s mondd, hogy minden órán várjuk Barnabás megérkezését.

Dora szobájába vonult és írt, de midőn a végsorban mondá: «mindnyájan boldogok vagyunk», egy nehéz könnycsepp hullott a papírra, s félig elmosta e szót «boldogok» - Talán kiolvashatja Pista bácsi, s talán nem veszi észre, hogy könnycsepp volt rajta - sóhajtá Dora, keblében homályos előérzettel és éles fájdalommal.

VIII.

Másnap reggeli kilenc óra előtt már megtelt Werbőczy udvara polgárokkal, mesterlegényekkel, sőt pórnéppel is.

Ezek mind a nagy férfiú kíséretéhez akartak csatlakozni, s látszott, hogy a példa hat s mind erősebb tüntetést takar el az a tisztelet, mellyel a tartomány magyar főbírája iránt viseltetik a város azon osztálya, melyet Zulkifár jogbitorlásai és csodálatos ítéletei megsértettek.

Később megérkezett a budai hatóság majdnem teljes számban.

Már az aranyos hintóba a nyolc világosszürkét kezdték fogni, s már Elemér kilesett még egy tekintet Dora ígésző szemeiből, kicsalt egy édteljes vallomást kedves ajkairól, midőn Turgovics is megjelent a magyar főtörvényszék bírától kísérvé.

- Szaporodnak a spahik városunkban - szólt Turgovics, Elemérhez fordulva.

- Rossz vége lesz mindennek - válaszolá Elemér, - ha ő nagysága nem egyezik belé, hogy fegyveresen kísérhessük a törvényszékre.

- Jó vége éppen semmi dolognak sincs a mai időben - jegyzé meg Turgovics.

- A jövő alkalommal előterjesztést fogok ő nagyságához benyújtani a fegyverhordhatás végett - említé János diák.

- A jövő alkalomig sok víz foly le a Dunán - mormogá Turgovics bágyadt, merengő arc-kifejezéssel.

- Még nem jött ki ő nagysága, pedig az indulás ideje letelt - töprenkedék egy városi tanácsos.

- S a spahik és a főbasa ő magasságának testőrei már bizonyosan a tisztelgési helyen vannak és nagy urunkat várják, hogy a megállapított ünnepélyességgel a palota udvarába vezethessék.

Míg e társalgás folyt, Werbőczy a tornáclépcsőn gyorsan elhaladt, s a kocsi előtt magához inté Elemért: - Már kész, - szólt ragyogó arccal, - az emlékirat befejezése, és reményem fölött jól ütött ki. Megsemmisítettem, szilokra törtem a renegátot, ki a haza szívében, veséjében dúl. Tedd el öcsém! Ebéd végétől éjfélig lefordíthatod s aztán pihenünk. Intézkedtem, hogy a szultán kezébe hamar és biztosan mehessen.

Elemér zsebébe rejté az iratot és felsegíté Werbőczit a kocsiba.

Csakhamar szabály szerint sorakozott a kíséret.

Hátul néhány fegyveres hajdú, a kocsi jobboldalán Turgovics a bírói testülettel, baloldalán a városi hatóság, a fogat előtt néhány lépés távolságra az irnokok, Elemértől, az irodaigazgatótól vezetve, foglaltak helyet.

Az önkéntes kísérők oldalvást vagy hátul ballagtak, tetszésük szerint.

A menet valamivel lassúbb volt, mint a halottaskocsiké.

Ez különös méltóságot vetett arra, ki a díszhintó bíborpárnáin egyedül ül, s a szertelen kitüntetés tárgya.

A fogat áthaladt a bécsi kapun s már éppen a Szent György-térre akart kanyarodni, midőn a nyolc szürke megállott, aztán jobbra-balra fordítá fejét, s évei dacára ágaskodott és ki akart törni.

Werbőczy éppen az emlékirat erősebb helyeiről, s azok által Stambulban előidézendő hatásról gondolkozott, midőn zaj, kiabálás támadt, minden jeleivel a közbejött nagy rendetlenségnek.

A főbíró lassanként kimeredt merengéseiből; s a hintó ablaka felé fordulván, kérdezé: - Mi történt itt?

Senki sem felelt, s csak hullámozó tömeget látott mindig eléfelé tolongani.

Egyszerre észreuvé, hogy az utca ablakai tömve vannak alakokkal, s hangosabbá, fülsértőbbé válik a zaj. A lovak pedig a kocsis és a fullajtár minden erélyét igénybe veszik. Megszeppenve nyitá ki a hintó ajtaját, s jobblábát a felső lépcsőre eresztvén, tudakolá: - Mi történt itt?

Ekkor vette észre, hogy még csak Turgovics van a hintó oldalánál.

- Mint előrelátható volt, rossz történt, - mondá ez. - Egyébiránt, ha nagyságod parancsolja, részletesen utána járok és jelentést teszek.

Werbóczi nagy rémülettel hallá a kiabálások közt e szavakat: gyilkosság, rablás, fosztogatás, mézsárlás, háború!

A hánykodó lovak ellenére is, sértés nélkül lépett le a kocsiból, megállott az utcán.

Most visszatért Turgovics, s a szokottnál valamivel sápadtabb arccal, de kimért hangon mondá: - Jelentem alásan, hogy a spahik számosabban jöttek tisztelgésre, mint eddig, s nem látván hintókat, a találkozási helynél tovább jöttek és éppen, midőn kíséretünk eleje a Szent György-térnek kanyarodott, előrobbanván, tőlünk elvágta Komjáthi Elemért és körülfogták. Ekkor a spahik vezére lepattant lováról, s példáját mások is követték. A lóháton maradt spahik pedig kört alkottak. A vezér most üstökön ragadta Komjáthi Elemért, míg kettő lábát fogta, s őt közérővel a levegőbe emelvén, egy lapos kőhöz vitték, s ott letépvén nyakkendőjét, s fejét arccal a kő közepére illesztvén, előállott egy nagy szerecsen, mint bakó és éles bárdjával menten kettészelte a nyakát, úgy hogy az üstökön tartott fő a vezér kezében maradt. Ez magasra emelte a véres holttestemet s mint látszik, éppen szónokolni akart, midőn a meglazult körbe befúrta magát egy vén asszony s égre emelt kezekkel átkozódni kezdett.

Mihelyt a vezér meglátta a banyát és hallá az átkot, kezében a fővel, bódultan kezdett nyargalni, lovát is ott hagyva. A spahikat erre babonás iszony ragadta meg s vezérok után iramodtak, széttaposván siettőkben a vénasszonyt. Ez történt, nagyságos uram!

Werbóczi a rémülettől szóhoz sem juthatott, midőn Zulkifar - ki gögjét fényelgés helyett cinizmusba szerette önteni - egy vén öszvéren lovagolt a palota felé, csak tolmácsától kísérvé. Ez igen deli és tüzes arabon ült, mely a nép csoportosodása miatt tüszkölni és ágaskodni kezdett. A török főkadi vagy tudta már, vagy hamar észrevette a zavar és nyugtalanság okát, s midőn Turgovics a hüledező Werbőczy előtt, kit már az utcai közönség rajként kezdett körülzsibongni, a jelentését bevégezte, íme, az öszvér tudós gazdájával éppen Turgovics háta mögé húzódik.

- Gázság, alávaló gázság - kiálta most Werbőczy fölajdulva, mellét kezével csapván, s küzdve a szavakkal és lélekzéssel.

- Ne aggódjál, gyaur kadim! - mondá Zulkifar, s rögtön utána a tolmács, csaknem úgy, mint a sűgő után a színész. - Hamza bég kémedet csak nyelvétől és újjaitól, melyekkel fürgén írt, akarta megfosztani, s hogy többre terjeszkedett, az ellene fordul: ámbár kémed nyelv és újjak hiányában neked nem sok hasznot hajtott volna. A pör, mely ebből támad, az én bírászkodásom alá tartozik, s nosza! jámbor kadi, terjeszd színem elébe panaszodat. Allah nagy és az ő prófétája Mahomed; de Zulkifar is mindig az igazság árnyékában élt, mint a hűvös kút, mely a Korán verseivel ékesített bolthajtás alá van téve. Zulkifar bölcseségének vize nem lanyha, nem bűzhödt. Friss ital marad az, még a te hitetlen szájpadrásod számára is. Az igazi muderri mondja neked, ál-muderrinek, hogy gyors elméje már kifürkészte azon kanunt, melyet Hamza bég ellen fog alkalmazni. Keletkezett e kanun a Hegira 645-ik évében a Bajram nagy ünnepe után 12 nappal. Örvendezzen a szíved ál-kadi, mert tízezer oszporát fogsz kapni bitang tolmácsod nyakáért.

- Ezt az örült gonosztevőt lökjétek innen el, mert különben hajdúimmal darabokra vagdalatom - kiáltá dühtől vörös arccal Werbőczy.

A népnek csakugyan volt annyi erélye, hogy közbe tódult, s Zulkifart öszvérestől és tolmácsostul elszakítá azon tértől, melyben most Werbőczy szónokolni kezdett, mondván: -

Gonoszságok gonoszságra halmozatnak; az erőszak törvényt és rendet bont; a basa és hivatalnokai semmirekellő rossz emberek. S Isten legyen bizonyságom, hogy fő helyett főt fogok áldozatul kívánni, és míg azon szörnyeteg fenevadnak, ki Fehér és Pest megye ostora, míg Hamzsa bégnek nyaka azon a kövön nem metszetik el, melyen a leglángolóbb szívü és legnemesebb jellemü ifjúnak életét kiontatta: addig e tartományban többé általam igazság senkinek nem fog szolgáltatni. Hadd lássuk, meddig fogja a basa velem a törést vinni. Ti pedig barátaim, keressétek fel Komjáthi Elemér holttestét, s vigyétek házamhoz, hogy ünnepélyes szertartással temettesem el...

Werbőczy, midőn e rendeletet tevé lehetetlen volt szívének roppant fájdalmára észre nem venni, hogy erélyes kifejezései a tömeget meggyérítették, s többnyire már csak hivatalos kísérettől van környezve.

Parancsot adott a hintójának a visszatérésre. S midőn Turgovics mérséklésre inté őt, a basa hírnöke érkezett meg, kérvén ura nevében, ne gondoljon a történetekkel, jelenjék meg törvénykezésre s fel se vegye gonosz szolgája halálát, ki azt megérdemelte, mint a basa bővebben ki fogja fejteni.

- Én meg a császárnak, az igazságos fejedelemnek fogom kifejteni, hogy tudta nélkül és nevében miként sáfárkodnak tisztartói szabadságunkkal, vagyonunkkal, vérünkkel - válaszolá Werbőczy.

- Ennek csak felét mondom el, gondolá a hírnök, ki Elemérnek török rabsága alatt a váltságdíj ügyében járt el, s bár a budai basa szolgálatában élt, a magyar államférfiú iránt hálával volt kötelezve.

- Nagyságos uram - jelenté a hírnök távozásával János diák, - mi, kik Komjáthi Elemér holtteste elhozására bocsáttatánk ki, csak Csapi Andrásné összetiprott tetemeire találtunk.

- Hát Dorka asszony is megöletett? - tudakolá Werbőczy képéből egészen kikelve.

- Úgy látszik ő volt az átkozódó nő - jegyezte meg Turgovics. - S e nap kezd ahhoz hasonlítani, melyen a janicsárokat Budavarába vezettem. Elemér testét sem fogjuk megkapni; mert az bizonyosága volna, hogy a főbasa rendelte el meggyilkoltatását némely adatok kézbekerítetésére törekedve.

Werbőczy Turgovics bölcs figyelmeztetéseiből is látta mikép őt már csak szilárd és merész politika mentheti meg, s veszve van, mihelyt habozni, a kockáztatástól vissza fog döbenni és félszabályokkal megelégszik.

*

Szolimán basa nagyfontosságúnak hitte Elemér kivégeztetését, mi abból is látszott, hogy folyvást oldala mellett tartá a rendőrfőnököt és a janicsárcsapatok vezérét, ki tetteleg Budavarának katonai parancsnoka volt. Ezenkívül kémjei minden pontra a legnagyobb tapintattal voltak elhelyezve, s hírnökei szüntelen futkostak Werbőczyhez, kivel, miután a főcél elérte s már a szultánnal való levelezésektől nem tarthatott, ki akart békülni.

- S nem jön el a törvényszékre? - kérdé a vissza tért hírnöktől.

- Hazament, s mondá, hogy addig a közügyektől távortartja magát, míg vagy nagyságod, vagy a szultán teljes elégtételt nem ad.

- Hamzsa bég - szólta a basa a hírnök távozásával, - igen hamar nyílt a szélső fölhatalmazáshoz. Elég lett volna Komiáthit elfogni.

- De akkor a nála talált iratot is vissza kellett, volna szolgáltatnunk - említé a rendőrség főnöke.

Az iratot, mely a memorandum befejezése volt, figyelemmel olvasta végig a basa.

- S mi történt a holttesttel? - kérdé most.

- Mint hallám, a spahik a Dunába vetették.

Alig mondá ki a janicsárvezér e szót, midőn Werbőczy követé, János diák vezetett be, s visszakövetelte Komjáthi holttestét hogy keresztyén szertartások szerint eltemettethessék.

- Arról vagyok értesítve, hogy a spahik a Dunába dobták. Nincs ellenemre, ha az ország magyar főbírája embereivel azt kihalásztatja. Ha a megholtak értékesebb tárgyai voltak, melyek törvény szerint a spahik martalékául estek, azokat kész vagyok magam pénztárából visszatéríteni. De kérem és felszólítom az országbíró uramat, hogy a szultántól elvállalt kötelességét teljesítse s jöjjön el a bírakkal együtt igazságot szolgáltatni a pörös feleknek. Csalhatatlan oklevelekkel fogom bizonyítani, hogy titkárja mint kém és feladó száz halálra volt érdemes.

- Megvallom, méltóságos uram - szólta János diák távozásával a főrendőr, - megvallom, hogy ámbár Allah a szívek minden redőit ismeri, én a hályogos szemű rab, még nem tudtam semmi oly adat nyomába akadni, melyből a magyar főkadik titkárjára bármi bűn világosult volna ki, azonkívül, hogy gyaur, hogy urának megvesztegethetlen szolgája, s nagy esze és a török nyelvben jártassága miatt ránk nézve veszedelmes egyén volt. Ez okok az ő kivégeztetésének jogosságáról meggyőződhetik ugyan a mi főkadinkat, de a magyarok főkadiját nem fogják.

- S hát a kezemben levő feladások? - kérdé a basa.

- Azok reszkető kéz betűi, s vén emberre mutatnak.

- De tartozom-e tudni, hogy Werbőczy műve van nálam, s honnan szerzetté e részletes adatokat, melyeknek egy részét csak udvaromon ismerhette? S meri-e bevallani, hogy sajátja, s hogy Stambulból zsineget akart volna számomra szerezni? És akár bevallja, akár nem, nem vettem-e teljes elégtételt rajta, midőn érezni kénytelen, hogy kegyencet, kit gyermekeként szeretett, s kihez, mint Hamzsa bég állítja, rokonát szándékozott nőül adni, saját cselszövényei és könnyelműsége taszította a halál torkába?... De mi történt Hamzsa béggel? Még nem jelentette magát nálam, még nem adott számot eljárásáról?

- Uram! - szólta most a janicsárok vezetője. - Hamzsa béget egy vén asszony átka üldözi. Gyalog szaladt haza, turbánja lefoszlott agyáról, csak az idegen főt hozta el, a magáét otthagyta. S most szobájába zárkózva esztelenül beszélget a halottal. Úgy képzelem, hogy a véres fő felesel neki, s e miatt indulatba jön s rázza annak hosszú üstökét.

- Haza kell őt küldenem - mondá a basa.

Most mint hírnök megint megjelent János diák, s kijelenté megbízója, a magyar főbíró nevében, hogy ez addig nem megy törvényszékbe, míg Komjáthi Elemér gyilkosa szintén azon módon nem végeztetik ki, s feje hozzá el nem küldetik.

- Ő lássa makacssága következményeit, én mindent megtettem, mi kötelességemben állott - szólta a basa hidegen és méltósággal.

Midőn a hírnök kivezettetett, egyszerre tudakolták a janicsárvezér és a rendőrfőnök, hogy nincs-e a főbasának semmi új parancsolni valója, melyet teljesítsenek.

- Werbőczy minden lépésére ügyeltessetek, - adá a basa válaszul, s aztán hozzátéve, - nekem nincs ellenemre, ha a mi kadink tetteleg az egész törvénykezést át is veendi. Ha a büszke

magyar a küszöbön kívül reked, majd fog panaszkodni, sűrögni, s megalégszik felével annak, amit most bír. Úgy sem állja ki sokáig, hogy számos kíséretét ne fitogtassa, s hogy a bamba polgárokat azzal ne hitegesse, mikép ő a szultán szándéka szerint velem egy polcon áll. Várjuk be tehát, a duzzogás kinek fog több vizet hajtani a malmára?

*

Másnap jelenté a basának egy spahi, hogy Hamzsa bég tegnap alkonyatban az ő lovának talpát patkostul lemetszé, mert vér volt rajta. A másik spahi pedig panaszolta, hogy az ő öltözékének hasonfelét széttépte, vérfoltosnak állítván.

Erre a basa parancsot adott Hamzsa bég tüsténti hazatávozására.

Félóra mulva a spahik alajbége, ki katonai rangra Hamzsa bég után következett, kihallgatást kérvén, elbeszélé, hogy vezérök lóra ültette őket, sietve hazamenni parancsolá, de előbb a magyar kadi lakásánál; kikutatását tette kötelességökké, egy vén asszony holttestének visszafoglalása végett.

- Hamzsa bég beteg - mondá a főbasa, s ideiglenesen az alajbéget bízván meg a spahik vezényletével, tón, hogy Hamzsa tisztességes őrizet és ápolás alá vétessék.

Most a Werbőczy háza körül kémkedők is, mint a virágoskertből zsákmánnyal megrakodott méhek, hazafelé kezdtek zsbongani.

- A magyar kadi útra készül, - mondák. - Már a drágább szöveteket, az arany- és ezüstedényeket, gyertyatartókat, kereszteteket és képeket a termekből eltávolították. Most a bútorokat kezdik mozgatni.

- S hova utazik a magyar kadi? - kérdé a basa e hír által kellemetlenül meglepetve.

- Némelyek azt hiszik, hogy fiához, a volt főispánhoz Tolnára; mások, hogy Erdélybe kíséri rokonait s ott fog maradni.

- Hadd tegye - szolt kárörömmel a főbasa, ki belátta, mikép az Izabellához áttérés a szultánnál Werbőczy tekintélyét és befolyását, mint híg eszű és változékony emberét teljesen megsemmisítené.

- Bizodalmas emberei egymás közt arról suttognak - jelenté egy újabban érkezett kém, - hogy Werbőczy ő nagysága, miután emlékiratát már nem küldheti Stambulba, személyesen akar a császár színe előtt megjelenni és élőszóval adandja elő az ország sérelmeit.

- Ily késő ősszel nem oly öreg és köszvényes embernek való a hosszú út - jegyzé meg a basa látszólag gúnnyal és nyugalommal, de szívében erős aggodalmakkal. Mint eszes s belátó férfiú nem lehetett kétségben az iránt, hogy Lufti és Rusztán basa pártja, a nagyhírű magyar főúr jelenlétét egész eréllyel föl fogja használni, s diadalmát igen megkönnyíti az is, mert Buda elfoglalása a magyar nemzetet a török szövetségtől elidegenítvén, szemlátomást téríti Ferdinánd részére s mert a szelídebb politikát javasló párt a szultán zsidó neje és rendkívül kedvelt nővére által a háremi cselszövények minden szálaikat kezében tartja.

- Egy óra alatt pontosan kell tudnom, hogy a magyar kadi hová utazik.

Amint mondá, úgy történt. Rendőrsége kétségtelen adatokkal bizonyítá be, miként a magyar kadi Erdélybe kíséri rokonait s onnan Stambulba siet.

Erre titkos tanácsot tartatott.

A diván egy része tanácsolá Werbőczy letartóztatását, mint kötelességében el nem járó szolgálót; más része, mint árulkodó és hamis vádakkal föllépni akaró férfiú ellen, rövid eljárást tanácsolt, mely igen hasonlított volna a Komjáthy Elemér ügyéhez. Voltak azonban oly mélyebb fölfogásúak is, kik a megbukott magyar államférfiút végső lealáztatásban is sokkal jelentékenyebbnek tartották, mintsem ily módon ledöntése sokat közölök magával ne sodorhasson s még a budai basát is. Ezek mosolyogva említék, hogy a harámbasák és rablócsapatok most igen veszélyessé teszik az utazást, s mentül több poggyással indul el Werbőczy, annál bizonyosabb, hogy a Duna-Tisza közén áthaladni nem tud, kivált az állomásáról megszökő főméltóságot a basa ő nagysága éppen semmi kísérettel sem tartozik ellátni.

E nézet leleplezve javasolni látszott, hogy Szolimán basa a rablókkal fedheti még azt is, ha Werbőczyt török katonák fosztanak ki s tennék el láb alól.

- Mihelyt a magyar főkadi útra kel, mint szememvilágát úgy fogom őriztetni őt, ameddig csak hatóságom kiterjed: mert meg vagyok győződve, hogy ellenségeim által bérelt zsiványoknak tulajdonítanak kifosztását és halálát.

A főbasa e nyilatkozattal oszlatá el a titkos gyűlést.

Sötét és magával küzdő percei voltak; homlokát kezével szorítá, mintha külerővel is akarná eszméit összéb tolni, hogy ruganyosabbakká legyenek.

- Most már mit tegyek? - e kérdést ismétlé, de még mindig szétszórt gondolatai nem hozták meg a kellő választ.

Ekkor lépett be híres háziorvosa, a nagy örmény tudós, ki a szabad és tilos ismeretek egész tárházához kulcsokkal bírt s csak még a halottakat nem tudta feltámasztani, de egyébiránt oly italok készítéséhez is értett, melyek a fiatalkort tartóssá teszik, s az aggkor terhének egy részét a roskadó vállakról le bírják szedni.

- Uram - szólt ez - a te rabod megjósolta, hogy mekkora veszély fenyeget minket a halottak rossz eltemetése miatt. A rothadt gőzölgések, íme! máris egy új betegséget támasztottak, mely gőgösen vonult be a katonai laktanyába, s azt mondja nekünk orvosoknak, kik az egészség ügyének vagyunk vitéz spahii és janicsárai: nézzetek, ha mertek, szemem közé, nevezetek meg engemet, és keressétek elé ha tudjátok, gyógyszerházaiból azt a fegyvert, mely engem legyőz. Mi e betolakodót szemléljétek, de csak félig ismerjük; félig nem.

- S minő jelei vannak az új nyavalyának? - kérdé a basa, s mert figyelme s tevékenysége mindenre ki szokott terjeszkedni, egyszersmind parancsolta, hogy lovát hozzák elé, minthogy a katonai laktanyákat akarja megvizsgálni.

- Uram, rabod előbb azt gondolta, - válaszolá az orvos - hogy a betegek meg vannak mérgezve s csak később vőn észre apró sajátságokat, melyek a mérgezés kórjelenségeitől elütnek. A szenvedő, ha reggel beleiben fájdalmat érez, már délben szavának hangja eláll, s teste annyira földagad, hogy mind feje, mind nyaka, mind kezei és lábai s ezeken névszerint az újjak kikelnek formájokból. Tömlőnek vagy idomtalan hústömögnek mondhatnád a testet, melyhez száj és körmök amúgy kívülről odabiggyesztvék.

A főbasa szemei most föllángoltak, s ideges arcvonásait mintha küzdő érzések hevítnék, élénken mozgottak.

- Úgy van. E betegség hasonlít egy ásvány által okozott mérgezéshez. Husszein, a kapudan basa öccse úgy nézett ki, midőn genuai eredetű odaliszkja féltékenységből bájítallal ölte meg. Aki az új ragályt elkapja, mérgezettnak fog tekinteni, s aki megmérgeztetik, arról a világ azt fogja hinni, hogy ragályban szenved. Csodálatosak Allah útjai! Induljunk a laktanyákra.

Ezzel a basa lóra pattant, s az orvoson kívül minden kíséret nélkül ment a halál tanyájára.

Jelenléte, életkockázatata bátorságot öntött a csüggedőkbe. Ő Mohamed hitével együtt nem vette át a végzetben feltétlen belenyugvást, mely a tevékenységet kizárja s intézkedései szabatosak, célszerűek voltak.

- S a városban jelentkezik-e ragály?

- Még egy eset sem fordult elő - válaszoló orvosa.

Mihelyt Szolimán a palotájába visszatért, rögtön magához hivatá Zulkifart.

- Az effendi - szólt haragosan - tengelyét mindig összetűzi a magyar főkadi tengelyével. Ez helytelen! Ezt én többé nem tűrhetem.

- Ne féltsen nagyságos uram engemet - válaszoló kevélyen a török főbíró. - Werbőczy törvénytudományának járműve csak egy targonca, mely könnyű polyvával van telerakva; míg az enyém nehéz vasas szekér a kanun drága eledeleivel, tudniillik a seri lelki rizsével és a divani szemelt búzájával terhelve. Természetes tehát, hogy akárhányszor ütközik össze tudományom szekerének tengelye az ő polyvás targoncájával, az eredmény csak abból álland, hogy a gyaur földre bukik, s hiábavaló tudományát a szél szanaszét szórja.

- De én nem tűröm többé a civakodást. Vissza akarom állítani a magyar főbíró egész hatáskörét.

- Akkor a nagyságod rabja Stambulba fog költözni, mert a legbutább softa is elintézheti az itteni törvénykezést.

- Amit parancsoltam, végre is fog hajtani - válaszoló szigorúan a basa. És Zulkifar nagysága tetőpontjáról lebukva, alig talált az ajtóra, melyen mély bókok közt, de szívében gyűlölettel távozhassék.

- Helyreállott-e Hamzsa bég egészsége? - tudakolta Szolimán, mihelyt a török főbírótól menekült. - Járjanak utána: mit beszél, mit tesz?

E parancsra a felvilágosítások egymást érték, s mind határozatlan alakúak voltak.

- A hatalmas bég - szólt az egyik hírmondó - megtanult minden káromkodást, s azt nekünk kezdettől végig el is mondja; de azonkívül mindig magyarul beszélt csakhogy nem velünk.

- Hát kivel?

- Saját magával.

A másik hírmondó közbeszólt, megjegyezvén, hogy amint ő gyanítja, Hamzsa bég nem saját magával, de földfeletti lényekkel társalog, s úgy látszik, híres szentté emelkedett, kinek jóslatait minden nagyobb vállalkozásnál illő lesz meghallgatni.

- Költözzék az ő szobájába egy magyarul jól értő szolga - rendelé a basa. - S menjen el csauz-agánk díszöltözetében méltóságos Werbőczy uramhoz s fejezze ki sajnálkozásunkat távozási szándéka iránt, melyet mi gátolni nem akarunk, de megváltoztatni szívünkben óhajtánánk. Titkára kivégeztetése óhajtásunk ellen történt, bár magaviselete iránt csoportos kifogásaink voltak; de ha szintén Hamzsa bég megbízatásán túlment, jobb az egész a feledés fátyolával borítani s kibékülés útjára visszariasztásul nem idézni fel a halottak árnyait. A bosszú és visszatorlás a végtelenbe nyúlik, ha a szenvedélyeket jogosnak látszó követeléseiktől is hamar el nem tiltja a bölcs megfontolás, mely még az igazságban is mértéket tart.

- A főbasa tehát igéri méltóságos Werbőczynek, hogy ha utazási tervével felhagy, ha Hamzsa bég megbüntetését nem kívánja és holnap törvényszolgáltatás végett a palotában megjelen:

akkor Zulkifar főkadi illetékessége keskeny korlátok közé fog szoríttatni, Hamzsa bégnek új szervezései a szultán véghatározatának elérkezteig felfüggesztetnek és a magyar törvény, mely méltóságos Werbőczy halhatatlan érdemeinek köszön legtöbbit, az egész tartományban megint kizöldül és virágzásnak fog indulni. Ezt mondja meg csauz-agánk a mi barátunknak, a köztiszteletben álló magyar országbírónak.

A főbasa a rendeletet oly fitogtató nyilvánossággal osztá, mintha érdekében volna Werbőczy iránti jó indulata felől mentől több tanut szerezni.

Céljánál többet is ért el; mert egyszerre elterjedt az a hír, hogy eddigi nézeteit megváltoztatva, a gyaurok részére állott s túlságos engedékenysége miatt veszélyezteti a kezére bízott tartományt. Zulkifartól izgatva, a vén törökök már morogni kezdtek.

Werbőczytől a válasz csak alkonyatra érkezett meg. A basától nyert engedélyeket elfogadja, mindenekelőtt Hamzsa bég fejét kívánja s mikor az neki átszolgáltattott, akkor lehet szó arról, hogy útjával felhagyván, törvénykezés végett a királyi lakban megjelenjen.

A basa fanyar mosollyal mondá: - Ez nagy kérdés, melyre aludnunk kell.

A janicsársapat vezére, ki a szigorúbb török párthoz tartozott, kedvetlenül szolt: - Tied, nagyságos uram! a parancsolás joga; enyim az engedelmesség kötelessége. De úgy tetszik nekem, mintha a magyar kadi nyakunkra akarna lépni s ha a nagy tisztelet miatt arcunkat igen alant hordozzuk, még turbánunkra is köphet.

- Minél nagyobb alázatot mutatunk iránta - válaszolá a basa, - annál közelebb esik árnyékunk a hatalmas padisah kegyelmének széléhez. Rusztán és Lufti ő magasságokon kívül, kiket Allah sokáig éltesen! nincs halandó, ki a győzhetetlen császár dicsőségének uraihoz közelebb férhetett volna, mint méltóságos Werbőczy István. Illó tehát, hogy kedvét keressük, mert úgy lelhetjük meg a padisah kegyelmét.

*

Másnap reggel a Hamzsa bég mellé rendelt és magyarul értő szolga a basa színe elébe idéztetett, a rendőrfőnök és a janicsársapat vezérének jelenlétében.

- Mit csinál a bég? - kérdé a kormányzó.

- Dühöng, nagyságos uram s mindnyájunkat, kik szolgáljuk, több versen megvert s ígéré, hogy még ma ki is fog végezni. Ezenkívül veszekszik a szellemekkel s azt állítja, hogy hazugok és atyja alakjába öltözve megcsalták őt. Követeli tőlük, vegyék le fejről a vénasszony átkát! Esküszik, vissza fogja tenni régi helyére, ahonnan levette, a keresztet, ha a lelkek nem oldják fel az átok terhe alól.

- Minő kereszttről beszél? - tudakolá a rendőrfő.

- Nem tudom bizonyosan, de sokszor említi a Boldogasszony egyházát - mondá a szolga.

- A mi mecsetünket? - kérdé most szertelen felindulást színelve a basa. - Ez lehetetlen: hisz ő dönté le arról a keresztet s ez érdemeért jutalmaztatott szandzsák-bégséggel. Tehát már ismét visszahelyezné? Ritka esetek közé tartozik s alig tudunk rá példát, hogy aki egyszer Allah követőjévé vált, megint visszaessék régi tévedéseibe. Hamzsa bég örültsége tehát nem a szenté volna, ki az éggel kötött szövetséget, hanem a gonosztevőé, ki a bős szellemeket nyerte meg segítségül? Hivatalát, míg kitűnő bajnokaink közül valaki átveendi, folytassa ideiglenesen az alajbég, ki tegnap a spahikat hazavezette. Most pedig csauz-agánk menjen méltóságos Werbőczyhez, jelentse ki neki, hogy feltételeit elfogadtuk, azon kikötés mellett,

mely szerint előbb ő lépjen a palota udvarába s azután rögtön küldessék el hozzá a megbüntetett Hamza bég feje.

- Allah könyörüljön a mi szerencsétlen szandzsákbégünkön - mondák áhítattal a basa udvaroncai.

Werbőczy nem is álmodhatott ekkora diadalról; Konstantinápolyba utazás ily késő ősszel, a hanyatló kora miatt s ha ez tekintetbe nem jönne, a basa bosszúálló hajlamánál fogva s a zsványoktól fenyegetett közbátorság hiányában, igen kétséges kimenetelű lett volna.

Fia halálát alig sajnálná inkább, mint Elemért; azonban mekkora elégtétel volt a magyar törvénykezés megmentése és a gögös Zulkifar lealáztatása.

Beült tehát a díszhintóba, kísérve Turgovicstól, János diáktól és a többi hivatalnokoktól. De az önkéntesek sehol sem jelentkeztek s Buda városa a mult alkalomkor úgy megalégtelte a kíváncsiságot, hogy fejét az ablakon senki sem dugta ki.

Ez Werbőczyt lehangoló s nem volt csoda figyelmetlensége, mely miatt csak álmokképként vonult el szemei előtt egy csoport bókoló török, kik oly meghajlásokkal, mintha földre dobott osszporokat emelnének fel, közelítettek a hintóhoz s egy nagy ezüsttálat felmutatva, a bécsi kapun Werbőczy házához kanyarodtak le.

Turgovics összevonta szemöldeit és sötét tekintettel kísérte a tálcát.

- Különös nap - mondá János diákhhoz fordulva.

- Dicsőségünk napja, - válaszolá ez, elragadtatva a vívmányok miatt.

A Szent György-téren maga a janicsársapat vezére fogadta Werbőczyt.

- Előre megmondtam, hogy a törökkel gorombán kell bánni, ha tiszteletet kívánunk és sokat kell tőle követelni, ha nincs kedvünk visszautasíttatni. A lefolyt két nap fontos eseményeinek történetírója, remélem, rólam sem fog megfélemlkezni, mert diplomáciai győzedelmünk egy részét az én határozott hangú nyilatkozataim és sztoikus jellemem eszközölte.

Ezt János diák az önérzés teljes kifejezésével említé.

Turgovics mosolygott, úgy amint ő tudott, fullánkosan és mogorván.

A várpalota lépcsőin a basa minden magas hivatalnokaival együtt várta Werbőczyt s megölelé, karonfogva vezette a nagyterembe.

Zulkifar reszketett dühében s tolmácsával egy szögletbe vonult, mintha tudtul akarná adni az egész világnak, hogy ő csak saját árnyékát tartja magánál csekélyebbnek.

A basa katonásan végzett Zulkifarral, s megmondá neki, mikép ha méltóságos Werbőczy vetésébe vágja be sarlóját s ezáltal a győzhetetlen padisah célzatait támadja meg: akkor öszvé-rének farához fordított arccal fog Budavárából kivezettetni.

A felfuvalkodott török kadi oly nagyokat lélezett, hogy az erőlködés miatt arca kármin-vörössé lőn; de nem mert feleselhetni.

- Méltóságos barátom arról otthon meg fog győződni, hogy titkárának gyilkosa méltó büntetését elnyerte. Most menjünk törvényszékezésre s aztán lakomázunk.

Werbőczy hozta az ítéleteket; a basa bámult és figyelmezett.

Turgovics egy formasági kérdésben az elnöktől eltérő nézetben volt s megmondá véleményét, nem azért, mert használni akart vele, hanem mert ha bíró, tartozik a tárgyhöz szólani.

A basa, mintha valami kabalai számot említene, magában mormogott s Werbőczy, ki hozzá közel ülven, meghallá a bűvös számot, csodálkozására azt vevé észre, hogy saját törvénykönyvének egyik címére is vonatkozhatik, melyből Turgovics érvei ellen csakugyan erős jogi okokat lehet meríteni.

Szemei ámulattal fordultak a basa szeszélyes mosolygó arca felé.

- Mekkora elmét vesztettünk el e renegátban! - gondolá s Turgovicsot nagy tüzzel kezdé ostromolni.

A kérdés mindenesetre jobbra-balra vala rángatható s Turgovics csak a hivatalos kötelesség mértékéig rángatta s azután elejté.

Midőn e vitának vége volt, jelentették, hogy az orvos a főbasával okvetlenül akar beszélni.

- Allah nagy! bizonyosan a ragály új kiterjedést nyert - sóhajtá a basa.

A bírák még semmit sem tudtak a ragályról s oly iszonyúan megdöbbenek, hogy azon néhány perc alatt, míg az orvos a teremajtó előtt beszélt, minden fonákul folyt.

Most a basa belépett, két tenyerét fejéhez szorítván, mintha félne, hogy meghasad. - Tegnap óta megint négy eset fordult elő - sóhajtá, nem tekintve, mikép a törvényszéken van, hová e tárgy nem tartozik. - A ragály egészen a mérgezéshez hasonlónak látszik. Előbb a beteg beleit fájlalja, azután hangja hal el, teste feldagad, mint a tömlő. Allah legyen kegyelmes! A ragályos végre idomtalan hústömeggé válik, melyhez a száj, szem és körmök kívülről látszanak oda-biggyesztve. Miért engedi meg a próféta, hogy bajnokai a harcmező helyett a szalmazsupon így haljanak meg!

A basa felindulása a formáság emberét, Werbőczyt is kivette a sodrából s az ülést félbeszakítva tudakozódni kezdett s erre Szolimán elbeszélé, hogy tegnap meglátogatta a laktanyákat s még ma erélyesen akar aziránt intézkedni, minő elővigyázattal kell a városba terjedését meggátolni. A többek közt, ha hitünk nem ellenezé, a koporsóba oltott meszet tétetnék: de legalább a keresztyéneknél ez nem okoz botránkozást. Ebéd után tüstént parancsot küldök eziránt a városi hatósághoz.

- Szolimán basa végtére sem rosszindulatú ember s meg kell vallani, hogy nagymértékben erélyes - gondolá Werbőczy és ez eszméjét közlé is a hallgatag Turgoviccsal.

Csak imígy-amígy folyt a bíraskodás s mindenök örvendett, hogy a királyi táblát a basa asztalával cserélhette fel, hová Werbőczyvel kibékülés ünnepélyére minden magyar bíró meg volt híva.

Ha Verancsics Antal püspök nem írta volna meg, alig hinnők, hogy a Korán rendelete ellenére Szolimán basa fényes terítékű és ízletes étkekkel ellátott lakomáján sok pohár bort ürítettett a török császár jólétéért és különösen a magyar nép boldogságáért, A basa köszöntött Werbőczyre, Werbőczy a basára - csak a janicsársapat vezére, mint ódivatú török, forgatta csodálkozással szemeit a víg cimborákon s míg a hevítő bor helyett sorbetett szörpölgetett, a világ végét legalább ezer évvel hitte közelebbnek, mint tegnap, az atyja sírjára mert volna esküt letenni, hogy az ítélet napján Szolimán basa, a beretvavékony hídon, mely a pokol felett függ, az első lépéssel le fog siklani.

Szerencsére Zulkifar nem volt a lakomán, így mérgében meg sem pukkanhatott.

Amíg a várban salamoni bölcseséggel hoztak ítéleteket s azután igazi magyar kedvvel és szónoklatok közt vigadtak; addig Werbőczy lakásán nagy rendnek és zavarnak voltak okozói a jámbor törökök.

Ugyanazok tudniillik, kiknek földig érő hajlongásait a díszhintóban ülő Werbőczy észre sem vette volt, szorgalmas hangyákként zsibongták körül a magyar főúrnak udvarra és utcára kihordott s részint már szekerekre rakott poggyászait s elúzvén onnan a szolgagyerekeket, a házba magok hátán kezdik azokat visszacipelni.

Dani bácsi, kit Elemér halálának hírére szélhűdés talált s azóta külső egészségileg rendbe jött, de fájdalom! elméjében eltompult s már csak inkább állati életet élt, a szegény jámbor Dani bácsi a török gazdálkodást meglátván, előbb félénken tekingetett az udvarra s azután tudná Isten miért, megbátorodván, a tornácra húzódott ki, vizsgálódva tekintett körül s végre méltóságos lépésekkel kezdett a lépcsőkön leszállani. Hihetőleg volt közleni való gondolatja is, de amelyet útban elfeledett.

Midőn már a gyepen vala, az ezüsttálcát tartó egyén, kinek utasítása volt hozományával a magyar főkadit bevárni, meglátván a nagytekintélyű urat, kérdezé a tolmácstól: ki legyen az?

- A főkadi rokona - nyéré válaszul.

Erre intve a tolmácsnak, hogy kísérje őt Deák Dániel nagyuramhoz, kezdett ünnepélyes bókokkal közeledni, mit a tisztelgés tárgya észrevevén, háttal a lépesei felé vonult, nem tudván, vajjon szükséges-e ily véletlen és előre nem látott eset alkalmával helyt állani vagy pedig tanácsos valahol menedéket keresni.

Ily kétes indulattól mozgatva, háttal kezdett a lépcsőkön felhaladni, mindig megtartva méltóságos és komoly arckifejezését.

A tálcát hozó török ezt ünnepélyes szertartásnak képzelte s a kellő közöt mindig megtartván, csaknem földig érő bókok közt ment a nagytekintélyű uraság elébe. Háta megett pedig a tolmács majomhűséggel utánozta a tálcást.

Deák Dániel a tárt főajtóhoz hátrált, midőn a bókvető török a felső lépcsőn volt. A küszöbön a szegény öreg bátorsága ingadozni kezdett; de győzött homályos aggodalmain a szégyen, az átállás.

Szóval nem akart félénk lenni.

S tehát a régi tempót megtartva, háttal húzódott tovább.

Hasonló lelkiismeretességgel őrizvén a távolságot, hajlongott feléje a török.

Így utaztak át vagy négy szobát, a közzavar és fejetlenség miatt észrevétlenül.

Vége a nagy rokon írótermébe hátrált Dani bácsi, honnan már nem volt kijárat.

Itt észrevehető zavar ült ki arcára, de kedélyháborgásain győzött a férfiassági ösztön.

Hátrált tehát és hátrált szabály szerint, míg az íróasztal feltartóztatá.

A török pedig a kimért távolságot nem veszítvén el szeme elől, szintén megállott, várván, hogy még minő ünnepélyesség van hátra.

Dani bácsi ekkor feltalálva magát, megkerülte az asztalt s leült a bőrkerevetre, hol Werbőczy szokott ülni, midőn ír.

Itt összekulcsolt karral várta be a veszélyt, mint karszékén a római szenátor a gallusokat.

Most a török az asztalhoz lépett s rátévén a nagy ezüsttálcát, szólott: - Allah nagy és az ő prófétája Mohamed. A hatalmas Szolimán basa üdvözli a szintén hatalmas magyar kadit s fogadását teljesítvén, íme! küldi ajándékba az ezüsttálcával együtt a vitéz Hamzsa bég fejét.

Erre a tolmács magyarul mondá: - A nagyságos basa a magyar kadi titkárja gyilkosának fejét tisztelettel küldi.

S most felleplezte a tálcát.

- Úr Isten! Hisz ez Barnabás diák! - nyöszörgé Dani bácsi, merev szemekkel tekintvén a lemetszett fő merev szemei közé. És azalatt, míg a török követ tolmácsostul szabályos bókók közt hátrált ki a szobából, még mormogott valamit, de már érthetlent s aztán a kerevet hátához szegezte fejét s mozdulatlanul nézett a halott szeme közé.

Ily helyzetben találta őt Dora; de már mint többé nem élőt.

*

Werbőczy győzelmi mámorral és bár nem víg kedéllyel, mert Elemér elvesztése után a jámbor öregnek örvidenie nehéz lett volna, de legalább a közügyek iránt megnyugtatta távozott a basától. Azonban már a királyi palota lépcsőin értesült szeretett rokonának, Dániel úrnak véletlen haláláról.

- Ki akar-e tengelyéből billeni a föld vagy csak családomat és azokat, kik szívem kedvel, akarja hátáról lerázni? e nagy kérdés, a gondviselésnek ez új talánya, foglalkoztatá őt a díszhintó bársony vánkosain.

Midőn szolgálai a tornáclépcsőre leemelték, nehezebbnek gondolták, mint eddig volt s kettő vezette közülök a főterembe, hol, mint a mankóit eldobó sánta, kinek a megváltó mondá: járj, kibontakozva szolgálainak kezéből, ideges felhangoltsággal rohant írószobájába, honnan éppen akkor vitték ki Dánielt, hogy felöltöztetve a nyujtóztatóra tegyék.

- Csakugyan meghalt! - kiáltá Werbőczy, éppen midőn belépett az alabástrom fehér Dora s összeroskadva az élet terhe alatt, tántorogni kezdett, de hirtelen egybeszedvén magát, távozott intézkedéseket tenni s Werbőczy csak e halk szavakat hallá suttagó ajkairól:

- Van-e Isten?

- Fellegek közé takarta arcát, leányom, de talán képe kiderül sírjaink felett s mások fogják létét érezni csodáiban és vigasztalásaiban, - zokogá a vén ember, de könnye egyszerre megfagyott, mert mellette emelték tovább Deák testét és szemét ösztönszerűleg kelle a torz vonásokra vetnie.

Nemsokára gerincében is kezdé a hideget érezni, mi természetes volt ez újabb csapás után. Halántékai élénken dobogtak, szeme sugárzóbb és homloka forró lett. Bizonyos nyugtalanság hajtotta ide-oda. Sürgős parancsokat osztott ki, de elfeledé, mit akar s a cselédekét céltalanul zaklatá. Most eszébe jutott, hogy senki sem imádkozott Elemérért, Deák Dánieléért s mert ellenségeinknek is meg kell bocsátani, a boldogtalan Hamzsa bég lelkéért. Hűvös est volt. Felölté mentéjét s a folyosón, mely lakását a mezítlábos barátok zárdájával egybeköté, végig-suhanva, kocogott, csengetett a zárdaján. E szerzetesek is elköltöztek volt a sírok feldúlása, a harangok levétele s a templomok megszenteltelenítése alkalmával. De hátha valaki vissza-került s őrizi az elrejtett monstranst, az üldözött papiruhákat és a vértelen áldozat oltárkövét. Sokáig kocogtatta az ajtót Werbőczy s végre úgy rémlett, mintha neszt hallana. Most bekiáltott: - Az ügyefogyott Werbőczy akar imádkozni és gyónni! - A kulcs nyikorgott a zárban s az épület egyetlen élő lénye, egy deficientián tengő pap, ki tévedési lerovásáért vezeklési célból az elhagyott zárdába visszatért, «amen»-nel fogadá a magas vendéget, kit csekélységének érzete levett.

Templomgyertya helyett mécseket gyújtottak a kápolnában. A pap Werbőczitől segítve, egy követ, mely titkos lépcsőt fedett, félretolt s csontok és hamvak közé menve le, az áhítatra szükséges könyvet, ruhát, feszületet és szent edényeket hozott elő. Hosszas volt az isteni tisztelet, hideg a lég s midőn Werbőczy ágyába lefekühdhetett, valóságos láza volt.

Másnap, bár semmi határozott kórjelenség nélkül, bágyadt és gyenge. Turgovics tanácsolta, hogy ne keljen fel. Meg is tev.

A budai basa pedig értesülvén, hogy méltóságos barátjának mily derék rokona halálozott meg, sajnálkozó bizottságot küldött hozzá és Dora kisasszonyhoz is. Megígérte, ami pedig törvénysértés volt, hogy vidékről hozat papot, ki rendes beszentelés és házi istentisztelet mellett temesse el a nagy férfiú öccseurát. Ennek az ígéretnek nesze az igazhitű törökök közé is elterjedt, tömérdek visszatetszést gerjesztve. - Csakugyan a gyaurokkal cimborál a kormányszó, - mondá Zulkifar. - Ennek még rossz vége lesz; sajdította legalább tíz softa s íme! tüstént akadt egy török szent, ki a Szent György-térnek egyik hegyes kövére ülve, megszagatta ruháit, habot túrt ajkán s földingást, dögvészt, csillaghullást, véres háborút, éhséget és napfogyatkozást kezdett jósolni. Erre a török őrség a pékeket fenyegeté a drága kenyér miatt s a keresztyének titkos összejöveleiről beszélgetett. De a basa hidegvérűségét a nyugtalanság e jelei nem ingatták meg s hagyá a szentet a hegyes kövön ülni, gondolván, hogy ez úgy sem tarthat sokáig. Minden válság nélkül szállott le a nap s a dervisek a mecsetről szép ének mellett kiabálták az alvó városnak az éj óráit. Már a menny boltjáról sok csillag tűnt le, midőn Turgovics előbb lassú, aztán növekedő és zajos kocogást hallott háza kapuján.

- Vajjon mit akarnak elrabolni? - gondolá s várta az alabárdok ütéseit; de csak dörömbölésnél maradt a dolog.

- Talán nem is törökök, - hányá-veté magában, - de mégis jó lesz leányomat elrejtteni. - Ezzel gyertyát gyújtott, felkölté nagyobbik magzatát, mondá, öltön magára ruhát s midőn ez megtörtént, a remegő tündért vaspántos és nehéz lakatú boltba zárta. Ekkor a félelemtől szintén átjárt cselédnek parancsolá, hogy menjen le s tudakolja meg, kik vannak a kapunál. Maga pedig hidegvérűségét megtartva, két pisztolyt tett az asztalra.

A cseléd csakhamar többedmagával nyargalt a lépcsőn fel. - Werbőczy ő nagysága veszélyesen beteg, - kiálták. - Kérjük kegyelmedet, - szolt most a szobába rohanó komornyik, - keresse fel az orvost s hozza hozzánk, mi elkísérjük.

- Fogjanak be gyorsan, - parancsolá cselédjének Turgovics, sietvén a közben leányát a zár alól felmenteni.

Szürkült már az ég, sőt a ködön át is kezdett a szegélye vörösödni, midőn Turgovics a hévizi zsidóorvossal, ki boldogult nejét siker nélkül gyógyította, Werbőczyhez megérkezett.

A szerencsétlen beteg feje, nyaka, teste dagadni kezdett és kékült. De gyomorfájdalmai már szüntek.

Az orvos megnézte a szenvedőt s arca nemcsak komor, de ijedt is lett.

Kiosont a szobából s utána Turgovics.

- Uram, - szolt ekkor suttogva, - mint hallám, a török laktanyákon csodálatos betegség ütött ki, melyek kórjelei csalódásig hasonlítanak a mérgezéshez; de én, mint orvos, mégis oly tökéletes mérgezést látok itt, melyet ekkora szolgálai hűséggel semmi ragály nem utánozhatna. Istenem! én ellenmérget nem hoztam magammal és már késő is volna.

- Csütörtökön a basánál ebédeltünk, jó lesz az ellenmérget elhozni.

Midőn az orvos a basa nevét hallá említeni, arcáról sűrűn kezdett a veríték permetezni s így gondolkozott magában: Werbőczy arcán a halál pecsétje van s vére már üszögösödik. Ha én az ellenmérget vele bevétetem s véletlenül kisül, hogy ragályban szenved, akkor a basa leütteti a fejemet, mert gyanúsítottam őt. Ha pedig az ellenkező eset kerülne elé s a mérgezés megállapítatik, akkor a basa szintén leütteti fejemet, mert rémítő bűnét fellepleztem.

Míg az orvos ez iszonyú alternatívát forgatá elméjében, Turgovics őt sietségre nógatta.

- Uram, - szólt a szorongatott orvos, - Werbőczy ő nagyságát semmi tudomány nem mentheti meg. Nekem ez esetben csak orvosi tekintélyemet kell fenntartani. Ismét megvizsgálom tehát a beteget; mert ha az új ragályban szenvedne s én a mérgezésre adnék ellenszert, ez siettetné a feloszlását s ellenségeim rám kennék, hogy ő nagysága a kórállapot fonák felfogása miatt lett a halál áldozata.

Oly igaznak látszott az orvos aggodalma, hogy Turgovics semmi kifogást nem tehetett.

Aeskulap tanítványa pedig feszült figyelemmel vizsgálta a beteget s ismét félreintvén Turgovicsot mondá: - Csakugyan több finom jel kezd arra mutatni, hogy ő nagysága az új ragályt kapta meg. Különbén a felbontás alkalmával kiderülhet: tévedtem-e vagy nem? (Hadd bontsa más fel, gondolá az orvos, én akkor nem leszek itt.)

Szolimán basa hamar értesült, hogy méltóságos barátja beteg. Tüstént szigorúan megparancsolá házi orvosának, szedje össze minden tudományát, mentse meg a legyőzhetetlen padisahnak és a dicső magyar népnek a nagyhírű hazafi életét.

Gyorsan el is indult a tudós örmény, hogy a halált növényecseppekkel vagy bűvös szavakkal visszautasítsa.

Midőn tisztesség tekintetéből a beteghez bocsáttatott, elbeszélte a zsidó hivataltársának, hogy az ő keze alatt már kilenc ragályos volt s hat közülök el is ment a paradicsomba; de meg kell vallania, hogy az új nyavalya oly tökéletes alakban egyiknél sem fejlődött, mint méltóságos Werbőczynél.

Ekkor a szomszéd szobában magokhoz vonták Turgovicsot, mintha orvos volna és tanácskoztak vele.

Ennek már testén-lelkén átjárt a sors nehéz kereke. Szívesen fekünnék Werbőczy mellett a terítőn. De életúnt közönye mellett is terhére volt a sok alkalmatlankodás és egész alázatos-sággal kérte az orvosokat, pihenjenek, ne törjék a fejüket többé s hagyják Werbőczyt csendesen meghalni.

Természetesen, az ily kíváнат túlságos és nem teljesíthető volt. Az orvosok sűrögtek továbbra is.

A budai nép értesülvén a nagy csapásról, tódulni kezdett az udvarba. Ekkor a basa rendeletéből török strázsák vették át a ház kapujának őrzését s visszaszorították az összesereglett tömeget.

Most a beteg Turgovicsot kérte magához s midőn ez megjelent, esdőleg intett kezével a mellette virrasztott Dorának, hogy távozzék.

- Az Isten még ma magához veszi bűnös lelkemet... tévedéseimnél is nagyobb kínokat szenvedek, ...ha halálom erőszakos volt, tanulságul szolgálhat azoknak, kik természetelleni szövetségekre bíznak... Átkos hivatalom alkalmasint barátom uramra fog szállni.

- Kétségkívül, nagyságos úr! mert engem minden bajnak fel kell keresni. De kiviszem, hogy utódom ne legyen.

Werbőczy, ki jóformán már csak kezét mozgathatta, helyeselni látszott utolsó csalódásának szétosztatását.

- Van egy emlékiratom... azt...

- Igenis, azt én tűzbe dobom, nagyságos uram.

- Tedd meg barátom!... Köztünk és köztök csak a fegyver határozhat. Ha temetésem a szükséges szertartások nélkül történnék, ...mondass árva lelkemért miséket mind Ferdinánd, mind Izabella országaiban.

- Nem mulasztom el... Egyébiránt a basa nagy pompával fogja nagyságodnak megadni a végtisztességet: mert azt fitogtatja, hogy tisztelője és jó barátja volt.

- Most figyelj szavaimra, mert hangom kezd elhagyni... Dorát saját gyermekemként szeretem, ...ő nagy lélek... csodálatos jellem, kit minden csapás, mely mást lesujtana, felemel... Atyját tegnap temeté el, harmadnapon engem fog... nagybátyja erőtlen vén ember, ki a gyász híreket sem fogja túlélni... Ő egyedül marad... De engem távozásakor kért Izabella királyné, hogy szükség esetében folyamodjam kegyelméhez... Fogalmazz egy levelet, ...rövidet, hogy legyen még időm aláírni.

- A levél rögtön kész lesz s benne esdekelnem fogok királynénak, hogy Dora kisasszonyt vegye udvarába. Minthogy pedig a tél maholnap nyakunkon, a közlekedés bizonytalan, sőt rablóbandák által veszélyeztetve van: rá fogom bízni a basát, ki gonoszságát a szolgálati készség mázával fedi el, hogy nagyságod temetése után rögtön erős kíséretet rendeljen mellém, ki előbb Erdélyország széléig akarom a kisasszonyt kísérni s csak azután veszem át megátkozott hivatalomat.

Werbőczy gyulladt szeméből egy könny csordult ki.

Turgovics gyorsan megírta a levelet; de a szózatot, mely hajdan egész országot bírt lelkesedésbe hozni, a kór szigorú fejlődési folyama szerint, már akkor elvesztette a hangot s Werbőczy, midőn dagadt kezével az aláírást nagynehezen bevégezte, nyöszörögni sem tudott, noha látszott, hogy van még kívánnivalója.

Turgovics az élőhalottnak torz és alakatlan arcára szegzett szemekkel gondolkozott, egy hosszú percig. Azután kiment a szobából s az íróasztal fiókjait felkutatóan, lepecsételt irattal jött be.

- Ím ez a nagyságod véghagyománya, melyben több jótékony legatumokon kívül a mezítlábas barátok zárdájáról is megemlékezik. Az okiratot, hogy el ne tévedjen, zsebembe rejtem és pontosan végre fogom hajtani. Most már az óra mögöl a kis ércfeszületet elhozom és nagyságod kezébe teszem. Mi megtörténvén, bevezetem Dora kisasszonyt s leültetem a nagyságod ágya melletti karszékre, magam pedig eltávozom: ezzel rendben van minden.

IX.

Izabella királyné uralkodása a két Deák tekintélyének növelésére szolgált.

Mihelyt a rend helyreállott, kiki megemlékezett, hogy mekkora hűséggel viseltettek a trón iránt s mindig kivételes következetességgel léptek fel minden fondorlat és lázítás ellen.

Nem lett volna tehát hiánya a látogatóknak, ha Pista bácsi leereszti a dobogót, de ő hű maradt fogadásához s figyelembe sem vette a jeladó sípot és kürtöt.

Hosszú volt a nap, rémséges hosszú s ámbár Flórián páter betanulta Dániel úr vitatkozási modorát, Pista bácsi finom műérzéke észrevette a szolgálai utánzást, mely az eredetinek csak külsejét tudja visszaadni s méla mosollyal mondá: - Másolat biz ez, páter, másolat!

Aztán ha Flórián helyettesíthette volna is legalább a refektóriumban az eltávozott testvért; ugyan ki feledtetheti el csak egy percre is Dorát s ki keltheti fel azt a csalálmot, hogy az ételek nem ízletlenek, a vidék szépsége nem halványabb, a ház bútorai nem kényelmetlenebbek, a falképek szemlátomást nem kormosodnak, a por kíméletlenül nem lep el mindent s maga az öreg épület roskadozni nem akar azóta, hogy Dora odahagyta az atyust s nem kíván neki sem «jó reggelt», sem «jó estét?»

Pista bácsi még Dorka zsémbjeit, hóbortjait sem becsülte érdemén alul. Tudta, hogy ez a képzelte disszonancia is azon összhangzáshoz tartozik, melyet a Deákék boldogságának neveztek s mely nemcsak fényből, de árnyakból is állott, nemcsak örömmel, hanem apró kedvetlenségekkel is fűszerezte az órákat.

Midőn az új gazdasszony a kamarából a konyhába s onnan a cselédszobákba ment, Pista bácsi a karszékben ülve figyelt és szomorúan mondá: - Bliktri az egész! nem úgy zörgeti a kulcsokat, nem úgy hesseget a csibéknek, nem úgy csapdossa az ajtókat, mint Dorka!

Aztán a borról, mely a szentkönyv szerint is megvidámítja a szívet, egészen lemondani, Pál apostol Thimotheusnak adott tanácsot, egy fogadás miatt szemügyre nem venni; valóban ez oly szomorú állapot volt, melynek hatása alól Pista fiatalabb erővel sem tudta volna magát kiszabadítani.

Köszvénye az új életrend miatt bujdosni kezdett s néha a test nemesebb részeit is fenyegette.

A Márton lúdja, mely az előbbi években a refektóriumot vigadó vendégekkel töltötte meg, most minden ünnepély nélkül került a nagy fatálcán az asztalra s most először nem bírta Pista bácsi, régi kötelessége szerint, fölmetélni.

Másnap nyavalyája zordabbá vált. Flórián orvosságul dicsőszentmártoni ó-bort tanácsolt, de javaslatát mint papi álláshoz nem illő, visszautasított.

Erdélyben egykor a Katalin napja nevezetes volt, mert ekkor érkezett meg Orsováról nagy öszletben a viza és kaviár. Portus, Alvinc, Gyulafehérvár s a Maroshoz közel eső vásárhelyek oszták szét az egész országba, a karánsebesi csigákkal együtt.

Midőn e kedvelt eledel a refektóriumban átvették a főszerepet, a tapasztalt Flórián páter erősebb borokkal töltetett meg a serlegeket s midőn Pista bácsi, kit karszékestül együtt hoztak az asztalhoz, enni kezdett, a páter elébe tolt egy serleget s midőn a háziúr kedvetlenül vonta össze homlokát, zsebéből pecsétetes levelet szedve ki, mondá: - Nagyuram! itt nincs helye több tergiverzációnak; mert íme, elhoztam a püspöki vikárius ő főtisztelendőségének diszpenzációját, mely kegyelmedet betegségének tartása alatt feloldozza szent fogadása alól. Nosza! tehát cseréljük ki ez ó-borral a vizet, melynek egyébiránt az érdemeit én kellőleg tudom méltányolni, különösen a mosogatásnál.

- Tisztelendő atyám! - szólt Pista bácsi, látható megindulással, - nagy köszönettel tartozom a feloldásért; de lelkiismeretemben nem hiszem jogosítva magamat a szívet vidámító ital használatára, valameddig Dani öcsém s Dora felől az első jó hírt nem veendem Budáról.

- Boldog Isten! mi lesz ebből a világból, - sóhajtá Flórián páter, - ha kegyelmed is megtagadja az engedelmességet egyházunktól, melynek mostanság annyi ellenségei vannak.

- Tagadom a páter vádjának igazságát. A vikárius csak megengedte, de nem parancsolta a bort.

Ezzel Pista bácsi egy egész pohár vizet lenyelt.

- Per amorem Dei! - sóhajtá Flórián páter, újjait tiltólag emelve fel, - hát nem hallotta kegyelmed, hogy maledictus piscis, tudniillik a második vízben?

Síp, kürt s hatalmas zsvivaj szakítá félbe a vitát.

- Nem segíthetek, nem fogjuk leereszteni a dobogót, igen sajnálom, de az ember nem játszhatik a szavával.

Pista bácsi saját szívének megerősítésére mondá e szavakat; mert azt csak nem hihette, hogy a várkapun kívül állók meghallhatják.

- Hátha nők, akik bebocsátást sürgetnek? - mondá Flórián, véduránál a lovagias érzésekre kívánván hatni.

- Mit sem tesz, páter. Mi laikusok a nőkért sem szoktuk fogadásunkat megszegni, kivéven ha az a hűségre vonatkozik és még fiatalok vagyunk.

Most belépett a várnagy. - A kulcsért jöttem - szólt lihegőn, - Budáról megérkezett a társzekér!

Pista bácsi, bár köszvénye a pohár víz óta igen kezdett alkalmatlankodni, majdnem kirúgta a széket maga alól s kézmankó nélkül emelkedett fel. Azonban érzé, mily nehéz volna a várkapuig vánszorogni.

- Nyissa ki kegyelmed helyettem a kaput - szólt, a kulcsokat a várnagynak átadva.

Nemsokára megérkezett a nagy rokon biztos embere s névszerint elmondá, hogy Werbőczy ő nagysága, Deák Dániel nagyuram, Turgovics Miklós ő kegyelme, Deák Dora kisasszony és Csapi Andrásné asszonyom külön-külön és együtt egészségben vannak s köszöntik, üdvözlík és tisztelik nemzetes és vitézlő Deák István uramat.

- Éljenek! - kiáltá stentori hangon Pista bácsi s kezével intett a jó hírt hozó szolgának, hogy már hallgasson.

Ekkor megtölté az ebéd elején Flórián páter által elébe tolt, de akkor visszautasított serleget s parancsolván, hogy a legnagyobb talpast a nagy Werbőczy biztosának nyujtsák át, mondá: - Most már mindnyájunknak körömhegyig ki kell üríteni az áldomást!

Meg is történt s Pista bácsi legelőbb fordítá fel az üres serleget s körméhez tartva mutatá, hogy arra alig szivárgott le egy csepp.

Ekkor kérdezni akarta: ki legyen Turgovics Miklós, de kíváncsiságát fékezte az a gondolat, hogy hátha nagy tudatlanságot árul el. - Különösen örvendék, - szólt, - Turgovics Miklós uram szíves megemlékezéseért is. De hát kegyelmed mi jót hozott Elemérről?

- Komjáthi Elemér úrfi frissen van, ő nagysága jobbkeze és szabad királyi Buda városának minden szép leánya, hogy a nőket ne is említsem, fűlig szerelmes bele.

- Ej a nagy kópé! No már ezt mégsem hittem volna. És Barnabás diák mit csinál?

- Talán János diákot érti a nemzetes és vitézlő uram! Ő is jól van, tudós ember, de bizony mi nem nagyon szeretjük. Lenéző, akadémós s azt hiszi, hogy csak neki töltötték kanállal a fejébe a tudományt.

- Lám, lám, páter! Barnabás megváltoztatta a nevét.

- Bár csak a természetével is azt tette volna - jegyzé meg Flórián páter.

- Leveleket is hoztam - szólt a küldött, tárcájából kikeresvén s átadta.

Most az asztal feloszlott s István urat a legnehezebb, de roppant fáradalmi dacára is örömmel elvállalt kötelesség vezette szobájába, tudniillik a levelek elolvasása.

S melyiken kezdje meg?

Dániel úr szögletes írása az articsókához hasonlított, amennyiben csak apró izenként vala kifejthető: ellenben Dora finom kézvonásai még Pista bácsi rossz szemének is könnyű táplálékot ígértek.

- Essünk át előbb a nehezen - mondá hősies lélekkel.

Werbőczy nem zsidóbíró: előbb ezt olvasá ki. - Már így meghalni is könnyű! - sóhajtotta, minthogy éppen hasogató csúzfájdalmakat érzett lábától oldaláig mindenütt.

Azután azon szakhoz ért, melyben öccse rendeli, hogy tüstént nyitassa ki a várkaput és csődítse össze a vendégeket.

- Teljesíteni fogom ő kegyelme kívánságát, - mondá és a tornác közepébe állva, stentori hangon kihirdeté, hogy a várkapu éjjel-nappal tárva-nyitva álljon. Egy lovas vágasson a guardiánhoz, a másik Zsombori uramhoz, a harmadik a járás szolgabírójához s ejtse útjába Dorgó és Kamuthi uraimékat s üdvözlétem mellett hívja meg holnapra ebédre, mert nagy öröm, mert ünnep van a háznál.

E rendelet után visszatért a szobába, hogy tovább olvassa a levelet.

Midőn pedig a levél végéhez ért, mely rejtelmesen célzott a vőlegényre, kit Budáról lefognak hozni s a tizenhétéves tokajira, melyet neki meg kell kóstolni, számba sem véve a híves időt, személyesen a pincébe ment s a fülkéből kivétevé az átalagot, abból egy kerek, talpatlan nagy serleget megtöltetett s más tokajiból a hiányt kipótolván, a drága tartalmú edényt lepecsételé a közelgő menyegző számára.

- Most jöjjön hozzám fel a páter, a várnagy és minden régi hű cselédem! - rendelé s azon rövid idő míg parancsa végrehajtatik, Dora kedves sorainak szentelé.

Midőn e befejezéshez ért «mindnyájan boldogok vagyunk», dehogyan vette észre rajta Dora könnyét! Sőt úgy eláztatta ama szót: «boldogok» szemének a szertelen öröm miatt sűrűn omló nedvével, hogy soha többé senkinek sem lehetett volna azt elolvasni.

Zokogás közt lepték meg cselédei.

- Mily rendkívül jól érzem magamat! Nem hittem volna, hogy így lehessen örvendeni. A boldogság köröskörül fogott, körmöm hegyében is több van belőle, mint amennyit a fényes királyi palotákban találni lehet. Hogyan érdemeltem meg ezt?

Ezzel átölelte Flórián pátert s a vén várnagyot.

Megszorítá a legalsóbbig mindenkinek régi hű cselédje kezét, - e serleg bujdosni fog közöttünk, - mondá, nagyot üritve belőle s Flóriánnak hasonló célból adva át, ki a jelenlevők nagy csodálkozására tovább szolgáltatá azt, míg eldönthették, a nélkül, hogy valami belőle kicsordulhasson.

- Már csak azt akarom nektek barátaim, híveim, titokban megsúgni, hogy Budáról vőlegény jön házukba s hét megyére szóló lakodalmunk lesz.

Az örvendő távozó cselédség s még Flórián páter is késő estig törték fejüket a vőlegény ki- s miléte felől. De hogyan találhatták volna ki, midőn Magyarországon annyi fényes nagyúr van?

*

Az ebédre megjelentek másodnapon a vendégek; de fájdalom! Pista bácsin, a felindulás és a rögtön megváltoztatott életmód, meg az áthülés következtében, erőt vett a nyavalya.

Karszéken vontatta magát a refektóriumba s a régi falképek oly részvéttel néztek rá, hogy a szegény öregnek könny csordult ki szeméből. - Maga rendjen van, - gondolá, ha Isten az árnyékvilágból kiszólít. Megelégedéssel éltem vén napjaimig s midőn szemeimet be kell hűnynom, a gondviselés kegyelme a legnagyobb örömből bőven részesített. Dani öcsém! üríts poharat a menyegzőkor emlékemre s feledd el, hogy igen sokszor vitatkoztam veled, pedig mindig neked volt igazad. Áldásom legyen rajtad fiam Elemér és leányom Dora!

Ily elmélkedéseket szőtt és font gondolatai közé Pista bácsi, míg az ebéd nélküle költ el.

Aztán lefeküdt, ágyvánkosa alá helyezvén a két levelet.

Betegsége naponként súlyosabbá lett; de a mosoly soha egészen nem költözött el ajkáról, mindig mondani látszott, hogy, ha a temetés ki nem marad, azért a menyegző is bizonyos.

Végre más levél is jött Budáról.

Az öreg homályosodó szemei még észrevették, hogy az idegen kéz írása (a Turgovicsé volt), de az öreg elhaló hangja még nyilatkozhatott felőle, még pedig ilyformán: - A levelet nem kell feltörni. Mert ha jó van benne, nem lehet több, mint amennyi a más kettőben volt; ha pedig rossz, arról én nem akarok semmit tudni.

Flórián páter az asztalra helyezé a levelet, Pista bácsi pedig nagy lélekzést vön s azzal meg is halt.

A guardian egy előbbeni szóbeli meghagyásnál fogva átvette a Deák-testvér uradalmának igazgatását, melynek csaknem fele a leányágot is illette; a másik fele pedig a fiskusra szállt volna, feltéve, hogy Deák András, ki szintén a Szőkefalviak közé tartozott, de a Majláth házba volt keveredve, Áron vajda által török kézbe nem szolgáltatik.

Az uradalom búzájából és mustjából a levitarészt pontosan kifogták ugyan a minoriták, de aztán oly szorgalmasan gazdálkodtak, hogy még a szomszéd megyében is alig volt birtok, melynek csüre és pincéje legyőzhette volna a refektóriumos várkastélyét.

X.

Tíz évnél több telt el.

- Csak négy hű alattvalóm személyének biztosítását kívánom még; mert nem akarom, hogy a törvényes trón iránti ragaszkodásukért vértanukká legyenek, - szólt Izabella királyné.

Castaldo, Nádasdy, Báthori és Herberstein, Ferdinánd teljhatalmú biztosai, elfogadták e feltételt is.

Izabella megnevezé híveit, mondván, írják kegyetek alá a menevédet Balassa Menyhért, Kendy Antal, Kis Péter és Csáky Mihály számára.

Ez teljesítettvén, 1551-ben július 21-én Kolozsváron a Szent Mihály-főegyházban megjelentek az ország összehívott rendjei s a nagymise bevégzése után a következő jelenetnek voltak tanui.

Az oltárnál a szerződésre, mely Izabella országait Ferdinándnak adja, előbb esküt tettek Ferdinánd és leánya Johanna nevében - ki Zápolya Zsigmond arájául jelöltetett, - Castaldo, Nádasdy és Báthori; azután megesküvék Izabella saját maga és fia nevében. Ekkor az oltárhoz lépett György fráter s ő is a szerződés megtartását hittel kötelezte.

Most Izabella hívei az állványra letették a szekrényt, melyben a következő tárgyak voltak: a szent korona, a királyi pálcá, az országalma, Szent István palástja, a papucsok, a stola, az öv, egy megrepedt kristály, egy aranyba foglalt hiacint, egy drágakövekkel rakott nyak- és mellék s egy arany ékszerrel hímzett selyemkelme.

Míg a Ferdinánd biztosai e kincset átvették, a királyné így szólott: - Íme átadom nektek magyar emberek a magyar birodalom koronáját és jelvényeit, királyotok, Ferdinánd számára. Engedje az ég, hogy nektek, hazátoknak és az összes keresztyénségnek üdvére szolgáljon. De én úgy sejttem, s adná Isten, hogy csalódjam! miként ti ezentúl soha többé e drágaságokkal a ti népetekből, a ti véretekéből származott király homlokát nem ékesítitek fel. Nem tudom titkolni azon érzést, hogy rajtam és fiamon igazságtalanság követtetett el; de végrehajtom, mit idegen akarat rám erőszakolt; azonban a megtörhetlen remény vigasztal, hogy fiam, az uralkodásra született és növelt árva, mostani kibujdosásom dacára majd egykor Isten segedelmével és a ti közreműködéseitekkel, jogaiba vissza fog helyezettetni.

Izabella több mint királyi büszkeséggel ejtette a végszavakat s tekintete villamos és kihívó volt. Az ország rendei pedig lesütött fővel hallgattak, magok sem tudván: a bezárt múlt jobb-e vagy a megnyílt jövő?

S Izabella most második királyi lakából vándorolt el. És hová? Valami sziléziai kis hercegségbe. Százezer arany s Johannának Zsigmond számára eljegyzett keze volt a pótlék, mely egy nagy ország és egy a megaláztatások közt is még mindig fényes korona elvesztését ellensúlyozta.

Hölgyek, fiatal leventék és éltes államférfiak kísérték, részint hajlamból, részint kötelesség-érzetből vagy határozott parancs következtében, egészen Erdély határszéléig; mert azontúl csak a melléje rendelt csekély őrizet volt menendő.

Izabella, amióta uralkodni és szigorúan kormányozni szokott, a férfiak szilajabb tulajdonaiból is sokat sajátított el.

Szeretett vadászni s midőn az üldözött szarvast már kifárasztották és a menekvéstől elzárták, feltúrta ingújját is, hogy szabad és erős kézzel adhassa meg a halálos lándzsadöfést.

A Ciblesen egy ellene rohant medvét ejtett el s a bölényvadászaton csak Balassa ügyességének köszönhetette a felbőszített fenevadtól, mellyel szembeszállt, szerencsés menekvését.

Ily kockázatos multságok csak a gyakorlott lovagnak valók voltak s Izabella, ki Mátyás király palotájában az olasz költők rímein ábrándozott s a szemkápráztató fény mellett a csendélet homálya után epedt: a gyulafehérvári küzdelmes évek alatt büszke lenézéssel tekintett vissza azon urakra, kik a veszélyes merevényeken, hol egy botlás a halál volt, kikelt arccal száguldottak utána.

A lóról egy ügyetlen lebukás a kegyelemből is kiejtette udvaroncait.

Palotahölgyei is, kivéve a renegát nejét, ki iránt határtalan gyöngédséggel viseltetett, kénytelenek voltak amazonokká alakulni, ha az elűzetést nem szégyellék s gyakran megtörtént, hogy a gyengébb természetűek egészségökkel fizették meg tanulmányaikat.

A sok törődés, a sok gond, a fáradhatlan tevékenység, a rögeszméig vitt uralkodási szomj, az éhes nagyravágás és a Martinuzzi ellen mindig növekedő és soha pihenni nem tudó ingerült-

ség, a bosszútervek s az azokat meghiúsító államférfiúi bölcsesség vagy a fellobbant nagylelkűség, melyet Izabella soha egészen nem vetkezhetett le, mindezek együtt oly erős és a létrendszert megrendítő indulatok, szenvedélyek, küzdelmek voltak, melyek a női szépségnek nem kedvezhettek és az egészséget is, a fiatal kor dacára, alá kellett ásniok.

A királyné most is lóháton utazott s hintójában a vén udvarmesterné és ha elfáradt, a renegát neje ült.

Zsigmond a király, kit anyja a szív sajátságos ellentmondásánál fogva kényeztetett s még a szellőtől is oltalmaz, tanítóival egy külön kocsiban ült s nem törődve a Kolozsvárott hagyott koronával, a szabálytalan latin igék hajlításain és a hiteshíven vitatkozott. A vén bölcs és beteges testalkotású gyerek gondolkodó arcát, csodálatos ötleteit és mélabús kedélyét még a tiszta ég, a gazdag növényzet, a ragyogó nap és a tarka úti jelenetek sem bírták változtatni. Izabella, ki nyugtalan természeténél fogva többnyire elől lovagolt, s követőit néha messze hátrahagyta, midőn gyereke eszébe jutott, száguldva tért a kocsihoz vissza s míg a kis Zsigmonddal beszélt, tekintete nyájas, részvételtjes és valóban megnyerő volt.

Ilyenkor fiatalnak is látszott s a régi ígézet és bűbáj a szigorú és dúlt vonásokon feléledt.

Termete bár szikár, sőt majdnem sovány, minden mozdulataiban kellemes, de büszke tartású és az előkelőség követeléseit élesen kifejező. Arca ideges, élénk, azonban a kora hervadás nyomaival s azon egészségtelen pírral, mely a mellkór előjelének sejtethetik.

Izabella vállán egy dömöszi igen ékes, azonban nem könnyű puskát hordott, oldalán drágaköves hüvelyű hosszú tör volt, mellén pedig kis fekete csontkereszt függött.

S minthogy nem szereté szabad mozdulatait korlátozni s többször szökelt le lováról és árnyas hegyi ösvényeken ment; nem öltött magára uszályos ruhát s öltözéke majdnem egészen a török nőkéhez hasonlított, csakhogy fátyolát soha arcára le nem ereszté s piciny lábán magassarkú kordovántopánt és rendkívül vékony kezén selyemmel hímzett zergebőrkezttyűt viselt.

Midőn állomásról állomáshoz érve s mindig apadó kísérettel Erdély határszéleihez közelítettek, a magas hölgy zártabb, sötétebb kedélyűvé lön s az egyenként búcsúzó országnagyok és úrinők általa hideg, rövid szavakkal bocsátattak el.

- Frankensteini udvarunkban, - szólt a renegátnéhoz, - kevés kényelmes szoba lehet s ennél fogva a hízelgők és élődik látogatásától fel leszünk mentve. A sagani, friebusi és naumburgi hercegségnek, melyekből fiam új birodalma alakult, párthíveim zsebét még lengyel forintokkal sem tölthetnék meg, pedig mind tudod, azok csekély értékűek. Palotahölgyeimnek sem tudnék hercegségünk lovagai közül gazdag férjeket választani. Ennél fogva még az sem fog meglepni, ha csak fiammal és veled érkezem híres várunkba, Frankensteinba.

- Én az ellenkezőjét hiszem, - válaszolá a renegátné. - Talán sokan is fogjuk felséged nemeslelkűségét igénybe venni. A közszeretet, mely királynénkat környezte, félek, igen költségessé teendi az udvartartást.

- A közszeretetről beszélsz? De melyik évre gondoltál? 1540-re vagy 15510-re? - szólt Izabella ajkszegletén finom gúnyal. - Budán nő voltam, Gyulafehérvárott uralkodtam. Ez a multból és jelenből sokat fejt meg.

A királyné ostorával lova nyakát megcsapva, elvágatott, hogy könnyének senki tanuja ne legyen.

Közel voltak már Erdély határszéleihez.

A renegátné, kit Izabella magára hagyott és a lovászmester, ki hivatalos kötelességének tartotta minden veszélytől oltalmazni uralkodónőjét, midőn látták, hogy az a kísérettől messze távozott s egyedül maradván, talán még megtámadásnak is mehet elébe, szintén gyorsan vágattak utána. De a királyné már eltűnt a szem elől s lova a legnemesebb vérű lévén, a versenyben, ha a többivel egyszerre indult volna is el, csak győztes lehetne.

- Isten őrizzen a nőtől, ha férfi akar lenni, - zsémbelődik a vén lovászmester, paripáját sarkantyújával ösztönözvén.

- Mekkora gondatlanság! Hisz e vidék zsványoktól hemzseg! - sóhajtotta a renegátné, míg ostorával folyvást csapkodá almásszürkéjét.

Midőn egy hegynyereghez értek, mely két egyenlő magasság közé zárta a keskeny völgyet, meglátták a királyné arab lovát mely az útszélen lépdelve a zablát szájából kiakarta tolni, hogy a zöld fűből kedve szerint legelhessen.

Szerencsétlenségnek kelle történni, gondolá a palotahölgy és a lovászmester s mindent kockáztatva nyargaltak le a meredeken.

Ezalatt Izabella királyné, azon ponton, mely Erdélyt Magyarországtól elválasztja, egy terebélyes, egy testvértelen hárshoz lépett.

Itt, mint a druidák papnője térdre borult és imádkozott.

Áhítatosságát befejezve, kivonta tokjából törét s a hársba, mely hűvös árnyával körülfogá, bevéste nevét, e szavakkal együtt: Sic fata volunt. (Így akarja a végzet.)

Ekkor ismét lóra ült és szótlantul, mozdulatlanul bevárta, míg az egész kíséret megérkezik.

- Urak és nemes hölgyek, - szólt, - itt válik el utunk azokétól, kik tőlünk elváltak. Kíséretem menjen előre; a hazatávozóktól búcsút veszek.

A még eddig vele levő főrendűek, nem kívánván birtokaikról és politikai befolyásukról lemondani, rendre megcsókolák a királyné kezét s a szokásos mentegetőzések közt indultak Kolozsvár felé, magokkal vivén leányaikat, vagy nőiket, kik eddig palotahölgyek voltak.

Utoljára maradt Petrovics a rokon, a fővezér és hatalmas temesi bán.

Izabella jól tudta, hogy a nagy befolyású gróf hivatalát nem teszi le, hogy ábrándokat kergetve, a száműzetés száraz kenyerét ehesse; de hűsége felől nem kételkedve még örvendett otthonmaradásán; mert bizonyos eshetőségekkor ügye erős támaszt fog benne nyerni.

- Jól tudom, - szólt e nézettől áthatva, - hogy hű alattvalóm és rokonom azon érzéssel távozik tőlem, melyért én még soha eléggé háládatos nem voltam. Most sűrű köd fedi szerencse-csillagomat; de azért remélem, nem tűnt el, csak láthatatlanná lőn. Ki merné állítani, hogy a trónok nincsenek a gondviselés különös oltalma alatt s hogy azon lépcső, melyről a bitorlók lelökik a törvényes uralkodót, oda többé vissza nem vezethet? Míg te, kedves bátyám, a kardot hüvelyéből ki tudod vonni s karod a zászlót felemelheti: addig nekem nincs okom a Zápolya-család jövendője iránt kétségbeesni.

- Felsőges asszonyom, - válaszolá Petrovics elkomorodva, - hűségemen semmi szenny nem volt. De oltalmazzon meg minket az ég új polgárháborúktól. Elég volt már a testvérgyilkolásból és saját magunk ellen emelt fegyvereken kívül is, elég vért ontott közöttünk a török és német, mint barátunk és mint ellenségünk. Katona vagyok s más semmi; de mégis megúntam szanaszét holttesteket látni és attól rettegni, hogy a kimultak nagy száma végkép elfeledteti velünk az élők iránti szeretet és gondoskodást. Legyen már egyszer béke, ha szinte a gyűlölt Martinuzzi írنا is előnkbe annak feltételeit.

- Békétek nem lesz, csak megaláztatástok - szólt Izabella hidegen, büszkén s legcsekélyebb jele nélkül a kiábrándulás miatti fájdalomnak.

Petrovics után a vén udvarmesternő tipegett elé. - Úgy hallom, felséges asszonyom, hogy Frankensteinnek éles levegője van s az gyenge mellemnek ártana. Méltóztatik kegyelmesen látni, hogy folyvást köhögök.

Az udvarmesternő állítása bebizonyítására csakugyan megkísértette a köhögést.

- Csupa színlelés! - szólt Izabella gúnymosollyal. - Mintha nem tudnám, hogy kegyelmedet II. Fülöp spanyol király hívta udvarába s e miatt nagybátyját Ferdinánd római császár ő felségét, ki szintén ajánlatokat tőn, halálosan megsértette.

- Én ugyan mind Madridban, mind Bécsben tudnék helyet kapni, - válaszolta fullánkosan az udvarmesternő; - azonban felséged szolgálatjában nemcsak megvénültem, hanem el is fáradtam. Ennélfogva nyugalomra lévén szükségem, nem utasíthattam vissza a csekély évdíjat, melyet a váradi és csanádi püspök kegyes volt, Kolozsvárott maradásom esetére, megajánlani.

Izabella lovászmesterének intett s egy arannyal tömött erszényt tőle átvéve, odanyújtá a bámuló udvarmesternőnek. - El lévén fogulva a búcsú e megható perce miatt - szólt mosolyogva, - íme! e tolmácsra bízom érzéseim kifejezését.

Azzal a vénasszonyt otthagyván, előreindult kísérete után ügetett. A renegátné, ki nyomban követte, még ezt hallá tőle: - Valóban igen nehéz volna aranyainkat elkölteni, ha csak a becsületeseknek adhatnók.

Magyarország határszélén nagy próbáltatás várt a királynéra.

Ő, ki első száműzetésekor személye iránt annyi ragaszkodást tapasztalt; ámbár új helyzetének természetét tökéletesen felfogta, mégis mélyen volt sértve, midőn látta, hogy csak a Martinuzzi által melléje rendelt fegyveresek nem távoztak el.

- Mennyien nem hízelgettek nekem? Hányat nem emeltem a porból magas polcra? Hányan nem fogadták esküvel, hogy minden sorsot velem osztanak meg s hogy legfőbb büszkeségök volna, ha érettem üldöztetést szenvednének és nyomort! S hol vannak e hős, e lovagias jelleműek? Ellenségem zászlajához szegődtek. De legalább a nők, kik büszkék voltak, hogy udvaromba fogadtam?... Ah, azt hívék, nem lesz, kikkel kiházásítsam. A nők csak a férfiak árnyékai s hol lennének másutt, mint ahol azon alakok, kik által léteznek? Miért neheztelnék rájuk! De mégis egy leányt látok kíséretimben: - ugyanazt, ki únta az udvaromban lakást s kit én eltávolítottam volna magamtól, ha ígéretim nem kötötte volna meg akaratomat.

Ezzel Izabella egy karcsú, halvány és egyszerűen öltözött néemberhez közelített.

- Tíz év óta vagy nálam. Sem mosolyodat, sem könnyedet nem láttam. Arcod nem volt tükre szívednek. A jégtáblán is virágok támadnak s ha a nap süt, azok olvadnak fel előbb; de a te tekintetedre sohasem hatott azon meleg, melytől a fagy is kénytelen átváltozni. Amennyire örvendek, Dora, hogy most is velem vagy, annyira megvagyok lepve. Ha vagyonos nem volnál s ha igényeid és vágyaid olyanok lennének, melyek nem az elvonultságot s a magányt áhítják, akkor nem szégyenítene meg ragaszkodásod. De gondold meg, kedves Dorám, hogy ellenségeim hasztalan képzelnek engem gyászruhában. Frankenstein, ha most bagolyfészek volna is, tág és zajos udvarrá fog átváltozni. Vadászni fogunk, vitézi játékokat hirdetünk, bíbormennyezetű erkélyről nézzük és jutalmazzuk meg a színünkért küzdőket. S ne véld, hogy Frankensteinban ki foghatod kerülni az éretted epedők gyűlölt társaságát. Kénytelen leszesz ott is kosarakat adni, mint Erdélyben, mert arcod még szép és mindig sápadt, mindig hideg

vonásaid a férfiakra megfejthetlen varázssal hatnak. Gyermekem! inkább ajánlanám neked a kolostort, mert természetedben úgy sincs semmi földi.

- Amíg felséged kegyes lesz maga mellett túrni, mindenüvé követni fogom, - szolt Dora.

- Mert ez Werbóczy végakarátja volt.

- És saját választásom is, - jegyzé meg a leány.

- Köszönöm, Dora. A te ajkadon a kitüntetésnek teljes értéke van, miután nem vegyül hozzá színlés és bók. De csak egy jelét láttam nálad a világ iránti részvétnek. Jövedelmedet titkon azok közt osztattad ki, kik az ellenem folytatott küzdelemben megbuktak. Miért történt ez?

- Mert szerencsétlenek voltak.

Izabella lassú lépésben menő paripáját más irányba ösztönzé s Dora látván, hogy a királyné a társalgást vele rögtön megszakította, a lovászmesterhez és renegátnéhoz akart csatlakozni, kik mindig egyenlő távolságban követték uralkodónőjüket, míg az őrizetből néhány lovas az út szélein előrehaladt.

Azonban a királyné, mintha ötletét vagy indulatját, mely a palotahölgytől eltávolítá, megbánta volna, hirtelen megállítá lovát s ostorával Dora felé intett.

- Utolsó szavaidból azt gyanítom - szolt a hozzá érkezőhöz élénk és szenvedélyes hangon - azt gyanítom, hogy szerencsétlennek tartasz s ezen okból vagy most az én pártomon. Tudd meg, hogy egy csatát vesztettem el s a másikat megnyertem. A pártütők, kik fegyverrel és árulással győzedelmeskedtek, ne higyjék, hogy akár öltözetemen, akár szívemben a száműzetés alatt gyászt fogok hordani. A szerencse kereke forog s vigyázzanak, nehogy küllői közé bukva, ők töressenek össze. A korona kezökben van. De ha én az aranyosnyelű vöröszászlót lobogtatnám? akkor keblemben titkon dúlhatna ugyan a fájdalom a török császárral kötött hűbéri viszony e jelvénye miatt; azonban a felelősséget érte mind az Isten, mind a világtörténet ítélőszéke előtt György fráternek kellene elvállalnia. Az én szerepem nincs még bevégezve, csak később fogjuk megtudni, hogy ki a szerencsétlen.

- Felséged, - válaszolt Dora nyugodtan, - oly véleményt tulajdonít nekem, melyet sohasem nyilvánítottam.

- De látszik, hogy szerencsétlenek tartasz. Valld meg őszintén.

- Ha felségedet szerencsétlennek hinném, e meggyőződéselem nem ma kezdődött volna.

- És mikor tehát?

- Tíz évvel ezelőtt, az első napon, midőn felséged udvarába léptem.

A királyné megütköző tekintete tündércsapással változott mélakomollyá és haragtól szikrázó szemei könnyekbe lábbadtak.

- Mindenesetre - szolt, - csodálatos játékot űzött velem a sors. S megvallom, ha jámbor szüleim a járással együtt nem tanítottak volna az igaz hitre, még most is arra az ötletre jöhetnék, hogy a sátán nagyobb részt nyert a világ ügyeinek vezetésében, mint a szentkönyv állítja.

Erre keresztet vetett; - Uram! szabadíts meg a kétkedéstől, mely az eretnekség kezdete! Ne hagyj sötétebb ösvényre tévedni, mint ahol szemem a köd és homály mellett is észreveheti a ballépésekre tátongó mélységeket, melyeknél halál és kárhozat vár ránk! Midőn meleg szívemmel ez országba s a vén férj mellé hoztak, hogy egy koronával fiztessék le az életnek a boldogságról szóló minden kötelezvénye: egész lényem tiltakozott e hamis csere ellen, mely

arany ábrándaimat aranylemezekkel, elragadtatásom könnyeit a csiga kagylójáról letört gyöngökkel s arcomnak a kējérzésektől támadt pírját a vállamra vetett bíborral akarta kárpótolni. Gyűlöltem tehát a trónt s fényes cafrangjai között még a nélkülözés viseltes és olcsó mezét is irígyeltem. Idegenkedtem a hatalomtól s komoly jelvényeit egy mirtuszágért örömmel dobtam volna el. A zajban csendéltre gondoltam és szívem a tiszteltetés helyett szerettetni vágyott. Atyám egy zavargó nemzet bölcs és erőskezű királya; de anyám, a szépízlés, a művészet, a gyöngéd érzések, a könnyű tévedések, a gondolat és ábránd gyermeke vala, a hit és kétely azon vegyületével, mely az olasz hercegnőknél gyakran fordul elő. Melyiktől mit örököltem? késő már vizsgálni s nem is igen vágyom tudni. Jellememet tán az tüntette volna ki valódi minőségben, ha férjemet igazán szerethetném. Most életem talány fog maradni a történelem előtt is. S csak azt kívántam neked, Dora! mondani, hogy midőn özvegygé lettem, ország-nagyaim haragudtak rám, mert nem akartam uralkodni. Ők vitték helyettem a kormányt s a török császárt, ki Ferdinánddal harcolt és védurunk volt, még férjem idejében megcsalván, követelték tőlem azon szerződést, mely a Zápolya-családot a tróntól megfosztja, érvénytelennek tekinti és az egész keresztyén Európa elébe keztyűt dobva, védelmezni trónomat az általok aláírt békekötés pontja ellen. Én abban a véleményben voltam, hogy a szerződést végre kell hajtani s nem vágyván a hatalomra, örömmel mondok le a trónról, csakhogy a nemzet Ferdinánd alatt egyesülve a török jármot lerázhassa. György fráter és tanácsosaim azért, mert a török ellen szoltam s mert a keresztyének győzedelmét lehetségesnek hittem, dőre ábrándozónak tartottak s mert uralkodni nem volt kedvem, bezárással fenyegettek.

- Úgy történt tehát minden, ahogy ők akarták. A törököt, mint védurunkat, Ferdinánd jogai ellen segédül hívtuk, kivégeztettük azokat, kik az egyesülés mellett működtek, felszabadítottuk Ferdinánd ostroma alól Budát s az eredmény az lőn, hogy Szolimán a közös ellenség birtokait nem bántva, a helyett az én országomnak legszebb részét elfoglalta és legott fővárosomból kiűzött, hogy keressek magamnak új királyi lakot!

- Kerestem tehát új királyi lakot. Ekkor mondá György barát, hogy már ne uralkodjam, ne szeressem a trónt, ne védjem családom érdekét s tegyek úgy, mint Budán volt szándékom és egyesülve Ferdinánddal, forduljak a török ellen. Én pedig válaszolám: már most uralkodni kívánok, szeretem a trónt, védem családom érdekét és a törököt nem támadom meg, mert gyöngévé lettünk és ő közbefogott minket, Budáról s Stambulból egyszerre zúz össze s könnyen megtörténhetnék, hogy harmadik rezidenciám számára az egész országban nem fognék többé helyet kapni. S mi történt? Királyi eréllyel védelmeztem jogaimat és eszméimet. A gyenge nőből ádáz férfiú vált, hogy uralkodhassék. S íme? György barát, Ferdinánddal cimborálva, kiűzött országomból. Ebből láthatod, leányom, hogy ha szerencsétlennek nevezted, oly szót alkalmaztál rám, mely büszkeségemet sérti, de helyzetemet csakugyan kifejezte.

- Óh, felséges asszonyom! - szolt Dora, - a történet mindezen szerencsétlenségeket gondosan ki fogja kutatni s lapjaiba bejegyezi, mint egy uralkodónő korát meghaladó bölcseségének tanujelét. Adjon hálát felséged az Istennek, hogy csak a nyilvánosság elébe tartozó szenvedései voltak s hogy azok is abból származtak, mert a közügyek vezetése által saját hajlamaival és érzéseivel ellenkező szerepre kényszerítettet. Most már e közügyek más kézbe mentek át s miután a trón és korona elveszett, felséged nemesebb vágyait és hajlamait szabadon követheti.

- Balga leány, - mondá Izabella keserűen nevetve, - te azt sem tudod, hogy aki üdült fájdalomainak elaltatása végett évek óta issza a mákony levét, nem tud attól többé megválni s az izgató hatások nélkül élete elviselhetetlenné lesz. Hozzászoktam az uralkodáshoz és küzdelemhez s miután szívemet el kellett hallgattatni és egész ábrándvilágom párává oszlott, második természetemmé vált az a mánor, mely a veszély és diadal kējérzete közt sodort bűnökbe s emelt magasabb erényekig. Izabellának oly szüksége van a hatalomra, mint szár-

nyaira a sasnak, mint vitorláira és evezőire a hajónak. Szánod őt, leányom, mert végtelenül szerencsétlen. S aztán, ha még csak ez volna szenvedésének az oka!... De Dora! hogyan van az, hogy én csak most érzek irántad valódi rokonszenvet? Tíz évig voltál udvaromban s hidd el, egyedül Werbőczynek tett ígéretem oltalmazott kíméletlenebb szeszélyeim ellen. Érzéketlen, hideg és szív nélkül született lénynek tartottalak. Tiszta, nyugodt, egyformán komoly tekinteted s fehér, vérnélküli arcod mindig a habléányokat juttatta eszembe, kik a hideg vízben hideg kebellet nézik, mint csábul a sodró örvények közé az, ki a szépség által elbódítva, habok helyett az élő alakot, melynek varázsa hatott rá, akarná megragadni. Kacérnak tartottalak; bár soha mosolyodat és könnyedet nem láttam s bár sohasem tapasztaltam, hogy udvarlónidnak a legkisebb reményre is bátorítást adott volna. És miként történhetett Dora, hogy én, a színlés mesterétől, Martinuzzitól kezdve palotahölgyeimig, minden velem szorosabb viszonyban élőnek még rejtettebb gondolatait is kitaláltam, míg rajtad csak most veszem észre, hogy... szerencsétlen vagy.

Dorán minden ideg megreszketett, de alig észrevehető gyorsasággal s arcán csak oly vékony lehellete terjedt el a pírnak, melyet az éles szem is alig fedezhetett fel.

- Ne tagadd, Dorám, te rendkívül szerencsétlen vagy, mert vonásaidon csodálatosan bírsz uralkodni. A valódi szerencsétleneket én oly titkos társaság tagjainak tekintem, kik mentül magasabb avatottságban részesültek, annál kevesebbek által ismert jelekkel adják tudtul helyzetüket. Én rajtad most először vettem észre társaságunk legfelsőbb rangjának jelét. Izabella alantabb áll, mint te: mert még ragaszkodik az élethez. Nem kérdem titkaidat.

- Egyszerűek azok, felséges asszonyom. Szerettem és szerettetve valék. Ez érzés áldozatja lett szívem választottja... és még hozzá egész családom. Egyébiránt nincs élő lény, ki e titkot elbeszélhetné.

A királyné, midőn ezt hallá, omló könnyek közt mondá: - Én is szerettem Dora! A szerelem parancsolta, hogy uralkodjam s védjem az országot, fiam jogát oltalmazva. Vakon engedelmeskedtem a felső akaratsnak, és egyedül azért vagyok szerencsétlen, mert félek, hogy rosszul teljesítettem kötelességemet. Egyébiránt nincs élő lény, ki e titkomat elbeszélhetné.

A királyné és útitársa a Meszes lejtőjén most a végponthoz értek, mely egy sűrű fákkal fedett kanyarulattal a nagy rónára vezetett.

Akkor lantpengés hangzott az út bozótjai mögöl, egy lassú dal végrímével:

«Mit félsz, ha szinet veszt és sápadt az élet?

Az első reményre bűbája feléled,

Bútól az örömhöz kis híd vezet át:

El van hagyva, aki elhagyja magát.»

Az apró, sovány és görbedt alak, lanttal kezében s könnyű poggyással vállán, kiugrott a bokrok közül s az útszélre letérdelt s könyörgő kezeivel és egész magatartásával hasonlított az eltévedt uszkárhoz, ki meglelve gazdáját, örvend a viszontlátáson, de fél a büntetéstől.

- Ah! itt van a mi száműzött lantosunk s rímeivel az első reményt hozta kegyelmünkért szószólónak. Igazad van vén gyerek.

Bútól az örömhöz kis híd vezet át;

El van hagyva, aki elhagyja magát.

- Szentül ígérem, felséges asszonyom, hogy soha többé dalt nem éneklek a törökök ellen. A multkor is csak egy fogságban meghalt barátom emlékeért tettem. De ha újra visszaesném régi hibámba, akkor felséged ne száműzzön ismét, hanem kegyelmesen vágassa le a nyakamat.

- Úgy cselekszünk, mint mondtad - szólt Izabella, szerencsétlensége mellett is mosolyogva. - Most pedig, - tevé hozzá, - mondd meg lovászmesterünknek, hogy egyik társzekerre ültessen fel.

A királyné, míg a lantossal beszélt, nem vette észre, hogy Dora, ki Elemér dalának végrímét hallá, tíz év óta először tört ki könnyekbe. De e gyengesége rövid ideig tartott s midőn magas útitársa barátságos tekintetét feléje fordítá, az már a megszokott hideg és sápadt arccal találkozott.

Ahogy a karaván Magyarországon az első állomáshoz közeledett, hol a fuvar számára lovakat volt váltandó, Ferdinánd király egy huszárezrede, mely Erdélybe vonult, a királyné közeledése hírére díszruhában és táborigényekkel ment a magas hölgy üdvözlétére s megfordítva sorait, visszakíséré azon helységbe, ahol az uradalom gazdasági felügyelője a kibujdosó vendégeket kész ebéddel várta.

Izabella a folyosón magához inté az ezredest, hogy szíves köszönetét fejezze ki a nem várt és meglepő tisztelgésért s az olaszt arcán felismervén, e nyelven szólítá meg őt.

Néhány közönyös szó után az ezredes, indulatjától elragadtatva, mély sajnálkozását fejezé ki a királyné szerencsétlen sorsa iránt. - A mi családunk - mondá - fő erényének tartja az uralkodója iránti hűséget s atyám és nagyatyám a trón védelmében vértet el. Én is egész szívemből osztozom őseim meggyőződésében s elképzelheti felséged, mily megszegényítő rám nézve, hogy a hadi fegyelemnek engedelmeskedve, egy áruló mellett, sőt talán annak parancsa alatt kell küzdenem. A mi egész ármádiánk e nézetben van s nem szükség felségednek esküvel erősítenem, hogy a különben bölcs és vitéz váradi püspök, Erdély új kormányzója, bármennyi hasznot okozott árulásával a mi uralkodónknak, mi hű katonák csak lenézésben részesíthetjük. Nekem nem mesterségem a politika. Én csak a kardot tudom forgatni. De egyszerű eszemmel úgy gondolkozom, hogy aki egyik uralkodójához hűtelen volt, adandó alkalommal a másik iránt is az lehet; és ha becsvágya van, még az is feltehető róla, hogy eljárása csak tettetés és felvett szerep, melynek leple alatt saját maga számára akarja a főhatalmat megszerezni. Nem hihetem, hogy a váradi püspök és kormányzó ő magassága, kinek hatalma a királyokéval vetélkedik, máris udvarunk gyanúját nagymértékben fel ne ébresztette volna. A kevélységet hamar követi a bukás és semmi sem természetesebb, minthogy a kétszínűség arcáról az álcát végre is lefogják vonni. Aztán én nem tartozom ugyan az okos emberek közé, kik lámpánál virrasztanak és a pergamentnél sárgábbá lesznek az elmélkedés miatt, de bátyám, a theatinai szerzetes, a híres Orbán priornak kegyence, ahányszor vele Rómában találkoztam, mindig azt mondá nekem, hogy mostanság a keresztyénségnek senki több kárt nem tett, mint a váradi püspök túlságos és a békét könnyelműen felzavaró török gyűlöletével. S én inkább hiszek öcsémnek, mint tíz bíbornoknak, noha ő csak egyszerű barát s minden büszkesége csak az, hogy priorjának szeretetét bírja.

- Óh! ő mellettem küzd! - rebegé lassú hangon és szorult kebelével Izabella.

Az ezredes csak félig hallá és nem is érté a célzatot.

Izabella pedig összeszedve magát és szégyelve gondatlan, bár homályos nyilatkozatát, köszönetét ismétlé az ezredes iránta tanúsított részvéteért s annak nevét tudakolá.

- Felsőleges asszonyom! Nevem Pallavicini Sforza, s Castaldo gróf, a fővezérünk, rendelt magához.

*

Izabella szemei idegenszerű tűzben csillogtak, ajkán vészes mosoly s arcán a szokottnál erősebb pír ült, midőn szobájába lépett, hol Dora az átöltözködésben segítség végett várt rá.

A királyné alakja most azon benyomást tevé a fehér és nyugodt palotahölgyre, mit a vadászatokon akkor érzett, midőn Izabella a lihegő és sebzett szarvast vadászásával átdöfte, hogy saját keze adja neki meg a halálcsapást.

- Dora! csodálatosak az isteni gondviselés titkai! Keblemben elolthatatlan remény él. Nézz vissza az útra, melyen száműzetésünkben áthaladtunk! Nemde zöldjének, virágainak és verőfényének dacára, mily kopár és hallgatag az, mintha sorsunkat gyászolná. Pedig én már hallani vélem a győzelmi zenét, a lelkesült nép éljenzéseit és a szabad ég alatt fenntartott kezekkel s áradozó elragadtatással lábaim előtt letett új hódolati esküt. Látom a felékesített diadalkapukat, melyeken utunk Kolozsvárra visszavezet. S Szent Mihály-templom kapuja előtt áll a püspök teljes ornatusban, hogy a királyi székhez vezessen: de e tisztos főpapot nem hívják Martinuzzinak. Martinuzzi meghalt s jóslom neked, erőszakos halállal. Dora, légy készen az ünnepélyes szertartásra!

- Felséges asszonyom! szívemből örvidenék szerencsésjén, kivált ha sok vérbe nem fogna kerülni. De térdre borulva kérem azon kegyelmet, hogy könyörülve rajtam, visszatérő útjában a legelső kolostorba tegyen el, hogy ott idővel a fátyolt felvehessem.

Izabella neheztelő tekintetet vetett a palotahölgyre; de az csak egy percig tartott.

- Jer leányom, keblemre - szólt anyai szeretettel ölelve meg Dorát. - Igazad van. Mindkettőnk vezér csillaga a szerencsétlen szerelem: de különböző utakra int. Nekem uralkodni és küzdeni kell; neked némán szenvedni és lemondani. Sorsunknak engedelmeskedni vagyunk teremtvé. Kövesse kiki vezércsillagát!

-&-